A. P. ČEHOV

I

А. Чехов

SVJETSKI KLASICI

UREDNIK
NOVAK SIMIĆ

ПОЛНОЕ СОБРАНИЕ СОЧИНЕНИЙ И ПИСЕМ
А. П. ЧЕХОВА

ОГИЗ МОСКВА 1944—1950

S RUSKOGA PREVELI
MAJA MULIĆ
KRUNOSLAV PRANJIĆ
BOŽIDAR ŠKRITEK

OPREMIO
EDO MURTIĆ

ANTON PAVLOVIČ ČEHOV

SABRANA DJELA

KNJIGA PRVA

HUMORESKE

ZORA
ZAGREB 1959

A. P. ČEHOV, 1901

KNJIŽEVNO DJELO A. P. ČEHOVA

U svom članku o »Modernoj prozi« pisala je Virginia Woolf, s koje se imenom povezuje obično cijela jedna suvremena struja zapadnoevropske proze, između ostaloga i ovo:

»I u najelementarnijim opaskama o modernoj engleskoj prozi teško se može izbjeći napomena o ruskom utjecaju; a kad se već spomenu Rusi, sigurno se mora osjetiti, da je gubljenje vremena pisati o bilo čijoj umjetničkoj prozi osim njihove.«[1]

U ovoj malo pretjeranoj formulaciji ipak ima mnogo istine. I sama je začetnica »modernoga« u prozi našega stoljeća vrlo mnogo čitala ruske pisce, od kojih je u gore spomenutom članku citirala — Čehova.

U drugom svom članku, koji je već posvećen isključivo »Rusima i njihovim pogledima«, progovorila je Virginija Woolf o trojici predstavnika ruske proze, od kojih je na prvo mjesto stavila i opet Čehova, ističući neke od karakteristika njegove novelistike, koje su joj očito bile bliske: neodređenost piščeva htijenja, melodioznost, slojevitost, zapletenost i zbrkanost u dušama njegovih karaktera.

Drugi veliki predstavnik suvremenih tendencija u evropskoj prozi, njemački pisac Thomas Mann, žalio je u svom članku o Čehovu, što je dugo vremena podcjenjivao ruskog pisca minijatura:

»Odnosio sam se s nekim prezirom prema takvom stvaranju, ne primjećujući, kakvu unutrašnju mjeru, snagom genija, mogu zadobiti kratkoća i lakonizam, kakvom sažetošću, koja možda izaziva najveće udivljenje, ove male stvari upijaju u sebe svu punoću života i dostižu epsku veličinu.«

Za spoznaju, da mala prozna forma može nadmašiti po intenzitetu doživljaja »velike stvari«, zahvaljivao je Thomas Mann Čehovljevoj umjetnosti, »koja, bez sumnje, spada među sve najjače i najbolje u evropskoj književnosti.«[2]

Ove izjave Virginije Woolf i Thomasa Manna rječito svjedoče o značenju Čehovljeva stvaranja za cjelokupni razvitak moderne evropske književnosti. Njima bismo mogli još dodati niz citata iz članaka uspomena i prikaza dramskih autora, za koje je Čehov također predstavljao otkriće i uputio njihov rad novim smjerom. Ovo veliko značenje Čehova za književnu evoluciju leži

[1] cit. prema: Virdžinija Vulf: Eseji, Beograd 1956., str. 87.
[2] cit. prema rus. prijevodu u časopisu »Novyj mir«, I. 1955., str. 212.

prije svega u onim inovacijama, u onim novim principima i postupcima, koje je Čehov, uporno prevladavajući tradicije, unosio u tkivo ruske proze, dramske književnosti i kazališta.

Ako se radi o Čehovu-proznom piscu, onda treba da se govori o principima, na kojima je izgrađivao svoje novele, pretvarajući ovu književnu vrstu u ravnopravni književni oblik s najvećom tekovinom evropskog 19. stoljeća — romanom.

Do svog je novelističkog stila, koji je prekoračio granice Rusije i pridonio razvitku novele kao književne vrste uopće, dopro Čehov svojim mukotrpnim književnim radom. Čehovljeva se novela počela u nekim svojim osnovnim karakteristikama razvijati još u vrijeme književnoga nadničarenja mladog Čehova u humorističkim listovima i početke njezine treba da tražimo u t. zv. »maloj literaturi«, »nižoj književnoj vrsti« — u novinskom feljtonu i humoresci. Upravo se iz ovih, u prvo vrijeme nezamijećenih, u »šaljivim« časopisima zaturenih humoreski, koje je u nuždi pisao sin taganroškog trgovca, nekadašnji trgovački pomoćnik, a sada medicinar, razvila kasnije »velika« Čehovljeva umjetnost.[3]

Od prvih humoreski štampanih početkom osamdesetih godina u različitim humorističkim časopisima, i od prvih, skromnih zbirki *Melpomenine bajke (Skazki Mel'pomeny,* 1884) i *Šarene priče (Pestryje rasskazy,* 1886), do posljednjih Čehovljevih novela, Čehovljeva je novelistika neprestano rasla, razvijala se organski u neprekinutom slijedu, i premda se mijenjala i obnavljala novim književnim postupcima, zadržavala je uvijek neke od elemenata, koji su se formirali u početku njegova stvaranja A s tom »velikom« i »priznatom« novelistikom ušle su u »veliku literaturu« i prve njegove humoreske, koje su do naših dana doprle kao majstorski uzorci ove književne vrste. Među njima je i prva njegova štampana stvar *Pismo učenom susjedu (Pis'mo k učenome sosedu,* 1880), nova obrada Gogoljeve činovničke teme u *Smrti činovnika (Smert' činovnika,* 1883), poruga beskičmenjaštvu i ropskom odnosu prema ljudima u *Kameleonu (Hameleon,* 1884), i gotovo simbolička za odnose u samodržavnoj Rusiji njegova vremena humoreska *Unter Prišibejev* (1885).

U svojim je humoreskama Čehov uzimao građu iz najrazličitijih slojeva ruskoga društva i smijao se najrazličitijim njegovim pojavama. Predmete svoga smijeha oblikovao je također na različite načine. Uspoređivao je njihove osobine s osobinama životinja *(U vagonu,* 1881; *Kameleon; Cinik* 1885), činio svoje karaktere smiješnima klasificirajući ih po temperamentima *(Temperamenti,* 1881), razdobljima njihova života *(Život u upitnicima i uskličnicima,* 1882) ili profesijama *(Liječnikov roman,* 1883). Posebno je

---

[3] Osnovni su datumi Čehovljeva građanskog života: 17. I. 1860. — rođen u Taganrogu, u porodici malog trgovca; 1869. — stupa u klasičnu gimnaziju u Taganrogu; 1879. — upisuje se na Medicinski fakultet Moskovskoga univerziteta; 1884. — završava Moskovski univerzitet i postaje liječnikom; 1890. — putuje na Sahalin; 1892. — kupuje imanje u Melihovu (Moskovska gubernija); 1898. — podiže ljetnikovac u Jalti (Krim); 1901. — ženi se s glumicom O. L. Knipperovom; 2. VII. 1904. — umire u lječilištu Badenweiler (Njemačka).

značajno, što je komičnost svojih likova (a većina tih humoreski i obrađuje obično jedan karakter) vrlo često postizavao ističući profesionalnu otuđenost čovječje ličnosti. U *Ispovijesti* je na pr. čovjek »pretvoren u blagajnika« i komičan je zato, što se ponaša isključivo kao blagajnik, u *Unteru Prišibejevu* ljudska ličnost se sva iscrpljuje profesijom čuvara javnog reda i poretka, a u *Smrti činovnika* čovjek umire samo zato, što je bio lišen svega ljudskoga osim činovničkih shvaćanja dužnosti i reda. Ovu će otuđenost svojih karaktera razvijati Čehov i oblikujući likove u svojim kasnijim novelama, pa će ona uvelike karakterizirati sadržaj njegova djela.

Mnogi od karaktera Čehovljevih humoreski su »mali ljudi«, koje je ruski realizam poznavao i ranije. Ali Čehov je u svojim početnim književnim radovima već stvorio novi odnos prema tim likovima. U jednom od svojih pisama Čehov je naglasio, kako je sućut, koju je prijašnja ruska književnost gajila prema »malim ljudima«, već »preživjela i nagoni na zijevanje«, a u svojim ih je humoreskama činio jednako komičnima, kao i »stupove« društva, predstavnike viših slojeva. Sve njih, »male ljude«, isto kao i aristokrate, trgovce ili oficire, čitalac prima kao otuđene u njihovoj ljudskosti, lišene mnogih ljudskih osobina i smije im se zajedno s njihovim autorom. Proizlazilo je to iz osnovnog Čehovljeva stava prema književnosti. Dok su njihovi književni prethodnici, od Gogolja do Saltikova-Ščedrina, bili u osnovi svojoj manje ili više svijesni socijalni analitičari, dotle je Čehov izbjegavao, da svoj humor podredi bilo kakvom određenom socijalnom ili političkom programu. Upravo zbog toga ovaj suradnik malih humorističkih časopisa (koji također nisu imali političkih programa i tražili samo lagano zabavno štivo) nije pravio nikakve razlike između vladajućih i poniženih, nije žigosao jedne, a suosjećao s drugima. I ovo će pomanjkanje socijalno-analitičkog htijenja, koje je ispovijedala klasična ruska realistička književnost, biti karakteristično i u kasnijem Čehovljevu radu. Prema tvorničarima i sitnim činovnicima, trgovačkim pomoćnicima i veleposjednicima, imat će Čehov jednaki odnos ironije i sažaljevanja, nježnosti i podsmijeha, i tek će čitalac i interpret pažljivim čitanjem moći doći do zaključka, na čijoj su strani bile Čehovljeve socijalne simpatije.

Već u humoreskama, koje kao književna vrsta pogoduju oblikovanju jednoznačnih karaktera, tipskih likova, Čehov stvara i »slojevite« ljude. Na to ga navodi karakterističan njegov postupak *rokiranja*. Neke su naime novele ovog prvog razdoblja izgrađene na principu izmjene karakternih oznaka u toku pripovijedanja. Na pr. u *Živoj imovini (Žyvoj tovar,* 1882), čovjek, koji po vanjštini i ponašanju izgleda kao plemeniti idealist, dobiva postepeno oznake slabića, dosadnog i bijednog čovjeka, dok njegov antitetski karakter, grub, za novcem pohlepan čovjek, koji je kadar da proda i svoju ženu, nije zapravo nimalo gori od svog partnera. Takvo *rokiranje* primjenjuje Čehov kasnije na pr. u *Cvrčku,* gdje izvana veoma privlačna Olga Ivanova postaje u očima čita-

laca vrlo banalnom ženom, dok na prvi pogled »veoma običan i ni po čemu zanimljiv čovjek« — liječnik Dimov pokazuje u noveli niz osobina, koje ga čine punovrijednom ličnošću. To je jedan od putova nastajanja »slojevitosti« Čehovljevih karaktera, o kojoj je govorila Virginija Woolf.

Stil prvih Čehovljevih humorističkih novela uvjetovan je u mnogo čemu i diktatom nadničarske suradnje u humorističkim časopisima. Redaktori tih časopisa, a prije svega popularni humorist toga vremena, N. A. Lejkin, tražili su što kraće i što zabavnije oblike. Na ove se zahtjeve Čehov ispočetka u svojoj obilnoj, i za njega kao za pisca rijetko značajnoj korespondenciji, vrlo često tužio:

»Pomiriti se s ovim ograničenjima nekada nije lako. Na primjer... Vi ne priznajete članke od preko 100 redaka, što ima svoj smisao... Imate temu. Sjednem da pišem. Misao od »100« i »ne više« gura moju ruku počev od prvog retka. Sažimam, koliko je to moguće, cijedim, brišem — nekada (kako mi došaptava moj autorski osjećaj) na uštrb i temi i (glavno) formi.« (N. A. Lejkinu, 12. I. 1883).

Kasnije je kratkoću i sažetost smatrao Čehov jednim od osnovnih principa u novelističkom stvaranju, pa je u svom pismu bratu Aleksandru (od 11. IV. 1889) napisao, da je »kratkoća — sestra talenta«, a ova je rečenica kasnije dobila značenje aforizma, koji karakterizira Čehovljev novelistički rad. Prema svjedočanstvu A. Kuprina, Čehov je bio potpuno svijestan svojih velikih zasluga za uvođenje »kratkih formi« u »veliku« književnost:

»U jednom pogledu morate mi svi biti zahvalni — govorio je Čehov mladim piscima. — Ja sam otvorio put autorima malih pripovijesti. Prije se dešavalo, doneseš u redakciju rukopis, ali ga ne će ni da čitaju. Samo te prezirno gledaju: »Ta to je kraće od vrapčija nosa. Ne, nama takve stvarčice nisu potrebne.« A eto, ja sam to postigao i drugima pokazao put.«[4]

I Čehova zaista, uz Maupassanta, čiji je rad pratio i poznavao, možemo smatrati tvorcem suvremene kratke novele. A ova je novela organski izrasla iz njegovih humoreski. Još je u tom pismu iz god. 1883. govorio Čehov, kako bi njegova humoreska *Jedino sredstvo*, mogla, da je dulja, imati više »soli i sadržaja«. I upravo je ovo Čehovljevo htijenje, da na ograničenom prostoru dade što više sadržajnosti, dovelo do stvaranja književne forme, u kojoj je jedan decenij kasnije izricao sadržaje, što bi bili dovoljni za roman.

Ispočetka je Čehov vjerovao, da će mu dužina novele omogućiti, da dade više »soli i sadržaja«. Karakteristično je stoga, što je »prelomnom« svojom novelom smatrao *Stepu (Step'*, 1888), jednu od svojih najduljih stvari, i u njoj prvi put dao maha svojoj težnji za obuhvaćanjem što širega prostora i ljudskog odnosa u njemu, ali je mnogo značajniji ipak njegov povratak »kratkim formama« i osviješteno htijenje, da se i kroz njih izrazi sadržajna

---

[4] Russkije pisateli o literature, t. II. L. 1939., str. 475.

punoća. S izuzetkom nekih duljih pripovijesti (*Paviljon br. 6*, *Moj život*, *Seljaci*), Čehov je do kraja svoga života i rada ostao vjeran kratkoj noveli i postigao svoj izrana sagledani cilj — da na malom prostoru obuhvati svu složenost ljudskih odnosa.

II.

Prijelaz od humoreske na novele bio je u Čehova postepen. Počeo je sa čežnjom za »ozbiljnim« stvarima, slao je u Lejkinov časopis *Odlomci* (*Oskolki*) radove, kao što su *Vrba* (*Ver'ba*) ili *Lopov* (*Vor*, 1883), koji su kod redaktora časopisa nailazili na otpor. Zatim, god. 1886., dolazi do prepiske s D. V. Grigorovičem, do prvog priznanja jednog književnog autoriteta, koje daje Čehovu poticaj sa »solidniji rad« i stvara nezadovoljstvo sa zbirkom *Šarene priče*. Ovaj pak prijelaz završava stvaranjem niza »pravih« novela, potpunom sviješću o odgovornosti pisca i o svojim sposobnostima za »ozbiljan« rad i konačno naporom uloženim u pripovijest *Stepa*, koja je štampana već u »debelom«, t. j. pravom književnom časopisu *Severnyj vestnik*, što je značilo i javno priznanje Čehova kao književnika.

Već sredinom osamdesetih godina pojavljuju se Čehovljeve novele, koje se ne mogu uvrstiti ni u humoreske ni u satirične pripovijesti, prozni radovi, u kojima pripovjedač kao da nastoji svoj odnos prema oblikovanoj građi učiniti kompleksnim, uz satiričke i komične elemente utkati u njega tragično i lirsko. On unosi lirski humor, oblikuje poetske vizije uvođenjem dječjega svijeta ili motiva »umjetničke duše« u novelama, i konačno u *Stepi* stvara pripovijest, kakvoj je odavna težio. U seriji malih crtica, koje su povezane karakterom dječaka Jegoruške, Čehov daje niz vanjskih pojava ruskoga društva i prirode u nizu umjetničkih postupaka, koji dotada nisu bili čitani u ruskoj književnosti, i stvara osnovni ugođaj tuge i čežnje za srećom, koji će ga i dalje pratiti u njegovu radu.

U to vrijeme Čehova već prožima svijest o potrebi traženja »novih formi« u ruskoj književnosti, o potrebi obnavljanja ruskoga realizma novim umjetničkim postupcima. U jednom svom pismu iz god. 1883. on izražava nezadovoljstvo s dugačkim suvremenim romanom, u drugom iz god. 1884. tuži se na teške i glomazne pripovijesti svoga suvremenika Barancevića, on čak parodira kriminalnu pripovijest akcije (*Švedska šibica*, 1883). Na početku svog novelističkog rada Čehov se doduše u nizu svojih novela susreće s najvećim majstorom te književne vrste u ruskoj književnosti — Turgenjevom (*On je shvatio*, 1883; *Umjetnost*, 1888; *Frula*, 1887), ali se odmah s njime i sukobljava. U *Fruli* (*Svirel'*), varijaciji na Turgenjevljev motiv iz *Lovčevih zapisa*, Čehov se još pridržava teme i motiva ovog novelista ali već unosi novo raspoloženje i razbija Turgenjevljevu seosku idilu.

»U objema je pripovijestima pejzažna pozadina oblačnoga dana, sparine i zaduhe. Ali u Turgenjeva to je sparina ljetnoga

dana punog života, prirode u cvatu, čarobna panorama ljetnoga neba, plavičasti zrak, treptavo podrhtavanje lišća. U harmoniji s ovom pozadinom razvija se humana filozofija Kasjana (radi se o Turgenjevljevoj noveli *Kasjan iz Krasive Meči* op. A. F.), u čija usta autor ulaže himnu života. Kod Čehova se pripovijest gradi u kontrastu prema Turgenjevu: kišoviti gnjili dan kasnoga ljeta, sve nagovještava tužne jesenske dane, tugaljivi zvuci frule, nesretni ljudi, disharmonija, nered u prirodi, u svijetu. I na toj pozadini — u govoru Čehovljeva filozofa iz naroda predosjeća se skori smak svijeta.«[5]

A upravo citatima iz te novele intonira početak svojih bilježaka o Čehovljevoj prozi suvremeni sovjetski teoretičar i neumorni istraživač prozne tehnike Viktor Šklovski, koji u njoj vidi jedno od osnovnih Čehovljevih raspoloženja.[6]

Sastaje se Čehov na svom književnom putu s Tolstojem, s njegovim stilom i njegovom filozofijom, s tako poznatim Tolstojevim oblikovanjem dječjih vizija, pa čak i s njegovom rečenicom, što će kasnije u jednom pismu konzervativnom uredniku *Novoga vremena* i sam priznati. Ova će veza potrajati duže. Još će se u *Imendanu (Imeniny*, 1888), osjećati najutjecajniji ruski realist, pa će čak i neke rečenice u ovoj pripovijesti podsjećati na Tolstojeve, koje su neki ruski kritičari nazvali »raskrinkavanjem« (razoblačitel'stvo), a izgrađene su prema formuli — »ne zato... već zato«.[7] Tako na pr. nalazimo u *Imendanu:*

»Olga Mihajlovna pred kraj ručka nije izdržala, i počela je nespretno braniti ženske kurseve — ne zato, što bi ovi kursevi tražili zaštitu, već naprosto zato, što joj se prohtjelo inatiti mužu, koji je prema njenom mišljenju bio nepravedan«.

Obračun s Tolstojevom ideologijom izvršit će Čehov u *Paviljonu br. 6 (Palata Nr. 6*, 1892), svojoj duljoj pripovijesti, koja predstavlja zapravo simbol cijele Rusije i stanja umova njezine inteligencije, i preko karaktera liječnika Andreja Jefimiča Ragina pokazat će do čega zapravo dovodi »neprotivljenje zlu nasiljem« i tolstojevstvo uopće. Ali stilski je Čehov s Tolstojem obračunavao već prije. Nasuprot Tolstojevoj kompleksnoj sintaksi, pojavljuje se u Čehova već zarana težnja za jednostavnom, kratkom, čas sasvim konkretno-predmetnom, čas lirskom i melodioznom rečenicom, što će kasnije istraživači pripisati Čehovljevu oslanjanju na tvorca ruskog književnog i umjetničkog jezika, Puškina, kojega je prozu Čehov neobično cijenio.

A polemiku sa sadržajima ruske klasike nastavit će Čehov i kasnije. To posebno vrijedi za njegove novele s temama iz seoskoga života, *Seljaci (Mužiki*, 1897) i *U jaruzi (V ovrage*, 1900), koje kao da uvijek iznova ruše idilične Turgenjevljeve prizore iz *Lovčevih zapisa* i Tolstojev mit o ruskom seljaku kao nosiocu pravde na zemlji.

---

[5] G. A. Bjalyj u »Istorija russkoj literatury«, t. IX/2, ANSSSR, M. L. 1956., str. 362—363.

[6] V. Sklovskij: Zametki o proze russkih klassikov, M. 1955., str. 413—414.

[7] uspor. V. Druzin: Stil' sovremennoj literatury, L. 1929., str. 67.

Čehovljeve je napore za obnavljanje ruske književnosti, koje je bez sumnje determinirala društveno-politička i ideološka situacija njegova vremena, podržavalo i njegovo poznavanje evropskih literatura, posebno Maupassanta, kojemu je pripisivao ogromno značenje za evoluciju evropskih književnosti:

»I znate — govorio je Kuprinu — tko je učinio takav preokret? Maupassant. On je, kao umjetnik riječi, postavio tako velike zahtjeve, da je postalo nemoguće pisati na stari način. Pokušajte sada ponovo pročitati neke naše klasike, bar Pisemskoga ili Ostrovskog, ne, vi ćete samo pokušati i vidjet ćete, kako su to stara i opća mjesta.«[8]

Čehov se u toku cijelog svog novelističkog rada uporno borio za nadvladavanje »starih i općih mjesta«, t. j. za izmjenu kanona, koje je stvorio ruski klasični realizam, i za njegovo obnavljanje i otvaranje novih putova ruskoj književnosti. U toj svojoj borbi Čehov nije nastupao s glasnim programima i parolama književne revolucije, već se ona sastojala u svakodnevnom mukotrpnom radu na svakoj rečenici, na svakom detalju njegova teksta. Ističući »kratkoću forme« kao jedan od svojih osnovnih postulata, on je uporno radio na zguščivanju svoga stila, na brižljivoj upotrebi materijala riječi, na svakom pojedinom uzdahu, i uspio tako da na nekoliko stranica svoga teksta postigne doživljajni intenzitet ravan učinku debele knjige, i da na njima oblikuje cijele ljudske živote.

Napustio je tako Čehov dugačke opise prirode ili unutrašnjosti stambenih prostorija, koje je čitalac nalazio kod Turgenjeva ili Gončarova, odstranio iz svojih tekstova pretpripovijesti oblikovanih karaktera sa socijalno-psihološkim motivacijama njihovih postupaka ili ih sažeo u jednu do dvije rečenice, ostavio za sobom široku karakterizaciju likova i njihovo portretiranje, pošavši ovdje tragom Tolstojeve skice, a posebno je napustio pripovjedačevo izvještavanje i »objašnjavanje« čitaocu, koje primjenjuje tek u nekim svojim novelama, ali s promijenjenom funkcijom. Kompliciranosti pak Tolstojeve rečenice ili sintakse Dostojevskog suprotstavio je Čehov svoj lakonizam. Posebno je Čehov bio protivnik već upotrebljavanih i »iznošenih« epiteta, metafora i poređenja.

U ovećoj Čehovljevoj pripovijesti *U jaruzi* govori se na jednom mjestu o ubojstvu djeteta.

»Uzela si moju zemlju, pa neka ti!

Rekavši ovo, Aksinja uhvati vedro s vrelom vodom i izlije ga na Nikifora.

Poslije toga čuo se krik, kakav se još nikada nije čuo u Uklejevu, i nije se moglo povjerovati, da tako može vikati malo, slabo stvorenje, kao što je Lipa. I napolju je najednom postalo tiho.«

Ovaj opis zločina nije prije svega u središtu pripovijesti. On je samo jedan od znatnijih detalja u novelističkoj strukturi. Ispričan je naoko sasvim običnim riječima. Nema ni stilskih figura, ni

[8] Čehov v vospominanijah sovremennikov, M. 1954., str. 520—521.

bilo kojeg izraza, koji bi izravno govorio o dojmu jeze, što ga takav zločin mora stvoriti. Sve je to naoko obično izvještavanje. Ali upravo ta »običnost« rječnika i sintakse u primjeni na situaciju nečovječnog postupka djeluje na čitaočeve emocije jače nego što bi djelovalo dugačko izvještavanje o psihičkom kretanju u Aksinje i Lipe ili razvijeni metaforički stil. I još nešto: »— I najednom je postalo tiho.« Ova jedna jedina rečenica, kratka, jednostavna, »obična« poslije izvještaja o kriku, »kakav se nikada nije čuo u Uklejevu«, dovoljna je da znatno pojača intenzitet dojma jezivog događaja. Čitalac je doživljava i svojim sluhom, naglim kontrastom krika i tišine, on je naglo potresen i uzbuđen, a da mu pripovjedač nije ništa posebno rekao ili dao svoj komentar. I ovdje, kao i drugdje, Čehov daje nagli poticaj emocionalnom svijetu čitaočevu, a sve ostalo prepušta samom čitaocu.

Isto je tako miran ton Čehova kao pripovjedača, kad govori o sitnim i naoko sasvim beznačajnim dramama i kad je riječ o »teškim« životnim zbivanjima. Leksika mu je i tu i tamo »obična« i prema Turgenjevu na pr. gotovo i »neliterarna«. »Poslije blina jeli su čorbu od jesetre, a poslije čorbe jarebice u sosu« — ovu je Čehovljevu rečenicu sa zadovoljstvom citirao futurist Majakovski, koji je za Čehova, uostalom ne baš sasvim točno, ustvrdio da je u književnost unio »gruba imena grubih stvari«.[9] Rijetko je kada pripovjedač uznemiren, mirna je i sabrana konstrukcija rečenice, događaji se nižu točno u vremenskom redoslijedu, sve je u njegovu stilu prividno smireno.

»Čehov ne izgara u vatri, njegove ruke ne dršću, jezik mu ne trepti glasno i bez svijesti — on ne plače i ne raduje se zajedno sa svojim junacima.«[10]

I tako to traje u njegovim novelama. Ali onda, najednom, negdje nasred novele, kao da se otrgne piscu ili njegovu junaku uzdah pun čežnje za ljudskošću, ljepotom, dobrotom, za nečim sasvim apstraktnim, neostvarljivim, što još jače naglašava banalnost, svakidašnjost i tragičnost zbivanja, o kojemu se mirno pripovijeda, ili se pak pojavi kratki i sažeti pejsažni detalj, koji baca posebno svijetlo na pripovjedačevo izvještavanje.

U noveli *U jaruzi*, a u poglavlju, koje slijedi neposredno poslije situacije s ubojstvom djeteta, najprije se izvještava o Nikiforovoj smrti u bolnici i o Lipinu povratku kući, sve sasvim suzdržano i »običnim« rječnikom, a zatim se pojavljuje kratki, u jednoj rečenici sažeti pejsaž, i prati ga cijeli odlomak posvećen glasovima šumskih stanovnika. Ovaj pak odlomak završava lirski pripovjedačev usklik, koji sve ovo uokviruje i stvara posebno raspoloženje, što pojačava dojam smrti nejaka djeteta:

»Činilo se, da su sva ova bića vikala i pjevala u želji, da nitko ne zaspi te proljetne večeri, da bi svi, čak i srdite žabe, cijenili i naslađivali se svakim časkom: ta život se samo jednom daje!«

---

[9] V. Majakovskij: Polno Sobranie Sočinenij, t. I. M. 1955. str. 288—289.
[10] A. Derman: Tvorčeskij portret Čehova, M. 1929., str. 241.

Da li se to činilo pripovjedaču, ili Lipi, to nije važno. Ali ovaj lirski umetak utkan u pripovijedanje načas narušava doživljaj zločina i smrti, zato da bi još jače istakao njegovu tragičnost.

I konačno:

»Ona je gledala u nebo i mislila o tome, gdje li je sada duša njena dječaka: ide li njenim tragom, ili se uznijela tamo visoko, do zvijezda, i više ne misli na svoju majku? O, kako je samotno u polju noću, usred toga pjevanja, kad sam ne možeš zapjevati, usred neprekidnih kliktaja radosti, kad s neba gleda mjesečina, također samotna, kojoj je sve svejedno — da li je proljeće sada ili zima, da li su živi ljudi ili mrtvi...«

Ovaj je unutrašnji monolog samo prividno Lipin, radi se očito o kratkoj lirskoj digresiji pripovjedačevoj, koju uklapa u tobožnji unutrašnji monolog, i dozvoljava je sebi samo zato, da još jednom naglasi kontrast između ljudskog zločina i prirodnog života. Nema tu nimalo nemoći pred snagama prirode kao u Turgenjeva, nimalo filozofije života i smrti kao u Tolstoja, sve je usmjereno na to, da se stvori raspoloženje, koje je ujedno i velika istina o ljudskim odnosima.

Ove nagle, ali gotovo neprimjetne promjene u stilu, prekidanje izvještavanja lirskim mjestom, često samo jednom jedinom rečenicom, karakteristične su gotovo za cijelo zrelo novelističko stvaranje Čehovljevo. Uzmimo još jedan primjer iz *Seljaka*. Jednostavnim, oporim jezikom, teče pripovijedanje o grubom seoskom životu. A zatim, najednom, dvije stanovnice sela, Olga i Marija, idu u crkvu...

»Preko rijeke bio je položen kolebljivi brvnasti mostić, i upravo ispod njega, u čistoj, prozirnoj vodi, kretale su se sjene klenova. Na zelenom grmlju, koje se ogledalo u vodi, blještala je rosa. Puhnula je toplina, postalo je veselo. Kakvog li divnog jutra! I vjerojatno, kakav bi bio divan život na tom svijetu, da nema bijede, užasne, bezizlazne bijede, od koje se ne može nikuda sakriti!«

Izvještaj, gotovo lakonski opis prirode, a zatim ponovo lirski uzvik, koji kao da pripada Mariji i Olgi, ali je ujedno sasvim jasno, da se to pripovjedač umiješao zato, da bi ovom jednom rečenicom stvorio raspoloženje, koje bolje od široke analize tumači zapravo sav užas, svu besmislicu seoskog života, kojemu je posvećena cijela novela.

Ali vrlo su česti u Čehova i suprotni slučajevi naglog »snižavanja« stila. Njegovi pripovjedači (ako novelu vodi u prvom licu) ponekad se lirski raspričaju, zanesu se, ali autor kao da nije voljan da to i dalje trpi, pa ih već presijeca, kad želi da pokaže svu banalnost njihova praznog maštanja. Tako na pr. govori pripovjedač u *Arijadni* (1885):

»Bar jedan mjesec bio sam gotovo lud, osjećao sam samo oduševljenje. Držati u naručju mlado, divno tijelo, nasladivati se, osjećati svaki puta, kad se probudiš oda sna, njenu toplinu i prisjećati se toga, da je tu ona, moja Arijadna —, na to se nije lako navići! Ali ja sam se ipak navikao!«

I sva banalnost pripovjedačeva zanosa za »divnim tijelom« izražena je upravo tom kratkom rečenicom. U njoj je sadržan čitav nazor o svijetu!

Obilna Čehovljeva korespondencija govori o njegovu čestom bavljenju problemom pejsaža. Osjećajući trivijalnost pejsaža, koji su se često ponavljali u literaturi, pisao je on tako svome bratu u pismu od 10. V. 1886.:

»Kako ja mislim, opisi prirode moraju biti vrlo kratki, i imati karakter à propos. Opća mjesta kao: *sunce na zalasku, kupajući se u valovima mora, koje je potamnjelo, zalijevalo je purpurnim zlatom* i t. d. *Lastavice su, leteći iznad vodene površine, veselo cvrkutale* — takva opća mjesta treba da se napuste. U opisima prirode treba da se hvatamo za sitne pojedinosti, grupirajući ih tako, da bi se poslije čitanja, kad zatvoriš oči, stvarala slika. Na primjer, dobit ćeš noć u mjesečini, ako napišeš, da je na vodeničnoj splavi poput jasne zvjezdice blještalo stakalce razbijene boce i poput lopte se otkotrljala crna sjena psa ili vuka i t. d.«

A ovaj primjer »posrednog« pejsaža s mjesečinom postao je za Čehova paradigmatski. Iz pisma bratu prešao je on u novelu *Vuk (Volk)*, pojavio se kasnije i u Treplevljevu monologu u drami *Galeb (Čajka)*.

U drugom pismu tužio se pak Čehov na zastarjelost pejsaža ruske klasike:

»Opisi su prirode (u Turgenjeva, op. A. F.) dobri, ali... osjećam, da se mi već odvikavamo od opisa ove vrste, i da je potrebno nešto drugo.« (A. S. Suvorinu, 24. II. 1893.)

A u pismu Gorkome od 3. I. 1899. predbacivao je Čehov tadašnjem piscu »bosjačkih« novela suvišnu rasplinutost njegovih opisa prirode:

»Vi ste pravi pejsažist. Ali čista prispodobljavanja čovjeku (antropomorfizam), kada more diše, nebo gleda, stepa se nježi, priroda šapće, govori, tuguje i t. sl. — takva upotreba čini opise ponešto jednotonskim, nekada sladunjavim, nekada nejasnim; šarenilo i izražajnost u opisima prirode postižu se samo jednostavnošću, takvim običnim rečenicama, kao što su »sunce je zašlo«, »smračilo se«, »pala je kiša« i t. d...«

Ovih se stavova Čehov u svom radu u velikoj mjeri pridržavao. Ali nije se novost njegova pejsaža sastojala samo u lakonizmu, nabačenom detalju, borbi s trivijalnošću i jednostavnosti, već i u novoj funkciji opisa prirode u strukturi novele. Kod Čehova kao da i nema opisivanja prirode. Ali ima upletanja dviju, triju rečenica, koje govore o prirodi i njenom životu, i koje prate tekst, unoseći u nj određeni ugođaj, stvarajući određeno raspoloženje. Takvom je stvaranju raspoloženja čežnje za drugim svijetom nego što je ovaj podređen na pr. i jedan nešto širi pejsažni odlomak u *Seljacima*. Cijeli je pejsaž sažet i ovdje u svega nekoliko poteza. Tu je veliki zalazak sunca, grmlje potopljeno u proljetnim vodama i usred svega toga stoji Olga, koja hoće da iziđe u širine i kojoj su suze potekle iz očiju, kad je pogledala na taj zrak i prostor pred sobom.

Opširne opise prirode u Čehova zamjenjuje često opis jednoga detalja, koji se zatim kao popratni motiv ponavlja i stvara ugođaj, koji karakterizira cijelu novelu.

Već u svojoj noveli s temom javne kuće *Napadaj (Pripadok)* Čehov varira motiv bijeloga i čistoga snijega, koji prati pripovijedanje i kao da podsjeća na mogućnost ljepote ljudskih odnosa. Pripovijedanje u *Ogrozdu (Kryžovnik*, 1898) prati motiv kiše, koja se očekuje na početku pripovijesti i pada na kraju, pojačavajući ugođaj tuge, a u novelama posljednjeg razdoblja Čehovljeva stvaranja često se pojavljuje odraz mjesečine ili zvijezda, što pridonosi tugaljivom lirskom ugođaju, kao na pr. u *Kući s mezaninom (Dom s mezoninom*, 1896):

»Bila je tužna noć u kolovozu — tužna zato, što je već mirisalo na jesen; pokrivena purpurnim oblakom dizala se mjesečina i jedva je jedvice osvjetljavala put i postrani njena mračna ozima polja.«

A odsjev je mjesečine stalan popratni motiv *Arhijereja* (1902), te pripovijesti o otuđenju jednoga čovjeka, njegovu umiranju i čežnji za drugim, svjetlijim životom. U svijetu mjesečine prolaze u toj pripovijesti bogomoljke, monasi, ona se »tiha, zamišljena« uzdiže iznad samostana, održava se na podu svećenikove sobe, uznemiruje ga, i tek se u arhijerejevu sanjarenju o životu »obična čovjeka« pojavljuje najednom »široko nebo, zaliveno suncem.«

I ovo je »široko nebo, zaliveno suncem« također značajno za Čehova. Opisi prirode često ne znače u Čehova ništa drugo negoli čežnju za drugim, ljepšim, ljudskijim svijetom, nego što je ovaj, u kojemu njegovi junaci žive. U noveli *O ljubavi (O ljubvi*, 1898) pripovjedač uokvirene pripovijesti, Alehin, zaljubio se u udatu ženu Anu Aleksejevnu, i ova se ljubav nije mogla ostvariti zbog toga, što je »nepotrebno, sitno i varljivo bilo sve ono«, što im je smetalo da se vole. Novela završava okvirom, koji pojačava sjetu zbog neostvarljivosti ljubavi. A u okvir je upletena jedna jedina rečenica, koja ugođaj sjete intenzificira i pretvara je u isti mah u čežnju za svjetlijim životom, za prirodnijim odnosima među ljudima:

»Burkin i Ivan Ivanovič izašli su na balkon; odavle se pružao divan vidik na vrt i rijeku, koja je sada sjala na suncu kao zrcalo. Oni su se divili i u isto vrijeme žalili, što se ovaj čovjek s dobrim pametnim očima, koji im je to pričao s takvom prostodušnošću, zapravo vrtio ovdje, na velikom imanju, poput sputane vjeverice, nije se bavio naukom ili bilo čime drugim, što bi činilo njegov život ugodnijim; i mislili su, kakvo je tužno lice moralo da bude u mlade dame, kad se opraštao s njome u kupeu i ljubio njeno lice i leđa.«

Nasuprot takvoj funkciji opisa prirode stoje često Čehovljevi opisi interieura, koji znače nekada banalnost, svakidašnjicu, i u kojima se pojavljuje lagana Čehovljeva ironija! U posljednjoj Čehovljevoj noveli *Nevjesta* (1903) mlada djevojka treba da se uda za bogata svećenikova sina, diletanta-violinista. I ona posjećuje stan, koji joj je namijenjen:

»Bila je to dvokatnica, ali je uređen bio samo gornji kat. U dvorani blještavi pod, koji je bio ofarban kao parket, bečke stolice, klavir, stalak za violinu. Mirisalo je na boju. Na zidu je u zlatnom okviru visjela velika slika u ulju: gola dama i pored nje ljubičasta vaza s razbijenom ručkom.«

I blještavi pod »ofarban kao parket« i banalna slika, koja kao da je prenesena ovamo iz svratišta u Gogoljevim *Mrtvim dušama*, i bečke stolice, a posebno taj »miris na boju« koji se kao popratni motiv u noveli nekoliko puta ponavlja, sve to na ovome mjestu služi stvaranju dojma o banalnosti, izvještačenosti, rugobi atmosfere, u kojoj treba Nađa da živi, perspektive njenog braka. o kojemu autor malo što izrijekom govori. Kroz ovaj je interieur rečeno zapravo sve o njenom mužu, o besmislenoj bračnoj svakidašnjici, koja očekuje Nađu, i od takve atmosfere ne će preostati junakinji novele ništa drugo, nego da bježi.

»Pejsaž je u Čehova uvijek podsjećanje na to, kako lijep može i treba da bude život ljudi na svijetu, osuda nakaznosti i rugobe života, to je pejsaž — sud, pejsaž afirmacija one ljepote, koja treba da jednom pobijedi u čovječjem životu, to je prigovor, i tuga, i čežnja, i nada.«[11]

I nasuprot ovakvoj funkciji pejsaža, ovaj interieur iz *Nevjeste* kao da potvrđuje »nakaznost i rugobu života«.

Stvaranju raspoloženja i ugođaja, tona, podređen je velik dio Čehovljevih umjetničkih postupaka. I stoga je posve u pravu Thomas Mann, kad o »najdražoj« za njega Čehovljevoj pripovijesti *Dosadna historija (Skučnaja istorija*, 1889) piše:

»To je sasvim neobična, čarobna stvar, u cijeloj se književnosti ne može naći ništa nalik na nju: snaga je njena učinka, njena osobitost, u tihom, tugaljivom tonu.«[12]

O tonu, ugođaju Čehovljevih novela pisalo se već mnogo. Tom se prilikom spominjala i muzikalnost njihova, pa se čak Čehov poređivao sa svojim velikim suvremenikom u muzici P. I. Čajkovskim, isto onako, kao što se isticala i srodnost sa slikarstvom njegova prijatelja, Levitana, koji je prekinuo tradiciju ruskog narativnog i »literarnog«, a socijalno-optužbeno usmjerenoga slikarstva, posvećujući se oblikovanju ugođaja ruskoga pejsaža. Neki čak autori, govoreći o muzikalnosti Čehovljeve proze, ističu u njoj »melodiju vjere u sreću i čežnje za njom«, a novelu *Sreća (Sčast'e*, 1887) smatra Jermilov »uvertirom«, u kojoj »zvuče« glavni motivi Čehovljeva stvaranja.[13] Ovom dojmu muzikalnosti uz melodioznu Čehovljevu rečenicu pridonose i varijacije, popratni motivi, koji kao i u muzici služe stvaranju ugođaja. Ali u Čehovljevim novelama ima i pravih »zvučnih« efekata. Mnoge od njih pune su zvukova violine, kliktaja ptica, kreketanja žaba, ili laganog sviranja na klaviru. U *Fruli*, već citiranoj noveli, u kojoj se govori o skorom smaku svijeta, kroz šumu prolazi lovac i čuje, kako netko iza breza svira na fruli, i u njegovoj se svirci »čuje nešto

---

[11] V. Ermilov: Izbrannye raboty v treh tomah, I. M. 1955., str. 100.
[12] Novyj mir 1/1955., str. 216.
[13] Ermilov, cit. djelo, str. 161—162.

surovo i neobično tugaljivo«, a time je dana odmah početna intonacija novele. Takvu početnu intonaciju, ali ovaj puta glasovima prirode, koji su, kao i u noveli *U jaruzi* u kontrastu s tmurnim raspoloženjem karaktera, daje Čehov i u *Studentu* (1894):

»Čuo se krik drozdova, a u susjedstvu, u blatu, nešto je živo žalosno zujalo, kao da puše u praznu bocu. Zajecala je neka šljuka, i hitac je u nju zazvučao u proljetnom zraku poletno i veselo.«

U *Ani na vratu* (1895) dojam nesputana života, punog veselja, kretanja i zvukova, života, koji leži izvan Aninih bračnih odnosa prema »čovjeku s pravilima«, stvaraju zvuci instrumenata na jednoj željezničkoj stanici, uklopljeni u skicirani pejsaž:

»Iza perona u masi su živahno svirali na harmonici i na jeftinoj piskutavoj violini, a s one strane visokih breza i jablanova, s one strane ljetnikovaca, koje je zalilo svijetlo mjesečine, dopirali su zvuci vojnog orkestra: bit će, da je u naselju ljetnikovaca bio ples.«

Svi ovi opisi zvukova, koji u nekim novelama predstavljaju prave popratne motive, još jače pojačavaju emocionalnost Čehovljeve proze, u kojoj kao da se čuje neka daleka i tužna melodija, i čitalac često dobiva onaj dojam, što su ga imali slušaoci njegova Jakova iz *Rotšildove violine (Skripka Rotšil'da*, 1894), iz koje je teklo nešto tužno i dirljivo, tako da su prisutni plakali zbog nečeg nezaboravnog, važnog i dragog.

Ovi Čehovljevi stilski postupci ne služe kao u njegovih prethodnika isticanju fabularnih čvorišta, kojih u Čehova kao da i nema. Građa, koja bi drugome piscu mogla poslužiti za osnovni fabularni čvor, u Čehova je oblikovana samo kao sporedni događaj. Čehovljeva fabula ne kulminira na pr. u *Cvrčku (Poprygunja*, 1892) u činu bračne nevjere Olge Ivanovne, već u malom tragičnom detalju njena odnosa prema mužu, kojega »veličinu« zapaža tek na njegovoj smrtnoj postelji. Pripovijest nije napisana zato, »da bi se ispričalo«, kako je žena prevarila muža-liječnika sa slikarom — siže je stvoren zato, da se pokaže, kako jednostavan i velik čovjek gine od surove ženske nepažnje.«[14] U noveli *Isljednik (Sledovatel')* izvršeno je samoubojstvo, ali fabula nije izgrađena tako, da bi se mogla dobiti analiza samoubojstva, već da se razotkrije »isljednikov« karakter. Slično je i u noveli *Slučaj iz prakse (Slučaj iz praktiki*, 1898). U noveli *Dama s psetancetom (Dama s sobačkoj*, 1898) iz banalnog se udvaranja razvila ljubav, koju dvoje ljubavnika potajno vode. Ali upravo u času kad oni postaju svijesni zapreka i bračnih uza, koje ne dozvoljavaju da se vole, Čehov završava novelu:

»I činilo se, da će uskoro naći rješenje, i tada će početi novi, divan život; i objema je bilo jasno, da je do kraja još daleko, daleko, i da najsloženije i najteže tek počinje.«

Trivijalna je pripovijest počinjala upravo prvim zaprekama na putu ljubavnika i razvijala se njihovim prevladavanjem, Čehov njima i završava. Ali karakteri su stvoreni i ugođaj postignut. Sa-

[14] Šklovskij, cit. djelo, str. 433.

držaj je izrečen bez fabularnih napetosti. Iz banalnosti se rodila ljepota, ali je ova ljepota sakrivena pred ljudskim pogledima. Preostaje čežnja za »novim i divnim životom«, kad će i ova ljepota moći zasjati u punom svijetlu. A upravo je ova mala čežnja, utkana u strukturu ove novele, njen bitni elemenat.

U *Stepi* putnici susreću kraj stepskoga ognjišta nepoznata čovjeka:

»Da li je to vatra tako zatreperila, ili zbog toga, što su svi htjeli da najprije pogledaju čovjekovo lice, ispalo je tako čudno, te nitko u prvi mah nije vidio ni lica, ni odijela, već smiješak. Bio je to neobično dobar smiješak, širok i mekan kao u probuđena djeteta, jedan od onih zaraznih smiješaka, na koje je teško ne odgovoriti smiješkom.«

I tek poslije toga slijedi kratka karakterizacija, još uvijek djelomično naslijeđena u ruskih klasika. Ali već je ovdje bitan upravo »smiješak«. Kao ni njegovi stepski putnici, Čehov nije opisivao u svojim karakterima lice kao Turgenjev, niti odijelo kao Gončarov, već je u prvom redu tražio smiješak, doživljaj čovjeka, kako ga drugi čovjek doživljava, impresiju i raspoloženje. I cijela pripovijest Konstantinove ljubavi, koja slijedi ovu karakterizaciju, ne bi postigla svoju svrhu, da nema na početku toga »smiješka« i da ne završava motivom čežnje za srećom:

»Svi su sada dobro shvatili, da je to bio zaljubljen i sretan čovjek, sretan do boli: njegov smiješak, oči i svaki pokret izražavali su sreću, što ga je mučila...

...Pri pogledu na sretna čovjeka na sve je navalila čama i zaželjeli su sreće.«

I kao da je samo zbog ovih redaka data karakterizacija i ispričana pripovijest o Konstantinu.

Svoje karaktere Čehov ne opisuje do u tančine i ne analizira. Posebno ne sporedne. U već citiranoj *Dami s psetancetom* muž bi Ane Sergejevne mogao postati drugim Karenjinom, ali je Čehovu dovoljan samo jedan pridjev, što će ga nekoliko puta ponoviti, da stvori dojam o ličnosti toga čovjeka:

»I zapravo je, u njegovoj dugačkoj figuri, u zaliscima, u maloj ćeli bilo nešto lakajski skromno, smješkao se on slatko, i u zapučku je njegovu blistala neka učena značka, poput lakajskog broja.«

I u toj je rečenici sažeta cijela karakterizacija. A dovoljan je i taj jedan pridjev: »lakajski«. Sve je ostalo Čehov kao i drugdje prepustio čitaocu i njegovoj aktivnosti. Socijalno porijeklo, pretpripovijest bračnih odnosa s Anom Sergejevnom, sve čitalac može sam rekonstruirati i doživjeti sve ono, što je morala doživljavati Ana Sergejevna s tim čovjekom. Pa i pretpripovijest njena ljubavnika Gurova dana je u noveli također svega u dvije rečenice. O tome, kako je živjela Nađa prije nego što je trebalo da se uda za Andreja *(Nevjesta)*, čitalac saznaje također samo iz jedne jedine rečenice, a socijalna motivacija Anina uživanja u zabavama, plesovima i bučnom veselju *(Ana na vratu)*, koju bi tako opširno razradio koji naturalist, daje Čehov u naoko sasvim

beznačajnom pasusu, koji govori letimično o utjecaju njene majke i baštinjenom od oca temperamentu. Svi složeni sistemi socijalnih, psiholoških i intelektualnih motivacija »junakovih« postupaka, koje su s takvim marom razvijali i gradili ruski (i drugi) realisti, u Čehova su zapostavljeni, svedeni na najnužnije i zabačeni nekuda na periferiji njegovih novelističkih struktura.

Netko je od Čehovljevih kritičara-suvremenika napisao jednom,[15] kako je »Čehov prvi i posljednji ruski pisac, u kojega nema junaka«. Ovo je, razumije se, točno, ako je riječ o »junacima« klasične ruske literature, koji su bili nosioci cijelih struktura i kojima je bilo podčinjeno sve drugo. A osim toga, u Puškina, u Ljermontova, u Turgenjeva i Tolstoja karakteri su zaista »junaci« u pravom smislu te riječi. To su izvanredni, čudni, neobični i natprosječni ljudi, koji se izdižu iznad sredine svojim emocionalnim ili intelektualnim bogatstvom ili stupaju s njom čak u sukob sve tamo od Puškinova Aleka u poemi *Cigani* pa sve do Nehljudova u Tolstojevu *Uskrsnuću*. Ništa slično nema u Čehova. Njegovi su karakteri svi od reda sasvim prosječni, svakodnevni, obični ljudi, koji nemaju svojih opširnih pretpripovijesti i rodoslovlja, ne čine velika djela, ne vrše zločine, ne kažnjavaju i ne kaju se. Oni se ne odlikuju ni lijepom vanjštinom. Čak i suprotno od toga. Obično su oni karakteri, za koje čitalac prateći pripovijedanje osjeća simpatiju, vanjštinom posve neprivlačni. Tako je na pr. novela *Neprijatelji (Vragi*, 1887) sagrađena na dva suprotna lika. Od njih je Kirilov čak na prvi pogled odbojan i ružan:

»Nešto su neugodno oštro, neljubazno i surovo izražavale njegove debele kao u crnca usne, orlujski nos i mlohav, ravnodušan pogled.«

Ali će upravo u ovome Kirilovu čitalac i bez pripovjedačeve pomoći, samim doživljavanjem izvanredno vještoga teksta novele, otkriti onu unutrašnju ljepotu, koje nema zavađeni s njim Abogin.[16]

U *Rotšildovoj violini* grobar Jakov opisan je kao grubi čovjek, ali fabula pokazuje upravo suprotno, razotkriva njegovu talentiranost i umjetničku prirodu. Tjelesno je neprivlačna i Ženja u *Kući s mezaninom*, sa svojim »slabim, nerazvijenim grudima, tankim ramenima, pletenicama i mršavim tijelom, koje je čvrsto stegnuto pojasom«, a upravo će za njom na kraju novele tako čeznuti pripovjedač.

Na stranicama Čehovljevih novela zaista nema »junaka«, kao što nema ni »velikih zbivanja« ni »velikih strasti«. U njima kao da se ništa ne događa, sve je svakidašnje, neke se iluzije razbijaju, banalni se karakteri razotkrivaju kao unutrašnje lijepi, izvana lijepi ljudi postaju banalnima i u sve to Čehov ne uvodi postepeno, ne vezuje i ne razuzlava fabularne čvorove. Karakteri su stvoreni, svakidašnjica je s laganom ironijom prikazana u izvještaju, stvoren je dojam o njoj i ljudima u njoj, a u sve je utkana

---

[15] usp. Ermilov, cit. djelo, str. 138.
[16] Analizu ove novele usp. u Ermilov, cit. djelo, str. 107—117.

tuga i čežnja za nečim neodređenim, ali ljudskim, svijetlim i lijepim — tako je pred nama stvorena i pročitana Čehovljeva novela koja u povijesti stilskih formacija ruske književnosti stoji negdje na donjoj granici realizma.

Već je Lav Tolstoj uspoređivao Čehovljev umjetnički postupak s njemu suvremenim francuskim slikarstvom:

»Čehov se kao umjetnik ne može čak ni usporediti s prijašnjim ruskim piscima — s Turgenjevom, Dostojevskim, pa čak ni sa mnom. Čehov ima svoju vlastitu formu, kao impresionisti. Gledaš — čovjek kao da bez ikakva razmišljanja maže boje, koje mu dolaze pod ruku, i kao da te mrlje nemaju između sebe nikakva odnosa, ali kad se udaljiš i pogledaš — u cjelini se dobiva čudan dojam: pred tobom je jasna, neodraziva slika.«

I nisu bez razloga neki sovjetski kritičari svrstavali Čehova u stilsku formaciju »lepršavog, preciznog, lakonskog impresionizma«, misleći kod toga na osnovnu Čehovljevu umjetničku vještinu, da preko neznatnog detalja osvijetli veću cjelinu[17] i da na nekoliko stranica svoga teksta sažme cijele živote i svjetove.

III.

»Sve, što ima u prirodi najstrašnije, najgorčije, najkiselije i najblještavije, sve su dramski pisci već prebrali, prenijeli na scenu... Junaci i junakinje bacaju se u provalije, utapljaju se, ubijaju, vješaju, obole od straha pred vodom... Umiru oni obično od takvih teških bolesti, kakvih nema ni u najpotpunijim medicinskim udžbenicima.«

Tako je optuživao g. 1886 Čehov u svom feljtonu »Pomodni efekt« (Modnyj efekt) suvremenu rusku (pa i ne samo rusku) dramsku umjetnost. U sukobu s njim nastojao je već tada da izgradi svoj dramski stil, koji će, ostvaren u njegovim zrelim dramama, ući u osnove moderne dramske umjetnosti ne samo Rusije, već i Zapada. Ovaj je napor započeo u Čehovljevim mladim danima, a završio je, poslije nekoliko poraza, tek u plodnoj suradnji s Moskovskim hudožestvenim teatrom i u punoj afirmaciji Čehovljeva kazališta upravo na ovoj, u ono vrijeme avangardističkoj, ruskoj sceni. U borbi protiv »konzervatizma forme«, za koji je Čehov prekoravao čak i Gorkoga[18], razvio je on nove principe izgradnje dramskih struktura, koji će se odraziti i u velikim promjenama na sceni uopće i dovesti, u krajnjoj liniji, i do stvaranja »sistema« Stanislavskoga.

---

[17] A. V. Lunačarskij: Klassiki russkoj literatury, M. 1937., str. 383.

[18] U pismu Gorkome od 22. X. 1895. pisao je Čehov o drami »Malograđani«: »Ona je, kao što sam i očekivao, vrlo dobra, napisana gorkovski, originalna, vrlo zanimljiva, i kad treba da se počne od razgovora o nedostacima, ja sam za sada primijetio samo jedan, koji se ne da popraviti kao ni riđa kosa u riđokosa — to je konzervatizam forme. Nove, originalne ljude vi primoravate, da pjevaju nove pjesme prema notama, koje se čine kao da su već rabljene, imate četiri čina, lica drže moralne propovijedi, osjeća se strah pred duljinama, i t. sl., i t. sl.

Svoj je rad na drami započeo Čehov već u danima svoje mladosti. Prva njegova drama *Bezočevina (Bezotcovščina)* nije pronađena, ali je drugi pokušaj, kojemu se ne zna naslova, uz u osnovi tradicionalnu dramaturgiju već karakterističan po nastojanju mladog Čehova, da unese i neke nove elemente, posebno, da teatarski govor koji je služio i bio podređen dramskoj radnji, zamijeni dijalozima, što su očito trebali da reproduciraju svakodnevne »kućne« razgovore.

U drugoj polovici, osamdesetih godina Čehov je napisao nekoliko komedija i aktovki, koje stoje u najužoj vezi s njegovim humoreskama, i koje su tek u manjoj mjeri pridonijele razvitku Čehovljeva dramskog stila, ali po svojoj popularnosti kod prosječnog gledaoca ne zaostaju mnogo za »velikim« Čehovljevim dramama. Ovamo spadaju: *Medvjed* (1888), *Prosidba (Predloženje,* 1889—1890), *Jubilej* (1891).

Svoj je pak rad na »velikoj« drami Čehov nastavio u *Ivanovu* (1887), gdje je već jednim dijelom i razvio svoje dramske principe. O njima je progovorio i u pismu svom bratu Al. P. Čehovu 24. X. 1887.:

»... Suvremeni dramski pisci počinju svoje komade isključivo anđelima, podlacima i budalama — hajde traži ove elemente po svoj Rusiji! Naći ćeš ih svakako, ali ne u tim krajnjim oblicima, kakvi su potrebni dramskim piscima ... Htio sam da budem originalan: nisam izveo nijednoga lopova, nijednoga anđela (premda se nisam uspio suzdržati od budala), nikoga nisam optužio, nikoga opravdao ...«

Kao i u svojim novelama, Čehov je već u *Ivanovu* ustao protiv »lopova« i »anđela« na sceni, protiv jednoznačnih karaktera, koji kroz zbivanje izrastaju ili padaju, protiv »optuživanja« i »opravdavanja«, protiv izricanja moralnog ili etičnog suda nad svojim »junacima«. Doduše, radnja je u ovoj drami još uvijek koncentrirana oko glavnih junaka, razočaranog ruskog Hamleta osamdesetih godina — Ivanova, i »utjelovljene tendencije«, epigona narodnjačke ruske generacije šezdesetih godina Ljvova, i izgrađena je na tradicionalnim dramskim osnovama, s mnogim Ivanovljevim monolozima, ali sam Ivanov već je mnogoznačan karakter, ni »lopov« ni »anđeo«, i u njegovoj pojavi ima i tragičnih i satiričkih elemenata. A ima u Ivanovu i drugih autorovih, još uvijek nerazvijenih, težnji za novim dramskim umjetničkim postupcima, koje su uočljive tek iz perspektive kasnijih Čehovljevih drama. To posebno i opet vrijedi za dijaloge, koji nisu više sistem vezanih i radnjom uvjetovanih replika, već vrlo često paralelni tematski nizovi, pa se čini, da sugovornici i ne slušaju jedni druge, već razmišljaju svaki o svome i upadaju jedan drugome u riječ neočekivanim asocijacijama. Isto tako pada u oči i nemotiviranost postupaka nekih likova. Kad na pr. grof Šabeljski u posljednjem činu zaplače, on to ne čini zbog toga, što mu je sugovornik nanio uvredu (koja je sadržana u tekstu), već zbog toga, što se sjetio umrle Sare i najednom osjetio svoju osamljenost. Za neka je mjesta ove drame karakteristično i raspolo-

ženje, atmosfera, koja se stvara pojedinim nabačenim izrekama. Često ponavljane riječi tuberkulozne Sare — »Sova viče« — mogle bi već izrasti u simbol dosade i zagušljivosti zabačenog provincijskog života, koji je slomio Ivanova, ali još uvijek u ovoj drami nisu iskorištene i druge mogućnosti stvaranja ugođaja, koje će karakterizirati *Galeba* i kasnije Čehovljeve drame.

Drama *Satir (Lešij*, 1889) pisana je pod vidljivim utjecajem Tolstoja i u pogledu dijaloga u mnogome označuje povratak tradiciji. Smanjeno je već međutim značenje »junaka« u dramskoj strukturi. On još uvijek postoji kao nosilac dramske radnje, ali je u krugu drugih lica Hruščov već gotovo ravnopravan, postavljen je izvan dotada poznatih dramskih tipova i kao karakter nije jasno određen, što je definirano i u jednoj Sonjinoj replici:

»On divno govori, ali tko će mi garantirati, da to nije farizejstvo? On stalno misli i govori o svojim šumama, sadi drveće... To je dobro, ali je vrlo lako moguće, da je to psihopatija«.

A ova će neodređenost i mnogoznačnost dramskih karaktera doći do punog izražaja tek u *Galebu* (1896), drami, kojoj će biti suđeno, da označi novu etapu u razvitku ruskoga kazališta, i da svoj simbol dade zastoru Moskovskog hudožestvenog teatra, koji ga ponosno nosi sve do naših dana. O ovoj je drami pisao Čehov A. S. Suvorinu još 21. X. 1895.:

»Pišem ga sa zadovoljstvom, premda strašno lažem protiv scenskih uvjeta. Komedija, tri ženske uloge, šest muških, četiri čina, pejsaž (pogled na jezero), mnogo razgovora o književnosti, malo zbivanja, pet pudi ljubavi...«

A ova »laž protiv scenskih uvjeta« postala je zapravo istinom moderne posliječehovske dramaturgije. Ovo je već prava »čehovska« drama. U njoj nema više tradicionalnog junaka već postoje samo »tri ženske uloge, šest muških«, od kojih svaka pridonosi dramskoj cjelini, koja govori o ljubavi, sreći i umjetnosti, pa je tek dramski ansambl MHT mogao dovesti *Galeba* do trijumfa g. 1898. Neodređenost karaktera ovdje je već potpuno razvijena. i replike su tako oblikovane, da načas pomislimo, kako se u nekoj od njih krije autor i njegov idejni svijet, da bi čas zatim ova naša misao bila već demantirana. Mnoge su izreke posvećene mislima o umjetnosti, ali nijedna od njih nije potpuno vlasništvo autorovo, i tek iz njihove kompleksnosti povezane dramskim podtekstom, »podvodnim tokom« možemo osjetiti ili nakon pomnije analize razabrati, što o umjetnosti hoće autor zapravo da kaže. Lica sa svojim karakteristikama u drami postoje, ali se o njima ne izriču nikada do kraja određeni sudovi. Sva su ona i dobra i zla, sretna i nesretna u isti mah, jednako pozitivna kao i negativna. U osnovu drame postavljena je obična ljubavna fabula, jednostavna do banalnosti, ali i ta je fabula u strukturi cijele drame učinjena vrlo malo značajnom, zahvaljujući kompleksu drugih elemenata, koji kao da na sceni reproduciraju svu složenost života u mnogolikosti njegovih suprotnosti, koje se ne daju svesti na didaktičnost dramskih teza. Kompleksan je i mnogoznačan i sam simbolički naslov drame. On se u *Galebu* na jednom

mjestu tumači, kad Treplev donosi ubijena galeba, i stavlja ga pred Ninine noge:

»*Nina:* Što to znači?

Treplev: Bio sam tako podao i ubio danas tog galeba. Polažem ga pred vaše noge.

Nina: Što vam je? *(Podiže galeba i gleda ga).*

Treplev: (Poslije pauze) Uskoro ću na isti način ubiti sebe.«

A nešto kasnije isti simbol tumači i Trigorin bilježeći pred Ninom fabulu za svoju novelu:

»Sižej za malu pripovijest: na obali jezera od djetinjstva živi mlada djevojka, takva kao što ste vi; voli jezero kao galeb, i sretna je i slobodna kao galeb. Ali je slučajno došao čovjek, spazio je i iz dokolice je ubio, kao evo ovoga galeba!«

Oba se simbola u drami realiziraju; Trigorin ostavlja Ninu a Treplev se na kraju ubija, a da nigdje nije rečeno, da li je »galeb simbol pogubljena djevojaštva i ljubavi, ili neuspjeha poleta prema umjetnosti i punoći života. Bit će, da se radi o jednom i drugom, ali je sigurno, da je *Galeb* postao simbolom moderne scenske umjetnosti. Kad je *Galeba,* pošto je g. 1896. zbog neadekvatnog scenskog izvođenja u Aleksandrovu kazalištu u Petrogradu pretrpio neuspjeh, postavio g. 1898. MTH, Gorki je u jednom svom pismu Čehovu naveo riječi nekog svog znanca:

»Ali nikada još nisam vidio takvu čudnu heretički-genijalnu stvar kao što je *Galeb*«[19].

I zaista, tom u odnosu na teatralnu tradiciju »heretički genijalnom« dramom, počinje novo razdoblje u dramskom stvaranju Čehova. Poslije *Galeba* mogle su uslijediti klasične već Čehovljeve drame *Ujak Vanja (Djadja Vanja,* 1897,) *Tri sestre (Tri sestry,* 1900) i *Višnjik* (1903), koje znače konačno i puno ostvarenje Čehovljevih dramaturških principa, a na građi, koja nije toliko lično Čehovljeva kao u *Galebu*[20].

Prva od ovih triju Čehovljevih drama nosi u sebi mnogostruku tematiku. To je drama o nesređenosti i nepotpunosti života, ali i o životu talentiranih ljudi, koji upropaštavaju sebe i svoje talente i mogućnosti u ime služenja nadutom i praznom čovjeku, ali i nesretnih ljudi, koji maštaju o sreći i ljepoti života, da bi spoznali, kako sreće zapravo nema. I moglo bi se navesti tako još niz tematskih tumačenja ove drame, a da nijedno ne bi u potpunosti iscrpilo *Ujaka Vanju.* To je već u potpunosti Čehovljeva »drama raspoloženja«, u kojoj cjelovitost atmosfere, ugođaj, osnovno raspoloženje, dominira cijelom dramskom strukturom. Ono prodire prije svega kroz riječi, koje istrgnute iz konteksta ne govore mnogo i dopuštaju različita tumačenja, od kojih nijedno ne će biti točno. Podtekst je ušao već u *Galeba,* ali ovdje je postao bitnim dijelom strukture. Lica govore jedno, ali očito

---

[19] M. Gorkij: Sobranie sočinenij v tridcati tomah, t. 28. M. 1954. str. 53—54.

[20] Građa »Galeba« sastoji se u velikom svom dijelu od Čehovljevih razmišljanja o književnosti i umjetnosti, kako ih nalazimo i u njegovoj korespondenciji, pa se zato i smatra »najličnijom od svih njegovih djela«. Usp. Ermilov, cit. djelo, str. 304.

misle drugo, da bi se najednom opet mimo njihovih misli i kao u slobodnim asocijacijama probili lirski usklici puni čežnje za nedostižnom srećom, koji daju jednu od osnovnih melodija (ali i opet ne jedinu!) drami:

»Da mi je poletjeti poput slobodne ptice od svih vas, od vaših snenih fiziognomija, od razgovora, zaboraviti, da svi postojite na ovom svijetu...«

Lica u ovoj drami ne mogu formulirati svoje misli, ona govore cijele rečenične nizove, da bi onda najednom prekinula svoju misao i poništila je. »Ne, to nije to, nije to«, prekida sebe Jelena Andrejevna usred razmišljanja o mogućnosti braka između Sonje i Astrova, — »Ne govorim o tome, ne, o tome govorim, ali ti nas moraš razumjeti, tata« — nastavlja najednom u dijalogu sa Serebrjakovom Sonja. Nemotiviranost govora vezuje se i s nemotiviranošću postupka. Hitac Vojnickoga nema zapravo gotovo nikakve vanjske motivacije i samo je izraz raspoloženja tuge, nezadovoljstva, besmislen, kao što su i mnoge riječi, koje govore lica ove drame u ipak umjetnički skladnoj, dramskoj cjelini.

U dijalozima se ove drame prelazi od najbeznačajnijega i najbanalnijega prema naoko »velikim« mislima, a da se u isti mah upravo u naoko beznačajnim rečenicama izriču za dramu suštinske stvari. Sve to stvara dojam mutnog i nejasnog misaonog svijeta lica ove drame, koji ipak krije u sebi neke slutnje o suštini života, sreći i nesreći, rugobi i ljepoti njegovoj. A ove slutnje izriču se podtekstom, onim »kućnim« razgovornim jezikom, koji se razvijao već od prvih Čehovljevih drama, a što je tako cijenio Vladimir Majakovski:

»I tamo gdje bi netko drugi ustrebao samoubojstvo, da opravda nečije šetnje po sceni, Čehov najvišu dramu daje običnim, sivim riječima:

Astrov: A, bit će, da je sada u toj istoj Africi vrućina — užasna stvar«.[21]

A o tome, kako se dojmila ova drama njenih prvih gledalaca, svjedoči Gorki u svome pismu Čehovu iz studenoga g. 1898.:

»Ne može se dobro i jasno reći, što izaziva ovaj komad u duši, ali ja sam osjećao, promatrajući njegove junake, kao da me pile tupom pilom. Prolaze njeni zupci upravo preko srca, i srce se steže pod njima, stenje, kida se. Za mene je to strašna stvar. Vaš je *Ujak Vanja* sasvim novi oblik dramske umjetnosti.«[22]

Ni za *Tri sestre* ne može se »dobro i jasno reći«, što one »izazivaju u duši« i teško je odrediti i logički izraziti misli i osjećaje protagonista te drame. Usred banalnih i svakidašnjih razgovora i lagane čežnje, koja kroz te razgovore struji, najednom se ovdje pojavljuje misao o »zdravoj, snažnoj buri, koja nadolazi, već je blizu.« Ali ove riječi izgovara čovjek, koji nije nosilac bilo kakva herojskog načela. A zatim na jednom mjestu započinje razgovor između Tuzenbaha, Veršinina i Maše, u kojemu se izriču misli,

---

[21] V. Majakovskij: Polnoe sobranie sočinenij, t. I. M. 1955. str. 299.
[22] M. Gorkij: Sobranie sočinenij v tridcati tomah, t. 28. M. 1954., str. 46.

što se tako često danas citiraju, kako će »kroz dvije, tri stotine godina... nastati novi sretni život«, a taj će razgovor najednom Čebutikin prekinuti besmislenom upadicom: »Balzac se vjenčao u Berdičevu«. I kroz cijelu se dramu kao jedan od osnovnih popratnih motiva provlači mašta o sreći, koja će jednom nadoći, ali se taj motiv nikada do kraja ne može razviti. Lica govore o onome, što neposredno pred sobom vide, i svojim riječima pridaju najdublje značenje, a njihove velike misli začas ispadaju vrlo banalnima. Paralelizam replika ovdje je još razvijeniji. Lica na sceni govore a da se nekad uopće i ne slušaju, pa ipak je jedinstvo scenskog razgovora postignuto. Svaka od triju sestara u trećem činu govori za sebe, one plaču, prekidaju se, ali sve one izražavaju svoje raspoloženje, i ono ih dovodi do međusobnog srdačnog i dirljivog uzajamnog razumijevanja. A sav se taj prividno dezorganizirani sistem replika, uzdaha, plača i pauza prekida odjednom mnogobrojnim lirskim usklicima, ljubavnim izjavama, razgovorima o smislu života, riječima o sreći. Još je značajniji finale ove drame, koji povezuje osnovne popratne motive u jednu cjelinu i stvara raspoloženje, što ga gledalac odnosi sa sobom iz gledališta. I mogu se zaboraviti, kao što se i zaboravljaju, karakteri triju sestara, Veršinina, Tuzenbaha i drugih, njihova imena i karakterne oznake, ali ovo raspoloženje ostaje. Kraj drame nije tradicionalni dramski rasplet — kao što je to često bilo s revolverskim pucnjevima, ubojstvom ili grmljavinom — već posljednji akord nekog uzaludnog htijenja, polaganog i nečujnog umiranja nečega, s nagovještajem i čežnjom za srećom. Dvoboj, ubojstvo, revolveri ostaju daleko u pozadini, njih se na sceni uopće ne čuje, samo Čebutikin izvještava, da je Soljoni ubio barona. I onda dolazi lirski govor triju sestara, koje govore o potrebi novoga života, rada, i o sreći, što nadolazi. Ali to nisu programatski govori. Popraćeni su oni stišavanjem muzike, koja nestaje u daljini, a njihov je osnovni ritam tugaljiv. Irina tiho plače, i ponavlja: »Znala sam, znala sam«. Maša govori svoje: »Treba živjeti, treba živjeti«. Olga kao u bunilu šapće: »Da mi je znati, da mi je znati...« Pa i taj govor prekida konačna replika Čebutikina s besmislenim napjevom »tnra... ra... bubmija...« i isto takvim: »Svejedno! Svejedno!«. I u ritmu tih ponavljanja sadržano je daleko više negoli u smislu onoga što govore sestre, premda puni sadržaj ovisi i ovdje, razumije se, o scenskoj interpretaciji djela.

I konačno — posljednja Čehovljeva drama *Višnjik*. I njen je tekst pun naoko besmislenih razgovora i besmislenih postupaka. Već je u prvom činu Lopahin zaspao i zakasnio na vlak, zbog kojega je došao, Epihodov sipa cijeli niz besmislenih rečenica, Šarlota ulazi s posve nemotiviranim riječima: »Moj pas čak orahe jede«. Neodređeni su i kao da su bez pravog sadržaja i odnosi Varje i Lopahina, a Gajev drži besmisleni govor ormaru. Ali u ovoj, trećoj Čehovljevoj drami ove »besmislice« dobivaju izrazitiju socijalnu i historijsku determinantu. Osnovni su karakeri, od plemkinje Ranevske, preko poslovnoga plebejca Lopahina, do

studenta Trofimova socijalno determinirani i tim determinantama i okarakterizirani. Naslov je drame simboličan za propadanje plemićkih »višnjika«, a dramska radnja razvijenija je i njom autor dovodi do pobjede predstavnika novih životnih načela, poslovnog i praktičnog trgovca, a do tragedije cijeli kompleks likova s ruske »usadbe« zajedno s njihovim besmislom i ljepotom. Cijelo zbivanje kao da govori o neumitnosti povijesnih zakona, i naoko se čini, kao da se Čehov u *Višnjiku* bar u stanovitoj mjeri vraća socijalno-analitičkim htijenjima ruske realističke klasike. Ali i ovdje Čehov ostaje vjeran svojim principima. Cijelo je zbivanje okruženo ugođajima tuge za propadanjem minulih ljepota i života, koji nestaje pred gledaočevim očima, osjećajem njegove besmislenosti i banalnosti, ali i čežnje za životom, koji se naslućuje. Konačni je ipak u *Višnjiku* tragični finale propadanja ostvaren u riječima staroga sluge Firsa, koji ostaje sam na napuštenom imanju, a još više autorovom uputom za scensko izvođenje, koja sadrži u sebi završni zvučni efekt, što simbolički zatvara cijelu dramsku strukturu i stvara ono raspoloženje, s kojim će gledalac napustiti kazališnu dvoranu:

»Čuje se udaljeni zvuk, kao s neba, zvuk strune, koja je pukla i zamire u tuzi. Nastupa tišina, i samo se čuje, kako daleko u vrtu sjekira udara o stablo.«

Ovim zvučnim efektom, koji ne stvara ovdje samo završno raspoloženje, već nosi u sebi značajnu povijesnu simboliku, završava Čehov svoju posljednju dramu, kao što simboličkim bijegom Nađinim iz provincijskog grada završava i posljednja Čehovljeva novela.

U posljednje četiri drame došli su do izražaja osnovni Čehovljevi dramaturški principi, koji su izrasli iz antitetskog Čehovljeva odnosa prema dramskoj umjetnosti njegova vremena, općih književnih htijenja, što su izraženi i u dramama i u novelama, a ostvaren je u njima, razumije se, i društvenim prilikama uvjetovani Čehovljev nazor o svijetu.

Čehov je u svojim dramama svijesno ustao protiv dramskoga zapleta i razvijene dramske radnje. Zbivanje u njegovim dramama svedeno je na najmanju mjeru, i sve one predstavljaju, kao i novele, manje ili više povezani niz pojedinih scena (u novelama — situacija). Kao i u prozi, Čehov i u svojim dramama ograničava karakterizaciju svojih likova na malobrojni niz karakteristika, karakteri se ne razotkrivaju kroz dramsku radnju, oni se ne razvijaju, statički su i prelaze iz scene u scenu jačajući samo izrazitost svojih karakteristika. Posebno je značajno potpuno pomanjkanje finala u njihovu razvoju.

Činovi su u Čehova zapravo nemotivirani niz tema. Posljednji čin nema finalnu funkciju u odnosu na dramsku radnju i na karaktere. On obično u svom zaključnom dijelu i zaključuje jedan od osnovnih nizova motiva, lirski ga pojačava i stvara završni ugođaj, koji traži cijela dramska struktura. Takve su posljednje riječi Sonjine u *Ujaku Vanji*, takvi su lirski govori triju sestara, a takva je i posljednja Firsova replika u *Višnjiku*.

Karakteristično je nadalje za Čehova u odnosu na predčehovsku dramu slabljenje oštrih dramskih napetosti i dramske dinamike, te zamjena ovih postupaka lirikom i emocionalnom zasićenošću pojedinih situacija. Ovu emocionalnu zasićenost postiže Čehov materijalnom riječju (organizacijom dijaloga prije svega), i zvukovima, i vizuelnošću — Čehov neobično široko koristi i primjenjuje u svojim dramama zvučnu kulisu, pridaje velik značaj pauzama (koje sam u tekstu označuje) i pojedinim zvukovima, koji upotpunjuju motive u scenskom govoru i pojačavaju ugođaje. U drami *Tri sestre* Veršinin zapravo u pauzama izjavljuje Maši ljubav, od vremena na vrijeme čuje se lagano sviranje na klaviru, u završnoj sceni svira iza kulisa vojni orkestar, a muzički instrumenti sudjeluju i u drugim Čehovljevim dramama tamo gdje je to potrebno za stvaranje raspoloženja, koje autor želi izazvati svojim kazalištem. U piščevim su primjedbama sadržani konačno i vrlo značajni vizuelni elementi, koji su također podređeni stvaranju određenog raspoloženja. U prvom činu *Galeba* mora se na sceni vidjeti široka aleja, grmlje i zalaz sunca, u posljednjem činu *Triju sestara* vidi se rijeka, šuma, a mora se osjećati da je podne, a *Višnjik* počinje slikom zore u maju, kad cvatu višnje, »ali je u vrtu hladno«. Tek ostvareno jedinstvo i sklad svih ovih postupaka, riječi, zvukova i slike, mogu da stvore ono jedinstvo i onu neodređenost Čehovljevih raspoloženja, koja fascinira gledaoca njegovih drama. A to je za svako kazalište nesumnjivo velik napor.

IV.

Čehova su suvremeni kritičari veoma često okrivljavali, što u njegovim djelima nema ideje vodilje, što on u njima ne izriče svoj odnos prema društvenim i političkim problemima svoga vremena.

»Govorilo se čak i to, da mu je svejedno o čemu piše — o cvijeću, o leševima, o djeci, o žabama, kod njega je sve podjednako lijepo i hladno.[23] »Besciljnost« Čehovljeve umjetnosti posebno su isticali i prekoravali pisca zbog toga ruski kritičari izrasli u krilu ruskog narodnjaštva i pristalice utilitarne umjetnosti, podređene zadacima društvenoga preobražaja.

Kasniji pak interpreti Čehovljeva djela vrlo su se često bavili istraživanjem njegova nazora o svijetu, piščeva odnosa prema ideološkim strujanjima njegova vremena, političkim zbivanjima i klasnim odnosima. Na tom su području dolazili do raznih, vrlo često sasvim suprotnih tumačenja. Neki su ga smatrali ateistom, neki pak (naročito s obzirom na novele *U svetoj noći* i *Studenti*) religioznim piscem. Raznolikost u ocjeni Čehova bila je karakteristična i za rusku poslijerevolucionarnu marksističku kritiku. Njemu se pripisivao »beznadni pesimizam« (Lebedev-Poljanski),

[23] cit. prema: Maksim Gorki, O literaturi, Kultura 1949., str. 9—10.

ili se on smatrao piscem »zaljubljenim u život« (Lunačarski). Za neke je od tih kritičara Čehov poricao »idejnu« umjetnost (Lebedev-Poljanski), a drugi su govorili o njegovoj pripadnosti »satiričko-kritičkoj« magistrali ruske književnosti, koju su prije Čehova predstavljali Gogolj i Saltikov-Ščedrin. Dok su jedni isticali, kako je Čehov imao sasvim određene društvene ideale, dotle su drugi dokazali, da je ovaj pisac »pažljivo izgonio sve, što nosi karakter određenosti u pogledima na društvene forme«. I dok su ga neki smatrali tipičnim predstavnikom ruske inteligencije (Lunačarski, Voronski), dotle su ga drugi nazivali njenim neprijateljem.[24] Sva su ova tumačenja doista moguća i dadu se izvesti iz Čehovljeva djela, potkrijepiti odgovarajućim citatima a posebno iscrpnim izvodima iz onoga, što govore »junaci« njegovih novela ili drama. Ali ako je takva metoda interpretacije mogla biti djelomično uspješna kod pisaca, koji su u svoja djela unosili određeni društveno-politički program, ili koji su svoj nazor o svijetu izricali bilo posredstvom svojih literarnih junaka i njihovih stavova, bilo vlastitim (pripovjedačevim) tumačenjem zbivanja, ona je u osnovi svojoj morala zakazati, kad se htjelo da se ona primijeni na Čehova, koji nije u svoja djela unosio društveno-politički program, nije svoje »junake« oblikovao kao nosioce određenih društvenih težnji i htijenja i nije kao pripovjedač tumačio zbivanje i htio ga sugerirati čitaocu, da ga njime, prema Tolstojevu izrazu »zarazi«.

Čehov nije, kao što je to bio Turgenjev, društveni analitičar, i njegovi inteligenti nisu Rudini, Bazarovi ili Neždanovi. Čehov nije ni propovjednik određenih moralnih i etičkih načela, kao što je to Tolstoj, i njegovi se pogledi na svijet ne mogu izjednačavati s pogledima njegovih karaktera, onako kao što se Tolstojevi pogledi mogu tumačiti izrekama Levina ili Nehljudova. Čehovljeva djela ne nose u sebi ni one zaoštrene diskusije o čovjeku i njegovoj suštini, pobuni ili smirenju, koje nalazimo kod Dostojevskoga.

Čehov nije analizirao, propovijedao ili se grčio u vlastitim idejnim suprotnostima, on je prenosio na čitaoca svoj osjećaj života, dojmove o životu, stvarao ugođaje i raspoloženja, i u tim je osjećajima, dojmovima, ugođajima i raspoloženjima ostvaren u krajnjoj liniji i njegov nazor o svijetu.

Na razmatranja mnogih svojih kritičara o pesimizmu ili optimizmu njegovih djela (a upravo se to pitanje kod Čehova vrlo često naglašavalo i naglašava), mogao bi Čehov odgovoriti riječima pripovjedača iz njegove *Kuće s mezaninom:*

»Nije stvar u pesimizmu ili optimizmu... već u tome, što devedeset i devet posto nema razuma.«

Ova nerazumnost ljudi i života jedan je od osnovnih dojmova, što ih stječe čitalac čitajući Čehovljeva djela. Život, kako je oblikovan u Čehovljevim novelama i dramama, ne može se do kraja spoznati i logički protumačiti. Dojam opće besmislice, neuređenosti života, prožima mnoge Čehovljeve radove, a iza toga dojma

[24] uspor.: A. Derman: Tvorčeskij portret Čehova, M. 1929., str. 327.

stoje i vlastita Čehovljeva priznanja sadržana u njegovim pismima:

»Ljudi, koji pišu, posebno umjetnici, treba već da priznaju, kako se na ovom svijetu ništa ne može pojmiti, kao što je to nekoć priznavao Sokrat i kao što je priznavao Voltaire. Masa misli, da ona sve zna i razumije, i što je ona gluplja, to se širim čini njen horizont. Ako pak umjetnik, kojemu masa vjeruje, odluči da izjavi, kako ništa od onoga što vidi ne razumije, već će samo to predstavljati veliko znanje na području misli i veliki korak naprijed« (A. S. Suvorinu, 30. V. 1888.).

Pripovijest *Gusev* (1890) pruža zapravo izvanredno mnogo građe za društvenu analizu, i zaključci o prirodi društva u njoj kao da se sami po sebi nameću. Na brodu krivicom liječnika umiru vojnici, tu je redov, koji je kao posilni sasvim besmisleno proveo pet godina na Dalekom Istoku, tu su i čisti putnici prvoga razreda, koji ne znaju što se oko njih zbiva. Socijalni kontrasti postoje, i očekivali bismo njihovu osudu, poziv na pobunu, propovijed. Svega toga u *Gusevu* međutim nema. Postoji doduše i lik protestanta protiv takvog života, kojemu je sve jasno, i koji sasvim svijesno protestira. Ali se zna, da za tim protestantom ne stoji autor, da se njegove riječi ne mogu tumačiti kao autorove i da je njegov protest tek dio opće besmislice, koji vlada na tom brodu. Dojam besmislenosti života nadjačava njegov glas. Besmislen je život, smrt, nejasne su misli. »Ne zna se zašto šume visoki valovi ... More nema ni smisla, ni saučešća. Parobrod također ima besmisleni izraz.« A struktura novele ne upućuje ni na kakve druge zaključke ili tumačenja. Stvoren je dojam, i tek polazeći od toga dojma čitalac može misliti i zaključivati, a kako će misliti i zaključivati, to je konačno njegova stvar.

Moralist i propovjednik, pisac *Ane Karenjine*, Lav Tolstoj morao je u svom dnevniku veoma oštro osuditi Čehovljevu *Damu s psetancetom:*

»Čitao sam Čehovljevu *Damu s psetancetom:* Sve je to Nietzsche. Ljudi, koji nisu u sebi izgradili jasnoga nazora o svijetu, koji dijeli dobro i zlo. Prije su se stidjeli, tražili: sada pak misleći, da su s one strane, ostaju s ove strane, t. j. gotovo su životinje.«[25]

U svojoj osudi novele Tolstoj, razumije se, nije u pravu, odnosno u pravu je samo onda, ako pođemo sa stajališta njegovih shvaćanja književnosti i morala. Jer Čehov ni u ovoj svojoj pripovijesti ne analizira, ne postavlja i ne rješava problem braka i ljubavi, već stvara kod čitaoca osjećaj čežnje za slobodnijim, ljudskijim odnosima uopće i dojam besmislenosti životnih odnosa i normi, koje oni sa sobom nose. Jer je zaista besmislen i slabo uređen život, u kojem ljudi, koji doživljavaju pravu i »veliku« ljubav, moraju da se sakrivaju i lažu:

»Ana Sergejevna i on voljeli su jedno drugo kao vrlo bliski ljudi, rođaci, kao muž i žena, kao nježni prijatelji; činilo im se, da ih je sama sudbina odredila jedno za drugo, i bilo je neshvatljivo, zašto je on oženjen, a ona udata; i kao da su bile dvije ptice

---

[25] L. N. Tolstoj: O literature, M. 1955. str. 492.

selice, mužjak i ženka, koje su ulovili i primorali da žive svaka u svom kavezu.«

Jedan od dojmova, što ih dobiva čitalac Čehova, jest i dojam banalnosti, koji izaziva osjećaj nelagode. Njegov »učitelj književnosti« čezne za ljubavlju, srećom, punim životom, ali ove čežnje završavaju u banalnoj porodičnoj »idili« i njegovim bilješkama u dnevniku, koje su u očitom kontrastu s prijašnjim čežnjama:

»Gdje sam, bože moj? Mene okružuje sama banalnost. Dosadni, ništavni ljudi, zdjele s vrhnjem, vrčevi mlijeka, žohari, glupe žene... Nema ništa strašnije, uvredljivije, tužnije od banalnosti. Da mi je pobjeći odavde, pobjeći već danas, ili ću poludjeti!«

Banalnost života i njegovih institucija smeta ljudima da budu ljudi, da postignu svoju sreću. »Nepotrebno, sitno i varljivo« je ono što smeta Alehinu i Ani Aleksejevnoj da se vole, a sve »sitno i nepotrebno pritište svom svojom masom« Arhijereja, koji čezne za životom obična čovjeka. Nelagoda zbog banalnosti prožima i čitaoca *Jonića* (1898), u kojemu Čehov vrlo jednostavnom fabulom, kronološki poredanim situacijama, i vremenskim rasponima između jedne i druge, stvara dojam života, u kojemu se ništa ne mijenja i čija je svakidašnjica banalna:

»Ivan Petrovič nije ostario, nimalo se nije promijenio, i kao i prije stalno se šali i priča anegdote; Vera Josifovna čita gostima svoje romane kao i prije rado i prostosrdačno. A Kotik svira svakog dana po četiri sata na klaviru.«

Tugom zbog bezizlaznosti iz takve svakidašnje nepokretnosti prožeta je cijela ova novela.

O osjećaju nelagode zbog banalnosti, učmalosti i besciljnosti života govori i pripovjedač u *Ogrozdu*.

»Pritištu me tišina i mir, bojim se da gledam prozore, jer za mene sada nema težega prizora od sretne porodice, koja sjedi kod stola i pije čaj«.

U ove dvije novele, kao i u mnogim drugim Čehovljevim djelima, čitalac tuguje i zbog unakaženosti, otuđenosti ljudi. Cijeli je *Ogrozd* zapravo i izgrađen na pripovijedanju o čovjeku, koji se sve više otuđuje. Činovnik u njoj mašta cijeloga svoga života o komadiću zemlje i imanju s ogrozdom, ali otuđujući sebe u naporima za postizanjem te »sreće« gubi sve više i više svoje ljudsko, i kad konačno postiže svoj cilj, sve ispada banalno, pa je kiseo čak i ogrozd, što ga je posadio. Fabula pak *Jonića* predstavlja zapravo niz situacija, u kojima je Starcev sve manje čovječan, i kao da objašnjava, kako se čovjek od idealista i pješaka, koji ide ulicom i pjeva, postepeno pretvara u čovjeka »na trojci s praporcima«, koji se vozi kroz grad, a prolaznicima se čini, da se ne vozi čovjek, već poganski bog«, pa taj uspon na socijalnoj ljestvici oduzima čovjeku sve više i više njegove ljudske osobine.

Kao što je već istaknuto, mnoge od Čehovljevih humoreski sagrađene su na motivima profesionalnoga otuđenja. Na njih se upravo nastavlja i niz njegovih novela. Već u noveli *Poznati mu-*

škarac (Znakomyj mužčina) ovi su motivi značajni za njenu izgradnju. Prostitutka Vanda odlazi poznatom zubaru, da zatraži novac, ali to ne može učiniti, jer nema na sebi »profesionalne« odjeće, a zubar je pak ne prepoznaje, jer ona njemu u tom času znači samo stranku, kojoj treba da izvadi zub. A profesionalno se zapravo otuđuje i Belikov u *Čovjeku u futroli (Čelovek v futljare*, 1898), koji naslov simbolizira cijelu vrstu Čehovljevih novela izgrađenih na fabularnoj okosnici, koja ističe sve veće otuđivanje ljudskoga u nekom karakteru. U svim tim novelama princip izgradnje gotovo je isti: čovjek uzet u njegovoj ljudskoj suštini suprotstavlja se položaju, u koji je profesionalno i socijalno u širem smislu postavljen i »ukalupljen u neku futrolu«. Ljudi u »futroli« su mnogi od Čehovljevih karaktera. To su i dvoje ljubavnika u *Dami s psetancetom*, koji vode dvostruki život — pravi unutrašnji i lažni vanjski i javni. Položaj, u koji ih je društvo postavilo, nameće im »ljušturu«, koje se ne mogu riješiti:

»On je imao dva života: jedan javni, što su ga vidjeli i poznavali svi, kojima je to bilo potrebno, pun uvjetne istine i uvjetne prijevare, sasvim sličan životu njegovih znanaca i prijatelja, i drugi, koji je protjecao tajno. I nekim čudnim stjecajem okolnosti, možda slučajnim, sve što je bilo za njega važno, zanimljivo, neophodno, u čemu je bio iskren i nije zavaravao sebe, što je predstavljalo jezgru njegova života, dešavalo se potajno od drugih, a sve, što je bilo njegova laž, njegova ljuštura, u koju se sakrivao, da sakrije istinu, kao na primjer njegovo služenje u banci, sporovi u klubu, njegova »niža rasa«, odlaženje sa ženom na jubileje — sve je to bilo javno. I po sebi je sudio o drugima, nije vjerovao onome, što je vidio, i uvijek je pretpostavljao, da u svakoga čovjeka pod pokrivačem tajne, kao ispod pokrivača noći, prolazi njegov pravi, najzanimljiviji život.«

Zbog hijerarhijski značajnog položaja, u koji ga je postavilo društvo, otuđuje se i svećenik Petar u *Arhijereju*. U njegovu prisustvu njegova okolina gubi u odnosu na njega svoju ljudskost, protojereji mu padaju u noge, moliteljice počinju mucati, a čak ni majka njegova ne može govoriti s njime iskreno i jednostavno i tek na njegovoj samrti prevladava načas svoju otuđenost od sina i zaboravljajući načas, »da je arhijerej«, ljubi ga kao sina — dijete, vrlo blisko, rođeno. Cijela je ova novela ispunjena teškim osjećajem patnje, zbog te otuđenosti čovjeka »na položaju«, koja se rastvara u predsmrtnoj mašti o običnom ljudskom postojanju:

»A on više nije mogao progovoriti ni riječi, ništa nije shvaćao, i činilo mu se, da on, sada već jednostavan, običan čovjek, ide poljem brzo, veselo, kucajući štapom, a nad njim je široko nebo zaliveno suncem, i on je slobodan sada poput ptice, može da ide kuda želi!«

Čovjek u futroli, Ogrozd i *O ljubavi* bez sumnje se nalaze među najkarakterističnijim novelama, u kojima tema otuđenoga čovjeka zauzima značajno mjesto. Sve su napisane god. 1898.,

ujedinjene su zajedničkim krugom, u kojemu se ove uokvirene novele pripovijedaju i predstavljaju malu novelističku trilogiju. U ove tri novele nalazimo i nešto, što za Čehova nije obično. To je pripovjedačev komentar ispripovijedanom, koji se ovdje može svesti na isticanje, kako pojave »ljudi u futroli« nisu pojedinačne, i na pripovjedačevu pobudu protiv takva stanja:

»I uostalom uime čega da se čeka? Čeka, kada nema snage, da se živi, a međutim treba da se živi i hoće se živjeti« — tako komentira svoje pripovijedanje Ivan Ivanič u *Ogrozdu*, a istu misao o nemogućnosti takva života razvija i pripovjedač *Čovjeka u futroli:*

»Vidjeti i slušati kako lažu... i tebe zovu glupanom zbog toga, što trpiš ovu laž; podnositi uvrede, poniženja, ne smjeti otvoreno izjaviti, da si na strani poštenih, slobodnih ljudi, i sam lagati, smješkati se, i sve to radi komadića kruha, radi toplog kutića, radi nekoga čina, koji ne vrijedi ni pare — ne, tako se više ne može živjeti.«

Ali ni ovo nije pobuna protiv besmislenosti, banalnog života, koji ljude stavlja u »futrolu«, ogrozd čini kiselim, a ljubav neostvarljivom. Iza pripovjedača novelističke trilogije također ne stoji autor — Čehov, odnosno stoji tek djelomično. Ove izreke samo pojačavaju osjećaj tuge i nelagode zbog toga života, njih autor demantira skladom svoga stila, mirnoćom svoje rečenice, njezinom melodioznošću i lirskim nijansama, i one nikako ne znače Čehovljev program.

Određena programa, što bi ga mogao svijetu svojih novela suprotstaviti, Čehov i nema. Ironično se autor odnosi prema programima i dogmama, prema reformatorima društva (Lida u *Kući s mezaninom)* programskim govorima, koji se izriču iz nekih u njima ne sadržanih motiva (govori doktora Blagovo u *Mojem životu),* i ograđuje se stilskim postupcima od društvenih protestanata *(Gusev).* A njegovi »junaci« vrlo često u isto vrijeme tuguju zbog nedostataka ideje, koja bi ih vodila kroz taj svijet. I izreke tih »junaka« kao da su u skladu s raspoloženjima, što izviru iz struktura Čehovljevih novela, s njegovim tugama i čežnjama. Tako je na pr. veoma karakteristična tuga staroga učenjaka u *Dosadnoj historiji,* koja proizlazi iz zaključka, da u njegovu životu nije bilo nikada »duhovnog središta« i »opće ideje«:

»Svaki osjećaj i svaka misao žive u meni posebno, i u svim mojim sudovima o nauci, kazalištu, književnosti... čak i najiskusniji analitičar ne će naći ono, što se zove općom idejom ili bogom živa čovjeka.«

I premda ni ovdje ne bi valjalo poistovjećivati Čehova s njegovim »junakom«, ipak bismo mogli ustanoviti, da se ni u Čehovljevim djelima ne može naći tako lako »opća ideja«.

Karakteristično je, međutim, za Čehovljeve novele i drame nešto drugo, što govori o njegovu nazoru o svijetu i još više naglašava njegovu neodređenost. Kao što svojim »običnim« riječima, lakonizmu i jednostavnosti svoga stila dodaje Čehov muziku

svojih lirskih popratnih motiva, tako on i svojoj tuzi zbog besmislenosti i banalnosti života, svojoj boli zbog otuđenosti čovjekove u tom životu, dodaje i svoja »otkrića« sakrivenih i zapretanih unutrašnjih ljepota i čežnju za punim razvitkom tih ljepota u budućnosti.

On fabulom i stilom *Cvrčka* otkriva ljepote u naoko neprivlačnom, tihom i skromnom čovjeku; ispod arhijerejske mantije, u *Arhijereju* krije se »tiha, skromna narav«, a iz banalnosti se u *Dami s psetancetom* rađaju pravi ljudski odnosi. Sve je to sakriveno od pogleda ljudi, veličinu liječnikovu ne vidi njegova žena sve do smrti, tek smrt skida s arhijereja mantiju njegova društvenog položaja pred njegovom majkom, zapretane i sakrivene ostat će ljepote prave ljubavi Gurovljeve. Ali sve te ljepote skromnoga rada, poetskih duša i nježne ljubavi postoje, i time je omekšan Čehovljev odnos prema nakaznosti ovoga svijeta, on ne prelazi u protest, pobunu, već ostaje samo tugom.

Osjećaj tuge, koji dominira Čehovljevim književnim djelom, prati i osjećaj čežnje, koji je ostvaren, kao što smo već vidjeli, u njegovu pejsažu, u malim lirskim digresijama, a negdje ga, kako u dramama tako i u novelama, izriču njegovi karakteri. Ovaj motiv čežnje, ostvaren u nekoliko značajnih stilskih postupaka, različit je po svojem sadržaju u smisaonom značenju, ali je jedinstven po svojoj funkciji unutar književnoga djela. Čas se radi o čežnji Čehovljevih »junaka« za velikim svijetom i širokim životom kao u noveli *Po službenom poslu (Po delam služby*, 1898), čas je to čežnja za vedrinom, bučnošću i nesputanošću, čas za radošću i ljubavlju kao u pripovjedača *Kuće s mezaninom*. U novelama i dramama iz posljednjeg razdoblja Čehovljeva stvaranja ova će čežnja biti oblikovana u lirskim digresijama i izrekama Čehovljevih karaktera, u kojima je sadržan osjećaj i neodređena vjera u nadolazak nečega novoga, svjetlijeg i radosnijeg, pa čak i u promjenu životnih odnosa.

Još u *Paviljonu br. 6* nailazimo na patetičan usklik bolesnika Ivana Dmitriča o »zori novoga života«, »pobjedi pravde«, koju će dočekati unuci njegove generacije. Ali u toj se pripovijesti ovaj usklik gubi u mraku paviljona za umobolne i samo je krik osamljenika, koji u strukturi pripovijesti nema znatnijeg mjesta. Tek krajem devedesetih godina, a naročito u novelama, koje su napisane u prvim godinama našega stoljeća, ovaj motiv postaje jednim od značajnih popratnih motiva Čehovljeve novelistike i dramaturgije. Taj ćemo motiv naći u *Slučaju iz prakse (Slučaj iz praktiki*, 1898), gdje doktor Korolev sa zadovoljstvom govori o nemirima svoje generacije i o lijepom životu, koji će zavladati kroz pedesetak godina, naći ćemo ovako oblikovanu čežnju u *Arhijereju* (1902), a prevladat će on u posljednjoj Čehovljevoj noveli — *Nevjesti*, u kojoj Nađa napušta svoj dom, bježi od spona, koje joj nameću, i izriče svoju želju, a ovaj puta i vjeru u skoru promjenu života:

»O, kad bi što brže nastao taj novi svijetli život!... Ta doći će vrijeme, kada od bakine kuće, gdje je sve uređeno tako, da

četiri sluškinje mogu živjeti samo u jednoj sobi, u podrumu, u nečistoći, ta doći će vrijeme, kad od te kuće ne će ostati traga...«

A lirska mašta o sreći, koja je ušla kao jedan od znatnijih motiva *Triju sestara*, popratni je motiv i posljednje Čehovljeve drame — *Višnjika*. I ova je drama kao i novela *Nevjesta* napisana godine 1903., dakle dvije godine prije prve ruske revolucije. Ovu će činjenicu suvremeni interpreti Čehovljeva djela povezati s raspoloženjima, koja su obuzimala rusku inteligenciju u predvečerje prvog revolucionarnog istupa ruske radničke klase, a i s Čehovljevim življim interesom za društvene probleme i politička zbivanja. Da je taj interes zaista u to vrijeme ojačao, vidljivo je ne samo iz Čehovljeve korespondencije i drugih biografskih materijala, već i iz njegovih novela, u koje prodiru neki socijalni motivi, a posebno je to uočljivo iz cijele dramske strukture *Višnjika*. Nikako međutim ne bi valjalo ovdje, kao ni drugdje, izjavama Nađe, »triju sestara« ili Trofimova i Varje pridavati programatski značaj. Ove izjave o novom životu, koji nadolazi za dvije stotine, za pedeset godina, ili je, eto, već tu, na pomolu, ne mogu se izdvajati iz cjeline Čehovljeva teksta, u kojemu tek pojačavaju osjećaj čežnje za boljim, a još više tuge zbog neuređenosti ovoga života, besmislenosti njegove i ljudske otuđenosti u njemu.

Ali činjenica, što početak Čehovljeva stvaranja pada gotovo u isto vrijeme s nastupanjem Pobedonoscevljeve reakcije u početku osamdesetih godina, koja je onemogućila, nizom sudskih postupaka dotukla, a cenzurom prigušila činove i misli buntovnog ruskog narodnjaštva, a završava uporedo s poletom ruskoga marksizma i u vrijeme, kad su se nazirali revolucionarni istupi ruske radničke klase (koju Čehov dakako nije poznavao), ipak je u uskoj vezi s raspoloženjima i ugođajima, koje je Čehov ostvarivao u svojim književnim djelima, i od bitnog je značenja za razvitak Čehovljevih novelističkih i dramskih oblika. Pripadao je on generaciji ruskog intelektualnog interregnuma, onom pokoljenju, koje je sam okarakterizirao u jednom svom pismu:

»U našim talentima ima mnogo fosfora, ali nema željeza, bit će da smo lijepe ptice i lijepo pjevamo, ali mi nismo orlovi« (L. Leontjevu (Ščeglovu) 22. I. 1888.)

Čehovljevo je vrijeme — razdoblje nesnalaženja ruske inteligencije u novim i vrlo kompliciranim pitanjima, koje je pred nju postavilo vrlo brzo i surovo prodiranje ruskoga kapitalizma. Razočarana u narodnjačkim idealima i seljaku, kao nosiocu revolucionarnih i demokratskih načela, još uvijek nepovezana s mladom i malobrojnom radničkom klasom, ova inteligencija nije mogla imati »opće ideje« i svoga programa. Politički indiferentna, ona je u mnogo slučajeva padala u beznadni i bezizlazni pesimizam, ali je nasuprot prijašnjim buntovnim misliocima i aktivistima na svoje zastave ispisivala estetske programe, ili je u svom predstavniku Čehovu tugovala nad sudbinom čovjeka, čeznula za svjetlijim danima, ironički se odnosila prema mogućnostima spoznavanja ovoga svijeta, ali je svojim književnim oblikovanjem građe,

koju je pružao život, svojom umjetnošću nastojala da prevlada tešku i neshvatljivu u svojoj težini stvarnost oko sebe.

Čehovljev idejni stav, kakav je ostvaren u njegovim novelama i dramama, potvrđuju i mnogobrojne njegove izjave, posebno citati iz njegove korespondencije. I ovdje ima mnogo dokaza za njegov »društveni indiferentizam«, za koji je bio toliko puta okrivljavan. Tako je na pr. u pismu A. N. Pleščejevu od 9. IV. 1889. pisao Čehov o svom odnosu prema društvenim normama:

»Norma mi nije poznata, kao što nije poznata nikome od nas. Svi mi znamo, što je nečasni postupak, ali što je čast — ne znamo.«

U drugom pak pismu od 25. XI. 1892. izriče Čehov raspoloženje svoje intelektualne generacije:

»Politike u nas nema, u revoluciju ne vjerujemo, boga nema, utvara se ne bojimo, a ja se lično ne bojim čak ni smrti ni sljepoće...«

Najčešće se pak citira u vezi s Čehovljevim idejnim stavom njegovo pismo Pleščejevu od 4. X. 1888., gdje je izrekao svoj društveno-politički i umjetnički credo:

»... Bojim se onih, koji među recima traže tendenciju i koji hoće, da u meni vide svakako liberala ili konzervativca. Nisam liberal, niti konzervativac, nisam evolucionist ni monah, niti indiferentist. Htio bih da budem slobodan umjetnik i samo to, i žalim, što mi bog nije dao snage, da to budem. Mrzim laž i nasilje u svim njihovim oblicima... Farizejština, tupoumlje i nasilje caruju ne samo u trgovačkim kućama i tamničkim ćelijama, vidim ih u nauci, u književnosti, među omladinom... Stoga nemam osobitih simpatija ni za žandare, ni za mesare, ni za učenjake, ni za pisce, niti za omladinu. Firmu i etiketu smatram predrasudom. Najsvetije od svetoga za mene je čovječje tijelo, zdravlje, razum, talent, nadahnuće, ljubav i apsolutna sloboda, sloboda od sile i laži, u čemu bi se god ove dvije posljednje izražavale. Evo programa, kojega bih se pridržavao, kad bih bio veliki umjetnik...«

I ovaj program Čehovljev kao da je i ostvaren velikim dijelom u njegovim novelama i dramama. I ako nam Čehov kao građanim ne može biti blizak po svome političkom indiferentizmu, mi ćemo ga shvatiti i opravdati vremenom i prostorom, u kojemu je živio, ne ćemo ga prekoravati, već nastojati da ga objasnimo »bezvremenjem«, u koje je morao upasti velik dio ruske inteligencije. A ponajviše će ga opravdati njegova književnost koja je upravo iz takva stava izrasla. A ova književnost nosila je i velik dio Čehovljevih ideala, koji su i naši ideali, i jačaju usporedo s našim društvenim razvitkom. Čehovljeva je književnost zaista od *Untera Prišibejeva* i drugih njegovih humoreski usmjerena protiv nasilja i laži, u svojim mnogobrojnim novelama tuguje Čehov zbog farizejštine i tupoumlja u ljudskim odnosima, pojavilo se ono u bilo kom socijalnom sloju, s ironijom se u *Kući s mezaninom* i u *Ivanovu* odnosio taj pisac prema dogmatskim »etiketama« i »firmama«, a cijelo je njegovo djelo prepuno čežnje za

zdravim, razumnim ljudskim odnosima, za pravom ljubavlju i apsolutnom slobodom, slobodom »od sile i laži, u čemu bi se god ove dvije izražavale«. A ove Čehovljeve tuge i čežnje bit će nam bliske, dok god budu u ljudskim odnosima postojale laži i nasilje, dogme i tupoumlje, i dok god ne prevladaju u njima razum, ljubav i sloboda. I zbog svega toga nije nam Čehov blizak samo po tome, što je utro putove velikom dijelu moderne književnosti, kao njen preteča ili izravni učitelj, već i po svom, premda vrlo često neodređenom i nedefiniranom, humanističkom nazoru o svijetu, što ga je u svojim književnim oblicima ostvarivao.

ALEKSANDAR FLAKER

HUMORESKE

PISMO UČENOME SUSJEDU

Selo Palačinke — Pojedene

Dragi moj susjede,

Maksime... (ne znam kako da vas zovem po ocu, oprostite velikodušno!) Izvenite i oprostite meni starkelji i glupoj ljudskoj duši, što se usuđujem da vas uznemirujem svojim tričavim brbljarijama. Eto, već je prošla cijela godina, kako ste se Vi izvoljeli naseliti u našem dijelu svijeta, u susjedstvu sa mnom, sitnim čovjekom, a ja vas još ne poznajem, a ni vi mene, jadnog zrikavca, ne poznajete. Pa dopustite dragocjeni moj susjede da se barem preko ovih staračkih hijeroglifa s Vama upoznam, da Vam u mislima stisnem Vašu učenu ruku, i da Vam čestitam na Vašem dolasku iz Sankt Peterburga na naš nedostojni kontinent naseljen gejacima i seoskim narodom, t. j. plebejskim elementom. Odavno sam tražio priliku da se s Vama upoznam, čeznuo sam, jer je nauka u neku ruku naša rođena majka, isto kao i civilizacija, i zato, što od svega srca cijenim one ljude, kojih znamenito ime i zvanje ovjenčano aureolom popularne slave, lovorikama, cimbalima, ordenjem, vrpcama i diplomama, grmi kao grom i munja po svim dijelovima vasione ovoga vidljivog i nevidljivog svijeta, t. j. onoga, što je pod nebeskom kapom. Ja žarko volim astronome, pjesnike, metafizičare, privatne docente, kemičare, i druge žrece nauke, u koje Vi sebe ubrojavate kroz svoje pametne činjenice i grane znanosti, t. j. produkte i plodove. Govore, da ste Vi mnogo knjiga objavili za vrijeme svog intelektualnog sjedenja s cijevima, termometrima i hrpom inozemnih knjiga s privlačnim crtežima. Nedavno je navratio na moj jadni posjed, u moje ruine i razvaline, susjed moj Gerasimov i njemu svojstvenim fanatizmom grdio i psovao Vaše misli i ideje — što se tiče čovječjeg porijekla — i drugih pojava vidljivoga svijeta te se

bunio i raspaljivao protiv Vaše intelektualne sfere i misaonog horizonta pokrivenog nebeskim tjelesima i aeroglitima: Ja se ne slažem s Gerasimovom što se tiče Vaših intelektualnih ideja, jer živim i hranim se samo znanošću, koju je Providnost dala rodu ljudskom da može iskopati iz dubina vidljivog i nevidljivog svijeta dragocjene metale, metaloide i briljante, ali ipak, oprostite meni, dragi moj, jedva vidljivoj bubici, ako se usudim da opovrgnem staračkí, neke Vaše ideje, što se odnose na bit prirode. Gerasimov mi je saopćio, da ste, naime, Vi sastavili djelo, u kojem ste izvoljeli izložiti ne sasvim bitne ideje u vezi s ljudima i njihovim prvobitnim stanjem i pretpotopnim životom. Vi ste izvoljeli napisati da je čovjek potekao od majmunskih plemena, nakaza, orangutana i t. sl. Oprostite meni starcu, ali ja se s Vama, što se tiče te važne točke, ne slažem i mogu Vam postaviti zarez. Jerbo, kad bi čovjek, gospodar svijeta, najpametniji od bića koja dišu, potekao od glupog i nerazumnog majmuna, onda bi imao rep i divlji glas. Da mi potječemo od majmuna, onda bi nas vodili po gradovima Cigani, da nas pokazuju i mi bi plaćali novce da se uzajamno pokazujemo, plešući po Ciganovu naređenju ili sjedeći iza rešetke u zvjerinjaku. Zar smo mi pokriveni dlakom po cijelom tijelu? Zar mi ne nosimo odijela, kojih su majmuni lišeni. Zar bi mi voljeli i ne bismo prezirali ženu, da od nje, makar i malo, zaudara na majmuna, kojega mi svaki utorak vidimo kod Predvoditelja Plemstva? Kad bi naši praroditelji potjecali od majmuna, onda ih ne bi sahranili na kršćanskom groblju. Moj šukundjed, na primjer, Ambrozije, koje je u vrijeme ono živio u carstvu Poljskom nije bio sahranjen kao majmun, nego pored katoličkog opata Joakima Šostaka, kojega se zapisi o umjerenoj klimi i neumjerenoj upotrebi vrućih napitaka sve do sada čuvaju kod mojega brata Ivana (Majora). Opat znači katolički pop. Oprostite meni neukom zato, što se petljam u Vaše učene poslove i tumačim na svoj starački način i namećem vam svoje divlje i nekakve nezgrapne ideje, koje se kod učenih i civiliziranih ljudi prije nalaze u trbuhu nego u glavi. Ne mogu prešutjeti i ne trpim kad učenjaci neispravno misle u pameti svojoj i ne mogu da Vam ne prigovorim. Gerasimov mi je saopćio, da Vi krivo mislite o luni, t. j. o mjesecu, koji nam zamjenjuje sunce u časovima mraka i tame, kada ljudi spa-

vaju, a Vi provodite elektriku iz jednoga mjesta u drugo i fantazirate. Nemojte se smijati starcu što tako glupo piše. Vi pišete, da na luni, t. j. na mjesecu, žive i stanuju ljudi i plemena. To ne može biti nikada, jer kada bi ljudi živjeli na mjesecu, zaslanjali bi nama magično i čarobno svijetlo njegovo svojim kućama i bujnim pašnjacima. Bez kišice ljudi ne bi mogli živjeti, a kiša pada dolje na zemlju, a ne gore na mjesec. Ljudi živeći na mjesecu padali bi dolje na zemlju, a to se ne događa. Nečistoća i splačine slijevale bi se na naš kontinent s naseljenog mjeseca. Mogu li ljudi živjeti na mjesecu, ako on postoji samo noću, a danju nestaje. Ni vlade ne mogu dopustiti život na mjesecu, jer na njemu iz razloga daleke udaljenosti i njegove nedosežnosti može se od obaveza veoma lako sakrivati. Vi ste se malo prevarili. Vi ste napisali i naštampali u svome mudrom djelu, kako mi reče Gerasimov, da tobože na najvećem nebeskom tijelu, na suncu, ima crnih mrlja. To ne može biti, zato što to ne može biti nikada. Kako ste Vi mogli vidjeti na suncu mrlje, kada se na sunce ne može gledati prostim ljudskim okom i zašto bi na njemu bile mrlje, kad može biti i bez njih. Od kojeg su mokroga tijela načinjene te mrlje, ako one ne izgaraju! Možda po Vašem mišljenju i ribe žive na suncu? Izvenite meni opljumu otrovnom, što sam se tako glupo našalio. Strašno sam odan nauci. Rubalj, to jedro devetnaestog stoljeća, za mene nema nikakve vrijednosti, nauka ga je zamračila u mojim očima svojim daljnjim krilima. Svako me otkriće bode kao čavao u leđa. Premda sam neuk i starinski vlastelin, a ipak se ja nevaljalac stari bavim naukom i otkrićima, koja vlastitim rukama izvodim i punim svoju glupu glavurdu, svoju divlju lubanju mislima i kompletom najuzvišenijih znanja. Majčica priroda jeste knjiga, koju treba čitati i vidjeti. Ja sam mnogo otkrića izveo svojom vlastitom pameću, takvih otkrića, kakvih još ni jedan reformator nije izumio. Reći ću vam bez hvalisanja, da ja nisam među zadnjima glede obrazovanosti, stečene žuljevima, a ne bogatstvom roditelja, t. j. oca i majke ili skrbnika, koji često uništavaju djecu svoju kroz bogatstvo. Raskoš i peterokatne stanove s robovima i električnim zvoncima[1].

---

[1] U originalu stoji riječ *pozvónok* što zapravo znači kičma, a hrvatski sličan kalambur nema smisla. — Prev.

Evo što je moja jeftina pamet otkrila. Ja sam otkrio, da naša velika ognjena svijetla hlamida[1] sunce jedamput godišnje rano ujutro zanimljivo i slikovito poigrava raznobojnim bojama i stvara svojim divnim svjetlucanjem veseo utisak. Drugo otkriće. Zašto je zimi dan kratak, a noć duga, a ljeti obratno? Dan je zimi zato kratak, što se poput svih ostalih predmeta vidljivih i nevidljivih od studeni steže i zato, što sunce rano zalazi, a noć od upaljenih svjetiljki i fenjera širi se, jerbo se ugrijava. Onda sam otkrio još, da psi u proljeće travu jedu poput ovaca, da je kafa za punokrvne ljude štetna, jer stvara u glavi vrtoglavicu, a u očima mutan pogled i ostalo tome slično. Mnogo sam učinio otkrića i osim toga premda i nemam diploma i svjedodžbi. Dođite k meni dragi susjede, bogami. Otkrit ćemo štogod zajedno. Latit ćemo se književnosti, i Vi ćete mene nedotupavka različitim izračunavanjima naučiti.

Nedavno sam čitao kod jednog Francuskog učenjaka da lavovska njuška nimalo nije nalik na ljudski lik kako misle učenjaci. I o tome ćemo razgovarati. Dođite k meni, ukažite milost. Dođite makar sutra, na primjer. Mi sada jedemo posno, ali ćemo za Vas spremiti mrsno. Kćerka moja Natašenjka molila Vas je, da sobom dovezete takve pametne knjige. Ona mi je emancipè, svi su joj budale samo je ona pametna. Omladina je sada, reći ću vam, uzela maha. Neka je sa srećom! Za sedmicu će k meni doći brat moj Ivan (Major), čovjek dobar, ali među nama budi rečeno, Burbon i znanosti ne voli. Ovo Vam pismo mora dostaviti moj ekonom Trofim točno u osam sati uvečer. Akoliga donese kasnije, ispljuskajte ga profesorski, ne vrijedi s tim plemenom biti uviđavan. Ako dostavi kasnije onda znači da je nitkov u krčmu zalazio. Običaj da se odlazi susjedima u goste nismo mi izmislili pa ga ne ćemo odbaciti, pa zato svakako dolazite s mašinama i knjigama. Ja bih se sam k Vama zaputio, ali sam veoma stidljiv i hrabrosti mi nedostaje. Oprostite mi nevaljalcu za uznemirivanje.

Ostajem poštujući Vas Vojske Donske penzionirani narednik plemić, Vaš susjed

Vasilije Semi-Bulatov.

---

[1] Hlamida, planida — u narodnom govoru iskrivljena riječ planeta. — Prev.

ŠTO SE NAJČEŠĆE SUSREĆE U ROMANIMA, PRIPOVIJETKAMA I T. SL.

Grof, grofica sa tragovima nekadašnje ljepote, susjed-barun, književnik-liberal, osiromašeni plemić, inostranac-muzičar, glupasti lakaji, dadilje, guvernante, nijemac-upravitelj, esquire[1] i nasljednik iz Amerike. Lica su ružna, ali simpatična i privlačna. Junak, koji spašava junakinju od pobješnjela konja, snažan duhom i jak toliko, da u svakom danom slučaju može pokazati snagu svojih šaka.

Visina golema, daljina nedokučiva, neuhvatljiva... neshvatljiva, jednom riječju: priroda!

Plavokosi prijatelji i riđasti neprijatelji.

Bogati stric, liberal ili konzervativac, već prema okolnostima. Za junaka nisu toliko važni njegovi savjeti koliko njegova smrt.

Tetka u Tambovu.

Liječnik zabrinuta lica, koji podržava nadu iako postoji kriza, često nosi štap sa okruglim drškom i ćelav je. A gdje je liječnik, tamo ima reumatizma od poštena posla, migrene, upale mozga. Odlazak ranjenom u dvoboju i neizbježni savjet da se putuje na more.

Sluga — koji je služio još stare gospodare, spreman za gospodara poći bilo kuda, makar i u vatru i u vodu. Pun duhovitosti.

Pas, koji samo što ne zna govoriti, papiga i slavuj.

Ljetnikovac u blizini Moskve i založeno imanje na jugu.

Električno svijetlo, koje u većini slučajeva ne dolazi ni iz grada ni sa sela.

---

[1] esquire — titula, koja se kod Engleza piše iza imena i prezimena, a znači vitez, plemić. Adekvatno našem gospodine.

Tašna od ruske kože, kineski porculan, englesko sedlo, revolver, koji ne može slagati, orden obješen u zapučku, ananasi, šampanjac, bonboni i oštrige.

Neprimjetno prisluškivanje kao uzrok velikih otkrića.

Bezbroj uzvika i pokušaj da se upotrijebi zgodna tehnička riječca.

Sitne aluzije na dosta krupne okolnosti.

Vrlo često pomanjkanje završetka.

Sedam glavnih grijeha na početku i svadba na kraju.

Svršetak.

TKO ZA DVAMA ZEČEVIMA TRČI, NI JEDNOGA ULOVITI NE ĆE

Otkucalo je dvanaest sati podneva, a major je Ščelkolobov, vlasnik tisuće hektara zemlje i sasvim mlade žene, pomolio svoju ćelavu glavu ispod šarenoga pokrivača i glasno opsovao. Jučer je on, prolazeći pored sjenice, čuo, kako je njegova mlada žena, majorica Karolina Karlovna, više nego umiljato govorila sa svojim pristiglim rođakom, nazivala svoga supruga — majora Ščelkolobova — ovnom i ženski lakomisleno dokazivala, da ona svoga muža nije voljela, da ga ne voli niti će ga voljeti zbog njegovih, Ščelkolobovljevih, tupoglavih seljačkih manira i sklonosti ka budaljenju i kroničnome pijanstvu. Majora je takav ženin odnos iznenadio, smutio i žestoko razljutio. Čitavu noć i čitavo jutro nije spavao. U glavi, nenaviknutoj na rad, sada mu je vrvjelo, lice mu je gorjelo i bilo crvenije od kuhana raka; pesnice su mu se grčevito stiskale, a u grudima zametnuo takav kovitlac i tutnjava, kakvu major ni pod Karsom[1] nije vidio niti čuo. Provirivši ispod pokrivača na božje vidjelo i opsovavši, on skoči iz kreveta, i mašući pesnicama, ushoda se po sobi. — Hej, tikvani! — poviče.

Tresnuše vrata i pred majora izađe njegov sobar, brijač i čistač Pantelej u iznošenu gospodarevu odijelu i sa štenetom ispod pazuha. On se odupro o kvaku na vratima i s puno poštovanja zatreptao očima.

— Slušaj, Panteleju — poče major, hoću da se s tobom ljudski porazgovorim, kao s čovjekom, otvoreno. Stani ravnije! Pusti muhe iz šake! Tako! Hoćeš li mi odgovarati otvoreno, iz dna duše, ili ne ćeš?

---

[1] Kars, grad na sovjetskoj (armensko-turskoj) granici. Za vrijeme rusko-turskoga rata 1877—1878. zauzela ga ruska vojska. — Prev.

— Hoću, molim.

— Ne gledaj me tako u čudu! Na gospodu se ne smije gledati s čuđenjem. Zatvori usta! Kakva si ti volusina, brajko! Ne znaš, kako se mora vladati u mom prisustvu. Odgovaraj mi pravo, bez zamuckivanja! Mlatiš li ti svoju ženu ili ne mlatiš?

Pantelej je rukom pokrio usta i priglupo se nasmijuljio.

— Svakog utorka, vaše v-e[1]! — promrmlja on i zakikoće.

— Vrlo dobro. Zašto se smiješ? O tome se ne šuti. Zatvori usta! Ne češi se u mome prisustvu: ja to ne volim. (Major se zamislio.) Ja mislim, brajko, da seljaci nisu jedini, što kažnjavaju svoje žene. Što ti o tome misliš?

— Nisu jedini, v-e!

— Na primjer!

— U gradu ima sudac po imenu Petar Ivanič... Izvolijevate li znati? U njih sam ja pred deset godina bio pazikuća. Dobar gospodin, u jednu riječ, to jest... samo ako se ponapije, onda se čuvaj. Znalo se tako dogoditi da dođu napiti, pa počnu[2] gospođu šačetinom da po rebrima biju. Prop'o dabogda na ovome mjestu, ako mi ne vjerujete. A dešavalo se, da bih i ja koji put ni zbog čega dobio u rebra, onako tek da gospođi pravim društvo. Biju oni gospođu i govore: »Ti me, glupačo, vele, ne voliš, ja ću te, vele, zbog toga ubiti, otići ćeš ti meni preko glave...«

— A što ona?

— Oprostite, veli.

— E pa, bogami? To je sjajno!

I major si od zadovoljstva protare ruke.

— Prava je pravcata istina, molim vaše v-e! A kako da se ne bije, vaše v-e! Eto, na primjer, moja... Kako je ne bi' izbio! Harmoniku je nogom zgazila i pojela gospodske kolače... Zar je to moguće? Hm!...

— Idi ti, tikvane, ne mudruj! O čemu mudruješ? Ionako ništa pametna ne umiješ reći! Svoga ti posla gledaj! Šta radi gospođa?

---

[1] Skraćenica prema ruskom *visokorodie*, kako su se nekad podčinjeni obraćali nadređenima, sluge gospodarima. — Prev.

[2] Pantelej za gospodare govori u trećem licu množine. — Prev.

— Spavaju.

— E pa, što će biti, bit će! Pođi, reci Marji da probudi gospođu i nek je zamoli da mi... Stani!... Kako se tebi čini? Naličim li ja na seljaka?

— Zbog čega mu vi sličite, vaše v-e? Odakle bi to bilo, da je gospodin na seljaka nalik? Ni govora!

Pantelej sleže ramenima, opet tresnuše vrata i on izađe, a major, brižna izraza na licu, poče da se umiva i odijeva.

Pošto se obukao, major će ljepuškastoj dvadesetogodišnjoj majorici, kad je ova k njemu sišla, glasom otrovnim, da otrovniji nije mogao biti: — Dušice, ne bi li mi ti mogla podariti časak svoga za nas tako korisnoga vremena?

— Sa zadovoljstvom, prijatelju moj! — odgovori majorica i podmetne svoje čelo majorovim usnama.

— Ja bih, dušice, da se prošetam, jezerom da se provezem... Ne biste li mi vi svojom divotom pravili najugodnije društvo?

— A ne će li biti vruće? Uostalom, izvolijevaj, tatice, ja ću sa zadovoljstvom. Ti ćeš veslati, a ja krmom upravljati. Da ponesemo sobom i zakusku? Meni se strašno jede...

— Ja sam već jeo — odgovori major i opipa korbač u svome džepu.

Pola sata poslije ovoga razgovora major i majorica plovili su u čamcu prema sredini jezera. Major se znojio nad veslima, a majorica upravljala krmom. — Kakva je? Kakva? Kakva? — mrmljaše major, divlje pogledavajući na zamaštalu ženu i goreći od nestrpljenja. — Stoj! — zagrmje on, kad čamac stiže na sredinu. Čamac se zaustavi. Majorovo se lice zakrvavilo, a koljena zadrhtala.

— Šta ti je, Apološa? — zapita majorica, u čudu gledajući muža.

— Dakle, ja sam — promrmlja on, — -o-o-van? Dakle, ja sam, ja sam... što sam ja? Dakle, ja sam tupoglav? Dakle, ti niti si me voljela nit' ćeš me voljeti. Dakle, ti... ja...

Major riknu, diže ruke uvis, zamahnu korbačem po zraku i u čamcu se... o tempora, o mores!...[1] nadiže strašna vika, takva vika, kakvu ne samo da se opisati ne da, već jedva da se i zamisliti može. Desilo se ono, što ne bi bio kadar opisati

---

[1] latinski: o vremena, o običaji!

niti umjetnik, koji je bio u Italiji i koji ima najusijaniju maštu... Još major Ščelkolobov nije dospio da osjeti manjak vegetacije na svojoj glavi, niti je majorica dospjela da se okoristi korbačem, što ga je istrgla iz suprugovih ruku, kad se čamac prevrnu i...

U to se vrijeme po obali šetkao bivši majorov ekonom, a sada općinski pisar Ivan Pavlovič, i u očekivanju onoga blaženoga trenutka, kad će seoske snašice izaći na jezero da se okupaju, zviždukao, pušikao i razmišljao o svrsi svoga šetkanja. Najednom začuje krik, što dušu razdire. U tom kriku on prepoznade glas svojih bivših gospodara. — Pomoć! — vikali su major i majorica. Ne smišljajući puno, pisar zbaci sa sebe kaput, hlače i čizme, triput se prekrsti i zapliva u pomoć prema sredini jezera. Plivao je bolje, nego što je pisao i pisano razabirao, i za neke tri minute već je bio uz davljenike. Ivan Pavlovič dopliva davljenicima i stade u nedoumici: »Koga da spasava? — pomisli. — Eto ti vraga!« Nije baš morao oboje da ih spasava. Za njega je dosta bilo i jedno. Iskrivio je lice u grimasu, koja je izražavala golemu nedoumicu, pa se stao mašati čas za majora čas za majoricu.

— Jedno od vas! — reče. — Oboje vas ne mogu iznijeti! Što sam ja, kit?

— Vanja, golubane, spasi mene, — dršćući procvili majorica, držeći se majorova skuta, — mene spasi! Ako me spasiš, udat ću se za te! Kunem se svime što mi je sveto. Joj, joj utopih se!

— Ivane! Ivane Pavloviču, Viteški!... — zamumlja major grcajući. — Spasi, brajane! Rubalj ti za votku! Budi blagodaran, blagotvorni otac, ne daj da poginem u cvijetu života... Ozlatit ću te od glave do pete... Šta čekaš, spasavaj. Kakvo ti pravo... Oženit ću se tvojom sestrom Marjom... Bogami, ženit ću se! Ona ti je ljepotica. Majorice ne spasavaj, nek ide dođavola! Ne spasiš li me — ubit ću te, neću dopustiti da živiš!

Ivanu se Pavloviču zavrtjelo u glavi i mal'te ne ode na dno. Oba mu se obećanja učiniše jednako povoljna — jedno bolje od drugoga. Što da odabere? A vrijeme ne čeka! »Spast ću oboje! — odluči. — Od obojih ću više dobiti, nego od jednoga. Bogami je tako. Kome bog, tome i svi sveci. Gospode, blagoslovi!« Ivan se Pavlovič prekrsti, desnom se rukom

prihvati majorice, a kažiprstom iste ruke majorove kravate i stenjući zapliva obali. — Lupajte nogama! — komandirao je, grabeći lijevom rukom i maštajući o svojoj blistavoj budućnosti. »Gospođu za ženu, majora za zeta... Šik! Naprijed, Vanja! Što ćemo se kolača najesti, a skupe ćemo cigare pušiti! Slava tebi, gospode!« Teško je bilo Ivanu Pavloviču jednom rukom tegliti dvostruki teret i protiv vjetra plivati, ali ga je snažila misao o blistavoj budućnosti. Smješkajući se i kikoćući od sreće izvuče majora i majoricu na suho. Velika je bila njegova radost. Ali, opazivši, kako su se major i majorica složno pripili jedno uz drugo, on... odjednom poblijedje, udari se šakom po čelu, zarida i ne obrati pažnje na djevojke, koje su, izašavši iz vode, u gomili okružile majora i majoricu, i s divljenjem pogledavale hrabroga pisara.

Sutradan je Ivan Pavlovič, na majorovo spletkarenje, bio otpušten iz općinske uprave, a majorica je istjerala Marju iz svojih odaja, naredivši joj, da se spremi »svome milom gospodaru«.

— O ljudi, ljudi! — glasno je govorio Ivan Pavlovič, šetajući obalom kobnoga nasipa, — šta vi zovete zahvalnošću?

TATICA

Tanka, kao holandska haringa, mamica uđe u kabinet debelom i poput bube zaokrugljenom tatici i nakašlja se. Kako ona uđe, s tatičina krila otprhnu sobarica i šmugnu za zavjesu, mamica na to ne obrati ni najmanju pažnju, jer je već stigla da se navikne na tatičine sitne slabosti, te je gledala na njih sa stajališta pametne žene, koja razumije svog civiliziranoga muža.

— Krofno, — reče ona, sjedajući tatici u krilo, — došla sam, dragi moj, da se posavjetujem. Obriši svoje usne, hoću da te poljubim.

Tatica zatrepta očima i obrisa rukavom usta.

— Što bi ti? — upita on.

— Evo što, tatice. Što ćemo sa našim sinom?

— A što je?

— A ti ne znaš? Bože moj, kako ste vi svi očevi bezbrižni. To je strašno. Krofno, pa budi barem otac, napokon, ako ne želiš... ne možeš da budeš muž.

— Ti opet svoje. Slušao sam to već tisuću puta.

Tatica učini nestrpljiv pokret, i mamica zamalo te ne pade s tatičina krila.

— Svi ste vi, muškarci, takvi, ne volite slušati istinu.

— Jesi li ti došla da govoriš o istini ili o sinu?

— No, no, ne ću... Krofno, sin nam je opet iz gimnazije donio slabe ocjene.

— E, pa što onda?

— Kako, pa što? Ta ne će ga pustiti na ispit! Ne će proći u četvrti razred.

— Pa neka ne prelazi. Vrlo važno. Samo neka uči, i neka se kod kuće ne izmotava.

— Ta njemu je, tatice, petnaest godina! Može li se u tim godinama biti u trećem razredu? Zamisli, onaj nevalja-

lac aritmetičar opet mu je zapisao drugi red... No, na što to naliči?

— Išibati ga treba, eto na što naliči.

Mamica mezimcem prevuče po masnim tatinim usnama i učini joj se, da je zavodnički namrštila obrve.

— Ne, krofno, o kažnjavanju mi ne govori... Naš sin nije kriv... Tu je po srijedi spletka. Naš je sin, ne moramo biti skromni, tako razvijen, te je nevjerojatno, da on ne bi znao nekakvu glupu aritmetiku. On sve lijepo zna, ja sam u to uvjerena.

— Šarlatan je on, eto što! Kad bi se manje mazio, a više učio... Sjedni-der, mati moja, na stolac... Ne mislim, da ti je udobno sjediti na mome krilu.

Mamica otprhnu s tatičina krila i učini joj se, da je labuđim korakom krenula prema naslonjaču.

— Bože, kakva bezosjećajnost! — prošapta ona smjestivši se i zatvorivši oči. — Ne, ti ne voliš sina! Naš je sin tako dobar, tako pametan, tako lijep... Spletka, spletka! Ne... on ne smije ponavljati razred, ja to ne ću dopustiti.

— Dopustit ćeš, ako nevaljalac rđavo uči... Eh, vi, majke!.. No, hajde, bog ti pomogao, — moram nešto... obaviti.

Tatica se okrenu prema stolu, nagnu se nad nekakav papirić pa ispod oka, kao pas na tanjur, pogleda na zavjesu.

— Tatice, ja ne ću otići... ne ću otići! Ja vidim, da sam ti na teret ali strpi se... Tatice, ti moraš otići nastavniku aritmetike i narediti mu, da našemu sinu dadne dobru ocjenu. Moraš mu reći, da naš sin dobro zna aritmetiku, da je slaba zdravlja, pa zato ne može svakoga zadovoljiti. Prisili učitelja. Može li muškarac sjediti u trećem razredu? Pobrini se, krofnice. Zamisli, Sofja Nikolajevna smatra, da je naš sinak nalik na Parisa.[1]

— Za mene je to veoma laskavo, ali ne ću otići. Nemam vremena, da se skitam.

— Ne, otići ćeš, tatice.

— Ne ću otići... Časna riječ... E, odlazi dušice, bog ti pomogao... Meni tu valja nešto obaviti...

— Otići ćeš!

---

[1] Prema starogrčkoj legendi Paris, sin trojanskoga kralja Prijama, najljepši mladić. — Prev.

Mamica je ustala i povisila glas.

— Ne ću otići!

— Otići ćeš!! — viknu mama, — a ako ne odeš, ako ne budeš htio požaliti svoga jedinoga sina, onda... — Mamica ciknu i gestom razbješnjelog tragičara pokaza na zavjesu... Tatica se zbuni, smete se pa odjednom zapjeva nekakvu pjesmu i zbaci sa sebe kaput... On se uvijek zbunjivao i postajao pravi idiot, kada mu je mamica pokazivala na zavjesu. Predao se. Pozvaše sina i zatražiše od njega da govori. Sinak se rasrdi, namršti, natmuri i reče, da on zna aritmetiku bolje od samoga nastavnika i da on nije kriv zato, što na ovom svijetu petice dobivaju samo gimnazijalke, bogataši i ulizice. Rasplakao se i saopćio adresu nastavnika aritmetike sa svim potankostima. Tatica se obrijao, mahnuo nekoliko puta češljem po svojoj ćeli, pristojnije se obukao i uputio se da požali jedinoga sina.

Po običaju većine tatica, on uđe nastavniku aritmetike bez najave. Kakvih samo stvari nije vidio i čuo ušavši bez najave! Čuo je, kako je nastavnik rekao svojoj ženi: »Skupo me stojiš, Arijadna!... Zahtjevi tvoji nemaju granica!« I vidio je, kako se nastavnikovica bacila na vrat nastavniku i rekla: »Oprosti mi! Ti si meni jeftin, ali te ja skupo cijenim!« Tatica je ustanovio, da je nastavnikovica veoma zgodna... i kad bi bila savršeno odjevena ne bi bila tako dražesna.

— Dobar dan! — reče on veselo prilazeći supruzima i lupkajući potpeticama. Nastavnik se za tren zbuni, a nastavnikovicu obli rumen, pa brzo, poput munje, šmugnu u susjednu sobu.

— Oprostite, — poče tatica smješkajući se, — ja sam vas, možda, ovaj... tako reći uznemirio... Veoma dobro razumijem... Jeste li zdravo? Čast mi je, da vam se predstavim... Nisam od nepoznatih, kako vidite... I ja sam stari službenik.... Ha — ha — ha! Ali ne uznemirujte se.

G-n nastavnik se malo, radi pristojnosti osmjehnu i pokaza na stolac. Tatica se okrenu na jednoj nozi i sjede.

— Ja sam, — nastavi on, pokazujući g. nastavniku svoj zlatni sat, — došao da s vama porazgovaram. Mm — da... Vi ćete mi, naravno, oprostiti... Ja se učeno izražavati ne umijem. Mi, znate li, sve radimo jednostavno. Ha — ha — ha. Jeste li vi studirali na sveučilištu?

— Jesam, na sveučilištu.

— Tako, molim... Eh pa... da... A danas je toplo, molim... Vi ste, Ivane Fjodoriču, mome sinčiću drugih redova tamo nadavali... Mm... da... Ali to nije ništa, znate... Tko je što zavrijedio... A njemu danak — danak, i njemu pouka — pouka... He-he-he! Ali, znate li neugodno je. Zar moj sin slabo razumije aritmetiku?

— Kako da vam kažem? Nije ono, da je slabo, ali znate, ne uči. Jest, on slabo zna.

— A zašto slabo zna?

Učitelj začuđeno pogleda.

— Kako zašto? — reče on. — Zato što slabo zna i što ne uči.

— Zaboga, Ivane Fjodoriču! Moj sin lijepo uči. Ja sam s njim radim... On po cijele noći sjedi... Sve odlično zna... E, a što je neotesan... E, pa to je mladost... Tko od nas nije bio mlad? Nisam li vas uznemirio?

— Zaboga, što vam pade na pamet? Čak sam vam veoma zahvalan... Vi ste, očevi, tako rijetki gosti kod nas pedagoga... Uostalom, to ukazuje na to, kako imate u nas veliko povjerenje, a glavno je u svemu — povjerenje.

— Razumije se... glavno je... ne petljati se... Dakle, moj će sin prijeći u IV. razred?

— Da. Ali on nema samo iz aritmetike negativnu godišnju ocjenu.

— Može se i do drugih otići. E, a što se tiče aritmetike? Hhhe! Vi ćete ispraviti?

— Ne mogu, molim! (Učitelj se osmjehnu.) Ne mogu. Ja sam želio da vaš sin prođe, nastojao sam svim silama, ali vaš sin ne uči, govori drskosti... Nekoliko sam puta morao s njim imati neprijatnosti.

— M-lad je. Što ćeš?! Ali vi ipak popravite na trojku.

— Ne mogu! Što će reći drugi dvojkaši.[1] Nepravedno je, kako god okrenete. Bogami, ne mogu.

Tatica namignu jednim okom.

---

[1] Dvojka je u Rusiji negativna ocjena. — Prev.

— Možete, Ivane Fjodoriču! Ivane Fjodoriču! Ne ćemo dugo pričati! Nije takva stvar, da se o njoj tri sata čereta ... recite vi meni, šta vi po svome, po — učenom, smatrate pravednim. Ta mi znamo, šta je pravednost. He-he-he! Da govorimo jasno, Ivane Fjodoriču, bez dvosmislenosti. Ta vi ste namjerno dali dvojku ... Pa gdje je tu pravednost?

Nastavnik samo u čudu pogleda i ... ništa više. A zašto se nije uvrijedio — to će za mene zauvijek ostati tajna nanastavničkoga srca ...

— Namjerno, — nastavi tatica. — Vi ste očekivali gosta, molim. Ha-he-ha-he! ... Pa što? Izvolite molim! — Slažem se ... A njemu danak — danak ... Znam što je služba, kako vidite ... Ma kako napredovali, tamo, a... ipak, znate ... hm da ... stari su običaji najbolji, najkorisniji. Što imam. rado dam.

Tatica sopteći izvuče iz džepa lisnicu i novčanica od dvadesetipet rubalja bi pružena prema učiteljevoj šaci.

— Izvolite molim!

Učitelj se zacrvenje, naježi se ... i ništa više. Zašto on nije pokazao tatici vrata, to će za mene zauvijek ostati tajna nastavničkog srca ...

— Vi se — nastavio je tatica — ne zbunjujte ... Ta ja razumijem. Tko kaže, da ne će uzeti, — taj uzme. Tko sada ne uzima? Ne može se, dragi moj gospodine, ne uzimati ... Niste još navikli, znači. Izvolite molim!

— Ne, nipošto ...

— Malo je? E, više ne mogu dati ... Ne ćete uzeti?

— Ta kako možete?

— Kako hoćete ... E, a dvojku ipak ispravite! ... Ne molim ja toliko, koliko mati ... Plače, znate li ... Lupanje srca i ostalo ...

— Potpuno suosjećam s vašom suprugom, ali ne mogu.

— Ako sin ne prođe u IV. razred, onda... što će biti? ... Pa da ... Ne, propustite vi njega!

— Htio bih, ali ne mogu ... Izvolite cigaretu?

— Grand merci ... A ne bi bilo loše da ga propustite ... A koji je vaš čin?

— Titularni savjetnik... uostalom prema dužnosti sam u VIII. plaćevnom razredu... Hm...

— E, tako, molim... pa, ja i vi ćemo se složiti... Jednim potezom pera, a? Važi? He-he!...

— Ne mogu, pa makar me ubili, ne mogu!

Tatica malo pošutje, zamisli se, i opet navali na gospodina nastavnika. Navala je potrajala još veoma dugo. Nastavnik je morao dvadeset puta ponoviti svoje uvijek isto »ne mogu, molim.« Na kraju je tatica tako dodijao nastavniku i postao strašno nesnosan. On navali da se ljubi, molio je da ga ponovo ispitaju iz aritmetike, ispričao je nekoliko masnih anegdota i nastojao biti intiman. Nastavniku se smučilo.

— Vanja, vrijeme ti je da ideš, — viknu iz druge sobe nastavnikovica. Tatica je shvatio, o čemu se radi i svojim je širokim tijelom gospodinu nastavniku zagradio vrata. Nastavnik se sav premorio i oneraspoložio. Konačno mu se učini, da je smislio genijalnu stvar.

— Evo što ćemo, — reče on tatici. — Ja ću samo onda ispraviti vašemu sinu godišnju ocjenu, kada mu i ostali moji drugovi iz svojih predmeta dadu trojke.

— Časna riječ?

— Hoću, ispravit ću, ako oni isprave...

— Vrijedi! Vašu ruku! Vi niste čovjek, nego — šik. Ja ću im reći, da ste vi već ispravili. Udaje se cura za momka! Ja sam dužan bocu šampanjca. No, a kada ih mogu naći kod kuće?

— Ako hoćete i sada.

— E, a mi ćemo, razumije se, biti znanci? Navratit ćete kadgod jednostavno na sat razgovora.

— Vrlo rado. Da ste mi zdravo!

— O revuar[1]! He-he-he! Oh, mladiću, mladiću! Zbogom... Vašim gospodi drugovima, razumije se, od vas pozdrav? Izručit ću. Vašoj supruzi od mene duboko rezime[2]... Pa navratite!

Tatica lupnu nogom, nataknu šešir i nestade ga.

---

[1] Au revoir (francuski) — do viđenja.

[2] Résumé (francuski) — kratak sadržaj, kratak zaključak na kraju članka ili rasprave; tatica se služi francuskim riječima, ne znajući uvijek njihova pravoga značenja. — Prev.

— Zgodan momak, — pomisli gospodin nastavnik, gledajući za taticom, koji je odlazio. — Zgodan momak! — Što mu je na srcu, to mu je na jeziku. Jednostavan i dobar, kako se čini... Volim takve ljude.

Toga je dana navečer na tatičinu krilu opet sjedila mamica (a već poslije nje sjedila je sobarica). Tatica ju je uvjeravao, da će »naš sin« proći i da učene ljude ne možeš tako predobiti novcima, kao ugodnim ponašanjem i pristojnim hvatanjem za gušu.

MOJ JUBILEJ

Mladići i djevojke,

Prije tri godine osjetio sam prisutnost onoga svetoga plamena, zbog kojega je za stijenu bio prikovan Prometej... I evo ja već tri godine darežljivom rukom šaljem na sve strane moje prostrane domovine svoja djela, koja su prošla kroz čistilište spomenutoga plamena. Pisao sam u prozi, pisao sam stihove, pisao sam svakakvim metrom, na sve načine, i strofama, besplatno i za novce, pisao sam u sve časopise, ali... jao!!!.. moji su zavidljivci smatrali za potrebno da ne štampaju moja djela, a ako ih i štampaju, onda obavezno u rubrici »pitanja i odgovori«. Pola stotine poštanskih maraka posijao sam u »Njivi«, stotinu sam utopio u »Nevi«, a desetak spalio u »Ogonjku«, pet stotina sam izgubio na »Cvrčku«. Ukratko: svih odgovora iz svih redakcija dobio sam, od početka moje književne djelatnosti do danas, ravno dvije tisuće. Jučer sam dobio posljednji od njih, po sadržaju sličan svima ostalima. Ni u jednom odgovoru ne bijaše čak ni aluzije na »da«. Mladići i djevojke! Materijalna strana svake moje pošiljke u redakciju stajala me najmanje deset kopjejki; prema tome, trošeći vrijeme u bavljenju književnošću potrošio sam 200 rub. A za 200 rub. može se kupiti konj! Godišnji moj dohodak iznosi samo 800 franaka... Shvatite!!! I ja sam morao gladovati, da bih mogao opjevati prirodu, ljubav, ženske oči, zato što sam odapinjao otrovne strijele na koristoljublje oholog Albiona;[1] zato, što sam svoj plamen podijelio s ... gg., koja su mi pisala odgovore... Dvije tisuće odgovora — preko dvije stotine rubalja i ni jednoga »da«! Do vraga!

---

[1] Albion — tako se u starom vijeku nazivala Velika Britanija pa prema tome i danas služi kao sinonim za Englesku. — Prev.

A ipak je to poučna stvar. Mladići i djevojke! Slavim danas svoj jubilej prigodom primitka dvijetisućnog odgovora, dižem čašu za svršetak moje književne djelatnosti i odmaram se na lovorikama. Ili mi pokažite drugoga, koji je za tri godine dobio isto toliko »ne« ili me postavite na čvrsto postolje.

Prozaični pjesnik

TISUĆU I JEDNA STRAST ILI STRAŠNA NOĆ

Roman u jednom dijelu s epilogom

(Posvećeno Victoru Hugou)

Na tornju svetih Sto četrdeset i šest mučenika izbi ponoć. Ja zadrhtah. Došao je čas. Dršćući uhvatih Teodora za ruku i iziđoh s njim na ulicu. Nebo je bilo mračno kao tipografska boja. Bijaše mračno kao u šeširu nabijenom na glavu. Crna noć — to je dan u orahovoj ljusci. Mi se zamotasmo u plašteve i pođosmo. Snažni vjetar propuhivao nas je skroz naskroz. Kiša i snijeg — ta mokra braća — strašno udarahu u naša lica. Munja, bez obzira što je bilo zimsko doba, paraše nebo u svim pravcima. Grom, strašni, veličanstveni suputnik divne, kao treptanje plavih očiju, jasne kao misao munje, užasno potrese zrakom. Teodorove uši zasvijetliše se od munjine. Vatrena kola sv. Ilije s treskom prolijetahu nad našim glavama. Ja pogledah gore i zadrhtah. Tko ne dršće pred veličinom prirode? Nebom proleti nekoliko sjajnih meteora. Ja ih počeh brojati i nabrojih ih 28. Pokazah ih Teodoru. — Loš predznak, — promrmlja on, blijed, kao isklesan od kararskog kamena. Vjetar je stenjao, udarao, ridao... Zapomaganje vjetra je — zapomaganje savjesti, koja je utonula u strašne prijestupe. Kraj nas je grom srušio i zapalio osmerokatnicu. Čuo sam vapaje koji su dopirali iz nje. Mi pođosmo dalje. Zar mi je bilo do kuće koja gori, kad je u meni gorjelo više od sto pedeset kuća? Negdje u daljini je tužno, polako, monotono zvonilo zvono. Bila je to borba stihije. Nekakve nepoznate snage, činilo se, borile su se s užasavajućom harmonijom stihije. Tko su te snage? Da li će ih čovjek bilo kada spoznati? Strašljive, ali drske sanje! ! !

Viknusmo kočiju. Sjedosmo u kola i jurnusmo. Kočija je — brat vjetra. Jurili smo kao što juri odvažna misao tajan-

stvenim vijugama mozga. Gurnuh u ruku izvoščika kesicu sa zlatom. Zlato pomože korbaču da podvostruči brzinu konjskih nogu.

— Antonio, kuda me voziš? — prostenja Teodor. — Izgledaš kao zao genij ... U tvojim crnim očima svijetli pakao ... Počinjem se bojati ...

Jadna kukavica!! Ja pošutjeh. On je volio *nju*. *Ona* je strasno voljela njega ...

Morao sam ubiti njega, jer sam više od života volio nju. Volio sam *nju* i mrzio njega. On je morao umrijeti te strašne noći i smrću platiti svoju ljubav. U meni su kipjeli ljubav i mržnja. Oni bijahu moje drugo biće. Te dvije sestre, koje žive zajedno, čine pustoš: one su — duhovni vandali. — Stoj! — rekoh izvoščiku kad kočija stiže cilju. Teodor i ja iskočismo. Iza oblaka nas hladno pogleda luna. Mjesec je — nepristrani šutljivi svjedok slasnih maštanja ljubavi i osvete. On bi trebao biti svjedok smrti jednog od nas dvojice.

Pred nama bijaše propast, ponor bez dna, kao bure grešnih Danaidinih kćeri. Stajasmo na rubu kratera ugaslog vulkana. O tom vulkanu se u narodu pričaju strašne legende. Ja učinih pokret koljenom i Teodor poletje dolje u strašni bezdan. Ždrijelo vulkana je — čeljust zemlje.

— Proklet bio! ! ! — zaviknu on kao odgovor na moje prokletstvo. Snažan čovjek, koji u krater vulkana baca svog neprijatelja zbog prekrasnih očiju žene — to je veličanstvena, grandiozna i poučna slika! Nedostajalo je samo lave!

Izvoščik. Izvoščik — statua, postavljena sudbonosnom neznanju. Zašto postoji rutina! Izvoščik je slijedio za Teodorom. Osjetio sam da mi je u grudima preostala jedino ljubav. Padoh licem na zemlju i zaplakah od ushićenja. Suze zanosa su — rezultat božanske reakcije, koja se stvara u grudima srca koje voli. Konji veselo zarzaše. Kako je teško ne biti čovjek! Oslobodih ih od mučnog, životinjskog života. Ubio sam ih. Smrt je i okov, i oslobođenje od okova.

Ušao sam u gostionicu »Ljubičastog Hipopotama« i popio pet čaša dobrog vina.

Tri sata nakon osvete bio sam pred vratima njena stana. Bodež, prijatelj smrti, pomože mi da preko leševa stignem

do njenih vratiju. Počeo sam prisluškivati. Ona nije spavala. Sanjarila je. Ja sam slušao. Ona je šutjela. Šutnja je trajala četiri sata. Četiri sata za zaljubljenika — to su četiri devetnaesta stoljeća! Konačno ona pozva sobaricu. Sobarica prođe kraj mene. Demonski pogledah u nju. Ona ulovi moj pogled. Ostavi je razum. Ubio sam je. Bolje je umrijeti, nego živjeti bez razuma. — Aneta! — viknu ona. — Zašto Teodor ne dolazi? Tuga mi jede srce. Guši me neki teški predosjećaj. O, Aneta! Pođi za njim. On sad sigurno pijančuje zajedno s onim bezbožnim, užasnim Antonijem!...

Bože, koga vidim?! Antonio!

Priđoh k njoj. Ona poblijedi...

— Odlazite, zaviknu ona, i užas joj iznakazi njezine divne, prekrasne crte.

Pogledah je. Pogled je mač duše. Ona posrnu. U mojem pogledu vidjela je sve: i smrt Teodora, i demonsku strast, i hiljadu ljudskih želja... Moja poza — to je bilo veličanstveno. U mojim očima bljeskala je munjina. Kose mi se micahu i stajahu nakostriješene. Ona pred sobom vidje demona u ljudskoj spodobi. Vidio sam da se počela zaljubljivati u mene. Četiri sata trajala je grobna šutnja i promatranje jedan drugoga. Zagrmi grom, i ona mi pade u naručje. Grudi muškarca — tvrđava su žene. Stegoh je u svojim zagrljajima. Oboje kriknusmo. Kosti joj zaškripaše. Električni trzaj prođe našim tijelima. Žarki cjelov...

Ona poljubi u meni demona. Htio sam da ona u meni poljubi anđela. — Milion i po franaka dajem siromasima! — rekoh ja. Ona poljubi u meni anđela i zaplače. I ja zaplakah. Kakve to bijahu suze!!!

Nakon mjesec dana u crkvi sv. Tita i Hortenzije slijedilo je svečano vjenčanje. Ja se vjenčah *njome*. Ona se vjenčala sa *mnom*. Siromasi su nas blagoslivljali! *Ona* me zamoli da oprostim svojim neprijateljima, koje sam ranije ubio. Ja im oprostih. S mladom ženicom odoh u Ameriku. Mlada žena, koja me voljaše, bila je anđeo u djevičanskim šumama Amerike, anđeo, pred kojim se uklanjahu lavovi i tigrovi. Ja sam bio mladi tigar. Tri godine nakon našeg vjenčanja stari Sam se već igrao s kudravim dječačićem. Dječačić je više ličio na

majku nego li na mene. To me je ljutilo. Jučer mi se rodio drugi sin... i sam sam se od radosti objesio... Moj drugi dječačić pruža ruke čitaocima i moli ih da ne vjeruju njegovom tatici, zato, što njegov tatica ne samo da nije imao djece, nego nije imao čak ni žene. Njegov tatica se boji ženidbe kao vatre. Moj dječačić ne laže. On je junak. Vjerujte mu. Dječje doba — sveto je doba. Ništa od toga nikada nije bilo... Laku noć.

JABUKE

Između Ponta Euksinskog[1] i Solovki, na odgovarajućem stepenu geografske dužine i širine, na svojoj zemlji crnici od davnine stanuje vlastelin Trifon Semjonovič. Prezime Trifona Semjonoviča dugačko je kao riječ »prirodoznanac«,[2] i potiče od veoma zvučne latinske riječi, koja znači jednu od ljudskih vrlina. Broj desetina[3] njegove zemlje, crnice iznosi 3000. Njegovo je imanje, zato što je ono imanje, a on — vlastelin, založeno i prodaje se. Prodaja je njegova počela još onda, kad Trifon Semjonovič još nije bio ćelav, vuče se sve do sada, i zahvaljujući lakovjernosti banke i snalažljivosti Trifona Semjonoviča, strašno slabo uspijeva. Kad-tad, samo ta će banka jedamput propasti, jer je Trifon Semjonovič, poput sebi sličnih, kojima je ime legija, rublje uzeo, a procente ne plaća, a ako kojiput i plati, plati s takvim ceremonijama, s kakvim dobri ljudi daju kopjejku za spas duše i za gradnju crkve. Kad ovaj svijet ne bi bio ovaj svijet, nego bi stvari nazivao njihovim pravim imenom, onda Trifona Semjonoviča ne bi zvali Trifonom Semjonovičem, nego drugačije; zvali bi ga onako, kako uopće nazivaju konje i krave. Da otvoreno kažemo, Trifon Semjonovič je prava stoka. Pozivam ga da se sam s time složi. Ako do njega dođe ovaj poziv (on katkada prelistava »Cvrčka«), onda se on sigurno ne će razljutiti, jer će se kao razuman čovjek potpuno sa mnom složiti, a možda će mi još jesenas po svoj darežljivosti poslati desetak antonovskih jabuka zato, što nisam po svijetu razglasio njegovo

---

[1] Pont Euksinski (Pontus Euxinus) — eufemistički naziv za Crno more; tako su ga nazvali stari Grci. Solovki — mjesto i manastir na Bijelom moru. — Prev.

[2] Prirodoznanac na ruskom glasi »jestetstvoispitatelj«. — Prev.

[3] Desetina — jutro 2400 hv². — Prev.

dugačko prezime, nego sam se ovaj put ograničio samo na njegovo ime i očestvo. Ne ću opisivati sve vrline Trifona Semjonoviča, velika je to materija. Da se opiše cio Trifon Semjonovič s rukama i nogama, pišući valja posjediti barem toliko, koliko je Eugène Sue[1] prosjedio pišući svoga debelog i dugačkog »Vječnog Žida«. Ne ću se dotaknuti ni njegovih lopovluka u preferansu, ni njegove politike, zahvaljujući kojoj on ne plaća ni dugove, ni kamate, ni njegova ismjehivanja svećenika i đakona, niti pak njegovih šetnja na konju po selu u odijelu iz doba Kaina i Abela, već ću se ograničiti samo na jednu scenu, koja karakterizira njegov odnos prema ljudima, kojima je u pohvalu njegovo iskustvo od tri četvrtine vijeka stvorilo slijedeći brzopleti izričaj: »Seljačine, prostačine, čudačine, budaline, propale ste glupačine«.

Jednoga, u svakom pogledu lijepoga jutra, (bilo je to krajem ljeta) Trifon Semjonovič šetao se po dugačkim i kratkim alejama svoga raskošnoga parka. Sve, što nadahnjuje gospodu pjesnike, darežljivom rukom u golemoj količini bijaše razasuto oko njega i, činilo se, govorilo je i pjevalo: »Na, uzmi čovječe! Uživaj, dok još nije došla jesen!« Ali Trifon Semjonovič nije uživao, zato što nije ni izdaleka pjesnik, a i pored toga njegova se duša toga jutra s naročitom pohlepom naslađivala teškim snom, kao što je to uvijek činila, kad se njezin gospodar mučno osjećao zbog gubitka u igri. Za Trifonom Semjonovičem koračao je njegov vjerni sluga Karpuška, starkelja od šezdesetak godina, i pogledao naokolo. Taj Karpuška svojim vrlinama mal ne prevazilazi samoga Trifona Semjonoviča. On izvrsno čisti čizme, još bolje vješa nepotrebne pse, opkrada sve i svakoga i izvrsno uhodi. Cijelo ga selo zove opričnikom,[2] kako ga je duhovito nazvao pisar. Rijetko prođe dan, a da se seljaci i susjedi ne potuže Trifonu Semjonoviču na Karpuškinu narav i običaje; ali te tužbe ostaju uzaludne, jer je Karpuška nezamjenjiv u gospodarstvu Trifona Semjonoviča. Trifon Semjonovič, kad ide šetati, uvijek vodi sa sobom vjernoga svoga Karpa: tako je sigurnije i veselije, Karpuška nosi u sebi ne-

---

[1] Eugène Sue (Sü) — (1804—1857) — francuski pisac, autor fantastičnih romana slabe književne vrijednosti. — Prev.

[2] Opričnik — član tjelesne straže Ivana Groznog, opričnici su se odricali svih svojih bliskih i nisu priznavali nikoga osim cara. — Prev.

iscrpno vrelo svakovrsnih priča, pošalica, izmišljotina i ne umije šutjeti. Uvijek štogod pripovijeda, a šuti samo onda, kad sluša što zanimljivo. Toga jutra, koje opisujemo, išao je on iza svoga gospodara i pripovijedao mu dugačku priču o tom, kako su nekakva dva gimnazijalca u bijelim kačketima jahala s puškama pokraj parka, te su zamolili njega, Karpušku, neka ih pusti u park da love, kako su ga ta dva gimnazijalca mitila sa pola rublja, i kako je on, budući da veoma dobro zna, kome služi, s negodovanjem odbio pola rublja i na gimnazijalce nahuškao Kaštana i Sjerka. Pošto je završio tu pripovijest, poče u živim bojama prikazivati odvratan način života seoskoga ranarnika, ali mu prikaz nije uspio, jer je do Karpuškinih ušiju iz gustih stabala jabuka i krušaka doprlo sumnjivo šuškanje. Začuvši šuškanje, Karpuška prigrize jezik, naćuli uši i stade prisluškivati. Pošto se uvjerio, da šuškanje postoji i da je to šuškanje sumnjivo, on povuče svoga gospodara za skut i poput strijele pojuri u pravcu šuškanja. Trifon Semjonovič, predosjećajući mali skandal, strese se, sitno zakorača svojim staračkim nogama i potrča za Karpuškom. A imalo se i radi čega trčati...

Na kraju voćnjaka, pod starom granatom jabukom, stajala je seoska djevojka i žvakala; kraj nje je na koljenima puzao mlad plećat momak i kupio jabuke, što ih je vjetar oborio na zemlju; zelene je bacao u grmlje, a zrele zaljubljeno pružao na širokom sivom dlanu svojoj Dulčineji. Dulčineja se, očito, nije bojala za svoj želudac i neprestano je s velikim apetitom jela jabuke, a momak je puzeći i kupeći potpuno zaboravio na sebe i brinuo se isključivo samo za Dulčineju.

— Pa uberi s drveta! — šapćući ga je nagovarala djevojka.

— Strah me je.

— Čega te je strah?! Opričnik je, sigurno, u krčmi...

Momak se pridiže, podskoči te ustrgnu s drveta jednu jabuku i pruži je djevojci. Ali momak i njegova djevojka, kao u davna vremena Adam i Eva, nisu imali sreće s tom jabukom. Tek što je djevojka odgrizla komadić i taj komadić pružila momku, tek što su oboje osjetili na svojim jezicima trpku kiselinu, njihova se lica iskriviše, zatim se istegnuše, problijedješe... ne zato što jabuka bijaše kisela, već zato, što su

pred sobom ugledali strogu fizionomiju Trifona Semjonoviča i Karpuškinu njuškicu, koja se zlorado smijuljila.

— Zdravo, dragi moji! — prilazeći im reče Trifon Semjonovič. — Šta je, jedete jabuke? Ja vas valjda nisam pomeo?

Momak skinu kapu i obori glavu. Djevojka poče razgledavati svoju pregaču.

— E, a kako tvoje zdravlje, Grigorije? — obrati se Trifon Semjonovič momku. — Kako si, momče?

— Ja sam samo jednu, — promrmlje momak, — pa i to sa zemlje...

— E, a kako tvoje zdravlje, dušice? — upita Trifon Semjonovič djevojku.

Djevojka još usrdnije nastavi promatrati svoju pregaču.

— No, a vaša svadba još nije bila?

— Nije još... Ali mi smo, gospodine, boga mi, pa i to... onako... samo jednu.

— Lijepo, lijepo, dobar si! Umiješ li čitati...

— Ne... Ta... bogami, gospodine, mi smo samo jednu pa i to sa zemlje.

— Čitati ne umiješ, a krasti umiješ. Pa što. hvala bogu i na tom. Znanje ne moraš prtiti na leđima. A jesi li već odavno počeo krasti?

— Pa zar sam ja krao, što li?

— E, a tvoja draga zaručnica, — obrati se Karpuška momku. — Zašto se tako tužno zamislila? Da nisi nesretno zaljubljena?

— Šuti, Karpe, — reče Trifon Semjonovič. — A deder. Grigorije, pričaj nam priču...

Grigorije se nakašlja i osmjehnu.

— Ja, gospodine pričati ne znam, — reče on. Pa zar su meni potrebne vaše jabuke, što li? Ako zaželim, mogu i kupiti.

— Veoma mi je drago, mili, što imaš mnogo novaca. E, ispričaj nam koju priču. Ja ću poslušati, Karp će poslušati, eto tvoja će ljepotica zaručnica poslušati. Ne zbunjuj se, budi hrabriji! Lopovska duša mora biti smiona. Nije li tako, dragi moj?

I Trifon Semjonovič zaustavi svoje zlobne oči na uhvaćenom momku... Momku na čelu izbi znoj.

— Bolje je, gospodine, natjerajte vi njega da pjesmu zapjeva. Gdje bi on, budala, umio priče pričati? — zazveketa Karp svojim ogavnim tenorom.

— Šuti, Karpe, neka najprije priču ispriča. E, pa pripovijedaj, mili!

— Ne znam.

— Doista ne znaš? A krasti znaš? Kako glasi osma zapovijed?

— Pa zašto vi mene pitate? Zar ja znam? Ta, bogami, gospodine, mi smo samo jednu jabuku pojeli, pa i to sa zemlje...

— Kazuj priču!

Karpuška poče brati koprive. Momak je veoma dobro znao, radi čega se to spremala kopriva. Trifon Semjonovič, poput njemu sličnih, lijepo provodi svoju samovolju. On lopova ili zatvori na dvadeset četiri sata u podrum, ili ga šiba koprivom, ili ga pusti na slobodu skinuvši ga prije do gola. To je za vas novost? Ali ima ljudi i mjesta, za koje je to svakodnevna i stara pojava, kao seljačka kola. Grigorij ispod oka pogleda na koprivu, prestupi s noge na nogu, nakašlja se, pa poče ne da pripovijeda, nego da melje priču. Stenjući, znojeći se, kašljući, a katkad šmrcajući, poče kazivati kako su u davna vremena ruski junaci mlatili čarobnjake i ženili se ljepoticama. Trifon Semjonovič je stajao, slušao i nije spuštao oka s pripovjedača.

— Dosta! — reče on, kad se momak na kraju već sasvim zapetljao i počeo pričati gluposti. Lijepo pripovijedaš, ali još bolje kradeš. Nego, deder ti ljepotice, — obrati se on djevojci, — izmoli »Oče naš«!

Ljepotica se zacrvenje pa jedva čujno, gotovo ne dišući izmoli »Oče naš«.

— E, a kako glasi osma zapovijed?

— Ta vi mislite, da smo mi mnogo brali, što li? — odgovori momak i sav očajan mahnu rukom. — Evo, da se prekrižim, ako mi ne vjerujete! ...

— Ne valja vam, rođeni, što zapovijedi ne znate. Treba vas poučiti. Ljepotice, je li to on tebe naučio krasti? Zašto šutiš — kerubine? Moraš odgovarati. Ta govori! Šutiš? Šutnja je znak priznanja. E, ljepotice, udri svoga ljepotana zato, što te je naučio krasti.

— Ne ću, — prošapta djevojka.

— Udri ga malo. Budale treba poučiti. Udri ga, dušice moja! Ne ćeš? No, onda ću ja narediti Karpu i Matveju, da tebe malo koprivom ... Ne ćeš?

— Ne ću.

— Karpe, hodi ovamo.

Djevojka kao puščano zrno priskoči momku i dade mu pljusku. Momak se veoma glupo osmjehnu i zaplaka.

— Ta ti valja, ljepotice! A deder ga još za kose! Uhvatider ga, moja dušice! Ne ćeš? Karpe, hodi ovamo!

Djevojka dohvati za kosu svoga zaručnika.

— Nemoj se samo držati, tako ga više boli! Povuci ga.

Djevojka stade vući. Karpuška je poludio od ushićenja.

— Dosta je, — reče Trifon Semjonovič. — Hvala ti, dušo, zato što si zloću kaznila. A deder ti, — obrati se on sada momku, — ded pouči svoju mladu ... Prije je ona tebe, a sada ti nju ...

— Izmišljate, gospodine, bogami ... Zašto ću je tući?

— Kako, zašto? Pa je li ona tebe tukla? I ti nju istuci! To će joj biti od koristi. Ne ćeš? Uzalud, Karpe, pozovi Matveja.

Momak pljunu, zastenja, uze u šaku pletenicu svoje zaručnice i poče kažnjavati zloću. Kažnjavajući zloću, on ni sam ne opažajući toga zapade u ekstazu, zanese se i zaboravi, da ne tuče Trifona Semjonoviča, nego svoju zaručnicu. Djevojka udari u kuknjavu. Nije ju dugo tukao. Ne znam kako bi se završila cijela ova pripovijest, da se iza grmlja nije pojavila ljepuškasta kćerka Trifona Semjonoviča, Sašenjka.

— Tatice, hajde piti čaj! — viknu Sašenjka i kada ugleda tatičinu šalu, glasno zakikota.

— Dosta! — reče Trifon Semjonovič. — Sada možete ići, golubići. Zbogom. Za svadbu ću vam poslati jabuka.

I Trifon se Semjonovič nisko pokloni kažnjenima.

Djevojka i momak dovedoše u red svoj izgled i pođoše. Momak ode na desno, a djevojka na lijevo i ... do danas se više nisu susreli. A da se Sašenjka nije pojavila, momak i djevojka bi, ne lezi vraže, morali okušati i koprive ... Eto tako se pod stare dane zabavlja Trifon Semjonovič. I obitelj njegova također nije daleko od njega otišla. Njegove kćeri imaju običaj da gostima »niskoga zvanja« prišivaju za kapu glavice

luka, a pijanim gostima istoga zvanja kredom velikim slovima na leđima napišu: »magarac« i »budala«. A njegov sinak, potporučnik u penziji, Mitja, jedne je zime nadmašio i samoga taticu: zajedno je s Karpuškom namazao katranom vrata nekog penzioniranog vojnika, zato što taj vojnik nije htio da Mitji pokloni vučića i zbog toga, što taj vojnik buni svoje kćerke protiv kolača i bombona gospodina potporučnika...

Ded nazovi nakon toga Trifona Semjonoviča — Trifonom Semjonovičem![1]

---

[1] Nazivajući koga po imenu njegovu i imenu njegova oca Rusi izražavaju poštovanje prema tom čovjeku. Tako nazivaju samo zrele i odrasle ljude. — Prev.

PRIJE SVADBE

U četvrtak prošle sedmice djevojka Podzatilkina u kući svojih čestitih roditelja bijaše zaručena za koleškog registratora[1] Nazarjeva. Zaruke su prošle da ne može bolje. Gosti su popili dvije butelje lanjinskoga šampanjca, vjedro i po votke; gospođice su popile bocu lafita. Zaručnikovi i zaručničini tatice i mamice plakali su u pravi čas, zaručnik i zaručnica ljubili su se od srca; gimnazijalac osmoga razreda održao je zdravicu sa riječima: »O tempora, o mores![2], i »Salvete, boni futuri coniuges!«[3] koje je izgovorio sa šikom; riđi Vanjka Smislomalov, koji, očekujući da se izvuče ždrijeb, nije ama baš ništa radio u najprikladnijem momentu, baš kad je trebalo, zapao je u strašan tragizam, raskuštrao kose na svojoj velikoj glavi, lupio se šakom po koljenu i uzviknuo: »Do đavola, ja sam je volio i volim je!« — čime je izazvao neizrecivo zadovoljstvo kod djevojaka.

Djevojka Podzatilkina vrijedna je pažnje samo zato, što ničim ne zavređuje pažnju. Pameti joj nitko nije vidio i ne zna, pa zato o njoj ni riječi. Spoljašnost joj je sasvim obična: nos tatičin, brada mamičina, oči mačje, poprsje osrednje. Umije da svira na klaviru, ali bez nota, pomaže mamici u kuhinji, bez midera ne hoda, posna jela ne može da jede, u znanju upotrebe slova »jat« vidi početak i kraj svih mudrosti, a više od svega na svijetu voli stasite muškarce i ime »Roland«.

Gospodin Nazarjev — muškarac je srednjega rasta, ima lice bijelo, koje ništa ne izražava, vlasi kovrčave, zatiljak plosnat. Negdje služi, plaću prima veoma slabu, jedva mu

---

[1] Činovnik XIV. razreda u carskoj Rusiji. — Prev.
[2] O vremena, o običaji!
[3] Živjeli budući dobri supružnici!

dostaje za duhan. Vječno miriše po sapunu od jaja i karbolu, sebe smatra strašnim osvajačem žena, govori glasno, dan i noć se čudi, kad govori — prska pljuvačkom. Gizda se, na roditelje gleda s visoka i ni jednu gospođicu ne će propustiti, a da joj ne kaže: »Kako ste naivni! Trebalo bi da čitate književnost!« Od svega na svijetu najviše voli svoj rukopis, časopis »Razonodu« i škripave čizme, a od svega najviše samoga sebe, i to osobito u času, kada sjedi u društvu djevojaka, pije zašećereni čaj i bijesno poriče postojanje vragova.

Eto kakvi su djevojka Podzatilkina i gospodin Nazarjev!

Sutradan poslije zaruka, ujutro, djevojku Podzatilkinu, pošto je ustala, pozva kuharica majci. Majka joj ležeći u krevetu očita ovu bukvicu:

— A zašto si se to ti danas nagizdala u štofanu haljinu, mogla bi sada malo u cicanoj prohodati. A što me glava boli, užas jedan! Jučer je ćelava njuška, to jest tvoj otac, izvolio da se našali. Baš su mi potrebne njegove glupave šale. Nudi mi nešto u čašici... »Popij«, kaže. Mislila sam, da je u čašici alkohol, pa popih, a ono u čašici bio ocat s uljem od konzerviranih sardina. To se on našalio, pijana njuška. Vrijeđati samo, balonja, umije! Mene strašno zapanjuje i čudi, što si ti jučer bila vesela i nisi plakala. Čemu si se radovala? Jesi li blago našla, što li si? Čudim se! Svatko bi pomislio, kako jedva čekaš da odeš iz roditeljske kuće. Ono, valjda, tako i izlazi. Što? Ljubav? Kakva ljubav? Ta ti se uopće iz ljubavi ne udaješ za svoga, nego tako, trčiš za njegovim položajem! Što, zar nije istina? Naravno da je istina. A meni se, draga moja, tvoj ne sviđa. Odviše je umišljen i ponosan. Pritegni ti njemu uzde... Što-o-o-o-o? I ne pomišljaj!... Nakon mjesec dana ćete se i tući; i on je od takvih, a i ti si takva. Brak se samo neudatima sviđa, a u njemu nema ništa lijepo. Sama sam iskusila, znam. Kad proživiš — saznat ćeš. Ne vrti se tako, meni se i onako vrti u glavi. Muškarci su svi budale, s njima živjeti nije osobito slatko. I tvoj je isto tako budala, premda visoko drži glavu. Ti njega osobito nemoj slušati, ne povlađuj mu u svemu i nemoj ga tako poštivati, nema zašto. O svemu se s majkom savjetuj. Čim se što dogodi, a ti odmah dođi k meni. Sama bez matere ništa ne radi, bože te sačuvaj! Muž ništa ne će dobro posavjetovati, dobru te ne će naučiti, nego sve gleda svoju korist. Ti to zapamti! Oca također ne slušaj

osobito. Ne pozivaj ga da kod tebe stanuje, jer ti još možeš, ne lezi vraže, iz gluposti ... i bubnuti ... On samo i gleda, da od vas štogod izvuče. Sjedit će kod vas po cijele dane, a što će vam on? Tražit će votke i pušiti mužev duhan. On je gadan i štetan čovjek, premda ti je otac. Lice mu je, lopovu, dobro, e, ali mu je duša zato strašno zlobna. Bude li tražio novaca u zajam — ne dajte, jer on je varalica, iako je titularni savjetnik. Eno ga, viče, tebe zove! Hajde k njemu, ali mu ne govori, što sam ti sada o njemu kazala. Jer će se smjesta dovući, izrod roda kršćanskoga, crkao da bog da! Hajde dok sam još dobre volje! ... Neprijatelji ste vi moji! ... Kad umrem, već ćete se sjetiti mojih riječi, mučitelji!

Djevojka Podzatilkina ostavi svoju majku pa ode tatici, koji je u to vrijeme sjedio usvojoj sobi na krevetu i posipao svoj jastuk praškom protiv buha.

— Kćeri moja! — reče joj tatica. — Veoma mi je drago, što si odlučila da sklopiš brak s tako pametnim gospodinom, kao što je gospodin Nazarjev. Veoma mi je drago i potpuno odobravam brak ovaj. Udaj se, kćeri moja, i ne boj se! Brak je takav svečan fakat, da ... e, šta tu treba još da se govori? Živi, plodi se i množi se. Bog te blagoslovio! Ja ... ja plačem. Uostalom, suze ničemu ne vode. Što su suze čovječje? Samo malodušna psihijatrija i više ništa! Saslušaj-der, kćeri moja, savjet moj! Ne zaboravljaj roditelje svoje! Muž ti ne će biti bolji od roditelja, zaista, zaista ne će biti. Mužu se sviđa samo tvoja materijalna ljepota, a nama se sva sviđaš. Zbog čega će te voljeti muž tvoj? Zbog naravi? Zbog dobrote? Zbog emblema osjećaja? Ne, molim! On će te voljeti zbog miraza tvoga. Ta mi uza te, dušice, ne dajemo kakvu pišljivu kopjejku, nego ravno tisuću rubalja! Ti to ne možeš shvatiti. Gospodin je Nazarjev sasvim dobar gospodin, ali ga ti nemoj poštivati više od oca. On će se prilijepiti uza te, ali ti ne će biti iskrenim prijateljem. Bit će časova, kad će on ... Ne, bolje da prešutim, kćeri moja. Majku, dušice, slušaj, ali oprezno. Ona je žena dobra, ali licemjerno slobodoumna, lakomislena, prenemaže se. Ona je plemenita, čestita osoba, ali ... neka je vrag nosi! Ona te ne može posavjetovati, kao što te savjetuje otac tvoj, postojanja tvoga uzročnik. U kuću je svoju ne uzimaj. Muževi punica ne obožavaju. Ni ja sam nisam volio svoju punicu, tako je nisam volio, da sam više puta dopustio sebi da

joj naspem u kafu spaljenog pluta, što je izazivalo veoma prezentabilne »preferanse«. Potporučnik Zjumbumbunčikov je zbog punice pred vojni sud došao. Zar se ne sjećaš toga događaja? Uostalom, tebe još tada na svijetu nije bilo. Glavna je stvar, u svemu i svuda otac. To ti zapamti i jedinoga njega samo slušaj. Zatim, kćeri moja... Evropska je civilizacija porodila u ženskom staležu onu opoziciju, da je tobože to gore, što osoba ima više djece. Laž! Balada! Što roditelji imaju više djece, to je bolje. Uostalom, nije! Nije tako! Sasvim obratno! Pogriješio sam, dušice. Što je manje djece, to je bolje. To sam jučer čitao u jednoj žurnalistici. Nekakav Maltus napisao. Tako je to. Netko se dovezao k nama... Gle! Pa to je tvoj zaručnik! Elegantno, podlac, nitkov jedan! Ala je muškarac! Pravi Walter Scott. Hajde, dušice, primi ga, a ja ću se dotle obući.

Dovezao se gospodin Nazarjev. Zaručnica ga je dočekala i rekla:

— Molim da sjednete bez ceremonija!

On je lupnuo dvaput desnom nogom i sjeo pokraj zaručnice.

— Kako ste! — poče on neobično neusiljeno. — Kako ste spavali? A ja, znate li, cijelu noć nisam spavao. Zolu sam čitao i o vama maštao. Jeste li čitali Zolu? Je li moguće da niste? A joj! Pa to je zločin! Meni je dao jedan činovnik. Otmjeno piše! Dat ću vam da pročitate! Ah! Kad biste vi mogli shvatiti! Ja osjećam takve osjećaje, kakve vi nikad niste osjećali, dopustite da vas cmoknem!

Gospodin Nazarjev ustade i poljubi donju usnicu djevojci Podzatilkinoj.

— A gdje su vaši? — nastavi on još neusiljenije. Moram ih vidjeti. Ja se na njih, da istinu kažem, pomalo ljutim. Oni su mene dobrano nasamarili. Imajte u vidu... Vaš su tatica meni govorili, da su oni dvorski savjetnik, a kad ono tamo, oni su samo titularni. Hm!... Zar se može tako? Zatim, molim... oni su mi obećali uz vas dati jednu i pol tisuću, a mamica mi vaša jučer rekoše, da ne ću dobiti više od tisuće. Zar to nije svinjarija? Čerkezi su — krvožedan narod, pa ni oni tako ne rade. Ja ne dopuštam da me varaju! Radi što hoćeš, — ali moga samoljublja i požrtvovnosti ne diraj. To nije humano! To nije racionalno! Ja sam čestit čovjek, pa zato

ne volim nepoštene! Ja dopuštam sve, ali se nemoj izmotavati, ne zabadaj, nego radi onako, kao što je savjest u čovjeka! Nije li tako? I lica su im nekakva nepristojna! Kakva su to lica? To nisu lica! Vi ćete mi oprostiti, ali ja rodbinskih osjećaja prema njima ne gajim. Samo da se vjenčamo, pa ćemo mi njih reda naučiti. Nepristojnosti i barbarstva ne volim! Ja, premda nisam ni skeptik ni cinik, ipak znam što je obrazovanost. Naučit ćemo mi njih redu! Moji roditelji meni već odavno ne smiju ni da pisnu. Što, vi ste već pili kafu? Niste? E, onda ću i ja s vama popiti. Hajdete donesite mi za jednu cigaretu, jer sam ja svoj duhan zaboravio kod kuće.

Zaručnica izađe.

To je prije svadbe... A što će biti poslije svadbe, ja mislim, da je to poznato ne samo prorocima i mjesečarima.

PETROVDAN

Osvanulo je jutro željenog dana, o kojem se davno snivalo, nastupio je — huraaa, gospodo lovci!! — 29. lipnja... Nastupio je dan, na koji se zaboravljaju dugovi, kupci, skupa jela, punice, pa čak i mlade žene, — dan kada se g. žandarskom naredniku, koji zabranjuje pucati, može pokazati dvadeset figa...

Poblijedjele su i zamaglile se zvijezde... Tu i tamo začuli su se glasovi. Iz seoskih dimnjaka posukljao je sivoplavkasti, jedak dim. Na sivom zvoniku pojavio se crkvenjak, koji se još nije sasvim probudio pa je zazvonio za jutrenje... Začulo se hrkanje noćobdije, koji se opružio ispod drveta. Probudile su se pčelarice, uzvrpoljile se, uzletale se s jednoga kraja vrta na drugi i podigle svoje nesnosno, dosadno cvrkutanje... U trnjaku je zapjevao žuti kos... Nad služinskom su se kuhinjom uzvrtjeli čvorci i pupavci. Počeo je besplatni jutarnji koncert.

Pred rasklimanim, slikovito obraslim koprivom, stepeništem kuće penzioniranoga konjičkog zastavnika Jegora Jegoriča Obtemperanskoga zaustaviše se dvije trojke. U kući i u dvorištu nastade strašna strka. Sve se živo ushodalo oko Jegora Jegoriča, ustrčalo se i zakloparalo po svim stepenicama, stajama i konjušnicama... Promijenili su samo rudnjaka, a kočijašima su sletjele s glava kape, lakaju, Katkinu, pripepku, izbila je pod nosom modrica, kuharice su nazvali »droljama«, spomenuto je ime satane i njegovih pomoćnika... Za pet minuta tarantasi bijahu puni ćilima, ćebadi, zavežljaja s hranom i puščanih navlaka.

— Spremno je, molim! — basom javi Avakum.

— Izvolite! Spremno je! — viknu sladunjavim glasom Jegor Jegorič, i na stepeništu se pojavi mnogobrojno društvo. Prvi skoči u tarantas mlad doktor. Za njim se pope arhan-

gelski građanin Kuzma Bolva, starčić u čizmama bez peta, u riđem cilindru, sa dvocijevkom od dvadeset i pet funta, i sa žuto-zelenim mrljama na vratu. Bolva je plebejac, ali gg. vlasteli, iz poštovanja prema njegovim poodmaklim godinama (on se rodio krajem prošloga stoljeća) i vještini da pogađa u bačen uvis novčić od dvadeset kopjejki, ne gadi se njegovo plebejstvo i vode ga sobom u lov.

— Izvolite, vaše prevashodstvo, obrati se Jegor Jegorič malome sijedome debeljku u bijeloj ljetnoj bluzi sa svijetlom dugmadi i s križem Ane[1] na vratu. Pomaknite se malo, doktore.

Penzionirani general, kojemu je pomagao Jegor Jegorič, iskašlja se, stade jednom nogom na papuču, gurnu trbuhom doktora i kao vreća sjede pokraj Bolve. Za generalom uskoči generalsko štene »Tščetni«[2] i lovački pas Jegora Jegoriča »Muzikant«.

— M-m-m... ovaj, brate... Vanja, obrati se general svome nećaku, mladiću gimnazijalcu s dugom jednocijevkom preko leđa. — Ti možeš sjesti ovdje pored mene. Hajde ovamo! N-da! Eto ovdje. Ne luduj, dragi moj! Konj se može uplašiti.

Dunuvši jedamput u nos rudnjaku duhanskoga dima, Vanja skoči u tarantas, pomaknu Bolvu od generala, pa pošto se malo vrpoljio, sjede. Jegor Jegorič se prekriži i sjede pokraj doktora. Na boku kočije, pokraj Avakuma smjestio se dugački i suhi nastavnik matematike i fizike u Vanjinoj gimnaziji, g. Manže.

Prvi se tarantas napunio. Počeo je utovar drugoga tarantasa.

— Gotovo, — viknu Jegor Jegorič, kada se u drugi tarantas, poslije dugog svađanja i trčanja naokolo, smjestilo ostalih osam ljudi i tri psa.

— Gotovo! — povikaše gosti.

— E? onda, dakle, da krenemo, vaše prevashodstvo? Blagoslovi gospode, — kreći, Avakumka!

Prvi se tarantas zaljulja i krenu. Drugi, u kojem su se nalazili najstrastveniji lovci, pomače se, očajno škripnu, skrenu malo u stranu, i pošto se nađe ispred prvoga, pojuri

---

[1] Ana — vrst odlikovanja. — Prev.

[2] Tščetni — prolazan. — Prev.

prema vratima. Lovci se svi odjednom nasmijaše i zapljeskaše od oduševljenja. Svi su se osjećali kao u sedmom nebu, ali... zla sudbino!... nisu uspjeli ni da izađu iz dvorišta, kad se dogodi skandal...

— Stoj! Pričekaj! Stoj!!! — razleže se iza trojki prodoran tenor.

Lovci se okrenuše i preblijedješe. Za trojkama je jurio najnepodnošljiviji na svijetu čovjek, u cijeloj guberniji poznati skandalist, brat Jegora Jegoriča, penzionirani kapetan 2. klase, Mihej Jegorič... On je očajno mahao rukama.

— Što hoćeš? — upita Jegor Jegorič.

Mihej Jegorič pritrča tarantasu, stade na papučicu i zamahnu na Jegora Jegoriča. Lovci zagrajaše.

— Što je? — upita zajapureni Jegor Jegorič.

— To je, — poviče Mihej Jegorič, — da si ti Juda, životinja, svinja!... Svinja, vaše prevashodstvo. — Što mene nisi probudio? magarče, pitam ja tebe, podlaca jednog. Dopustite, gospodo... Ja ništa... Samo njega hoću da naučim. Zašto me nisi probudio? Ne želiš povesti brata sa sobom? Smetat ću ti? Sinoć si me namjerno opio i mislio, da ću prospavati do dvanaest sati! Baš si mudrac! Dopustite, vaše prevashodstvo... Samo ću ga jedamput odalamiti... Dopustite!

— Što ste se okomili? viknu general šireći ruke. — Zar ne vidite, da nema mjesta? Vi ste malo previše... dopustite...

— Uzalud se svađaš, Miheju — reče Jegor Jegorič. — Nisam te probudio zato, što nemaš radi čega da se voziš s nama... Ti ne umiješ gađati. Radšta bi ti išao? Da smetaš? Pa ti ne znaš gađati!

— Ne znam! Ne znam ja gađati! — zavika Mihej Jegorič tako glasno, da je čak Bolva začepio uši. — Ali, onda, koga vraga se vozi doktor? Ni on ne umije gađati! Gađa li on bolje od mene?

— On ima pravo, gospodo! — reče doktor. — Ja ne umijem pucati, čak ne umijem ni puške držati... Podnijeti ne mogu pucnjave... Ja ne znam, zašto me vodite sa sobom... Kojega đavla? Neka on sjedne na moje mjesto! Ja ostajem! Ima mjesta, Miheju Jegoriču!

— Čuješ, čuješ? A zašto njega uzimaš?

Doktor ustade, s očitom namjerom da izađe iz tarantasa. Jegor Jegorič zgrabi doktora za skut i potegnu ga da sjedne.

— Ali... Ne derite mi kaputa! On vrijedi trideset rubalja... Pustite! I uopće, gospodo, ja bih vas molio da danas ne razgovarate sa mnom... Nisam raspoložen i mogu, sam ne želeći, učiniti neugodnosti. Pustite, Jegore Jegoriču! Sjednite na moje mjesto, Miheju Jegoriču! Ja idem spavati.

— Vi morate ići, doktore! — reče Jegor Jegorič ne ispuštajući skut. — Dali ste časnu riječ, da ćete poći!

— Ta je časna riječ bila iznuđena. E, zašto da ja idem, zašto?

— A zato, — ciknu Mihej Jegorič — da ne biste ostali s njegovom ženom! Eto zašto! On je na vas ljubomoran, doktore! Ne odlazite, mili moj! Za inat ne odlazite! Ljubomoran je, bogami, ljubomoran je!

Jegor se Jegorič silno zacrvenje i stisnu šake.

— Hej, vi! — doviknuše iz drugoga tarantasa. — Miheju Jegoriču, dosta gluposti! Hajdete amo, ima mjesta.

Mihej se Jegorič zlobno osmjehnu.

— A što je, morski psu? — reče on. — Čija je pobijedila? Jesi li čuo? Našlo se mjesto! Za inat ću poći! Poći ću i smetati. Časna riječ, smetat ću! Ni vraga ne ćeš ubiti! A vi, doktore, ne idite. Neka pukne od ljubomore.

Jegor Jegorič ustade i potrese šakama. Oči mu se zakrvaviše.

— Ništarijo! — reče on, obraćajući se bratu. — Ti mi nisi brat. Nije te uzalud proklela pokojna majka. I otac je umro u najboljim godinama zbog tvoga nemoralnoga vladanja.

— Gospodo — uplete se general. — Ja mislim... da je dosta. Braća, rođena braća!

— On je rođeni magarac... vaše prevashodstvo, a ne brat! Ne idite, doktore! ne idite!

— Kreni, vrag vas odnio... A-a-a.. Vrag zna, što je to! Kreći! — viknu general i udari šakom u Avakumova leđa. — Kreći!

Avakum ošinu konje i trojka krenu.

U drugom tarantasu pisac, kapetan Kardamonov, uze sebi na krilo dva psa, a na njihovo mjesto posadi vatrenog Miheja Jegoriča.

— Njegova sreća, što se je pronašlo mjesto! — reče Mihej Jegorič, smještajući se u tarantasu, — inače bih ja njega... Ded opišite toga razbojnika, Kardamonove!

Kardamonov je prošle godine poslao u »Njivu« članak pod naslovom »Zanimljiv slučaj razmnožavanja kod seoskog stanovništva«, u rubrici »Odgovori suradnicima« pročitao je po autorovo samoljublje neugodan odgovor, požalio se susjedima i stekao glas književnika.

Prema unaprijed određenom planu lova bilo je odlučeno da se najprije ide na seljačku pokošenu livadu, udaljenu sedam vrsta od imanja Jegora Jegoriča, — u lov na prepelice. Kad stigoše na livadu, lovci izađoše iz tarantasa i podijeliše se u dvije grupe. Jedna grupa, kojoj je na čelu bio Jegor Jegorič, uputi se na desno, druga predvođena od Kardamonova, pođe na lijevo. Bolva ostade i pođe sam na svoju ruku. U lovu je volio tišinu i šutnju. »Muzikant« lajući potrča naprijed i za minutu istjera prepelicu. Vanja opali, ali ne pogodi.

— Visoko sam gađao, dovraga! — progunđa on.

Štene »Tščetni«, uzeto da se »navikava«, čuvši prvi put u životu pucanj, zalaja pa podvi rep i potrča prema tarantasima. Manže opali u ševu i pogodi.

— Sviđa mi se, ova ptičica! — reče on, pokazujući doktoru ševu.

— Gubite se... — reče ovaj... Uopće, ja bih vas molio, da sa mnom ne razgovarate... Nisam danas raspoložen. Maknite se od mene!

— Vi ste skeptik, doktore!

— Zar ja? Hm... A što znači skeptik?

Manže se zamisli.

— Skeptik znači, čovjeko... čovjeko... mrzac — reče on.

— Lažete. Ne upotrebljavajte onih riječi, koje ne razumijete! Odlazite od mene. Mogu učiniti neprijatnosti ni sam toga ne želeći... Nisam raspoložen.

»Muzikant« stade vrebati. General i Jegor Jegorič problijedješe i pritajiše dah.

— Ja ću opaliti! — prošapta general. Ja... ja... dopustite! A vi onda drugi put...

Ali vrebanje nije uspjelo. Doktor se iz dosade bacio kamenčićem na »Muzikanta« i pogodio ga među uši... »Muzi-

kant« ciknu i poskoči. General i Jegor Jegorič se obazreše. U travi se začu šušanj i izletje povelika droplja. U drugoj grupi podigoše galamu i pokazaše na droplju. General, Manže i Vanja naništaniše. Vanja opali, u Manžea puška zataji ... Bilo je kasno! Droplja poletje za humak i spusti se u raž.

— Mislim, doktore, da ... sada nije vrijeme za šalu! — obrati se general doktoru. — Nije vrijeme!

— A?

— Nije sada vrijeme za šalu.

— Ja se ne šalim.

— Nije zgodno, doktore! — primijeti Jegor Jegorič.

— Nije trebalo da me vodite ... Tko vas je molio da me povedete? Uostalom ... ne želim se objašnjavati ... Danas nisam raspoložen ...

Manže je ubio drugu ševu. Vanja je istjerao mladoga gačca, opalio i nije pogodio.

— Visoko sam gađao, dovraga! — progunđa on.

Začuše se dva uzastopna pucnja. Bolva je za brežuljkom svojom teškom dvocijevkom oborio dvije prepelice i stavio ih u džep. Jegor Jegorič istjera prepelicu i opali. Pogođena prepelica pade u travu. Likujući, Jegor Jegorič je podiže i donese generalu.

— U krilo, vaše prevashodstvo! Živa je još, molim!

— N-da ... Živa je ... Treba je brzo usmrtiti.

Rekavši to, general prinese prepelicu ustima i zubima joj pregrize grlo. Manže je ubio treću ševu. »Muzikant« je po drugi put stao vrebati. General baci s glave kapu, nanišani puškom ... »Pil!« uzletje velika prepelica, ali ... nevaljalac-doktor motao se upravo u predjelu hitca, gotovo pred samom cijevi.

— Dalje! — viknu general.

Doktor odskoči, general opali, i, razumije se, sačma zakasni.

— To je podlo, mladi čovječe! — viknu general.

— Što to? — upita doktor.

— Vi smetate. Koji vas vrag moli da smetate. Vaša je milost kriva, da sam promašio. Vrag bi znao, što je to — ništa ne uspijeva.

— Pa što vičete? Pff... ne bojim se! Ja se generala ne bojim, vaše prevashodstvo, a osobito penzioniranih. Lakše, molim vas.

— Čudnovat čovjek! Hoda i smeta, hoda i smeta, — anđeo bi izgubio strpljenje!

— Ne vičite, molim vas, generale! Vičite, eto, na Manžea! On se, eto, boji generala. Dobrome lovcu nitko ne će smetati. Bolje recite, da ne umijete gađati.

— Dosta! Ja vama riječ — a vi meni deset... Vanječka, daj ovamo rog sa barutom — obrati se general Vanji.

— Zašto si pozvao u lov ovoga grubijana? — upita doktor Jegora Jegoriča.

— Nije moglo drugačije, brate — odgovori Jegor Jegorič. — Nisam mogao da ga ne povedem. Ja sam mu ono... osam tisuća... E-he-he, brate! Da nije tih prokletih dugova...

Jegor Jegorič ne reče do kraja i mahnu rukom.

— Je li istina, da si ljubomoran.

Jegor Jegorič se okrenu i nanišani na jastreba, koji je letio visoko.

— Ti si ga izgubio, žutokljunče! — poput groma razleže se generalov glas. — Izgubio si ga! On stoji tri stotine rubalja, prase jedno!

Jegor Jegorič pristupi generalu i raspita se, o čemu se radi. Pokazalo se, da je Vanja izgubio generalovu fišekliju. Poče potraga za fišeklijom i lov je bio prekinut. Potraga je trajala sat i četvrt i ovjenčala se uspjehom. Kad nađoše fišekliju, lovci sjedoše da se odmore.

U drugoj grupi lov na prepelice također ne bijaše sasvim uspješan. U toj je grupi Mihej Jegorič bio ono isto, što je doktor bio u prvoj, čak i gore. On je izbijao puške iz ruku i psovao, tukao se, rasipao barut, ukratko — izvodio je đavo zna što... Poslije neuspjelih hitaca po prepelicama Kardamov je sa svojim psima pojurio za mladim jastrebom. Nastrijelili su jastreba, ali ga nisu našli. Kapetan druge klase je kamenom ubio poljskoga miša.

— Gospodo, hajde da seciramo poljskoga miša — predloži tajnik predvoditelja plemstva Nekričihvostov.

Lovci sjedoše na travu, izvadiše džepne noževe i zabaviše se anatomijom.

— Ja u ovom mišu ništa ne nalazim, — reče Nekričihvostov, kad miš bijaše izrezan na sitne komadiće. — Čak nema ni srca. Eto, crijeva ima! Znate li što, gospodo? Pođimo na močvaru. Što mi ovdje možemo ubiti? Prepelice nisu divljač. Sasvim su drugo vodene i šumske šljuke ... a? Hajdemo!

Lovci ustadoše i lijeno krenuše prema tarantasima. Približavajući se tarantasima, ispalili su plotun po domaćim golubovima i ubili jednoga.

— Vaše prevas ... Jegorigorč! Vaše ... Jegorč ... povika druga grupa, ugledavši prvu kako se odmara. O-hoj, O-hoj!

General i Jegor Jegorič se obazreše. Druga grupa zamaha kapama.

— Što je? — viknu Jegor Jegorič.

— Važno je! Droplju smo ubili. Brzo ovamo!

Prva grupa nije povjerovala za droplju, ali je krenula prema tarantasima. Pošto posjedaše u tarantase, lovci odlučiše da ostave prepelice na miru i, prema maršruti, da se odvezu još pet vrsta do močvare.

— Ja sam u lovu veoma vatren, — obrati se general doktoru, kad trojke odmakoše jedno dvije vrste od livade. — Strašno! Rođenoga oca ne ću poštedjeti. Pa vi ovaj ... oprostite starcu!

— Hm ...

— Kakva je dobričina postao, lopuža! — šapnu Jegor Jegorič doktoru na uho. Eto što znači, kad dođe moda udavati kćeri za doktore! Lukavo je njegovo prevashodstvo! He-he-he!

— A prostranije je postalo! — opazi Vanja.

— Da.

— Što ti to? Sasvim prostrano.

— Gospodo, a gdje je Bolva? — prisjeti se Manže.

Lovci se zgledaše.

— Mora da je na onoj trojci. Gospodo, — viknu Jegor Jegorič, — Je li Bolva s vama?

— Nije, nije! — viknu Kardamonov.

Lovci se zamisliše.

— No, do đavola! — odluči general. — Ne ćemo se zar vraćati po njega.

— Trebalo bi se vratiti vaše prevashodstvo. Veoma je već slab. Umrijet će bez vode. Ne će stići.

— Ako htjedne, onda će stići.

— Umrijet će starčić. Već mu je devedeset.

— Gluposti.

Stigavši do močvare, našim se lovcima izduljiše lica. Močvara bijaše pretrpana lovcima, pa zato nije vrijedilo izlaziti iz tarantasa. Pošto malo porazmisliše lovci odlučiše, da se odvezu još pet vrsta do državne šume.

— Koga ćete tamo ubijati? — upita doktor.

— Kosove, orlušice... Pa, tetrijebove.

— Tako. E, a što rade sada moji nesretni bolesnici? I zašto ste vi mene povezli sa sobom, Jegore Jegoriču? Eh!

Doktor uzdahnu i počeša se po zatiljku.

Dovezavši se do prve šumice, lovci siđoše s tarantasa i počeše se dogovarati: tko će na desno, a tko na lijevo?

— Znate što gospodo? — predloži Nekričihvostov. — Uslijed onog, tako reći neke vrste prirodnoga zakona, da nam divljač ne će umaći,... hm... divljač nam ne će umaći, gospodo. Deder, da se prije svega okrijepimo! Vina, votke, kavijara... sušene morune... evo tu na travi! Što vi mislite doktore? Vi to bolje znate: vi ste doktor. Ta potrebno je okrijepiti se!

Prijedlog Nekričihvostova bi prihvaćen. Avakum i Firs prostriješe dva ćilima i poredaše oko njih vrećice, zavežljaje i boce. Jegor Jegorič nareza kobasicu, sir, sušenu morunu. Nekričihvostov odčepi boce. Manže nareza kruh... Lovci se obliznuše i izvališe.

— E, vaše prevashodstvo, po jednu malu...

Lovci popiše i prigrizoše. Doktor smjesta nali sebi drugu i iskapi. Vanja je slijedio njegov primjer.

— Ta ovdje po svoj prilici ima i vukova, — mudro primijeti Kardamonov, — pogledavajući ispod oka na drveće.

Lovci su razmišljali, porazgovarali, i nakon deset minuta zaključili, da po svoj prilici vukova nema.

— E, molim? Ne bismo li još jednu? Da salijemo? Jegore Jegoriču, što vi gledate?

Popiše još po jednu.

— Mladiću! — obrati se Jegor Jegorič Vanji. A što vi mislite?

Vanja zaklimata glavom.

— Ali preda mnom možeš, — reče general. Bez mene ne pij, ali kad si sa mnom... Popij malo!

Vanja nali čašicu i popi.

— E, molim? Hoćemo li treću? Vaše prevashodstvo...

Popiše treću. Doktor popi šestu.

— Mladiću?

Vanja zaklimata glavom.

— Pijte, Amfiteatrove! — pokroviteljskim tonom reče Manže.

— Kad si sa mnom, možeš, ali bez mene... Popij malo.

Vanja popi.

— Što li je ovo nebo danas tako plavo? — upita Kardamonov.

Lovci porazmisliše, porazgovoriše, i nakon četvrt sata zaključiše, da se ne zna, zašto je nebo danas tako plavo.

— Zec... zec... zec... Drži!!!

Iza humka pojavi se zec. Za njim su jurila dva psa. Lovci poskakaše i dohvatiše puške. Zec je proletio mimo, pojurio u šumu odvodeći za sobom pse čuvare, »Muzikanta« i ostale pse. »Tščetni« porazmisli, sumnjičavo pogleda generala pa i on pojuri za zecom.

— Golem!... Eh, da ga je... kako je to nama... umaklo?

— Da. Što je ova boca ovdje, ovako... To vi niste popili, vaše prevashodstvo? E-e-e-e. A tako vi dakle? Do-bro, molim!

Popiše četvrtu. Doktor popi devetu, ljutito se iskašlja i uputi u šumu. Izabravši najdeblji hlad, on leže na travu, podmetnu pod glavu kaput i smjesta zahrka. Vanji je udarilo u glavu. Popio je još jednu čašicu, počeo piti pivo i u njemu se srce razigralo. Kleknuo je i prodeklamirao 20 stihova iz Ovidija.

General je primijetio, da je latinski jezik veoma nalik na francuski... Jegor Jegorič se s njim složio i dometnuo je, da je kod učenja francuskog jezika prijeko potrebno znati sličan njemu latinski jezik. Manže se nije složio s Jegorom Jegoričem primijetivši, kako nije umjesno raspravljati o jezicima ondje, gdje sjedi fizičar i matematičar i gdje stoji tako mnogo boca, pa dodade, da je njegova puška prije bila skupa, da je sada nemoguće naći dobru pušku, da...

— Hoćemo li osmu, gospodo?

— Ne će li biti previše?

— N-o-o! Što vam pada na pamet. Osam — pa da je mnogo!? Vi, dakle, niste nikada pili.

Popiše osmu.

— Mladiću!

— Vanja mahnu glavom.

— Ostavi se! Deder, vojnički! Vi tako dobro pucate...

— Popite, Amfiteatrove! — reče Manže.

— Kad si sa mnom pij, ali bez mene... Popij malo!

Vanja odmaknu na stranu pivo i popi još jednu čašicu.

— Hoćemo li devetu gospodo, a? Što mislite? Nikako ne volim broj osam. Osmoga mi je umro otac... Fjodor... to jest... Ivan... Jegore Jegoriču. Nalijevajte.

Popiše devetu.

— Baš je vruće!

— Jest, vruće je, ali to nam ne će smetati da popijemo desetu.

— Ali...

— Pljujem ja na vrućinu! Dokažimo, gospodo, prirodnim silama, da se ne bojimo. Mladiću! Ded pokažite primjerom... Posramite vašega ujaka! Ne bojimo se ni zime ni vrućine.

Vanja popi čašicu. Lovci povikaše »hura« i povedoše se za njegovim primjerom.

— Sunčanica se može dobiti, — reče general.

— Ne može.

— Ne može... uz našu klimu? Hm...

— Ipak, bilo je slučajeva... Moj je krsni kum umro od sunčanice...

— Što vi doktore, mislite? Može li se uz našu klimu dobiti sunčanica, a? Doktore!

Nije bilo odgovora.

— Vi niste imali prilike da liječite, a? Mi o sunčanici... Doktore! Ta gdje je doktor?

— Gdje je doktor? Doktore!

Lovci pogledaše okolo sebe: doktora ne bijaše.

— A gdje je doktor? Iščezao! Kao vosak na vatri. Ha-ha-ha...

Otišao je k Jegorovoj ženi, — izvali Mihej Jegorič.

Jegor Jegorič problijedje i ispusti bocu.

— Otišao je njegovoj ženi! — nastavi Mihej Jegorič jedući suhu morunu.

— A zašto lažete? — upita Manže. — Jeste li vidjeli?

— Vidio sam. Provezao se seljak na čezama... e, a on sjeo i otišao. Bogami. Hoćemo li jedanaestu, gospodo?

Jegor Jegorič ustade i zatrese pesnicama.

— Ja pitam: kamo ste krenuli? — nastavi Mihej Jegorič. — Idem u jagode, veli. Brusiti rogove. Ja sam, veli on, već nabio rogove, a sada idem brusiti. Zbogom, veli, mili Miheju Jegoriču. Zbogom, kaže, mili Jegoru Jegoriču! Pozdravi, kaže, moga prijatelja Jegora Jegoriča. I još je ovako namignuo. Živjeli... he-he-he.

— Konje!!! — viknu Jegor Jegorič pa ljuljajući se potrča prema tarantasu.

— Brže, jer ćeš zakasniti! — viknu Mihej Jegorič.

Jegor Jegorič pope Avakuma na bok tarantasa, skoči u tarantas i, zaprijetivši se šakom lovcima, odveze se kući.

— Šta sve ovo znači, gospodo — upita general, kada s vidika nestade bijele kape Jegora Jegoriča. On se odvezao... A na čemu ću se, dovraga, ja odvesti. On je otišao u mome tarantasu. To jest ne u mome nego u onom, u kojem se meni valjalo voziti... To je čudnovato... Hm. Drsko je to od njega.

Vanji je pozlilo. Votka pomiješana s pivom djelovala je kao sredstvo za povraćanje... Trebalo je Vanju odvesti kući. Poslije petnaeste čašice, lovci odlučiše da trojku ustupe generalu, samo pod uvjetom, da on, kada dođe kući, smjesta pošalje svoje konje po ostalo društvo.

General se stade opraštati.

— Recite mu, gospodo, — reče on, — da... da tako postupaju samo svinje.

— Vi, vaše prevashodstvo, protestirajte njegove mjenice! — posavjetova Mihej Jegorič.

— A? Mjenice? N-da... Vrijeme je već da mu... Svemu ima granica... čekao sam, čekao, i napokon se umorio da čekam... Recite mu, da ću protest... Zbogom, gospodo! Molim navratite k meni. A on je svinja, molim!

Lovci se oprostiše s generalom i smjestiše ga u tarantas pokraj Vanje, kojemu je pozlilo.

— Tjeraj!

Vanja i general odoše.

Poslije osamnaeste lovci se uputiše u šumu, i, pošto su malo gađali u metu, legoše da spavaju. Predvečer dođoše po njih generalovi konji. Firs je uručio pismo Miheju Jegoriču, da ga preda bratu. U tom pismu bijaše molba, a ukoliko se ona ne ispuni, prijetilo se sudskim pristavom. Poslije treće (kad su se probudili, lovci su počeli iznova računati) generalovi kočijaši smjestiše lovce u tarantase i odvezoše ih kućama.

Jegora Jegoriča, kad je došao kući, dočekaše »Muzikant« i »Tščetni«, za koje je zec bio samo povod, da pobjegnu kući. Pogledavši mrko svoju ženu, Jegor Jegorič pristupi pretraživanju. Pretraživao je sve smočnice, ormare, sanduke, komode, — doktora Jegor Jegorič nije našao. Našao je drugoga: pod ženinim krevetom pronašao je crkvenjaka Fortunatova...

Bijaše se već smračilo, kad se probudi doktor... Prolutavši malo po šumi i sjetivši se, da je u lovu, doktor glasno opsova i poče dozivati. Odgovor na dozivanje, razumije se, nije uslijedio, i on odluči da pješice krene kući. Put je bio lijep, siguran, svijetao. Dvadeset i četiri vrste doktor je odvalio za koja četiri sata, i pred jutro je već bio u kotarskoj bolnici. Nasvađavši se do mile volje sa liječničkim pomoćnikom, primaljom i bolesnicima, počeo je sastavljati golemo pismo Jegoru Jegoriču. U tom su se pismu tražila »objašnjenja za nezgodne postupke«, psovali su se ljubomorni muževi i davala zakletva, da nikada više ne će ići u lov. — Nikada! — čak ni dvadeset devetog lipnja.

U VAGONU

Putnički vlak broj taj i taj tjera punom parom od stanice »Veseli Trah—Tararah« do stanice »Spasavaj se, tko može«! Lokomotiva pišti, šišti, dahće, sopće... Vagoni se tresu i svojim nepodmazanim točkovima zavijaju poput vukova i kriče poput sova. Na nebu, na zemlji i u vagonima tama... »Nešto će se zbiti, nešto će se zbiti!« — lupkaju od starosti rasklimani vagoni... »Uhuhu-huhu-u-u!« — prihvaća lokomotiva... Po vagonima, zajedno s džeparima, skroz naskroz šetka promaja. Strašno... Isturam glavu kroz prozor i besciljno gledam u beskrajnu daljinu. Sama zelena svijetla: valjda ne će uskoro biti skandala. Još se ne vidi ni signal, ni stanična svijetla. Tama, tegobnost, misao o smrti, uspomene iz djetinjstva... Bože dragi!

— Grešan sam!! — šapćem. — O, kako sam grešan...

Netko mi se uvlači u stražnji džep. U džepu nema ništa, ali je ipak užasno... Okrećem se. Preda mnom je neznanac. Na njemu slamnati šešir i tamnosiva bluza.

— Nešto biste željeli? — pitam ga, opipavajući si džepove.

— Ništa, gospodine. Gledam kroz prozor, molim! — odgovara on, izvlačeći ruku i naliježući mi na leđa. Začuje se snažan, prodoran zvižduk... Vlak počne ići sve tiše i tiše, i napokon se zaustavi. Izlazim iz vagona i idem k buffetu da ispijem štogod za ohrabrenje. Kod buffeta se tiska publika i vozna brigada.

— Hm... Votka, a nije gorka! — veli snažni natkondukter, obraćajući se debelome gospodinu. Debeli gospodin hoće da nešto zausti a ne može: u grlu mu se upopriječio prekorjeli sendvič.

— Džandaaar!!! Džandaar!!! — dere se netko na peronu takvim glasom, kakvim su u ono pretpotopno vrijeme

rikali gladni mamuti, kitovi i zmajine. Idem pogledati, šta je posrijedi. Uz jedan vagon prve klase stoji gospodin s kokardom i pokazuje publici svoje noge. S nesretnika su, dok je spavao, svukli čizme i čarape...

— U čemu ću sad putovati? — viče. Do Revelja mi valja ići. Vi morate paziti!

Pred njim stoji žandar i uvjerava ga, da se »ovdje ne pristoji vikati«... Idem u svoj vagon broj 224. U mom vagonu jednako: tama, hrkanje, duhanski i rakijski vonjevi, vonja ruskim zadahom. Pored mene hrče riđi sudski istražitelj, što putuje iz Rjazanja u Kijev. Na dva-tri koraka od istražitelja drijema ljepotanka... Seljak u slamnatu šeširu sopće, dašće, prevrće se s boka na bok i ne zna kamo bi djenuo svoje dugačke noge. Netko u kutu prismokuje i mljaska na sav glas... Pod klupama narod spava junačkim snom. Zaškripe vrata. Ulaze dvije smežurane starice s torbama na leđima...

— Sjednimo ovdje, majko — veli jedna. Što je mračno! Prava napast... Kao da sam nagazila na nekoga... A gdje je Pahom?

— Pahom? Ah, braćo! Gdje je sad on? Ah, braćo!

Starica glavinja, otvara prozor i razgleda peron.

— Pahomeee! — zaječi. Gdje si? Pahome! Mi smo tudekar!

— Snašla me nevolja! — viče glas s onu stranu prozora. — Ne daju u mašinu!

— Ne daju? Tko to ne da? Pljuni ga! Nitko tebi ne može ne dati, ako imaš pravu kartu!

— Ne prodaju više karata! Zatvorili su kasu!

Po peronu netko voda konja. Topot i rzanje.

— Odbi! — viče žandar. — Kud se pentraš? Šta izazivaš nered?

— Petrovna! — stenje Pahom.

Petrovna zbacuje sa sebe konope, zgrabi u ruke veliki limeni čajnik i istrčava iz vagona. Tuče drugo zvono. Ulazi malen kondukter crnih brčića.

— Vi biste kartu! — obraća se starcu, što sjedi preko puta mene. — Tu je kontrolor!

— Da? Hm... To nije dobro... Kako? Knez?

— E... Kneza ovamo ni toljagom ne ćeš dotjerati...

— Pa tko je onda? Onaj s bradom?

— Jest, onaj s bradom...

— E, ako je taj, onda ništa. Dobar je on čovjek.

— Kako vam drago.

— A putuje li mnogo slijepih putnika?[1]

— Bit će četrdesetak duša.

— Ma hajde? Junačine! E baš su račundžije!

Srce mi se stišće. I ja putujem kao slijepi putnik. Uvijek putujem kao slijepi putnik. Na željeznici se slijepim putnicima zovu gospoda putnici, koji mijenjanjem novaca ne gnjave blagajnike, nego konduktere. Lijepo je, čitaoče, putovati kao slijepi putnik! Slijepim se putnicima po nigdje još zapisanoj tarifi zaračunava 75% popusta, oni se ne moraju gurati na blagajni, svaki čas vaditi kartu iz džepa, kondukteri su s njima uljudniji... i jednom riječju, sve što vas volja!

— Da bih ja ikad išta platio? — mrmlja starac. — Vala nikada! Platit ću kondukteru. On ima manje novaca od Poljakova.[2]

Zaječi treći udar zvona.

— Joj, ljudi! — uzvrpolji se starica. — Gdje li je Petrovna? Evo već i treće zvono! Kazna božja... Ostade. Ostade jadnica... A tu su joj stvari... Šta da se radi sa stvarima, s torbom? Rođeni moji, pa ona je ostala...

Starica se trenutak zamisli.

— Nek onda ostane sa stvarima! — reče i izbaci kroz prozor Petrovninu torbu.

Ulazimo u stanicu »Haldejevo«, a po voznom redu »Frum« — »Zajednička grobnica«. Ulaze kontrolor i natkontrolor sa svijećom.

— Vozne karte! — viče natkontrolor.

— Vašu kartu! — obraća se kontrolor meni i starcu.

Mi se krivimo, grčimo, preturamo rukama i očima upijamo u ohrabrujuće lice natkontrolora.

— Pregledajte vi! — veli kontrolor svome pratiocu i ode. Mi smo spaseni.

---

[1] U originalu stoji *zajac* = zec; u ruskom se tako veli za slijepoga putnika, t. j. putnika bez karte. — Prev.

[2] Poljakov, željeznički preduzimač i graditelj više ruskih pruga. — Prev.

— Vašu kartu! Hej ti! Vašu kartu! — drmusa natkondukter usnulo momče. Momče se razbuđuje i vadi iz kape žutu kartu.

— Kuda ti putuješ? — pita kontrolor, obrćući kartu među prstima. — Ti ne putuješ tuda!

— Ti, bukvane, ti ne putuješ tuda! — kaže natkondukter. — Na krivi si vlak sio, mudračino! Ti moraš u Živoderovo, a mi idemo u Haldejevo! Na! Eto kako nikada ne valja biti budala!

Momče zatrepće očima, tupo se zagleda u podsmješljivi svijet i stane rukavom brisati oči.

— Ne plači, bolan! — savjetuje ga narod iz vagona. — Bolje se raspitaj! Tako zdrav klipan, a cmizdriš! Sigurno si oženjen, imaš djece.

— Vašu kartu!... — obraća se natkondukter koscu s cilindrom.

— Ha?

— Vašu... kartu! Hajde, miči se!

— Kartu? Vi nešto tražite?

— Kartu!!!

— Razumijem... Zašto da ne dam, ako se mora? Evo! — Kosac s cilindrom maši se za njedra i za tren oka izvuče odande umašćen papir, pa ga pruži kontroloru.

— Što to daješ? To je pasoš! Kartu ti daj!

— Druge ja karte nemam! — reče kosac, očito zabrinut.

— Kako putuješ, kad nemaš karte?

— Ali ja sam platio!

— Kome si platio? Šta pričaš?

— Kondukteru.

— Kojemu?

— Vrag bi ga znao kojemu! Kondukteru i gotovo... Ne beri brige za kartu, veli mi on, i onako ćemo te prevesti... Tako ja i ne uzeh...

— Razgovarat ćemo već mi s tobom na stanici! Madam, vašu kartu!

Zaškripe vrata, otvaraju se, i za čudo svima nama, ulazi Petrovna.

— Jedva sam majčice, našla svoj vagon... Tko bi ih raspoznao, svi su jednaki... I tako Pahomu ne dadoše da uđe, aspide jedne... Gdje mi je torba?

— Hm... Napasti... Izbacila sam ti je kroz prozor! Mislila sam, da ti ostade!

— Kuda si je bacila?

— Kroz prozor... Tko bi znao, gdje si ti?

— Hvala... Tko te je molio? Joj, vještice jedna, bože prosti! Šta sad da radim? Svoju nisi bacila, rospijo... Bolje bi bilo, da si njušku svoju bacila! A joj... crkla dabogda!

— Valja telefonirati na idućoj stanici! — svjetuje podsmješljivi svijet.

Petrovna stane cviljeti i bezbožno karati. Njena se druga prihvatila svoje torbe, pa i ona plače. Ulazi kondukter.

— Čije su stvari-i-i? — izvikuje, držeći u rukama Petrovnine stvari.

— Ljepojka! — šapće mi moj vis-à-vis starac, pokazujući glavom na ljepojku. — H-m-m... ljepotanka... K vragu, nema kloroforma! Dao bih joj da pomiriše, pa bih je ljubio, naljubio se! To prije, što svi spavaju...

Slamnati se šešir prevrće i na sav glas ljuti na svoje neposlušne noge.

— Učenjaci... — mrmlja on. — Učenjaci... Sigurno je, da prirodi stvari i predmeta ne ćeš podaći... Učenjaci... hm... Sigurno ne će izmisliti, da bi se noge po volji mogle odšarafiti i prišarafiti!

— Ja s tim nemam veze... molite druga državnog tužioca — bunca moj susjed-istražitelj.

U drugom kutu dva gimnazijalca, jedan podoficir i mlad neki čovjek s plavim naočalama pri svijetlu četiriju cigareta udarili u karte.

Desno od mene sjedi visoka gospođa od soja »razumije se samo po sebi« kojeg. Od nje udaraju puder i najjeftiniji mirisi.

— Ah, miline li od puta! — nad uhom joj šapće nekakav gusan, šapće mazno do... do gađenja, nekako na francusku izgovarajući glasove g, n i r. — Nigdje zbližavanje nije tako brzo i ugodno kao na putu! Ljubim te pute!

Ljubi... Drugi... Vrag bi znao šta! Ljepojka se razbuđuje, preleti očima po narodu u vagonu... i nesvijesno spušta glavu na rame susjeda, žreca Femidu... a on, budala, spava!!

Vlak se zaustavlja. Polustanica. — Vlak stoji dvije minute... gunđa promukao, hrapav bas izvan vagona. Prolaze dvije minute, prolaze još dvije... Prolazi pet, deset, dvadeset, a vlak jednako stoji. Koji mu je vrag? Izlazim iz vagona pa ću prema lokomotivi.

— Ivane Matvejiču! Jesi li već jednom? K vragu! — dere se natkondukter pod lokomotivom.

Ispod lokomotive mašinist ispuzuje na trbuhu, crven, mokar, začađen po nosu...

— Da li ti za boga znaš ili ne znaš? — obraća se on natkondukteru. — Jesi li ti čovjek, ili nisi? Šta navaljuješ? Zar ne vidiš? Eee... crkli dabogda!... Je li lokomotiva? To su taljige, a ne lokomotiva! Ne mogu ja njome voziti.

— Šta da se radi?

— Radi, što te volja! Daj drugu, s ovom ja ne mičem. Stavi se ti u položaj...

Pomoćni mašiniste jure oko neispravne lokomotive, lupaju, galame... Šef stanice s crvenom kapom stoji tu i pripovijeda svome pomoćniku anegdote iz slobodnoga, židovskog načina života...

Zakišilo... Zapućujem se u vagon... Pored mene se nekuda žuri neznanac sa slamnatim šeširom i tamnosivom bluzom... U rukama mu kofer. To je moj kofer... bože blagi!

SUĐENJE

Kuća Kuzme Jegorova, trgovca. Sparno je, vrućina. Prokleti komarci i muhe gomilaju se oko očiju i ušiju, dodijavaju... Puno je oblaka dima od duhana, ali ne miriše na dim, nego na slanu ribu. U zraku, na licima i u zuju komaraca osjeća se tuga.

Veliki stol: na njemu posudice s orahovim ljuskama, škare, kutijica sa zelenom mašću, kape, prazne boce. Oko stola sjede: sam Kuzma Jegorov, starosta, felčer Ivanov, đakon Teofan Manafuilov, basist Mihajlo, kum Parfentij Ivanič i žandar Fortunatov, koji je iz grada stigao u goste tetki Anisji. U pristojnoj udaljenosti od stola stoji sin Kuzme Jegorova, Serapion, koji služi u gradu u brijačnici i koji je sada kod oca na praznicima. On se osjeća jako neugodno i dršćućom rukom si gladi brčiće. Kuću Kuzme Jegorova povremeno iznajmljuju kao medicinsku »stanicu«, i sada u predsoblju očekuju bolesnike. Malo prije su odnekud dovezli ženu sa slomljenim rebrom... Ona leži, stenje i čeka, dok, naposljetku, felčer ne obrati svoju blagonaklonu pažnju na nju. Pod prozorima se gomila narod, koji je došao gledati kako će Kuzma Jegorov šibati svoga sina.

— Vi stalno govorite da ja lažem, — govori Serapion, — i zato ne namjeravam da s vama dugo govorim. Riječima, tatice, u devetnaestom stoljeću ništa ne ćeš postići, zato što teorija, kako je i vama samima poznato, ne može postojati bez prakse.

— Šuti! — veli strogo Kuzma Jegorov. — Ne udaljavaj se od stvari, nego nam jasno odgovori: kamo si stavio moje novce?

— Novce? Hm... Vi ste toliko pametan čovjek, da morate sami znati, da ja nisam dirao vaše novce. Svoje papiriće ne gomilate zbog mene... Nema šta da se zgriješi...

— Vi, Serapione Kuzmiču, budite otvoreni, — veli đakon. — Ta zašto mi vas to pitamo? Želimo vas uvjeriti, izvesti na pravi put... Vaš tatica vam ništa osim dobra ne... I nas je, eto, zapitao... Vi recite iskreno... Tko nije grešan... Uzeli ste od vašeg tatice dvadeset i pet rubalja što su ležali u ormaru. Ili zar niste vi to uzeli?

Serapion otpljuckuje ustranu i šuti.

— Ta govori! — dreknu Kuzma Jegorov i lupnu šakom o stol. — Govori: jesi li, ili nisi ti?

— Kako želite... ako sam...

— Neka sam, — popravlja ga žandar.

— Neka sam ja to uzeo... Pretpostavimo! Samo uzalud, tatice, vičete na mene! I nema zbog čega da se lupa. Da ne znam kako udarate, stol u zemlju ne ćete zabiti. Vaše novce ja nikad nisam od vas uzimao, a ako sam kada i uzeo, onda sam uzeo zbog potrebe... Ja sam živ čovjek, živo biće, imenica, i meni je novac potreban. Nisam kamen!...

— Ako ti je novac nužan, onda si ga idi zaradi, a mene nemaš šta da pljačkaš. Nisi ti kod mene jedinac, imam vas sedmoro!

— To ja i bez vaše prodike znam, ali zbog slabog zdravlja, što vam je poznato, ne mogu da zaradim. A što ste me sada zbog kore kruha ukorili, za to ćete pred gospodom bogom polagati račun...

— Slaba zdravlja!... Posao ti nije težak, znaš samo šišati, šišati, a ti od toga posla bježiš.

— Kakav je moj posao? Zar je to posao? To nije posao, nego samo skrivena željica. I moja obrazovanost nije tolika, da bih se tim poslom mogao održati.

— Nepravilno rasuđujete, Serapione Kuzmiču — veli đakon. — Vaš posao je pošten, pametan, jer vi služite u gubernijskom gradu, šišate i brijete pametne i plemenite ljude. Čak i generalima je potreban vaš zanat.

— O generalima vam, ako želite, i ja sam mogu pričati.

Felčer Ivanov polako ispi čašicu.

— S našeg medicinskog stanovišta, veli on — ti si terpentin i ništa više.

— Znam ja vašu medicinu... Tko je, dopustite da vas zapitam, prošle godine, pijanog tesara, umjesto mrtvaca, go-

tovo rasporio? Da se nije probudio, vi biste mu rasporili trbuh. A tko miješa ricinusovo ulje s konopljinim?

— U medicini bez toga ne može.

— A tko je Melanju otpravio na onaj svijet? Vi ste joj dali sredstvo za čišćenje, zatim za zatvaranje, a zatim opet za čišćenje, i ona nije mogla izdržati. Vi biste trebali liječiti ne ljude, nego, da oprostite, pse.

— Carstvo nebesko Melanji — veli Kuzma Jegorov. — Njoj carstvo nebesko. Nije ona uzela novce, ne govorimo sad o njoj. Nego ti reci... Jesi odnio Aljoni?

— Hm... Aljoni!... Htjeli biste me postidjeti pred svećenikom i pred gospodinom žandarmom.

— A ti govori: jesi li uzeo novac ti ili nisi ti?

Starosta ustaje od stola, kresne šibicu o koljeno i s poštovanjem je prinosi žandarmovoj luli.

— Sss... — ljuti se žandar. — Napunio si mi nos sumporom! — Zadimivši lulu, žandar ustaje od stola, prilazi Serapionu i, gledajući ga zlobno u zjenice, viče prodornim glasom.

— Tko si ti? Što si ti? Zašto si takav? A? Šta to znači? Zašto ne odgovaraš? Nisi kriv? Tuđe novce da kradeš? Šuti! Odgovaraj! Govori! Odgovaraj!

— Ako...

— Šuti!

— Ako... Govorite tiše!... Ako...Ne bojim se! Mnogo vi znate o sebi! A vi ste — glupan, ništa više! Ako tatica hoće neka me raskine, ja sam spreman... Sijecite! Udarajte!

— Šuti! Ne go-o-ovori! Znam što misliš! Ti si lopov? Tko je takav? Šuti! Zar ne znaš pred kim stojiš? Nemaš da misliš!

— Kazniti je potrebno — veli đakon i uzdiše. — Ako oni ne žele da olakšaju svoj grijeh priznanjem, onda je nužno, Kuzma Jegoriču, išibati. Tako ja mislim: neophodno potrebno!

— Išamarati! — veli basist Mihajlo tako niskim glasom, da se svi uplašiše.

— Posljednji put pitam jesi li ti, ili nisi? — pita Kuzma Jegorov.

— Kako vi želite. — Neka... Sijecite! Spreman sam...

— Išibati! — odlučuje Kuzma Jegorov i, porumenjevši, ustaje od stola.

Publika navire na prozore. Bolesnici se gomilaju na vratima i dižu glave. Čak i žena s prelomljenim rebrom, i ona podiže glavu...

— Lezi! — veli Kuzma Jegorov.

Serapion zbacuje sa sebe kaputić, krsti se i mirno liježe na klupu.

— Šibajte, — veli on.

Kuzma Jegorov skida remen, neko vrijeme gleda u publiku, kao da očekuje ne će li mu tko pomoći, a zatim počinje...

— Jedan! Dva! Tri! — broji Mihajlo niskim glasom. — Osam! Devet! Đakon stoji u kutu i, spustivši oči, lista knjigu...

— Dvadeset! Dvadeset i jedan!

— Dosta! — veli Kuzma Jegorov.

— Još! — šapće žandarm Fortunatov. — Još! Još! Treba mu!

— Ja mislim: potrebno je još malo! — veli đakon, dižući pogled s knjige.

— I ni da bi pisnuo! — čudi se publika.

Bolesnici uzmiču, i u sobu bučno, s uštirkanim suknjama ulazi žena Kuzme Jegorova.

— Kuzma! — obraća se ona mužu. — Nekakve sam novce našla kod tebe u džepu? Da to nisu ti, koje si nedavno tražio?

— Ta to su baš ti... Ustaj, Serapione! Našli su se novci! Jučer sam ih stavio u džep i zaboravio...

— Još! — mrmlja Fortunatov. — Išamarati! Treba mu!

— Našli su se novci! Ustaj!

Serapion se diže, navlači kaputić i sjeda za stol. Duga šutnja. Đakon se zbunio i briše nos rupčićem.

— Ti oprosti. — mrmlja Kuzma Jegorov, obraćajući se sinu. — Nisi to ti... Vrag bi ga znao, kako su se našli? Oprosti...

— Ništa. Nije to prvi put... Ne uznemirujte se. Ja sam uvijek spreman na svakakva mučenja.

— Ti popij... Pregorjet ćeš...

Serapion ispija, podiže uvis plavi nosić, i kao junak izlazi iz kuće. A žandarm Fortunatov još dugo iza toga hodaše po dvorištu, crven, izbuljenih očiju, i govoraše:

— Još! Još! Tako mu treba!

I OVO I ONO

Poezija i proza

Divno zimsko podne. Sunce se blista na svakoj snježnoj pahuljici. Nigdje ni oblačka, ni vjetra.

Na bulevarskoj klupi sjedi par.

— Volim vas! — šapće on.

Njezini se obrazi rumene od ljubavnoga žara.

— Volim vas! — nastavlja on... Kad sam vas prvi puta vidio, shvatio sam, zašto živim, spoznao sam cilj svoga života! Život s vama — ili potpuno ništavilo. Draga moja Marja Ivanovna! Da, ili ne? Marja, Marja Ivanovna... Volim... Manječka... Odgovarajte, ili ću umrijeti! Da ili ne?

Ona podiže prema njemu svoje velike oči. Hoće da mu kaže: »da«. Otvara svoja ustašca.

— Ah! — uzvikuje ona.

Po *njegovu* bijelosnježnom okovratniku, prestižući jedna drugu, jure dvije goleme stjenice... O, strahote!!!

* * *

»Mila mamice, pisao je neki umjetnik svojoj mamici. — Putujem k vama! U četvrtak ujutro imat ću sreću, da vas stisnem na svojim grudima punim ljubavi! Da povećam nasladu sastanka, vozim sa sobom... Koga? Pogodite! Ne, ne ćete pogoditi, mamice! Ne ćete pogoditi! Ja vozim sa sobom čudo od ljepote, biser ljudske umjetnosti! A vozim (vidim vaš smiješak) Apolona Belvederskoga!...«

— Mili Kolječka! — odgovorila je mamica. — Veoma mi je drago što dolaziš. Neka te gospod blagoslovi! Sam dođi, a gospodina Belvederskog ne vodi sa sobom, ni mi sami nemamo što da jedemo!...«

* * *

Zrak je pun mirisâ, što mame u udoban život: miriše jorgovanom, ružom; pjeva slavuj, sunce sja... i tako dalje.

U gradskom parku na klupici, pod širokim bagremom, sjedi gimnazijalac osmoga razreda u novoj uniformi, s cvikerom na nosu i s brčićima. Pokraj njega ljepuškasta djevojka.

Gimnazijalac je drži za ruku, dršće, blijedi, crveni se i šapće ljubavne riječi.

— O, ja vas volim! O, kad biste vi znali, kako vas volim!

— I ja volim! — šapće ona.

Gimnazijalac je hvata oko pasa.

— O živote! Kako si lijep! Ja ću se utopiti, ugušiti se od sreće. Imao je pravo Platon, kad je rekao, da... Samo jedan poljubac! Olja! Poljubac — i ništa više na svijetu.

Ona malaksalo obara oči... O, i ona čezne za poljupcem! Njegove se usne pružaju prema njezinim ružičastim usnama... Slavuj pjeva još glasnije...

— Idite u razred — razliježe se prodoran tenor nad glavom gimnazijalca.

Gimnazijalac podiže glavu, i s glave mu pada kačket... Pred njim je inspektor...

— Idite u razred!

— Hm... Sada je veliki odmor, Aleksandre Fjodoroviču!...

— Idite. Sada imate latinski! Danas ćete ostati dva sata!

Gimnazijalac ustaje, natakne kačket i ide... ide. Osjeća na svojim leđima njezine velike oči. Za njim sitno koraca inspektor.

* * *

Na sceni igraju Hamleta.

— Ofelija! — viče Hamlet. — O nimfo! sjeti se mojih grijeha...

— Odlijepio vam se desni brk! — šapće Ofelija.

— Sjeti se mojih grijeha... A?

— Desni brk vam se odlijepio!

— Prokletstvo!... u tvojim svetim molitvama...

* * *

Napoleon I. poziva na dvorski ples markizu de Chalus.

— Doći ću s mužem, vaše veličanstvo! — veli M-me Chalus.

— Dođite sami, — kaže Napoleon. — Ja volim dobro meso bez gorušice.

ŽENE UMJETNIKA

(Prijevod s portugalskoga)

Najslobodniji građanin prijestolnoga grada Lisabona, Alfonzo Zinzaga, mladi romanopisac, tako poznat... ali samo sebi samome, koji mnogo obećava, isto tako sebi samome, zamoren cjelodnevnim hodanjem po bulevarima i redakcijama i gladan kao najgladniji pas, dođe u svoj dom. Stanovao je na broju 147, u svratištu, poznatom iz jednoga od njegovih romana, koji se zvao isto tako kao i svratište: »Otrovni Labud«. Ušavši u broj 147, on baci pogled na svoje pokratko, uzano i onisko stanište, frkne nosom i užegne svijeću, poslije čega mu se očima ukaza umiljata slika. Usred gomile papira, knjiga, prošlogodišnjih novina, starih stolaca, čizama, kućnih haljetaka, handžara i kućnih kapica, na malenom je, sivkasto plavo presvučenome divanu, spavala njegova ljepuškasta žena, Amaranta. Raznježeni joj Zinzaga priđe, i pošto je malko oklijevao, povuče je za ruku. Ona se ne probudi. On je povuče za drugu ruku. Ona duboko uzdahnu, ali se ne probudi. On je pljesne po ramenu, pokuca prstom na njeno mramorno čelo, dodirne joj obuću, trgne za haljinu, kihnu, da se svratište zaori, a ona ni da se pomakne.

— Alaj spava! — pomisli Zinzaga. — Dovraga? Da nije uzela otrova? Moj neuspjeh s posljednjim romanom mogao je na nju jako djelovati...

I Zinzaga, iskolačivši oči, zadrma divan. S Amarante polako skliznu nekakva knjiga i šušteći pljesnu na pod. Romanopisac podigne knjigu, otvori je, pogleda i problijedje. To nije bila nekakva i ni u kom slučaju kakva mu drago knjiga, već njegov posljednji roman, štampan iz sredstava grofa don Barabanta-Alimonda — roman »Mučenje na točku četrdeset četvorice dvadesetoženja u Sveto-Moskovsku«, roman, kao

što vidite, iz ruskoga, dakle najzanimljivijega života — kad najednom...

— Ona je zaspala, čitajući moj roman!?! — prošapta Zinzaga.

— Kakvo omalovažavanje izdatka grofa Barabanta-Alimonda i truda Alfonza Zinzage, koji joj je dao slavno Zinzagino ime!

— Ženetino! — zakrešta Zinzaga što ga njegovo portugalsko grlo nosi i lupi šakom o kraj divana.

Amaranta duboko uzdahnu, otvori svoje crne oči i osmjehnu se.

— Ti si to, Alfonzo? — reče ona, protežući ruke.

— Jest, ja sam!... Ti spavaš? Ti... spavaš?... — zagunđa Alfonzo, sjedajući na oronuo stolac. — Šta si radila prije nego si zaspala?

— Išla sam materi da molim novaca.

— A onda?

— Čitala sam tvoj roman.

— I zaspala? Govori! I zaspala?

— I zaspala... Pa šta se ljutiš, Alfonzo?

— Ne ljutim se, ali mi se čini uvredljivo, da se ti tako lakomisleno odnosiš prema onome, što će mi, ako već nije donijelo, ono sigurno donijeti slavu! Ti si zaspala, zato što si čitala moj roman! Ja tako shvaćam tvoj san!

— Prestani, Alfonzo! Tvoj sam roman čitala s velikim užitkom... Prikovala sam se uz tvoj roman. Ja... ja... Mene je naročito pogodila scena, kad se mladi pisac, Alfonzo Zenzega, ustreljuje iz pištolja...

— Ta scena nije iz ovoga romana, već iz »Tisuću vatara«!

— Ma nemoj? Ma koja me je ono scena pogodila u ovome romanu? Ah, da... Plakala sam kod onoga mjesta, kad se ruski markiz, Ivan Ivanovič, baca s njena prozora u rijeku... rijeku Volgu.

— Aaaa... Hm!

— I utapa se, blagosiljajući vikontesu Kseniju Petrovnu... Bila sam utučena...

— Zašto si zaspala, ako si bila utučena?

— Tako mi se spavalo! Znaš, da cijelu prošlu noć nisam spavala. Čitavu božju noć bio si tako drag, da si mi čitao

svoj novi, dobri roman, pa ugodu da te slušam nisam mogla okrenuti u san...

— Aaaa... Hm! Shvaćam. Daj mi da jedem!

— Pa zar još nisi ručao?

— Ne.

— A jutros si mi, odlazeći, rekao, da ćeš danas ručati kod redaktora »Lisabonskih oblasnih novina«?

— Da, pretpostavljao sam, da će mi pjesma biti štampana u tim »Novinama«, vrag ih odnio!

— Pa zar nije štampana?

— Nije...

— To je nesreća. Otkad sam postala tvoja, iz sve duše mrzim redaktore! Pa jesi li gladan?

— Gladan sam.

— Jadniče moj Alfonzo! Ni novaca nemaš?

— Hm. Jā pitanja?! Ništa nema da se jede?

— Nema, druže moj! Mati me je samo nahranila, ali mi novaca nije dala.

— Hm...

Tresnu stolac. Zinzaga se diže i ushoda se... Pokročivši malo i razmislivši, on osjeti jaku želju, da se pošto poto uvjeri, da je glad malodušnost, da je čovjek stvoren za borbu s prirodom, da čovjek ne biva sit samo od hljeba, da onaj, tko nije gladan, nije umjetnik i t .d., i zacijelo bi se bio uvjerio, da se, razmišljajući, nije prisjetio, da naporedo s njim, na broju 148 »Otrovnoga Labuda« obitava slikar-žanrist, Talijan, Francesco Butronza, nadaren čovjek, ponekomu poznat, i što nije tako nevažno pod mjesecom, čovjek koji je imao običaj, koji Zinzaga nikad nije stekao — da svaki dan ruča.

— Poći ću k njemu! — odluči Zinzaga i otputi se k susjedu.

Ušavši u broj 148, Zinzaga ugleda scenu, koja ga je dovela do ushićenja kao romanopisca, a ujela ga za srce kao gladna čovjeka. Nada, da će ručati u društvu Francesca Butronze, pala je u vodu, kada je romanopisac usred okvira, okvirivača, bezrukih modela, slikarskih stalaka i stolaca prevješenih olinjalom odjećom svih vrsta i doba, ugledao svoga prijatelja, Francesca Butronzu... Francesco je Butronza, u šeširu à la Vandic[1] i odijelu Petra Amienskoga.

---

[1] t. j. Van Dyck (1599—1641), poznati flamanski slikar.

stajao na tronošku, bijesno mahao slikarskom palicom i grmio. Bio je grozan, da grozniji nije mogao biti. Jednom je nogom stajao na tronošku, drugom na stolu. Lice mu plamtjelo, oči blještale, uska bradica drhtala, kosa mu bila nakostriješena i činilo se, da će mu svaki čas dignuti šešir u zrak. U kutu, priljubivši se uz kip, koji je predstavljao bezrukoga, beznosoga Apolona s velikim uglastim otvorom na grudima, stajala je žena usplamtjeloga Francesca Butronza, Njemica Karolina, i stravično gledala u svjetiljku. Bila je blijeda i drhtala je cijelim tijelom.

— Barbari! — grmio je Butronza. — Vi gušite umjetnost, a ne da je volite, vrag vas odnio! I ja da sam se mogao tobom oženiti, hladna njemačka krvi?! I ja da sam, budaletina, mogao kao vjetar slobodna čovjeka, orla, srnu, u jednu riječ, umjetnika, privezati uz ovaj komadić leda, satkan od predrasuda i sitničarstva... Diabolo!!![1] Ti si — led! Ti si drvena, kamena govedina! Ti... ti si glupača! Plači, bijednice, prekuhana njemačka kobaso! Tvoj muž je — umjetnik, a ne bakalin! Plači, pivska boco! Vi ste to, Zinzaga? Ne ulazite! Pričekajte! Drago mi je, što ste došli... Pogledajte ono žensko!

I Butronza lijevom nogom pokaza na Karolinu. Karolina zaplaka.

— Prestanite! — poče Zinzaga. — Šta se ljutite, don Butronza? Šta vam je učinila dona Butronza? Zašto je dovodite do suza? Sjetite se vaše domovine, don Butronza, vaše domovine, zemlje, u kojoj je obožavanje ljepote usko povezano s obožavanjem žene! Sjetite se!

— U meni kuha! — poviče Butronza. — Stavite se u moj položaj. Kao što vam je poznato, ja sam se na prijedlog grofa Barabante-Alimonda latio grandiozne slike... Grof me molio, da prikažem starozavjetnu Suzanu... Ja je molim, evo ovu bucmastu Njemicu, da se skine i pozira mi, molim već od jutros, na koljenima pužem, izbezumljujem se, a ona neće! Stavite se vi u moj položaj! Mogu li slikati bez modela?

— Ja ne mogu! — zarida Karolina. — Ta to se ne pristoji!

— Vidite li? Vidite li? To da je opravdanje, vrag da ga nosi?

---

[1] tal. vrag!

— Ja ne mogu! Časna riječ, ne mogu! Naređuje mi, da se skinem i još da stanem kraj prozora...

— To mi je potrebno! Hoću da slikam pri mjesečevu svijetlu. Mjesečina joj pada na grudi... Svijetlo od buktinja farizeja, što su se okupili, udara joj u leđa... Igra boja! Drugačije ja ne mogu!

— Umjetnosti radi, dona, — reče Zinzaga — vi morate zaboraviti ne samo na stidljivost, nego i na sva... osjećanja!...

— Ne mogu pa ne mogu da se prisilim, don Zinzaga! Ne mogu da stanem kraj prozora za izložbu!

— Za izložbu... Istina, može se pomisliti, dona Butronza, da se vi bojite očiju svjetine, koja, tako reći, ako se obaziremo na nju... Umjetničko i razumsko gledište, dona... je, da...

I Zinzaga reče nešto takva, što pametnu čovjeku ne možeš ni u priči izreći, ni perom napisati, — nešto veoma pristalo, ali krajnje neshvatljivo.

Karolina zalomi rukama i ustrča se po sobi, kao da se bojala, da je ne bi na silu svukli.

— Ja mu perem kistove, palete i krpe, ja si prljam haljine o njegove slike, dajem satove, da bih ga prehranila, šijem mu odijela, trpim smrad konopljina ulja, po čitave dane poziram, sve radim, ali... gola? gola? — ne mogu!!!

— Razvest ću se od tebe, riđokosa oštrokonđo! — povika Butronza.

— Kud bih onda sa sobom? — uzdahnu Karolina. — Daj mi novaca, da bih mogla doći do Berlina, odakle si me doveo, pa se onda rastavljaj!

— Dobro! Završit ću Suzanu i otpremit ću te u tvoju Prusiju, zemlju buba-švaba, pokvarenih kobasa i trihine! izvika Butronza, gurajući Zinzagu laktom u grudi, a da to sam nije ni primijetio. — Ti ne možeš biti moja žena, ako se ne možeš žrtvovati za umjetnost! Vrrrr... Rrrr... Diabolo!

Karolina zarida, uhvati se za glavu i spusti se na stolac.

— Što to radiš? — zaurla Butronza. — Sjela si mi na paletu!!

Karolina se diže. Pod njom je zaista bila paleta sa svježe razmazanim bojama... O, bogovi! Zašto ja nisam slikar? Da sam slikar, dao bih Portugaliji veliku sliku! Zinzaga je od-

mahnuo rukom i iskočio iz broja 148, radujući se, što nije slikar i svim srcem osjećajući bol, što je romanopisac, kome se nije posrećilo da ruča u slikara.

Kod vrata broja 147 srete ga blijeda, uznemirena, sva dršćući, stanovnica broja 113, žena budućega umjetnika kraljevskih kazališta, Petra Petrucenza-Petrurio.

— A što je s vama? — upita je Zinzaga.

— Ah, don Zinzaga! Mi smo u nevolji! Što da radim? Moj se Petar ugruhao!

— Kako se ugruhao?

— Vježbao se da pada i sljepoočicom udario o sanduk.

— Jadnik!

— On umire! Šta da radim?

— Po doktora, dona!

— On ne će doktora! On ne vjeruje u medicinu, a k tomu je već... svima doktorima dužan.

— Onda otiđite u apoteku i kupite olovne vode za obloge. Ta voda jako pomaže kad se čovjek ugruha.

— A pošto je ona?

— Jeftina, vrlo jeftina, dona.

— Zahvaljujem vam. Vi ste uvijek bili dobar prijatelj mome Petru. Ostalo nam je još malo novaca, što ih je on skuckao od amaterske predstave u grofa Barabanta-Alimonda... Ne znam, hoće li doteći?... Vi... ne biste li vi mogli dati mali zajam za tu kalajevu vodu?

— Olovnu, dona.

— Brzo ćemo vam vratiti.

— Ne mogu, dona. Potratio sam svoje posljednje novce na kupovinu triju tisuća araka papira.

— Zbogom!

— Zdravi bili — reče Zinzaga i pokloni se.

Još se od njega nije udaljila žena budućega glumca kraljevskih kazališta, kod on pred sobom ugleda stanarku broja 101, suprugu operetnog pjevača, budućega portugalskog Offenbacha, violoncelista i flautista Ferdinanda Laja.

— Vama nešto treba? — upita je on.

— Don Zinzaga, — reče pjevačeva i muzikantova supruga, kršeći ruke, — budite tako ljubazni, umirite moga kavgadžiju! Vi ste mu prijatelj... Možda će vama uspjeti da ga zaustavite. Od ranoga jutra, bestidnik, dere grlo i svojim

pjevanjem živjeti mi ne da. Dijete ne može spavati, a on mene naprosto u komadiće kida svojim baritonom! Boga radi, don Zinzaga. I susjeda se već stidim zbog njega... Vjerujete li? Ni susjedska djeca ne spavaju, njemu zahvaljujući. Hajdete, molim vas! Možda će vama poći za rukom nekako da ga smirite.

Zinzaga pruži ruku pjevačevoj i muzikantovoj ženi i zaputi se prema broju 101. U sobi 101 između kreveta, što zauzimaše polovicu, i kolijevke, što zauzimaše četvrtinu sobe, stajao je pult. Po pultu su ležale požutjele note, a u note je gledao budući portugalski Offenbach i pjevao. Teško je bilo odmah shvatiti što on to pjeva i kako. Jedino po njegovu oznojenu, zacrvenjelu licu i po učinku, što ga je izazivao u svojim i tuđim ušima, moglo se odgonetnuti, da je pjevao i grozno, i s mukom, i jarosno. Bilo je očito, da je on i pjevao i ujedno trpio. Šakom je i desnom nogom udarao takt, pri čemu je visoko podizao ruku i nogu, stalno je s pulta skidao note, izduživao vrat, žmirkao očima, krivio usta, udarao se šakom po trbuhu... U kolijevci je ležao čovječuljak, koji je drekom, vikom i piskom pratio svoga taticu, koji nikako da s njime uskladi.

— Don Laje, nije li vrijeme da se odmorite? — ušavši Zinzaga zapita Laja.

Laj nije čuo.

— Don Laje, nije li vrijeme da se odmorite, — ponovi Zinzaga.

— Sklonite ga odavde! — otpjeva Laj i podbratkom pokaže na kolijevku.

— Što to vi uvježbavate? — zapita Zinzaga, nastojeći da nadviče Laja. — Šta to uvjež-ba-va-te?

Laj se zagrcnu, zamuknu i ustavi oči na Zinzagi.

— Vama nešto treba? — upita on.

— Meni? Hm... Ja... to jest... nije li vrijeme da se odmorite?

— A što se to vas tiče?

— Ali vi ste se zamorili, don Laje! Šta vi to uvježbavate?

— Kantatu, posvećenu njenoj svijetlosti grofici od Barabanta-Alimonda. Uostalom, što se to vas tiče?

— Ali već je noć... Vrijeme, na neki način, da se spava...

— Ja moram pjevati do sutradan u deset sati. Od sna ništa nemamo. Nek spavaju oni, kojima se to mili, ali za dobro Portugalije, a možda i za dobro čitavoga svijeta, ja ne smijem spavati.

— Ali, prijatelju moj, — umiješa se žena, — meni i našemu djetetu hoće se spavanja! Ti tako glasno vičeš, pa ne samo da nema mogućnosti za spavanje, nego se u sobi ne može ni sjedjeti.

— Zaspat ćeš ti, kad ti se bude spavalo.

To rekavši, Laj udari nogom takt i zapjeva.

Zinzaga začepi uši i kao lud izjuri iz broja 101. Došavši u svoju sobu, ugleda ganutljivu sliku. Njegova je Amaranta sjedila za stolom i u čistopis prepisivala jednu njegovu pripovijest. Na teku s rukopisom iz njenih su velikih očiju padale krupne suze.

— Amaranta! — viknu on, hvatajući ženu za ruku. — Je li moguće, da te je žalosni junak moje žalosne pripovijesti mogao ganuti do suza? Zar je moguće, Amaranta?

— Nije, ne plačem ja za tvojim junakom...

— Nego za čim? — upita razočarani Zinzaga.

— Moja prijateljica, žena tvoga prijatelja — kipara, Sofija Ferdrabantero-Neracruz-Rozga, razbila je statuu, što ju je njen muž spremao na poklon grofu Barabantu-Alimondu, i... nije podnijela muževljeve jade... Otrovala se šibicama!

— Jadna... statua! O, žene, vrag vas odnio dabogda, zajedno s vašim haljinskim šlepovima, što se o svašta zakače! Ona se otrovala? K vragu, to je tema za roman!!! Uostalom, sitnica!... Sve je na tom svijetu smrtno, prijateljice moja... Ako ne danas, onda sutra, ako ne sutra, a ono prekosutra, tvoja bi prijateljica imala umrijeti... Otari si suze i bolje nego da plačeš, slušaj mene...

— Tema novoga romana? — upita tiho Amaranta.

— Jest...

— Ne bi li bilo bolje, prijatelju moj, da te poslušam sutra ujutro? Jutrom su mozgovi nekako svježiji...

— Ne, poslušaj danas. Sutra ne ću imati kada. U Lisabon je stigao ruski pisac Deržavin i sutra ću ujutro morati otići da ga posjetim. Došao je zajedno s tebi dragim... nažalost, dragim Victorom Hugoom.

— Je li?

— Jest... Poslušaj me sad!

Zinzaga sjede suprot Amaranti, zabaci unazad glavu i počne.

— Mjesto radnje: sav svijet... Portugalija, Španija, Francuska, Rusija, Brazilija, i t. d. Junak u Lisabonu iz novina doznaje za junakinjin zao udes u New Yorku. Otputuje. Hvataju ga gusari, koje su potkupili Bismarckovi agenti. Junakinja je — agent Francuske. U novinama ima tragova... Englezi. Poljska sekta u Austriji, a ciganska u Indiji. Intrige. Junak u tamnici. Hoće ga podmititi. Shvaćaš li? Dalje...

Zinzaga govoraše zanosno, vatreno, mašući rukama, sijevajući očima... govoraše dugo, dugo... strašno dugo!

Amaranta se dvaput uspavljivala i dvaput budila, na ulicama se pogasili fenjeri i sunce izašlo, a on jednako govoraše. Otkucalo šest sati, Amaranti je želudac vapio za jutarnjim čajem, a on jednako govoraše.

— Bismarck podnosi ostavku, a junak, ne želeći više da skriva svoje ime, naziva se Alfonso Zunzaga i umire u strašnim mukama. Tihi anđeo odnosi u plavo nebo njegovu tihu dušu...

Tako je Zinzaga završio, kad je odbilo sedam sati.

— No? — upita on Amarantu. — Šta veliš? Ne misliš, da cenzura ne će propustiti scenu između Alfonsa i Marije? A?

— Ne, scena je mila!

— Je li sve u svemu dobro? Govori otvoreno. Ti si žensko, a većina su mojih čitalaca — žene, zato mi je prijeko potrebno da znam tvoj sud.

— Kako da ti kažem? Čini mi se, da sam tvoga junaka već negdje srela, samo se baš ne sjećam točno gdje...

— Ne može biti!

— Točno je. S tvojim sam se junakom srela u jednom romanu, i treba da ti se kaže, u najglupljem romanu! Kad sam čitala taj roman, čudila sam se, kako to da mogu štampati takvu besmislicu, a kad sam ga pročitala, zaključila sam, da taj pisac mora da je u najmanju ruku glup kao ćuskija... Besmislice štampaju, a tebi malo štampaju. Čudno!

— Da se ne sjećaš bar naslova toga romana?

— Naslova se ne sjećam, ali se sjećam imena junaka. To mi se ime usjeklo u pamet, jer ima u sebi četiri »r« jedno do drugoga... Glupo ime... Karrrro!

— Nije li to roman »Mjesečarka usred oceana«?

— Jest, jest, jest, baš u tom. Kako ti dobro pamtiš našu literaturu! Baš u tom... Tvoj junak nalići na Karrrroa, ali, razumije se, da je tvoj pametniji. Šta ti je, Alfonso?

Alfonso podskoči.

— »Mjesečarka usred oceana« — moj roman!!! — zaviče on.

Amaranta procrvenje.

— Dakle, moj roman je najgluplji — viknu on tako snažno, da je Amarantu čak u grlu zaboljelo. — Ah, ti, patko bez mozga! Tako, dakle, gospodo, vi gledate na moja djela? Tako, dakle, magarice? Iznekli ste se? Više me ne ćete vidjeti! Zbogom! Hm... brrr... idiotkinja! Moj roman da je najgluplji! Grof Barabant-Alimond zna, što izdaje!

Bacivši prezriv pogled na ženu, Zinzaga natuče šešir na oči, lupne vratima i izađe iz broja 147.

Amaranta uzdahnu, ali ne zaplaka i ne padne u nesvijest. Znala je, da će se Alfonso Zinzaga vratiti u broj 147, pa bio ne znam kako ljut. Zauvijek ostaviti broj 147 za njega bi bilo isto, što i snova otpočeti život, a prema tome i pisati i imati besplatnu prepisivačicu na lisabonskim bulevarima, pod vedrim portugalskim nebom. To je Amaranta znala i nije se jako uzbuđivala poslije muževa odlaska. Samo je uzdahnula i stala se tješiti. Obično se poslije čestih svađa s mužem ona tješila čitanjem starih novina, koje je čuvala u limenoj kutijici za bonbone, zajedno s majušnom bočicom za parfeme. Stare su novine među obavijestima, telegramima, politikom, kronikom i drugim djelima ljudskih ruku imale stalan biser, u novinama poznat pod imenom svaštica. U tim svašticama, u priči o tome, kako je Amerikanac nadmudrio Amerikanca i kako je poznata miss Dubodolla Swist izjela bure ostriga i prešla Ande ne smočivši čizmica, smjestila se pričica, vrlo pogodna za utjehu Amaranti i drugim ženama umjetnika. Doslovce ću prenijeti tu priču.

»Pažnji Portugalaca i njihovih kćeri. U jednome gradu Amerike, koju je otkrio Kristofor Kolumbo, čovjek krajnje energičan i odvažan, živio neki doktor Tanner. Taj Tanner bješe više umjetnik u svojoj struci, negoli učenjak, i po tome poznat širom zemaljske kugle i Portugalije ne kao učenjak, već kao umjetnik u svojoj struci. Kako je bio Amerikanac,

on je samim tim bio i čovjek, a kad je bio čovjek, to se ranije ili kasnije morao zaljubiti, pa je to jednom i učinio. Zaljubio se on u prekrasnu Amerikanku, zaljubio se do bezumlja, kao umjetnik, zaljubio se dotle, da je jednom umjesto aquae destillatae[1] propisao argentum nitricum,[2] zaljubio se, zaprosio ruku i oženio se. Živio on s prekrasnom Amerikankom u prvo vrijeme sasvim sretno, tako sretno, da se medeni mjesec[3] prirodi uprkos, protegao toga mjeseca ne na mjesec, već na šest mjeseci.[4] Nema sumnje, da bi Tanner, budući učenjak, i prema tome vrlo prilagodljiv, proživio sa ženom sretno sve do groba, da se kod nje nije zamijetio jedan strašan porok. Porok se madame Tannerke sastojao u tome, što je ona ljudski jela. Taj ženin porok ubo je Tannera ravno u srce. »Preodgojit ću je!« — postavio si on zadatak i stao on obrađivati M-me Tanner. Isprva ju je odučio od doručka i užine, zatim od pijenja čaja. Godinu dana poslije svadbe M-me Tanner nije više spremala četiri jela za ručak, već jedno, a dvije godine poslije potpisivanja bračnog ugovora ona se već znala zadovoljiti basnoslovnom količinom hrane. A zapravo u jednome danu i noći ona je izjela i ispila slijedeću količinu hranjivih sastojaka:

1 gr. soli
5 gr. bjelančevine
2 gr. masnoća
7 gr. vode (destilirane)
1 1/23 gr. madžarskoga vina
Ukupno: 16 1/23 grana.[5]

Plinove ne uračunavamo, jer nauka još nije u stanju da točno odredi količinu plinova, što ih mi utrošimo. Tanner je triumfirao, ali ne zadugo. Četvrte godine njegova bračnoga života počela ga je kopkati misao, da M-me Tanner izjeda mnogo bjelančevina. On je s još većom energijom prionuo uz dresiranje, i molim lijepo, bio bi postigao smanjenje od 5 grama do jednoga ili do ništice, da nije najednom osjetio, da se

[1] Destilirana voda
[2] Lapis
[3] Medeni je mjesec manji od mjesečeva. Sadrži on u sebi 20 dana, 5 sati, 15 minuta, 16 sekundi. — Primj. A. P. Čehova.
[4] Nevjerojatno! — Primj. A. P. Čehova
[5] 1 gran, apotekarska mjera = 0,08 grama — prev.

odljubio od svoje žene. Kako je bio estetičar, nije mogao da se ne odljubi od svoje žene. M-me Tanner, umjesto da do duboke starosti bude američkom ljepoticom, premislila se, nipetnišest, da se prekrene u nešto nalik na američku trijesku, da se otarasi svojih prekrasnih oblika i umnih darova, a time je pokazala, makar je još pristajala na daljnje dresiranje, da je postala sasvim neprikladna za supružanski život. Dr. Tanner je tražio razvod. U kuću su mu došli učeni stručnjaci, sa svih strana pregledali M-me Tanner, posavjetovali joj da putuje vodom, gimnasticira, propisali joj dijetu, a zahtjev su svoga kolege proglasili posve zakonitim. Dr. je Tanner dao svojim kolegama-stručnjacima po dolar, počastio ih dobrim doručkom... i od tada Tanner živi u jednom mjestu, a njegova žena u drugom. Tugaljiva priča! Žene, kako ste vi često uzrokom nesreće velikih ljudi! Žene, niste li vi krivci, da veliki ljudi vrlo često ne ostavljaju potomstva iza sebe? Portugalci, na vašoj je savjesti odgoj vaših kćeri! Ne pravite od vaših kćeri razoriteljice domaćih ognjišta i gnijezda!! Svršili smo. Sutrašnji broj, zbog redaktorova rođendana, ne će izaći. Portugalci! Tko od vas nije potpuno uplatio pretplatu, neka što prije podmiri svoja dugovanja. —

— Jadna M-me Tanner! — prošapće Amaranta, preletjevši ovu pričicu. — Jadnica! Kako je nesretna! O, kako sam ja sretna u poređenju s njom! Kako sam sretna!

Amaranta, utješena time, da na tom svijetu ima nesretnijih ljudi od nje, brižljivo složi novinski list, pohrani ga u kutijicu, i veseleći se, da ona nije M-me Tanner, skine se i legne spavati.

Spavala je sve dotle, dok je nije probudila grozna glad u spodobi Alfonsa Zinzage.

— Hoću da jedem! — reče Zinzaga. — Obuci se, draga moja i pođi svojoj madre[1] po novce. Tek sam sada doznao od ruskog pisca Deržavina, koji je doputovao zajedno s Lermantoff, drugim ruskim piscem, da postoje dva romana, a da nimalo ne naliče jedan na drugog, pod jednim te istim naslovom: »Mjesečarka usred oceana«. Idi, prijateljice moja!

---

[1] Madre, portugalski (isto kao i talijanski i španjolski) = mati. — Prev.

I Zinzaga je, dok se ona oblačila, ispripovjedio Amaranti jedan slučaj, što ga on namjerava opisati, rekavši, između ostaloga, onako uzgred, da opisivanje toga za dušu i za tijelo uzbudljivoga slučaja, zahtijeva od nje neke žrtve.

— Žrtva će, prijateljica moja, biti malena! — reče. — Ti bi imala zapisivati taj opis na moj diktat, što ti ne će oduzeti više od sedam-osam sati, i prepisati ga načisto, a između ostaloga, onako uzgred, izložiti na papiru i svoje mišljenje o svim mojim djelima... Ti si žensko, a većina su mojih čitatelja žene...

Zinzaga je malo slagao. Nije većina, nego su svi njegovi čitaoci bili samo jedna žena, zato što Amaranta nije bila »žene«, već samo »žena«.

— Slažeš li se?

— Slažem, — reče tiho Amaranta, problijedje i pade u nesvijest na raskupusani, vječno na podu, prašljivi enciklopedijski rječnik...

— Čudan su svijet te žene! — kliknu Zinzaga. — Imao sam pravo, kad sam u »Tisući vatara« ženu nazvao bićem, koje će vječno ostati zagonetka i čudo za ljudski rod! Najmanja ju je radost kadra obaliti na pod! O ženske ćudi!

I sretni se Zinzaga spustio na koljena pred nesretnom Amarantom i poljubio je u čelo...

Tako vam je to, čitateljice!

Znate što, djevojke i udove! Ne udajite se za umjetnike! »Vrag da ih nosi, te umjetnike!« — kao što vele Ukrajinci. Bolje je, djevojke i udove, živjeti u prodavaonici duhana, ili prodavati guske na pijaci, negoli živjeti u najboljoj sobi »Otrovnoga labuda«, s najboljim štićenikom grofa Barabanta-Alimonda.

Zaista je bolje!

GREŠNIK IZ TOLEDA

(Prijevod sa španjolskoga)

»Tko prokaže mjesto, na kom se sada nalazi vještica, koja sebe zove Marijom Spalanzom, ili tko je živu ili mrtvu predvede sudu, dobit će oproštenje grijeha.«

Ovaj je proglas bio potpisan od barcelonskoga biskupa i četvorice sudaca jednoga od onih minulih dana, koji će zauvijek ostati neizbrisiva ljaga u povijesti Španije, a možda i čovječanstva.

Cijela je Barcelona pročitala proglas. Započeše pretrage. Bilo je zatvoreno šezdeset žena, koje su ličile na traženu vješticu, njene su rođake udarili na muke... Vladalo je smiješno, i u isti mah duboko uvjerenje, da vještice imaju sposobnost pretvarati se u mačke, pse ili druge životinje, ali obavezno u crne. Pričalo se, da su lovci vrlo često, odrezavši šapu oborene životinje, nosili je sobom kao trofej, međutim, da su, kad bi otvarali svoje torbe, u njima znali nalaziti samo okrvavljenu ruku, u kojoj su prepoznali ruku svoje žene. Stanovnici su Barcelone poubijali sve crne mačke i pse, ali među tim nepotrebnim žrtvama nisu primijetili Marije Spalanzo.

Marija Spalanzo bijaše kći jednoga velikog barcelonskog trgovca. Otac joj je bio Francuz, majka Španjolka. Od oca je naslijedila galsku bezbrižnost i onu beskrajnu veselost, što je tako privlačna u Francuskinja, od majke pak — čisto španjolsko tijelo. Prekrasna, vječno vesela, pametna, odajući svoj život veselome španjolskome kradibogudane i umjetnostima, ona do svoje dvadesete nije prolila ni jedne suze... Bila je sretna kao dijete. Onoga dana, kad joj se navršilo dvadeset ljeta, udala se za čitavoj Barceloni poznatog mornara Spalanza, vrlo lijepa, i kako se pričalo, najučenijega

Španjolca. Udala se iz ljubavi. Muž joj se zakleo, da će se ubiti, ako ona ne bude s njim sretna. Ljubio ju je bezumno.

Dva dana po svadbi njena sudbina bi zapečaćena.

Predveče se ona iz muževa doma zaputila materi i zalutala. Barcelona je velika i ne bi vam svaka Španjolka umjela pokazati najkraći put s jednog kraja grada na drugi. S njom se sreo mlad monah.

— Kako se dođe do ulice sv. Marka? — upita ona monaha.

Monah se ustavi, i misleći o nečemu, poče da je gleda... Sunce je već zašlo. Mjesec je izašao i bacao svoju hladnu svjetlost na prekrasno Marijino lice. Pjesnici ne zazivaju zalud mjesec, kad opjevavaju žene! Na mjesečini žena je po sto puta ljepša. Prekrasne, crne Marijine kose, zahvaljujući brzome hodu, prosule su se po leđima i po grudima, što su duboko disale i nadimale se... Pridržavajući maramu na vratu, ruke joj ogoljele do lakata...

— Kunem se krvlju sv. Januara, da si ti vještica! — ni pet ni šest, najednom će mladi monah.

— Da nisi monah, pomislila bih, da si pijan! — reče ona.

— Ti si vještica!!

Monah kroza zube smrsi nekakvu zakletvu.

— Gdje je pas, koji je maločas trčao ispred mene? Taj se pas pretvorio u tebe! Ja sam vidio... Ja znam... Još nisam proživio ni dvadeset i pet ljeta, a već sam razotkrio pedeset vještica. Ti si pedeset i prva! Ja sam — Augustin...

To rekavši, monah se prekrsti, vrati se nazad i sakrije.

Marija je znala za Augustina... Mnogo je o njemu slušala od roditelja. Znala ga je kao najrevnijega iskorjenitelja vještica i kao pisca jedne učene knjige. U toj je knjizi proklinjao ženu i mrzio muškarca, jer ga je žena rodila. Prošavši stotinjak metara, Marija se opet srete s Augustinom. Iza vrata jedne velike kuće s dugačkim latinskim natpisom izađoše četiri crne figure. Te je četiri figure propustiše preda se i počeše je slijediti. Pratili su je do same kuće.

Za tri dana poslije susreta s Augustinom dođe k Spalanzu čovjek u crnom, nabuhla, izbrijana lica, po svemu sudeći sudac. Taj čovjek naredi Spalanzu da odmah ide biskupu.

— Žena ti je vještica! — reče biskup Spalanzu.

Spalanzo problijedje.

— Zahvali bogu! — nastavi biskup. — Čovjek, koji ima od boga dragocjeni dar da otkriva u ljudima nečistoga duha, otvorio je i tebi i nama oči. Vidjeli su, kako se ona pretvorila u crnoga psa i kako se crni pas pretvorio u tvoju ženu.

— Ona nije vještica, nego... moja žena! — promrsi zbunjeni Spalanzo.

— Ona ne može biti žena katolika! Ona je satanina žena! Zar dosad nisi primjećivao, nesretniče, da te je ona više puta iznevjerila s nečistim duhom? Idi kući i da si je odmah amo doveo...

Biskup je bio veoma učen čovjek. On je riječ »femina« izvodio iz dviju riječi: »fe« i »minus«, na tobožnjem zakonitom temelju, da žena ima manje vjere...

Spalanzo postade bljeđi od mrtvaca. Izađe iz biskupskih dvora i uhvati se za glavu. Gdje i kome sada da kaže, da Marija nije vještica? Tko da ne povjeruje u ono, u što vjeruju monasi? Sad je sva Barcelona uvjerena, da mu je žena vještica! Sva! Ništa lakšega, nego glupa čovjeka uvjeriti u istinu bilo kakve izmišljotine, a svi su Španjolci glupi!

— Nema glupljega naroda od španjolskoga! — rekao je nekoć Spalanzu njegov otac-liječnik, kad je bio na samrti. — Preziri Španjolce i ne vjeruj u ono, u što oni vjeruju!

Spalanzo je vjerovao u ono, u što vjeruju Španjolci, ali nije povjerovao biskupovim riječima. On je dobro poznavao svoju ženu, ali je bio uvjeren, da žene postaju vješticama samo pod starost...

— Monasi hoće da te spale, Marija! — reče on ženi došavši kući od biskupa. — Govore, da si ti vještica i naredili mi, da te dovedem *tamo*... Čuj, ženo, ako si zaista vještica, bog bio s tobom! — pretvori se u crnu mačku i pobjegni bilo kuda; ako u tebi nema nečistoga duha, onda te ne ću predati monasima... Oni će te svezati i ne će ti dati zaspati, sve dok ne optužiš samu sebe. Ako si vještica, ti bježi!

Marija se nije pretvorila u crnu mačku, a nije ni pobjegla... Ona samo zaplaka i stade se moliti bogu.

— Čuj! — Spalanzo će uplakanoj ženi. — Moj mi je pokojni otac govorio, da će skoro doći vrijeme, kada će ismijavati one, koji vjeruju da vještice postoje. Moj je otac bio bezbožnik, ali je uvijek govorio istinu. Treba se, dakle, sklo-

niti gdjegod i dočekati to vrijeme... Vrlo jednostavno! U pristaništu se popravlja lađa moga brata Kristofora. Sklonit ću te u lađu i ti ne ćeš iz nje izlaziti, dok ne dođe vrijeme, o kom je govorio moj otac. Po njegovim riječima, to će vrijeme brzo doći...

Već je navečer Marija sjedjela na samome dnu lađe, i drhteći od zime i straha, osluškivala šum valova i s nestrpljenjem iščekivala ono nemoguće vrijeme, o kom je govorio Spalanzov otac.

— Gdje je tvoja žena? — pitao je biskup Spalanza.

— Pretvorila se u crnu mačku i pobjegla od mene, — slaga Spalanzo.

— Očekivao sam, predviđao sam ja to! Ali ništa. Naći ćemo mi nju. Augustin je vrlo nadaren za to! O, neobično nadaren! Idi u miru i drugi se put ne ženi vješticom! Bivalo je, da su se nečisti duhovi preseljavali iz žena u muževe... Prošle sam godine spalio jednoga bogobojažljiva katolika, koji je u dodiru s nečistom ženom protiv svoje volje odao svoju dušu sotoni... Odlazi!

Marija se dugo nasjedila na brodu. Spalanzo ju je posjećivao svake noći i donosio joj sve prijeko potrebno. Presjedjela ona mjesec, drugi, presjedjela treći, ali željeno vrijeme nije došlo. Spalanzov je otac imao pravo, ali mjeseci su malo za predrasude. One žive kao ribe, i potrebna su im čitava stoljeća... Marija se obikla u svom novom živovanju i već je počela ismijavati monahe, nazivajući ih vranama. Proživjela bi ona još dugo, a možda bi i otplovila zajedno s opravljenom lađom, kako je Kristofor govorio, u daleke zemlje, daleko od glupe Španije, da se nije zbila jedna strašna, nepopravljiva nesreća.

Biskupov proglas, što je Barceloncima išao iz ruke u ruku i bio prikovan na svim trgovima i tržištima, dopade i u Spalanzove ruke. Spalanzo pročita proglas i zamisli se. Zanimalo ga je otpuštenje grijeha, obećano na kraju proglasa.

— Bilo bi dobro steći oproštenje grijeha! — uzdahnu Spalanzo.

Spalanzo je sebe smatrao velikim grešnikom. Imao je na svojoj savjesti more takvih grijeha, za koje je mnogo katolika svršilo na lomači ili na mukama. U mladosti Spalanzo je

živio u Toledu. Toledo je u to vrijeme bio zborište mađioničara i čarobnjaka... U XII. i XIII. stoljeću, više nego igdje u Evropi, tamo je cvjetala matematika. Od matematike u španjolskim gradovima pa do mađioničarstva samo je jedan korak... Spalanzo se pod očevim vodstvom također bavio mađioničarstvom. Porio je životinjske utrobe i sabirao neobične travke... Jednom je tucao nešto u željeznoj stupi, a iz stupe uza strašan tresak šmugnu nečisti duh u obliku plavkasta plamena. Život se u Toledu uopće sastojao iz sličnih grijeha. Ostavivši Toledo poslije očeve smrti, Spalanzo je ubrzo osjetio strašnu grižu savjesti. Jedan mu je stari, vrlo učeni monah-doktor rekao, da mu grijesi ne će biti oprošteni, ako ne zadobije otpuštenje grijeha za kakav neobičan podvig. Spalanzo je bio spreman, da sve razda, samo da si dušu oslobodi od uspomena o sramnom toledskom životu i da umakne paklu. Da su se tada u Španiji prodavale indulgencije, on bi bio dao polovicu svoga imanja... Bio bi se uputio pješice u sveta mjesta, da ga nisu sprečavali njegovi posli.

»Da joj nisam muž, predao bih je...« — pomisli, pročitavši biskupov proglas.

Misao, da bi imao reći samo jednu riječ, pa da dobije otpuštenje, uvrtjela mu se u glavu i nije mu dala mira ni danju, ni noću... On je ljubio svoju ženu, silno ljubio... Kad ne bi bilo te ljubavi, te slabosti, koju tako preziru monasi, a i toledski doktori, možda bi bilo moguće... On pokaza proglas bratu Kristoforu...

— Ja bih je predao — reče brat, — kad bi ona bila vještica i kad ne bi bila tako lijepa... Otpuštenje je dobra stvar... Uostalom, mi ne ćemo biti na gubitku, ako počekamo Marijinu smrt i predamo je tim vranama mrtvu... Nek je spale mrtvu... Mrtve ne boli. Ona će umrijeti, kad mi ostarimo, a otpuštenje će nam baš i biti potrebno pod starost...

To rekavši, Kristofor zahihoće i munu brata u rebra.

— Mogao bih ja umrijeti prije nje — primijeti Spalanzo. — Ali, bogom se kunem, predao bih je, da joj nisam muž!

Nedjelju dana poslije toga razgovora Spalanzo je hodao po palubi broda i gunđao:

— O, kad bi ona bila mrtva! Živu je ne ću predati, ne ću! Ali predao bih je mrtvu. Nadmudrio bih ja te stare proklete vrane i dobio od njih otpuštenje!

I ludi Spalanzo otrova svoju jadnu ženu...

Marijin trup bi odnesen na sud i predan na spaljivanje.

Spalanzo dobi otpuštenje toledskih grijeha... Oprostili su mu, što je učio da liječi ljude i što se bavio naukom, koja se kasnije počela zvati kemijom. Biskup ga je pohvalio i poklonio mu knjigu vlastitih sabranih djela. U toj knjizi učeni biskup je pisao, da se zli dusi češće nastanjuju u žene crnih kosa, zato što su crne kose boje zlih duhova.

ZABORAVIO!!

Nekoć okretan poručnik, plesač i ženskar, a sada debeljuškast, onizak zamljoposjednik, već dva puta napadnut od paralize, Ivan Prohorovič Hauptvahtov, izmoren i namučen ženinim kupovinama, uđe u veliku trgovinu muzikalijama, da kupi nota.

— Klanjam se!... reče ulazeći u trgovinu. — Dopustite mi, molim lijepo...

Omalen Nijemac, što je stajao za tezgom, pruži mu ususret svoju šiju i razvuče na licu smješkav upitnik.

— Šta izvolite, molim?

— Dopustite mi, molim... Vruće je. Vrijeme je takvo, da ništa ne možeš raditi! Dopustite mi, molim... Mmmm... meni-i... Mm... Dopustite... Zaboravio sam!!

— Prisjetite se, molim!

Hauptvahtov spusti gornju usnu na donju, namršti svoje malo čelo kao da je ne znam šta posrijedi, podiže oči uvis i zamisli se.

— Zaboravio sam! Eh, bože prosti, što ti je pamćenje demonska stvar! Ovaj, ono... ono... Dopustite, molim... Mm... Zaboravio sam!!

— Prisjetite se, molim...

— Govorio sam ja njoj: zapiši! Tako ne ću... Zašto nije zapisala? Ne mogu ja sve da pamtim... Ali, možda vi sami znate? Komad je strani, svira se nekako glasno... A?

— Mi imamo tako puno, znate, da...

— Pa da, pa da... Razumijem! Mmm... Mm... Pustite da se sjetim... Ma kako ono bješe? A bez toga mi komada nema povratka — Nadja će gluposti praviti, to jest kći; svira ga ona bez nota, znate, nevješto... pa ispadne nešto drugo! Imala je ona note, ali sam ih ja, da priznam, nehotice

polio petrolejem, pa da ne bude galame, bacio sam ih za ormar... Ne volim bablje galame! Zahtijevala je, da se kupe... Ali, ovaj... phhh... O, kako je to krupna mačka! — I Hauptvahtov pogladi velikoga sivoga mačka, što se povlačio tezgom. Mačak mijauknu i s užitkom se protegnu.

— Krasan. Bit će da je Sibirac, hulja! Rasni, gad jedan... Je li to mačak ili mačka?

— Mačak.

— Ha, šta buljiš? Njuškice! Glupane! Tigriću! Miševe hvataš? Miau, miau? Eh, prokleta zaboravnost!... Debeo si, lopužo jedna! A' ne ostane vam mačadi od njega?

— Ne... Hm...

— A ja bih uzeo jedno... Pravo je čudo, kako moja žena voli njegovu braću — mačke!... Šta će biti iz mene? Cijeloga sam se puta sjećao, a sad da zaboravim... Ostavilo me pamćenje, pa bog. Ostarjelo se, ja sam svoje proživio... Vrijeme je, da se umire... Tako se glasno svira, s obratima, svečano... Dopustite, molim... Hm... Da zapjevam, možda...

— Zapjevajte... oder...[1] oder... ili zafućkajte!...

— Grehota je u sobi zviždati... Eto, u nas je Sedeljnikov fućkao, fućkao i profućkao se... Jeste li vi Nijemac ili Francuz?

— Nijemac.

— Ja to po obrazu primjećujem... Dobro da niste Francuz... Ne volim Francuze... Fuj, fuj, fuj... svinjarija! Za vrijeme rata jeli su miševe... Fućkao je u svom dućanu od jutra do mraka i profućkao svu svoju kolonijalnu robu! Sada je sav u dugovima... I meni je dužan dvjesta rubalja... Ja sam si nekoć samo mumljao pjesme. Hm... Dopustite, molim... Da zapjevam... Stanite. Odmah... Hm... Kašalj... Draška me u grlu...

Pucnuvši triput prstima, Hauptvahtov zatvori oči i zapjeva falsetom:

— To — to — ti — to — tom... O — ho. — ho... Ja imam tenor... Kod kuće ja češće od ostalih pjevam kao alt. Dopustite molim... Tri — ra — ra... Khrrm... Nešto se za zube zakačilo... Tfu! Sjemenka... O — to o — o — uu...

---

[1] njem. — ili

Khrrm ... Mora da sam se prehladio ... Pio sam hladna piva u krčmi ... Tru — ru — ru ... Stalno tako visoko ... A zatim, znate li, nisko, nisko ... Pada tako kao u bačvu, pa se onda uzima visoka nota, tako sitna, sitna ... to — to — ti ... ruuu. Shvaćate li? A za to vrijeme basovi prebiru: gu — gu — gu — tu —tu ... Shvaćate li?

— Ne shvaćam ...

Mačak u čudu pogleda na Hauptvahtova, mora da se nasmijao i lijeno odskoknu sa tezge.

— Ne shvaćate? Šteta ... Uostalom, ja ne pjevam tako. Potpuno sam zaboravio, kakva šteta!

— Vi svirate na roajalu ...[1] Da li vi svirate?

— Ne, ne sviram ... Nekoć sam svirao violinu na jednoj žici, ali i to onako ... iz ludosti ... Nisu me poučavali ... Moj brat Nazar svira. Njega su podučavali ... Francuz Rohat, Benedikt Francič, možda znate, on je podučavao ... Tako zabavan Francuzić ... Zadirkivali smo ga, da je Bonaparte ... Ljutio se ... »Ja, veli, nisam Bonaparte ... Ja sam republik France« ... I njuška mu je, istinu da kažem, bila republikanska ... Posve pasja njuška ... Mene moj pokojni roditelj ni u čemu nije podučavao ... Djeda su ti, prepričavao je on, zvali Ivanom, i ti si Ivan, pa zato moraš biti nalik na svoga djeda u svim svojim postupcima: u vojsku, nevaljalče! K barutu!! Nježnosti, brate ... brate ... Ja, brate ... Ja, brate, nježnosti tebi ne dopuštam! Djed se, na neki način, konjetinom hranio, pa se i ti njome hrani! Sedlo si pod glavu turi mjesto jastuka! ... Sad ću dobiti svoje kod kuće! Siktat će! Kazano je, da se ne vraćam bez nota ... E pa zbogom onda! Oprostite, što sam vas uznemirivao! ... Pošto je taj roajal?

— Osamdeset rubalja!

— Fiu-u-u ... Braćo! To će reći — kupi si roajal, pa hodaj bez hlača! Ho-ho-ho! Osamdeset ru-ba-lja!!! Zna se, što je dobro! Zbogom! Šprehenzi! Gebenzi! ...[1] Bio ja znate jednoć na ručku u jednoga Nijemca ... Poslije ručka pitam ja jednoga gospodina, također Njemčuge, kako se njemački kaže: »najpokornije zahvaljujem na kruhu i soli«? A on

---

[1] franc. royal = veliki, koncertni klavir.

[1] Govorite! Dajte!

meni govori... pa govori... Dopustite, molim... Pa kaže» »Ih libe dih fon gancen hercen!« A šta to znači?

— Ja... ja te volim — prevede Nijemac, stojeći za tezgom — od sveg srca!

— I eto! Otidoh ja gazdinoj kćeri, pa baš tako rekoh... Ona se zbuni... Umalo ne dođe do histeričnoga napada... Kupovina! Zbogom! Teško nogama s ludom glavom... Tako je i meni... Nevolja je s luđačkom zaboravljivošću: Dvadeset puta moraš odlaziti i dolaziti... Zdravi bili!

Hauptvahtov pažljivo otvori vrata, izađe na ulicu, i pošavši pet koraka, stavi šešir na glavu.

On opsova svoje pamćenje, pa se zamisli...

Zamislio se nad tim, kako će doći kući, kako će mu ususret istrčati žena, kći, dječica... Žena će pogledati kupovinu, izgrdit će ga, nazvati kakvom životinjom, magarcem ili bikom... Dječica će se baciti na slatkiše i razjareno će početi kvariti svoje ionako pokvarene želuce... Izaći će mu ususret Nadja u plavoj haljini sa šalom i zapitati: »jesi li kupio note?« Kad čuje »nisam«, izgrdit će svoga staroga oca, zatvorit će se u svoju sobu, rasplakati se, i ne će izaći na ručak. Zatim će izaći iz svoje sobe i uplakana, ubijena jadom, sjesti za roajal... Odsvirat će u početku nešto žalosno, zapjevat će nešto, gutajući suze... Navečer će Nadja postati veselija, i napokon će, pošto duboko i po posljednji put uzdahne, odsvirati ono voljeno: to — to — ti — ti — to — to...

Hauptvahtov se lupi po čelu, pa kao lud potrča nazad u trgovinu.

— To — to — ti — to — to, ovovo! — zausti on, utrčavši u trgovinu. — Sjetio sam se!! Evo to! To — to — ti — to — to!

— Ah... Pa sad je jasno. To je Lisztova rapsodija broj dva... Hongroise...[1]

— Jest, jest, jest... List, List! Ubio me bog, List! Broj dva! Jest, jest, jest... Golubiću! Baš to! Rođeni!

— Jest, Liszta je teško pjevati... Hoćete li original ili facilité?[2]

---

[1] franc. = mađarska

[2] franc. = lakoća; ovdje: inače teška kompozicija, prerađena za jednostavnije izvođenje. — Prev.

— Koju bilo! Samo nek je broj dva, List! Jadni taj List! To — to — ti — to... Ha-ha-ha! Jedva sam se sjetio. Baš tako!

Nijemac dohvati svezak s police, uvije ga gomilom kataloga i proglasa i dade smotak ozarenom Hauptvahtovu. Hauptvahtov plati osamdeset i pet kopjejaka i izađe zviždeći.

ŽIVOT U UPITNICIMA I USKLIČNICIMA

Djetinjstvo. Šta vam je bog dao, sina ili kćer? Hoće li skoro krstitke? Krupan dečko! Pazi da ti ne ispadne, dojkinjo! Joj, joj! Upast će!! Probijaju li mu zubići? Je li mu to škrofula? Uzmite mu mačku, da ga ne ogrebe! Potegni strica za brk! Tako! Ne plači! Eto kućnoga duha! Već zna i hodati? Odnesite ga odavde — neučtiv je! Šta vam je to napravio!? Šteta odijela! Ama ništa, osušit ćemo mi to! Prevrnuo je tintu! Spavaj, bešiko! On već govori! Ah, kakvo veselje! Hajde, reci štogod! Umalo ga ne pogaziše kočijaši! Potjerajte dadilju! Ne stoj na propuhu! Stidite se, zar se može tući takvoga mališana? Ne plači! Dajte mu medenjaka!

Dječaštvo. Nosi se odavle, razbit ću te! Gdje si to razbio nos? Ne uznemiruj mamicu! Ti nisi malen! Ne prilazi stolu, ti ćeš kasnije! Čitaj! Ne znaš! U kut! Jedinica! Ne stavljaj čavle u džep! Zašto ne slušaš mamu? Jedi kako bog zapovijeda! Ne kopaj po nosu! Jesi li ti udario Mitju? Nevaljalče! Čitaj mi »Demjanovu čorbu«![1] Kako glasi nominativ plurala? Sastavi i pročitaj! Napolje iz razreda! Bez ručka! Vrijeme je za spavanje! Već je devet sati! On je nestašan samo kad su gosti u kući! Lažeš! Počešljaj se! Ustani od stola! Deder, pokaži svoje ocjene! Već je poderao čizme?! Sramota je, tako velik, a plače! Gdje si to uprljao odijelo? Na vas valja uvijek paziti! Opet jedinica! Kad ću te već jednom prestati tući? Budeš li pušio, istjerat ću te iz kuće! Kako je superlativ od *facilis*?[2] *Facilissimus*? Koješta! Tko je popio ono vino? Djeco, u dvorište su doveli majmuna! Zašto ste vi moga sina oborili na godinu? Došla je baka!

---

[1] Krilovljeva basna — Prev.
[2] latinski = lak

Mladost. Još ti je rano da piješ votku! Govorite o slaganju vremena! Rano, rano, mladiću! U vašim godinama ja šta takva još nisam znao! Ti se još bojiš da pušiš pred ocem? Ah, sramote! Ninočka te pozdravila! Uzet ćemo Julija Cesara! Ovdje je *ut consecutivum!*[1] Ah dušice! Pustite, gospodine, ja ću to već reći tatici! Gle, gle ti... lopuže! Bravo, već mi brkovi rastu! Gdje? To si ti nacrtao, a ne da rastu! Nadine[2] ima divan podbradak! U kom ste vi razredu sada? Priznajte, tata, da ja ne mogu biti bez džeparca! Nataša? Znam! Bio sam kod nje! Onda si ti taj! A, ti, sveče jedan! Dajte, da zapušimo! O, da samo znaš, koliko je ja volim! Ona je božanstvena! Završit ću gimnaziju i oženit ću se njome! To nije vaša stvar, maman! Posvećujem vam svoje stihove! Stani da zapalimo! Opijam se već poslije treće čašice! Bis! Bis! Braaavo! Zar još nisi čitao Borna? Nije cosinus, već sinus! Gdje je tangens? Sonja ima loše noge! Mogu li vas poljubiti? Da popijemo? Uraaa, svršila matura! Zapišite mi na kredit! Predujmite četvrtinu godišnje plaće! Ženim se, oče! Ali ja sam dao riječ! Gdje si sinoć spavao?

Između 20 i 30 godina. Pozajmite mi sto rubalja! Kakav fakultet? Meni je svejedno! Pošto je predavanje? Svakako jeftino! U »Streljnu«[3] i obratno! Bis, bis! Koliko sam vam dužan? Dođite sutra! Šta je danas u kazalištu? O, da samo znate, kako vas ja ljubim! Da ili ne? Da? O divoto moja! Goni! Čoče! Pijete li vi xeres?[4] Marja, daj-der rasola od krastavaca! Je li redaktor kod kuće? Ja da nemam talenta? Čudno! Od čega ću onda živjeti? Pozajmite pet rubalja! U *salon!* Gospodo, sviće! Ja sam je napustio! Pozajmite frak! Žutu u ugao![5] Ionako sam već pijan! Umirem, doktore! Pozajmite za lijekove! Skoro da nisam umro! Omršavio sam? Da idemo u Jar? Vrijedi! Dajte zaposlenja! Izvolite! Eee... pa vi ste lijenčina! Može li se tako zakašnjavati? Nisu bitni novci! Nije, molim, u novcima! Ustrijelit ću se! Bog i bogme! Dođavola s njim, sa svima! Zbogom, odvratni živote! Uostalom... ne! Jesi li ti to, Liza? Moja je pjesma već otpjevana,

---

[1] u latinskome: gramatička konstrukcija s veznikom *ut*.
[2] Nadine, francusko žensko ime. — Prev.
[3] »Streljna« i »Jar« — imena restorana izvan Moskve.
[4] vrsta alkoh. pića. — Prev.
[5] Termin iz biljara. — Prev.

maman! Ja sam svoje već proživio! Dajte mi mjesto, ujače! Ma tante,[1] kola čekaju! Merci, mon oncle![2] Zar ne, da sam se promijenio, mon oncle? Dlaku si promijenio? Ha-ha! Napišite taj akt! Ženiti se? Nikada! Ona je — nažalost — udata! Vaše prevashodstvo! Predstavi me svojoj baki, Serž! Vi ste čarobni, kneginjo! Stari? Ta nemojte! Vi sami tražite komplimente! Dopustite mi da sjedim iza vas!

Između 30 i 50 godina. Srozalo se! Ima li slobodno mjesto? Devet bez aduta! Sedam herčeva! Vi dijelite, votre excellence![3] Strašni ste, doktore! Zar mi jetra zadebljavaju? Besmislica! Kako mnogo nose ti doktori! A koliko ima miraza? Sada ne volite, ali ćete se s vremenom zavoljeti! U zakonitom braku? Ne mogu ja, dušo, da ne igram! Želučani katar? Sina ili kćer? Sav je... na oca! Uvjeravam te, da je ja ne poznam! Prestani da budeš ljubomoran! Idemo, Fani! Narukvicu? Šampanjca! Čestitam vam unapređenje! Merci![4] Šta valja raditi, da se smršavi? Jesam li ćelav? Nemojte se ljutiti, punice! Sina ili kćer? Ja sam pijan, Karolinčice! Da te poljubim, Njemičice! Opet je onaj nitkov kod žene! Koliko imate djece? Pomozite jadnome čovjeku! Što vam je kći mila, mila! U novinama su, đavoli, objelodanili ono!! Odlazi, razbit ću te, zločesti dečko! Jesi li to ti zgužvao moju periku?

Starost. Putujemo li u banje? Pođi za njega kćeri moja! Glup je? Posve! Loše pleše, ali ima divne noge! Sto rubalja za... poljubac?! Ah, ti, vražiću jedan! He-he-he! Ti bi pticu, djevojčice! Jesi li ti sin onoga... nemoralan! Vi se zaboravljate, mladiću! Pst! Pst! Pst! Molim muziku! Šam... Šam... panjca! Čitaš li »Šut«?[5] He-he-he! Unucima nosim bombona! Dobar je moj sin, ali ja sam bio bolji! Gdje je ono vrijeme? Nisam ja ni tebe, Emice, zaboravio u oporuci! Vidi, kakav sam ja! Tatice, ostavi meni sat! Vodena bolest? Je li moguće? Carstvo nebesko! Rodbina plače! A njoj pristaje crnina! On zaudara! Mir prahu tvojemu, čestita vrednico!

---

[1] franc. = tetka
[2] franc. = zahvaljujem, ujače
[3] franc. = vaša ekselencijo
[4] franc. = hvala — Prev.
[5] »Šut«, ime humorističkih novina, koje su u to doba izlazile u Petrogradu; poznate po tome, što je u njima bilo pornografije. — Prev.

ISPOVIJEST, ILI OLJA, ŽENJA, ZOJA

Pismo

Vi, ma chère,[1] moja draga, nezaboravna prijateljice, pitate me u svome milom pismu između ostalog, zašto ja do sada nisam oženjen unatoč svojih 39 godina.

Draga moja! Ja svim srcem volim obiteljski život, i nisam oženjen zato, što nevaljalki sudbini nije bilo po volji, da se oženim. Spremao sam se 15 puta da se oženim, a nisam se oženio zato, što se sve na ovom svijetu, a osobito moj život pokorava slučaju, sve zavisi od njega! Slučaj je despot. Navodim nekoliko slučajeva, zahvaljujući kojima ja do sada provodim svoj život u prezrenoj osamljenosti...

Prvi slučaj

Bijaše zanosno lipanjsko jutro. Nebo bijaše čisto kao najčistije berlinsko plavetnilo. Sunce se prelijevalo u rijeci i svojim zrakama klizilo po rosnoj travi. Činilo se, da su rijeka i raslinje bili posuti draguljima. Ptice su pjevale kao po notama. Išli smo po aleji posutoj žutim pijeskom, i sretnim grudima udisali u sebe mirise lipanjskoga jutra. Drveće je na nas gledalo tako umiljato i šaputalo nam nešto takvo, po svoj prilici veoma lijepo, nježno... Ruka Olje Gruzdovske (koja je sada udata za sina vašega kotarskoga upravnika policije) mirno je počivala na mojoj ruci i njezin je sićušni mezimac drhtao na mome velikom prstu... Obrazi su joj gorjeli,... a oči... O, ma chère, to bijahu divne oči! Koliko se dražesti i istinitosti, nevinosti, veselja, dječje naivnosti,

[1] franc. = moja mila

svijetlilo u tim modrim očima. Ja sam uživao u njezinoj plavoj kosi i malenim tragovima koje su ostavljale na pijesku njezine sitne nožice...

— Svoj sam život, Olga Maksimovna, posvetio nauci, — šaptao sam, bojeći se da njezin mezimac ne sklizne s moga velikoga prsta. — U budućnosti me čeka katedra sveučilišnog profesora. Na mojoj su savjesti pitanja... naučna... Radni život, pun briga, visokih... kao njihov... E, ukratko, ja ću biti sveučilišni profesor... Ja sam pošten, Olga Maksimovna... Ja nisam bogat, ali... Meni je potrebna prijateljica, koja bi svojim prisustvom... (Olga se zbunila i oborila oči, mezimac je zadrhtao). Koja bi svojim prisustvom... Olja! Pogledajte na nebo. Ono je vedro... ali je i moj život isto tako vedar, beskrajan...

Jezik mi nije stigao da se ispetlja iz te gluposti, kad Olja podiže glavu, trgnu od mene ruku i zapljeska. Uususret su nam išle guske i guščići. Ona pritrča guskama i glasno se smijući ispruži prema njima svoje ruke... O, kakve to bijahu ruke, ma chère!

— Guso, guso, guso! — zavika Olga i pruži ruku za guščetom.

Gušče bijaše pametnije, nego što se moglo očekivati. Ono stade bježati od Oljine ruke svome tatici, veoma velikome i glupom gusanu, očito da mu se potuži. Gusak raširi krila. Vragoljanka Olja pružila je ruke za drugim guščetom. U taj se čas dogodi nešto strašno. Gusak sagnu vrat k zemlji i psičući, poput zmije, opasno zakoraca prema Olji. Olja ciknu i potrča nazad. Gusak za njom. Olja se obazre, vrisnu jače i poblijedje. Njezino se lijepo djevojačko lice izobličilo od straha i očaja. Činilo se, kao da ju je gonilo tri stotine vragova.

Pohitao sam joj u pomoć i gusaka udario štapom po glavi. Hulji-gusaku je ipak pošlo za rukom da je čupne za kraj haljine. Olja razrogačenih očiju i izobličena lica, dršćući cijelim tijelom, pade mi na grudi...

— Kakva ste vi plašljivica! — rekoh ja.

— Istucite gusaka! — reče ona i zaplaka...

Koliko, ne naivnog, ne djetinjeg, već idiotskog bijaše u tom uplašenom lišcu! Ne podnosim, ma chère, malodušnost! Ne mogu zamisliti da sam oženjen malodušnom, plašljivom ženom!

Gusak je pokvario sav posao... Umirivši Olju, otišao sam kući, a malodušno, gotovo idiotsko lice, ostalo mi je u glavi... Olja je za mene izgubila sav čar. Ja sam je se odrekao.

Drugi slučaj

Vi, naravno, znate, moja draga, da sam ja književnik. Bogovi su u mojim grudima upalili svetu vatru. I ja smatram, da nemam pravo ne laćati se pera. Ja sam žrec Apolonov... Sve do jednoga kucaje srca moga, sve uzdahe moje, ukratko — svega sam sebe prinio kao žrtvu na oltar muza. Ja pišem, pišem... Oduzmite mi pero — i ja sam mrtav. Vi se smijete, ne vjerujete... Kunem se, da je tako!

Ali vi, naravno, znate, ma chère, da je zemljina kugla — loše mjesto za umjetnost. Zemlja je velika i bogata, ali pisac nema u njoj gdje da živi. Pisac — to je vječno siroče, izgnanik, žrtveno jagnje, nezaštićeno dijete... Čovječanstvo ja dijelim na dva dijela: na književnike i zavidljivce. Prvi pišu, a drugi umiru od zavisti i priređuju prvima svakojake gadosti. Ja sam poginuo, ginem, ginut ću od zavidljivaca. Oni su mi pokvarili život. Oni su zgrabili u ruke uzde u književničkom poslu, sebe nazivaju urednicima, izdavačima, i svom snagom nastoje da utope našu bratiju. Prokleti bili!!

Slušajte...

Neko sam se vrijeme udvarao Ženji Pšikovoj. Vi se, naravno, sjećate toga miloga, crnokosoga sanjalačkog djeteta. Ona je sada udata za vašega susjeda Karla Ivanoviča Vancea (a propos: njemački Wanze znači ... stjenica. Nemojte to reći Ženji, ona će se uvrijediti). Ženja je u meni ljubila književnika. Ona je isto tako duboko kao i ja vjerovala u moj poziv. Ona je živjela od mojih nada. Ali, ona bijaše mlada! Još nije mogla da shvati spomenutu podjelu čovječanstva na dva dijela. Nije vjerovala u tu podjelu. Nije vjerovala, i mi smo jednoga lijepoga dana... nastradali.

Stanovao sam u ljetnikovcu Pšikovih. Mene su smatrali zaručnikom, Ženju zaručnicom. Ja sam pisao, — ona čitala. Kakav je ona kritičar, ma chère! Bila je pravedna kao Aristid, a stroga kao Katon. Svoja sam djela posvećivao njoj...

Jedno od tih djela veoma se svidjelo Ženji. Ženja je zaželjela da ga vidi štampano. Poslao sam ga u jedan od humorističkih časopisa. Poslao sam ga prvoga srpnja, i odgovor sam očekivao za dvije sedmice. Osvanuo je 15. srpnja. Ženja i ja dobili smo željeni broj. Brže bolje otvorismo ga i pročitasmo u rubrici za odgovore dopisnicima odgovor. Ona je pocrvenjela, a ja problijedio. U rubrici bijaše naštampano na moju adresu ovo: »Selo Šlendovo G. M. B-u. Talenta nemate ni mrve. Vrag zna, što ste namljeli! Ne trošite marke uzalud i ostavite nas na miru. Prihvatite se nečega drugoga.

E, baš je glupost... Smjesta se vidi da su budale pisale.

— Mmmmmm... — promrmlja Ženja.

— Kakvi nit-ko-vi!! — progunđah ja. — Šta mislite? Pa zar ćete se sada vi Jevgenija Markovna smijati mojoj podjeli?

Ženja se zamisli i zijevnu.

— Pa što? — reče ona: — a možda vi zaista i nemate talenta. Oni to bolje znaju. Prošle je godine Fjodor Fedosjejevič cijelo ljeto sa mnom pecao ribu, a vi sve pišete, pišete... Kako je to dosadno!...

Što velite? I to nakon besanih noći, koje smo zajedno proveli u pisanju i čitanju. Poslije obostranog prinošenja žrtava muzama... A?

Ženja je ohladnjela prema mome pisanju, a zatim i prema meni. Mi smo se razišli. Drugačije nije moglo ni biti...

Treći slučaj

Vi, naravno, znate, moj nezaboravni prijatelju, da ja strašno volim muziku. Muzika je moja strast, stihija... Imena Mozarta, Beethovena, Chopina, Mendelssona, Gounoda — nisu imena ljudi, nego giganata. Ja volim klasičnu muziku. Operetu ne priznajem, kao što ne priznajem ni vaudevillea. Ja sam jedan od najstalnijih posjetilaca opere. Hohlov, Kočetova, Barcal, Usatov, Korsov... divni su ljudi! Kako mi je žao, što se ne poznajem s pjevačima! Da se ja s njima poznajem, izrazio bih im zahvalnost svoje duše. Prošle sam zime osobito često išao u operu. Nisam išao sam, već sa obitelju Pepsinovih. Šteta, što vi ne poznajete tu milu obitelj. Pepsinovi se svake zime pretplate na jednu ložu. Oni su odani

muzici svim srcem... Ukras je te drage obitelji kćerka pukovnika Pepsinova — Zoja. Kakva je to djevojka, draga moja! Samo njezine ružičaste usne mogu da pomute pamet takvom čovjeku kao što sam ja. Stasita, lijepa, pametna... Volio sam je. Volio sam je divlje, strastveno, užasno! Krv bi mi uzavrela, kad sam sjedio pokraj nje. Vi se smiješite, ma chère... Smiješite se! Vama je nepoznata, tuđa vam je ljubav književnikova... Ljubav je književnikova Etna plus Vezuv. Zoja me je voljela. Njezine su oči uvijek počivale na mojim očima, koje su neprestano bile uprte u njezine oči... Bili smo sretni... Do svadbe bijaše samo jedan korak... Ali smo nastradali.

Davali su »Fausta«. »Fausta«, moja draga, — napisao je Gounod — a Gounod je veoma velik kompozitor. Idući u kazalište, putem sam odlučio da za vrijeme prvoga čina, koji ja ne razumijem, izrazim Zoji ljubav... Veliki je Gounod nepotrebno napisao prvi čin!

Predstava je počela. Zoja i ja povukli smo se u foyer. Ona je sjedila pored mene i dršćući od očekivanja i sreće nesvijesno se igrala lepezom. Pri večernjem osvjetljenju, ma chère, ona je lijepa, strašno lijepa!

— Ouvertura, — izjavljivao sam ja ljubav, — navela me je na neka razmišljanja, Zojo Jegorovna... toliko osjećaja, toliko... Slušaš i čezneš... Čezneš za nečim takvim i slušaš...

Štucnuo sam i nastavio.

— Za nečim osobitim. Čezneš za nezemaljskim... Za ljubavlju? Za strašću? Da, mora biti... za ljubavlju... (Štucnuo sam). Da, za ljubavlju.

Zoja se nasmiješila, zbunila i ubrzano zamahala lepezom. Štucnuo sam. Mrzim štucavicu!

— Zojo Jegorovna! Recite, molim vas! Poznajete li taj osjećaj? (Štucnuo sam). Zojo Jegorovna! Ja čekam odgovor!

— Ja... ja... vas ne razumijem...

— Spopala me štucavica... Proći će... Ja vam govorim o ovom sveobuhvatnom osjećaju, koji,.. Vrag zna što!

— Popijte vode.

»Izjavit ću joj ljubav, a onda ću otići u buffet«, — pomislio sam i nastavio: — Reći ću vam kratko. Zojo Jegorovna... Vi ste, naravno, već opazili...

Štucnuo sam i ljutit na štucavicu ugrizao se za jezik.

— Vi ste, naravno primijetili (štucnuo sam)... Vi me poznajete oko godinu dana... Hm... Pošten sam čovjek, Zojo Jegorovna! Ja sam radin čovjek! Nisam bogat, to je istina, ali...

Štucnuo sam i skočio...

Popijte vode. Posavjetovala je Zoja.

Prošao sam nekoliko korako oko divana, pritisnuo sam prstima grlo i opet štucnuo. Ma chère, bio sam u najstrašnijem položaju. Zoja ustade i uputi se prema loži. Ja za njom. Propuštajući je u ložu, štucnuh i otrčak u buffet. Popio sam do pet čaša vode, i kao da se štucavica malo umirila. Popušio sam cigaretu i uputio se prema loži. Zojin brat ustade i ustupi mi svoje mjesto, mjesto pokraj moje Zoje. Sjeo sam i isti čas... štucnuo. Prošlo je pet minuta — štucnuo sam, štucnuo nekako naročito hripeći. Izišao sam i stao pokraj vrata lože. Bolje je, ma chère, štucati pokraj vrata, nego kraj uha ljubljene žene. Štucnuo sam. Gimnazijalac iz susjedne lože pogleda me i glasno se nasmija... I s kakvim se uživanjem on, nevaljalac, nasmijao... S kakvim bih uživanjem iščupao iz korijena uši tome žutokljuncu! Smijati se za vrijeme, kada na sceni pjevaju velikog »Fausta!« Huljenje! Ne, ma chère, kada mi bijasmo djeca, bili smo mnogo bolji. Proklinjući drskoga gimnazijalca, još jedamput štucnuh... U susjednim se ložama nasmijaše.

— Bis! — zašišta gimnazijalac.

Vrag ga znao, što je to! — progunđa mi na uho pukovnik Pepsinov. — Mogli biste i kod kuće štucati, gospodine.

Zoja se zacrvenje. Ja još jedamput štucnuh i bijesno stisnuvši pesnice pobjegoh iz lože. Stao sam hodati po hodniku. Hodam, hodam, hodam — i neprestano štucam. Što sve nisam jeo, što sve nisam pio! Na početku četvrtog čina mahnuo sam na sve rukom i odvezao se kući. Kad dođoh kući, kao za inat prestadoh štucati... Udario sam se po zatiljku i uskliknuo:

— Sada štucaj! Sada možeš štucati, izviždani zaručniče! Ne, ti nisi izviždan. Ti nisi sebe izviždao... nego oštucao!

Sutradan sam se po običaju uputio Pepsinovima. Zoja nije izišla da ruča i naredila je, neka mi jave, da se zbog bolesti ne može vidjeti sa mnom, a Pepsinov je navlačio priču,

kako se neki mladi ljudi ne znaju pristojno ponašati u društvu... Zvekan. On ne zna da organi, koji izazivaju štucavicu, ne zavise od stimula volje. Stimul, ma chère, znači pokretač.

— Biste li vi dali svoju kćer, kad biste takvu imali, — obratio se meni poslije ručka Pepsinov, — za čovjeka, koji dopušta sebi, da se u društvu bavi podrigivanjem? A! Što, molim?

— Dao bih, — progunđah ja.

— Ne biste dobro učinili, molim.

Zoja je za mene propala. Nije mi mogla oprostiti štucavicu. Propao sam.

* * *

Da vam opišem još i ostalih 12 slučajeva?

Opisao bih, ali... dosta je. Žile su mi nabrekle na sljepočicama, suze frcaju i prevrću mi se jetra. Braćo-književnici, u našoj sudbini ima nešto kobno! Dopustite, ma chère, da vam zaželim sve najbolje. Stišćem vašu ruku i šaljem pozdrav vašemu Paulu. On je, čuo sam, dobar muž i dobar otac... Hvala mu! Žao mi je samo, što on pije rakiju (to nije spočitavanje, ma chère). Budite zdravo, ma chère, sretna i ne zaboravite, da je vaš najpokorniji sluga

Makar Baldastov

SUSRET S PROLJEĆEM

Razmišljanje

Blagi povjetarci smijeniše sjeverac. Piri vjetrić ili sa zapada ili s juga (u Moskvi se ja doskora nisam dovoljno snalazio ni u ovdašnjim stranama svijeta), pirka sasvim blago, jedva se zadijevajući u nabore na odjeći... Nije hladno i to toliko nije hladno, da se slobodno može ići u šeširu, ogrtaču i sa štapom. Mraza nema čak ni po noći. Snijeg se topio, pretvarao se u mutnu vodicu, što je u žuboru jurila s planina i proplanaka u blatnjave prokope; nije kopnio samo u poprečnim i malim ulicama, gdje mirno počiva ispod mrkog zemljinog sloja debljine nekoliko palaca[1] i gdje će počivati sve do svibnja... Na poljima, po šumama i na bulevarima bojažljivo se probija zelena travica... Drveće je još potpuno golo, ali se čini nekako bodrijim. Nebo je tako divno, čisto, svijetlo, samo kadikad nalijeću oblaci i prospu na zemlju sitan prsak. Sunce sija tako lijepo, tako toplo i tako umilno, kao da se ponapilo, prijatno založilo ili starog prijatelja ugledalo... Miriše po mladoj travi, po gnojivu, dimu, plijesni, svakojakom smeću, po stepi i po nečemu tako naročitu... U prirodi, ma kuda pogledao, sve pripreme, poslovanja, duga spremanja... Posrijedi je to, da stiže proljeće.

Svijet, kome je strašno dojadilo da troši novce za drva, da ide u teškim bundama i kaljačama deset funti teškim, da udiše čas reski, hladni, čas kupeljski kućni zrak, radosno, plahovito i na prste se podižući pruža ruke ususret proljeću što dolazi. Proljeće je mio gost, samo je li dobar? Kako da vam kažem? Ja mislim, nije baš osobito dobar, ali se ne može

[1] U ruskom originalu: trjohverškovyj sloj; veršok = mjera za dužinu, a sadrži 1/16 aršina, t. j. 4,445 cm. — Prev.

reći, da je i suviše zao. Kakav bio da bio, čekaju ga s nestrpljenjem.

Stari i mladi pjesnici, dobri i loši, ostavivši za neko vrijeme blagajnike, bankare, željezničare i prevarene muževe, kuju ono, oko čega se svijet obrće — madrigale, ditirambe, pozdravne ode, balade i druge stihoklepačke proizvode, svi do jednoga se raspjevavši u njima o proljetnim divotama... Raspjevali se po običaju neuspjelo (prisutni se izuzimaju). Mjesec, zrak, magla, daljina, želje, — »ona« je kod njih na prvome mjestu.

I prozaici su pjesnički raspoloženi. Svi im feljtoni, grdnje i pohvale, počinju i svršavaju opisom vlastitih osjećanja, što ih je pobudilo skoro proljeće.

Gospođice i kavaliri zbog toga... Oni smrtno pate! Bilo im tuče 190 u minuti, temperatura je goruća. Srca su puna najslađih predosjećanja. Proljeće donosi sa sobom ljubav, a ljubav nosi sa sobom: »koliko sreće, toliko muka«! Na našoj slici proljeće drži zaljubljenika na konopu. I dobro čini. I u ljubavi treba discipline, jer što bi se desilo, kad bi ono pustilo zaljubljenog, dalo njemu, varalici, volju? Ja sam preozbiljan čovjek, ali i meni se, zahvaljujući proljetnim mirisima, motaju po glavi svakojake vragolije. Pišem, a i samome su mi pred očima sjenovite alejice, fontanice, ptičice, »ona« i sve drugo slično. Punica me već počinje podozrivo pogledati, a ženica sve malo pa izviruje na prozor...

Medicinari su vrlo ozbiljni ljudi, ali i oni ne spavaju mirno... Davi ih mora i sanjaju najsablažnjivije sne. Obrazi liječnika, bolničara, apotekara plamte od grozničava crvenila. I to ne zabadava, molim! Nad gradove se nadvili zagušljivi oblaci, a ti su oblaci iz mikroorganizama, koji uzrokuju bolesti... Bole grudi, grla, zubi... Probude se stari reumatizmi, kostobolje, neuralgije. More sušičavih. U apotekama strašna gužva. Jadni apotekari nemaju kad ni ručati, ni čaja popiti. Bertholetova so, prašci za umirenje, trave za grudobolne, jod i glupa sredstva protiv zubobolje prodaju se doslovce na kilograme. Mojoj punici otekli zubi s obje strane: prava grdoba.

Sitni trgovci, vlasnici zalagaonica, praktični ljudožderići, židovčići i kulaci plešu od radosti kačuču.[1] I njima je proljeće dobročinitelj. Tisuće bundi ode u zalagaonice, da ih napadnu gladni moljci. Sve toplo, što još nije izgubilo na cijeni, nosi se dobrotvornim židovčićima. Tko ne odnese bundu u zalagaonicu, ostat će bez ljetnoga odijela, pa će se dabrovinom i medvjeđim krznom gizdati na ljetovanju. Za moju su mi bundu, koja stoji minimum 100 rubalja, u zalagaonici dali 32 rublja.

U Berdičevu, Žitomiru, Rostovu, Poltavi — blato do koljena. Mrko, ljepljivo, smrdljivo blato... Putnici sjede kod kuća i ni nosa da pomole na ulicu: zato se pazi, da ne ogrezneš vrag te zna u čemu. Ostat će ti u blatu ne samo kaljače, već i čizme zajedno s čarapama. Ako već moraš, idi na ulicu ili bosonog, ili pak na štakama, a najbolje je, da uopće ne ideš. U majci Moskvi, istinu valja reći, ne ćeš baš ostaviti čizama u blatu, ali će ti se sigurno nabrati u kaljače. S kaljačama se možeš zauvijek oprostiti samo na nekim mjestima (a posebno: na uglu Kuznjackoga i Petrovke, na Trubnom, i gotovo na svim trgovima). Od sela do sela ne ćeš šale proći niti se provesti.

Svi se skupljaju da šetaju i da se raduju osim djece i mladića. Mladež od ispita i ne zapaža proljeće. Sav će svibanj otići na dobivanje petica i jedinica. Za jediničare proljeće nije dobrodošao gost.

Počekajte malo, za pet-šest, najviše za nedjelju dana, mačci će glasnije zapjevati pod prozorima, žitko će blato postati gusto, pupoljci će na drveću osvileniti, trava će posvuda osvojiti, sunce zapeći — i proljeće će postati pravo pravcato. Iz Moskve će se otegnuti povorke kola s namještajem, cvijećem, dušecima i sobarima. Uzvrzmat će se vrtlari i voćari... Lovci će početi da pune puške.

Pričekajte nedjeljicu dana, strpite se, a zasad si stavljajte na grudi čvrste zavoje, da vam iz njih ne bi iskočila vaša rastrošna srca, koja ne trpe odlaganja... Između ostaloga, kako izvolite da se proljeće prikaže na papiru? U kom obliku? Prije su ga crtali u obliku prekrasne djevojke, koja

---

[1] Kačuča = španjolski narodni ples. — Prev.

na zemlju prosiplje cvijeće. Cvijeće — to je sinonim radosti... Druga su sad vremena, drugi običaji, drugo i proljeće. I mi ga crtamo kao damu. Ne sipa cvijeće, jer nema cvijeća, dok su joj ruke u mufu. Trebalo bi je nacrtati mršavom, ružnom, kao kostur, sušičava rumenila, ali nek ona ostane komilfo![1] Činimo joj taj ustupak samo zato, jer je ona dama.[2]

---

[1] Francuski: comme il faut = kako treba

[2] U ruskome se proljeće kaže *vesna* i ženskoga je roda. — Prev.

ZELENI SPRUD

Mali roman

Glava I

Na obali Crnoga mora, na mjestancu, koje se u mojem dnevniku i u dnevnicima mojih junaka i junakinja naziva »Zelenim sprudom«, stoji krasan ljetnikovac. S gledišta arhitekta, ljubiteljâ svega što je strogog zatvorenog stila, ovaj ljetnikovac, možda, ne vrijedi ništa, ali s pjesničkog, s umjetničkog gledišta on je sušta ljepota. Meni se sviđa zbog svoje krotke ljepote, zbog toga što svojom ljepotom ne guši krasote što ga okružuju, zbog toga, što od njega ne izbija ni hladnoća mramora, ni nametljivost stupova. On stoji prijatan, topao, romantičan... Iza vitkih, srebrnkastih topola, svojim kulama, vršcima, potpornjima, on kao da je iz srednjega vijeka. Kad ga gledam, prisjećam se sentimentalnih njemačkih romana s njihovim vitezovima, zamcima, doktorima filozofije, tajanstvenim groficama... Taj ljetnikovac stoji na brijegu; oko ljetnikovca je gust, pregust vrt s alejama, malenim vodoskocima, staklenim baštama, a dolje, pod brijegom — raspojasno, plavo more... Zrak, kroz koji neprestano pirka vlažan, nestašan vjetrić, svekoliki ptičji glasovi, vječito vedro nebo, prozirna voda — čarobno mjestašce!

Gospodarica ljetnikovca — žena nekog gruzijskog ili čerkeskog kneščića, Marja Jegorovna Mikšadze, jeste dama pedesetih godina, visoka, punašna; ona je u svoje vrijeme zacijelo važila za ljepoticu. Ona je dobra, mila, gostoljubiva dama, ali isuviše stroga. Zapravo, nije stroga, nego kapriciozna... Odlično nas je hranila, sjajno napijala, kapom nam i šakom zaimala novce, a ujedno nas strašno mučila. Etiketa — to je

njena fiksna ideja. Druga joj je fiksna ideja — da je ona kneževa žena. Sa tim dvjema bubicama ona vječno i strašno pretjeruje. Nikada se, na primjer, ne smiješi, vjerojatno zato, što to smatra nepriličnim za sebe i uopće za grandes-dames.[1] Tko god je mlađi od nje makar za jednu godinu, taj je žutokljunac. Ugled je, po njenom mišljenju, vrlina, pred kojom je sve ostalo — najtričavija besmislica i glupost. Neprijatelj je vjetropirstva i lakomislenosti, voli šutnju, i t. d., i t. d. Ponekad smo jedva mogli podnositi tu gospođu. Da nije bilo njezine kćeri, možda se mi i ne bismo sada naslađivali uspomenama na Zeleni sprud. Ta je dobra žena najtamnija mrlja na našim uspomenama.. Ukras Zelenoga spruda jest kći Marje Jegorovne — Olja. Olja je — sitna, vitka, ljepuškasta plavojka devetnaestih godina. Živahna je i nije glupa. Dobro crta, bavi se botanikom, odlično govori francuski, slabo njemački, mnogo čita i pleše, kao prava Terpsihora.[2] Glazbu je učila u konzervatoriju te svira sasvim dobro. Mi smo muškarci voljeli tu plavooku djevojku, nismo se »zaljubljivali«, ali voljeli jesmo. Svima nama ona bijaše nekako prisna, svoja. Za nas je Zeleni sprud bez nje nezanimljiv. Poezija bi Zelenoga spruda bez nje bila nepotpuna. Ona je — ljepušna ženska figurica u divnom pejzažu, a ja ne volim slika bez ljudskih figura. Zapljuskivanje mora i šapat drveća lijepi su sami po sebi, ali ako im se još pridruži Oljin sopran, uz pratnju naših basova, tenora i royala,[3] onda se more i vrt pričinjaju zemaljskim rajem...

Mi smo voljeli kneginjicu; drukčije nije ni moglo biti. Slavili smo je kao kćer našega puka.[4] I Olja je nas voljela. Težila je našem muškom društvu i tek se među nama osjećala u svom pravom elementu. Kad nas nije bilo pored nje, mršavjela je i prestajala pjevati. Naše se društvo sastoji od gostiju, ljetnih stanovnika Zelenoga spruda i susjeda. U prve idu: doktor Jakovkin, odeski novinar Muhin, magister fizike (sada docent) Fivjejski, tri studenta, slikar Čehov, jedan harkovski baron-jurist i ja, bivši Oljin informator (naučio sam je da

---

[1] Plemenitaške dame (dame visoka roda).
[2] Terpsihora, iz grčke mitologije, muza pjesme i plesa. —
[3] Royal, francuski, koncertni glasovir. — Prev.
[4] Ovdje puk označuje vojnu jedinicu. — Prev.

slabo govori njemački i da lovi češljugare). Mi bismo se svake godine u svibnju okupljali na Zelenom sprudu i za cijelo ljeto zauzimali suvišne sobe, kao i sva krila srednjovjekovnoga zamka. Svaki su nas ožujak na Zeleni sprud pozivala dva pisma: jedno važno, strogo, puno lekcija — od kneginje, drugo vrlo dugačko, veselo, puno svakojakih planova — od kneginjice, koja se bez nas dosađivala. Mi smo dolazili i ostajali u gostima do rujna. Susjedi, što su nam svakoga dana dolazili, bijahu: rezervni artiljerijski poručnik Jegorov, mlad čovjek, dvaput polagao prijemni ispit za akademiju i oba puta pao, umno vrlo razvijen i načitan momak; student medicine Korobov sa ženom Jekaterinom Ivanovnom, posjednik Aleutov i ostala gomila posjednika, penzioniranih, aktivnih, veselih i dosadnih, besposličara i vjetrogonja ... Sva je ta banda beskrajno, dan i noć, cijelo božje ljeto jela, pila, svirala, pjevala, priređivala vatromete, kalamburila ... Olja je ludo voljela tu bandu. Ona je galamila, vrtjela se i bučala više nego itko drugi. Bila je duša družbe.

Svako nas je veče kneginja skupljala u salonu i zajapurena lica korila zbog »nesavjesna« vladanja, grdila nas i zaklinjala se, da je samo zbog nas boli glava. Voljela je očitavati bukvice; očitavala ih je iskreno i duboko bila uvjerena, da će nam njezine prodike biti od koristi. Najviše se okomljavala na Olju. Kneginja je smatrala, da je Olja bila za sve kriva. Olja se bojala majke. Obožavala ju je, njezine prodike saslušavala stojeći, šutke, crvenjevši. Kneginja je Olju smatrala djetetom. Slala ju je u kut, ostavljala bez doručka, bez ručka. Zauzimati se za Olju, značilo bi nalijevati ulje na vatru. Kad bi mogla, ona bi i nas slala u kut. Otpremala nas je na jutrenje, naređivala da se naglas čitaju životopisi svetaca, brojila naše rublje, pačala se u naše poslove ... Mi smo stalno nekuda zametali njezine škarice, zaboravljali, gdje joj je alkohol, nismo joj znali naći naprstak.

— Šmokljane jedan! — neprestano je vikala. — Prošao si ovuda, ispustio i ne podižeš! Podigni! Odmah podigni! Kaznio me gospod s vama ... Odlazi! Ne stoj na propuhu!

Ponekad, onako za zabavu, tkogod od nas skrivi bilo što, pa bude pozvan k starici na raport.

— Ti li si to gazio po gredici? — počinje suđenje. — Kako si smio?

— Ja sam nehotice...

— Šuti! Kako si smio, pitam ja tebe?

Suđenje se završavalo pomilovanjem, cjelivanjem ruke, a po izlasku iz sučeve sobe, homerskim smijehom. Nikada kneginja s nama nije bila umiljata. Umilne riječi ona govori samo staricama i maloj djeci.

Nikada joj nisam vidio osmijeh. Starčića-generala, koji je nedjeljom dolazio k njoj na piket,[1] šaptom je uvjeravala, da bismo mi, doktori, magistri, poneki i baroni, slikari, pisci, propali bez njezina pametovanja... Mi se nismo ni trudili da je razuvjeravamo... Neka se tješi, mišljasmo... Kneginja bi bila podnošljiva, kad ne bi zahtijevala od nas da ne ustajemo poslije osam sati i ne liježemo iza 12. Jadna je Olja odlazila na spavanje u 11 sati. Protusloviti nije smjela. A mi smo ismijavali staricu radi toga nezakonitog posezanja za našom slobodom! Odlazili smo u gomili da izmolimo njezino oproštenje, pisali joj nazdravičarske stihove u lomonosovskom stilu,[2] crtali joj rodoslovno stablo knezova Mikšadze, i t. d. Kneginja je sve to primala zdravo za gotovo, a mi smo kikotali. Kneginja nas je voljela. Ona je duboko i veoma iskreno uzdisala, kad nas je sažalijevala, što nismo kneževi. Navikla se na nas kao na djecu...

Jedino poručnika Jegorova nije voljela. Mrzila ga je svom dušom i gajila prema njemu najnemogućiju antipatiju. Primala ga je samo zato, što je imala s njim novčanih posala i što je držala do etikete. Ranije je poručnik bio njezin ljubimac. On je lijep, zna dobro pričati viceve, mnogo šuti i oficir je (to je kneginja visoko cijenila). Ali katkada Jegorovu nešto pridođe... Sjedne on, podupre glavu šakama i počne strašno psovati. Psuje sve od reda ne štedeći ni žive ni mrtve. Kneginja bi se kao izbezumila i sve nas tjerala iz soba, kad bi on započinjao kletvama.

Jednom pri ručku podupre Jegorov glavu šakom i, nipetnišest, zapodjene on govor o kavkaskim knezovima, zatim izvuče iz džepa »Strekozu«[3] i smogne toliko drskosti, da u pri-

---

[1] Igra karata u dvoje, franc. piquet. — Prev.

[2] Lomonosov, M. V. (1711—1765), ruski pisac, poznat po svojim odama, u kojima je hvalio reforme Petra Velikog. — Prev.

[3] »Strekoza«, književno-humoristički tjednik iz Petrograda, u kom je i Čehov surađivao. — Prev.

sustvu kneginje pročita evo ovo: »Tiflis je lijep grad. U znamenitosti prekrasnoga grada — u kojem čak »kneževi« ulice metu i cipele u gostionicama čiste — spada...« i t. d. Kneginja ustade od stola i šuteći izađe. Još je jače zamrzila Jegorova, kada je on u njezinu spomenaru pored naših imena napisao naša prezimena. Ta je mržnja baš nepoželjna i nezgodna, jer je poručnik sanjao o ženidbi s Oljom, a Olja bila zaljubljena u njega. Poručnik je o tome silno maštao, iako je slabo vjerovao u ispunjenje svojih sanja. Olja je voljela potano, krišom, u sebi, pokorno, jedva primjetno... Ljubav je za nju bila krijumčarenje, osjećanje, na koje je bio udaren nemilosrdan veto.[1] Njoj nije bilo dopušteno da voli.

Glava II

U srednjovjekovnome zamku zamalo da se nije rasprela jedna od glupih srednjovjekovnih historija.

Prije sedam godina, kad je još bio živ knez Mikšadze, došao je u goste na Zeleni sprud knez Čajhidzev, jekaterinoslavski posjednik, Mikšadzeov drug i prijatelj. Bio je to veoma bogat čovjek. Čitav je život lumpao, bijesno lumpao, i bez obzira na to, do svoga posljednjeg časa bio bogataš. Tada mu je Mikšadze bio ispidrug. Zajedno s Mikšadzeom oteo je iz roditeljskog doma djevojku, koja je kasnije postala kneginja Čajhidzeva. Ta je okolnost svezala oba kneza i drugim sponama prijateljstva. Čajhidzev je došao u goste zajedno sa svojim sinom, buljookim, uskogrudnim, crnokosim mladićem, gimnazijalcem. Čajhidzev se ponajprije sjetio starog običaja i zalumpovao se s Mikšadzeom, dok se mladić udvarao Olji, trinaestogodišnjoj djevojčici. Udvaranje je bilo primijećeno. Roditelji su namignuli i primijetili, da mladić i Olja ne bi bili loš par. Pijani knezovi zapovjediše djeci da se poljube, stisnuše si ruke i sami se izljubiše. Mikšadze je čak zaplakao od miline. — To je božja volja! — reče Čajhidzev. Ti imaš kćer, ja sina... To je božja volja!

Djecu su prstenovali i zajedno slikali. Ta je sličica visjela u salonu i dugo nije dala mira Jegorovu. Ona je bila

---

[1] latinski = zabranjujem.

meta bezbrojnim vicevima. Kneginja Marja Jegorovna svečano je blagoslovila buduće supruge. Njoj se od dosade dopala očeva ideja. Mjesec dana poslije odlaska Čajhidzevljevih, Olja je poštom primila raskošan poklon. Takve poklone dobivala je zatim svake godine. Mladi je Čajhidzev gledao na tu stvar preko očekivanja ozbiljno. Bio je prilično ograničen momak. Svake je godine dolazio na Zeleni sprud, ostajao u gostima cijelu sedmicu, pri čemu je čitavo vrijeme šutio i iz svoje sobe slao Olji ljubavna pisma. Olja je prečitavala pisma i zbunjivala se. Pametna se djevojčica čudila, kako može tako odrastao čovjek pisati takve gluposti! A on je pisao gluposti... Mikšadze je umro prije dvije godine. Umirući, reče Olji ovo: »Pazi, ne udaj se za kakvu god budalu! Pođi za Čajhidzeva. On je pametan i dostojan čovjek.« Olja je poznavala Čajhidzevljevu pamet, ali ocu nije protuslovila. Dala mu je riječ, da će poći za Čajhidzeva.

— To je tatina volja! — govoraše nam ona, a kazivala je to s nekom gordošću, kao da je izvršila kakav golem podvig. Ponosila se time, što je otac ponio sa sobom u grob njezino obećanje. To je obećanje bilo tako neobično, kao u romanu!

Ali su priroda i razum odnijeli svoje: rezervni poručnik Jegorov vrtio joj se pred očima, a Čajhidzev je svake godine postajao u njezinim očima sve glupljim i glupljim...

Kad se jednom poručnik usudio da joj natukne o svojoj ljubavi, ona ga je zamolila, da joj više ne govori o ljubavi, spomenula je obećanje dano ocu i svu noć proplakala. Kneginja je svaki tjedan pisala pisma Čajhidzevu u Moskvu, gdje je on studirao na sveučilištu i naređivala mu, da što prije završi studij. »Moji gosti nisu tako bradati kao ti, a odavno su već diplomirali« — pisala mu je. Čajhidzev joj je odgovarao s najvećim poštovanjem na ružičastom papiru i na dva lista dokazivao, da ne može završiti studij prije određenoga roka. I Olja mu je pisala. Oljina pisma meni neusporedivo su bolja od pisama, što ih je pisala tome zaručniku. Kneginja je vjerovala, da će Olja biti Čajhidzevljeva žena, inače ne bi pustila svoju kćer da šeće i »zanima se besmislicama« u družbi svađalica, vjetrogonja, bezbožnika i »nekneževa«... Nije mogla dopustiti ni trunka sumnje... Volja muža za nju je — sveta volja... Olja je također vjerovala, da će se s vremenom potpisivati kao Čajhidzeva...

No nije bilo baš tako. Ideja dvaju očeva propade tik pred ostvarenjem. Čajhidzevljev roman nije uspio. Bilo je suđeno, da taj roman završi kao lakrdija.

Prošle je godine Čajhidzev stigao na Zeleni sprud pri kraju lipnja. Toga puta nije više došao kao student, već kao apsolvent. Kneginja ga dočekala značajnim, svečanim zagrljajima i dugim prodikama. Olja je obukla skupu haljinu, koja se posebno šila za doček zaručnika. Iz grada su dovezli šampanjac, priredili vatromet, a drugoga dana sav je Zeleni sprud jednoglasno govorio o svadbi, određenoj tobože za kraj srpnja. — Jadna Olja! — šaptali smo lunjajući iz kuta u kut, zlobno pogledavajući na prozore, što su gledali u vrt iz sobe mrskog nam čovjeka s istoka. — Jadna Olja! Olja je hodala po vrtu, blijeda, mršava, polumrtva. — To je tatina i mamina volja! — govorila bi, kad smo joj dosađivali prijateljskim savjetima. — Pa to je glupo! Divljački! — vikali smo joj. Ona je sažimala ramenima i odvraćala od nas svoje zabrinuto lice; mladoženja je sjedio u svojoj sobi, slao Olji po lakajima nježna pisma, i gledajući kroz prozor, čudio se slobodi, kojom smo mi govorili i ophodili se s Oljom. Izlazio je iz svoje sobe samo da ruča. Ručao je šuteći, ne gledajući ni u koga i suho odgovarao na naša pitanja. Samo jednom se ohrabrio da ispripovjedi anegdotu, ali se i tu pokazao otrcanim do neukusnosti. Iza ručka kneginja bi ga posjela kraj sebe i učila piket. Čajhidzev je igrao ozbiljno, razmišljajući mnogo, objesivši donju usnu i preznojavajući se... Takav se odnos prema kartanju kneginji dopadao.

Jednom poslije ručka Čajhidzev je strugnuo od kartanja i potrčao za Oljom, kad se zaputila u vrt.

— Olga Andrejevna! — počne on. — Ja znam, vi mene ne ljubite. Ono, kako su nas obećali jedno drugome, zaista je neobično glupo. Ali ja, ali ja se nadam, da ćete me zavoljeti...

On je to izgovorio, jako se zbunio i otišao postrance iz vrta u svoju sobu.

Poručnik Jegorov je sjedio kod kuće na imanju i nigdje se nije pokazivao. Čajhidzeva nije mogao podnijeti.

U nedjelju (drugu poslije Čajhidzevljeva dolaska), bit će 5. srpnja, pojavio se rano ujutro u našem krilu zgrade student, kneginjin nećak, i predao nam naredbu. Kneginjina je

naredba bila, da predveče svi budemo kako se pristoji: obučeni potpuno u crno, bijele mašne, rukavice; da budemo ozbiljni, pametni, oštroumni, poslušni i nakovrčani kao pudlice; da ne galamimo, da u sobama kod nas bude pristojno. Na Zelenom se sprudu pripremalo nešto nalik na zaruke. Iz grada dovezoše vina, rakije, zakuski... Naše su nam sluge bile oduzete za kuhinju. Poslije ručka počeše se skupljati gosti i skupljahu se do kasno uveče. U osam sati, poslije vožnje na čamcima, započe ples.

Prije plesa, mi muškarci, imadosmo sastanak. Na tom sastanku odlučismo jednoglasno da poštopoto izbavimo Olju od Čajhidzeva, da je izbavimo, pa makar nas to stajalo čak i krupnijeg skandala. Poslije sastanka ja sam se dao u potragu za poručnikom Jegorovom. On je živio na svom imanju, 20 vrsta od Zelenoga spruda. Odjurim ja k njemu i nađem ga, ali kako ga nađem! Poručnik bješe mrtav pijan i spavaše kao top. Ja ga drmusajući probudim, operem, obučem, i bez obzira na ritanja i psovku, povezem na Zeleni sprud.

U deset je sati ples bio na vrhuncu. Plesalo se u četiri sobe uz svirku dvaju izvrsnih royala. U pauzama je u vrtu na humku svirao treći royal. Čak je sama kneginjica bila ushićena našim vatrometima. Vatromete smo palili u vrtu, na obali i daleko na moru iz čamaca. Na krovu su se zamka raznobojne bengalske vatre smjenjivale jedna za drugom i osvjetljavale sav sprud. Pijančevali smo u dva buffeta: jedan bijaše u vrtnoj sjenici, drugi u kući. Junak je večeri, očito, bio Čajhidzev. S ružičastim pjegicama na obrazima, oznojena nosa, zategnut u tijesan frak, on je plesao s Oljom, bolećivo se smiješeći i osjećajući da je nezgrapan. Plesao je i pratio svaki svoj »pa«[1]. Strašno je želio da zabliješti ma bilo čime, ali nije znao bljesnuti ničim. Olja mi je kasnije govorila, da joj je te večeri bilo vrlo žao jadnog kneščića. Činio joj se bijednim. On kao da je predosjećao, da će mu oduzeti nevjestu, o kojoj je on, vjerojatno mislio za vrijeme svake lekcije, polazeći na spavanje i budeći se... Kada je gledao na nas, oči su mu bile pune molbe. U nama je predosjećao jake i nemilosrdne suparnike.

---

[1] Francuski: pas-korak. — Prev.

Po pripremanju visokih pehara i kneginjinim pogledanjima na sat, zaključismo, da se svečano-službeni čas približuje, i da će, po svoj prilici, Čajhidzev u 12 sati dobiti dopuštenje da poljubi Olju. Trebalo je stupiti u akciju. U jedanaest i po ja se napudrah, da bih izgledao bljeđi, pomaknuh na stranu mašnu, te uznemirena lica i razbarušene kose priđoh Olji.

— Olga Andrejevna, — počnem ja, uhvativši je za ruku, — boga radi!

— Što je?

— Boga radi... Ne bojte se, Olga Andrejevna... Drukčije nije moglo biti. To se i moglo očekivati...

— O čemu se radi?

— Ne bojte se... Toga... Boga radi, draga moja! Jevgraf...

— Što je s njim?

Olja problijedje, podiže na mene svoje velike, povjerljive, prijateljske oči...

— Jevgraf umire...

Olja se zaljulja i prijeđe prstima po problijedjelom čelu.

— Desilo se ono, što sam očekivao, — produžim. — On umire... Spasite ga, Olga Andrejevna!

Olja me zgrabi za ruku.

— On... on... Gdje je?

— Ovdje je u vrtu, u sjenici. Strašno, draga moja! No... motre nas. Pođimo na terasu... On ne okrivljuje vas... Znao je, da ga vi...

— Što je... što je s njim?

— Loše, vrlo loše!!

— Hajdmo... Idem k njemu... Ne ću, da bi on radi mene... radi mene...

Izašli smo na terasu. Olji su klecala koljena. Pričinim se, kao da sam obrisao suzu... Pored nas su po terasi neprestano protrčavali blijedi, zabrinuti članovi naše bande, uznemirenih, preplašenih lica.

— Krv se zaustavila... — šapne mi magister fizike tako, da bi čula Olja.

— Idemo! — šapne Olja i uzme me pod ruku.

Spustimo se dolje po terasi... Noć bijaše tiha, jasna... Zvuci royala, šapat tamnih stabala, zrikanje zrikavaca godili su uhu; dolje je tiho zapljuskivalo more.

Olja je jedva hodala... Noge su joj klecale i zapletale se u teškoj haljini. Drhtala je i stiskala se od straha uz moje rame.

— Pa ipak nisam ja kriva... — šaptala je. — Kunem vam se, da nisam kriva. To je bila tatina volja... On to mora shvatiti... Je li opasno?

— Ne znam... Mihajlo Pavlovič je učinio sve, što je bilo moguće. On je dobar liječnik i voli Jegorova... Približavamo se, Olga Andrejevna...

— Ja... ja ne ću vidjeti ništa strašna? Bojim se... Ja ne mogu gledati... I zbog čega mu je to palo na pamet?

Olju obliju suze.

— Nisam kriva... trebalo je da on shvati. Ja ću mu objasniti.

Prišli smo k sjenici.

— Ovdje, — rekoh.

Olja zatvori oči i obim se rukama uhvati za mene.

— Ne mogu...

— Ne bojte se... Jegorove, još nisi umro? — viknem ja, obraćajući se k sjenici.

— Zasad još ne... A što je?

Na ulazu u sjenicu pokaza se poručnik, osvijetljen mjesecom, razbarušen, blijed od pijanstva, raskopčana prsluka...

— Ej, što je? — ponovi on.

Olja podigne glavu i spazi Jegorova... Pogleda mene, zatim Jegorova, onda opet mene... Ja se nasmiješih... Njeno lice sine. Ona krikne od radosti, korakne naprijed... Pomislih, da se razljutila na nas... Ali ta se djevojka nije znala ljutiti. Ona korakne naprijed, časak promisli i baci se k Jegorovu. Jegorov brzo zakopča prsluk i raširi ruke. Olja mu padne na grudi. Jegorov se nasmije od zadovoljstva, okrene glavu ustranu, da ne bi disao prema Olji i zagunđa nekakvu glupost.

— Vi nemate prava... Ja nisam kriva, — zamuca Olja. — To je tatina i mamina volja, i t. d.

Ja se okrenem natrag i brzo zaputim prema osvijetljenom zamku.

Međutim u zamku se publika pripremala da čestita zaručniku i nevjesti i nestrpljivo pogledala na sat... U predsobljima se tiskali lakaji s poslužavnicima; na poslužavnicima stajale boce i pehari. Čajhidzev je nestrpljivo stiskao desnu ruku u lijevoj i očima tražio Olju. Kneginja je hodala po sobama i tražila Olju, da ju pouči kako da se vlada, što će odgovoriti majci, i t. d. Naši su se smijuckali.

— Ne znaš li, gdje je Olja? — zapita me kneginja.

— Ne znam.

— Idi traži.

Siđem ja u vrt i, s rukama na leđima, obiđem dvaput oko kuće. Naš slikar zasvira na trubu. To je značilo: »Drži, ne puštaj!«. Jegorov odgovori iz sjenice glasom sove. To je značilo: »U redu, držim!«

Pošto sam malo prohodao, uđem u kuću. U predsobljima su lakaji postavili poslužavnike na stolove, i stojeći praznih ruku, tupo zaglėdali u publiku. Publika je, opet, u nedoumici pogledala na sat, gdje je velika kazaljka pokazivala već dvanaest i četvrt. Royali zamuknu. U svim se sobama zacarila duboka, mučna, gluha tišina.

— Gdje je Olja? — upita me zajapurena kneginja.

— Ne znam... U vrtu je nema.

Kneginja slegne ramenima.

— Zar ona ne zna, da je već odavno vrijeme? — upita ona, povukavši me za rukav.

Ja slegnem ramenima. Kneginja ode od mene i došapne nešto Čajhidzevu. Čajhidzev također slegne ramenima. Kneginja i njega povuče za rukav.

— Glupača! — prosikće ona i ustrča se po cijeloj kući. Sobarice i gimnazijalci, kneginjini rođaci bučno sjuriše stepenicama i zagrabiše u dubinu vrta da potraže iščezlu nevjestu. I ja pođoh u vrt. Bojao sam se, da Jegorov ne će znati zadržati Olju, te će pokvariti skandal, što smo ga mi smislili. Zaputim se prema sjenici. Uzalud sam se bojao! Olja je sjedila pored Jegorova, micala svojim prstićima pred njegovim očima i šaputala, šaputala... Kada je ona prestajala šaputati, počinjao je mrmljati Jegorov. On joj je tumačio ono, što kneginja zove »idejama«... Svaku je svoju riječ zaslađivao poljupcem. Govorio je, svaki čas navaljivao sa poljupcima i istovremeno odvraćao svoja usta ustranu, jer se bojao,

da Olja ne osjeti miris rakije. Bili su oboje sretni, očito da su zaboravili sve na svijetu, ni vrijeme nisu osjećali. Zastanem malo na ulazu u sjenicu, u duhu se razveselim, i ne želeći narušavati sretni mir, pođem ka zamku.

Kneginja se onesvješćivala i udisala alkohol. Gubila se u nagađanjima, ljutila i stidjela gostiju, zaručnika... Ona nikada ne tuče, ali je ošamarila sobaricu, kad joj je javila, da nigdje nema kneginjice. Ne dočekavši šampanjca ni čestitanja, gosti su se smijuljili potračali i opet se prihvatili plesa.

Izbije jedan sat, a Olja se ne pojavi. Kneginju je spopadalo bjesnilo.

— Sve su to vaša posla! — siktala je ona, prolazeći mimo bilo kojeg od nas. — Dobit će ona svoje! Gdje je ona?

Napokon se našao dobrotvor, koji joj saopći, gdje je Olja... Dobrotvor je bio maleni, trbušasti gimnazijalčić, kneginjin nećak. Gimnazijalčić je dotrčao kao lud iz vrta, priskočio kneginji, sjeo joj na koljeno, sagnuo k sebi njenu glavu i prošaptao joj na uho... Kneginja problijedi i do krvi se ugrize za usnu.

— U sjenici? — upita.

— Jest.

Kneginja se digne i sa grimasom nalik na službeni smiješak, objavi gostima, da Olju boli glava, da ona moli izvinjenje, i t. d. Gosti izraziše žaljenje, na brzinu večeraše te se stanu razilaziti.

U dva sata (Jegorov se provaljanio i zadržao Olju do dva) stajao sam na ulazu terase iza gustih redova oleandrovih stabalaca i čekao Oljin povratak. Želio sam pogledati Oljino lice. Volim sretna ženska lica. Htio sam vidjeti, kako će se ljubav prema Jegorovu i u isto vrijeme strah pred majkom smjestiti na jednom te istom licu; i što je snažnije: ljubav ili strah? Nisam dugo udisao miris oleandera. Olja se brzo pojavila. Upio sam se očima u njezino lice. Išla je polako, podigavši malo haljinu i pokazujući svoje malene cipelice. Lice joj je bilo dobro osvijetljeno mjesečinom i fenjerčićima, što su visjeli na drveću i svojim svjetlucanjem kvarili mjesečevu svjetlost. Lice joj je bilo ozbiljno, blijedo. Tek su joj se usne neznatno osmjehivale. Oči su zamišljeno gledale u zemlju; takvim se očima obično rješavaju teški zadaci. Kada je stupila na prvu stepenicu, oši su joj nemirno

zašarale, zaigrale, sjetila se majke. Olja lagano rukom poravna neuređenu frizuru, malo neodlučno zastane na prvoj stepenici, i osovivši glavu, smjelo pođe prema vratima... Ali tu mi je bilo suđeno da vidim prizor i po... Vrata se širom otvoriše, a blijedo Oljino lice osvijetli jarko svijetlo. Olja zadrhti, ustukne i lagano se nakloni... Kao da ju je nešto smoždilo. *Na pragu, uzdignute glave, stajaše kneginja, zajapurena, dršćući od gnjeva i stida... Trenutak dva otegla se šutnja.*

— *Kneževska kći,* — *progovori kneginja,* — *i zaručnica kneza ide na sastanke s poručnikom!? S Jevgraškom! Gaduro jedna!*

Olja se sva zgrči, i dršćući, kao zmija klizne mimo kneginje i odjuri u svoju sobu. Sjedne na svoj krevet i svu noć nije s prozora smetnula svojih očiju, punih strave i nemira.

U tri sata noću mi smo opet imali sastanak. Na tom smo se sastanku šalili s Jegorovom, pijanim od sreće i otpremili harkovskoga barona-jurista k Čajhidzevu. Knez još nije spavao. Harkovski baron-jurist imao je da »prijateljski« upozori Čajhidzeva na neugodnost njegova, Čajhidzevljeva položaja, da ga zamoli, da bi se on, knez, kao razborit čovjek potrudio sam sebi objasniti ovu neugodnost i da ga zamoli između ostalog i to, da nam oprosti zbog našega upletanja, da oprosti »drugarski«, kao odrastao čovjek...

Čajhidzev odgovori baronu, da on »to sve dobro shvaća«, da ne drži do očinskog zavjeta, ali ljubi Olju, te je zbog toga i bio tako uporan... On usrdno stisne baronu ruku i obeća, da će već sutra otputovati.

Slijedeće jutro Olja se pojavi kod čaja blijeda, slomljena, puna najočajnijih očekivanja, bilo joj je i strašno i sramotno... No lice joj je zasjalo, kad nas je spazila i čula u blagovaonici. Mi smo svi zajedno stajali pred kneginjom i vikali. Vikali smo svi odjednom. Zbacili smo naše male maske i glasno tumačili kneginji »ideje«, vrlo nalik na one, što ih je sinoć Jegorov tumačio Olji. Govorili smo o ličnosti žene, o zakonitosti slobodnoga izbora, i t. d. Kneginja nas je šuteći, namršteno slušala i čitala pismo, što joj ga je poslao Jegorov, — čitava je družba sudjelovala pri pisanju toga pisma, a bilo je prepuno riječi: »radi maloljetnosti«, »zbog neiskustva«, »vašim blagoslovima«, i t. d. Kneginja nas je

saslušala do kraja, do kraja pročitala dugačko Jegorovljevo pismo i rekla:

— Nije na vama, žutokljuncima, da učite mene, staricu. Znam, što radim. Ispijte čaj i odlazite odavde da drugima solite pamet. Nema vama života sa mnom, sa staricom... Vi ste pametni ljudi, a ja budala... Zbogom, gospodičići!... Bit ću vam uvijek zahvalna!

Kneginja nas je tjerala. Mi joj napisasmo pismo zahvalnosti, poljubismo joj ruku, i sa bolom u duši otputovasmo isti dan na Jegorovljevo imanje.

S nama je otputovao i Čajhidzev. Kod Jegorova smo se bavili samo time, da smo pijančevali, tugovali za Oljom i tješili Jegorova. Kod njega smo proveli oko dvije nedjelje. Treće nedjelje dobije naš baron-jurist pismo od kneginje. Kneginja je molila barona, da dođe na Zeleni sprud i napiše joj nekakav akt. Baron ode. Za tri dana iza odlaska pođosmo i mi tamo, tobože za baronom. Na Zeleni sprud stigosmo pred ručak. Nismo ulazili u kuću, nego smo se, pogledajući na prozore, povlačili po vrtu. Kneginja nas ugleda s prozora.

— To vi stigoste? — vikne.

— Jest, mi.

— Imate li posla, je li?

— Mi smo tu zbog barona.

— Baron nema kada da sa vama, obješenjacima, preklapa! — On piše.

Mi skidosmo šešire i pridosmo k prozoru.

— Kako vaše zdravlje, kneginjo? — zapitam ja.

— Što se tu vučete? — odgovori kneginja. — Ulazite u sobe.

Uđosmo u sobe i smjerno posjedasmo na stolce. Kneginji, koja se strašno dosađivala bez našeg društva, dopala se ta smjernost. Ostavila nas je na ručku. Za vrijeme ručka jednoga od nas, što je ispustio žlicu, izgrdila je kao šmokljana i ukorila nas, da se ne znamo ponašati za stolom. Prošetali smo s Oljom, ostali da prenoćimo... Prenoćili smo i drugu noć i zasjeli na Zelenom sprudu sve do rujna. Mir se sklopio sam od sebe.

Jučer sam dobio pismo od Jegorova. Poručnik piše, da se svu zimu »ulagivao« kneginji i da je kneginjin gnjev uspio okrenuti u milost. Ona tvrdi, da će naljeto biti njegova svadba.

Ubrzo treba da dobijem dva pisma: jedno strogo, službeno od kneginje, drugo dugačko, veselo, puno planova — od Olje. U svibnju opet putujem na Zeleni sprud.

»IAKO SU SE SRELI, IPAK...«

Položivši ispit, Gvozdikov sjede na konjski tramvaj i za šest kopjejaka (uvijek se vozio na krovu) stiže do mitnice. Od mitnice do ljetnikovca, tri vrste, on prevali pješice. Pred vratima ga sretne gospodarica ljetnikovca, mlada damica. Sinčića te damice poučavao je on aritmetiku i za to je dobivao hranu, stan u ljetnikovcu i pet rubalja mjesečno u gotovu novcu.

— No što, kako je? — upita ga gazdarica pružajući ruku. — Sretno? Položiste li ispit?

— Položio.

— Bravo Jegore Andrejeviču! Što ste dobili?

— Po običaju... Pet... Hm...

Gvozdikov nije dobio pet, nego samo plus tri, ali... ali zašto da ne slaže, ako se može? Oni, koji idu na ispit, lažu isto tako rado kao i lovci. Ušavši u svoju sobu, Gvozdikov na stolu nađe malo pisamce u ružičastoj koverti. Pisamce mirisaše na rezedu. Gvozdikov raskinu omot, poljubi papir i pročita slijedeće:

»Tako i jest. Budite točno u osam sati kraj jarka, u koji vam je jučer pao šešir. Ja ću sjediti pod drvetom na klupici. I ja ljubim vas. Ne budite samo tako neokretni. Treba biti borben. S nestrpljenjem čekam veče. Strašno vas volim. Vaša S.«

»P. S. Mama je otišla, i mi ćemo šetati do ponoći. Ah, kako sam sretna! Bakica će spavati, ne će primijetiti.«

Pročitavši to pismo, Gvozdikov se široko nasmija, visoko poskoči i pobjednički zakoraca po sobi.

— Voljen! Voljen! Voljen!!! Kako sam sretan, đavo ga odnio! O-o-o! Tra-la-la!

Gvozdikov još jednom pročita pismo, poljubi ga, brižljivo sklopi i spremi u anatomski stol. Donesoše mu ručak. On,

opijen od pisma, i zaboravivši sve na svijetu, pojede sve što god su mu donijeli: i juhu, i meso, i kruh. Ručavši, on legnu i poče sanjariti o svemu i svačemu: o prijateljstvu, o ljubavi, o službi ... Pred njegovim očima treperio je Sonjin lik.

»Kakva šteta što nemam sata, mislio je on. — Da imam sat, mogao bih izračunati koliko mi vremena preostaje do večeri. Vrijeme će, kao za inat, prolaziti strašno polako.«

Kad mu je dodijalo ležanje i sanjarenje, on se diže, prošeće, i pošalje kuharicu po pivo.

»Dok ima, ima — pomisli on — mi ćemo popiti. Vrijeme će brže poteći!« Donesoše pivo. Gvozdikov sjedne, poreda pred sebe svih šest boca i, ljubazno ih gledajući, započe piti. Popivši tri čaše, on poćuti kao da mu u grudima i glavi upališe svjetiljku: postalo je tako toplo, svijetlo, dobro.

»Ona će ostvariti moju sreću! — pomisli on, prihvaćajući se druge boce. — Ona ... baš ona, o kojoj sam sanjao ... Oh, da!«

Nakon druge boce on osjeti da su mu u glavi ugasili svjetiljku — postade tamno. Ali zato ostade veselo!

Iza druge boce je lijepo živjeti na tom svijetu!

Prihvaćajući se treće boce, Gvozdikov si je pred nosom mahao rukom i zaklinjao se, da na svijetu nema nikog sretnijeg od njega. Zaklinjao se on samome sebi i vjerovao je, bez priziva, toj zakletvi.

— Znam što je ona u meni zavoljela! — promrmlja on. — Znam! Ona je u meni zavoljela neobična čovjeka! Tako je! Zna ona koga će zavoljeti i zašto će zavoljeti ... Neobična čovjeka! Ja nisam bilokakav tamo ... takav ... Ja sam Gvozd ... Ja ...

Prihvatajući se četvrte boce, on je uskliknuo:

— Da-a! ... Ne bilo kakav! Zavoljela je ona u meni ... Genija! Ge-ni-ja! Svjetskog genija! Tko sam ja? I što sam ja? Vi mislite — Gvozdikov? Da, ja sam Gvozdikov, ali kakav Gvozdikov? Šta vi mislite?

Ispivši četvrtu bocu do polovine, on je udario šakom po stolu, razbarušio kose i rekao:

— Ja ću im pokazati tko sam! Samo da završim studij! Dajte mi samo da počnem raditi! Ja sam žrec nauke ... Ona je u meni zavoljela žreca nauke. I pokazat ću da ona ima pravo! Vi mi ne vjerujete? Zašto? I ona da ne vjeruje? Ona?

Sonja? Što će mi onda i ona! Ja ću dokazati! Odmah ću početi učiti!... Samo ću popiti ovu čašu... Svi ste vi podlaci!

Gvozdikov se razljuti, ispi čašu, uhvati s police knjigu, otvori i poče čitati iz sredine:

»Uzrokom iščašenja donje čeljusti može također biti pa... pad, udarac u vrijeme dok su usta otvorena...«

— Glupost! Čeljust... Udarac... To da se... Glupost!

Gvozdikov sklopi knjigu i prihvati se pete boce. Popivši konačno i petu i šestu, on se rastužio i zamislio o ništavilu svemira uopće i čovjeka kao dijela svemira... Razmišljajući, on makinalno stavi čep na grlo boce i gađaše ga zvrčkom, pokušavajući pogoditi u zelenu mrljicu, koja se ljuljala pred njegovim očima. Crne, zelene i plave mrljice zatitraše mu pred očima kad je pogodio čepom u zelenu mrlju. Jedna od njih, jarkocrvena, sa zelenim iglama, smiješeći se, poletje njegovim očima i ispusti iz sebe nešto nalik na tutkalo... Gvozdikov osjeti da mu se lijepe oči... »U očima mi netko... vrišti! — pomisli on. — Treba izići na zrak, jer ću oslijepiti. Treba pro... prošetati... Ovdje je sparno. Lože u svim pećima... Ma-magarci! Vrište i lože peći! Budale!« Gvozdikov nadjenu šešir na glavu i iziđe iz sobe. Vani je već bio mrak. Bilo je oko deset sati. Na nebu svjetlucahu zvjezdice. Mjeseca nije bilo i noć se činila mračnom. Gvozdikovu zamirisa majska svježina šume. Susretoše ga svi pratioci rendezvousa: i šuštanje lišća, i pjesma slavuja, i... čak zamišljena, bijeleći se u mraku, »ona«. On neprimjetno stiže do mjesta, koje se spominjalo u pismu.

Ona se podignu s klupe i pođe mu u susret.

— Georg! — reče ona jedva dišući. — Ovdje sam.

Gvozdikov se zaustavi, posluša i počne gledati gore, u vršice drveća.

Učini mu se da je njegovo ime izrekao netko negdje gore.

— Georg, to sam ja! — ponovi ona prišavši mu bliže.

— A?

— To sam ja.

— Šta? Tko je tu? Tko?

— To sam ja, Georg... Hajdemo... Sjednimo.

Georg protrlja oči i pogled mu se zaustavi na njoj...

— Što trebate?

— Šaljivčino! Zar ne znate što? Zar vi ništa ne vidite?

— A-a-a... Dopustite... Tko vam je do... do... dopustio da noću šetate po tuđem vrtu? Milostivi gospodaru! Odgovarajte, milostivi gospodaru, jer, u protivnom slučaju ja ću vvvam... dati po njuš... njuš...

— Georg pruži ruku i uhvati je za rame. Ona se zasmija.

— Kakav ste šaljivčina! Ha-ha-ha... Kako dobro znate glumiti! No, hajdemo... Hajde da pobrbljamo...

— O kome brbljati? Šta? Zašto vi? I zašto ja? Smijete se? Ona se nasmija još glasnije, uhvati ga pod ruku i povuče naprijed. On se ustremi natrag. Izgledao je poput tvrdoglava konja, koji u trojci vuče u sredini, a ona na onoga s kraja, koji vuče na suprotnu stranu.

— Meni... meni se spava... Pustite me — zamrmljao je. — Ne želim se baviti glupostima...

— No, da, da... Zašto ste zakasnili pola sata? Jeste li učili?

— Učio... Ja uvijek učim... Uz... ro... kom iščašenja donje čeljusti može biti pad, udarac pri otvorenim ustima. Čeljusti sve više razbijaju po krčmama i gostionicama. Hoću piva... Jakoga...

On i ona se dovukoše do klupe i sjedoše. On podupre glavu šakama, uprvši laktovima o koljena, i zafrkće. Šešir mu skliznu s glave i pade na njene ruke. Ona se nagne i pogleda ga u lice.

— Što vam je? — upita ga tiho.

— To nije vaša, nije vaša stvar... Nitko nema prava da se miješa u moje poslove... Svi su oni budale i vi ste... budala.

Zašutjevši, Gvozdikov doda:

— I ja sam budala...

— Jeste li primili pismo? — upita ona.

— Primio... Od Sonji... ce... Od Sonje... Vi ste — Sonja? No, pa šta? Glupost... Riječ »nestrpljivost« u slogu »ne« se piše sa »e«, a ne sa »jat«. Pismenjaci! Đavo da vas nosi sasvim!...

— Vi ste pijani, je li?

— Nne... nego sam pravedan! Tko vam daje pra... pr... pr... Od piva se ne može biti pijan... A? Koji?

— A zašto onda, nesretniče, brbljate gluposti, ako niste pijani?

— Nne. Nominativ — mene, genitiv — tebe, dativ, nominativ. — Processus condyloideus et musculus sterno-cleidomastoideus.[1]

Gvozdikov se nasmija i objesi glavu na koljena...

— Spavate li? — upita ona.

Odgovora nije bilo. Ona zaplače i počne lomiti rukama.

— Vi spavate, Jegore Andrejeviču? — ponovi ona. Umjesto odgovora začu se glasno, sipljivo hrkanje. Sonja se digla.

— Odvra-t-ni!! — promrmlja ona. — Ništarija! Eto, kakav si ti! Evo ti na! Na ti! Na ti!

I Sonja svojom malenom ručicom pet puta udari Gvozdikova po zatiljku, i to kako udari! Noge su joj gazile po njegovom šeširu. Osvetljive žene!

Drugi dan je Gvozdikov poslao Sonji pismo slijedećeg sadržaja:

»Molim da mi oprostite. Nisam sinoć mogao doći zbog toga, što sam bio strašno bolestan. Naznačite drugo vrijeme, makar danas uveče, na primjer. Ljubeći vas Jegor Gvozdikov.«

Odgovor na to pismo glasio je ovako:

»Vaš šešir se nalazi u blatu kraj klupe. Možete ga tamo naći. Kad više volite piti pivo nego što ljubite, onda pijte pivo. Ne želim vam smetati. Više ne vaša S...«

»P. S. Ne odgovarajte mi. Ja vas mrzim.«

---

[1] Spona u vidu jarma (koji povezuje donju čeljust uz gornju) i grudnoplećni — prsni mišići.

DOPISNIK

Glazbenika je bilo osam. Njihovom vođi Guriju Maksimovu bijaše rečeno, da, ako muzika ne bude svirala neprestano, glazbenici ne će vidjeti ni jedne čašice rakije, a zahvalnost za trud dobit će s velikim natezanjem. Ples je počeo točno u osam sati uvečer. U jedan sat po ponoći gospođice su se naljutile na kavalire, polupijani su se kavaliri naljutili na gospođice i ples se poremetio. Gosti su se razdijelili na grupe. Starci su zaposjeli salon, u kojem je stajao stol sa četrdeset i četiri boce i s isto toliko tanjura; gospođice su se zabile u kut, šaputale o drskostima kavalira i stale rješavati pitanje: kako to izgleda, da zaručnica smjesta počinje govoriti zaručniku »ti«. Kavaliri su zauzeli drugi kut i svi odjedamput počeli govoriti, svaki svoje. Gurije, prva i loša violina i dirigent, zasvirao je sa svojom sedmoricom Černjajevski marš. Svirao je bez prestanka i zaustavljao se samo onda, kada je htio popiti rakiju i podići hlače. Ljutio se: druga i najgora violina bijaše da ne može gore pijana i vraški je fantazirala, a flautisti je svakoga časa padala flauta na pod, on nije gledao note i bezrazložno se smijao. Podigla se strašna galama. S malenog su stolića popadale boce... Netko je po leđima udario Nijemca Karla Ivanoviča Fünfa... Vičući i smijući se, iskočilo je nekoliko ljudi s crvenim fizionomijama iz spavaće sobe; za njima je pojurio uplašeni lakaj. Đakon Manafuilov, želeći da zablista pred pijanom i veoma poštovanom publikom svojom duhovitošću, stao je mački na rep i držao ju je sve dotle, dok lakaj nije ispod njegovih nogu iščupao promuklu mačku i primijetio mu, da je to »prava glupost«. Gradski je načelnik uobrazio, da mu je nestao sat, strašno se uplašio, oznojio i počeo psovati dokazujući da njegov sat vrijedi sto rubalja. Zaručnicu je zaboljela glava... U predsoblju je palo na pod nešto teško, odjeknuo je tresak.

U salonu, oko boca, starci se nisu vladali starački. Sjećali su se svoje mladosti i brbljali vrag bi znao što. Pričali su viceve, šalili se na račun domaćinovih ljubavnih doživljaja, sipali dosjetke, kikotali, a domaćin, očito zadovoljan, sjedio je izvalivši se u naslonjaču i govorio: »ni vama nije zamjerke, pasji sinovi, znam ja vas dobro i vašim sam ljubavnicama ne jedamput darove donosio« ... Otkucalo je dva sata. Gurije je po sedmi put zasvirao španjolsku serenadu. Starci su se raspalili.

— Gledaj Jegorije! — zašušljeta jedan starac, — obraćajući se domaćinu i pokazujući u kut. — Kakav to tamo neštaško sjedi?

U kutu pokraj police za knjige, mirno, podavivši poda se noge, sjedio je mali starčić u tamnozelenom iznošenom dugom kaputu sa svijetlim dugmetima, i, da skrati vrijeme, prelistavao je nekakvu knjigu. Domaćin pogleda u kut, zamisli se pa se osmjehnu.

— To je, braćo moja, — reče on, — novinar. Zar ga ne poznajete? Izvanredan čovjek! Ivane Nikitiču, — obrati se on starčiću sa svijetlim dugmetima, — pa što ti sam sjediš? Priđi ovamo!

Ivan Nikitič se prenu, podiže svoje plave očice i strašno se zbuni.

— To vam je, gospodo, književnik, novinar — nastavi domaćin. — Mi pijemo, a oni, vidite li, sjede u kutu i pametno misle, a na vas podrugljivo pogledaju. Sramota, brate. Hodi popij, tā grehota je!

Ivan Nikitič ustade, krotko priđe stolu i nali sebi čašicu rakije.

— Živjeli ... promrmlja on polako ispijajući čašicu, — da sve ... tako dobro ... kako treba.

— Zamezi, brate! Jedi.

Ivan Nikitič zatrepta očicama i pojede sardinu. Debeljko sa srebrnom medaljom na vratu priđe mu straga pa mu na glavu sasu šaku soli.

— Bit će slanija, ne će se crvi izleći! — reče on.

Društvo se nasmija. Ivan Nikitič zavrtje glavom i jako se zacrvenje.

— Ta nemoj se vrijeđati! — reče debeljko. — Čemu vrijeđanje? To je šala s moje strane. Baš si čudak. Gledaj,

i sebi ću posuti. Debeljko dohvati sa stola slanik i prosu sebi sol na glavu.

— I njemu ću, ako hoćeš, posuti. Čemu se vrijeđati, — reče on i posoli domaćinovu glavu. Društvo udari u grohotan smijeh. Ivan Nikitič se također nasmiješi i pojede drugu sardinu.

— A što ti, političaru, ne piješ? — reče domaćin. — Pij! Hajde pij sa mnom! Ne, sa svima ćemo popiti!

Starci ustadoše i opkoliše stol. Čašice napuniše konjakom. Ivan se Nikitič nakašlja i oprezno se lati čašice.

— Meni je bilo dosta, — reče on, obraćajući se domaćinu. — Ja sam već i tako pijan. E, bog vam dao, Jegore Nikiforiču, da sve bude dobro i sretno. Ali što vi mene tako neprestano gledate? Zar sam ja čudnovat čovjek? Hi-hi-hi? E, bog vam dao Jegore Nikiforiču, dragi moj, budite tako ljubazni i dobri, naredite Guriju, da Grigorije prestane bubnjati. Sasvim me izmučio nitkov. Tako bubnja, da se utroba preokreće... U vaše zdravlje!

— Neka bubnja, — reče domaćin — Zar može postojati muzika bez bubnja. Ni to ne razumiješ — a još pišeš djela. E, sada sa mnom popij.

Ivan Nikitič štucnu i sitno zakorača. — Domaćin nali dvije čaše.

— Pij, prijatelju, — reče on, — a skrivati se ne smiješ. Pisat ćeš da su kod L-va svi bili pijani, pa ćeš i o sebi napisati. E? Želim ti dugo zdravlje. Pa deder, pametnjakoviću! E baš si nekakav zbunjen! Pij!

Ivan Nikitič se nakašlja, useknu se i kucnu s domaćinom.

— Želim Vam, da zlu, pogibelji i nevoljama svakakvim... izbjegnete! — izvali trgovac; najstariji se zet domaćinov grohotom nasmija.

— Hur-a-a-a za novinara! — viknu debeljko, obuhvati Ivana Nikitiča i podiže ga u zrak. Priskočiše drugi starci i Ivan Nikitič se osjeti iznad svoje glave, na rukama, glavama i ramenima veoma poštovane i pijane t-e inteligencije.

— Lju... lju-lja-aj ga lopužo! Nosite vragoljana! Vuci ga, tamnozelenoga nevaljalca! — povikaše starci i ponesoše Ivana Nikitiča u dvoranu. U dvorani se starcima priključiše kavaliri i počeše uvis bacati jadnoga novinara do samoga

stropa. Gospođice zapljeskaše, glazbenici zamuknuše i odložiše svoje instrumente, lakaji, radi otmjenosti uzeti iz kluba, začudiše se »skandaloznom ponašanju« i preglupo zahihotaše u svoje aristokratske šake. Sa dugoga kaputa Ivana Nikitiča otpadoše dva dugmeta i otkopča se kajiš. On je dahtao, stenjao, pištao, mučio se, ali se... blaženo smiješio. On ni u kojem pogledu nije očekivao takve počasti za sebe, »ništicu, koja se među ljudima jedva vidi i teško opaža...«, kako se on izražavao.

— Haa-ha-ha-ha! zaurla zaručnik i, pijan kao ćuskija, čvrsto zgrabi za noge Ivana Nikitiča. Ivan se Nikitič zaljulja, iskliznu iz ruku t-e inteligencije i uhvati se za vrat debeljku sa srebrnom medaljom.

— Vrat ću slomiti, — zamrmlja on, — vrat ću slomiti! Dopustite, molim, samo malo! Eto, tako... Oh, ne, nemojte tako, molim vas. Zaručnik spusti noge, i on ostade viseći na debeljkovu vratu. Debeljko mahnu glavom i Ivan Nikitič pade na pod, zastenja i hihoćući ustade na noge. Svi su se grohotom smijali, pa čak i civilizirani lakaji iz neciviliziranoga kluba s visoka su mrštili nosove i smiješili se. Lice Ivana Nikitiča jako se naboralo od blaženog osmijeha, iz njegovih vlažnih plavih očiju osule se varnice, a usta se iskrivila u stranu, pritom se gornja usna iskrivila udesno, a donja se istegla i iskrivila ulijevo.

— Poštovana gospodo! — poče on slabim tenorom, šireći ruke i popravljajući pojas, — poštovana gospodo. Dao vam bog sve ono, što vi od njega želite. Hvala i njemu, dobrotvoru, njemu... evo njemu, Jegoru Nikiforoviču... Nije podcijenio sitnoga čovjeka. Susreli su me prekjučer u Grjaznoj[1] ulici, pa mi vele: »Tä dođi Ivane Nikitiču. Gledaj, da svakako dođeš. Bit će cio grad, pa i ti, sveruska spletko, dođi! Nisu me zanemarili, daj im bože zdravlja. Usrećili ste me svojom iskrenom pažnjom, niste zaboravili novinara, starkelju odrpanoga. Hvala vam. I ne zaboravljajte, poštovana gospodo, ovakve kao ja. Mi smo mali ljudi, to je istina, ali duša nam nije loša. Ne podcjenjujte nas, ne gledajte nas sa gađenjem, mi ćemo to osjetiti. Među ljudima mi smo mali i bijedni, a međutim mi smo sol zemlje i stvoreni smo od boga na korist

[1] Grjaznij — na ruskom znači: prljav. — Prev.

domovini i podržavamo svemir, dobro veličamo, ljudsko zlo grdimo.

— Što to melješ... — povika domaćin. — Zaklepetao budala Ivanovič! Ti govor drži!

— Govor, govor! — glasno povikaše gosti.

— Govor? Hik-hik-hik-hm. Razumijem. Dopustite mi da promislim. Ivan Nikitič poče misliti. Netko mu je tutnuo u ruke čašu šampanjca. Porazmislivši malo, on ispruži vrat, podiže čašu i poče u tenoru, obraćajući se Jegoru Nikiforoviču.

— Govor moj, milostive gospođe i milostiva gospodo, bit će kratak i dužinom svojom ne će odgovarati današnjem za vas veoma dirljivom događaju. Ik-ik-hm. Veliki je pjesnik rekao: blažen je onaj, tko je od mladosti bio mlad! U istinitost toga ja ne sumnjam i čak smatram, da se ne ću prevariti, ako u mislima još nešto dodam i jezikom ponovim slijedeće riječi mladim uzročnicima ove svečanosti i događaja: neka naši mladi ne budu mladi samo sada, kada su po svojoj prirodi još fizički mladi, nego i u starosti svojoj, jer blažen je onaj, tko je od djetinjstva bio mlad, ali je sto puta blaženiji onaj, tko je svoju mladost sačuvao sve do groba. Neka budu oni, uzročnici ovoga moga trabunjanja, u starosti svojoj stari tijelom, ali mladi duhom, to jest, duhom što leti u velikim visinama. Sve do lijesa neka ne osiromaše njihovi ideali u čemu se i sastoji istinito blaženstvo čovjekovo. Njihov zajednički život neka se slije u jedino čisto, dobro i čestito, i neka posluži nježno ona koja voli... hi-hi-hi... tako reći kao oktava svome mužu, mužu jake pameti, i neka ostvare oni milozvučnu harmoniju. Vivat, živio i hu-r-a-a!

Ivan Nikitič iskapi šampanjac, lupnu petom o pod i kao pobjednik pogleda na one, što stajahu naokolo.

— Vješto, vješto, Ivane Nikitiču! — povikaše gosti.

Mladoženja, ljuljajući se, pristupi Ivanu Nikitiču, pokuša da primakne nogu k nozi i da se nakloni, ali se nije naklonio, malo te ne pade, zgrabi govornika za ruku i reče:

— Boku... boku mersi[1]. Vaš je govor ve-o-oma, vrlo dobar, i nije lišen neke ten-tendencije.

---

[1] Mnogo hvala! (franc. beaucoup merci)

Ivan Nikitič poskoči, zagrli mladoženju i poljubi ga u vrat. Mladoženja se strašno zbuni, te, da sakrije zbunjenost, poče grliti tasta.

— Vješto vi možete tumačiti osjećaje! — reče debeljko s medaljom. — Takav vam je izgled, da... nikako nisam očekivao zaista... oprostite, molim!

— Vješto? — tankim će glasom Ivan Nikitič. — Vješto? He-he-he. Nego što. I sam znam, da je vješto. Samo je malo vatrenosti, ali odakle meni ona, ta vatrenost? Nisu to više one godine, poštovana gospodo! Prije, koji put kad kažeš što ili napišeš, pa ti se samome srce topi od miline i diviš se talentu svome. Eh, puste godine! Trebalo bi da popijemo, fra-diavolo, za te godine! Deder, prijatelji, popijmo! jer one godine bijahu strašno plodonosne.

Gosti pridoše stolu i uzeše po čašicu. Ivan Nikitič se preobrazio, sebi nije nalio čašicu, već čašu.

— Popijmo, poštovana gospodo, — nastavi on. — Golemu ste pažnju iskazali meni, starcu, iskažite onda počast i vremenu, kada sam ja bio velik čovjek. Divno bijaše ono vrijeme! Mesdames. Gospođice moje, kucnite se sa zmijom i gušterom, koji je izbezumljen od vaše ljepote. Čok! He-he-he! Amorčići moji! Eh, što je bilo vrijeme, sakramento![1] Volio sam i trpio, pobjeđivao sam i ne jedamput bio pobjeđivan. Hu-r-a-a!

— Eh, bilo je vrijeme, — nastavi oznojeni i uznemireni Ivan Nikitič, — bilo je to vrijeme, draga gospodo. I sada su lijepa vremena, ali za nas novinare, ono vrijeme bijaše ljepše, s jednostavnoga razloga, što je u ljudi bilo više vatrenosti i istine. Prije je svako piskaralo bilo junak, vitez bez mane i straha, mučenik, stradalac i pravedan čovjek. A sada? Pogledaj, ruska zemljo, na sinove tvoje, koji pišu, i posrami se, gdje ste vi, istinski književnici, publicisti i ostali ratoborci i trudbenici na poprištu..., ik... k... hm... javnosti. Ni-gdje!!! Sada svi pišu. Tko hoće, taj i piše. Kome je duša prljavija i crnja od moje čizme, kome se nije srce stvaralo u majčinoj utrobi, nego u kovačnici, u koga ima toliko istine, koliko ja imam vlastitih kuća, i taj se sada usuđuje da stupi na put slavnih, — put koji pripada prorocima istinoljupcima

[1] Kunem se (tal. sacramente)

i onima, koji mrze srebro. Vi, gospodo moja draga! Taj je put sada postao širi, ali nema tko da po njemu ide. Gdje su istinski talenti? Hajde, traži, bogami ne ćeš pronaći!... Sve je postalo staro i osiromašilo je. Tko je od prijašnjih delija i junaka ostao živ, i taj je sad osiromašio duhom i prekardašio. Prije su jurili za istinom, a sada jure za blistavom frazom i za parama, ne bilo ih! Čudan je duh zavladao! Zlo je, prijatelji moji! Pa ni ja se, prokletnik, nisam zastidio svoje sijede kose, pa sam se i dao u potjeru za lijepom riječju! Svako malo pa gledam da u dopis upletem štogod onako. Hvala bogu tvorcu neba i zemlje, nisam koristoljubiv i ne laćam se da pišem, što sam gladan. Sada, tko hoće da jede, taj i piše, a piše, što hoće, tako da bi izvana ličilo na istinu. Želite li da dobijete novaca iz redakcije? Želite? E, ako hoćete, onda i raspalite, da je u našoj T. toga i toga datuma bio zemljotres, i da je baba Akulina, oprostite Mesdames, meni bestidniku, onomadne odjednom šestoro djece rodila... Zbunile ste se, ljepotice! Oprostite velikodušno neotesancu. Ja sam doktor psovke i u davna sam vremena ne jedamput po krčmama iz ovoga predmeta disertacije branio, i u različitim diskusijama prostake pobjeđivao. Oprostite, dragi! O-ho-ho... tako je to, piši što hoćeš, sve papir podnosi. Prije tako nije bilo. Mi ako smo i pisali laži, pisali smo ih zbog svoje ograničenosti i gluposti, ali nam laž nije bila oružje, jer ono, za što smo radili, smatrali smo svetinjom i njoj se klanjali.

— A zašto vi nosite svijetla dugmeta, — prekinu Ivana Nikitiča nekakav kicoš sa četiri kukme na glavi.

— Svijetla dugmeta? Doista, što su ona svijetla... Po navici... U davno vrijeme, prije 20 godina, naručio sam kod krojača kaput; e, a on, krojač zabunio se, i mjesto crnih dugmeta prišio je svijetla. Tako sam se navikao na svijetla dugmeta, zato što sam taj kaputić sedam godina vukao... E, evo, gospodo moja, kako je bilo prije! Slušaju ljepotice, golubići, slušaju mene starkelju, mili moji. Hi-hi-hi... Bog vam dao zdravlja! Ljepotice moje nezemaljske! Da ste živjele prije četrdeset godina, kad sam bio mlad, i kad sam bio sposoban da plamenom ognjenim srca sažižem! Bio bih rob, djevojke, i na koljenima bih sebi rupe... Smiju se cvjetići!... Oh! vi, moji... Počastili ste starca pažnjom svojom.

— Pišete li sada štogod? — prekinu Ivana Nikitiča, koji se razglagoljao, gospođica prćasta nosića.

— Pišem li? kako ne bih pisao? Ne ću zakopati, carice duše moje, talent svoj do samoga groba! Pišem, zar niste čitali? Dopustite da vas upitam, a tko je sedamdeset i šeste godine objavio dopis u »Glasu«? Tko? Zar niste čitali? Izvrstan dopis! Sedamdeset i sedme godine pisao sam za isti »Glas« — redakcija poštovanih novina ocijenila je moj članak kao neprikladan za štampu... He-he-he... Neprikladan... Gle ti to... Moj im je članak mirisao, znate li, mirisao im je malo. »Ima u nas, — pišem ja, — patriota prividnih, ali tko bi pogodio, gdje im se taj patriotizam nalazi, ili je u srcima, ili je u džepovima?« He-he-he... Miriše im... Dalje: »Jučer je, — pišem, — bilo odsluženo zajedničko opijelo za pale pod Plevnom. Na opijelu je bilo prisutno sve upravno osoblje i građani osim gospodina vršioca dužnosti upravnika policije u T., koji je zablistao svojim odsustvom, jer je završetak partije preferansa smatrao zanimljivijim, nego da podijeli s građanima općerusku žalost«. Pogodio sam u pravo mjesto. Ho-ho-ho! Nisu objavili! A ja sam se već pobunio tada, prijatelji moji! Prošle, sedamdeset i devete godine, slao sam dopis u dnevne novine »Ruski kurir«, koji izlazi u Moskvi. Pisao sam, dragi moji, u Moskvu o školama našega kotara, i moj je dopis objavljen, i sada ja »Ruski kurir« primam besplatno. Tako je to. Čudite se? Genijima se divite, a ne ništicama! Ja sam ništica! He-he-he! Pišem rijetko, poštovana gospodo, veoma rijetko. Naša T. nije bogata događajima, koje bih ja mogao opisati, a besmislice mi se ne da opisivati, silno sam samoljubiv, a i savjesti se svoje bojim. Novine sva Rusija čita, a što će Rusiji to? Zašto da joj dodijavam sitnicama? Zašto da ona zna, da su u našoj gostionici našli mrtvo tijelo? A prije, kako sam pisao, prije u vrijeme ono, u vrijeme... Surađivao sam tada u »Sjevernoj Pčeli«, u »Sinu Domovine«, u »Moskovskim«... bio sam suvremenik Bjelinskoga, Bulgarina sam jedamput u zagradi pričepio... He-he-he. Ne vjerujete? Bogami! Jedamput sam pjesmu o vojničkoj slavi napisao... što sam ja, drugovi moji, u to vrijeme pretrpio — to je samo jedinome bogu Sabaotu poznato... Sjećam se sebe, kakav sam bio onda, i spopadne me ganutost. Junačina i delija sam bio. Stradao sam i mučio se, za ideje i misli svoje.

Zbog sklonosti prema plemenitim djelima muke sam podnosio. Četrdeset i šeste su me godine zbog dopisa, što sam ga objavio u »Moskovskim Vjedomostima«, ovdašnji mještani tako premlatili, da sam tri mjeseca nakon toga odležao u bolnici, na raženom kruhu. Sva je prilika, moj je neprijatelj mještanima za okrutnost dobro platio; tako su premlatili raba božjega, da čak i sada mogu pokazati posljedice. A jednom prilikom poziva me 53. godine ovdašnji gradonačelnik Sisoj Petrovič... Vi ga se ne sjećate, i radujte se, što ga se ne sjećate. Sjećanje je na toga čovjeka najgorča od svih uspomena. Poziva on mene i veli: »Što si ti to tamo u »Pčeli« napetljao, a?« A što sam ja tamo napetljao? Pisao sam, znate li, jednostavno, da se kod nas udružila banda varalica i da joj je jazbina u Guskovljevoj krčmici. Toj krčmici sada više ni traga nema, 65. godine je srušena bila i mjesto svoje ustupila bakalnici gospodina Lubcovatskog. Na kraju dopisa malo sam zasolio. Uzeo pa napisao, znate li: »Ne bi bilo zgorega zbog spomenutih razloga da policija pripazi na krčmu g. G«. Zavikao na mene i stao lupati nogama Sisoj Petrovič. »Kao da bez tebe ne znam? Zar ti mene, njuško, da opominješ? Jesi li ti moj učitelj, ha?« Vikao je, vikao pa me preplašenoga i zatvorio u buharu. Tri sam dana i tri noći u buhari odsjedio sjećajući se Jone i kita, svakakva poniženja trpeći... Ne mogu ja to zaboraviti, dok god mi se pamćenje ne pomrači! Ni jedna stjenica, ni jedna, da mi oprostite, uš, nijedna buba, jedva vidljiva, nije bila nikada tako ponižena, kao što je mene ponizio Sisoj Petrovič, pokoj mu vječni! A još kako je časni otac, otac Pankracije, kojega sam ja humoristički u mislima svojim ocem masnim[1] nazivao, negdje sričući pročitao o nekom časnom ocu i izvolio uobraziti, da je to tobože o njemu napisano, i da sam to ja tobože iz lakomislenosti svoje napisao, a ono uopće ne bijaše o njemu napisano, niti sam ja napisao. Idem ja jedamput pokraj saborne crkve, kad li me najednom netko ošinu po leđima pa po zatiljku štapom, znate li; jedamput ošinu, pa i drugi, pa i treći, ... Do vraga, šta je ovo sad? Obazrem se, a ono otac Pankracije, duhovnik

---

[1] U originalu отец перочинный — igra riječi, koju je teško doslovno prenijeti u naš jezik: časni = blagočinnyj, perorez. = peročinnyj nožik. — Prev.

moj ... Javno! Zašto? Za kakvu krivicu? I to sam skrušeno podnio ... Mnogo sam trpio, prijatelji moji.

Poznati trgovac Grižev, koji je stajao pokraj, nasmija se i potapša po ramenu Ivana Nikitiča.

— Piši, — reče on, — piši! Zašto ne bi pisao, ako možeš. A u koje ćeš novine pisati.

— U »Glas«, Ivane Petroviču!

Hoćeš li dati da pročitam?

— He-he-he ... Svakako molim.

— Vidjet ćemo, kakav si majstor. No, a o čemu ćeš pisati?

— A eto, ako Ivan Stepanovič štogod žrtvuje za nižu gimnaziju, onda ću i o njima napisati.

Ivan Stepanovič, obrijan i nipošto po starinskom odjeven trgovac, osmjehnu se i pocrvenje.

— Pa što, napiši! — reče on — Ja ću žrtvovati. Zašto ne bih žrtvovao? Tisuću rubalja mogu ...

— Baš?

— Mogu.

— Ta nemojte?

— E gle još ... Razumije se, mogu.

— Vi se ne šalite? ... Ivane Stepanoviču?

— Mogu ... Samo evo što ... Mmm ... A ako ja žrtvujem, a ti ipak ne napišeš?

— Kako je to moguće? Tvrda riječ, Ivane Stepanoviču?

— Ma tako je ... Hm ... E, a kad ćeš ti napisati?

— Veoma brzo, čak veoma brzo ... Vi se ne šalite, Ivan Stepanoviču?

— Zašto bih se šalio? Pa ti mi za šalu ne ćeš platiti? Hm ... E, a ako ti ne napišeš?

— Napisat ću, Ivane Stepanoviču! Ubio me bog, napisat ću!

Ivan Stepanovič namršti svoje veliko čelo, koje se sjalo i poče misliti. Ivan Nikitič zatapka nožicama, zaštuca, i upilji se svojim sjajnim očicama u Ivana Stepanoviča.

— Znaš što, Nikita ... Nikitiču ... Ivane. Kako li? Znaš što ... Ja ću dati ... dat ću dvije tisuće u srebru, i onda, možda još štogod ... tako. Samo pod uvjetom, brate moj, da ti uistinu napišeš ...

— Ma bogami, napisat ću! — reče Ivan Nikitič.

— Ti napiši, ali prije nego što pošalješ u novine — dat ćeš mi, da pročitam, a tada ću ja i dvije tisuće izvaditi, ako bude dobro napisano.

— Starat ću se... Eh... Eh — hm... Slušam i razumijem, plemeniti i velikodušni čovječe! Ivane Stepaniču! Budite toliko ljubazni i milostivi, ne ostavite vaše obećanje bez posljedica, da ne bude ono samo na riječima, Ivan Stepanoviču! Dobrotvore! Gospodo poštovana. Pijan sam čovjek, ali shvaćam pameću svojom! Ovo je najhumaniji filantrop. Kunem vam se! Pobrinite se i vi! Pomozite narodnom prosvjećivanju, izlijte darežljivost svoju... Oh, gospode!

— U redu, u redu... Već ćeš vidjeti...

Ivan Nikitič čvrsto se uhvatio za skut Ivana Stepanoviča.

— Najvelikodušniji! — ciknu on. — Pridružite dlan svoj dlanovima velikih... Dolijte ulja u svjetionik, koji svemir obasjava! Dopustite mi da popijem u vaše zdravlje. Popit ću milostivi, popit ću! Neka živi...

Ivan Nikitič se nakašlja i popi čašicu votke. Ivan Stepanovič pogleda na prisutne, mignu očima Ivanu Nikitiču pa izađe iz gostinjske u dvoranu. Ivan Nikitič stajaše časak, malo se zamisli, pogladi se po čeli pa dostojanstveno prođe između plesača u gostinjsku sobu.

— Ostajte mi zdravo, — obrati se on domaćinu lupnuvši potpeticama. — Hvala na ljubeznosti, Jegore Nikiforoviču! Nikada vam ne ću zaboraviti!

— Zbogom, brate! Navrati i opet. U dućan navrati, kad budeš imao vremena. S momcima ćeš čaja popiti. Dođi na ženin imendan, ako želiš — govor ćeš održati. E, pa zbogom, dragi prijatelju!

Ivan Nikitič srdačno stisnu ispruženu ruku, duboko se pokloni gostima i sitno koračajući ode u predsoblje, gdje se u mnoštvu bunda i kabanica gubila i njegova mala, iznošena kabanica.

— Mogli bi mi dati napojnicu, vaše blagorođe, predloži mu ljubazno lakaj, tražeći njegovu kabanicu.

— Golubiću moj! I ja sam dotjerao dotle, da molim napojnicu, a ne samo da je dajem...

— Evo je, vaše kabanice! Je li ovo, vaše blagorođe? Taman da brašno siješ na nju. Ova kabanica nije da se u njoj u goste ide, nego da se u njoj u svinjcu zabavlja.

Zbunivši se, i pošto obuče kabanicu, Ivan Nikitič zasuka hlače, izađe iz kuće t-ga bogataša i utjecajna čovjeka, Jegora L-va, pa šljapkajući po blatu krenu prema svome stanu.

Stanovao je u najglavnijoj ulici, u krilu kuće, za koje je nasljednicima nekakve trgovkinje plaćao šezdeset rubalja godišnje. Krilo je stajalo u kutu golema dvorišta, zarasloga čičkom i provirivalo iza stabala tako skrušeno, kao što je mogao provirivati samo Ivan Nikitič. On zakračuna dvorišna vrata, pa oprezno, zaobilazeći čičak, krenu prema svome sivom krilu. Odnekud zareža i lijeno zalaja na njega pas.

— Stameska, Stameska, to sam ja... domaći! — promrmlja on. Vrata na krilu nisu bila zatvorena. Očistivši četkicom čizme, Ivan Nikitič otvori vrata i uđe u svoj brlog. Pošto se iskašlja i skinu kabanicu pomoli se pred ikonom i pođe po svojim, kandilom osvijetljenim sobama. U drugoj i posljednjoj sobi on se opet pomoli pred ikonom i na prstima pristupi krevetu. Na krevetu je spavala lijepa dvadeset pet godišnja djevojka.

— Manječka, — poče je buditi Ivan Nikitič, — Manječka.

— V v v v v...

— Probudi se, kćeri moja!

— A mja... mja... mja... mja....

— Manječka, o Manječka. Probudi se iza sna!

— Tko je to? Šta... je, a? a?

— Probudi se, anđele moj. Ustani, hraniteljice moja, glazbenice moja... kćeri moja! Manječka!

Manječka se okrenu na drugu stranu i otvori oči.

— Što vam treba? — upita ona.

— Daj mi draga, molim te, dva lista papira!

— Idite spavati.

— Kćeri moja, ne odbij mi molbe!

— Što će vam?

— Da dopis u »Glas« napišem.

— Manite... Lezite spavati! Tamo sam vam večeru ostavila!

— Jedini moj prijatelju.

— Vi ste pijani? Lijepo... Ne smetajte mi da spavam.

— Daj, draga! E, kakva ti je muka ustati i poslušati oca. Draga moja! Moram li valjda na koljena pasti? Što li?

— Aaaa do vraga! Odmah odlazite odavde!

— Razumijem.

Ivan Nikitič učini dva koraka nazad i sakri svoju glavu iza paravana. Manječka skoči s kreveta i čvrsto se ogrnu pokrivačem.

— Skita se! — promrmlja ona. — Još i to, pokora! Majko božja, hoće li napokon ovome doći kraj? Ni danju, ni noću mira! E, pa vi baš nemate ni stida ni srama!...

— Kćeri, ne vrijeđaj oca!

— Nitko vas ne vrijeđa. Evo vam.

Manječka izvuče iz svoje torbe dva lista papira i baci ih na stol.

— Mersi, Manječka! Oprosti, što sam te smetao.

— Dobro.

Manječka se svali na krevet, pokri se jorganom, skutri se i smjesta zaspa.

Ivan Nikitič upali svijeću i sjedne za stol. Malo promisli, umoči pero u tintu, prekriži se i stane pisati.

Sutradan u osam sati ujutro Ivan Nikitič stajaše već pred glavnim vratima Ivana Stepanoviča, pa je drhtavom rukom potezao za zvono. Potezao je cijelih deset minuta, i za tih deset minuta mal nije umro od straha zbog svoje smionosti.

— Što treba? Zvoniš! — upita ga lakaj Ivana Stepanoviča, otvarajući kapiju i tarući skutom svoga smeđeg iznošenoga kaputa pospane i podbule oči.

— Je li kod kuće Ivan Stepanovič?

— Gospodin? A gdje bi i bio? A što će ti?

— Evo... ja k njemu.

— S pošte, što li? Spava on!

— Ne, lično... Zapravo da kažem...

— Jesi li činovnik?

— Nisam... ali... mogu li pričekati?

— Zašto ne biste mogli? Idite u predsoblje!

Ivan Nikitič porebarke uđe u predsoblje i sjede na divan, na kojem su ležali lakajski dronjci.

— Aukrrmmm... kgmbrrrr... Tko je to? — odjeknu u spavaonici Ivana Stepanoviča. — Serjoška! Dođi amo!

Serjoška skoči, pa kao lud potrča u gospodarevu spavaonicu, a Ivan Nikitič se prepade i poče zakopčavati svu dugmad.

— A? Tko? — dopiralo je do njegovih ušiju iz spavaonice. — Koga? Zar ti, životinjo, nemaš jezika? Kako? Iz banke? Ta govori! Starac?

Ivanu Nikitiču zalupa srce, zamagli mu se pred očima i noge mu se ohladiše. Približavao se važan trenutak!

— Zovi ga! — začu se iz spavaonice.

Pojavi se oznojeni Serjoška i držeći se za uho povede Ivana Nikitiča Ivanu Stepanoviču. Ivan se Stepanovič upravo probudio: ležao je u svome bračnom krevetu i provirivao ispod šarenog pamučnog pokrivača. Pokraj njega je pod tim istim pokrivačem hrkao debeljko sa srebrnom medaljom. Liježući spavati debeljko nije smatrao potrebnim da se svuče: vršci njegovih cipela izvirivali su ispod pokrivača, a srebrna je medalja skliznula s vrata na jastuk. U spavaonici bijaše i zagušljivo, i vruće, i napušteno. Na podu su se valjale krhotine razbijene svjetiljke, bara petroleuma i komadi potrgane ženske suknje.

— Što bi ti — upita Ivan Stepanovič gledajući u lice Ivanu Nikitiču i mršteći čelo.

— Oprostite mi, što sam vas uznemirio, — prozbori Ivan Nikitič izvlačeći iz džepa papir. — Visokopoštovani Ivane Stepanoviču, dopustite...

— Ma čuj, ti, nemoj mi tu slavuje nasađivati, kod mene im nema hrane. Prelazi na stvar. Šta hoćeš?

— Ja sam eto, s tom namjerom, da ik... ik — hm da najponiznije pokažem...

— Ma tko si ti?

— Ja, molim? Ik... ik... hm... Ja? Zaboravili ste? Ja sam dopisnik.

— Ti? Ah, da. Sada se sjećam. Pa što hoćeš?

— Želio sam vam dati da pročitate obećani dopis.

— Već si i napisao?

— Napisao sam.

— Zašto tako brzo?

— Brzo? Pa sve sam do sada pisao.

— Hm ... Ma ne, ti ... ne mislim to ... Da si malo dulje pisao. Čemu žurba? Hajde, brate, još malo piši.

— Ivan Stepanoviču! Ni mjesto, ni vrijeme ne mogu da skuče talenat... Makar mi dali cijelu godinu, — ni onda, bogami, ne ću bolje napisati.

— A deder, daj ovamo!

Ivan Nikitič otvori list papira i objema ga rukama prinese glavi Ivana Stepanoviča.

Ivan Stepanovič uze papir, zaškilji očima i poče čitati: »Kod nas, u T... svake se godine podiže po nekoliko zgrada, radi čega se pozivaju arhitekti iz prijestolnice, dobija se iz inostranstva građevni materijal, troše se golemi kapitali — i sve to, mora se priznati, u merkantilne svrhe... Šteta! Imamo preko 20 tisuća stanovnika, T. postoji već nekoliko stoljeća, zgrade se podižu, a nema čak ni kolibe, u kojoj bi se mogla nastaniti snaga, koja podsijeca korijenje, što ga pušta neznanje... Neznanje...« Što je to napisano?

— Ovo, molim? Horribile dictu...[1]

— A što to znači?

— Bog bi znao, što to znači, Ivane Stepanoviču! Ako se piše nešto ružno ili strašno, onda se pokraj toga u zagradi piše i taj izraz.

— »Neznanje«. Mmmm ... »Ima ga kod nas golema zaliha i ono uživa u svim slojevima našega društva puno građansko pravo. Napokon je i do nas dopro svježi zrak, kojim diše sva obrazovana Rusija. Prije mjesec dana dobili smo od g. ministra dozvolu, da otvorimo u našem gradu nižu gimnaziju. Ta je dozvola dočekana s iskrenim oduševljenjem. Našli su se ljudi, koji se nisu samo ograničili da pokazuju oduševljenje, već su poželjeli da svoju ljubav i djelom dokažu. Naši trgovci, koji nikada nisu odbili poziv da novcem pomognu kakvu dobru zamisao, ni sada nisu niječno odmahnuli glavom...« Vrag! Brzo je napisao, a kako lijepo! E, obraz si osvjetlao. »Smatram potrebnim da ovdje navedem imena glavnih dobrotvora. Evo njihovih imena: Gurij Petrovič Grižev (2000), Petar Semjonovič Alebastrov (1500) Aviv Inokentjevič Potrošilov (1000) i Ivan Stepanovič Trambonov (2000). Posljednji je obećao...« Tko je taj posljednji?

---

[1] Strašno je izgovoriti.

— Posljednji? To ste vi!

— Onda sam ja, dakle, po tvome, posljednji?

— Posljednji... To jest... ik... ik... hm... u smislu...

— Dakle, ja sam posljednji?

Ivan Stepanovič se uspravi i poplavje.

— Tko je posljednji? Ja?

— Vi, samo u kojem smislu?

— U tom smislu, da si ti budala! Razumiješ? Budala! Evo ti tvoj dopis.

— Visokouvaž... Poštovani Ivane... Ivane...

— Ja sam dakle posljednji! Ah, ti, čiru jedan! ljusko! — Iz usta Ivana Stepanoviča osuše se raskošni izrazi, jedan od drugoga nepristojniji. Ivan se Nikitič izbezumio od straha, pao na stolac i uzvrtio se.

— Ah, ti, sssvinjo! Posljednji?!? Ivan Stepanov Trambonov nikada nije bio posljednji, a ne će ni biti! Ti si posljednji! Napolje odavde, i da tvoja noga nikada ovamo ne zakorači.

Ivan Stepanovič bijesno zgužva dopis i baci ga zgužvana u lice dopisnika moskovskih i sanktpeterburških[1] novina. Ivan se Nikitič zajapurio, ustao i mašući rukama, sitnim koracima pošao iz spavaonice. U predvorju ga dočeka Serjoška; s veoma glupim smiješkom na glupome licu on mu otvori vrata. Pošto se nađe na ulici, blijed kao krpa, Ivan Nikitič pođe nasumce po blatu u svoj stan. Dva sata kasnije, Ivan Stepanovič izlazeći iz kuće, ugleda u predsoblju na prozoru kapu, koju je zaboravio Ivan Nikitič.

— Čija je to kapa? — upita on Serjošku.

— Ta onoga plačka, što ste ga jutros otjerati izvoljeli.

— Izbaci je! Što da se ovdje povlači?

Serjoška uze kapu, i izišavši na ulicu baci je u najveće blato.

[1] Petrogradskih. — Prev.

SEOSKI ESKULAPI

Mjesna bolnica. Jutro je.

Zbog odsutnosti liječnika, koji je sa starješinom otišao u lov, bolesnike primaju felčeri: Kuzma Jegorov i Gljeb Gljebič. Bolesnika ima oko trideset. Kuzma Jegorov, čekajući dok se bolesnici popišu, sjedi u sobi za prijem i pije kavu od cikorije. Gljeb Gljebič, koji se nije umio i počešljao otkako se rodio, leži grudima i trbuhom na stolu, ljuti se i zapisuje bolesnike. Popisivanje se vrši radi statistike. Zapisuje se ime, ime oca, prezime, zvanje, mjesto stanovanja, da li je čovjek pismen, godine starosti, i zatim, nakon prijema, rod bolesti i propisani lijek.

— Vrag zna kakva su to pera! — ljuti se Gljeb Gljebič, izvodeći u velikoj knjizi i na malim papirićima čudovišne znakove. — Kakva je to tinta? To je katran, a ne tinta! Čudim se ja toj upravi! Zapovjedila da se bolesnici popisuju, a za tintu daje dvije kopjejke godišnje! — Priđi! — viče on.

Prilazi mužik umotana lica i »bas« Mihajlo.

— Kako se zoveš?

— Ivan Mikulov.

— Ha? Kako? Govori ruski!

— Ivan Mikulov.

— Ivan Mikulov! Ne pitam tebe! Odbij! Ti! Kako se zoveš?

Mihajlo se smješka.

— Zar ne znaš? — pita on.

— Zašto se smiješ? Vrag bi ih znao! Nemamo vremena, vrijeme je novac, a oni se šale! Kako se zoveš?

— Zar ne znaš? Jesi li lud?

— Znam, ali moram pitati, zato što je takav propis... A da poludim, nemam zašto. Nisam takav pijanica kao vaša milost. Ne pjevam od pića... Ime i prezime?

— Ta zašto ja moram govoriti ako ti sam znaš? Petu godinu već znaš... da nisi u šestoj zaboravio?

— Nisam zaboravio, nego je propis! Razumiješ li? Ili, zar ti ne razumiješ ruski jezik? Propis!

— No, kad je propis, nek te đavo nosi! Piši! Mihajlo Fedotič Izmučenko...

— Ne Izmučenko, nego Izmučenkov.

— Neka bude Izmučenkov... kako god hoćeš, samo neka izliječiš... Makar Šut Ivanič...[1] Svejedno...

— Zanimanje?

— Bas.

— Koliko ti je godina?

— A tko ga zna! Na krštenju nisam bio, ne znam.

— Imaš li četrdeset?

— Možda i imam, a možda i nemam. Piši kako znaš.

Gljeb Gljebič neko vrijeme gleda Mihajla, razmišlja, i zapisuje 37. Zatim, razmislivši, precrta 37 i piše 41.

— Pismen?

— A zar pjevač može biti nepismen? Al si pametna glava!

— Pred ljudima mi moraš govoriti »vi«, i ne tako vikati. Slijedeći! Tko je? kako se zove?

— Mikifor Pugolova iz Hapolove.

— Haplovce ne liječimo! Slijedeći!

— Učinite mi tu božansku milost... vaše visokoblagorođe. Dvadesetak vrsta[2] sam pješačio...

— Haplovce ne liječimo! Slijedeći! Odlazi! Ovdje se ne smije pušiti!

— Ja ne pušim, Gljebe Gljebiču!

— A što ti je u ruci?

— To mi je prst na ruci zavezan, Gljebe Gljebiču!

— Nije li cigareta? Haplovce ne liječimo! Slijedeći!...

Gljeb Gljebič završava zapisivanje. Kuzma Jegorov, napivši se kave, počinje s primanjem. Prvi uzima na sebe dužnost farmaceuta — i ide u apoteku, a drugi dužnost liječnika — i navlači kecelju od mušeme.

— Marja Zaplaksina! — proziva po knjizi Kuzma Jegorov.

---

[1] Luda Ivanič iz narodnih priča.

[2] Vrsta — mjera za dužinu, 1067 metara.

— Tu sam, baćuška.

U ordinaciju ulazi mala, u tri nesreće omršavjela starica, suha kao zla godina. Ona se krsti i s poštovanjem klanja liječniku.

— Hm... Zatvori vrata... Što te boli?

— Glava, baćuška.

— Tako... Cijela ili samo polovica?

— Cijela, baćuška... Koliko god je ima, cijela...

— Nemoj tako zamotavati glavu... Skini tu kapu! Glava mora biti na hladnom, noge na toplom, a tijelo da bude srednje topline... Da li te boli trbuh?

— Boli, baćuška...

— Tako... No, povuci si donji kapak! Dobro, dosta je, Malokrvna si... Dat ću ti kapi... Po deset kapi ujutro, u podne i naveče.

Kuzma Jegorov sjedi i piše recept:

»Rp. Liquor ferri[1], 3 gr. onog, što stoji na prozoru, a onog što je na polici i što je Ivan Jakovljič zapovjedio da se bez njega ne raspečati, po deset kapi, tri put dnevno Marji Zaplaksinoj.«

Starica pita kako će uzimati kapi, klanja se i odlazi. Kuzma Jegorov baca recept u apoteku kroz prozorčić, koji je načinjen u zidu, i proziva slijedećeg bolesnika:

— Timofej Stukotej!

— Ovdje!

U ordinaciju ulazi Stukotej, mršav i visok, s velikom glavom, izdaleka jako sličan na štap sa savijenim drškom.

— Što boli?

— Srce, Kuzma Jegoriču.

— Na kojem mjestu?

Stukotej pokazuje ispod pleća.

— Tako... Odavno?

— Od same svete... Onomadne sam pješačio, jedno deset put sam sjeo... Dršćem, Kuzma Jegoriču... U vrućicu me baca, Kuzma Jegoriču.

— Hm... da li još što boli?

— Da pravo kažem, Kuzma Jegoriču, sve boli, da, ali vi izliječite samo srce, a za ostalo, drugo — ne uznemirujte se...

[1] Liquor ferri — željezni rastvor.

Drugo neka liječe babe... Vi meni dajte nekakvog špirita, da mi bol ne odlazi srcu. Sve to prilazi srcu, prilazi, a zatim tako uhvati, znaš, eto, baš u to mjesto, kad uhvati, onda i... to... Leđa bole... U glavi kao da je kamen... I kašljem također.

— Imate apetit?

— Sačuvaj bože...

Kuzma Jegorov prilazi Stukoteju, naginje ga i gnjete ga šakom pod lopaticu.

— Boli li sad?

— Oh... oh... bbb... Boli!

— A boli sad?

— Bbbb... Strašno!!

Kuzma Jegorov mu stavlja nekoliko pitanja, misli, pa zove u pomoć Gljeba Gljebiča. Počinje konzilium.

— Pokaži jezik! — obraća se Gljeb Gljebič bolesniku.

Bolesnik široko razvaljuje usta i plazi jezik.

— Isplazi jače!

— Jače ne mogu, Gljebe Gljebiču.

— Sve se može na ovom svijetu.

Gljeb Gljebič neko vrijeme gleda bolesnika, o nečem mučno razmišlja, sliježe ramenima i, šuteći, izlazi iz ordinacije.

— Mora da je katar! — viče on iz apoteke.

— Dajte mu olei ricini[1] i ammonii caustici![2] — viče Kuzma Jegorov. — Masirati trbuh ujutro i uveče! Slijedeći!

Bolesnik izlazi iz ordinacije i prilazi okancu, koje iz hodnika ima vezu s apotekom. Gljeb Gljebič nalijeva trećinu čaše za čaj ricinusova ulja i daje Stukoteju. Stukotej polako ispija, oblizuje se, zatvara oči i trlja prstom o prst, t. j. moli nešto za pojesti.

— Ovo ti je špirit! — viče Gljeb Gljebič, dajući mu bočicu s amonijačnom kiselinom. — Masirati trbuh suknenom krpom ujutro i uveče... Posudu vratiti! Ne nalakćuj se! Odlazi!

---

[1] Ricinusova ulja.
[2] Kaustične sode.

Prozorčiću, skrivajući usta šalom i smijući se, prilazi kuharica oca Grigorija, Pelageja.

— Što izvolite? — pita Gljeb Gljebič.

— Pozdravlja vas, Gljebe Gljebiču, Lizaveta Grigorjevna i molila je od vas mentol bonbona.

— Sa zadovoljstvom... Za prelijepe osobe ženskoga spola sam sve kadar!

Gljeb Gljebič uzima s police kutiju s mentol bonbonima i pola kutije sipa Pelageji u rubac.

— Recite im — veli on, — da se Gljeb Gljebič smiješio od ushićenja kad je davao bonbone. Da li su primili moje pismo?

— Primili i poderali. Lizaveta Grigorjevna se ne bavi ljubavima.

— Pa kakva je ona grizeta! Recite joj da je grizeta!

— Mihajlo Izmučenkov! — proziva Kuzma Jegorov.

U ordinaciju ulazi »bas« Mihajlo.

— Mihajlo Fedotiču! Naše najdublje poštovanje! Što boli?

— Grlo, Kuzma Jegoriču! Došao sam vama, pravo govoreći, da biste vi, s vašom dozvolom, odnosno moje zdravlje, to... Ne boli toliko, koliko je ubitačno... Zbog bolesti ne mogu pjevati, a zamjenik za svaku liturgiju dobiva četrdeset kopjejaka. Za večernju je jučer ubrao četvrtak[1]. Sad je kod gospode bilo opijelo, pjevači su dobili tri rublja, a na moju nesreću, zbog bolesti, ja nisam ništa dobio. I, s vašim dopuštenjem, odnosno mogu li vam glasnice pokazati, samo sve hripi i dere. Kao da ti u grlu sjedi nekakav mačak i šapama... Hm... Hm...

— Od žestokog pića možda?

— Ne mogu reći od čega je moja bolest zapravo ponikla, ali vam mogu reći da, s vašim dopuštenjem, žestoko piće djeluje na tenore, a na basove uopće ne. Bas od pića, Kuzma Jegoriču, postaje gušći i reprezentativniji... Na bas jače djeluje prehlada.

Iz prozorčića se izvija glava Gljeba Gljebiča.

— Što da dademo starici? — pita Gljeb Gljebič. — Željezo, što je stajalo na prozoru, se potrošilo. Otpakovat ću ono, što je na polici.

---

[1] četvrtâk — četvrtina rublja, 25 kopjejki.

— Ne, ne! Ivan Jakovljič je zabranio! Ljutit će se.

— Pa što da dadem?

— Bilo šta.

»Dati bilo šta« u jeziku Gljeba Gljebiča znači »dati sode«.

— Ne preporuča se da uzimate žestoka pića.

— Ja i tako već tri dana ne uzimam... Kod mene je od prehlade... Stvarno, votka basu podaje skripavost, ali od hripavosti je oktava, Kuzma Jegoriču, kako vam je poznato bolja... Bez votke ovakvi, kao ja, ne možemo... Kakav je to pjevač, ako ne pije votku? Nije pjevač, nego, s vašim dopuštenjem, ironija!... Da nemam te dužnosti, ne bih je ja, prokletnicu, ni u usta metnuo. Votka je krv satane...

— Evo što... Ja ću vam dati prašak... Vi ga razrijedite u boci i ispirite si grlo ujutro i uveče.

— Gutati se smije?

— Smije.

— Vrlo dobro... Gadno je, kad ne smiješ gutnuti. Isplahnjuješ, isplahnjuješ pa ispljuneš. Žao ti je! I eto za što sam vas htio, da pravo kažem, upitati... Ja zbog toga, što sam na stomaku slab, i zbog tog uzroka, s vašim dopuštenjem, svaki mjesec si puštam krv i travke pijem. Mogu li ja onda stupiti u zakoniti brak?

Kuzma Jegorov neko vrijeme misli, pa veli:

— Ne, ne savjetujem vam.

— Neobično sam vam zahvalan... Divan ste vi u nas iscjelitelj, Kuzma Jegoriču! Bolji od svih liječnika! Oh, bože! Koliko duša se za vas moli bogu! I... i... i... Muuka!

Kuzma Jegorov skromno obara oči i hrabro propisuje Natri bicarbonici, t. j. sodu.

NEPOTREBNA POBJEDA

Pripovijetka

Sunce bijaše prevalilo pola puta prema zapadu, kad Cvibuš i Ilka-Pasji Zubi skrenuše s glavne ceste te se uputiše prema parku grofova Goldaugena. Bijaše vruće i sparno.

U lipnju mađarska stepa pokazuje svoju pravu ćud. Zemlja puca i put se pretvara u rijeku, u kojoj se mjesto vode talasa siva prašina. Vjetar, ako ga ima, je vreo i suši kožu. U zraku je tišina od jutra do mraka. Ta tišina izaziva kod putnika tugu. Samo raskošni, cijelom svijetu poznati mađarski vrtovi i vinogradi ne venu, ne žute i ne sahnu pod vrućim zracima stepskoga sunca. Oni, razbacani rukom kulturnoga čovjeka po obalama mnogobrojnih rijeka i rječica, od ranoga proljeća do sredine jeseni gizdaju se svojim zelenilom, mame k sebi prolaznika i služe kao utočište — svemu živom, što bježi od sunca. U njima vlada sjena, hladovina i divan zrak.

Cvibuš i Ilka pođoše po dugačkoj aleji. Ta aleja bijaše najkraći razmak između vrtnih vrata što vode u stepu i vratnica okrenutih prema grofovskom vrtu. Ona je presijecala vrt na dva jednaka dijela.

— Ova aleja podsjeća na ravnalo, kojim su, u ono vrijeme, u školi, tvoga oca tukli po rukama, — reče Cvibuš, nastojeći da sagleda kraj aleje. Njezin se kraj gubio i stapao sa zelenom daljinom. Sunce je nije doticalo. Ona nije bila šira od jednoga hvata, a drveće, koje je stajalo duž njezinih strana, pružalo je svoje grane ususret jedno drugom. To bijaše tunel, što ga je stvorila priroda od maslinovih, hrastovih, lipovih i johinih grana. Cvibuš i Ilka uđoše kao pod krov. Debeloga i kratkonogoga Cvibuša oblijevao je znoj. Lice mu bijaše tamnocrveno kao kuhana cikla. Svaki je čas

skutom kratke bluze brisao svoju vlažnu bradu. Dahtao je i soptao kao slabo podmazani parni čekić.

— To je — božanstvena hladovina, moja zebo! — mrmljao je on otkopčavajući svojim debelim prstima prsluk i košulju. — Tako mi moje violine. Ne čini li ti se, da smo iz pakla prispjeli u raj?

Ilkino lice ne bijaše bljeđe od njezinih ružičastih usana. Na velikom su joj se čelu i na nosu blistale kapljice znoja. Jadna se djevojčica strašno umorila te se jedva držala na nogama. Remen od harfe rezao joj je rame, a šiljati kraj nedelikatno ju je mlatarao po boku. Hladovina ju je prisilila da se nekoliko puta nasmije i dublje udahne. Skinula je cipele i pošla bosa. Malene, lijepe bose noge, sa zadovoljstvom su zatapkale po hladnom pijesku.

— Ne bismo li malo sjeli? — predloži Cvibuš. — Aleja je dugačka kao usidjeličin jezik. Proteže se oko tri kilometra.

— Ne tata! Ako sjednemo, bit će nam poslije teško ustati. Radije pođimo do kraja pa ćemo se tamo odmoriti.

— Tako ... Danas je, moja ševo, tvoj rođendan. Što će ti pokloniti sudbina, kakav poklon?

— Željela bih, da mi sudbina danas pokloni ručak ...

— Gle, što je zaželjela! Ha-ha! Mnogo si zaželjela. A ne će li biti masno, moja djevojčice? Ne želiš li još i da večeraš?

— Odavno već nisam jela ništa toplo ... Ne možeš zamisliti, tata, kako mi se grlo osušilo od suhoga kruha i sušene kobasice! Kada bi mi danas sudbina ponudila, da izaberem štogod za dar: deset godina više života ili tanjur juhe, — ja bih, ne premišljajući se, izabrala ovo drugo.

— I odlično bi učinila. Najslabija je juha mnogo puta bolja od našega glupog života.

— Izabrala bih drugo jelo i pojela ga, i još s kakvim apetitom! Tako sam strašno gladna.

Cvibuš suosjećajno pogleda Ilku i kroz debele mu se usne ote zvižduk. On je uvijek isprekidano zviždao, kad bi ga štogod tištalo i tjeralo da se zamisli. I nakon kratke šutnje on okrenu prema Ilki svoje guste, opuštene obrve, ispod kojih su pogledavale nasmijane oči, pa reče:

— E, počekaj strpi se ... Ja predosjećam, da će darak, koji će ti danas pružiti sudbina, biti dostojan naše pažnje ... He-he ... Predosjećam, da se uzalud ne vučemo prema dvorcu

plemenitih grofova Goldaugena. He-he... Kad uđemo u dvorište i zasviramo, obasut će nas prezrenim metalom. Nabit ćemo svoje džepove novcima. Ilku će počastiti ručkom... He-he...! Maštaj, Ilka! Što se sve ne događa na svijetu? Tko zna, nije li sve, što ja govorim, istina!

Ilka popravi na ramenu remen harfe i nasmija se.

— Slušat će nas sam grof! — nastavi Cvibuš. I najedamput, dušo moja, njemu, grofu, uvući će se u glavu misao, da nas ne treba tjerati iz dvorišta! I odjednom će Goldaugen slušati tebe, nasmiješit će se... A ako je pijan, onda će, tako mi moje violine, baciti pred tvoje noge dukat! Zlatan! He-he-he. I odjednom, na našu sreću, on sjedi kraj prozora i pijan je kao četrdeset tisuća kaluđera! Zlatnik pripada tebi, Ilka! Ho-ho-ho!

— A zašto mora biti pijan! — upita Ilka.

— Zato što je pijan bolji i pametniji nego trijezan. Pijan više voli glazbu nego trijezan. O, moja slatkozvučna kvinto! Da na ovom svijetu nema pijanih, umjetnost ne bi daleko otišla. Moli se, da oni, koji budu slušali, budu pijani!

Ilka se zamislila. Da, Cvibuš ima pomalo pravo! Do sada su joj novac bacali većinom samo pijani. Da nema pijanih, ona i njezin otac morali bi gladovati češće, mnogo češće. Najčešće im je valjalo svirati pred krčmama i gostionicama, a ne pred čistim stepeništima trezvenih purgera. Više su ih slušali muškarci, koje karakterizira podbulo lice, velik crven nos i nesuvisle, prostačke riječi. Ilka se zamislila o toj neveseloj temi, pa ju je obuzela gorčina i neraspoloženje. Sada joj je postalo jasno, zašto na meketavo pjevanje i otrcane šale njezina oca više obraćaju pažnju nego na njezine pjesme — i zašto je veoma često mole da zamijeni pjevanje plesom. Često se je njezina pjesma prekidala na sredini i zamjenjivala besmislenim plesom uz pratnju cičanja očeve violine. Do sada još ni jedan slušalac nije nastojao da sazna, tko je stvorio te pjesme, koje ona pjeva s toliko osjećaja. »Pjesmu o tri viteza« i besadržajnu plesnu pjesmu slušali su s jednakim zanimanjem.

— Tebe i mene trijezni preziru, zato što u nama vide prosjake, a pijani nas puštaju k sebi, jer mi svojom muzikom donekle zaglušujemo njihovu glavobolju.

Tim je riječima Cvibuš neraspoloženu Ilku doveo do potištenosti. Htjela je da zaplače i da si štogod slomi... makar prste, na primjer. Ali prsti se ne lome, ma kako ih vrtjela i savijala; morala se zadovoljiti samo suzama.

— Pozdravljam kuću poštenih grofova Goldaugena! — promrmlja Cvibuš.

Ugledao je vratnice, ispletene od tanke žice, obavijene procvjetalim graškom.

— Pozdravljam! Čovjek, koji nema predaka, stupa u brlog ljudi, koji imaju pretke, pretke-hulje. Bolje ništa, nego podlo! U sedamnaestom stoljeću grof Karlo Goldaugen, oženivši se plemkinjom, umro je od grižnje savjesti, a njegov je brat, Moric, plesao cijeli mjesec od radosti, pošto mu je sveti otac dopustio da se razvede od žene, koju je on, Moric, okrao i natjerao u tuberkulozu. Vidiš li ti, moja ptičice, ovu kuću? Kad bi ti mogla da otkriješ historiju ove kuće, i da zaviriš u nju, — uskliknula bi: »Mrcino čovječe!« I ti, koja ne znaš ni jedne ružne riječi, opsovala bi onako, kao što psuju... možda samo Rusi! Sjećaš li se, draga, Rusa? Njihova je riječ isto tako oštra kao i njihova zima. Ugodimo naše instrumente...

Cvibuš ugodi violinu. Ilka pregačom obrisa prašinu s harfe.

— Sudbino, izazivamo te na dvoboj! Podigni rukavicu, koja ne postoji.

Cvibuš i Ilka se uspraviše, poprimiše veseo izraz i čilo uđoše u grofovsko dvorište. I pored ljetne žege dvorište ne bijaše prazno. U njemu je ključalo od posla. Dvadesetak radnika u plavim bluzama, prašnjavih, čađavih i oznojenih, asfaltiralo je dvorište. Iz triju bačava kuljao je sivo-modrikast dim.

Cvibuš i Ilka otresito pridoše do same kuće. Prešavši pogledom po prozorima, na najvećem prozoru ugledaše veliku ljudsku fizionomiju. Fizionomija bijaše crvena.

— Grof — promrmlja Cvibuš. — Čini se, on je! Ostvaruje se moje proročanstvo. A uz to je još i pijan... Počinji!

Ilka udari u harfu. Cvibuš lupnu nogom i prinese bradi violinu. Radnici, kada čuše glazbu, okrenuše se. Crvena fizionomija na prozoru otvori oči, namršti se i ustade. Iza crvene

njuške promaknu žensko lice, promakoše ruke. — Prozor se otvori širom...

— Natrag, natrag! — začu se glas s prozora. — Napolje iz dvorišta! Vi! Svirači, neka vas vrag nosi s vašom glazbom!

Crvena se fizionomija promolila kroz prozor i zamahala rukom.

— Svirajte, svirajte! — povika ženski glas.

Radnici ostaviše posao, pa, češkajući se, pridoše sviračima... Stali su naprijed, da vide Ilkino lice.

»Na svijetu ima mnogo zemalja, — zapjeva Ilka, prebirući prstima žice, — lijepih, svijetlih kao sunce, i bogatih; a najljepša je od njih Mađarska, sa svojim vrtovima, pašnjacima, podnebljem, vinom i bikovima, kojima su rogovi hvat dugački. Ilka voli tu zemlju. Ona voli i ljude, koji ju naseljavaju.«

Crvena se fizionomija osmjehnu i upilji požudne oči u Ilku.

»Njezini su ljudi dobri, — nastavila je da pjeva Ilka. — Oni su lijepi, hrabri, imaju lijepe žene. Nema takvih ljudi, koji bi ih mogli pobijediti u ratu ili riječima nadgovoriti. Narodi im zavide. Nedostaje im samo jedno: ne znaju što je pjesma. Njihova je pjesma tužna i jadna. U njoj nema prkosa. Njezini zvuci sile da žališ Mađarsku...!!«

— Gospodin Pihterstay, glavni upravitelj njegove svjetlosti, naređuje vam da otpjevate štogod veselije! — reče u basu lakaj u crvenoj bluzi kad je prišao Ilki.

Ilkin glas umuknu. Djevojka ne stiže da iskaže do kraja svoju misao.

— Veselije? Hm... Recite njegovoj svjetlosti gospodinu Pihterstayu, da će njegova želja biti brižno ispunjena. Uostalom, ja ću sam imati čast, da se objašnjavam s njim!

Rekavši to, Cvibuš skinu šešir, priđe k velikom prozoru i lupnu potpeticama.

— Vi naređujete, — upita on s osmijehom punim poštovanja, — da zapjevamo štogod veselije?

— Da.

— Ne ćete li narediti, da otpjevamo diplomatsku pjesmu? Moje vlastito djelo! Ta pjesma rješava jedno od bitnih evropskih, veoma važnih pitanja. Vi imate čast da ste Mađar, vaša svjetlosti?

Crvena fizionomija ispusti iz sebe mlaz duhanskoga dima i milostivo klimnu glavom.

— Pozivam gospodu patriote, da pažljivo slušaju. Mogu li se, gospodo, osloniti na vašu skromnost? Nema li među vama...

Cvibuš prijeđe pogledom po radnicima. Oni zaklimaše glavama i, zainteresirani, pristupiše bliže.

»Što je Austrija? — zapjeva jarećim glasom Cvibuš. — Ljudi političari, knezovi zemlje, recite mi što je Austrija? Nije li to miješana salata, koju su spremni da progutaju pohlepni susjedi? Da, oni bi je progutali, kad u toj salati ne bi bilo zlatnoga grgeča, kojim bi se mogli udaviti. Taj je grgeč — Mađarska«.

— Bravo, bravo! — zamrmlja debeljko.

»Austrija je ptica, obojena u stotinu boja! — pjevao je dalje Cvibuš. — Ona se sastoji od stotine članova. Ima mnogo nogu, mnogo krila, želudaca, ali je samo jedna glava. Ta je glava — Mađarska. Kad napadne zvijer na pticu, progutat će joj sve udove, ali joj lubanje ne može pojesti. Lubanja je čvrsta kao slonova kost«.

— Bravo, bravo!

»Postoji jezik francuski, ima njemački, ima ruski, ima mađarski. Bogatstvu mađarskog jezika dive se svi mudraci. Dođite, molim vas, u Beč i pitajte, gdje živi ta sfinga, koja govori austrijski?«

— Bravo, bravo! Evo ti!

Krupan srebren novac blistajući se sletje s prozora i zveknuvši zakotrlja se prema Cvibuševim nogama. Drugi isti takav novac udari u Ilkinu cipelu. Cvibuš podiže novac i povika:

— Tisuću puta hvala. Odoh, pa ću popiti za vaše poštovano zdravlje! Pit ću i kunem se svojom debelom njuškom, ne ću disati! Pit ću za vaše zdravlje na dva grla: običnim i dušnikom! Ne će mi biti do disanja.

Cvibuš mahnu šeširom. U taj se tren na prozoru dogodi nešto neočekivano. Crvena fizionomija postade tamno crvena, djevojka vrisnu, prozor se iznenada zalupi. Radnici ustuknuše natrag i ukočiše se u stavu »mirno«. Cvibuš mahnu šeširom natrag i osjeti za šeširom neku prepreku. Obazre se i noge mu se podsjekoše. Kraj njega se propinjao, uplašen njegovim

pohabanim šeširom, lijep vranac. Na konju je jahala visoka, stasita, po cijeloj Mađarskoj poznata ljepotica, žena grofa Goldaugena, rođena baronesa von Heilenstrahl. Cvibuš pred sobom ugleda najljepšu ženu, punu ljepote, mladosti, dostojanstva i... gnjeva. Ona umiri konja, pa blijeda, dršćući od gnjeva, sipajući munje iz očiju, zamahnu bičem.

— Nitkove! — prošapta ona, i tek što nije ispala iz sedla, kad se Cvibuš ošamućen udarcem, zaljulja i padajući na zemlju svojim velikim debelim tijelom udari o prednje vrančeve noge. Nije mogao da ne padne.

Udarac je dobio po sljepočici, obrazu i gornjoj usni. Grofica je tukla svom snagom.

Drugo žensko lice, lice Goetheove Gretchen i Ilkino, uokvireno milijardama svijetlih vlasi, lijepo i mlado, izobličilo se od gnjeva i neizrecivoga očaja. Problijedilo je, iznakazilo se... Po njemu su projurili grčevi. Ilka je kao pas iskesila svoje bijele zube, stupila korak naprijed pa, ne našavši na zemlji kamena, bacila se na groficu Goldaugen srebrenim novcem. Srebrenjak se dotakao samo vela, što lepršaše na vjetru, i odletio prema kući. Nastupi neobična teška šutnja. Grofica i svjetlokosa glavica upiljiše se očima jedna u drugu. Šutnja je potrajala jednu minutu. Grofica podiže bič, ali ugledavši blijedo, nesretno, iznakaženo lice, polagano spusti ruku i polako odjaha prema kući. Dojahavši do ulaza, ona se dvaput obazre.

— Neka odu! — povika ona.

Cvibuš je ustao, otresao prašinu i smiješeći se kroz krv, koja mu je curila niz lice, reče Ilki, koja se skamenila.

— Ti se čudiš, moja draga? — poče on. — Ho-ho! Tvoga su oca istukli? Ne čudi se! Nisu ga istukli prvi, već četrdeset i prvi put. Vrijeme je, da se navikneš!

Ilka zgrabi oca za ruku i dršćući cijelim tijelom priljubi se uz njega.

— O, kako sam sretan! — progovori Cvibuš nastojeći da krv s lica ne kapa na Ilkinu glavu. — Kako sam sretan! Kako da se zahvalim njezinoj svjetlosti! Moja je violina čitava. Nisam zdrobio svoje violine!

I dohvativši u jednu ruku harfu, a drugom obuhvativši Ilkina ramena, Cvibuš brzo zakorači natrag prema aleji.

II.

U isti čas, kada se pokaže kraj aleje koja vodi u stepu, potrebno je, da se počnu brojati na lijevoj strani bukova stabla. Između osme i devete bukve izvježbano oko može zapaziti tragove nekadašnje, sada napuštene stazice. Ta se stazica poput zmije vijuga do kapelice, pored koje je moguće naći vodu. Cvibuš je znao za tu stazicu. Odbrojao je osam i skrenuo na lijevo. Ilka ga je slijedila. Morali su se probijati kroz gustiš čička, divlje konoplje, kukute i koprive. Kopriva ih je nemilosrdno žarila po rukama, vratu i licu, a teški miris konoplje i kukute nije im dao disati. Cvibuševa i Ilkina ramena obavila je paučina. U paučini su se koprcali i zaplitali sitni pauci, velike muhe i zrikavci. Veliki su pauci pravili neobične salto mortale s njihovih ramena na travu. Naši su putnici morali narušiti mir tisućama života.

Kapelica stajaše na poljani, zarasloj visokom travom, a četvrt sata udaljena od aleje. To bijaše crkvica, koja se plašljivo uzdizala iznad trave; s nje je opala žbuka i pokrila je mahovina, loboda i puzavac. Na porđalom od sunca, čunjastom, glatkom krovu, stajao je visok bronzani križ. Taj je križ upravo kao zvijezda vodilja služio Cvibušu.

— Ako je potočić presahnuo, — reče Cvibuš, — poklon sudbine bit će mnogo gori od poklona, koji nam je darovala njezina svjetlost. Unutrica mi je suha kao pergamenat.

Ali potočić ne bijaše presahnuo. Kad Cvibuš i Ilka stigoše do kapelice i sa svojih ramena skinuše paučinu, zapuhnu ih svjež zrak, začu se žubor. Cvibuš se široko osmjehnu, položi harfu i violinu na stepenice kapelice, pa brzo obiđe kapelicu opisujući spiralu svojim kratkim nogama.

— Žubori... ali na kojoj strani, đavo ga odnio! — nasmija se on. — Potoče, gdje si? Kako da se dođe do tebe? O, blesava pamćenja! Pio sam iz tebe dva puta potoče, i, nezahvalnik, zaboravio sam, gdje si? Prepoznajem u sebi čovjeka! Mi ne zaboravljamo ništa, osim svojih dobrotvora! O, ljudi! Ha-ha...

Ilka, koja je posjedovala profinjeniji sluh, mogla bi odrediti, na kojoj strani žubori potok, kad ne bi bilo one strašne uvrede, koju su tako nedavno nanijeli njezinu starom i, po njezinu mišljenju, bolesnom ocu. Nesvijesno je slijedila oca,

koji je koračao, ništa ne videći, ništa ne čujući i ne razumijevajući. Nije mislila ni o umoru, ni o žeđi. Sve je ustupalo mjesto jakom, mladom, pravednom gnjevu. Išla je, gledala u zemlju i grizla gornju usnu.

Gluh na jedno uho, Cvibuš je opisivao spiralu sve dotle, dok nije nabasao na takvo mjesto, gdje se već jasno čulo srdito gunđanje, i gdje se pod nogama osjećala mekana, vlažna zemlja.

— Potok mora biti pod lipama! — reče Cvibuš. — Evo je, jedne lipe! A gdje su još dvije. Bilo ih je ravno tri, kada sam ja prije deset godina ovdje pio vodu. Posjekli su ih. Jadne lipe! I one su nekome zátrebale. A evo i ono, što tražimo... Moje poštovanje! Pijmo, Ilka, u tvoje zdravlje!

Cvibuš kleknu, baci na stranu šešir i priljubi se užarenim licem uz hladnu blistavu površinu... Ilka nesvijesno kleknu na jedno koljeno i povede se za očevim primjerom. Cvibuš je pio ustima i očima. On je vidio u vodi svoju fizionomiju pokrivenu krvlju i gledajući na krvave masnice i rane smišljaše prikladnu šalu. Ali mu duhovitost izletje iz glave, i voda se izli iz usta natrag, kad u zrcalnoj površini pokraj svoga lica ugleda Ilkino lice. On prestade piti i podiže glavu.

— Ilka! — reče on, mršteći se. — Čuješ, djevojčice? Prestani kesiti zube! Nisi ti pas! Ja to ne volim! Ne budi luda.

Ilka podiže glavu i vlažnim dlanom prijeđe preko svoga čela.

— Ja to ne volim! — nastavi Cvibuš. — Okani se svoje glupe navike da kesiš zube zbog svake sitnice. Budi pametna! Zašto da se ljutiš? Blijeda si kao mrtvac i dršćeš! Gledaj, glupačo, kad umreš od srdžbe, onda ćeš znati! Prestani! No!...

— Ne mogu... Nitko nema prava, tata Cvibuš, da te tuče po licu. Nitko!

— Je li moguće? A ja to nisam znao? I bez tebe znam! Ni po licu, ni po leđima, ni po trbuhu... Ali što bi ti?

Ilka prijeđe još jedamput dlanom po čelu i prošapta.

— Hoću, da tebe nitko ne bi smio tući. Hoću... hoću da joj se osvetim.

Cvibuš ispusti šištavi zvuk, sagnu se k vodi i poče prati svoje lice. Pošto se umio, obrisa se rukama i reče:

— Ružno je to Ilka! Pij, ako se još nisi napila, pa idemo našim instrumentima. Dosta je glupoga brbljanja.

Cvibuš podiže Ilku za ruku, i, gladeći se po trbuhu, krenu prema kapelici.

— Mjesto da se srdiš, de radije da pogledamo kapelicu! — predloži Cvibuš.

Mnogo je zelenih i sivih gušterica poletjelo prema pukotinama i u travu, kad Cvibuš i Ilka priđoše kapelici.

Kapeličina vrata sa zarđalim okovima bijahu potpuno zakovana daskama. Iznad vrata, na glatkoj drvenoj dasci, bijahu prikucana bakrena slova. Riječi su, razumije se, bile latinske. Cvibuš je pročitao i preveo Ilki slijedeće: »Franjo Goldaugen — 1806. Prolazniče, moli se, da sveti anđeli odvedu u raj njegovu dušu«! Stakla na dva prozora bijahu razbijena. Njihove krhotine, koje su stršile iz polugnjilih okvira, prelijevale su se u duginim bojama. Treći prozor bijaše zavaljen ječmenim snopom. Prozori bijahu carstvo paučine i prašine.

— Franjo Goldaugen! — viknu Cvibuš na prozor.

— Goldaugen! — odgovori jeka.

— Franjo Goldaugen — to je brat djeda sadašnjega grofa, — reče Cvibuš obraćajući se Ilki. Njega je 1806. godine, kad se vraćao sa sastanka, upravo na ovom mjestu ubio njegov stari sobar, koji se osvetio za svoju kćer. Tako pripovijedaju jedni; a drugi vele, da se on potukao sa svojim nećakom zbog nekakve cure i bio ubijen. Bilo kako bilo, ali je sobar bio obješen na ovom istom mjestu. »Ne ubij« — veli božja zapovijed, a u kućama, šumama i vrtovima Goldaugenâ nisu priznavali božje zapovijedi. Ded pogledaj, Ilka, na prozor... Vidiš li sv. Franju? Lice mu je žuto, zeleno, strašno... Sada je ta slika izblijedjela, ali se u ono vrijeme odlično vidjela, te je na glupe ljude i žene nagonila stravu. Osobito to lice bijaše strašno, kad je pred njim gorjelo — kao sada se sjećam — plavo kandilo... I ja sam se od straha ledio, kad sam gledao to lice. A to je sve zato, moja djevojčice, što je slikar, koji je radio tu sliku, pobjegao ne dovršivši svoj rad. Nije dovršio lijevo oko, pa se zato desno oko tako jako isticalo, te je bolo naše sujevjerne oči. Ni lice ne bijaše dovršeno. Bila je nanesena samo podloga, kako to kažu slikari. Slikar je pobjegao, zato što se zaljubio u groficu. Čudak je u njoj vidio neosvojivu tvrđavu. Blesan! Da joj je samo namignuo, ona bi mu se već objesila oko vrata. Žene su uvijek bile

krhke. One ne zaostaju za muškarcima tamo, gdje se radi o onome, o čemu tebi ne valja znati, nevinosti moja.

Cvibuš zašutje i pogleda Ilku. Ilka ga nije slušala. Gledala je u zemlju, šaptala nešto usnama i micala prstima kao da razmišlja sama sa sobom. Cvibuš ispusti šuštavi zvuk i zamisli se.

— Čuj, crvenokosa, — reče. — Ja to ne volim! Ti opet počinješ kesiti zube! Hajdemo, sjedimo!

Cvibuš i Ilka sjedoše na ugrijane stepenice kapelice.

— Gdje ti je glava, djevojčice? — nastavi Cvibuš gledajući u blijedo kćerkino lice. — Zašto ne prosuđuješ logično. Od drveta se ne može napraviti čelik, od krpa ne ćeš saliti zvona. Štakor ne može roditi labuda. Od one žene, koja se rodila od poznatoga roda ljudi, ne mogu se očekivati anđeoski postupci. Njezini su djedovi i očevi vukovi, može li se ona, usprkos prirodnim zakonima, roditi kao jagnje? I ona je vuk. Vuk od glave do pete. A budući da je vuk, ona nije mogla drugačije postupiti... Pa što onda još hoćeš? A vukove učiti da jedu sijeno — nije naš posao... Razmišljaj logično. Ona je rođena baronesa Heilenstrahl, a tko su Heilenstrahli? To su isti Goldaugeni. Prvi Heilenstrahl bio je nezakoniti sin Artura Goldaugena. Baronat je dobio za vrijeme Tridesetgodišnjeg rata samo zahvaljujući svojemu srodstvu s Goldaugenima. Zatim su se Goldaugeni ženili s Heilenstrahlima, drugi su udavali svoje kćeri za prve, i t. d. Iz toga su nastala dva roda, koja se ničim jedan od drugoga ne razlikuju. Pa što ti hoćeš? Ne želiš li ti da u isto vrijeme, dok te Goldaugen tuče, Heilenstrahl pohrli k tebi da te ljubi. Hm... ne, mila moja! Ljutiti se na vukove, zato što im je priroda dala oštre zube, mogu samo takve naivčine kao ti.

Cvibuš pošutje pa nastavi:

— A da tu važnu ulogu igra priroda, lijepo se vidi iz prošlosti Goldaugena. Prvi se Goldaugen pojavio pri kraju križarskih ratova. Zvao se Zlatooki vampir. Vlasi mu na glavi i bradi bijahu crne kao ugljen, a obrve i trepavice bijahu svijetle. Zbog te igre prirode su ga i prozvali Goldaugenom! U njegovim se zlatnim očima, kaže historija, zajedno sa blistavim umom svijetlila mješavina lukavstva i risje okretnosti s krvožednošću gladne pantere. Bio je to bijesan pas u

najgorem smislu te riječi. Lokao je ljudsku krv isto tako lagano kao što mi pijemo vodu, kupovao je i prodavao ljude s Judinom bezazornošću. Spaliti selo bijaše za njega mnogo lakše nego nama popušiti cigaretu. Palio je i s ushićenjem gledao na plamen. Kada su se pobjednici, na čelu s Gotfridom Bouillonskim prvi put molili kraj gospodnjeg groba, on je tragao po okolici Jeruzalema i nizao na koplja glave Saracena. I u tom velikom času ostao je vjeran sebi. On je, kaže arhiv, strastveno želio da se pomoli, ali ga je instinkt bijesnoga psa povukao na drugu stranu, u razaranje, u krv. Strašna je to nakaznost, mila moja. Nemoguće je misliti, da bi zlatooki čovjek bio kriv za svoju nakaznost. Sam čovjek ne može doći do takvih jezovitih gadosti, kao što ne može izmisliti ni šesti prst na ruci. Kriva je priroda. Ona mu je dala vučji mozak. Od zlatookoga se rodio sin, koji se od svoga oca razlikovao samo po tome, što nije imao zlatnih očiju... Nakaznost je prešla i na njega: unuk je imao zlatne oči i istu nakaznost. I tako dalje. Sadašnji grof nema zlatnih očiju. Lani je umro njegov sin, dječačić, koji je imao zlatne oči. I tako se zlatne oči prenose s djeda na unuka, moralna nakaznost prati svakoga od njih. Goldaugenima je, kako vidiš, mila moja, isto tako teško osloboditi se vučjega mozga, kao i zlatnih očiju. E, a sada prosudi, mila moja, da li je ta ljepotica bila sposobna da me ne ošine po ustima. Narav je nadjačala, i ona nije mogla drugačije postupiti.

— Ti to sve lažeš, oče! — ciknu Ilka lupnuvši nogom. — Ti lažeš! Šta se tiču tvoja usta njezine moralne rugobe, njezine prirode! To se nas ne tiče. Ti to govoriš samo zato, što meni šteti da se ljutim. Ali ja ću njoj pokazati! Ja joj ne... ne ću oprostiti. Neka me bog kazni, ako joj oprostim ovu uvredu!

— Tko bi se drugi, ako ne ti, janješce, tako junačio. Kad se jagnje junači protiv vuka, to znači samo, da gubi uzalud riječi... Bolje zašutimo!...

Ilka ustade, prebaci preko ramena harfin remen i bradom pokaza na stazicu.

— Zar ne ćeš da se odmoriš? — upita otac.

Ilka ne reče ništa. Cvibuš ustade, uze violinu pod pazuho, nakašlja se i zakorača prema aleji. On se navikao da sluša Ilku.

Sat kasnije oni su već išli po vreloj cesti, jedva vukući svoje umorne noge. Pred njima su se, iza pojasa modrih gajeva i vrtova, bijeljeli zvonici i vijećnica malenoga mađarskog gradića. S lijeve se strane šarenilo lijepo seoce Goldaugen.

— Gdje je sud? Ovdje ili tamo? — upita Ilka pokazujući na grad i selo.

— Sud! Hm ... Sud ima i u gradu i u selu. U gradu sude zlato moje, građanima, a u selu Goldaugenovcima...

Ilka zastade, pa nakon kratkog razmišljanja pođe prema cesti, koja je vodila u selo.

— Kamo ćeš? Zašto? upita Cvibuš. — Kakvog tamo imaš posla? Bože sačuvaj, da ideš tim seljacima!

— Ja, tata Cvibuš, idem onamo gdje sude Goldaugenovcima.

— Pa zašto? Za boga! Ti si poludjela, dušo moja. U gradu možemo ručati, popiti vina, a što ćemo raditi ovdje?

— Što ćemo raditi? Veoma jednostavno. Parničit ćemo se s onom bestidnom nevaljalicom.

— Ta ti si luda, kćeri! Poludjela si! Izgubila si svaku sposobnost da rasuđuješ, draga moja! Ili se ti, možda, šališ?

— Ne šalim se, oče! Ja se čak čudim, kako se to ti, uza sav svoj ponos, možeš tako hladnokrvno odnositi prema toj uvredi! Ako hoćeš, idi u grad. Sama ću otići u sud i zahtijevati, da je kazne.

Cvibuš pogleda na Ilkino lice, slegnu ramenima i pođe za neposlušnom kćerkom mrmljajući, gestikulirajući rukama i ispuštajući šištave glasove.

— Ti si budala, Ilka! — reče on uzdišući, kad su prelazili preko mosta, prebačenog preko rijeke. — Ludo! Nazovi me ćelavim vragom, ako ti iz ovoga sela ne izađeš kratkih rukava! Oprosti mi kćeri, ali časna riječ, ti si danas glupa kao glavoč.

Prešli su most i ušli u selo. Na ulicama ne bijaše ni žive duše. Svi bijahu zauzeti radovima u polju i vrtovima. Dugo su morali krstariti po selu i tražiti očima, dok se ne namjeriše na malenu staricu naborana lica poput isušene dinjine kore.

— Dopustite da vas upitam, — obrati se starici Ilka, — gdje tu stanuje sudac?

— Sudac? Mi imamo gospođice tri suca — odgovori starica. — Jedan od njih već odavno nikome ne sudi. On deset godina leži paraliziran. Drugi sada ne obavlja svoj posao, već živi kao vlastelin. Oženio se bogatom, za miraz uzeo zemlju — zar mu je sada do suda? Ali i on je već starac... oženio se prije petnaest godina, kada je meni umro moj stariji sin, smiluj se, gospode, duši njegovoj.

— A treći? Gdje stanuje treći?

— Treći? Treći još sudi... Ali ni on više ništa ne vrijedi... Starčić! Trebalo bi mu sada ležati u grobu, a ne da tučnjave presuđuje... On stanuje... Vidite li zeleno stepenište? Vidite? E, tamo vam on i stanuje.

Cvibuš i Ilka zahvališe starici i uputiše se prema zelenom stepeništu. Suca ne zatekoše u kući. Stajao je na svom dvorištu pod starim granatim dudom i štapom tresao crne, prezrele dudove. Usne i brada bijahu mu obojene ljubičasto, plavo i tamno crveno. Usta mu bijahu puna. Sudac je žvakao ljenije od bikova, kojima je dodijalo preživati svoju hranu.

Cvibuš skinu šešir i nakloni se sucu.

— Usuđujem se da uznemirim vašu čestitost jednim jedinim pitanjem, — reče on. — Imam li čast da govorim sa sucem?

Sudac prijeđe očima preko svojih nezvanih gostiju i, pošto proguta ono što je žvakao, reče:

— Ja sam sudac, ali samo do ručka.

— A vi ste već izvoljeli ručati?

— Pa, da... Ja ručam u pola tri... To vam mora biti poznato. O praznicima ručam u pola dva.

— Plenus venter non studet libenter[1], vaša čestitosti! He-he-he... Vi izvolite govoriti istinu. Ali, vaša čestitosti, nema pravila bez iznimke.

— Ja imam... u ovome iznimaka ne priznajem... Ja sudim ljudima, samo natašte, starino, kada sam najmanje sklon da budem sentimentalan. Prije deset godina pokušao sam suditi poslije ručka... Pa što se događalo? Znaš li, što se događalo, starino? Izricao sam osude za jedan stepen blaže... A to nije uvijek pravedno! Međutim, ti si debeo kao

[1] Prazan stomak rado ne uči.

bačva od sto vedara.[1] Ti, vjerojatno mnogo jedeš? I nije ti vruće nositi toliko suvišnoga mesa? A kakva je to djevojčica?

— To je, vaša čestitosti, moja kći... Ona je zapravo došla da vas moli.

— Hm... Tako. Priđi bliže, ljepotice! Što ti treba?

Ilka pristupi sucu pa mu drhtavim glasom ispriča sve ono, što se dogodilo na dvorištu grofova Goldaugena. Sudac je sasluša, pogleda na Cvibuševa usta, osmjehnu se pa upita:

— Pa što bi ti, ljepotice, htjela?

— Hoću, da kaznite tu ženu...

— Tako... Dobro... S velikim zadovoljstvom. Smjesta ćemo je strpati u tamnicu... Slušaj starino, obrati se sudac Cvibušu. — Gdje si ti rodio tu ljepoticu, na mjesecu ili na zemlji?

— Na zemlji, vaša čestitosti, na mjesecu nema žena, vaša čestitosti, pa zato teško da bi bilo moguće popiti čašu vina u porodiljino zdravlje.

— Ako je na zemlji, onda zašto ona ne zna, da... Kakve ste vi budale, gospodo? Ah, kakve budale! Budale ste i čudaci!

— A zašto? — upita Ilka.

— Vjerojatno zato, što nemate mozga... Goldaugeni mi daju hranu i piće, a ja da njih sudim!? Ha-ha-ha! Goldaugeni su grofovi, a ona je kći cigana, lošega svirača, kojega treba išibati zato, što slabo svira violinu! Čudaci! Ne, niste se vi na zemlji rodili. Pa hoće li ona i htjeti da se s tobom parniči? Nacrtat će na poziv, koji ću joj ja poslati, njušku s velikim nosom i baciti ga pod stol. A gdje su ti svjedoci? Radnici? Uzdaj se, ne nadaj se! Nisu oni takvi miljunaši, da bi se odrekli kore hljeba! Ha-ha-ha! Našla si, s kime ćeš se parničiti! Ludice! Ne, mani se ćorava posla ljepotice! Žalosno je, to je istina... ali što ćeš? Istina se ne da sakriti.

— Pa što da radim?

— Daj svome ocu krpu, da usnu zaveže. Od muha se može rana ognojiti... Olovne vode kupi... Ja ti mogu samo to posavjetovati. Hoćeš li još da ti dam savjet, ljepotice?

---

[1] Vedro — mjera za tekućinu — 12,299 l. — Prev.

Izvoli! Uzmi svoga debeloga taticu pod ruku, pa odlazi... Vidjeti ne mogu budale! Oslobodite sebe prisutnosti sudije nepravednoga, a meni dajte mogućnost da s vama ne razgovaram.

— Ali što da radim, — opet upita Ilka kršeći prste.

— Hm — Treći savjet želiš? Izvoli! Postani isto takva grofica kao i ona. Tada ćeš imati puno pravo da se parničiš s njom... Puno pravo! He-he-ha! Postani grofica! Časna riječ! Tada ćeš se s njom parničiti, koliko ti duša želi! Nitko ti ne će smetati. Uostalom... zbogom! Nemam ja vremena! Ostavite me. Dok ti nisi grofica, ja imam pravo da te tako nedelikatno tjeram od moga punoga želuca i lijenoga jezika. Marš, starino! Ne zaboravi kupiti olovne vode.

Sudac se okrenu i navali na dudove. Cvibuš i Ilka iziđoše iz dvorišta i pođoše prema mostu. Cvibuš je htio ostati u selu, da se odmori, ali mu se nije htjelo postupati protiv Ilkine volje... Lijeno je krenuo za njom proklinjući glad, koji ga je štipao u želucu. Glad mu je smetao da misli...

— Hoćemo li, kćerko, u grad? — upita on.

Ilka nije odgovarala. Kad uđoše u šumicu, koja je pripadala goldaugenskim seljacima, Cvibuš upita:

— Ti se, Ilka, ljutiš? Zašto ne odgovaraš na moje pitanje?

Umjesto odgovora Ilka se zaljulja i uhvati se za glavu.

— Što ti je, kćeri?

Kćerka se zaustavi i okrenu prema ocu svoje lice. Lice bijaše iznakaženo ružnim zlobnim osmijehom. Zubi joj bijahu iscereni kao u psa.

— Zaboga, što je tebi?

Ilka podiže ruke u vis, zabaci glavu i široko otvori usta... Prodoran krik iz njezinih grudi razliježe se po šumici. Suze, krupne kao potok, udariše iz plavih očiju kćeri uvrijeđenoga oca... Ilka zajeca pa udari u glasan smijeh.

— Što ti je? Zar se može tako ljutiti?

Cvibuš zaplaka i poče ljubiti svoju kćer.

— Zar se može tako? Sjedi, Ilka! Za boga, sjedi! E, ta sjedi!

Cvibuš položi svoje velike oznojene ruke na njezina ramena, koja su se tresla, i potisnu ih dolje.

— Sjedi! Malo ćemo posjediti u hladovini i ti ćeš se umiriti! Hajdemo pod ovu vrbu! A evo i potoka! Hoćeš li vode? Vrbe uvijek rastu kraj vode. Gdje ima vrba, tamo treba tražiti vodu. Sjedimo.

Cvibuš ponese Ilku do vrbe, savi joj koljena i posadi na travu. Jecanje je postajalo sve jače i jače.

— Dosta je, kćeri moja! Imamo li mi pravo da se tako vrijeđamo? Zar mi nikoga ne vrijeđamo? Možeš li ti jamčiti, da tvoj otac nije nikada nikoga nekažnjeno vrijeđao. Vrijeđao sam! Samo su mu danas platili.

Odjeknu pucanj. Hvatajući se za grane, šušteći i lupajući krilima, sletje s vrbe ptica i pade na Ilkinu pregaču. To bijaše mlada orlica. Jedna ju je sačma pogodila u oko, a druga razmrskala kljun.

— Pogledaj, mila moja! S ovom je pticom jako uvrijeđena priroda... Ta je uvreda mnogo veća od naše... Trpi priroda... A ne kažnjava, ne osvećuje se...

Zapucketa grmlje, i Cvibuš ugleda pred sobom visoka, stasita, u svakom pogledu lijepa čovjeka velike guste i široke brade i preplanula lica. U jednoj je ruci držao pušku, a u drugoj slamnati šešir sa širokim obodom. Kad ugleda svoju divljač na krilu lijepe djevojke, koja je jecala, zastade kao ukopan.

— Uostalom, ovaj je čovjek već kažnjen! — reče Cvibuš. — Jako kažnjen! Njegovi grijesi blijede pred onom kaznom, koju snosi! Preporučujem ti, Ilka, grofa Vunića, barona Seinitza. Zdravo grofe i barune! Čega u vama ima više grofovstva ili barunstva? U vašoj vraški lijepoj osobi ima mnogo i jednoga i drugoga... Evo je, vaše divljači! Moja je kći oplakuje.

Barun Artur von Seinitz, muškarac je od kojih dvadeset i osam godina, — ali na izgled mu ima preko trideset. Lice mu je još lijepo, svježe, ali na tom licu, u očima, u uglovima usana, naći ćete borice, koje se viđaju kod ljudi, koji su dulje živjeli i mnogo pretrpjeli. Po lijepom preplanulom licu mladost je prošla kao brazda, s njezinim neuspjesima, radostima, bolom, pijankama i razvratom. U očima je zasićenost, dosada... Usne su sastavljene u pokoran i u isto vrijeme podrugljiv osmijeh, koji je prešao u naviku. Crna je kosa baruna von Seinitza duga i uvojita. Ona podsjeća na kosu mlade

institutke[1], koja još ne nosi pletenice. Artur se rijetko kupa, pa su mu zato kosa i vrat prljavi i sjaje se na suncu. Odjeven je osrednje i jednostavno. Odijelo mu je skromno i krajnje neodređeno... Okovratnici prljave košulje odaju, da barun ne tjera modu. Takve su okovratnike nosili prije četiri godine. Kravata je crna, otrcana i u obliku vrpce; njezin uzao, svezan ružno i na brzu ruku, pomaknuo se u stranu te prijeti, da će se razvezati... Kratak kaputić i prsluk su raskošni, pokriveni su mrljama, ali su novi. Sašiveni su od skupoga sivog materijala, koji je izrađen od najbolje kozje vune. Izlizane svilene hlače, koje su već davno odslužile, čvrsto pokrivaju njegova mišičava bedra i veoma lijepo nestaju iznad koljena u naborima visokih naglancanih sara. Potpetice su na čizmama iskrivljene i napola izlizane. Na prsluku od kozje vune visi lančić od novoga metala. Za lančić je pričvršćeno šest zlatnih medaljona, zlatna roda s briljantnim očima i mala veoma vješto izrađena puška sa zlatnom cijevi i kundakom od platine. Na kundaku te puščice može se pročitati slijedeće: »Barunu Arturu von Seinitzu Društvo vajstafskih i solenogorskih lovaca«. Ne pitajte baruna, koliko je sati: za dio lanca, koji je u džepu — nije pričvršćen sat, nego ključ i kositrena zviždaljka. Rod baruna Seinitza ne može se pohvaliti svojom starinom. On potječe iz prvoga desetljeća ovoga stoljeća. Artur čuva »Historiju baruna von Seinitza«, malenu brošuru, koju je nekada naručio Arturov otac, Karlo, od nekoga učenoga švedskoga pastora, kojega je put nanio k njemu. Uslužni je pastor uzeo debele pare, i sastavljajući rodoslovno stablo nije štedio ni papira ni istine. Rodoslovlje je počeo od jedanaestoga stoljeća. Toj su brošuri, razumije se, mnogi povjerovali; povjerovali su osobito oni, koji nisu imali potrebu da kontroliraju pastora. Ali su se Seinitzi morali crvenjeti zbog svoje brošure, kad su jedne veoma uslužne ilustrovane novine, želeći da se dodvore, objavile njihov grb i rodoslovlje, koje je više nalikovalo istini, nego ono, za koje su platili pastoru. Prvi barun Seinitz bijaše običan plemić, oženjen kćerkom bankara, pokrštenoga Židova. To je bila osoba ništavna u svakom pogledu, puzava, vječno gladna, koja je više od svega na svijetu voljela novce. Ona bi neopažena pro-

---

[1] Institutka — pitomica škole zatvorenoga tipa.

živjela cio svoj vijek, i zauvijek bi ugasnula u ljudskom sjećanju, da nije bilo sreće, što joj se smiješila milostivo i neprestano... Prvi je Seinitz imao dva brata, jedan od njih bijaše jezuit, predavao je na nekom sveučilištu fiziku i vlastitim rukama prokrčio sebi put do kardinalstva. Drugi je brat bio dvorski pjesnik, a zatim dvorski liječnik. Zahvaljujući silnoj protekciji ove dvojice braće i novcima tasta bankara, koji je imao jake novčane veze, barunsku diplomu von Seinitz nije tako teško dobio, kao onaj prvi Seinitz, o kojemu je lagao švedski pastor. Drugi Seinitz, Arturov djed, tukao se pod Austerlitzom i umro je kao profesor vojne akademije. Taj je Seinitz bio slika svoga strica-kardinala i poput njega je više bio kabinetski čovjek nego vojnik ili vlastelin. Arturov je otac podsjećao na prvog Seinitza. I to je ništavna, neugledna, nevrijedna ličnost. Slabo obrazovan, ograničen, slab fizički i moralno, postavio je sebi cilj da potpuno profućka sve, što je milostiva sudbina dala njegovu ocu i djedu. Pokazalo se, da to ipak nije tako lako učiniti. Barunski posjed Seinitz zauzima priličan prostor. Željeznička ga pruga presijeca na dva mjesta. Zahvaljujući svojim vrtovima, vinogradima i plodnome tlu, to se imanje smatra jednim od najbogatijih i najraskošnijih. Ergela i tvornica sukna, koje se nalaze na njemu, zajedno uzete, donosile su barunima dvije tisuće četiri stotine franaka na dan, a o ostalom da se i ne govori. Profućkati takvo bogatstvo — nije lagan zadatak, ali je Karl von Seinitz imao odlične pomoćnike. Pomagali su mu njegova odanost uživanjima, nesposobnost rasuđivanja, dobrota i njegov... sin. Do kraja svoga života nije prestao da voli žene. Volio ih je bezumno, bijesno, ne razmišljajući i ne zaustavljajući se ni pred kakvom preprekom. Žene su bile glavna stavka njegovih rashoda, bez koje jedva da bi mu pošlo za rukom sve profućkati. Neko je vrijeme imao ljubavnicu u Beču. K toj je ljubavnici putovao posebnim vlakom s mnogobrojnom gomilom slastoljubivih gotovana, koji su pili samo šampanjac. Toj su se ljubavnici svakim vlakom dovozili darovi, koji su zapanjivali svojom raskoši i odveć krasnorječivo govorili o barunovu bezumlju. Darovi su se sastojali od obiteljskih dragocjenosti, skupih konja, mjenica... Sobarica njegove bečke ljubavi primala je tisuću franaka mjesečno i za svaku priliku imala svoje konje. Nakon dolaska i prije

odlaska posebnih vlakova, priređivale su se lukulske gozbe. U Pragu je imao drugu ljubavnicu, u Budimpešti treću, i t. d. Žene su ga obožavale i, razumije se, više zbog darežljivosti nego za bilo što drugo. Ono mnoštvo anegdota, koje se i dandanas pričaju o Karlu von Seinitzu, da ne može bolje, karakteriziraju to obožavanje. Da navedem jednu od mnoštva anegdota.

U jednom od najboljih njemačkih kazališta debitirala je mlađahna glumica, koja je upravo završila kazališnu školu. (Danas je ona veoma poznata glumica u dramskim i tragičnim ulogama majki-starica). Bila je mlada, lijepa i izvrsno je glumila. Kazalište se treslo od pljeskanja. Već poslije prvoga čina, donijeli su joj buket, ukrašen dragocjenom ogrlicom pokojne barunice von Seinitz, Karlove majke. Barun je tu ogrlicu dao, zato što je ležala u njegovu bočnom džepu, i oštrim ga vrškom medaljona bola u bok. Poslije drugog čina, nekoliko visokih ličnosti, koje su se ovaj put nalazile u kazalištu, odoše za kulise, da mladoj glumici izraze svoje divljenje. Među tim visokim osobama nalazio se i von Seinitz. On se iza kulisa osjećao kao kod kuće. Ispivši u garderobi prvoga ljubavnika čašu šampanjca uputi se prema garderobi zvijezde na usponu. Vrata garderobe bijahu zatvorena. On pokuca.

— Što vi radite?! — snebivale su se visoke ličnosti...
— Vi se zaboravljate! Vi zaboravljate, da ovdje nije cirkus, nije opereta. Nije salon madame Deleaux! Vraški ste drski barune!

— Mislite? Samo sam nestrpljiv... — odgovori barun.

— Ali ona će smjesta izaći! Zar se zaista ne možete strpjeti dvije, tri minute?

— Ne mogu.

— Ali to je nepristojno! Ona se možda sada oblači!

— Može biti, — odvrati nestrpljivi barun, i još jedamput pokuca na vrata.

— Tko je? —raču se iz garderobe mladi ženski glas.

— Ja sam! — odgovori barun.

— Tko ste vi?

— Jedan od poštovalaca vašega talenta. Ja se, zapravo, u vaš talenat ništa ne razumijem, ali mi vele, da vi izvrsno igrate, a ja sam navikao da na riječ vjerujem! Otključajte!

— Čudnovato... Ja sam u garderobi! U garderobu se ne smije ulaziti. Ta tko ste vi?

— Ja sam barun von Seinitz. Imam vam nešto reći.

Glas iz garderobe progovori tiše i ne onako otresito:

— Vrlo mi je drago, barune... Ali ja nisam odjevena. Pričekajte pet minuta.

— Nemam kada da čekam. Za dvije minute odlazim. Ovaj čas ili nikada.

— Nemoguće!

— Kako vam drago... Zbogom. Tko me to, do vraga, povlači za rukav.

Oko baruna okupila se gomila poštovalaca mlade glumice. Gomila je bila krajnje zbunjena barunovim drskim ponašanjem. Zahtijevali su od baruna, da se udalji od vrata. Glumičin zaručnik, koji se također nalazio u gomili, potegnuo ga za rukav.

— Izvolite se udaljiti od vrata! — povikaše poštovaoci.

— A ako se ne udaljim, što će onda biti! — upita barun pa pokuca na vrata, ali već ne prstom nego šakom.

— Vi, mademoiselle, vjerojatno želite da me ova gospoda natjeraju na skandal! — reče on kroz vrata glumici. — Otvorite! Za jednu i po minutu ja odlazim... Sada ili nikada! Ja, barun von Seinitz, volim sve raditi smjesta ili nikada. Ne biste li htjeli razgovarati s barunom Seinitzom, koji vam hoće nešto reći?

Glumica se, očito, kolebala.

— Što želite? — upita ona.

— Ah, dovraga. Što ja mogu željeti!? Nemam ja vremena da razgovaram! No, brojit ću do tri. Ako ne otvorite, kad kažem »tri«, otići ću, i nikada me ne ćete vidjeti... Međutim, kako vi mnogo imate poklonika! Opažam to po ovom štipanju, kojim me časte odostrag i sa strana... E, počinjem... jedan... dva... no... no...

U garderobi se kraj vrata začuše lagani koraci.

— Tri, — reče barun.

Škljocnu brava. Vrata se tiho otvoriše. Barunu ispred nosa šmugnu iz garderobe ljepuškasta nasmijana sobarica. Barun koraknu naprijed i njegov njuh zaroni u fine mirise garderobe. Ona je stajala kraj tamnoga prozora, umotana u šal. Pokraj nje je ležala haljina, koju je valjalo obući...

Obrazi joj bijahu crveni. Gorjela je od stida...

»Bože moj, kako je ona još nevina!« pomisli barun i poklonivši se, reče:

— Molim, da mi oprostite! Za minutu ja odlazim, pa zato...

Glumica podiže oči na baruna. Oči joj bijahu pune radoznalosti. Vidjela ga je prvi put, ali je o njemu tako mnogo čula, dok je još bila u kazališnoj školi! Već ga je odavna obožavala prema onome, što je čula o njemu.

— Što želite, barune? — upita ona poslije teške jednominutne šutnje.

— Oprostite, mademoiselle, što sam tako uporan, ali... časna riječ, vi mi se sviđate!

Glumica je oborila oči. Obrazi su joj još jače pocrvenjeli.

— Ne volim komplimente, — reče ona.

»Bože, kako je nevina!« — pomisli barun pa će:

— Koliku vam je plaću odredila vaša uprava?

Još nije odredila, nego će odrediti... Koliko — ne znam... Za prvo vrijeme, vjerojatno, ne više od dvije tisuće talira.

— Hm... Cijena je dobra... Za prvo vrijeme dosta.

Barun zašutje i upilji oči u glumicu. Glumici bijaše da propadne u zemlju od stida i očekivanja.

— Ako dođete k meni, — nakon stanke reče von Seinitz, — dobit ćete sto pedeset puta više.

Rumeni glumičini obrazi postadoše bijeli kao platno barunove košulje... Glumica vrisnu, pljesnu rukama i kao da je oglušila od paljbe stotine topova smjesta se sruči na baršunom tapecirani naslonjač. Spopao ju je histerični napadaj. Von Seinitz se nakloni pa izađe. Kada u garderobu uđe sobarica, glumica je jecala. Jecaji bijahu isprekidani i pomiješani sa smijehom. Sobarica se uplašila, istrčala iz garderobe i za čas se sva scena podijelila na grupice: grupice su se sašaptavale, iskosa pogledavale na vrata garderobe i nisu znale, što da rade: da negoduju protiv barunova drskoga postupka ili pak... da zavide sreći rasplakane mlade glumice. Zaručnik je kao sumanut provalio u garderobu, pao joj pred noge i zavapio.

— Ne plačite, mila moja! Ta mu uvreda ne će proći nekažnjeno. Ali... zašto ste, dovraga, otvorili vrata tome demonu?

Glumica nasloni svoje uplakano lice na bijela uštirkana prsa zaručnikove košulje, stavi mu svoje ruke na ramena i prošapta:

— O, Žorž! Kako sam sretna! Kako smo ti i ja sretni! Obećao je sto pedeset puta više, a mi smo učili u kazališnoj školi, da barun von Seinitz umije održati svoju riječ! Šteta samo, što je ružan! Ali... Sto pedeset puta više!!! Idi, moj prijatelju, zamoli, neka jave publici, da ja zbog bolesti ne mogu nastaviti predstavu.

Sutradan je glumica primila od »obožavanoga« von Seinitza plaću za tri mjeseca unaprijed.

Ova je anegdota nalik na istinu, ali, koliko je istinita, ne znam.

Druga stavka barunovih rashoda bijahu karte. Seinitz se kartao veoma rijetko. Kartanje mu je bilo dosadno. Ali kad bi već sjeo, od dosade je gubio goleme uloge. Od dosade je on izmislio i svoju vlastitu kartašku igru. Njegova je igra bila veoma jednostavna. Zvala se »Crni i Crveni«.

— Crvena ili crna? — pitao je Seinitz svoga partnera, pokazujući mu naličje karte. — Ako pogodite, dobili ste, a ako ne pogodite, onda sam ja dobio.

Štogod pametnije od te igre, teško da je Seinitz mogao izmisliti. Ipak je u dvije večeri stigao da u toj igri prokarta grofoviju Vunić, koju je nekada kupio Arturov djed u Galiciji. Grofovija Vunić bijaše njegov prvi osjetan gubitak.

Drugi gubitak bijaše njegova žena, barunica von Seinitz, koju je ubio svojim vladanjem. Treći gubitak bijaše kći, pobožna licemjerka i idiotkinja, koju je, da popravi rasklimane poslove, morao udati za bankara, Židova, što se gurao u plemiće. Seinitzovu je baruniju zadesila najžalosnija sudbina. Ona je bila založena za bescjenje zetu-bankaru, koji ju je na javnoj dražbi i zadržao za sebe. Karl je završio tako da se neuspješno ustrijelio (tane je zapelo u ramenu), te je umro na rukama kćeri i patera, ostavivši bankaru »za svaki slučaj« nekoliko mjenica na solidnu sumu.

Njegov sin Artur poslije majčine smrti, kada mu je bilo dvanaest godina, bijaše poslan u Beč, gdje je smješten u

pansionat. Kada je izišao iz pansionata, gdje je naučio tri jezika, upisao se na sveučilište na filološki fakultet. Artur je ubrzo napustio filologiju i upisao se na matematski fakultet. Na tom je fakultetu uspio. Dobio je nagradu za najbolji studentski rad iz diferencijalnog računa. Po završetku matematskog fakulteta opet se zabavio filološkim znanostima. To bi se lutanje od jedne luke u drugu, valjda i završilo čim dobrim, da nije bilo onih tisuća, koje mu je svakog mjeseca valjalo primati poštom od očevih opunomoćenika. Tisuće su mu zavrtjele glavom. Kada mu je dodijalo da sakuplja biblioteku, za koju je od dana svoga upisa na sveučilište trošio goleme novce, izgubio je tlo pod nogama i krenuo očevim stopama. Otišao je u Pariz. Tisuće pisama, u kojima je on tražio novaca, poletjelo je iz Pariza u baruniju Seinitz. Karl je bio dobar i zato nijedno pismo nije ostalo bez odgovora. Svaki se odgovor sastojao od čekova. Na Arturovu sreću, novčane pošiljke, koje je dobivao iz domovine, svakog su mjeseca postajale sve manje i manje i stizale u Pariz sve rjeđe i rjeđe... Stotine su postepeno istiskivale tisuće. Zajedno s viješću o očevoj smrti, Artur je dobio tisuću franaka i pismo od šurjaka-bankara. Bankar je pisao, da poslana tisuća predstavlja cijelu imovinu baruna Artura von Seinitza i da se on, Artur, nema čemu nadati... Artur je pročitao pismo i silno pocrvenio.

Bijaše ga strašno sram i za sebe i za svoga oca. Ozbiljno se zamislio i uplašio se za svoju budućnost, koju je on tako volio kada je sjedio u studentskoj klupi. Na komadiće je poderao šurjakovo pismo, i svom se snagom udario šakom po licu. Tisuću je htio baciti kroz prozor, ali... nije bacio. I dobro je učinio. Ta mu je tisuća dobro došla. Potrošio ju je za bijeg iz Pariza od dugova. Njegovi su vjerovnici bili vlasnici hotela, lihvari i, što je najsramnije, kokote... Posljednje dane u Parizu morao je proživjeti na račun kokota. Pobjegao je u domovinu, pošto se napijančio, izvucarao i nalagao, ali srećom ne do kraja. Zdravlje mu još ne bijaše podrovano i javno se još ni jedamput nije podlo ponio. Nasreću Arturova narav bijaše elastična.

U Beču se opet latio nauke i s većim oduševljenjem nego prije. Da bi imao komadić kruha, i da rodbini ne dodijava zbog novaca, postao je nastavnik algebre u jednoj vojnoj

školi i dopisnik dvaju velikih pariških listova. Nešto je zarađivao također i pisanjem pjesama, koje je objavljivao u francuskim časopisima. (I, poput Fridriha Velikoga, nije podnosio njemačkog jezika). Život je protekao miran, skroman, snošljiv, dijametralno oprečan pariškom, ali nije dugo bio takav. Pobrkao se na najzanimljivijem mjestu, upravo one zlatne godine, kad je Artur postao doktor filozofije i magister matematskih znanosti. Na širokom putu sudbina mu je podmetnula nogu. Sam toga ne opažajući, zapao je u dugove. Artur se povrh toga oženio nekom ljepuškastom siromašnom plemkinjicom, koja se zaljubila u njega. Oženio se iz ljubavi i iz sažaljenja. Ženidba je povećala njegove rashode. Htio — ne htio, morao se obratiti sestri. Artur je napisao sestri pismo, u kojem ju je molio, da mu javi, kakva je sudbina zadesila imanje njihove majke, te, ako ono nije bilo prodano za dugove, da mu udijeli djelić dohodaka, što ih prima od toga imanja. Ujedno, između ostaloga zamolio je sestru, da mu u Beč pošalje njegovu biblioteku, koju je ona nekad uzela na čuvanje. Kao odgovor na to pismo, Artur je dobio od šurjaka telegram, u kojem su Artura molili da smjesta otputuje u Seinitz. Artur je otišao. Kada je stigao u Seinitz, zamoliše ga, da ide pješke.

— Gospođa Pelzer, — rekoše mu, — ne voli štropot kotača. Potrudite se, da do kuće dođete pješice. Artura su u gostinjskoj sobi dočekali šurjak i sestra. Sestra je sjedila na naslonjaču i plakala. Šurjak prilikom njegova ulaska zabode nos u novine...

— Ja sam! — reče im Artur. — Ne poznate me?

— Vidimo, — odgovori bankar. — Niste loše učinili, što ste nas poslušali i doputovali... Veoma nam je drago, barune, što još niste izgubili sposobnost poslušnosti. Riječ »poslušan« miriše malo na nešto ropsko, ali vi oprostite... Takvoj gospodi kao što ste vi poslušnost je prije potrebna...

— Ne razumijem vas, — reče barun u nedoumici. — Sestro, zašto ti plačeš. Došao ti je brat Artur, a ti plačeš... Ta odgovori mi što bilo na moje »Zdravo«. Dosta je plača.

— Ona je, milostivi gospodine, — reče bankar, — zaplakala, čim su nam javili, da vi dolazite. Sjednite... Vaša sestra, hvala bogu, još ima naslonjače. Vi i vaš otac niste sve profućkali. Ona, moja žena, plače, zato što vas još voli...

Artur razrogači oči i dlanom prijeđe preko čela. Nije shvaćao.

— Da, — nastavi bankar, ne podižući očiju s novina, — ona ne može tako brzo obračunati sa osjećajem, koji je, treba priznati, neprirodan, zato što je ona stvarno već prestala da bude vaša sestra... Hm... Vi joj niste brat. Ona je neuporedivo iznad vas. Vi ste niski, da budete brat ove žene... Milostivi gospodine! Zahvalite ovoj ženi. Da nije nje, vi se ne biste usudili da prijeđete prag ove kuće.

— Objasni mi, sestro, — obrati se Artur problijedivši. — Kako imam da shvatim riječi tvoga muža... Pelzera? Ja upravo ništa ne shvaćam. Zatim tvoje suze... Ne razumijem!

Bankarova žena ukloni s lica rupčić, skoči i šušteći svojom teškom haljinom ushoda se po sobi. Suze, najiskrenije, krupne, kapale su joj na pod iz očiju.

— Ne razumiješ? — vrisnu ona. — Ta shvati, napokon, da nas ubijaš svojim ponašanjem. Mi se zgražamo zbog tvoga nemorala. Ja se zgražam kao sestra i kao kršćanka!...

— Izjasni se, sestro! — reče Artur. — Nikako da shvatim, što mi želite reći?

— Šuti! Ne želim čuti tvoj glas! Kakvim si se smećem samo oženio?

— Da, barune, — priskoči bankar visokim drhtavim tenorom. — Oženivši se tom ništavnom ženom, vi ste osramotili ime baruna von Seinitza i onih, koji se smatraju njihovom rodbinom!

Naslon fotelje, za koji se barun držao zapraska. Artur je zadrhtao od srdžbe.

— Silvija! — reče on okrenuvši se sestri. — Ni riječi ti nisam rekao, kada si se udavala za nitkova Pelzera. Poštivao sam tvoju volju, a ti? Dopuštaš sebi, da po Pelzerovu diktatu nanosiš meni teške uvrede! Ne zaboravljaj se!

— Ja da sam nitkov? — viknu Pelzer. — Opraštam vam tu riječ, barune! Opraštam!

Silvija lupnu nogom i koraknu prema bratu.

— O tebi ja sve znam! — zasikta ona gutajući suze. — Sve! Nije ti dosta, što si se oženio bulevarskim smećem, odrpankom, nije ti dosta! Ti si još i bezbožnik! Ti nikada ne ideš u crkvu. Zaboravio si boga! Zaboravio si da se svakoga

časa tvoja duša može rastati od tijela i biti predana u đavolove ruke.

— Kamo sreće, da bi svi bili takvi nitkovi kao što sam ja! — vikao je za to vrijeme Pelzer. — O! Onda bi na zemlji bilo drugačije! Tada na zemlji ne bi bilo ljudi, koji ni za što ne mare, ni za ime, ni za čast... Ne bi bilo onih žena, bulevarskih skitnica, koje...

Pelzer najednom zašutje. Pogledao je na Arturovo lice i obuzeo ga strah.

— Tako čak ni luterani ne postupaju, kako ti postupaš! — vikala je Silvija. — Mi smo te pozvali zato, da ti pokažemo, kako si ti nizak. Moraš se pokajati. Razvedi se od nje i promijeni svoj način života! Bez oklijevanja! Čuješ! Razumiješ?

— Ako se pridržavate staleških tradicija, — reče prigušenim glasom Artur, — tada znajte, da se barunu Arturu von Seinitzu ne priliči, da ulazi u bilo kakve prepirke sa židovskim došljakom iz ruske Poljske, ni s njegovom ženom. Ali sam blag prema vama i pitam vas. Pitam i odlazim. Što mi imate reći, u vezi s imanjem moje pokojne majke?

— Ono pripada Silviji, — reče Pelzer, — samo njoj.

— Kojim pravom?

— A zar vama nije poznata oporuka vaše majke?

— Što lažete? Nije bilo nikakve oporuke! Ja to znam!

— Ona postoji!

— A ako postoji, onda je ona krivotvorena! Gdje je moja biblioteka?

— Prodana je za tisuću franaka, koji su vam poslani u Pariz.

— Ona vrijedi ne tisuću, nego dvije stotine tisuća franaka!

Pelzer slegnu ramenima i nasmija se.

Uza svu moju želju, nisam je mogao prodati skuplje.

— Tko ju je kupio?

— Ja, Boris Pelzer...

Artur je osjetio da se guši, uhvatio se za glavu i potrčao iz gostinjske sobe.

— Vrati se, brate! Vrati! — povika za njim Silvija.

Artur je htio, da se ne vraća, ali nije mogao. Još je volio sestru.

— Pokaj se, Arture! — reče Silvija bratu, koji se vratio — Pokaj se, dok još ima vremena!

Artur istrča iz gostinjske sobe i za čas je gušeći se i dršćući od gnjeva jurio prema željezničkoj stanici.

Zaključavši se u kupeu drugoga razreda — legao je potrbuške na divan i u tom položaju doputovao gotovo do samog Beča. U Beču mu je sudbina opet po drugi put podmetnula nogu. Došavši kući nije zatekao ženu kod kuće. Njegova žarko ljubljena žena za vrijeme njegovoga izbivanja pobjegla je k ljubavniku. Ostavila je pismo, u kojem je molila za oproštenje. Ta je nevjera ošinula Artura kao grom.

Sedmicu kasnije njegova se žena, koju je ljubavnik otjerao, vratila k njemu da se otruje i umre na pragu njegova stana... Kada se Artur, sahranivši ženu, vratio s groblja kući, dočekao ga je lakaj s pismom. Pismo je bilo od sestre Silvije i sadržavalo je ovo: »Dragi moj brate! Mi sve znamo... Tajno ubistvo, što si ga izvršio, da izbrišeš s lica zemlje tragove zločinstva, koje je okaljalo naše ime, mrsko je bogu... Mi smo zahtijevali samo pokajanje, ali ona, tvoja žena, mogla bi živjeti. Njezina smrt nije potrebna. Trebalo ju je samo udaljiti. Ali ne očajavaj. Mi se za tebe molimo, i, vjeruj, naše molitve nisu uzaludne. Moli se i ti. Tvoja Silvija.«

Artur podera to pismo na sitne komadiće. Noge su mu stale gaziti po papirićima, na kojima je bogohulna ruka napisala božje ime. Artur zajeca i onesviješten pade na zemlju.

Nastavnički rad, filozofija, matematika, francuski stihovi — sve je to Artur odbacio i zaboravio. Napokon došavši k svijesti, dobro se naljoskao i od tada zametnuvši se dvocijevkom, počeo se skitati kao »divlji Seinitz«, po okolici Seinitza, Goldaugena i drugih sela, ispijajući basnoslovne količine vina i uništavajući divljač. Podao se čudnovatom životu... Ljudi su ga viđali samo u gostionicama i krčmama, koje ukrašavaju svojim istaknutim šarenilom raskršća puteva. Viđali su ga i poznavali svi šumari i veliki dio pastira.

Gdje je stanovao, čime se hranio — nikome nije bilo poznato. Smatrali bi ga ludim, da nije tako pametno razgovarao s ljudima, s kojima je imao prilike da se susretne. Nisu znali kako bi i što bi o njemu mislili. Zvali su ga »divljim Seinitzem«, pustinjakom-lutalicom i »nesretnim barunom

Arturom«. Bulevarska štampa počela je o njemu govoriti — o nekom golemom procesu, što ga Seinitz namjerava povesti protiv Pelzera, o sestri, koja je legalno opljačkala brata i bez ikakva razloga počeli su štampati anegdote i male zgode iz života Artura von Seinitza ili njegova oca. Našle su se čak i novine, koje su požalile, što se zatire rod Seinitza.

Artur je većinom lutao po parkovima i gajevima. U parkovima i gajevima bijaše više divljači nego u polju i pokraj rijeka. Vlasnici parkova nisu mu branili da lovi. Oni su mrzili njegovu sestru i u njemu su vidjeli najljućeg Pelzerova neprijatelja. Domaćice su se čak radovale, što im parkove i gajeve posjećuje von Seinitz.

— Ne može se reći, — govorahu one, — da bi on bio šumski car, ne! On je previše mlad za to... On je prije šumski prijestolonasljednik!

Pri susretu s ljudima šumski se prijestolonasljednik obično veoma učtivo klanjao. Nabasavši na Cvibuša i Ilku, on stade kao ukopan. Njega kao umjetnika zapanjila je ljepota i realnost grupe, sastavljene od Cvibuša, Ilke, harfe, violine i ptice. Čuvši jecanje, Artur se namršti i srdito se nakašlja.

— Zašto ona plače? — upita on.

Cvibuš se osmjehnu, slegnu ramenima.

— Plače, — reče on, — vjerojatno zato, što je žensko. Da je muškarac, ne bi plakala.

— To si je ti uvrijedio? Nitkove!

— Ja, barune! Nažalost...

Barun s negodovanjem pogleda Cvibuševo debelo masno lice pa stegnu pesnicu.

— Čime si je uvrijedio, stara živino?

— Uvrijedio sam je time, vaša svjetlosti, što imam njušku, po kojoj se može nekažnjeno udarati bičem... Ona je moja kći, barune, a pred kćerima dobro odgojeni ljudi ne dopuštaju sebi da grde očeve...

— Zašto si je uvrijedio, nevaljalče? Ne plači djevojko! Sad ću ja njega, nitkova naučiti! Da je nisi tukao?

— Pogodili ste, barune, ali samo djelomično. Da, tukli su, barune, samo ne nju i ne ja... Dira me vaša pažnja prema mojoj kćeri, grofe. Hvala vam!

— Budalo! — progovori barun, mahnu rukom i nagnu se prema Ilki.

— Što ti je, mila? — upita on. — Zašto plačeš? Tko te je uvrijedio? Reci mi, tko te je uvrijedio, i ja ću... uvrijediti njega, grdno ću uvrijediti!

Barun velikom preplanulom rukom pogladi Ilku po kosi. Oči su zablistale dobrotom.

— Mi, muškarci, moramo štititi žene, zato što su jaki dužni braniti slabe. Pa zašto plačeš?

I, zavirujući u lice, pokriveno vlažnim prstićima i raspuštenim kosama, von Seinitz kleknu i oprezno sjede pokraj Ilke. Progovorio je glasom, kakvim već odavna nije govorio. Ilka je čula nježan glas, koji je izlazio ravno iz duše, — glas, kojemu se slobodno mogla povjeriti.

— Zašto plačeš? Kaži mi, koja ti je nevolja. Kraj tebe sada ne sjedi glupa budala, starac, nego snažan muškarac. Možeš se osloniti ne mene. Ja sam snažan i sve mogu učiniti... Pa zašto plačeš? No?

Djeca, koju pitaju o uzroku njihova plača počinju jače plakati. Isto se događa i sa ženama. Ilka zaplaka jače. — Sudeći po tome, kako jako plačeš, mora da si u velikoj nevolji... Reći ćeš mi... Ta reći ćeš? Meni možeš otvoreno reći. Ne pitam te iz obične radoznalosti. Želim ti pomoći... Na poštenu riječ, djevojko!

Artur se nagnu i poljubi Ilku u tjeme.

— Ne ćeš plakati? Da? Ta nemoj, mila! Da barem donekle ublažiš svoju tugu, treba samo da se izjadaš...

— Teško, da će ona uskoro prestati da plače, — reče Cvibuš. — Živci su joj slabi, kao konac na košulji, koju su nosili pet godina. Dajmo joj, barune, neka se isplače... Nije lijepo, Ilka. Ako mnogo suza proliješ — brzo ćeš ožednjeti.

— Ah, da! Vode joj treba dati — reče barun. — Voda je ovdje blizu... Barun ustade i nestade ga iza gustoga lišća; suhe grančice i grane zapucketaše pod teretom teškoga tijela.

— Gle ti baruna! — zakikota Cvibuš. — Nježan, pristojan, pažljiv! Ha-ha-ha! Moglo bi se pomisliti, da je on doista takva dobričina. Vjeruj mu, Ilka, ali ne sve. On je zgodan momak, ali prst mu u usta ne treba stavljati. Odgrist će ruku do samoga lakta... O događaju kod Goldaugena ne pričaj mu. On je rodbina tim živoderima Goldaugenima i narugat će ti se kao posljednjoj budali. Hoćeš li već prestati da plačeš?

Iznova zapucketaše grančice i iza lišća pojavi se Artur, sa srebrnom lovačkom čašom u ruci. Čaša bijaše puna vode.

— Pij... Kako ti je ime? Ilka? Pij, Ilka.

Barun kleknu i prinese Ilkinim usnama hladnu čašu. Ilka skinu s lica ruke i otpi pola čaše.

— Kako sam nesretna! Ah! Kako sam nesretna! — promrmlja ona.

— Vjerujem, rado vjerujem! — reče barun i nakvasi joj sljepočice hladnom vodom. — Nazvao bih te, mila moja, lažljivicom, kad bi ti rekla, da si sretna. Pij još!

— Tako vam boga, molim vas, ne psujte moga oca! — prošaptala je Ilka. — I on je veoma, veoma nesretan!

— Ne ću ga grditi... Grdio sam ga zato, što sam se raspalio. U prvi sam čas bio pomislio, da te je on uvrijedio. Povlačim natrag svoje ružne riječi. Ali on se tako hladnokrvno odnosi prema tvome jadu, kako se to ne priliči čestitu ocu.

— Nedostajalo je još, — da i meni nakvasite vodom sljepočice! — nasmija se Cvibuš. — Odučio sam se da cmizdrim još onda, kada sam se navikao na očeve šibe. Kakva ste vi ipak danas maza, barune! Ne mogu da poznam onoga baruna Artura von Seinitza, koji je prije šest godina izbio dva zuba markeru u restauraciji »Kod Vranca« u Pragu... Sjećate li se, vaša svjetlosti? Jedan ste mu zub izvoljeli izbiti biljarskom palicom, a drugi šakom.

— Šta li sve nije bilo prije šest godina, — promrmlja von Seinitz. — Svašta je bilo, a bilo je i takvih stvari, koje nije pristojno spominjati. No, Ilka! Kazuj! Sada si se malo umirila, a da se sasvim pribereš, treba samo da se izjadaš... No? Tko te je uvrijedio?

— Nisu mene uvrijedili, već moga oca!

— A tako! Pa ti zbog oca plačeš?

— Njemu su nanijeli strašnu uvredu. Vi biste se prenerazili, kad biste vidjeli, kako su njega, jadnika uvrijedili!

— Tako je to dakle! Hm... A kako si ti, ipak dobra djevojčica! Ti, starino, imaš dobru kćer! Rijetkost! No, svejedno, pripovijedaj... Ja ću se za njega isto tako rado zauzeti, kao i za tebe.

— Ne ćete se zauzeti, barune! — reče Cvibuš.

— Zašto?

— Zato što je to nemoguće... Ja sam imao čast da dobijem šamar ne od maloga čovjeka, nego od veoma velikog. Nijedno topovsko tane nije u stanju da doleti do toga čovjeka! Pa i ne treba se zauzimati! Moja je kći hirovita!

— Kakve su to gluposti! Meni je svejedno, tko je nanio uvredu! Moje će tane, ako je to samo potrebno, doletjeti do svakoga... kazuj, Ilka. Ja ću ti pomoći.

Zamuckujući, duboko uzdišući i svaki čas ponavljajući se, Ilka je ispričala Arturu von Seinitzu svoje jade. Kada je ona pripovijedajući stigla do grofice Goldaugen, koja je podigla korbač, barun se namršti.

— Pa to je... bila žena? — upita on.

— Jest, grofica Goldaugen...

— Hm... dalje...

Barun je strašno problijedio i počesao se po čelu.

— Dalje, dalje... ja slušam... Dakle, njega je udarila žena! Nije muškarac!

— Žena, barune!

— Hm... tako... A zašto ne nastaviš?

Kad je Ilka ispričala, kako joj je otac pao pod konjske noge, kako ga je zatim oblila krv, barun pogleda Cvibuša...

— To ti je ona rasjekla usnu? — zapita on.

— E, vrijedi li o tome govoriti? Bolje da se porazgovaramo, gospodo, o politici!

— Ja tebe, stara budalo, pitam, je li ti ona rasjekla usnu ili nije ona? — viknu barun i udari šakom po travi. — Kći trpi zbog njega, a on se šali! Ne volim lude!

— Ona, ona! — reče Ilka.

— Oblačim staru budalu u mladu kožu i vraćam je kamo pripada! — progunđa Cvibuš. — Ja se ne šalim, već govorim istinu! Politika je mnogo bolja od razgovora, u kojima ne će biti baš nimalo pameti...

Ilka pokaza rukom, koliko je otprilike krvi prolio njezin otac, kako je hramao, kada je teturao prema kapelici. Kada je ona ispričala o sudbini i saopćila sve do jedne njegove riječi, barun se prezrivo osmjehnu i pljunu ustranu. Pljuvačka odletje dva hvata daleko.

— Stoka! — progunđa on. — Jest, on ima pravo! Ova lijenština ima pravo! On ništa nije mogao učiniti. Taj gold-

augenski Aristid isto je tako rob Goldaugena, kao i onaj konj, koji umalo nije zgazio ovu šekspirovsku budalu, tvoga oca.

— Mene ne boli tako, — završi Ilka, — kad moga oca tuku pijani seljaci ili policajci. Policija nam, barune, ne dopušta da sviramo po velikim gradovima. Ali me boli, vrijeđa me, ponizuje... vrijeđa, kad žena, obrazovana, iz visokoga društva, s nježnim licem... I kakvo ona ima pravo da na nas gleda tako oholo, tako prezrivo? Nitko nema pravo da nas tako gleda!

Ilka prinese prste licu i zaplaka...

— Zar će zaista to tako proći nekažnjeno?... Ah, bože moj, bože moj!! Ako joj ova uvreda prođe nekažnjeno, onda ću ja umrijeti... umrijet ću! Neka onda otac sam svira! Neka on onda proda moju harfu.

Ilka zagnjuri lice u pregaču i nastavi da tiho plače. Cvibuš je gledao u zemlju i ispuštao piskave zvuke. Barun se zamislio...

— Uvreda je golema, — reče on nakon podužeg razmišljanja. — Ali... treba prvo poslušati, o čemu se radi, a istom onda i obećati. Ja sam slagao, moja draga. Ja nisam tako jak kao što sam se sat prije hvalio. Ništa ja za tebe ne mogu učiniti.

— Zašto?

— Zato što je ona žensko... Ta ne mogu se ja s njome tući na dvoboju! Loše je moja draga. Treba se pokoriti...

— Ne mogu se ja pokoriti! Kako to mislite, da se ja mogu pokoriti.

— Tvoja će te nemoć prisiliti da se pokoriš. Ti si nemoćna, jer si kći svirača — prosjaka. A ja sam nemoćan, jer je ona, vrag je odnio, žensko...

— Pa što da radim? — upita Ilka. — Nemojte zaboga vjerovati mome ocu. Ni on sam ne će podnijeti te uvrede! On se pravi, da je hladnokrvan, a u stvari... Ja ću otići u Budimpeštu ili u Beč... Ja ću na sud.

— Ne ćeš ga naći...

Ilka skoči pa se ushoda oko baruna i Cvibuša.

— Naći ću ga! uzviknu Ilka. — E, napokon, pa vi ste barun, viđen, pametan čovjek, sve poznajete, svi vas viđeni ljudi poznaju... Niste vi kakav bilo prost čovjek! Zašto ne

biste vi napisali pismo nekom sudiji, da je on osudi po zakonu? Vi treba samo da kažete ili napišete, i sve će biti učinjeno.

— Prestani Ilka! — strogo će Cvibuš. — Gospodinu je barunu dosadno da sluša tvoje mračne gluposti! Ti zloupotrebljavaš njegovu pažnju.

— Ti, Ilka, sudiš tako, — reče barun, — samo zato, što ne poznaješ života. Nedavno si mi pričala, da si nesretna, a međutim tvoj je pogled na svijet kao u Sibarićanke, koja ne umije razlikovati bakra od željeza. Koliko ti je godina? Sedamnaest? Vrijeme je, da upoznaš život, ljepotice! Život — to je takva odvratna, ružna, dosadna glupost, takva neukusna, bez svrhe, neobjašnjiva besmislica, koja se ne može uporediti čak ni sa pomijarom, koja je iskopana zato, da se napuni svakakvom prljavštinom. Vrijeme je, da znaš! Što ti hoćeš od života? Hoćeš, da ti se on smiješi, da te obasipa cvijećem, zlatnicima? Da? To ti želiš?

Von Seinitz pocrvenje i duboko gurnu ruku u svoju veliku lovačku torbu.

— Ako je tako, onda ti želiš nemoguće. Na zemlji je moguć samo nepodnošljiv život... Hoćeš li nepodnošljiv život — živi, ne ćeš — a ti se kupi na drugi svijet. Otrov ti uvijek stoji na raspoloženju. Dijete si, eto što! Glupa si!

Iz torbe se pojavi opletena boca. Barun je brzo prinese ustima i halapljivo potegnu nekoliko gutljaja.

— Život je odvratan! — nastavi on. — Odvratnost mu je njegov zakon, nepokolebiv, stalan... Život je dat čovjeku kao kazna za njegovu glupost... Mila ljepotice! Kad ja ne bih tako duboko bio svijestan svoje prostote, odavno bih se otputio na onaj svijet. Našlo bi se metaka... Muči se, kažem sebi, Arture! Zaslužio si te patnje! Podnesi Arture, što moraš! Nauči se i ti djevojčice da filozofiraš sama sa sobom na takav način... Tako je lakše živjeti...

Artur potegnu još dva gutljaja.

Na cijelome svijetu postoji samo jedna prirodna sila, koja donekle miri čovjeka s njegovim životom. Tu je prirodnu silu, kažu, stvorio đavo, ali... neka je tako! Ona vadi iz moje duše trnje... privremeno, razumije se. Ta je prirodna sila u mojoj boci... Gucni, Ilka. Gucni jedan gutljaj. To je dobra rakija...

Ilka zavrtje glavom. Cvibuš pogleda bocu, obliznu se i stidljivo obori oči.

— Ta hajde, gucni, budalice! — nastavi von Seinitz. — Bit će ti lakše. Okusi der!

— Gucni, Ilka — savjetova je Cvibuš.

Ilka dohvati rukama bocu, potegne malen gutljaj pa se namršti.

— Sada ti popij, — obrati se Artur Cvibušu. — Pij i ti, stara sušena šunko!

Smješkajući se i kriveći lice, Cvibuš sav zasja, kao da je ugledao prijatelja kojega dugo nije vidio... Objema rukama dohvati bocu, i svečano je prinese svojim debelim usnama. Pošto je oprezno potegnuo dva-tri gutljaja, on metnu bocu na travu.

— Pij do dna! — reče barun. — Ne usteži se. — Imam još jednu bocu.

Debeljko u tren oka izvrši to naređenje.

Negdje i nekada sam te vidio, starino, reče barun von Seinitz. — Lice mi je tvoje, čini se, poznato... Gdje sam ja tebe vidio?

— Ja sam, barune, onaj nesretni marker, kojega ste vi, vaša svjetlosti, izvoljeli u Pragu lišiti dva zuba.

— Možda, možda,... Tako... Bio sam majstor u takvim poslovima... Žalim što ti ih sada ne mogu staviti.

Barun izvadi iz svoje torbe drugu bocu i papirni zamotak. U zamotku bijahu kolači, sir i kobasica. Von Seinitz razreza kobasicu popola, jednu polovicu pruži Cvibušu, a drugu razdijeli na dva dijela, od kojih jedan dade Ilki, a drugi ostavi sebi.

Izvolite, gospodo! — reče on. — Jedite i nemojte se nećkati. Jedi, djevojčice. Sav sir pripada tvome želucu. Mi ga se ne ćemo dotaknuti.

Gladni Cvibuš i Ilka ne dadoše se dugo nuditi. S pohlepom gladne, neodgojene djece navališe na jelo te za pet minuta uništiše sve, osim maloga komadića kobasice. Taj je komadić Cvibuš poštedio radi meze poslije rakije.

Popijena je rakija smjesta djelovala na Artura. Lice mu se zarumenjelo i ozarilo. Oči su mu zaigrale kao ulovljeni miševi i zablistale se. Opružio je noge po zemlji, stavio šake pod glavu i stao se smješkati. Na Cvibuša rakija nije djelo-

vala. Glava mu je ostala trijezna kao i prije. Rakija je Ilku sasvim ojadila. Sjela je sama, postrance, podnimila se na dlanove i zamislila se.

— Pij, starino! — nudio je Artur. — Bolje je biti pijan i veseo, nego trijezan, neraspoložen. Dobra je rakija naš spas... Da nije nje, propao bi čovjek! Pijmo za njeno postojanje! Zbog čega sam ja tebi zube izbio? Ne sjećaš se?

— Kako se ne bih sjećao! Sjećam se... Bili ste se malo nakitili pa ste zahtijevali od mene, da ustima uhvatim bačenu u zrak biljarsku kuglu. Kad nisam pokazao želje da izvršim vaše naređenje, vi ste tada poduzeli stroge mjere...

— Stoko! — progunđa Artur.

— Tko?

— Čuj, ljepotice! — najednom se von Seinitz obrati Ilki. — Ti me strašno podsjećaš na jednu djevojku, u koju sam u djetinjstvu bio zaljubljen. Ta djevojčica nije postojala, ali mi je o njoj svake večeri pripovijedala moja dadilja. Ja sam je zamišljao upravo takvom kao što si ti. Ta je djevojčica, prema riječima moje dadilje, živjela u nekom carstvu, u nekoj državi, u velikom tulipanu. Sjedila je na tučku i provirivala na svijet božji iza tulipanova lišća. Bavila se različitim poslovima. Gajila je cvijeće, razlijevala u boce rosu, koju je upotrebljavala za kupanje i piće, pjevala je pjesme. Ta djevojčica, zaboravio sam ti reći, ne bijaše rastom nimalo veća od tvoga mezimca. Jela je samo med, što su joj ga donosile pčele. Odijevala se u purpurne latice makovih cvjetova. Struka joj bijaše medicina. Bajanjem je liječila zube, povezivala rane, pripremala kapljice, i t. d. Jednom je cvrčku, koji je u borbi s paukom slomio nogu, izvršila operaciju tako spretno i tako znalački, da joj može pozavidjeti čak Billroth.[1] Baveći se medicinom, ona nije prezirala ni druga zanimanja. Šila je odjeću siromašnim kukcima, krpala mundure gundeljima-dvorskim komornicima, košulje buba-marama. Kukci su je poštivali kao rođenu majku i voljeli više od svega na svijetu. Kako i ne bi? Ona je sve imanje potrošila na siromašne crve, koji su sa svih strana miljeli k njoj, da im udijeli milostinju; ona je promukla čitajući propovijedi kukcima. Njezine propovijedi bijahu savršenstvo govorničke vještine. Iz vjerodostoj-

[1] Billroth (1829—1894) — njemački kirurg.

nih je izvora poznato, da je deset trutova, čuvši njezinu propovijed »o lijenosti«, zaplakalo od grižnje savjesti i stalo skupljati med. Ona je udavala leptirice i pri tom im davala u miraz prekrasne muslinske haljine. Ženila je cvrčke, veoma im strogo naređujući, da ne uznemiruju noću žene svojom galamom... Bila je prava majka. Dođe jedamput toj djevojčici otrovni pauk pa je zamoli, da mu ona zabaje zube. Djevojčica mu zabaja zube, i pauku smjesta iščezne s lica otok. — U redu, — reče pauk. — Hvala. Ja ću ti već jedamput za tvoj trud poslati umaka od muhe... Čuj, sad mi je na um pala genijalna misao. Udaj se za me! A? Hoćeš li se udati? Djevojčica se nasmija, i reče, da ona ni u kojem slučaju ne može biti paukova žena. »Ne volim te, — reče pauk, — ti mi se ne sviđaš, ali ja hoću da ubirem porez od tih kukaca, koje ti liječiš, odijevaš i učiš čitati. Potrebni su mi novci. Ne ćeš? Pa dobro! Ako za tri dana ne pristaneš, ja ću te ubiti, evo, ovim istim zubima. Pauk je pokazao djevojčici svoje strašne zube i otišao kući. Djevojčica je saopćila o paukovoj prijetnji svojim štićenicima. Ovi su se sjatili, dopuzili k njoj sa sviju strana i stali oko nje u obrambeni položaj. Umrijet ćemo, ali te ne ćemo izdati!« — povikaše oni. Stiže pauk. »Pristaješ?« — upita on djevojčicu. — »Ne pristajem. Ne stvaraj, pauče, nezadovoljstva. Pogledaj koliko imam zaštitnika«. Pauk pogleda... vidje ne zaštitnike, već plašljivce, koji su bili blijedi i drhtali cijelim tijelom. On se glasno nasmija i na očigled svih kukaca zakla svojim poganim zubima jadnu djevojčicu. Ubivši je, on se mirno uputi kući. Pčele su napravile lijes od voska i u njega položile djevojčicu... Mravi su preuzeli da iskopaju raku. Za lijesom su išli komarci, koji su prekrasno pjevali i svirali u trube. Buba zlatica održala je nadgrobni govor. Jednom riječju, pogreb je ispao sjajno. Daća bijaše još ljepša. Svi su kukci jeli i pili toliko, da ih je bolio stomak. Poslije daće kukci su se dobro naspavali i povjerili stonogi da skuplja priloge za spomenik, pa odletjeli svojim kućama.

— I to je kraj? — upita Cvibuš.

— Što bi ti još htio? — upita barun. — Hoćeš da pauka zatvore u tamnicu? Budi pametan! Moja je dadilja bila odličan pedagog. Ona mi čak ni u bajkama nije lagala. Kod nje nije pobjeđivala vrlina. Pauk sve do sada sjedi u svojoj rupi i

jede sos od muha, a podli kukci, bolesni i poderani, sigurno se češće sjećaju ukusnih jela s daće, nego li djevojke. Pokoj ti vječni, dadiljo! Odlično si poznavala prirodu. Popijmo, starino! No, što je Ilka? Sviđa li ti se moja bajka. Ti me nešto strašno podsjećaš na djevojčicu. Ne će li i tebe pojesti otrovni pauk? Ha-ha-ha! Zar će zaista i tebe pojesti otrovni pauk... Zašto i ne bi pojeo, kad može. Zubi su tu, pa žderite... Ipak ti mene ne slušaš, Ilka! Takvo ti je lice kao da nas ovdje nema.

Ilka se strese i molećivim pogledom punim pitanja pogleda Artura.

— Ne mogu je zaboraviti! — prošapta ona.

— Ti opet o istom. Treba se pokoriti, dijete! Savjeti nevaljalaca sudije ostaju u punoj snazi. Ništa bolje ne ćeš izmisliti. Kupi ocu olovne vodice — postani grofica...

— Vi se stalno šalite! Bože moj!... Grofica... Zar je to moguće?

— Moguće je, ako budeš umjela da se udaš za kakvoga grofa, a nije moguće, ako ne budeš umjela. Ali jedva da ćeš ti to umjeti... Eto, da je tvojoj njuškici dodati što više prezrenog metala, — e, onda ne bi trebalo ni sumnjati. I ja bih se dovraga oženio. Bi li pošla za me, Ilka?

— Za vas, barune? Pošla bih... Udala bi se i za baruna.

— Ja sam grof... Ha-ha-ha... Ne bih li se ja, možda, našalio, stani... Divna bi ispala šala.

Barun se na čas zamisli.

— Ne... — reče on. — To bi bilo već previše... Ne vrijedi. Ja volim djevojčicu u tulipanu, ali jao — ženidba mi mora dati ne manje od milijun franaka.

— Nije lijepo ženiti se zbog novaca, doktore! — reče Cvibuš, na kojega je već počinjala djelovati rakija. — Ženidba zbog novaca smatra se, doktore, niskim postupkom.

— Što da radim! Odlučit ću se na podlost. Treba mi milijun, pod svaku cijenu. S milijunom u rukama... Uostalom nije ni potrebno da vi to znate. Pokazao bih ja njima.

— I staricom biste se oženili?

— Makar i vragom... Sve za milijun! Milijun — to je poluga, kojom ću okrenuti pakao s njegovim vrazima i vatrom. Ja ne govorim o budućem paklu, nego o ovom, u kojem

se ja sada nalazim. Ako ja sam ne učinim podlost, omogućit ću drugima da učine tisuću podlosti. Djevojčice u tulipanu, — obrati se Artur Ilki, — zašto ti nemaš milijun? Da imaš milijun, ja bih imao ljepuškastu ženu, a ti bi bila grofica, ispunila bi jedan od sudijinih savjeta...

— Vi se stalno šalite! — uzdahnu Ilka.

— Ni malo se ne šalim... Nabavi milijun, pokušaj. Sigurno ću te učiniti barunicom! Nabavi der!

— Ne bismo li popili doktore? — predloži Cvibuš. — U naš se razgovor počinje uvlačiti fantastični elemenat... Bog s njom, s fantazijom! Zar da mi razmišljamo o milijunima? Lakše mi je progutati vlastitu glavu, nego ugledati kakav milijun... Ne govorimo o novcima! Razgovori rađaju zavist...

— Šuti, molim te! Zašto da ne maštamo, kad nemamo drugoga posla? A ja tebi, stara šunko, ponavljam, kad bi ti imao milijun, da bih ti oteo djevojčicu i posadio je u tulipan... Ja sam pijan! Dobro! Ona mi se, bogami, sviđa! Pogledaj, kakav ima nosić! Ah, dovraga! Nabavi, Ilka, milijun!

— A kako da ga nabavim? — upita Ilka.

— O, naivnosti! Sancta simplicitas! Kako da se dođe do milijuna? Do njega se može doći na različite načine... Načini mogu biti teški i laki. Težak se način sastoji u beskrajnom radu, radu slobodnom i razumnom, za vrijeme kojega ljudi noću ne spavaju, ne jedu dovoljno i boluju. Na takav način do milijuna se dolazi tek u starosti, kada se ne vrijedi udavati. Ti si — žensko, nemaš dosta pameti, a hoćeš da se udaš, pa zato ovaj način za tebe nije prikladan. Drugi je način u biti lagan, i kojiput težak zbog posljedica, sastoji se u tome, da se zaboravi jedna stvar, koja svima smeta — savjest. Kradi i otimaj. Što si pametnija i manje sramežljiva, prije ćeš postati barunica von Seinitz. Krasti i otimati može se ne samo na cestama. Može se krasti i daviti sjedeći u svome kabinetu. Taj ti način ne preporučujem. Ako nisi dovoljno pametna, onda je taj način bremenit posljedicama: možeš otići dovraga. Treći je način — primi nasljedstvo... A koji je četvrti način? Četvrti način najčešće upotrebljavaju žene, a ne zanemaruju ga uvijek ni muškarci, i sastoji se u vještini da se koristiš

svojim tijelom. Što subjekt ima ljepše tijelo, to je milijun bliže. Taj način tebi — Ilka, najbolje odgovara!

— Najmanje! — reče Cvibuš. — Ne valja! Pustimo ga na miru barune! Od toga pikantnog načina smrdi prostotom, Ilka...

— Mlada je? Ništa, neka zna! Zašto da se od nje sakriva ono, od čega se mora čuvati. Dakle, ja nastavljam... Nauči se, Ilka, ukusno oblačiti, u pravi čas pokazivati ispod haljine svoju ljepuškastu nožicu, pretvarati se, koketirati... Za svaki poljubac uzet ćeš minimum tisuću franaka... U tvojoj sadašnjoj situaciji teško da će ti mnogo dati; ali kad bi ti sjedila u loži ili u kočiji, onda...

— No, no... dosta je! — zagunđa Cvibuš. — Bog zna čime punite glavu ovoj djevojčici!... Ostavimo taj razgovor! Molim vas, doktore! Ja mijenjam razgovor... Tako je... Je li istina, što pričaju da ste prošle sedmice prešli na luteransku vjeru?

— Istina je... Posljednji je način — najlakši i nije najbezobrazniji. Nauči se, Ilka, otmjenim manirama, nauči se brbljati i, vjeruj mome znanju, doći ćeš do milijuna. Ovaj se način upotrebljava odveć često. Njime bi se koristilo sedam osmina žena, kad bi ih sedam osmina bilo lijepo i kad bi imale vrijednost na tržištu. Da sam se namjerio na tebe prije sedam, osam godina, ja bih te sigurno kupio... Ljepuškasta životinjo!

— Tiše, barune, tiše zaboga! — progovori Cvibuš. — Ne ćemo jeziku davati slobodu! — Cvibuš bojažljivo pogleda na kćerku. Ilka je sjedila i pažljivo slušala baruna, očito, nimalo se ne stideći sadržaja ni oblika njegova izlaganja.

— Razumijem, — reče ona. — Ali zar je moguće, da bi se vi oženili ženom, koja je sebe prodala?

— Mogao bih. Ta ja, ženeći se mirazom, isto tako prodajem sebe! I tako dalje, i tako dalje... Nešto bih te zamolio, Ilka...

Barun se pridiže i iz džepa prsluka izvadi zlatnik.

— Uzmi mila moja ovaj novac i u prvom gradu, kamo dospiješ, fotografiraj se. Razumiješ li? Pošalji mi sliku... evo na ovu adresu.

Barun pruži Ilki zlatnik i posjetnicu, na kojoj bijaše napisana adresa...

— Želim da češće vidim djevojčicu u tulipanu... Hoću da je nosim stalno u svome džepu na grudima. Hoćeš li poslati?

— Hoću.

— E, izvrsno. A sada, prijatelji, adieu! Pospan sam.

Barun se opruži na travi i podmetnu lovačku torbu sebi pod glavu.

— Zbogom. Veoma mi je milo, što smo se upoznali. Čekat ću sliku i oženit ću se, ako nam nabaviš milijun...

— Cvibuš ustade i pokloni se.

— Zahvaljujem vam, barune, — reče on. — Vi ste nas nahranili, ne ćete li dopustiti, da vam zato zasviramo? Uz našu se dosadnu muziku izvrsno spava.

— Budite tako dobri!

Cvibuš ugodi violinu i zasvira iz »Boccaccia« uz pratnju Ilkine harfe. Barun kimnu glavom u znak svoga zadovoljstva i zatvori oči... Kad su svirači prestali svirati i htjeli da se udalje od njega, on otvori oči i zaustavi svoj mutni pogled na Ilki.

— Tako... Tako... Razumijem, — promrmlja on. — To si ti, Ilka? Evo ti za uspomenu!

Barun otkopča sa svoga lančića jedan od medaljona i pruži ga Ilki. Glava mu pade na torbu i on zaspa kao ubijen.

III

Kada se von Seinitz probudio, već bijaše veče. Vršci drveća i kamene zgrade gradića, što stoji na brdašcu, kupali su se u zlatu sunca, koje je zalazilo. To zlato, lagano obojeno purpurom, poput zlatotkanice prostiralo se po nebu od sunca prema istoku i zastiralo dobru trećinu neba... Oko sunca i nad njim nije bilo ni jednog oblačka, to je obećavalo lijepu noć. Daleko iza šume čula se frula pastira, koji se vraćao kući. Frula je svirala jednostavnu, bezimenu pjesmicu; svirka bijaše spontana, bez veze, ali bi uz tu skromnu svirku svako veče junačkim snom zaspale i šume grofova Goldaugena, i raž, i kovilje, i rijeke...

Artur spazi pokraj sebe na travi dvije ispražnjene boce i novinski papir, koji je ostao od zamotka. Staroga debeljka

i lijepe plavokose djevojčice već ne bijaše pokraj njega. On se sjetio njih, svoga razgovora s njima, — osmjehnuo se, čak se nasmijao, kad je pogledavši sebi na prsa ugledao ceduljicu pričvršćenu za jedno dugme. Na tom papiriću olovkom bijaše napisano ovo: »Mili barune, vi ste prvi čovjek, koji se prema nama ljudski ponio. Prije vas smo o čovječnom odnosu znali samo po pričanju... Zato — vi ste prvi čovjek, kojega se ja ne ću sjećati s gorčinom u duši, već veoma rado. Vaša nas je pažnja duboko dirnula. Zbogom! Bog vam dao sreću! Sliku ću poslati. Vaša odana Ilka!

— Ni jedne gramatičke griješke! — izusti glasno von Seinitz, pošto je dva puta pročitao to pismo, napisano simpatičnim ženskim rukopisom. — To je neobično! Gle ti Ilke!

Barun izvadi iz notesa olovnu pisaljku i napisa: »primljeno od djevojčice u tulipanu 13. lipnja«. Savivši to pismo na dvoje, spremi ga u džep za notes.

Put pod noge! Vrijeme je da se ruča! — pa prebacivši pušku preko ramena, barun krenu šumom idući prema gradiću, s kojega je već počela silaziti pozlata, kojom ga je na kratko vrijeme obojilo sunce. Valjalo mu je ići dugačkim i uskim prodolom, posutim šljunkom. Prodol se protezao gotovo do samoga gradića. Na sredini ga je presijecala željeznička pruga. Nedaleko od raskršća, što ga stvaraju put i pruga, stoji kuća šumara Blauchera.

Došavši do raskršća, Artur se okrenu, skinu šešir i pokloni se: na terasi kućice sjedila je stara gospođa Blaucher i vezla stolnjak. Na njezinoj je sitnoj glavici bila velika noćna ženska kapa s veoma širokim vrpcama, a ispod kape izvirivale su starinske, djedove naočari: one su počivale na dugom tupom nosu, koji je naličio na veliki nožni prst... Na Arturov naklon ona odvrati sladunjavim smiješkom.

— Dobar veče, frau Marta! — reče barun. — Nema za mene pisama?

— Ima, ali samo jedno. S grbom, barune...

— Adresa je napisana Pelzerovom rukom?

— Jest...

— E, onda ga bacite, Marta, u peć. Znam njegov sadržaj. Židov me po diktatu moje mile sestre proklinje, što sam prešao na luteranstvo... I ovako znam, bez čitanja. Je li zdrav vaš muž? I fräulein Amalija, nadam se, također?

— Hvala vam... Valjat će mi, dakle, spaliti već šesto pismo... Posao nije osobito ugodan, ako znaš, da su se oko toga pisma trudili, osjećali. Kako ste vi okrutni! Kamo sada idete?

— Da ručam... kamo bilo...

— I bilo kome?

— Da...

Starica uzdahnu i zaklima glavom.

— Da moj Blaucher nije tako oprezan, — reče ona — i ja bih vam dala da ručate. Moj muž čupa kosu sa svoje glave, kada k nama dolaze viđena gospoda. K nama dolazi general Frechtelsack; ali on je starac — njega se ne treba bojati. Njega se ne boji moj Blaucher... Za njega ste vi strašni. Vi ćete kod nas ručati, a susjedi će reći, da se udvarate našoj kćeri, i bog zna, što će još napričati. Ta otmjeni čovjek ne dolazi zato, da se oženi, nego zna se zašto... E, Blaucher se i boji... a general Frechtelsack je nešto sasvim drugo!

— Ne brinite se, Marta! Ja mogu ručati i drugdje.

— Jest, da istinu kažem, kod nas danas ručak ništa i ne valja. Muka je u današnje vrijeme s poslugom, nikakve koristi od nje!

— Zbogom, Marta! Pozdravite vaše!

— Zbogom, barune!

Barun se pokloni i pođe prema prodolu. Tamne večernje sjene već padahu na zemlju. Šumski je zrak postajao svjež. Iza Artura bučno projuri večernji lokalni vlak, koji je razvozio gradske stanovnike po poljima i šumama... U šumi veče počinje ranije nego u polju. U polju se mogao udjenuti konac u iglu... Kada se stiša buka od lokalnog vlaka, Seinitz ču iza svojih leđa konjski topot. Obazre se i zastade: na divnom vrancu jurila je prema njemu Amazonka. Ona je projurila pokraj njega, letimično pogledala Artura i, pošto je projahala nekoliko hvati, naglo zaustavila konja.

— Von Seinitz? — upita glasno jahačica.

— On glavom...

Artur priđe Amazonki i pokloni se. U šumi se smračilo, ali još ne u tolikoj mjeri, da se ne bi moglo vidjeti kako jahačica bijaše lijepa. Cijela njezina osoba odisala je uistinu kneževskom veličanstvenošću.

Da su se ovdje našli Cvibuš i Ilka, poznali bi u njoj onu istu jahačicu, koju smo mi u prvom poglavlju naše pripovijetke zajedno sa Cvibušem nazvali groficom Goldaugen, rođenom Heilenstrahl. U rukama joj bijaše onaj isti korbač, koji je u podne rasjekao Cvibuševu usnu.

— Poznala sam vas, čim sam vas ugledala, — reče ona pružajući Arturu ruku. — Vi ste se malo promijenili... Uostalom... može li se s vama razgovarati ili ne? Posljednje vaše pismo meni bilo je puno mržnje, negodovanja, najočajnijeg prezira... Mrzite li još isto tako jako, kao što ste mrzili?

Barun joj stisnu lijepu ruku i osmjehnu se.

— Moje je pismo, — reče on — zločin, koji mi se može oprostiti, jer je zastario. Ono je bilo napisano prije četiri godine. U tom sam vas pismu mrzio zbog vašega koristoljublja, koje vam nije dopustilo da se udate za dragoga, zaljubljenoga, ali osiromašena čovjeka. Sada sam u najmanjoj mjeri sklon da se srdim na vas zbog vašega koristoljublja. Prije tri sata razgovarao sam o svojoj budućoj ženidbi s novcima... Ja još živim na ovom svijetu i ne spremam se na onaj samo zato, što imam cilj u životu... Taj je cilj ženidba sa milijunom.

— A tako! Za posljednje četiri godine vaša su se uvjerenja, dakle, silno izmijenila. Ipak se radujem... Susrela sam vas tako neočekivano! Veoma mi je drago, barune, bogami, drago mi je! Hvala vam bar zato, što smo se susreli!

— Ni u kom slučaju nisam mogao očekivati, da ću vas ikada susresti u ovom kraju. Kako ste dospjeli ovamo?

— Ja... Zar vi ne znate? Ja sam ovdašnja stanovnica... I već odavno...

— Vi, barunice? Na koji način?

— Ja sad nisam više barunica Heilenstrahl, nego grofica von Goldaugen. Prije dvije godine udala sam se za vašega susjeda grofa Goldaugena...

— Nisam čuo... Šta mi ne kažete, kakve novosti! Za grofa... Ja ga ne poznam... Je li lijep?

— Nije...

— Čudnovato... Vi volite lijepe muškarce, koliko ja znam. Mene ste voljeli zato, što sam kako kažu, bio vraški lijep. A on: je li mlad? Bogat?

— Ima mu četrdesetak... Veoma je bogat...

— Sretni ste, razumije se?

— Nimalo. I ja sam se udala za milijun. Dvogodišnje mi je iskustvo pokazalo, da sam počinila strašnu griješku. Nije sreća u milijunu, kako se pokazalo... Sada se bavim samo time, što pronalazim način, kako bih pobjegla od milijuna!

Grofica se nasmija i njezin se pogled neko vrijeme zaustavi na nebu, koje je tamnjelo. Nakon kratke šutnje ona sa smijehom nastavi:

— Znači, mi smo sada izmijenili uloge, barune. Ja sada mrzim ono, što sam prije voljela, a vi — obratno... Kako se ipak čudnovato mijenjaju prilike na ovom dosadnom svijetu.

— Vi želite da pobjegnete od milijuna radi sreće, a ja tražim milijune, da se upišem među sretnike... Ciljevi su, kako vidite, različiti.

— Vama sigurno ništa nije poznato o mome novom životu?

— Ništa...

— Dakle, nema osobito velikih naklapanja... Namislila sam da se razvedem od svoga muža...

— Vesela zamisao... A stanujete li — sada kod njega?

— Pa, da... malo je čudnovato, to je istina... Ali mi ćemo, da izbjegnemo nepotrebna ogovaranja, otići jedno od drugog tek onda, kada se naš raskid oboji službenim pečatom... Ja ću odletjeti odavde, kad službeno budem slobodna... Uostalom, to vas sve ne zanima... Ja sam se tako obradovala susretu sa starim znancem... prijateljem, da sam spremna bez zaziranja izbrbljati sve svoje tajne i ne tajne... Bolje da razgovaramo o vama... Kako živite?

— Kako vidite. Živim kako mogu...

— Jeste li napustili nauke? Sasvim?

— Napustio sam i, po svoj prilici, sasvim...

— I učenjakova je savjest mirna?

— E... Znanost je u meni izgubila malo više od nule... Nije golem gubitak...

Grofica sleže ramenima i zaklima glavom. — Vi se, Seinitz, opravdavate kao školarac, — reče ona. — Malo više od nule... Mladi učenjaci nemaju sadašnjosti, oni imaju bu-

dućnost. Tko zna: možda, kad biste nastavili vaš znanstveni rad, onda biste za znanost bili tisuću puta više od nule!

— Krivo se izražavate, — nasmija se von Seinitz, — nula pomnožena sa tisuću jednaka je nuli.

— Vi ste sasvim materijalno propali? — upita grofica kao ne slušajući von Seinitza.

— Do kraja. Imate li kod sebe novaca?

— Imam malo. A zašto?

— Dajte mi ih.

Grofica brzo izvadi iz džepa malu novčarku i pruži je Arturu. Artur sasu sebi novce u šaku, a novčarku pruži grofici.

— Merci, reče on. Uzimam u zajam. Vratit ću sutradan poslije svadbe. Vi se čudite? Kako su vam začuđene oči! Ja ne samo da molim i uzimam, nego čak još žalim, što je u vašoj novčarski bilo tako malo.

Grofica mu pogleda u oči i pomisli: »on laže«.

— Ja se nimalo ne čudim, — reče ona. — Šta ima čudnovato i neobično u tom, da Artur von Seinitz uzajmi malo novaca od svoga prijatelja? Tako je to u životu, obična stvar...

— A tko vam je rekao, da ste vi moj dobar prijatelj?

— Vi ste čudnovati. Zbogom! Teško je s vama razgovarati.

Grofica klimnu glavom, zamahnu korbačem i pojuri po prodolu.

IV.

Kada je projahala kroz cio prodol i izjahala u polje, bijaše već tamno... Grad i brda još su se vidjeli, ali su izgubili svoje obrise. Ljudi i konji, koji su tumarali, bijahu nalik na silhuete najneodređenijeg oblika. Tu i tamo palila su se svijetla. Grofica se zaustavila pokraj kolibe napravljene od trske i slame na jednom od Goldaugenovih vrtova. Goldaugeni su za svoje povrtnjake iznajmljivali dio gradske zemlje još od pamtivijeka. Iznajmljivali su zbog taštine. »Što oko moje zemlje ima manje tuđih posjeda, — rekao je nekoć jedan od Goldaugena, — to ima više razloga da dižem glavu«. Kraj

kolibe su stajali vrtlar i njegov sin. Ugledavši groficu kako juri, oni skidoše kape.

— Dobar večer stari Fritzu i mladi Fritzu! — javi se grofica vrtlaru i njegovu sinu. — Veoma se radujem, što sam vas zatekla ovdje. Ako mi jedamput kažu, da vi slabo izvršavate svoje dužnosti, imat ću razloga da ne povjerujem.

— Mi se uvijek nalazimo na svojim dužnostima, — reče stari Fritz ukočivši se kao vojnik. — Ni koraka se ne udaljujemo od vrta. Ali ako se, vaša svjetlosti, gospodinu upravniku ili njegovim slugama ne svidi zbog čega moja njuška, onda će me otjerati bez znanja vaše svjetlosti. Mi smo mali ljudi i teško da će tko zbog nas uznemirivati vašu svjetlost...

— Ti misliš, Fritz? Ne, ti se jako varaš... Ja poznajem sve naše sluge i, vjeruj mi, umijem razlikovati — tko je dobar, tko je loš, koga su otpustili. Ja znam, na primjer, da je stari Fritz čestit sluga, i znam, da je mladi Fritz lijenština i da je zimus ukrao pastoru rukavice i štap... Ja sve znam.

— Vama je poznato, da su siromašnom pastoru ukrali rukavice i štap, a ne znate...

Stari Fritz zašutje i osmjehnu se.

— Što ne znam? — upita grofica.

— Vašoj svjetlosti nije poznato, da su psi sobara njegove svjetlosti grofa prije tri sedmice izgrizli moju kćerku i ženu? Vašoj svjetlosti nije poznato, premda je cijelo selo uložilo sve snage, da se to sazna. Sobarovi psi ne mogu trpjeti proste odjeće i poderu svakoga, tko je seljački odjeven. Gospodinu sobaru to pruža osobito zadovoljstvo. Gospodin sobar je veliki ljubitelj ženskoga mesa.

— Dobro, dobro... E, pa šta ti hoćeš... To ja ne znam...

— Moja je žena bolesna, a kći se stidi da se pokaže na ulici, jer su je muškarci, po milosti pasa, vidjeli u Evinoj odjeći.

— Dobro, dobro... Izvidjet ću. Moram da vas upitam jednu stvar. Niste li vidjeli danas putem u grad svirače, debeloga starca i mladu djevojku sa harfom? Nisu li prolazili ovuda?

— Nisam vidio, vaša svjetlosti — reče stari Fritz. — Možda su prolazili, a možda i nisu prolazili. Mnogo svakakva svijeta prolazi. Gdje bi ih sve čovjek vidio i zapamtio...

Grofica se zamislila i zagledala u tamnu daljinu.

— Nisu li to oni? — upita ona pokazavši korbačem na dvije ljudske silhuete, koje su se crnjele u daljini.

— To su oba muškarci, — reče mladi Fritz.

— Veoma je moguće, da su oni ostali prenoćiti u selu, — reče grofica. — Oni će onda sutra proći ovuda... Ako ih vidite, smjesta ih pošaljite k meni.

— Hoću, reče stari Fritz. — Debeli starac i mlada djevojka. Razumijem. A što će vam oni, vaša svjetlosti? Vjerojatno su štogod ukrali?

— Zašto baš moraju ukrasti?

— Pa tako, vaša svjetlosti, u grofoviji Goldaugena ničim se drugim i ne bave, samo lopove traže. Moda nekakva. U grofoviji Goldaugen kradu samo glavni, a lopovima se smatraju svi.

— Tako dakle. Hm... Sutra možeš sebi potražiti drugo mjesto. Neka od sutra u ovoj grofoviji ne bude ni jednoga Fritza.

Rekavši to grofica okrenu konja i odjuri natrag prema prodolu.

— Kako je ona lijepa! — reče mladi Fritz. — Kako je lijepa!

— Jest, veoma je lijepa, — reče stari Fritz, — ali šta se to nas tiče?

— Izvanredno je lijepa. Kunem ti se jedinim bogom, oče, da ja nisam pastoru ukrao rukavice i štap. Ja nikad nisam bio kradljivac. Ako ti lažem, neka odmah oslijepim. Oklevetali su me ni kriva ni dužna. I ona je povjerovala toj kleveti! Podli ljudi!

Mladi Fritz pošutje pa nastavi.

— Ali neka me bar uzalud ne kleveću ti podli ljudi! Neka mi se uzalud ne rugaju... Ja ću ukrasti. Kad je ona govorila s tobom, gledao sam njezino lijepo lice, zadao sam sebi časnu riječ da ću ukrasti... I ja ću ukrasti! Ja ću ukrasti Goldaugenu ono, što ne bi mogao ukrasti ni jedan od njegovih upravitelja i održat ću svoju riječ.

Mladi je Fritz sjeo i zamislio se. Nove, do najviše mjere slatke, ne seljačke, nego balzakovske mašte obuzele su njegov mozak i srce. Najvelebniju kulu u zraku u nekoliko časaka

bijaše sagradila njegova raspaljena mladenačka uobrazilja... Ono, što bi mu se sat prije učinilo kao bezumno, neostvarivo i što bi smjesta bilo istjerano iz glave kao nešto djetinjski bajoslovno, sada je najedamput poprimilo oblik zadatka, za koji se pojavila prava želja da pod svaku cijenu bude riješen. Kulu u zraku trebalo je najednom pretvoriti u nešto čvršće...

Kada je mladoga Fritza raspaljenog maštama spopala vrtoglavica, skočio je, protrljao prstima oči i uz grohotan smijeh povikao ocu: sigurno ću ukrasti! Neka me onda pretražuju!

V.

Grofica je jahala kući. Putem se namjerila na baruna von Seinitza, koji je još uvijek išao da ruča.

— Mi ćemo se, mislim, još vidjeti? — viknu mu grofica.

— Ako želite, onda hoćemo.

— Naći ćemo o čemu ćemo govoriti. U ovoj dosadi, koju sada proživljujem, vi ste za mene pravo blago. Pala mi je na pamet jedna mala ideja. Ne želite li da zajedno sa mnom proslavite vaš rođendan, koji će biti u četvrtak iduće sedmice. Vidite, kako vas se još sjećam. Ja čak nisam zaboravila, ni kada je vaš rođendan... Hoćete li?

— Izvolite...

— Moramo se negdje sastati. Evo što... Poznajete li mjesto, gdje stoji »Bronzani jelen?«

— Da.

— Tamo nam nitko ne će smetati, da se sjetimo prošlosti. Da smo tamo u sedam navečer.

— Vino je moje.

— Odlično. Adieu. Da ne zaboravim. Da ne zaboravim, barune. Najprije ćemo razgovarati na francuskom. Nisam zaboravila, da ne volite njemački. A što se tiče »šarlatana« i pametnih ljudi — promislite. Adieu!

Grofica ošinu konja i za čas nestade u šumi, u kojoj se sve više i više mračilo.

Baronesa Tereza von Heilenstrahl bila je ono »čisto nezemaljsko biće«, na kojem je najprije odmorio oči i osjećaje Artur poslije odvratnog pariškog života. Artur je učinio veoma oštar obrat od nerada prema radu, zahvaljujući ne samo

jedinome poštivanju nauke: ovome je preokretu mnogo doprinijela i baronesa. Bez nje ne bi bilo potpunog preokreta.

Nakon dolaska iz Pariza u Beč, Artur je počeo živjeti kao pustinjak. U samoći je sanjao o radu, koji umiruje, proklinjao je ovaj svijet s njegovim ljudima, i, sam ne želeći, uzdisao za pariškim kokotama. Ne zna se čime bi završila ova osamljenost, da Artur nije ubrzo poslije svoga povratka, postao stalni posjetilac kuće baruna Heilenstrahla. Dok je Artur stanovao u Beču, kuću Heilenstrahla mogao je posjećivati svatko, tko želi. Zapravo oni nikoga nisu pozivali, nego su im bez poziva dolazili svi oni, koji su voljeli posjećivati kuće visokog društva bez poziva, samo ako vrata nisu zatvorena.

Posljednjih je godina ta kuća podsjećala na bogobojažljiva čovjeka, koji je, saznavši da mu se približuje smrt, mahnuo na sve rukom i odao se svim uživanjima, da barem jedan dan proživi kao čovjek.

Baruni Heilenstrahli, koji su oslabili i propali tražeći spas i ne nalazeći ga, budući da su predosjećali smrtnu agoniju, mahnuli su na sve rukom i izgubili svaku sposobnost da na bilo što obraćaju pažnju. Sve je bilo zaboravljeno, osim strašnoga finala, koji se približavao. Strah pred raspletom bio je uspješno zagušen vinom, ljubavlju i snovima. Heilenstrahli su još sanjali o mogućnosti spasenja. Spas je, mislili su oni, bio u rukama Tereze, koja se može udati za veoma bogata čovjeka i udajom popraviti slabe poslove svoje obitelji. Ali je i ta nada bila samo san. Tereza je bila s ocem u svađi i klela se, da svojoj rodbini, ako se uda za bogata čovjeka, ne će dati ni prebijene pare.

Heilenstrahli su odustali od svega i počeli dokusurivati ono, što još ne bijaše pojedeno. Dokusurivali pak nisu jednostavno, nego bijesno, svečano, uz bubnje i talambase, upravo kao da nikada prije nisu jeli. Vrata njihove kuće otvoriše se sama od sebe i na njih nahrupi polugladna gomila proždrljivih čankoliza. Proždrljivci su se pojavili u liku propalih aristokrata, pisaca, slikara... glumaca, glazbenika, s njihovim prekrasnim odijelima, efektnim licima, finim mirisima, divnim instrumentima, i gladnim želucima. Proždrljivci su u tren oka zavladali kućom baruna Heilenstrahla; oni, koji su zapadali u sirotinju i žudjeli za spasom, odjednom ugle-

daše sebe na visini mecenatstva. Njihova se kuća ukrasila kulisama, slikama, rijetkim akvarelima. Gradska je četvrt uvečer brujala od zvukova simfonija, nocturna, valcera i polki. Glazbeno-književnim priredbama, kojima dođoše na glas, oni su i okupili masu posjetilaca iz svih društvenih slojeva. Na svima tim priredbama i predstavama prisustvovala je i Tereza. Lijepa, upravo kao da je iz mramora isklesana, sva u crnom, tumarala je kroz šarenu gomilu proždrljivaca, od jednoga glumca do drugoga, nastojeći svom snagom da se oslobodi svoje mučne dosade. Ljudi, od kojih se sastojala gomila, bijahu joj novi. Oni je zainteresiraše. Od dosade ih je počela proučavati. Upijala se očima u efektna lica, slušala, govorila, čitala djela u rukopisima, koja su joj donosili, i dugim proučavanjem došla je tek do jednoga zaključka: među njima ima čestitih ljudi, ima i šarlatana. Taj zaključak bijaše jedini rezultat njezina proučavanja. Nesposobna za profinjeniju analizu, nije umjela da razluči čestite od šarlatana. Neke je sebi približila, ali među ovima nekojima bijaše mnogo i svijetlih ličnosti, bijaše i šarlatana. Među izabranima nalazio se i von Seinitz.

On je u kuću Heilenstrahla dospio slučajno. Onamo ga je dovukao jedan prijatelj — autor, koji je želio da mu pokaže svoju komediju, što se davala na sceni kod barunâ. Uskoro, ne zadovoljavajući se predstavama i književnim večerima, on poče posjećivati kuću Heilenstrahla i danju. Tereza, koja je običavala da uvečer jaše u pratnji konjušara, uskoro poče izlaziti na svoje večernje šetnje zajedno sa Arturom. Artur joj je svaku večer sa zanosom pripovijedao o tome, što je učinio proteklog dana, šta je pročitao, što je napisao. Nakon referata slijedila su neizbježna sanjarenja, nade, predviđanja. Tereza ga je slušala, a i sama je govorila. Samo je sipala imena poznatih učenjaka, koje je poznavala... o kojima je čula od Artura. Oni se sprijateljiše. Kažu, da je od prijateljstva do ljubavi samo jedan korak. Artur nije mislio o ljubavi. Njemu je dovoljno bilo samo društvo pametne, svježe žene. O ljubavi je progovorio tek onda, kada mu je Tereza prilikom jedne večernje šetnje priznala, da ga voli... Ona je prva spomenula ljubav. Poslije toga priznanja potekoše dani, koji, kako kažu, bivaju samo jedamput u životu. Nikada u

drugo vrijeme Artur nije bio tako sretan i zadovoljan životom kao tih dana provedenih s voljenom ženom. Ta sreća, međutim, ne potraja dugo. Razorila ju je Tereza. Kad je on zatražio od djevojke, koja je nesumnjivo voljela njega, da postane njegova žena, barunica i »doktorica« von Seinitz, ona ga naprečac odbi.

»Ja se ne mogu udati za vas, — pisala mu je ona. — Vi ste siromašni, i ja sam siromašna. Siromaštvo mi je već otrovalo jednu polovicu života. Ne će li mi otrovati i drugu? Vi ste muškarac, a muškarcima nisu tako razumljive sve strahote siromaštva kao ženama. Siromašna žena — to je najnesretnije biće... Vi ste, Arture, uzalud zametnuli razgovor o braku... Vi me tim upravo izazivate, da vam dam objašnjenja, koja ne mogu proći bez posljedica po naše sadašnje odnose. Stoga prekinimo ta teška objašnjenja i živimo kao i do sada.«

Artur je na komadiće izderao to pismo i napisao odgovor, u kojem je na Terezinu glavu zazivao nebeske gromove. On se raspalio i napisao »nezemaljskom biću« veoma golemo pismo, u kojem je proklinjao »duh vremena« i odgoj...

Dirljiva pisma koja je ona zatim slala da bi opravdala odbijanje, on nije čitao nego ih je bacao u peć. Artur je toliko zamrzio Terezu, da je sve, što ga je podsjećalo na nju, u njegovim očima izgubilo svaku vrijednost.

Zamrzio je sve veličanstveno, strogo, ponosno, i svim srcem zavolio sve mizerno, zapušteno, siromašno...

Idući na ručak, Artur se sjetio svega toga... Smiješna mu bijaše sada njegova rasprava »o duhu vremena«, ali u njemu se probudila stara mržnja. Još ne bijaše uspio da se rastane s tom mržnjom.

U četvrtak, na svoj rođendan, Artur se sjetio obećanja, što ga je dao Terezi, da će ručati zajedno s njom: krenuo je prema »Bronzanom jelenu«. Tako se nazivala mala poljana, na kojoj je nekoć kralj ubio jelena s krznom bronzane boje. Drugi pak kažu, da je ovdje u davno vrijeme stajala statua »Lova« — jelen saliven od bronze, koji je zamjenjivao Dijanu. Kažu da je kralj, po čijem je naređenju postavljen taj kip, bio čedan i da je na kipove klasičnih žena gledao s gađenjem.

Kad Artur stiže na poljanu, Tereza već bijaše tamo. Ona je nestrpljivo koračala po travi i šibom kidala glavice cvje-

tova. Njezin konj bijaše privezan sa strane uz drvo te je lijeno jeo travu.

— Lijepo vi primate goste! — reče grofica idući ususret Arturu. Dobar ste mi domaćin! Vi šetate, a gošća vas očekuje već više od sata...

— Išao sam po vino, — opravdavao se Artur. — Molim vas sjedite! Meni i vama nije po prvi put da moramo sjediti na travi. Sjećate se prošlih vremena?

Grofica i Artur sjedoše na travu i počeše se sjećati prošlosti...

Spominjali su je, ali se nisu doticali ni ljubavi ni raskida... Razgovor se vrtio oko života u Beču, kuće Heilenstrahla, glumaca, večernjih šetnji... Barun je govorio i pio. Grofica je odbila da pije vino. Popivši bocu, Artur se malo opio, počeo se glasno smijati, šaliti, biti zajedljiv.

— Čime se sada hranite? — upita on između ostalog.

— Čime? Hm... Zna se, čime... Goldaugeni nisu siromašni...

— Vi jedete i pijete, dakle, grofovo?

— Ne razumijem, čemu ta pitanja?

— Ali, molim vas, odgovorite, Terezo. Vi grofovo jedete i pijete?

— Pa da!

— Čudnovato. Vi podnijeti ne možete grofa i u isto vrijeme jedete njegov kruh... He-he-he... Zar nije zgodno? Kakva su to, dovraga, pravila? Mene vaši mudri ljudi smatraju šarlatanom; a što oni misle o vama? He-he-he!

— Nemojte više piti, barune, — reče ona strogo. — Vi postajete pijani i počinjete govoriti drskosti. Vi znate, da me prilike sile da još živim kod Goldaugena.

— Kakve prilike? Strah od zlih jezika? Stara pjesma! A recite mi, molim vas, grofice, koliko se obavezuje grof da vam daje svake godine nakon razvoda.

— Ništa...

— A zašto govorite neistinu! Ta ne srdite se... Ja vam to prijateljski... Ostavite na miru šibu. Ona nije kriva. Zbilja!

Barun se udari po čelu i pridiže.

— Dopustite... Pa kako to da prije nisam opazio?

— Šta to?

Barunove oči zaigraše. One su prelijetale s grofičina lica na šibu, sa šibe na njezino lice. On se nervozno poče micati.

— Pa kako se ja to prije nisam sjetio! — zagunđa on. — Dakle to ste vi izvoljeli počastiti staroga debeljka i moju djevojčicu u tulipanu?

Grofica ga pogleda začuđenim očima i sleže ramenima.

— U tulipanu... Debeljka... Što vi gunđate, von Seinitz? Počeli ste trabunjati. Ne treba da pijete!

— Tući se ne treba, milostiva gospođo!

Barun problijedje i udari se šakom u prsa.

— Tući se ne treba, vrag vas odnio s vašim aristokratskim manirima! Čujete li?

Grofica skoči na noge. Oči joj se raširiše i zablistaše gnjevom.

— Ne zaboravljajte se, barune! — reče ona. — Ne biste li povukli vašega vraga natrag? Ja vas ne razumijem.

— Ne bih! Do vraga! Ne mislite li još zanijekati vaš niski postupak?

Grofičine oči postadoše još veće. Ona nije shvaćala.

— Kakav postupak? — Što da zaniječem? Ja vas ne razumijem, barune!

— A tko je u dvorištu grofa Goldaugena evo ovom istom šibom udario po licu staroga violinista? Tko ga je svalio pod noge evo baš ovoga konja? Meni su nazvali ime grofice Goldaugen, a grofica Goldaugen je samo jedna.

Jarko, kao odsjaj požara, rumenilo izbi na grofičinu licu. Počinjući od sljepočica, ono se razlilo sve do čipkastog ovratnika. Grofica se strašno zbunila. Zakašljala je.

— Ne razumijem vas, — promrmlja ona. — Kakvoga violinista? Što vi... brbljate? Opametite se, barune!

— Dosta je! Čemu laž? Prošlih ste godina znali lagati, ali ne radi takvih sitnica! Zašto ste ga udarili?

— Koga? O kome govorite?

Grofičin je glas bio tih i drhtao je. Oči su joj se uzvrtjele upravo kao uhvaćeni miševi. Bilo ju je užasno sram. A barun je već opet napola ležao na travi i pri tom uporno gledao njezine lijepe oči pa se zlobno, pijano osmjehivao. Usne mu je trzao ružan osmijeh.

— Zašto ste ga udarili? Jeste li vidjeli kako je plakala njegova kćerka?

— Čija kćerka? Izjasnite se, barune!

— Kako ne? Vi umijete davati slobodu svojim bijelim rukama i dugačkom jeziku, ali ne umijete vidjeti suza! Ona do sada plače... Ljepuškasta, svjetlokosa djevojčica do sada plače... Ona, slaba, siromašna, ne može se osvetiti grofici za svoga oca. Ja sam s njima prosjedio tri sata i ona za vrijeme tri sata nije skidala ruku s očiju... Jadna djevojčica! Ne izlazi mi iz glave sa svojim plemenitim zaplakanim licem. O, bezočni, siti, vragovi, koje nisu tukli, niti ih kada vrijeđaju!

— Izjasnite se, barune! Koga sam ja tukla?

— Pa da! Vi mislite, da ja po vašem licu ne pogađam, gdje je mačka, koja je pojela miša? Sram vas bilo!

Barun se pridiže i ispruži ruku prema korbaču.

— Pokažite mi ga!

Grofica mu pokorno dade korbač.

— Sram vas bilo! — ponovi on i svinuvši spiralno korbač, slomi ga na tri dijela i baci na stranu.

Grofica se sasvim zbunila. Posramljena, slušajući drske riječi prvi put u svome životu, crvena i ne znajući kamo da sakrije lice i ruke od barunovih očiju punih osude, nije znala što da kaže. Iz toga ju je nezgodnoga položaja donekle izvukla jedna mala okolnost. U onaj čas, kada je Artur lomio korbač, sa strane iza drveća začuše se koraci. Za čas grofica ugleda oba Fritza. Pomolili su se iza drveća i radoznalo gledajući na groficu i Artura odoše preko poljane. Naprijed je išao mladi Fritz s dugom udicom prebačenom preko ramena. Za njim se, jedva mičući nogama, vukao stari Fritz. U desnoj se ruci staroga Fritza na uzici njihala mlada štuka.

— Gospodine Fritzu, zašto niste u rukavicama? — obrati se grofica mladom Fritzu.

Fritz obori oči i iskosa pogledavajući na groficu poče micati usnama.

— Gdje je vaš štap? Zašto niste sa štapom?

Mladi Fritz problijedje i zakorača brzo prema drveću. Kod drveća se jedamput obazre i nestade ga. Stari Fritz šuteći i ni na koga gledajući odšepesa za njim.

— Oprostite mi, — progovori Artur, kad su se oba Fritza sakrila iza stabala. — Ne želim vas uvrijediti... Ali, časti mi, znao bih se osvetiti za violinista, kad vi ne biste

bili žena... Sramota, Terezo! Sramio sam se za vas pred djevojčicom.

Barun ustade i nataknu šešir.

— Vi ne nalazite riječi opravdanja... I odlično. Čemu lagati? Vaše je opravdanje — laž.

— Ja još ne mogu da vas shvatim, barune, — reče grofica.

— Časna riječ?

— Da, časna riječ...

— Hm... Zbogom! Vaše su lijepe oči pune laži! Hvala bogu, da još umijete pocrvenjeti, kad lažete.

Artur se proteže, klimnu glavom pa ode preko poljane, prema šumskoj stazi.

Čelo grofice Goldaugen prekriše bore. Naporno je mislila, tražila je u svome mozgu riječi i nije nalazila... Strasno je htjela da pred Arturom opravda svoj postupak, koji je bijaše stid priznati. Dok je mislila grizući svoje ružičaste usne, kršeći prste, Artur zađe za drveće.

— Barune! — viknu Tereza. — Pričekajte.

Umjesto odgovora grofica je čula samo bat koraka Artura, koji se udaljavao.

— Barune! — još jedamput viknu grofica i njezin glas zadrhta od bojazni, da će barun otići. Bat se njegovih koraka stiša.

Grofica malo počeka i u razmišljanju se spusti na zemlju. Kraj nje su se valjale dvije prazne boce. Treća, u kojoj još bijaše malo vina, stajala je koso na travi, samo što ne padne. Tereza iz te boce brzo iskapi vino, ustade i pođe prema konju.

Kad izjaha s poljane, ugleda dva tri koraka od drveća, koje je okruživalo poljanu, jahača, koji je uzjahivao na konja. Konj ovoga konjanika ugledavši groficu veselo zarza.

Jahač bijaše muškarac od svojih četrdesetipet godina, visok, mršav, blijed, rijetke bradice. Pošto uzjaha, on pojuri za groficom.

— Pričekajte, — reče tihim glasom. Po timbru ovoga slaboga, ne muškoga glasa, moglo se suditi, da dolazi iz bolesnih prsa. — Stanite! Želim vam reći dvije riječi! Samo dvije riječi!

Grofica se nije obazrela.

— Špijunirali ste? — reče ona — Uhodili ste?

— Ali ja te volim! Ne mogu proživjeti ni časa, da te ne vidim. Dvije riječi, samo!...

VI.

Grofica pogleda svoga muža, grofa Goldaugena (to bijaše on) pa uspori hod konju.

— Doktor vam je zabranio brzo jahanje, — reče ona. — Jašite sporije... Što vam treba?

— Dvije riječi samo.

— No?

— Tko je on?

— Barun von Seinitz.

— Von Seinitz? On? Dakle to je von Seinitz. To je onaj čovjek, kojega ste vi nekada... voljeli.

— Možda... Pa da, on je. Pa što onda?

— Hm... On je sada lijep... Zašto ste mu dopustili da viče na vas? Kakvo on ima pravo?

Grof pošutje, nakašlja se pa upita:

— Prilika je, vi njega... možete i sada zavoljeti? Ta stara se ljubav može vratiti?

— Dajte mi vaš korbač, — reče grofica, i uzevši od muža korbač, snažno potegnu za uzde i pojuri prodolom. Grof isto tako svom snagom poteže za uzde. Konj potrča, i on se nemoćno zaljulja na sedlu. Bedra su mu oslabila. Namrštio se od bola pa zaustavio konja. Konj pođe laganije. Grof pogledom isprati svoju ženu, obori glavu na grudi i zamisli se.

Nakon tri dana, nedaleko od kućice šumara Blauchera, Artur susrete Terezu. Ovoga je puta nije sreo kao amazonku. Šetala je u seljačkoj haljini. Haljina je imala izgled obične, tek sašivene seljačke haljine, ali bijaše mnogo skuplja, od crne, svilene amazonke.

Umjesto raznobojnog kruškolikog zrnja đerdana, na vratu su joj visjeli tirkizi, smaragdi, koralji i biseri. Na svakoj je ruci imala masivnu narukvicu. Haljina i mađarska dolamica bijahu sašivene od skupocjenog materijala.

— Barune! — viknu ona ugledavši Artura. — Samo časak!

Kad joj on priđe, ona mu reče:

— Vi ste mi vašim riječima i odlaskom — sjećate li se? — zadali zadatak. Shvatila sam vas tek poslije dugog razmišljanja. Sada razumijem... Vi ste mislili na onoga starca... kojega sam ja udarila korbačem! Je li?

— Pa da... A kakav je zadatak?

— No, evo! Sada razumijem, o kome ste govorili... Nemam potrebe da se pred vama opravdavam, barune, ali radi... radi zadovoljenja našega obostranog osjećaja pravednosti... Udarila sam ga, jer je zaslužio. Mene je zbog njega konj izbacio sa sedla... Umalo nisam slomila nogu. A onda... on je dopustio sebi da se ruga...

Artur pogleda grofici u lice i veselo se nasmija.

— Dosta je laži, vaša svjetlosti! — reče on. — Zašto da jedno drugoga hranimo lažima? Nisu mi potrebna vaša opravdanja... A i što će mi? Ja vidim prvi puta u životu vaše lijepe nožice i za mene je to sasvim dosta. Vaše su nožice iznad svake kritike! Hajdemo, prošetajmo. Molim vas da mi oprostite one drskosti, kojima sam vas počastio kod »Bronzanog jelena«. Bio sam pijan...

Artur i Tereza dugo su šetali. Razgovarali su o najobičnijim stvarima, mnogo se šalili, mnogo smijali... O starcu sviraču, njegovoj kćeri, pametnim ljudima i »šarlatanima« ne bijaše ni spomena. Barun ne reče ni jedne zajedljive riječi... Bio je ljubezan kao nekada u Beču, u kući Heilenstrahla. Kada je otpratio Terezu do njezina kabrioleta, što je stajao nedaleko od Blaucherove kućice, bijaše se već potpuno smrklo.

— Hoćete li me poučiti u gađanju? — upita Tereza sjedajući u kabriolet.

— Koliko vas volja...

— Molim vas, barune. Strašno se dosađujem. Ako bar malo umanjite moju dosadu — učinit ćete mi dobročinstvo... Časna riječ... Pomozimo jedno drugome.

Tereza stisnu Arturu ruku i odveze se.

Nakon četiri dana oni se opet susretoše, a nakon pola mjeseca ne bijaše ni jednoga dana, a da se nisu vidjeli.

Barun je naučio Terezu gađati, i Tereza je dolazila u lov svako veče, i kojiput i rano ujutro. Njihovi odnosi bijahu najneodređeniji. Trijezan je von Seinitz iznenađivao Terezu svojom ljubeznošću. Trijezan je govorio tiho, umiljato, očito izbjegavajući grube riječi, ljubezno se smiješio, predusretljivo pružao svoju veliku ruku i nije govorio kao »divlji«, već kao pravi damski kavalir. A pijani von Seinitz iznenađivao je svojom grubošću, cinizmom, ružnim smijehom... Kada je bio pijan, Tereza je bila prisiljena da sluša od njega najnemogućnije stvari. Rugao joj se, slao je svim vrazima, govorio joj, da je prezire, mrzi.

— Opraštam vam, von Seinitz, — reče mu jedamput Tereza, — samo zato, što ste pijani. Pale, lude i pijane ne tuku...

— A-a-a... Tako dakle! Onda znajte, — smijući se odvrati von Seinitz, da vam ja govorim istinu samo onda, kada sam pijan. Kada sam trijezan, držim se prema vama kao podli farizej. Ne vjerujte mi trijeznome!

— Nema smisla da se sastajemo...

— Zašto nema smisla? Sastajte se! Vama je dosadno i meni je dosadno... U svađama i u ratovima vrijeme brže prolazi, nego u mirno vrijeme. Haha! Sudbina je dobro učinila, što je među nas pustila crnu mačku i usadila u nas uzajamno nepoštivanje naših vrlina. Vi me zato ne poštujete, što vidite u meni šarlatana, a ja vas ne poštujem, zato što u vama vidim komad lijepoga ženskoga mesa. Ha-ha!

Tereza sijevnu očima, ne reče ni jedne riječi i ode. Poslije toga razgovora Artur je nije vidio cijelu sedmicu. Osmoga je dana susrete i zamoli za oproštenje.

Artur ne bijaše rijetko pijan... Tereza je vrlo često odlazila od njega uvrijeđena. Odlazila je dajući sebi časnu riječ, da se više ne će s njime sastajati, ali...

Prođe ljeto i nastade jesen. Sa drveća se osulo na vlažnu hladnu zemlju požutjelo lišće, koje je proživjelo svoj kratki vijek... Počele su kiše. Jesensko blato nije ljetnje: ono se ne suši, a ako se i suši, onda ne za sat dva, nego danima i sedmicama... Zapuhao je vjetar, koji je napominjao o zimi. Šuma je pocrnjela od nepogoda, namrštila se i već je prestala da privlači pod svoje lišće.

Kaputić od kozje vune von Seinitz je zamijenio kratkim vatiranim kaputom. Njegove su čizme izgubile svoj sjaj i prekrile se blatom... Na blijedom mu se licu pojavilo rumenilo od svježeg, vlažnog vjetra. Odnosi njegovi s Terezom nisu još dobili određenu formu. Razgovori se još nisu završili... Tereza je osjećala, da još sve »nije dorekla«, i odlazila je u šumu kao i prije.

Trebalo je bježati od šumske hladnoće, vlage i blata... Sudbina im je dala sklonište. Počeše se sastajati u napuštenoj kapelici obrasloj mahovinom. Strašne oči sa nedovršene slike svetoga Franje svake su jesenske večeri gledale Artura i Terezu. Pri slabom svjetlucanju lampe sjedili su na napola sagnjiloj klupi i razgovarali. On, obično pijan, sjedio je, zijevao i grdio... Ona, blijeda kao mramor, visoko uzdignute glave, već je uspjela da se privikne na njegov jezik, strpljivo je slušala i sama grdila. Kada je bio trijezan, pauci, koji su našli utočište po kutovima kapelice, slušali su priče o prošloj nedavnoj sreći i vidjeli su sretnu ženu. On je poput starca volio govoriti o prošlosti. U glasu mu je zvonio starački prizvuk: on ništa nije žalio, i bio je zadovoljan samo uspomenama. Ona pak, puna snage, mladosti i želja, žalila je za prošlošću, i u glasu joj je zvučala nada. Ona je još strastveno voljela baruna von Seinitza...

Jednoga od najkišovitijih jesenskih dana Artur navrati gospođi Blaucher, da sačeka, dok prestane kiša. Gospođa mu Blaucher sa smiješkom uruči paket.

Kada je raspečatio paket, nasmija se kao dijete, kojemu su pokazali novu igračku. U paketu bijaše fotografija i pismo.

Jedno i drugo bijaše od Ilke. Barun pogleda fotografiju i širom otvori oči. Na slici je bila Ilka, ali ne ona Ilka, koju je on vidio prije mjesec dana — ne: na slici nije bilo ni traga siromašnoj haljini, na koju su se nekad prosule suze uvrijeđene Ilke. Nije se vidjela ni ona za groš kupljena vrpca od baršuna, kojom bijaše povezana njezina svijetla kosa. Artur je na slici vidio mladu aristokratkinju, odjevenu u raskošnu modernu haljinu. Kosa, počešljana vještom rukom, bijaše ukrašena slamnatim šeširom. Na šeširu je bilo cvijeće i, koliko se moglo vidjeti na fotografiji, skupo, osmijeh na liepuškastom licu bijaše ponosan, ohol, ali namješten.

— Ludice! — smijući se reče Artur i poljubi Ilkinu sliku. — Ludica si ti! Vrana u paunovu perju. Obukla si bogatu haljinu i gledaš kao pobjednica! Ponosaj-der tu haljinu malo dulje. Da vidimo, što ćeš zapjevati!

Pismo bijaše napisano već poznatim rukopisom.

»Mili barune! — pisala je Ilka. — Šaljem vam sliku i obavještavam vas, da smo ja i otac Cvibuš živi i zdravi. Još vam javljam, da ću svakako imati milijun. Imat ću ga vrlo brzo. Mi sada živimo veoma dobro. Kad se vidimo, ispričat ću vam, što nam se dogodilo. Vi ste mene sigurno već zaboravili. Ovim vas pismom podsjećam na sebe i molim da ne zaboravite, što ste mi obećali. Ja vas veoma volim. Ovdje vidim mnogo baruna i grofova, ali vi ste najbolji. Tata vas pozdravlja. Pišite mi na ovu adresu (slijedi dugačka adresa). Pišite: da se nadam ili ne! Vaša I.«

Barun smijući se i ne skidajući očiju sa slike zamoli od gospođe Blaucher papira te napisa slijedeće: »Zdravo, Ilka. Hvala. Čekam te s tvojim milijunom. Ne čini gluposti. Budi pametna i zdrava. Pozdrav tome starome ocu, sto puta tučenom debeljku, kojemu daj od tvojega velikog milijuna dva-tri zlatnika da se napije. Tvoj mladoženja — barun von Seinitz«.

Predavši ovo pismo gospođi Blaucher, da ga otpremi na poštu, Artur sjede za stol pa poče olovkom crtati na fotografiji veliki tulipan. Olovka bijaše zašiljena s oba kraja. Jedan je kraj bio crven, drugi plav. Ni jedna ni druga boja nisu ostajale na caklini slike. Artur nije uspio da posadi Ilku u tulipan, premda je crtajući prosjedio, sve dok se nije smračilo.

VII.

Ilki i njezinu ocu dogodilo se nešto osobito...

Sedmicu dana nakon susreta s barunom von Seinitzom, u jedno od najvrućih podneva, oni su sjedili pod nastrešnicom željezničke stanice. Usprkos jakoj žezi i sparini na staničnom peronu bijaše mnogo svijeta. Izletnici, izletnice, vlastelini i putnici iz vlaka, koji je stajao na sporednom kolosijeku, motali su se tamo amo po peronu i ispunjavali sve stanične zgrade. Vlak, koji je stajao na sporednom kolosijeku bijaše

vojnički, a vojnički vlakovi stoje na stanicama po dva, po tri sata. Čekaonica prvoga razreda bijaše puna oficira, koji su pili. U čekaonici trećega razreda grmio je orkestar vojne glazbe, koja je i privlačila na stanicu masu svijeta.

Cvibuš i Ilka sjedili su na platformi velike decimalne vage, odmarali se i pogledali na svjetinu: Cvibuš na vojnike, koji su pili pivo, a Ilka je razgledala haljine. Pokraj njih su se šetkali pijani oficiri i bacali poglede na Ilku. Ljepuškasta im se djevojčica svidjela... Spočetka su se oko nje vrtjeli mlađi oficiri, a poslije pijanke Ilka ugleda nedaleko od sebe i starije... Pola sata prije odlaska vlaka stariji i mlađi oficiri okupili su se u gomilu i bacajući na nju pijane poglede stali se sašaptavati.

— O tebi govore, Ilka! — reče Cvibuš. — Daj, da im štogod zasviramo. Dat će nam novaca. U dobar čas šuti onaj loši orkestar. Cvibuš i Ilka ustadoše, ugodiše instrumente i zasviraše. Ilka zapjeva. Oficiri se stadoše osmjehivati... Ilka je pjevala, da na ovom svijetu nema nikoga ljepšeg i hrabrijeg od austrijskih vojnika, koji će u tren oka da osvoje cio svijet.

— Izvrsno. Besprimjerno! — šaptahu oficiri. — Starče, ti nemoj pjevati! Ti samo smetaš svojim jarećim glasom! Besprimjerno!

— Imam ideju! — viknu oficir s velikim sijedim brkovima, pa se lupi po kapi. — Časti mi, to je ideja!

I, obraćajući se svojim drugovima, on im poče nešto šaptati... Drugovi su potvrdno klimali glavama. Dobivši pristanak drugoga, oficir sa sivim brkovima ljuljajući se priđe Ilki, uhvati je za preplanulu ruku i reče.

— Čuj, ptičice! Mi bismo htjeli da tebe uzmemo sa sobom u vlak... Ti ćeš nam pjevati i svirati cijelim putem. Mi ćemo ti zato dati mnogo novaca. Pristaješ li? — I, ne čekajući odgovor, oficir je povuče za ruku i povede prema drugovima.

— Da, da... — zagrajaše pijani oficiri. — Dat ćemo ti mnogo novaca... Pa da...

— A kamo vi putujete? — upita Ilka.

— U Bosnu, čini se... Ni mi sami pravo ne znamo.

— Nemoguće! — reče Cvibuš smiješeći se.

Ali oficiri nisu slušali Cvibuša. Oni odvedoše ustranu Ilku, koja se smiješila i stadoše je uvjeravati, dokazivati... Jedan je dohvati za bradu.

Cvibuš, uvjeren, da Ilka ne će pristati, stajao je po strani i smiješio se. Ilka ne će pristati. Na sve slične ponude ona je dosada uvijek odgovarala odbijanjem. Ona je čestita djevojka. Ali kakav bijaše njegov strah i čuđenje, kad Ilka, glasno se nasmijavši, uđe u vagon prve klase; ušla je i s prozora klimnula glavom ocu...

Otac joj pritrča.

— Ja putujem, oče! — reče ona. — Sjedaj...

Ti si poludjela! — reče blijedi Cvibuš ne usuđujući se da uđe u bogati vagon.

— Ulazi! — rekoše mu oficiri.

On, klanjajući se i zbunjen, uđe u vagon i poče uvjeravati Ilku. Ali tvrdoglava djevojčica bijaše neumoljiva.

— Ja hoću da imam milijun! — šapnu mu ona. — Ako ne budem imala milijuna, umrijet ću.

— Milijuna ne ćeš dobiti ludo, ali ćeš izgubiti čast! Čast ćeš izgubiti! To je nemoralno!...

— Ne boj se, tata Cvibuš. Muškarci ne će ni vidjeti ni čuti od mene ništa osim glazbe. Ja sam odlučila. Vlak krenu, a starac ju je još uvijek uvjeravao, zaklinjao.

— To je dosadno, oče! — reče ona i ode oficirima.

Otac, blijed, oznojen, drhtavih prstiju i usana zavuče se u udaljeni kut vagona pa, zatvorivši oči, moljaše se bogu. U ovoj veseloj Ilki, koja je slušala oficirske prostote, on nije mogao da pozna svoju krotku Ilku, Ilku koja često plače. Nije vjerovao svojim očima ni ušima. Nerazumljive su, zagonetne, te glupe djevojčice!

Ilki dadoše posebni kupe. Njoj i ocu ponudiše raskošan doručak, ali ga se oni ne dotakoše. U prvom gradu, gdje je vlak stajao dva sata, jedan se oficir odvezao u dućane i kupio Ilki novu haljinu, narukvicu i cipele.

— U zdravlje kćeri puka! — povikaše oficiri, kad ona izađe iz kupea u svojoj novoj odjeći. H-u-u-r-r-a!

Oficiri iskapiše čaše i natjeraše Ilku da pjeva. Ona zapjeva i pjevala je dotle, dok puk nije stigao do granice.

Takav bijaše prvi korak na novom poprištu, od kojega je glupa Ilka očekivala milijun. Ovaj je korak bio koristan. Kad je Ilka mjesec dana kasnije sa Cvibušem pobjegla od puka, bila je odjevena u haljinu, koja je stajala oficire tisuću i pol franaka. Pobjegla je u vagonu prvoga razreda, u društvu pet mladih djevojaka, starice s velikim orlovskim nosom i debeloga Nijemca s velikom čelom. Putem im je Nijemac razdijelio svoje posjetnice, na kojima bijaše napisano: Josip Kâlter, vlasnik orkestra i mađarskog hora u Trstu«. Starica s orlovskim nosom bila je njegov kompanjon.

VIII.

Tvrdoglava je djevojčica još jedamput pobjegla, i taj »put« bijaše posljednji.

Bijaše topla travanjska noć... Dvanaest je sati davno otkucalo, a u ljetnoj zgradi kazališta m-me Blanchar predstava još nije završena. Na sceni je m-lle Turilli, profesor crne magije, pokazivala trikove... Ona je iz ženske cipele pustila jato golubova, izvadila, uz burno pljeskanje, veliku žensku haljinu... Ispod haljine, kad ona bijaše spuštena na zemlju i podignuta, izađe mali dječak u Mefistofelovu kostimu. Trikovi bijahu sve stari, ali ih je bilo moguće gledati »između ostalog«. U kazalištu m-me Blanchar predstave se daju samo radi toga, da bi restoran mogao sačuvati naziv kazališta. Publika više jede i pije, nego što gleda na scenu. Iza stupova i u ložama stoje stolići. Publika iz prvoga reda sjedi leđima okrenuta sceni, jer ona kroz lornjon promatra kokote, koje zauzimaju cio drugi red. Sva se publika više šeta, nego što sjedi na mjestu... Ona je odveć pokretna i nikakvo ušutkivanje ne može je zaustaviti ni za sekundu... Ona se kreće iz partera u dvoranu restorana, iz dvorane u vrt... Scenu m-me Blanchar drži također zato, da pokazuje publici »nove«. Poslije trikova m-lle Turilli trebalo je da pjevaju te »nove«.

Publika u iščekivanju, dok se ne završe trikovi, zauzimala je mjesta, nervirala se, i, od besposlenosti, pljeskala ženi-mađioničaru. U jednoj loži sjedila je glavom debela

Blanchar i smiješeći se poigravala se buketom. Ona je uvjeravala »nekoje iz publike«, koji su se vrtjeli pokraj nje, da su očekivane »nove« predivne... Njezin debeli suprug, koji je sjedio vis-à-vis, čitao je novine, smiješio se, i potvrdno klimao glavom.

— O, da! — mrmljao je on. — Ne stoji nas uzalud tako skupo taj zbor! Ima se šta čuti i ima se koga pogledati...

— Čujte, — obrati se debeloj Blanchar punačak sijed gospodin, — zašto to kod vas danas u programu nema mađarskih pjesama?

Debela Blanchar koketno zaprijeti prstom čovjeku, koji je pitao.

— Znam, vicomte, zašto su vam potrebne te mađarske pjesme, — reče ona. — Ona, koju vi želite vidjeti, bolesna je danas i ne može pjevati...

— Sirotica! — uzdahnu vicomte. — što boli m-lle Ilku?

Blancharova sleže ramenima.

— Ne znam... Kako je ipak lijepa moja Ilka! Vi ste stoti čovjek koji me večeras pita za nju. Bolesna je, vicomte! Bolest ne štedi ni ljepotice...

— Naša mađarska ljepotica pati od veoma plemenite boljke! — reče mlad čovjek u dragunskoj uniformi, koji je stajao također u loži. — Jučer je govorila onom spadalu, d'Omarinu, da je bolesna od tuge za domovinom. Uh! Pogledajte, vicomte Seysi, kakva... kakva... kakva... dražest!

I dragun pokaza vicomtu Seysiju na scenu, gdje je u to vrijeme zauzimao mjesto zbor »novih«! Seysi za tren pogleda, okrenu oči od scene i opet poče govoriti s Blancharovom o Ilki...

— Ona se ruga! — šaptao joj je on nakon četvrt sata. — Ona je glupa! — Znate li što ona zahtijeva od svakog za jedan tren ljubavi? Znate li? Sto tisuća franaka! Ha-ha-ha! Vidjet ćemo, koja će joj budala dati tolike novce! Za sto tisuća ja ću imati desetak takvih! Hm... Kćerka vaše nećake, madame, bila je tisuću puta ljepša od nje i stajala me sto tisuća, ali me stajala za vrijeme od tri godine! A ova? Hirovita djevojčica! Sto tisuća... Vaša je dužnost, madame, da joj objasnite, kako je to užasno glupo od nje... Ona se šali... Ali... ta ne može se uvijek šaliti.

— A šta će reći ljepotan Alfred Desiré? — obrati se nasmijana debela Blanchar dragunu.

— Djevojčica draži, — reče Desiré. — Htjela bi se što skuplje prodati... Ona će pokvariti naše nerve, i mjesto tisuće, uzet će dvije tisuće franaka. Djevojka zna, da ništa tako ne napreže i ne kvari ove loše nerve kao očekivanje... Sto tisuća — to je zgodna šala.

U razgovor se uplete četvrta osoba, zatim peta, i uskoro o Ilki poče govoriti cijela loža. U loži je bilo desetak ljudi...

Za vrijeme tog razgovora u jednoj od mnoštva soba, na koje je podijeljen zakulisni prostor sjedila je Ilka. Soba, prožeta mirisima parfema, pudera i plinske rasvjete, nosila je odjednom tri naziva: garderobe, salona i sobe m-lle te i te... Ilka je imala najljepšu sobu. Ona je sjedila na divanu tapetiranom novom kadifom jarko crvene boje, koja bode oči. Pod nogama joj bijaše prostrt krasan šaren ćilim. Cijela je soba bila zalivena ružičastim svijetlom, koje je izviralo iz svjetiljke s ružičastim sjenilom...

Pred Ilkom je stajao lijep mladić, od kojih dvadeset i pet godina, kestenjaste kose, u crnom odijelu. To je bio reporter novina »Figaro« André d'Omarin. On je službeno bio stalni posjetilac mjesta sličnih kazalištu Blanchar. Njegova posjetnica pružala mu je besplatnu ulaznicu u sva slična mjesta, koja su željela da se o njihovim skandalima štampaju reportaže... Skandal, opisan u »Figaru« — najbolja je reklama.

André d'Omarin stajao je pred Ilkom griskajući svoje brčiće i bradicu i nije skidao očiju s dražesne djevojke.

— Ne, André, — govorila je Ilka lošim francuskim jezikom, — ja ne mogu biti vaša... Nipošto! Ne zaklinjite se, ne idite za mnom, ne ponizujte se... Sve je uzalud!

— Pa zašto?

— Zašto? Ha-ha-ha! Vi ste naivni, André... Dakle, ima razloga, ako vas odbijaju... U prvom redu, vi ste siromašni, a ja sam vam već tisuću puta govorila, da ja stojim sto tisuća... Imate li vi sto tisuća?

— U ovaj čas nemam ni sto franaka... Čujte, Ilka... Ta vi sve lažete... Zašto vi tako nemilosrdno sebe klevećete?

— A ako ja volim drugoga?

— A zna li taj drugi, da vi njega volite, i voli li on vas?

— Zna i voli...

— Hm... hm... pa kakva on mora biti stoka, kad vas je pustio u kazalište debele Blanchar!

— On ne zna, da sam ja u Parizu. Ne psujte, André...

Ilka se digla i ushodala po sobi.

— Vi ste, André, — reče ona, — više puta govorili, da ste spremni za mene učiniti sve, što hoću... Ta govorili ste? E, onda učinite evo ovo... Učinite tako, da mi ne dodijavaju moji poklonici. Oni mi ne daju mira... Njih je stotina, a ja sam sama. Razmislite sami... I svakoga ja moram odbijati... A zar je meni ugodno vidjeti ljude ogorčene zbog moga odbijanja? Uredite to, molim vas... Meni su sva ova udvaranja, molbe i izjave strašno dodijale.

— Uredit ću tako, — reče d'Omarin, — da vam nitko ne će dodijavati osim mene... Osim mene?

Ilka niječno mahnu glavom.

André je preblijedio i prateći očima Ilku, koja je hodala, pao na koljena.

— Ali ja volim, tâ, — reče on glasom punim molbe, — ja vas volim, Ilka!

Ilka najednom uskliknu. Medaljon, kojim se ona igrala, najednom se nekako otvorio. Prije se on, pored svih nastojanja nije mogao otvoriti. Von Seinitz darivajući taj medaljon zaboravio je reći, da on ima tajnu bravicu.

— Ipak napokon! — uskliknu Ilka i lice joj se ozari radošću.

Sada ona može saznati, što se nalazi u njemu! Možda je ova zlatna stvarčica ukrašena njegovom slikom? I, nadajući se, da će vidjeti plemenito lice s velikom crnom bradom, ona priskoči svjetiljci, pogleda u medaljon i problijedje: mjesto bradatoga lica ugledala je žensko, oholo, s veličanstvenim osmijehom. Ilka je poznala to lice! Na zlatnom okviru, u koji bijaše smještena slika, bilo je urezano: Voli te Tereza Heilenstrahl«.

— Tako je to dakle?

Ilka planu u licu i baci medaljon u stranu.

— Tako je to dakle!? Ona voli njega? Hm... Lijepo...

Ilka je pala na divan i nervozno se počela micati.

— Ona ga smije voljeti! — počela je gunđati. — E, ne će vala! André! Zaboga!

— Reporter ustade, pljesnu se rukom po koljenima pa joj pristupi.

— André... Dobro, ja ću vas voljeti, samo mi ispunite jednu molbu...

— Koju god želite! Tisuću molbi, moja draga.

— Ja to nisam do sada htjela činiti, ali... sada sam prisiljena... Biram vas za svoga osvetnika. Jeste li ikada bili u mojoj domovini?

I Ilka naslonivši se na dopisnikovo rame poče mu šaptati na uho. Šaptala je veoma dugo, sa zanosom, gestikulirajući rukama. On je ponešto zapisao u svoju reportersku bilježnicu.

— Hoćete li izvršiti? — upita ona.

— Hoću... Ja je mrzim poslije toga, što sam čuo od vas...

— Putujte smjesta...

— A kako ćete vi znati, jesam li izvršio zadatak ili nisam?

— Ja vjerujem vašoj časnoj riječi, — reče Ilka.

— Sa svoje strane, Ilka, dajte mi časnu riječ, da mi se vi ne ćete iznevjeriti.

Ilka se na tren zamislila. Kako ne bi! Valjalo joj je nisko slagati, slagati čovjeku odanom, poštenom, i prvi put u životu...

— Časna riječ, — reče ona.

Dopisnik joj poljubi ruku pa izađe.

Nakon jednoga sata on je već sjedio u vagonu, a sutradan je bio izvan Francuske.

Ispratívši dopisnika, Ilka izađe iz garderobe u foyer ispunjen malim stolovima.

Blijeda, uznemirena, zaboravivši kako su to veče javili za nju, da je bolesna, stala je obilaziti sve sobe. Nije htjela da misli, ali su najstrašnije, nemirne misli navirale jedna za drugom u njezinu vruću glavu.

Misao da barun voli onu, ili da je volio tu ženu, mučila ju je. Kada je ušla u parter, pogledi publike okrenuli su se prema njoj i prema loži gospođe Blanchar, koja je maločas tvrdila, da je Ilka bolesna te da leži u postelji. »Nove«, koje su se u to vrijeme trudile na sceni, odjednom začuše psikanje, zvižduk, pljeskanje i stadoše se klanjati... Ali publika nije psikala i pljeskala njima...

— Na scenu! Mađarske pjesme! — stala je vikati pomahnitala publika. — Marš na scenu! Ilka! Bravo!

Ilka se osmjehnula, pokazala rukom na grlo i izišla prepustivši debeloj Blanchar, da se sama objašnjava s prevarenom publikom. Ona je otišla u jedan kabinet restorana gdje je obično večeravala s »prijateljima«. Za njom su krenuli njezini »obožavatelji«!

Večera je taj put ispala nevesela. Ilka je šutjela i nije ništa jela. Umjesto veseloga smijeha i lošega francuskog jezika, »prijatelji« su morali slušati samo duboke uzdahe. Seysi, glavni stoloravnatelj, večeras bijaše također turoban.

— Neka vrag odnese te nevinosti s njihovim nevinim njuškicama! — gunđao je on proždirući očima Ilku. Desiré je pio i šutio. U posljednje je vrijeme nesretni dragun počeo zapadati u razmišljanja... Ilki, koja je tražila sto tisuća, on nije mogao ponuditi ni dvije. Njegov otac onomadne umro, i imanje je dospjelo u ruke vjerovnicima. Na nesebičnu ljubav on nije računao: znao je, da je ružan i da su ove djevojke koristoljubive...

Sin bankara Bacha, Adolf, u čiju je dužnost spadalo da poji sve šampanjcem, sjedio je pokraj Ilke i držao se kao da je prisni prijatelj. On, kao najbogatiji, imao je na to pravo... Pio je iz Ilkine čašice, šaptao Ilki u uho, i tome slično. Takvo njegovo držanje izazivalo je još veće neraspoloženje kod onih, koji su večerali, a koji nisu mogli trpjeti Adolfa Bacha zbog njegova bogatstva.

Nekoliko koraka od stola za kojim su pili, kraj prozora, sjedila su dva starčića. Jedan od njih bijaše fabrikant iz Lyona, Marc Louvrer, drugi... u drugom vi ne biste poznali našega staroga znanca violinista Cvibuša, premda je to on. Jako se promijenio. Omršavio je, postao blijed i čelo mu se već ne blista od znoja. U očima mu apatija, pokornost sudbini... Stari se Cvibuš pomirio sa svime... Sve je za njega propalo s njegovom Ilkom. Na njemu više nisu prnje. Bijela košulja sa zlatnom dugmadi i crni frak pokrivaju mu tijelo, koje sve više i više mršavi... S Louvrerom, jednim od najžešćih Ilkinih obožavatelja, on je razgovarao... o književnosti.

— Oko tri sata svi, osim Cvibuša, njegove kćeri i Louvrera, bijahu već pijani. Popijeni alkohol nešto je oživio neve-

sele, turobne bekrije. Beznadna ljubav raspalila je njihove pijane glave. Jezici su se razvezali...

U četiri sata Ilka je odlazila s ocem kući. Do njezina odlaska svaki je nastojao da joj pri oproštaju kaže nasamo nekoliko riječi...

— Ja vas volim! — govorio joj je svaki i svaki joj je obećavao raj.

— Sto tisuća! — kratko je odgovarala ona.

Jedne tihe svibanjske večeri konačno se ipak pronašao čovjek, koji joj je dao sto tisuća i učinio kraj cijeloj toj komediji. Taj čovjek bijaše dragun Desiré.

U tri sata noću, kad su već svi bili pijani, u kabinet je ušao dragun. Bijaše blijed i uzbuđen. Ni s kim se ne pozdravljajući, on pristupi Ilki, uze je za ruku i odvede ustranu.

— Ja sam donio, — reče on suhim glasom, — uzmi... Znaš, što sam učinio! Okrao sam svoga strica... Sutra će me predati na sud... Uzmi! Pristajem!

Iz Ilkinih se grudi izvio krik radosti! Već je imala sto tisuća! I u isti čas njezino lice prekri mrtvačko bljedilo: došlo je vrijeme da plati za sto tisuća...

Adolf Bach, koji je pratio kretanje Desiréa, pristupi Ilki, i, pošto je čuo riječ »pristajem«, poblijedje.

— I ja pristajem! — brzo reče on pa se maši svoga džepa... — I ja ću dati sto tisuća!

Desiré se podrugljivo osmjehnu. U dječaku Bachu on sada nije vidio dostojnoga suparnika.

— Ja sam prvi pristao... Vama, Bach, ne bi smetalo da idete spavati. Dadilja vas čeka.

— Ja ne spavam s dadiljama. Meni se Desiré, vaše lice ne sviđa osobito! Ono plače za pljuskom. Dajem sto tisuća!

— Dajem sto dvadeset!

Desiré je ukrao stricu ravno sto dvadeset tisuća.

Seysi, pijan, proždirući svojim očima Ilku kao zmija kunića, najedamput ustade i priđe Bachu i Desiréu.

— Vi... vi... pristajete? — stade gunđati on. — Vi ste poludjeli! Vi... vi... ste poludjeli, derani! Sto tisuća! Ha-ha-ha! Pardon, mademoiselle, ali ipak... priznajte sami...

— Dajem sto dvadeset! —, ponovi Desiré.

— Dajem sto dvadeset! — reče dječak Bach i zahihota. — Dajem smjesta u gotovu novcu!

Seysi se zaljulja. Nije htio vjerovati svojim ušima. Zar će se zaista naći takve budale, koje će kupiti za sto tisuća ženu, koju bi on u svako doba mogao kupiti samo za pet tisuća? I zar je zaista ne će kupiti... on?

— To je nemoguće! — povika on.

— Dajem i ja stodvadeset, — prišavši, reče četvrti muškarac. To je bio stasit, snažan zemljoposjednik Arco iz okolice Marseillea, veoma bogat čovjek. Za njega nije ništa značilo da baci pred djevojčine noge stotinu tisuća. Nedavno se lišio žene i jedinog sina pa sada zaliva svoju tugu vinom i kupljenom ljubavlju.

— I ja pristajem! — reče Srbin Botić, koji se izdavao za sekretara nekoga poslanstva i svakoga dana trošio silu novaca.

Seysi stade prelistavati svoj notes, zapisivati nešto i izračunavati. Olovka je samo skakutala po papiru.

— Što vam pada na pamet, gospodo? — mrmljaše on. — Zar su vam novci tako jeftini? A zašto baš stodvadeset, a ne ravno sto?... Trideset... šesto... Zašto ne bi ravno sto?

— Sto dvadeset i pet! — viknu Bach pobjedonosno gledajući na svoje suparnike.

— Pristajem! — viknu Seysi. — Pristajem. I ja pristajem, kad vam se kaže!

— Ja ne želim vaše povišice, — reče Ilka Bachu. — Uzmite svojih pet tisuća natrag. Pristajem na sto dvadeset, samo, gospodo, ne sa svima. Koji bilo, ali jedan... A tko će zapravo?

— Ja ću, reče dragun. Ja sam prvi pristao...

— To su gluposti! — javiše se drugi. — Gluposti! Nije li svejedno — prvi ili drugi?

— To su gluposti, — reče Ilka. — A tko će, gospodo? Vi mi se svi jednako sviđate... Svi ste vi jednako simpatični, ljubazni... Vi me svi jednako volite. Pa što ćemo?

— Bacite kocku! — predloži mladić, koji nije sudjelovao u kupovini i zavidno je bacao poglede na kupce.

— Dobro, bacit ćemo kocku, — pristade Ilka. — Slažete li se, gospodo?

— Slažemo se! — rekoše svi osim draguna, koji je sjedio na prozoru i nemilosrdno grizao svoju veliku donju usnu.

— Dakle, gospodo, pišimo ceduljice... onaj, kome dopane ceduljica s mojim imenom, taj će me dobiti. Tata Cvibuš, piši ceduljice!

Poslušan kao uvijek, tata Cvibuš maši se džepa svoga novog fraka te izvuče odanle list papira. Papir izrezaše na kvadratiće i na jednom od kvadratića bi napisano »Ilka«.

— Mećite, gospodo, na stol novce! — predloži Ilka — Ceduljice su gotove!

— Po koliko da stavljamo? — upita Bach. — Koliko nas je? Osam? Sto dvadeset podijeljeno sa osam to je... to je...

— Stavljajte svaki po stodvadeset tisuća! — reče Ilka!

— Po koliko? Po sto dvadeset tisuća!

— Vi slabo znate aritmetiku, moja draga, — reče Srbin. — Ili se šalite?

— Po sto dvadeset tisuća... Ja drugačije ne mogu — reče Ilka.

Muškarci se šutke odmaknuše od Ilke i sjedoše za stol. Negodovali su. Seysi poče grditi i tražiti šešir.

— To je već podvala! — reče on. — To se zove igranje na prijevaru! Iskoristiti to, što je nama budalama, pijanim magarcima uzbuđena krv!?

— Ja ne dam ni jednoga centima! — reče Bach.

— Ja ne tražim, — reče Ilka, — međutim vrijeme je da idemo kući... Je si li spreman, tata Cvibuš? Idemo. Sačuvaj ceduljice za uspomenu.

— Zbogom! — rekoše muškarci. — Putujte u svoju Mađarsku i potražite sebi tamo budala, koji će vam dati milijun.

— Ta vi biste htjeli milijun, čudakinjo. Za milijun se može kupiti cio Pariz. Zbogom!

Ali je svemoćna strast učinila svoje. Kada je Ilka pružila svakome svoju toplu ruku, kada je svakome od njih umjela da kaže nekoliko toplih riječi i otpjevala »posljednju pjesmu«, strast je dospjela do vrhunca.

U pet sati prvi konobar, na kojega su se namjerili, vadio je iz Bachova šešira papirne kvadratiće... Kada su bili izvađeni svi kvadrati i razvijeni, iz svih muških grudi oteo se smijeh. To bijaše smijeh očajanja, smijanje bezumlju i ludosti sudbine.

Ceduljica s imenom »Ilka« dopala je lionskom fabrikantu, starom Marcu Louvreru. Marc Louvrer stavio je svojih sto dvadeset tisuća »od šale« i mogao bi se zadovoljiti samo jednim poljupcem.

IX.

Bijaše studeno decembarsko veče. Na nebu su treperile prve zvjezdice i plovio je hladni mjesec. U zraku je sve bilo tiho — ni jednoga pokreta, ni jednoga zvuka.

Artur von Seinitz išao je po velikom prodolu da ruča. Išao je iz kapelice sv. Franje, gdje se prije pola sata oprostio do slijedećeg dana s Terezom Goldaugen. Svrativši kao obično u šumarevu kućicu, upita, ima li pošte. Blaucherova mu dade dvije koverte: jednu veoma veliku, drugu veoma malu. Malena je bila iz Pariza od Ilke. Seinitz ne htjede čitati to pismo i gurnu ga u džep. Znao je njegov sadržaj: »Volim vas«. Novije i pametnije od toga Ilka nije mogla smisliti. Adresa na velikoj koverti bila je napisana Pelzerovom rukom. Seinitz bi strpao i to pismo, da mu nije za oči zapeo natpis: »vrijednosni papiri«. Artur razmisli i raspečati kuvertu. U njoj je našao majčinu oporuku. Poče čitati tu oporuku. Što se više udubljivao u čitanje lista, koji je nekada potpisala draga ruka, koja je njegovala baruna, njegovo lice postajaše sve začuđenije.

Mati je ostavljala u njegovu korist sve, a ništa u korist sestre... Ali zašto su Pelzeri poslali ovu oporuku?

»Aha! — pomisli on. — Pokajali su se. Davno je trebalo tako...«

Majčino imanje ne bijaše veliko. Nije davalo više od deset hiljada talira prihoda godišnje. Ali se i takvoj sumi radovao Artur. I takvu je sumu bilo prijatno iščupati iz pandži škrtice Pelzera, koji je spreman da za talir učini kakvu god podlost.

Artur je zamolio od Blaucherove papira, pa, pošto sjede za stol, napisa Pelzeru pismo. Napisao je, da je oporuku dobio, te da bi želio znati, što se dogodilo s onim novcima, koji su do sada primani od imanja, koje je njemu oporukom ostavila majka. Pismo je predao Frau Blaucherovoj, koja ga je sutradan već poslala na poštu.

Za nedjelju dana stigao je od Pelzera odgovor. Odgovor je bio prilično čudnovat i zagonetan! »Ja ništa ne znam, — pisao je Pelzer. — Ne znam ni za oporuku, ni za novce. Ostavite nas u miru...«

— Šta to znači? — upita se Artur, pošto pročita odgovor. — Prilično čudnovato! Ili se on kaje, što mi je poslao oporuku. Hm... E, stani-der, kad je tako!

I Artur je sutradan, nakon što je primio odgovor krenuo u grad i tamo protestirao oporuku.

Zametnuo se proces.

Artur je počeo često odlaziti u grad. U početku je odlazio u sud, a zatim svome advokatu. Tereza je, mučena iščekivanjem i dosadom, često morala sjediti sama u kapelici sv. Franje. Sjedila je u kapelici, gledala strašne oči sv. Franje, i osluškivala šum vjetra... Kakva je sreća počinjala svijetliti u njezinim očima, kada su se u šumi izvan kapelice mogli raspoznati barunovi koraci, i kako je bila mrtvački blijeda, kada bi uvečer izlazila iz kapelice ne sastavši se s njim. On je dolazio u kapelicu, samo da joj se ruga, da psuje, da se glasno smije. Tereza je nestrpljivo očekivala proljeće, kada će opet biti moguće da se sastaju pod otvorenim nebom.

Ali joj je proljeće donijelo sa sobom nesreću.

Bijaše mirno, toplo proljetno popodne.

Tereza je sjedila kraj »Bronzanog jelena« i čekala Artura. Sjedila je na mladoj travi, koja je tek iznikla i osluškivala žubor potoka, koji je grgoljio nedaleko od nje... Sunce je ugodno grijalo njezina lijepa ramena.

»Hoće li doći ili ne će« — pomisli ona. Artur se sav zanio parnicom i nerado je dolazio »Bronzanom jelenu«. Ali toga popodneva on dođe. Došao je, po običaju, malo pripit, namrgođen, nezadovoljan.

— Vi ste ovdje? — upita on Terezu, koja se obradovala, kad ga je ugledala. Moje poštovanje! Lijepo je ne imati nikakva posla! Časna riječ, lijepo! Besposličari uvijek šetaju i sjede na zelenoj travi...

Pošto sjede pokraj Tereze, on stade ljutito pljuvati u stranu.

— Vi se srdite? — upita grofica.

— Na podlace Pelzere. Znate li vi, šta su oni sa mnom učinili? Ona oporuka, što su mi je poslali, lažna je kao žena.

Lažna je. Ja sam je protestirao i mene će suditi zbog krivotvorenja... Pelzeri su smislili pakosnu stvar! Oni sliježu ramenima, kad vide tu oporuku i ne žele da je priznaju. Oni su je krivotvorili, a ja ću biti suđen. Do vraga! Uzeli su od mene izjavu, da ne ću otputovati, i uskoro će mi početi dodijavati sudbeni istražitelji. Šta velite na to? Ha-ha! Barun von Seinitz krivotvorio je oporuku! Treba biti lopov Pelzer, da se izmisli takva zamka! No, vaša svjetlosti, — a vi? Jučer sam čuo da ste se rastali s grofom. Među vama je već sve svršeno. Pa radi čega vi sjedite ovdje? Zašto ne odlazite od muža i iz ovoga kraja, koji vas podsjeća na tako mrskoga čovjeka?

— Ja ne ću da otputujem odavde, — reče Tereza.

— Hm... Može li se znati zašto?

— Vi ne znate?

— Odakle da ja znam!

Nastade kratka šutnja. Oboje je znalo, zašto je ona još ovdje, zašto ne napušta ovaj kraj, ali je Artur htio da je malo muči...

— Ja... Vi ne znate?... Ja vas volim! — reče grofica i po njezinu oholom, strogom licu proli se rumenilo. — Volim vas Arture... Da nije te ljubavi, ja bih sad bila daleko od »Bronzanog Jelena«.

Grofica podiže oči na Arturovo lice. To lice, pijano, podrugljivo, reklo je istinu. Šutnja je potvrdila istu istinu. On je nije volio.

— Pa zašto ste dolazili ovamo? — upita ona tiho kršeći prste. — Zašto niste otišli od mene još onda, kada su počeli naši sastanci?

— Vama je bilo dosadno, — reče Artur. — Ja još nisam prestao da budem damski kavalir i činim sve, što je po volji milim damama. Ha-ha!

— Kako je to glupo!

— Veoma žalim, što ne mogu odgovoriti ljubavlju na ljubav. Ja volim drugu...

Artur smijući se turi ruku u bočni džep, izvuče odande Ilkinu fotografiju i prinese joj do samih njezinih očiju.

— Evo je, moje ljubavi. Možete li je poznati?

— To je kći onoga starca? Ali zašto je tako odjevena?

— Odjevena je veoma pristojno... Dražesno lice!

— A gdje je ona sada?

Artur pošutje. Efekat, na koji je računao nije mu uspio. Grofica ugledavši fotografiju nije ni problijedjela, a nije se ni zacrvenjela... Samo je uzdahnula i — čudnovato! — Gledajući dražesno gotovo dječje lice, u njezinim je očima zasvijetlio dobar osjećaj.

— Zbogom! — reče Artur. — Adieu! Idem da čitam zakone. O, Pelzere, Pelzere! Ako ja na sudu kažem, da sam oporuku dobio od njega, meni će se glasno nasmijati!

Artur okrenu Terezi leđa pa gestikulirajući rukama zakorača u gustu šumu.

Tereza je pošla prema svome konju, koji je stajao postrance i lijeno čupkao mladu travu.

— Otputovat ćemo i ne ćemo više ovamo dolaziti, — reče Tereza gladeći konja po čelu. — Nas ne vole... Ne ćemo prositi milostinju.

I skočivši na konja, Tereza odjuri prema šumskoj ivici. U njezinim je očima svijetlila odlučnost. Kada je ujahala kroz dvorišna vrata, koja vode prema dugačkoj aleji, o kojoj smo govorili u prvom poglavlju naše pripovijesti, začula je iza sebe korake. Obazrela se. Za njezinim je konjem trčao nekakav nepoznati mladi čovjek s korbačem u ruci.

— Samo časak! — viknu on francuski.

Grofica zaustavi konja i kimnu glavom mladom čovjeku.

»Molitelj, vjerojatno«, pomisli ona.

Reporter d'Omarin, nasmijan i vedar, pritrča joj i diveći se njezinoj ljepoti, podiže korbač.

— Vi ste isto tako surovi, kao što ste i lijepi, — reče on. — Ništa ne smije ostati nekažnjeno. Sjetite se svirača — starca i njegove kćeri!

I grofica osjeti na svome licu ljutu bol...

— Neka bude tako! — reče ona i trznu uzde.

D'Omarin je dugo gledao za lijepom groficom. Francuz je strasno htio da se porazgovori sa ženom, koju je udario i koja je na udarac odgovorila: »neka bude tako«, ali kad je ona nestala ispred njegovih očiju, on se okrenuo natrag i brzo zakoračao prema željezničkoj stanici. Izvršio je zadatak, koji je dobio, i sada je išao po nagradu...

X.

Traži vas nekakva dama! — reče jedne večeri Frau Blaucher Arturu, koji je svratio po pisma. — Ostavila je poruku!

»Odsjela sam u hotelu »Veliko Sidro« — pročitao je Artur u poruci. — Dođite brzo. Ilka«

Artur se uputio u grad i točno u ponoć sastao se s Ilkom. Grohotom se nasmijao, kad ju je vidio. Kako je bila ukusno odjevena i kako nije bila nalik na onu pjevačicu, koju je on nekoć susreo u šumi svu u suzama.

— Imaš milijun? — upita on smijući se.

— Imam. Evo ga.

Artur se najednom prestade smijati. Pred njim su na stolu rasprostrli milijun, pravi milijun.

— Đavo ga odnio! — reče on ne vjerujući svojim očima. — Ti računaš, dijete moje, u francima. Ja sam ti zaboravio reći, da računaš u talirima... Ali ništa... I ovi su novci dobri! Gdje si ih uzela?

Ilka je sjela pokraj njega i ispričala mu sve, što se dogodilo s njom, nakon što se s njime rastala.

— No? A što si učinila sa starcem? — upita Artur.

— Napojila sam ga morfijem i iste noći pobjegla glavom bez obzira.

— Časno! — reče Artur. Ha-ha-ha! U prijašnje vrijeme ja bih te išibao, ali sada budi barunica von Seinitz. Evo ti moje ruke! Sutra idemo gradonačelniku!

Slijedećeg dana su Ilka i von Seinitz bili kod gradonačelnika. Ilka je postala barunica von Seinitz 2. lipnja u pola deset sati ujutro.

U dva sata istoga dana barun Artur von Seinitz bio je lišen barunskog dostojanstva: porotnici su ga pronašli krivim za djelo falsificiranja oporuke.

Pelzeri su postigli svoj cilj.

Na sudu je Ilka ugledala groficu Goldaugen.

Grofica je sjedila u jednom od zadnjih naslonjača u odjelu za publiku i nije skidala očiju s osuđenoga. S njezina crnog šešira spuštao se tamni veo. Očito je htjela ostati incognito. I tek onda, kad je saslušala govor javnoga tužioca.

glasno je izgovorila: »kako je to glupo!« — Ilka ju je prepoznala po njezinu melodičnom glasu.

»Kakvo ona ima pravo gledati na moga muža?« — pomislila je Ilka blijedeći od zavisti i u isto vrijeme slaveći svoju pobjedu. Ona je sada vjerovala u tu pobjedu: grofici je bio oduzet ljubljeni čovjek.

Osuđeni se na sudu ponašao veoma čudno. Bio je pomalo pijan, — zajedljive su dosjetke samo sipale s jezika. Ignorirajući sudije i porotnike, šutio je, kad je trebalo odgovarati. Državni tužilac bio je njegov prijatelj sa sveučilišta, ali ga svojim riječima nije štedio. On je bezobzirno čeprkao po njegovoj prošlosti, koju je poznavao kao njegov kolega. Opisao je pariški život, bankrotstvo, novčanu oskudicu, teškoće, koje je podnosio barun von Seinitz, zahvaljujući toj novčanoj oskudici, i završio slavopojkom gospođi Pelzer, koja je žrtvovala osjećaj bratske ljubavi u korist osjećaja pravednosti, odmazde za zločin.

— Postupila je kao primjerna građanka, — reče on.

— Sram te bilo, — reče Artur. — Prije, kada si na fakultetu pušio moje cigarete, nisi znao tako lagati.

Samo je ovo i bilo rečeno ozbiljno i iskreno, a sve ostalo, što je govorio Artur, izazivalo je smijeh i predsjednikovo zvonjenje.

Publika je osudu dočekala pljeskanjem. Ona se gotovo sva sastojala od Pelzerovih slugana. Ljudi, koji su simpatizirali Arturu, nisu mogli naći mjesta u sudnici. Sva su mjesta bile već od jutra zauzele bankarove pristalice. Artur je hladnokrvno saslušao presudu.

— Ja znam put do cara, — reče on, — i kad mi opet zatreba barunstvo, ja ću ga posjetiti. Beč, koji me poznaje, nasmijat će se ovoj osudi!

Gorak osjećaj, osjećaj stida za ljude i odvratnost ispunjavali su grofičinu dušu, kada je napustila sudnicu i sjela u kočiju. Pred njom su okrivljavali zbog prijevare i osudili nevina čovjeka. Kako je lako prevariti ove priproste debele porotnike, i kako je malo potrebno da se uništi čovjek!

— Ja ću mu vratiti ime! — odlučila je ona negodujući. On im je rekao, da zna put u Beč, ali se on ne će starati zbog takve, po njegovom mišljenju, gluposti, kao što je dobro ime.

A uz to je on lijenština, težak da se pokrene. Ja ću poraditi za njega...

»Ja ću mu pružiti milostinju, — reče ona u mislima, — i on će je protiv želje morati primiti!«

Sutradan je već bila u gradskom klubu na dobrotvornom plesu i prodavala ulaznice. U vrtu ispod trijema, koji je bio napravljen od zastava, vinove loze i živoga cvijeća, stajalo je nekoliko stolića. Na stolićima su stajali bubnjevi sa srećkama. Osam je veoma lijepih i nagizdanih aristokratkinja sjedilo za tim stolićima i prodavalo srećke. Najbolje od svih trgovala je grofica Goldaugen. Ona je, ne odmarajući se, vrtila bubanj i vraćala kusur. Pelzer, koji je bio na plesu, kupio je od nje dvije tisuće srećaka.

— Kako je brat vaše supruge? upita grofica Pelzera, primajući od njega novce.

Pelzer uzdahnu.

— Njemu su se jadniku, dogodile dvije nesreće, — reče on. — Oženio se... i danas on više nije barun.

— Čula sam... Gdje je sad njegova žena?

— Ovdje je... Vi je ni vidjeli niste? Smiješno! Ha-ha... Ona je barunica... Da su se vjenčali nekoliko sati kasnije, ona bi sad bila samo građanka Seinitz...

Grofica, zagledajući u lice svim prolaznicima, poče očima tražiti Ilku.

Ilka je bila na plesu. Visoko podignute glave i s ponosnim oholim smiješkom ona je već jedamput prošla pokraj grofice. Grofica je bila zauzeta prodavanjem i nije ju opazila. Prošla je i drugi put, okružena gomilom radoznalaca, koji su joj otvoreno zagledali u lijepo lice. Grofica podiže na nju oči i, očito, ne poznade je. Kada je prolazila treći put, pogledi im se susretoše.

Grofica se zbunila i, na veliko Ilkino zadovoljstvo, novci joj ispadoše na pod. Nekoliko metalnih novaca kliznulo joj je iz zadrhtalih ruku i sa zvekom se otkotrljalo po podu.

Ilka pristupi grofičinu stolu pa gledajući joj ravno u lice uze nekoliko srećaka.

— Želim da u korist škole žrtvujem jednu malenu stvarčicu, — reče ona i ne očekujući odgovor turi u grofičine ruke zlatni medaljon. Grofica je uzela u ruke poznati medaljon,

otvorila ga i nasmijala se. Njezino je lice bilo izgrebeno pribadačom.

— Obratite se s tom stvari administraciji kluba, — reče ona vraćajući Ilki medaljon. — Naš je posao samo da prodajemo srećke.

I, milo se smiješeći, grofica dodade:

— Pardon, nemam vremena.

Smiješak i grofičina hladnokrvnost zbunili su Ilku. Ona, nenavikla na zadjevice ove vrste, zbunila se, i otišla od stola. Postalo joj je neugodno i bilo ju je sram. Oni, koji su stajali kraj grofičinog stola, primijetili su njezinu zbunjenost, zgledali se i osmjehnuli. Ti osmijesi, puni nedoumice, uboli su Ilku u samo srce.

— Dopustite da prođem, — reče ona mladićima, koji su je kao zid opkolili i radoznalo je promatrali.

Mladići su se najedamput zbog nečega nasmijali. Isti se takav smijeh začuo i odostrag. Ilka se okrenula i ugledala istu takvu gomilu mladeži.

— Dopustite da prođem, — ponovi Ilka.

Opet se začu smijeh i veliki pivski čep udari u ružičasto Ilkino čelo. Drugi je čep udari u rame.

— Ha-ha... Ura! Barunica von Seinitz, supruga degradiranog varalice, — viknu netko i začu se psikanje.

Treći i četvrti čep, oba zajedno, udariše je po licu. Ona je, ponižena i uvrijeđena, prije nego što je pala u nesvijest pogledala groficu i učinilo joj se, da se grofica smije... Ilki se zamutilo u očima. Glava joj je od vrtoglavice jako klonula.

— Arture! — povika ona.

Nitko se ne odazva na taj poziv. Degradirani barun bijaše daleko. On je, pijan, ležao pod grmom nedaleko od Blaucherove kućice i vidio u snu svoj milijun...

Grofica, koju nisu prepoznale oči uvrijeđene djevojčice, prišla je Ilki, i obuhvativši je za ramena, izvela je iz gomile.

— Pustite me! Želim se ubiti! — viknula je Ilka i pala u nesvijest.

Kada se osvijestila, vidjela je sebe u maloj sobici tapetiranoj baršunom malinove boje. Ležala je na divanu. Pokraj nje je sjedila djevojka s bočicom u rukama.

— Gdje smo? — upita Ilka.

— U klubu, gospođo, — odvrati djevojka.

Zvuci mazurke, koji su doprli do Ilkinih ušiju, potvrdili su djevojčine riječi. Ilka je podigla svoju otežalu glavu i malo porazmislivši sjetila se, što se dogodilo.

— Donesite mi malenu čašicu rajnskog vina, — reče ona djevojci.

Djevoka izađe. Ilka brzo izvadi iz džepa novčarku. Iz novčarke je izvadila malu bočicu, u kojoj je bio morfij. Tim je morfijem još tako nedavno počastila starca Louvrera. Sada će ona njime počastiti sebe, što tako k srcu uzima uvrede, koje joj nanose ljudi... Uzela je sav morfij, koliko god ga je bilo u bočici. U očekivanju vječnoga sna, Ilka se naslonila na baršunasti jastuk i počela razmišljati. Nije joj bilo žao bezbojnoga života. Samo joj je bilo žao ostaviti tatu Cvibuša — samo njega! Artura, koji je više volio vino, nego svoju mladu ženu, ne bijaše joj žao.

— Kako se osjećate? — začu ona melodičan glas.

Nad njom se nagnula grofica, koja je ušla, njezin najljući neprijatelj... Ilka pred svojim licem ugleda blistave oči i dvije ružičaste mrlje na obrazima.

— D'Omarin! — prošapta ona ugledavši na lijevom obrazu jedva primjetljiv, crven trag.

— Oni, koji su vas uvrijedili, bit će kažnjeni, — reče grofica. — Najmio ih je Pelzer, koji mrzi Artura... Ja ću danas kazniti Pelzera... Ja sam moćna... Vi se još na mene ljutite?

Ilka okrenu u stranu svoje lice.

— Još se ljutiš Ilka? No... Oprosti mi... Kriva sam... Uvrijedila sam i tvojega oca i tebe... Kajem se zbog tog i molim oproštenje.

I Ilka osjeti na svojoj glavi poljubac.

— Dugo sam te tražila... Nisam imala mira ni danju ni noću, susrevši se s tvojim pogledom onoga nesretnog dana... Tvoje su me oči palile u snu...

Ilka najedamput zaplaka.

— Umirem, — prošapta ona, uspavljujući se uz zvuke nježnoga glasa svoje suparnice, koja se kajala.

— Oprosti mi, Ilka, kao što sam i ja tebi oprostila.

Ilka je pružila ruku i dotakla se grofičina vrata.

Grofica se nagnula i poljubila je u usta.

— Umirem, — prošapta Ilka. — Uzela sam morfij ... Na ćilimu ...

Grofica se sagnu i ugleda na ćilimu bočicu. Sve je razumjela. Začas u klubu potražiše liječnika i dovedoše ga Ilki. Liječniku je samo uspjelo, zahvaljujući nađenoj bočici, ustanoviti otrovanje, dići na noge zaspalu Ilku nije pošlo za rukom.

Reporter d'Omarin prispio je iz Mađarske u Pariz upravo one noći kada je Ilka bila stavljena na lutriju. Pošto nije nikoga našao u sobi, u kojoj je pjevačica živjela, osim čvrsto usnulog Louvrera, potrčao je Bachu. Bach mu je sve ispričao, što se dogodilo za vrijeme njegovog izbivanja.

— Ona je pobjegla! — zaključio je reporter i sutradan je ponovo otputovao u Mađarsku, gdje se nadao, da će dobiti plaću za svoju službu.

U Mađarskoj je saznao za smrt ljubljene žene. Vijest o toj smrti bila je surova plaća, koja ga je svalila u postelju. Odleżavši u groznici, on se nastanio u Goldaugenovoj šumi i skupljajući sa svih strana podatke, napisao je pripovijest o ljepotici Ilki. Prolazeći lanjske godine Goldaugenovom šumom, upoznao sam se s d'Omarinom i čitao njegovu pripovijest.

Prevedena na ruski jezik, preporuča se našim čitaocima.

PROPALA ŠANSA

Vodviljski događaj

Strašno mi se plače. Kad bih zatulio, čini mi se, bilo bi mi lakše.

Bijaše čarobna večer. Nagizdao sam se, počešljao, namirisao i kao Don Juan pojurio k njoj. Ona stanuje u ljetnikovcu u Sokolnikima. Mlada je, lijepa je, dobiva 30.000 miraza, malo je obrazovana i kao mačka voli mene, autora.

Pošto sam stigao u Sokolnike, našao sam je kako sjedi na našoj omiljeloj klupi ispod visokih, stasitih jela. Ugledavši me, ona brzo ustade i sva blistajući pođe mi ususret.

— Kako ste surovi! — progovori ona. — Može li se tako zakašnjavati? Ta vi znate, kako se ja dosađujem. Ala ste vi!

Poljubio sam njezinu lijepu ruku i ustreptao — pođoh s njom zajedno prema klupi. Drhtao sam, bio neraspoložen i osjećao da mi je srce upaljeno i blizu da prsne. Bilo mi je udaralo grozničavo.

Ta nije ni čudo! Došao sam ovamo da konačno riješim svoju sudbinu. Ili sve, što ono riječ, ili ništa ... Sve je zavisilo od te večeri.

Vrijeme bijaše divno, ali meni nije bilo do vremena. Nisam čuo čak ni slavuja, koji je pjevao iznad naših glava, premda slavuje obavezno valja slušati na svakom iole pristojnom »rendez-vousu«.

— Zašto šutite? — upita ona, gledajući me u lice.

— Tako ... Tako je divna večer ... Je li vaša maman zdrava?

— Zdrava je.

— Hm ... Tako ... Ja, vidite, Varvara Petrovna, želim da s vama porazgovaram ... Zato sam samo i došao ... Šutio sam šutio, ali sada ... hvala lijepo! Ne mogu više da šutim.

Varja nagnu glavu i drhtavim prstićima stade čupkati cvijet. Znala je, o čemu sam htio govoriti. Ja malo pošutjeh pa nastavih:

— Zašto da šutim? Ma kako šutio, ma kako se stidio, prije ili kasnije morat ću dati slobodu... osjećaju i jeziku. Vi ćete se možda uvrijediti... možda, ne ćete shvatiti, ali... što ćemo?

Zašutio sam. Trebalo je sastaviti prikladnu rečenicu.

»Ta govori već! — protestirale su njezine očice. — Mutavče! Zašto šutiš?«

— Vi ste, naravno, već odavno osjetili, — nastavih ja nakon šutnje — zašto ja svaki dan dolazim ovamo i svojim vas prisustvom bodem u oči. Kako se ne biste dosjetili? Vi ste, naravno, već odavno, vama svojstvenom pronicljivošću, odgonetnuli u meni onaj osjećaj, koji... (Pauza). Varvara Petrovna!

Varja se još niže sagnu. Njezini prstići zaplesaše.

— Varvara Petrovna!

— No?

— Ja... Pa što da govorim? Razumije se i bez toga. Volim, eto to je sve... Što da se još tu govori? (Pauza). Užasno volim! Ja vas tako volim, kao... ukratko, skupite sve romane, koji postoje na ovom svijetu, pročitajte u njima o svima izjavama ljubavi, zakletvama, žrtvama i... dobit ćete ono... što ja sada u mojim grudima... ovaj... Varvara Petrovna! (Pauza.) Varvara Petrovna!! Zašto vi šutite?

— Što želite?

— Zar zaista... ne?

Varja podiže glavicu i osmjehnu se.

»Ah, do vraga!« — pomislih ja. Ona se osmjehnula, stala micati usnama, i jedva čujno progovorila: »A zašto ne?«

Uhvatio sam joj očajno ruku, očajno je poljubio, bijesno uhvatio za drugu ruku... Junak je ona! Dok sam se ja bavio njezinim rukama, ona je naslonila svoju glavu na moje grudi, tada sam ja po prvi puta shvatio, kakva su raskoš bile njezine lijepe kose. Ljubio sam je u glavu, i u mojim je grudima postalo tako toplo, kao da su u njih stavili samovar. Varja je podigla lice i meni nije drugo preostalo, nego samo da je poljubim u usta.

I eto, kad je Varja već sasvim bila u mojim rukama i kad je odluku, da mi se preda trideset tisuća, još samo trebalo potpisati — kada su, ukratko, ljepuškasta žena, lijepi novci i lijepa karijera bili za mene gotovo osigurani, vragu je bilo potrebno da me povuče za jezik...

Prohtjelo mi se da se pred svojom suđenom napravim važan, da zablistam svojim principima i da se pohvalim. Uostalom, sam ne znam, što mi se prohtjelo... Ispalo je strašno ružno!

— Varvara Petrovna, — počeo sam poslije prvog poljupca. — Prije nego što mi obećate, da ćete biti moja žena, smatram svojom svetom dužnošću, da bi se izbjegli mogući nesporazumi, do kojih bi moglo doći, da vam kažem nekoliko riječi. Bit ću kratak... Znate li vi, Varvara Petrovna, tko sam ja i što sam? Da, ja sam pošten! Ja sam marljiv! Ja sam... ponosan! Nije to sve... Imam svoju budućnost... Ali sam siromašan... Ja ništa nemam.

— Ja to znam, — reče Varja. — Nije sreća u novcima.

— Da... A tko govori o novcima? Ja... se ponosim svojim siromaštvom. Kopjejke, što ih dobijam za svoje književne radove, ne ću promijeniti za one tisuće koje... kojima...

— Naravno. No...

— Ja sam navikao na siromaštvo. Meni ono ne smeta. Ja mogu da cijelu sedmicu ne ručam... Ali vi! Vi! Je li moguće da ćete vi, što ne možete pješke proći dva koraka, a da ne iznajmite kočiju, što svaki dan oblačite novu haljinu, na sve strane razbacujete novac, i nikada niste znali za siromaštvo, vi, za koju cvijet, koji je izišao iz mode već predstavlja golemu nevolju, zar ćete vi pristati da se zbog mene rastanete od zemaljske sreće? Hm.

— Ja imam novaca. Imam miraz.

— Besmislica. Zato da se potroši desetak, dvadeset tisuća, dosta je samo nekoliko godina... A zatim? Bijeda? Suze? Vjerujte, draga moja, mome iskustvu! Znam! Znam, što govorim! Za borbu sa siromaštvom treba imati jaku volju, nadljudsku narav!

»Ala ja meljem gluposti« — pomislih, pa nastavih.

— Promislite, Varvara Petrovna! Promislite, na kakav se korak odlučujete! Povratka nema nazad. Ako imate snage, pođite za mnom, ako nemate snage za borbu — odbijte me! O, neka radije ja ostanem bez vas, nego vi bez vašega novca. Onih stotinu rubalja, što mi ih mjesečno daje književnost — nije ništa. To nije dovoljno. Promislite, dok nije kasno!

Skočih na noge.

— Promislite! Gdje je nemoć — tamo su suze, prijekori, râne sjedine... Upozoravam vas, zato što sam pošten čovjek. Osjećate li vi, da ste toliko jaki, da sa mnom provedete život, koji sa svoje vanjske strane nije nalik na vaš, tuđ vam je. (Pauza.)

— Ta ja imam svoj miraz!

— Koliko? Dvadeset, trideset hiljada! Ha-ha! Milion? A zatim, osim toga, hoću li ja sebi dopustiti da prisvajam sebi ono, što... Ne! Nikada! Ja sam ponosan!

Prošao sam nekoliko puta oko klupe. Varja se zamislila. Ja sam likovao. Mene su, znači, cijenili, ako su se zamislili.

— I tako, život sa mnom i oskudica, ili pak život bez mene i bogatstvo... Birajte... Imate li snage? Ima li snage, moja Varja?

Govorio sam tome slično, veoma dugo. Neopazice sam se zanio. Govorio sam i u isti sam čas osjećao razdvojenost. Jedna se moja polovica oduševljavala onim, što sam govorio, a druga je maštala: »A počekaj samo, draga moja! Udesit ćemo život sa tvojih 30 tisuća tako, da će nebu biti vruće! Dostajat će na dulje vrijeme!«

Varja je slušala, slušala... Napokon ustade i pruži mi ruku.

— Hvala vam! reče ona i reče takvim glasom, koji me natjerao da zadršćem i da zavirim u njezine oči. Njoj su u očima i na obrazima blistale suze.

— Hvala vam! Dobro ste učinili, što ste prema meni bili iskreni. Nježna sam... ne mogu... Nisam vam par...

I zaplaka. Ja skinuh šešir... Uvijek se zbunjujem, kad vidim žene kako plaču... A sada pogotovo. Dok sam smišljao što da učinim, ona priguši jecaje i obrisa suze.

— Imate pravo, — reče ona, — Ako ja za vas pođem, prevarit ću vas. Nije za mene da budem vaša žena. Bogata

sam, razmažena, vozim se u kočijama, jedem šljuke i skupe kolače. Nikada za ručak ne jedem juhu i šči.[1] I mama me neprestano zbog toga prekorava. A ja ne mogu drugačije! Ne mogu ići pješke... Umaram se... A' onda haljine... Sve bi to vi morali na svoj račun platiti... Ne! Zbogom!

I, učinivši rukom tragičan gest, ona reče, ni pet, ni šest:

— Nisam vas dostojna! Zbogom!

Izrekla je, okrenula se i otišla kući. A ja? Stajao sam kao budala, ništa nisam mislio, gledao sam za njom i osjećao, da se ispod mene ljulja zemlja. Kada sam došao k sebi i shvatio, gdje sam i kakvo je veličanstveno zlo svalio na mene moj jezik, zaurlao sam. Ona je već odavno bila otišla, kad sam ja htio viknuti: »Vratite se!!!«

Posramljen, podvijena repa, krenuo sam kući. Na mitnici već ne bijaše više konjskoga tramvaja. Novaca za kočijaša također nisam imao. Valjalo je poći kući pješke.

Nakon tri dana odoh u Sokolnike. U ljetnikovcu mi rekoše, da je Varja nešto bolesna te da se sprema s ocem u Petrograd, baki. Ništa nisam postigao...

Sada ja ležim na postelji, grizem jastuk i udaram se po zatiljku. Srce mi se para od muke... Čitaoče, kako da to popravim? Kako da povučem svoje riječi? Što da joj kažem ili napišem? Nikako da shvatim! Stvar je propala — i kako je glupo propala!

---

[1] Kupusna juha — Prev.

GADNA PRIČA

Stvar je počela još zimi.

Bio je ples. Grmjela je glazba, gorjeli su lusteri, a udvarači se nisu dosađivali, nego su se naslađivali živošću gospođica. U salonima se plesalo, u kabinetima kartalo, u bifeu pijančevalo, a u čitaonici su se odvijala očajna ljubavna objašnjenja.

Lelja Aslovska, punašna, ružičasta plavojka, s velikim modrim očima, s najdužim kosama u sali i s brojkom 26 u putnoj ispravi, uprkos svima, cijelom svijetu i sebi, sjedila je sama i ljutila se. Nije joj vrag dao mira. Stvar je u tom, da su se muškarci, u odnosu prema njoj, ponašali više nego svinjski. Osobito je u posljednje dvije godine njihovo ponašanje bilo strašno. Ona je primijetila da su oni prestali obraćati na nju pažnju. Počeli su nerado s njom plesati. Ali to nije sve. Prolaze, hulje, kraj nje — i čak je i ne pogledaju, kao da je ona već prestala biti ljepoticom. A ako koji slučajno i pogleda, onda ne pogleda začuđeno, ne platonski, nego onako, kako bi prije ručka gledao na piroge s maslom ili na pečenu prasetinu.

A, međutim, prošlih godina...

— I tako svake večeri, na svakom plesu!! — bjesnjela je Lelja grizući usne. — Znam zbog čega me ne primjećuju, znam! Osvećuju se! Osvećuju mi se zbog toga, što ih ja prezirem! Ali... ali kad ćeš se, konačno, udati? Zar ćeš se na taj način udati? Ta vrijeme ne čeka, ne čeka! Vi, hulje jedne!

Te večeri, koju opisujemo, sudbina je bila sklona da se sažali nad Leljom. Kad se poručnik Nabridlov, umjesto da s njom otpleše obećanu treću kadrilu, napio kao čep, i pijan, prolazeći pored nje, nekako glupo cmoknuo usnama i time pokazao svoj potpuni nemar, ona to nije mogla podnijeti...

Njezina srdžba je dosegla kulminatornu točku. Modre oči su se ovlažile, usne zadrhtale. Suze su bile spremne da procure... Da ne pokaže tim profanim ljudima svoje suze, ona se okrenula prema mračnim, zamagljenim prozorima, i — o divni trenutku, svanuo si! — u staklu jednog prozora ugledala je predivnog mladića, koji s nje nije skidao pogleda. Mladić je izgledao kao umilna slika, koja se odmah usijeca u samo srce. Njegova poza bila je — šik, oči pune ljubavi, divljenja, pitanja, odgovora, a lice žalosno. Lelja odmah oživje. Ona zauze potrebnu pozu i pripravi se za potrebno promatranje. A promatranje pokaza, da mladić nije gledao slučajno, od dosade, nego s nje nije skidao očiju opijajući se i zanoseći.

»Bože! — pomisli Lelja. — Kad bi se bar netko našao da mi ga predstavi! Što znači svjež muškarac! Odmah je primijetio!«

Uskoro se mladić okrene, prošeta salama, i popostane uz muškarce.

»Hoće da se upozna! Moli da ga predstave! — pomisli, zagrcnuvši se, Lelja.

I stvarno. Za desetak minuta je ljubimac-umjetničić s obrijanom mangupskom fizionomijom, udovoljio molbama mladića i, jako strugajući nogama, predstavio ga Lelji. Pokazalo se, da je mladić »naš«, vraški talentirani umjetnik Nogtjev. Nogtjev je — mladić od oko 24 godine, kestenjav, sa strasnim, gruzinskim očima, s lijepim brčićima i blijedim obrazima. On nikad ništa ne piše, ali je umjetnik. Ima duge kose, španjolsku bradicu, zlatnu paletu na lančiću za sat, zlatne palete umjesto dugmeta, rukavice do lakata i nevjerojatno visoke potpetice. Dobar momak, ali glup kao gusan. Ima blagorodnog taticu, isto takvu mamicu i bogatu bakicu. Bećar je. On je neodlučno stegao Leljinu ruku, neodlučno sjeo i, sjednuvši, počeo proždirati Lelju svojim velikim očima. Počeo je pričati polako i neodlučno. Lelja je grmjela, a on je govorio samo: »da, ne... ja, znate li...«, govorio jedva dišući, odgovarajući neumjesno, a od smušenosti si je stalno trljao (svoje, a ne Leljino) lijevo oko. Lelja je u duhu likovala. Pomislila je da se umjetnik zacopao i trijumfirala je.

Drugoga dana nakon plesa Lelja je sjedila u svojoj sobi kraj prozora i trijumfirajući gledala na ulicu. Ulicom je,

pred njenim prozorima, amo-tamo šetao Nogtjev. Nogtjev je šetao i bacao poglede prema njenim prozorima. Gledao je kao da se sprema umrijeti: tužno, mračno, nježno, vatreno. Treći dan je — isto tako šetao. Četvrti dan je padala kiša i nije ga bilo pod prozorima (Nogtjeva je netko uvjerio da se uz njegovu pojavu ne slaže kišobran). Peti dan se dogodilo to, da se najavio Leljinim roditeljima. Poznanstvo se svezalo u gordijski čvor: tako, da ga nije bilo moguće razvezati.

Nakon četiri nedjelje opet je bio ples. (Gledaj početak.) Nogtjev je stajao pred vratima, naslonivši se na dovratak, i gutao Lelju očima.

Lelja je, želeći da u njemu pobudi ljubomoru, izdaleka koketirala s poručnikom Nabridlovim, koji je bio pijan, ali ne kao čep, nego tako, malo, tek u prvom stadiju.

Nogtjevu priđe njezin tata.

— Crtate li sve? — upita papà — Bavite se umjetnošću?

— Da.

— N-da... Dobra stvar... Bože daj, bože daj... hm... Bog je, znači, talenat takav dao. N-da... Svatko ima svoj talenat...

Papà, pošutjevši, produži:

— A, eto vi, mladiću, znate li što vi učinite, ako vi to... sve rišete. Vi u proljeće izvolite k nama, u selo. Ima tamo zanimljivih mjesta! Pogledi su, velim vam, predivni! Rahvael[1] nije takve naslikao. Bit će nam jako milo. Pa i kćerkica se s vama tako... sprijateljila... Ehm... Ehm... Mladi, mladi ljudi! He-he-he...

Umjetnik se naklonio, i prvog maja iste godine, zajedno sa svojim stvarima, dokotrljao se na imanje Aslovskih. Njegove stvari su se sastojale od nepotrebnog kovčega s bojama, pike prsluka, prazne doze za cigarete i dvije košulje. Bio je primljen raširenih ruku. Dali su mu na raspoloženje dvije sobe, dva sluge, konja i sve što god zaželi, samo neka ima nade. On se koristio svojim novim položajem da ne može bolje: strašno mnogo je jeo, mnogo pio, dugo spavao, ushićavao se prirodom, i nije skidao očiju s Lelje. Lelja bijaše više nego sretna. Njoj je *on* bio bliz, bio mlad, dobar, bio je

---

[1] T. j. Rafael. Misli se na glasov. tal. slikara renesanse, Rafaela Santija.

tako pažljiv... tako je volio! On je bio tako pažljiv, da joj nije znao prići, i sve više ju je gledao izdaleka, iza pivnice ili iza grma.

»Plašljiva ljubav!« — mislila je Lelja uzdišući...

Jednog predivnog jutra sjedili su Nogtjev i njezin papà u vrtu na klupi i razgovarali. Papa se izjašnjavao u prilog porodične sreće, a Nogtjev je strpljivo slušao i očima tražio Leljin torzo.

— Vi ste u oca jedini sin? — upitao je, između ostalog, papà.

— Ne... Imam brata, Ivana... Divan momak! Krasan čovjek! Ne poznate ga?

— Nemam čast...

— Žao mi je što ga ne poznate. On je tako duhovit čovjek, znate, veseljak, duša od čovjeka! Bavi se literaturom. Sve redakcije ga zovu k sebi. Surađuje u »Šali«. Žao mi je što ga ne poznate. On bi se želio upoznati... Znate što! Ako hoćete ja ću mu napisati da dođe ovamo? A? O bože? Bit će veselije!

Čuvši taj prijedlog, ocu se učini kao da mu je netko srce pritisnuo vratima, ali — šta da se radi! — moralo se reći: »Veseli me!«

Nogtjev je, u znak svog dobrog raspoloženja, poskočio i odmah napisao bratu poziv.

Brat Ivan nije dao da ga čekaju. Pojavio se, ali ne sam, nego zajedno sa svojim prijateljem, poručnikom Nabridlovim i ogromnim psom bez zuba, Turkom. Poveo ih je sobom zbog toga, da ga, kako se izrazio, putem ne napadnu razbojnici i da ima s kime piti. Bile su im dodijeljene tri sobe, dva sluge i jedan konj za obojicu.

— Vi, gospodo, — rekao je Ivan gospodarima — se ne uznemirujte za nas! Nije potrebno da se uznemirujete! Nije nam potrebno ni perina, ni sosova, ni fortepiana — ništa nije potrebno! Ali ako se smilujete na račun piva i rakijice, no... onda druga stvar!

Ako si zamislite ogromnog tridesetgodišnjeg mladića s njuškom, u mornarskoj bluzi, s rđavom bradicom, nateklim očima i kravatom zabačenom ustranu, onda ćete me osloboditi da vam ne moram opisivati Ivana. To je bio najnesnosniji čovjek na svijetu.

Kada je bio trijezan, još ga se i moglo podnijeti: ležao je na krevetu i šutio. Ali kad je bio pijan, bio je nesnosan, kao čičak na golom tijelu. Kad je pijan, on govori bez prestanka, pri čemu psuje, ne sustežući se ni u ženskom ili dječjem prisustvu. On priča o ušima, stjenicama, hlačama i vrag zna o čemu. Drugih, novijih tema, on nema. Papà, maman i Lelja su crvenjeli u nedoumici kada je Ivan, sjedeći za ručkom, počinjao praviti dosjetke.

Na nesreću, za cijelog svog boravka na imanju Aslovskih njemu ni jedamput nije uspjelo da bude trijezan. A Nabridlov, mali kusavi poručnik, u svemu je nastojao slijediti Ivana.

— On i ja nismo umjetnici! — govorio je on. — Šta bi mi! Mi mužici!

Ivan i Nabridlov su najprije, iz gospodskih odaja, gdje im se učinilo zagušljivo, prešli u krilo gdje je stanovao upravitelj, koji se nije branio da popije koju s čestitim ljudima. A zatim su, kao drugo, poskidali mundire i kočoperili se po dvorištu i vrtu bez kaputa. Lelji se stalno događalo da se u vrtu spotakne o poručnika ili umjetnikova brata, koji su neodjeveni ležali pod drvetom. Brat i poručnik su pili, jeli, hranili psa pečenkom, pravili šale na račun gospodara, trčali po dvorištu za kuharicama, naglas se kupali, mrtvački spavali i blagoslivljali sudbinu, koja ih je slučajno donijela na to mjesto, gdje se može à la sir u kajmaku sklizati.

— Čuješ ti! — reče jednom Ivan umjetniku, namigujući pijanim okom prema Lelji. — Ako ti za njom... onda neka te đavo nosi! Mi ne ćemo. Ti si prvi i počeo, tebi i knjiga u ruke. Čast i poštenje! Mi ćemo plemenito... Želimo ti uspjeh!

— Branit ne ćemo, ne! — potvrdi Nabridlov. — To bi bila svinjarija s naše strane.

Nogtjev sliježe ramenima i ustremi svoje pohlepne oči u Lelju.

Kad dodija tišina, onda se traži bure, kad dodija sjediti pokorno i blagorodno, onda se traži skandal. Kad je Lelji dodijala plašljiva ljubav, ona se počela ljutiti. Plašljiva ljubav — to je pjesma za slavuja. Ali uz svu ljutnju, umjetnik je bio isto tako plašljiv u lipnju kao i u svibnju. U pojatama su šivali miraz: papà je i dan i noć sanjao o pozajmici novca za svadbu, a njihovi odnosi, međutim, još se nisu slili u odre-

đenu formu. Lelja je prisiljavala umjetnika da po cijele dane s njom peca ribu. Ali to nije pomoglo. On je stajao kraj nje s udicom, šutio, zamuckivao, proždirao je očima — i ništa više. Ni jedne sladostrasne riječi! Ni jednog priznanja.

— Zovi me... — reče mu jednom papà. — Zovi me... Ti oprosti... što ti velim »ti«... Ja volim, znaš... Zovi me taticom... To volim.

Umjetnik od lakrdije poče taticu zvati papà, ali i to nije pomoglo. On je, kao i prije, bio nijem ondje, gdje je trebalo huliti na bogove zbog toga, što su čovjeku dali samo jedan jezik, a ne deset. Ivan i Nabridlov su uskoro prozreli Nogtjevljevu taktiku.

— Vrag te zna! — uzmrmljaše oni. — Sam sijena ne jedeš, a drugima ne daš da jedu! Baš si marva! Šta treseš stablo, kad ti plod sam pada u usta! Ako ne ćeš ti, onda ćemo mi! Da-da!

No sve na tom svijetu ima svoj kraj. Doći će kraj i ovoj priči. Završila je neodređenost umjetnikovih odnosa prema Lelji.

Roman se raspleo sredinom lipnja.

Bilo je tiho veče. Zrak je mirisao. Slavuj je pjevao iz sve snage. Drveće je šaputalo. U zraku, da se izrazim dugim jezikom ruskih beletrista, je visjela nježnost... Mjesec je, razumije se, također sjao. Da bude sve puno rajske poezije — nedostajalo je jedino g. Feta[1], koji bi, stojeći iza grma, naglas čitao svoje zanosne stihove.

Lelja je sjedila na klupi, umotavala se u šal i zamišljeno gledala kroz drveće prema rijeci.

»Zar sam ja tako nepristupačna?« — mislila je ona i u mašti si je zamišljala samu sebe, veličanstvenu, ponosnu, oholu... Njezina razmišljanja prekinuo je papà, koji je prišao klupi.

— No, što je? — upita papà. — Još uvijek isto?

— Isto.

— Hm... Vrrag... Kad će se sve to svršiti? Ta mene, dušice, skupo košta da hranim te ljudeskare! Pet stotina na mjesec! Nije šala! Samo pečenka za psa košta tri grive-

[1] A. A. Fet (1820—1892) — ruski pjesnik, koji je u svojoj poeziji opisivao većinom ljepote prirode. — Prev.

njaka[1] dnevno! Ako misli prositi, neka prosi, a ako ne će, neka ide dođavola i s bratom i sa psom! Pa što on govori, u krajnjoj liniji? Da li je govorio s tobom? Je li se objašnjavao?

— Ne. On je, tatice, tako sramežljiv!

— Sramežljiv... Znamo mi njihovu sramežljivost! Obara oči. Počekaj, ja ću ga odmah poslati ovamo. Završi s njim, dušice! Nema šta da se ceremonija... Vrijeme je. Izvoli si, dušice, to... nisi više mlada... Valjda već sve prijevare znaš!

Papà iščeznu. Za desetak minuta, plašljivo se probijajući kroz grmlje jorgovana, pokaza se umjetnik.

— Zvali ste me? — upita on Lelju.

— Zvala. Dođite ovamo! Zašto da me izbjegavate! Sjednite!

Umjetnik tihano priđe Lelji i tihano sjede na krajičak klupe.

»Kako je zgodan u mraku!« — pomisli Lelja i, obraćajući mu se, reče:

— Ispričajte nešto! Zašto ste tako zatvoreni, Fjodore Pantelejiču? Zašto stalno šutite? Zašto nikad ne otvorite svoju dušu preda mnom? Čime sam kod vas zaslužila takvo nepovjerenje? Gotovo bih se uvrijedila... Može se pomisliti da vi i ja nismo prijatelji... No, počnite govoriti!

Umjetnik se iskašlja, odsječno uzdahnu i reče:

— Mnogo vam imam reći, jako mnogo!

— O čemu se radi?

— Bojim se da se ne biste uvrijedili, Jeleno Timofjejevna, ne ćete li se uvrijediti?

Lelja zahihota.

»Došao je čas! — pomisli ona. — Kako dršće! O, kako on dršće. Upecao se, golubić!«

I samoj Lelji zadrhtaše žile ispod koljena. Zahvatio ju je onaj, tako mio svakom čitaocu romana, drhtaj.

»Za desetak minuta počet će zagrljaji, cjelovi, zakletve... Ah! — maštala je ona, i, da bi nasula ulja na vatru, gurnu svojim golim, vrućim laktom umjetnika.

---

[1] grivenjak — srebrni novac od 10 kopjejki.

— No? O čemu se radi? — upita ona. — Nisam takva razdražljivica kao što vi mislite... (Pauza.) Pa govorite... (Pauza.) Bože!!

— Vidite... Ja, Jeleno Timofjejevna, ništa u životu ne volim toliko kao umjetnost... Kulturu, da tako kažem. Drugovi vele, da imam talenta i da će od mene biti dobar umjetnik...

— O, to je sigurno! Sans doute![1]

— No, ali... Eto tako... Ja volim svoju umjetnost... Znači... ja više volim žanr, Jeleno Timofjejevna! Umjetnost..., umjetnost, znate li... Divna noć!

— Da, osobita noć! — reče Lelja i, izvijajući se poput zmije, skupi se u rubac i napola sklopi oči. (Žene su majstori u ljubavnim stvarima, užas, kakvi su majstori!)

— Ja, znate li, — produžavaše Nogtjev lomeći si bijele prste — već se odavno spremam da porazgovaram s vama, ali se uvijek... bojah. Mišljah, da ćete se razljutiti... Ali vi, ako me shvatite, onda.. ne ćete se razljutiti. Vi također volite umjetnost!

— O... naravno... kako ne! Ta umjetnost je umjetnost!

— Jeleno Timofjejevna! Znate li vi zašto sam ja ovdje? Ne možete li se dosjetiti?

Lelja se strašno zbunila i, kao slučajno, stavila svoju ruku na njegov lakat...

— To je istina, — produžavaše nakon pauze Nogtjev — među umjetnicima ima svinja... To je istina... Oni ni groša ne cijene žensku stidljivost... Ali ja... ja nisam takav! Ja imam osjećaj delikatnosti. Ženska stidljivost je takva... takva stidljivost, koju se ne smije svlačiti!

— »Zbog čega on to meni govori?« — pomisli Lelja i skrije svoje laktove u rubac.

— Ja nisam od tih... Za mene je žena — svetinja! I ne morate se ničeg bojati... Ja nisam takav; ja sam takav, da si ne dopuštam praviti šale... Jeleno Timofjejevna! Dozvoljavate li? Ta poslušajte, ja, bože, ta iskreno, zato što to nije zbog mene, nego zbog umjetnosti! Kod mene je u prvom planu umjetnost, a ne zadovoljavanje životinjskih instinkata.

---

[1] Bez sumnje.

Nogtjev je uhvati za ruku. Ona se malčice nagnu k njemu.

— Jeleno Timofjejevna! Anđelu moj! Srećo moja!

— Š.. to?

— Smijem li vas zamoliti?

Lelja zahihoće. Njene usne se pripraviše za prvi poljubac.

— Smijem li vas zamoliti? Molim! Oh, bože, zbog umjetnosti! Vi ste mi se tako svidjeli, tako dopali! Vi ste ona, koju ja tražim! Druge neka idu dođavola! Jeleno Timofjejevna! Prijatelju moj! Budite mi...

Lelja se izvinu, gotova da padne u naručaj. Srce joj naglo zakuca.

— Budite moj...

Umjetnik je uhvati za ruku.

Ona pokorno spusti glavicu na njegovo rame. Suze sreće bljesnuše joj na trepavicama...

— Ljubljena moja! Budite moj... model!

Lelja podignu glavu.

— Što?

— Budite moj model!

Lelja se podignu.

— Kako? Što da budem?

— Moj model... budite!

— Hm... samo to?

— Mnogo ćete me zadužiti! Dat ćete mi mogućnost da nacrtam sliku i... oh, krasnu sliku!

Lelja problijedi. Suze ljubavi odjednom se pretvoriše u suze očajanja, mržnje i drugih zlih osjećanja.

— Onda evo... šta! — progovori ona tresući se cijelim tijelom.

Siromašni umjetnik! Svjetlocrvena rumen oboji jedan od njegovih blijedih obraza kad se zvuk oštre pljuske, miješajući se s vlastitom jekom, razlegne po mračnom vrtu. Nogtjev počeše obraz i zapanji se. Zapanjenosti se pridruži ukočenost. On osjeti da propada kroz cio svemir... Iz očiju mu prasnuše munje...

Lelja, dršćući, blijeda kao smrt, ošamućena, učini korak naprijed i zaljulja se. Preko nje kao da pređoše kola. Uprvši sve snage, ona nesigurnim, bolesnim korakom pođe prema

kući. Noge joj klecahu, iz očiju vrcahu iskre, ruke se primakoše kosama s očitom namjerom da se zabiju u njih . . .

Preostalo joj je još nekoliko sažnjeva[1] do kuće, kada je još jednom morala problijediti. Na njenom putu, kraj sjenice uvijene u divlju lozu, stajao je, široko raširivši ruke, pijani, njuškasti Ivan, nepočešljan i raskopčana prsluka. On se zagleda Lelji u lice, zlurado se nasmiješi i oskrnavi zrak svojim mefistofelevskim »ha-ha«! On uhvati Lelju za ruku.

— Odlazite! — propišta Lelja i istrgnu ruku.

Gadna priča!

---

[1] Saženj — hvat, 2,134 metra.

DVADESET DEVETI LIPNJA

Priča lovca, koji nikad ne pogodi cilja

Bila su četiri sata izjutra...

Stepa se kupala u zlatu prvih sunčevih zraka, i prekrivena rosom, bljeskala kao da je posuta draguljskom prašinom. Jutarnji je vjetar pognao maglu, i ona se poput olovne stijene zaustavila iza rijeke. Raževi klasovi, cvjetovi maslačka i trnoružice stajahu tiho, mirno, samo se tu i tamo priklanjajući jedan drugome i sašaptavajući. Ponad trave i ponad naših glava, lagano zamahujući krilima, nadletavali se jastrebovi, kopci i sove. Oni bijahu u lovu...

Nas šestorica, Akim Petrovič Otletajev, mirovni sudac, kotarski liječnik, ja, Otletajevljev zet Pretpoloženski i kotarski načelnik Kozojedov, išli smo u lov na Otletajevljevoj krntiji od kola. Za kolima su, opruživši jezike, trčala četiri psa. Ja i kotarski liječnik smo pomršavi, dok ostali bjehu punašni kao bačve od sto vedara, i zato nam je, unatoč tome što su starinska kola bila i široka i duboka, bilo dozlaboga tijesno. Ja bih svaki čas laktom i puščanim kundakom dohvatio Kozojedova u trbuh. Svi smo se gurkali, dahtali, mrštili se, jedan drugoga iz dna duše mrzili i nestrpljivo očekivali trenutak, kad ćemo moći sići s kola. Zaputili smo se podalje u stepu u lov na divlje patke, pliske prepelice, močvarnu divljač, i, ako nam se sreća nasmiješi, na droplje. Vođa nam je bio Otletajev, vlasnik kola i konja, zahvaljujući komu smo i pošli u lov. Tijela su nam bila stiješnjena, ali su nam duše zato bile pune i prepune užitaka najviše vrste!

Tko se nikad nije povezao u lov ili tumarao loveći, ne će razumjeti te užitke. Mi smo držali naše puške i pogledali na njih tako zaljubljeno, kao što mamice gledaju na svoje sinčiće, koji mnogo obećavaju.

— Kojim ćemo putem? — zapitah, kad smo se već deset vrsta[1] bili udaljili od Otletajevke.

— Sad idemo u Jelančik na šljuke — odgovori Otletajev... To je odavde jedno osam vrsta. Tamo ćemo prepelicama proso baciti, pa po njima udariti... Kad nalovimo prepelica, prenoćit ćemo, a tek će sutra da započne prava lovina...

— Ej, šta mislite, gospodo — upitah ja, pokazujući jastreba, koji se vio visoko u nebeskom plavetnilu — može li se odavde u nj pogoditi? Hoćete li gađati?

— Ne ćeš pogoditi! — reče Otletajev. — Vrlo je daleko! Međutim, iz moje bi puške pogodio...

— Ni iz vaše puške ne bi pogodio — doda Pretpoloženski.

— Pogodio bi. Sačmom ne bi pogodio, ne bi dobacio, ali tanetom bi sigurno...

— Ne bi ni tanetom.

— Dopustit ćete mi, da ja znam, može li pogoditi ili ne može! Vi ne znate moje puške, ali ja je poznajem... Otkako ste se rodili, vi niste vidjeli dobre puške, pa vam se zato i čini tako čudno... Gađao sam ja i na dalje...

Pretpoloženski zabaci glavu nazad i prsnu u smijeh.

— Šta se smiješ? — nastavi Otletajev. — Sigurno ne vjeruješ?

— Razumije se, da ne vjerujem.

— Hm... Znači, da ne znaš šta je moja puška... To ti je puška i po! Ne stoji badava šest stotina rubalja...

— Kolikooo?? — priupita Pretpoloženski izvivši vrat... — Koliko? Ponovite, tatice!

— Šest stotina rubalja... Šta se smiješ? Prvo pogledaj pušku, pa onda kesi zube!

— Vidim... Iz koje je tvornice?

— Marseljske... Tvornica Lépélieu...

— Lépélieu? Nikad nisam čuo za to ime... Puška kao i sve puške... Stoji sto rubalja... Ne volim, taste, kad vi lažete! Čemu laž? Ne shvaćam, zašto da se laže?

— Puška je dobra — primijeti sudac — ali šest stotina ne stoji. Vi ste je preplatili, Akime Petroviču!

---

[1] vrsta, stara mjera za dužinu, 1,067 km. — Prev.

— On je uopće nije preplaćivao! — žestio se Pretpoloženski, — on laže! Laže kao đače!

Otletajev se uzvrtio i pocrvenio.

— Nisam takav, da lažem — reče on. — Tako je, molim! Eto, ti... eto, ti onda lažeš! Naravno! Eto, ti samo izazivaš! S tobom ne bi trebalo ići. Ne znam, zašto sam s tobom pošao...

— Dabogda i ne pošao... Zašto da laže, ne shvaćam! Laže kao pas!

— Ti si pas! Pas i budala odjednom.

Stali smo umirivati Pretpoloženskoga.

— Nek ne laže! — opravdavao se nepokorni zet. — Duša mi se uzbuni, kada tko laže... I neka ne vrijeđa, nazivajući me psom. On je pas, pa eto. A ako mu nije drago, što ja pođoh, onda... nek ide k vragu! Ja mogu i ne ići...

— Tā manite, čovječe! Akim Petrovič nije ni mislio da vas vrijeđa! Zar je vrijedno zbog gluposti nadići buru?

Pretpoloženski se naduo kao prejedeni puran i ušutio.

— Ne biste smjeli tako! — malo sačekavši, Kozojedov će Pretpoloženskome. — Ne biste smjeli! On vam je sada kao roditelj, tast vam je, a vi ste grubi prema njemu... Grehota je!

Zet prezrivo pogleda načelnika i podrugljivo se nasmije.

— Je li tebe tko šta pitao? — upita on. — Je li te pitao? Umukni, ako... Sjedi, ako uopće sjediš!... Kao roditelj... Ni govoriti ne znaš, već petljaš... Hm... Piljar jedan... Seljačina!

— Eto, kakvi ste vi! Ne volite, kad ljudi mirno sjede. Ja, makar sam prostoga porijekla, makar, mogu reći, nisam stekao obrazovanja, ali mogu reći, da nosim u grudima, i u srcu i u duši svakojaka osjećanja, a eto vi niste takvi, premda ste se školovali po svim vrstama škola... Tako vam je to, molim lijepo!

— Prestanite, gospodo! — umiješam se ja. — Dosta ste jedan drugome bukvice očitavali! Sada umuknite...

Otletajev s mukom izvuče iz pokrajnjega džepa pogolemu, jako istrošenu tabakeru i zavuče u nju svoje debele prste. Doktor i sudac posegnuše za njegovom tabakerom.

— O ne, molim lijepo, oprostite molim! — oštro će Otletajev. — Prijateljstvo je prijateljstvo, ali duhan je nešto

drugo. Ni meni ne će doteći... Put je dug, a ja imam samo četrdesetak cigareta...

Doktor se i sudac strašno zbuniše, pa da sakriju od vidjela svoju zbunjenost, zazviždaše nešto iz »Madame Ango«.

Otletajev je bio glup kao noć i strašna neznalica...

Nismo ga mogli trpjeti. Zbunjeni je doktor zapalio svoju vlastitu cigaretu i stao pričati viceve. Ispričao ih jedno dvadesetak komada; od njih samo jedan nije bio slan, dok su nam ostali godili ušima.

— E, vi ste, brate, majstor! — pohvalih ja doktora. — Nisam znao, da ste takav humorist!

— Pa da, molim lijepo... Znam ja štošta — reče doktor. — Kad bi mi se htjelo da surađujem u novinama, milijune bih imao. Zarađivao bih više od vas.

— Ne sumnjam... Pa zašto ne surađujete?

— Ne želim!

— A zašto?

— Jednostavno ne želim! Postoji savjest! Može li čovjek sa savješću šta da napiše u vašim novinama? Nikada! Ja novina čak i ne čitam! Smatram bukvanom svakoga, tko se na njih pretplaćuje, troši novce...

— A ja obratno — primijeti sudac — smatram bukvanom onoga, tko ne troši novaca na novine...

— Doktor nije danas raspoložen — rekoh. — Ne ćemo ga zadirkivati...

— Tko vam kaže, da nisam raspoložen? Raspoložen sam ja... Vi se zato zauzimate za novine, jer pišete u njima, a po mome mišljenju, one su... fuj! Ne vrijede ni pišiva boba. Lažu, lažu, lažu. Lašci nad lažovima i spletkari nad spletkarima! Novinari — kao i advokati... Lažu i nemaju savjesti.

— Ja sam bio advokat, — reče sudac, — a imao sam savjesti.

Pretpoloženski se i Kozojedov zgledaše i kiselo nasmiješiše.

— Ne govorim ja o vama... Ja to općenito... Općenito, svi su hulje... I novinari, i advokati, i svi...

Umjesto da zašutim, ja nastavih da branim novinare. Sudac nastavi da brani advokate... U kolima se zapodjela raspra.

— A vaša medicina? — zakačih se ja. — Medicina? Što ona vrijedi? Kao da vi ne lažete? Samo novce zgrćete! Šta je liječnik? Liječnik je prethodnik grobaru... eto šta, molim lijepo! Uostalom, ne znam zbog čega se ja s vama natežem? Zar vi nemate logike? Svršili ste fakultet, a prosuđujete kao neznalica...

— Govorite hladnokrvno! Mislim, da se može i bez vrijeđanja!

— Psujemo novinare i advokate, — zamumlja Pretpoloženski, — a pravih se pravcatih lažljivaca ne ćemo ni dotaći... Prozborite s mojim tastom, u lagačkoj će struci on nadbiti kojeg vam drago advokata...

I tako dalje... Riječ po riječ, grimasa po grimasa, kleveta po kleveta, i vrag bi ga znao, kamo se stvar zavukla...

Stali smo iznositi sve, što nam se svu zimu gomilalo u dušama jednih protiv drugih. Nadmašili smo stare usidjelice.

Međutim, dok smo mi, neispavani, polupijani, pakostili jedan drugome, sunce se podizalo sve više i više... Magla je sasvim iščezla, i nastade ljetni dan... Uokolo je bilo tiho, divno...

Samo smo mi narušavali tišinu...

Kad smo dospjeli do prvog gliba, sišli smo iz kola i ljutiti, naduti, zaputismo se na različite strane. Kozojedov se prihvatio toga, da među nama uspostavi slogu. Nabacio je visoko uvis kovanu trokopjejku,[1] opalio u nju i pogodio. Mi svi zajedno podigosmo novčić, razabrasmo na njemu više tragova od sačme i nekako se razgovorismo.

Pretpoloženski je pritjerao prepelicu i ubio je. Čestitasmo mu i viknusmo »hura«. Sloga bi bila sasvim uspostavljena, da nije bilo liječnika. Dok smo mi Pretpoloženskome čestitali na prvome uspjehu, liječnik je prišao kolima, razdriješio ranac i prihvatio da se krijepi jelom i rakijom.

— Doktore! Šta vi tamo radite? — zavika Otletajev.

— Jedem i pijem.

— Kakva vi prava imate, da to dirate?

— Pa šta?

---

[1] Kopjejka, sitan novac, kao naša para; sto ih je u jednome rublju. — Prev.

— Je li to vama namijenjeno? Ne razumijem, oprostite, tu svinjariju! Šta ste to odčepili? Braćo! To je moja rakija! Kakva vi prava imate, poštovani gospodine?

— Ne vičite, molim vas! Tiše!

— Pa ja sam tu rakiju za sebe spremio. Slaba sam zdravlja, pa sam spremio rakije, a sad... eto ti ga na! Odčepio! Koga je pitao? Zamotajte tu sušenu ribu!

— Ne ću da zamotam. Vama bi to, neugodni i nedelikatni čovječe, moralo biti znano, da je u lovu sve zajedničko... Vi ste mi neka, da oprostite, neznalica!

Liječnik ispi čašicu rakije i Otletajevu usprkos odreza si pogolem komad osušene ribe. Pretpoloženski priskoči kolima, pa, da napakosti tastu, ispi rakije do pò boce... Otletajevu navriješe suze.

— Je li vi to za inat? — prošapće on, — pa dobro! neka! Vi ste kao... Mersi boku...[1]

Sudac, ne znajući o čemu se radi, priđe kolima.

— A-a-a?... Zalažete? — upita on. — Nije li malo rano? Uostalom, ne smeta da se jedna iskapi... U vaše zdravlje!

Sudac nalije sebi čašicu rakije pa ispije.

— Vrlo dobro! Divno, molim vas lijepo! — zaviknu ovaj put Otletajev.

— Šta je divno? — zapita sudac.

— Ništa...

Otletajev sjede u kola, zbaci ranac u travu, podrugljivo nam se pokloni i lupi kočijaša Petra u leđa.

— Vozi! — vikne on.

— Kamo ćete to vi? — mi se začudismo...

— Ako ja ne spadam uz vas... nisam obrazovan... Kozojedove. Dođi, sjedi, golubane! Kako da mi, seljaci, s učenom gospodom lov lovimo? Oslobodimo ih našega prisustva! Pođi, dragi!

— Kamo ćete? Šta izigravate budalu?

— Ako sam ja budala, zašto biste se vi uzbuđivali?... Neka! Ja i jesam budala... Zbogom... ja ću kući...

— A na čem da se mi odvezemo?

— Na čemu znate... kola su moja.

---

[1] Francuski: merci beaucoup = hvala lijepo!

— Da se ti, dragi taste, nisi bunike trave najeo? — poviče Pretpoloženski.

Kozojedov sjede do Otletajeva i mirno skide šešir.

— Jesi li ti s uma sišao? — nastavi Pretpoloženski. — Silazi s kola!

— Ne silazim ja. Zbogom, zete! Ti si obrazovan čovjek, human, civiliziran... A ja... Šta sam ja?

— A ti si — budala! Gospodo, što je to? Tko ga je razdražio? Vi, doktore? Vrag da vas nosi, vi uvijek turate svoj nos u tuđa posla!

— Ja nisam vaš tast... molim, ne derite se, — uvrijedi se liječnik. — Budete li se derali, i ja ću otići...

— Pa otiđite! Velike štete! Šta kažete, molim vas!

Doktor slegnu ramenima, uzdahnu i pođe u kola. Sudac odmahne rukom pa i on pođe u kola.

— U nas ti je uvijek tako, — uzdahnu on. — Nikad nam ništa ne uspijeva...

— Tjeraj! — vikne Otletajev.

Petar cmokne ustima, drmne vođicama, i kola krenuše. Ja se i Pretpoloženski zgledasmo.

— Stoj! — zavikoh ja i potrčah za kolima. — Stoj!

— Stoj! — razdra se Pretpoloženski. — Stanite, životinje! Kola se ustaviše, i mi se ukrcasmo.

— Sve ću ja to tebi upamtiti! — reče Pretpoloženski, sijevajući očima i prijeteći šakom tastu. — Sve! Do smrti ćeš se sjećati ovoga dana!

Sve smo se do kuće vozili šutke. U našim su se dušama užici najviše vrste premetnuli u najgadnija osjećanja. Bili smo spremni da proždEremo jedan drugoga i nismo se proždrli samo zbog toga, što nismo znali s koga kraja da počnemo proždirati... Kada smo stigli Otletajevljevoj kući, na verandi je sjedila madam Otletajeva i pila kafu.

— Stigli ste? — ona se začudi. — Zašto tako rano?

Mi smo sišli s kola i šutke se uputili k vratima.

— Kamo ćete, gospodo? — povika madam Otletajeva. — A kafa? A ručak? Kamo ćete?

Mi smo se svratili do ulaznog stepeništa i šutke, oštro si prijetili šačetinama. Pretpoloženski pljunu u pravcu ulaza, opsova i pođe da spava u konjušnici.

Dva dana poslije, Otletajev, Pretpoloženski, Kozojedov, sudac, kotarski liječnik i ja sjedjeli smo u Otletajevljevoj kući i igrali karata. Igrali smo karata i po običaju zajedali jedan drugoga...

Tri dana poslije smrtno se zavadismo, a za pet dana smo zajedno priredili vatromet...

Mi se svadimo, tračamo, mrzimo, preziremo jedan drugoga, ali ne možemo da se rastanemo. Ne čudite se i smijte se, čitaoče! Otiđite u Otletajevku, provedite u njoj zimu i ljeto, pa ćete saznati, šta je posrijedi...

Zâbit nije prijestolnica... U Otletajevki je rak riba, Foma[1] je čovjek, a svađa je — živahan razgovor...

---

[1] Foma u ruskome, simboličan, opći naziv za priglupo, nedotupavno stvorenje. Prev.

KOJI OD TROJICE

Stara, ali vječno nova priča

Na terasi raskošnoga starinskoga ljetnikovca državne savjetnikovice Marije Ivanovne Langer stajali su kćerka Marije Ivanovne — Nadja i sinak poznatog moskovskog trgovca Ivan Gavrilovič.

Veče bijaše veličanstveno. Kad bih ja bio majstor u opisivanju prirode, — opisao bih i mjesec, koji je milo gledao iza oblačića i prolijevao svoje lijepo svijetlo na šumu, ljetnikovac, Nadjino lice... Opisao bih i tihi šapat drveća, i slavujeve pjesme i jedva čujno pljeskanje vodoskoka... Nadja je stajala uprijevši se koljenom o rub naslonjača i držeći se rukom za ogradu. Njezine oči, čeznutljive, kadifaste, duboke, nepomično gledahu u tamnu zelenu šumicu... Na blijedom licu osvijetljenom mjesečinom poigravale su tamne sjene — mrljice: to bijaše rumenilo. Ivan je Gavrilovič stajao iza nje i nervozno, drhtavom rukom, čupkao svoju rijetku bradicu. Kada bi mu dodijalo čupkati bradu, počinjao je gladiti i tapšati drugom rukom po svome visokom, neukusnom žabou. Ivan Gavrilovič nije lijep. Sličan je svojoj mamici, koja podsjeća na seosku kuharicu. Čelo mu je maleno, usko, upravo kao spljošteno, nos prćast, tup, s primjetljivom udubinom mjesto grbe, kosa je poput čekinje. Njegove su malene, uske oči, upravo kao u mladoga mačeta, gledale Nadju.

— Oprostite mi, — govoraše on, — zamuckujući, grčevito dišući i ponavljajući se, — oprostite mi, što vam pričam... o svojim osjećajima... Ali ja sam vas tako zavolio, da čak ne znam, jesam li pri pameti ili nisam... U svojim grudima ja gajim takve osjećaje prema vama, da to nije moguće ni izraziti! Ja sam se, Nadežda Petrovna, čim sam vas

vidio, smjesta zatelebao, to jest zavolio vas. Oprostite mi, naravno, ali... ta... (Pauza) Danas je ugodno vrijeme!

— Jest, vrijeme je divno...

— I po takvom vremenu tako je ugodno, znate li, voljeti tako prijatnu osobu kao što ste vi... Ali ja sam nesretan!

Ivan Gavrilovič uzdahnu i potegne se za bradicu.

— Veoma sam nesretan! Ja vas ljubim, patim, a... vi? Pa zar vi možete osjećati sklonosti prema meni? Vi ste obrazovana, učena... sve vam je plemenito... A ja? Ja sam iz trgovačkog staleža i... više ništa. Baš ništa. Novaca, istina, imam mnogo, ali kakva mi korist od tih novaca, ako nema prave sreće. Bez sreće je s tim novcima život proklet... i jalov. — Jedeš dobro, e... pješke ne hodaš... isprazan život... Nadežda Petrovna!

— Pa?

— Ni... ništa? Htio sam vas zapravo uznemiriti...

— Što biste htjeli?

— Možete li vi mene voljeti? (Pauza). Ja sam nudio vašoj mamici... to jest majci svoje srce i ruku u pogledu vas, i oni su rekli, da sve od vas zavisi. Vi možete, veli, i bez roditeljske volje... Što ćete mi vi odgovoriti?

Nadja je šutjela. Pogledala je u tamnu zelenu šumu, gdje su se jedva ocrtavala stabla i ornamentika lišća. Zanimale su je nemirne sjene drveća, koje se svojim vršcima lagano ljuljalo na vjetru. Njezina je šutnja gušila Ivana Gavriloviča. Na očima mu se pojaviše suze. Patio je. »A što — ako ona odbije?« — mislio je on i ta ga je nevesela misao poput studeni šibala po širokim leđima.

— Smilujte se, Nadežda Petrovna, — progovori on, — ne mučite moju dušu... Tā ja, ako vam dodijavam, to je iz ljubavi... Zato... (Pauza). Ako mi ne odgovorite, nije druge, nego da umrem.

Nadja okrenu svoje lice prema Ivanu Gavriloviču... i nasmiješi se... Ona mu pruži svoju ruku i progovori glasom, koji u ušima moskovskog trgovca zazvuča kao sirenina pjesma:

— Veoma sam vam zahvalna, Ivan Gavriloviču... ja već odavno znam, da me volite... Ali ja... ja... Ja vas također volim, Jean... Nije moguće, da vas čovjek ne zavoli zbog vašega dobroga srca, zbog vaše odanosti...

Ivan Gavrilovič otvori širom usta, nasmija se i sav sretan pogladi se dlanom po licu: kao da veli, nije li to san?

— Znam da ću, ako se udam za vas, — nastavi Nadja, — biti najsretnija... Ali znate što, Ivane Gavriloviču? Pričekajte malo na odgovor... Sada vam ne mogu potvrdno odgovoriti... Ja moram dobro promisliti o tom koraku... Promisliti treba... Strpite se malo.

— A treba li dugo čekati?

— Ne, malo... Dan, najviše dva...

— To se može...

— Vi ćete sada otići, a ja ću vam pismeno odgovoriti. Pođite sada kući, a ja idem da razmislim... Zbogom... za jedan dan...

Nadja pruži ruku. Ivan Gavrilovič je zgrabi i poljubi. Nadja kimnu glavom, poljubi zrak, otprhnu s doksata i iščeze... Ivan Gavrilovič postaja dvije-tri minute, promisli, i uputi se, kroz maleni cvijetnjak i šumicu svojim konjima, koji su stajali na krčevini. Rastopio se i klonuo od sreće, upravo kao da su ga cijeli dan držali u vrućoj kupelji. Išao je i smijao se od sreće.

— Trofime! — probudi on kočijaša, koji je spavao. — Ustaj! Idemo! Pet žutih za napojnicu. Razumiješ? Ha-ha!

Međutim, Nadja se prokrala kroz sve sobe na drugu terasu, sišla s terase i provlačeći se između drveća, grmlja i grmića potrčala je na drugu krčevinu. Na toj ju je krčevini čekao njezin prijatelj iz djetinjstva, dvadesetišestgodišnji mladić, barun Vladimir Strahl. Strahl — malešan, debeljuškast Nijemac-trbuško s već vidljivom ćelom na glavi. On je ove godine diplomirao na sveučilištu, putuje na svoje harkovsko imanje, pa je došao posljednji put — da se oprosti. Bio je malo pripit i poluležeći na klupi zviždukao je »Strijelca«.[1]

Nadja je dotrčala k njemu, i teško dišući smalaksala od trčanja, objesila mu se oko vrata. Smijući se zvonkim glasom i potežući ga za vrat, za kose i ovratnik, obasula je poljupcima njegovo debelo, oznojeno lice...

— Ja te već cio sat čekam, — reče barun grleći je oko struka.

— E — što je — jesi li zdrav?

---

[1] Strijelac — starinska ruska narodna pjesma.

— Zdrav sam...
— Putuješ sutra?
— Putujem...
— Gade... Hoćeš li se brzo vratiti?
— Ne znam...
Barun poljubi Nadju u obraz, i premjesti je s krila na klupu...
— E, dosta je ljubljenja, — reče Nadja. — Poslije... Ima još mnogo vremena. Sada ćemo se porazgovoriti o poslu (Pauza). Je si li ti, Volja, razmislio?
— Razmislio sam...
— Pa što je, kako je? Kada će... svadba?
Barun se namršti.
— Ti opet o istom! — reče on. — Pa ja sam još jučer dao... pozitivan odgovor... Ni o kakvoj svadbi ne može biti ni govora. Još sam ti jučer rekao... Zašto da počinjamo razgovor o onome, o čemu smo već tisuću puta govorili...
— Ali, Volja, naši se odnosi moraju nekako završiti! Kako to ti ne razumiješ? Ta moraju li?
— Moraju, ali ne svadbom... Ti si, Nadja, ponavljam ti po stoti put, naivna, kao trogodišnje dijete. Naivnost priliči lijepim ženama, ali ne u ovom slučaju, dušo moja...
— Ne ćeš da se ženiš, dakle! Ne želiš? Govori otvoreno, ti nesavjesna dušo, govori otvoreno: ne želiš?
— Ne želim... Zašto bih ja sebi kvario karijeru? Ja te volim, ali ti ćeš mene uništiti, ako se oženim tobom. Ti mi ne ćeš dati imetka ni imena... Ženidba, moja draga, mora biti polovica karijere, a ti... Ne vrijedi plakati... Treba zdravo rasuđivati... Brakovi iz ljubavi nikada nisu sretni, i obično završavaju prijevarom.
— Lažeš... Ti lažeš! Eto što!
— Oženi se, pa onda krepaj od gladi... Rađaj prosjake ... Misliti treba...
— A zašto ti onda nisi razmišljao... Sjećaš se? Onda si mi dao časnu riječ, da ćeš se sa mnom oženiti... Ta jesi li dao?
— Dao sam... Ali sada su se promijenili moji planovi... Ta ti se ne ćeš udati za siromašna čovjeka? Pa što mene nagoniš, da se oženim siromašnom... Ja ne želim da

prema sebi svinjski postupim. Ja imam budućnost, za koju moram biti odgovoran pred svojom savješću.

Nadja obrisa rupčićem oči pa se najednom, iznenada objesi na vrat pravoslavnom Nijemcu. Stisnula ga je i počela mu obasipati lice poljupcima.

— Oženi se, — tepala je. — Oženi se, mili! Pa ja te volim, ja živjeti bez tebe ne mogu, ljepoto moja. Ubit ćeš me, ako se rastaneš od mene! Hoćeš se oženiti? Da?

Nijemac porazmisli, pa odlučnim tonom reče:

— Ne mogu! Ljubav je lijepa stvar, ali na ovom svijetu nije najvažnija...

— Onda ne želiš?

— Ne... ne mogu...

— Ne želiš? Je li istina, da ne ćeš?

— Ne mogu, Nadine!

Podlače, huljo... eto što si. Varalico, Švaburino! Ja te podnijeti ne mogu, mrzim te, prezirem! Odvratan si! Ja te nisam nikada ni voljela. Ako sam ti se ono veče i podala, onda samo zato, što sam te smatrala poštenim čovjekom, mislila sam, da ćeš se oženiti mnome. Ja te ni onda nisam mogla podnositi. Htjela sam se za tebe udati, zato što si barun i bogataš!

Nadja zamaha rukama pa odmaknuvši se nekoliko koraka od Strahla, dobaci mu još nekoliko zajedljivih riječi, i uputi se kući. Uzalud sam sada išla k njemu, — mišljaše ona idući kući. — Ta znala sam ja, da se on ne će ženiti. Baš je hulja. Budala sam bila ono veče. Da mu se onda nisam podala, sada ne bi bilo potrebe da se ponizujem pred tim... Švaburinom.

Došavši u dvorište ljetnikovca, Nadja ne ode u sobe. Prohodala je dvorištem i zaustavila se pokraj jednoga slabo osvijetljena prozora. Taj je prozor gledao iz sobe, u kojoj je boravila za ljetnih praznika mlada, upravo izišla iz konzervatorija, prva violina, Mitja Gusev. Nadja poče gledati kroz prozor. Mitja, plećat, kovrčave kose, zgodan, bijaše kod kuće. On je bez kaputa i prsluka ležao na postelji i čitao roman. Nadja postaja, promisli i zalupa na prozor. Prva violina podiže glavu.

— Ja sam, Dmitrije Ivaniču... otvorite... na čas prozor!

Mitja brzo obuče kaput i otvori prozor.

— Hodite ovamo... Izađite k meni... — reče Nadja.

Mitja se pojavi na prozoru i već za sekundu bijaše pokraj Nadje.

— Što želite?

— Hajdemo! — reče Nadja i uze Mitju za ruku.

— Znate što, Dmitrije Ivaniču, — reče ona, nemojte mi, dragi, pisati ljubavnih pisama! Molim vas, ne pišite! Ne volite me, i ne govorite mi, da me volite!

Suze zablistaše u Nadjinim očima i obilno joj potekoše po obrazima, po rukama.

Suze bijahu najiskrenije, vrele, krupne...

— Nemojte me voljeti Dmitrije! Ne svirajte za me na violini. Ja sam podla, gadna, loša... Ja sam takva, da me treba prezirati, mrziti, tući...

Nadja zajeca i nasloni svoju glavu na Mitjine grudi.

— Ja sam najgadnija i misli su mi gadne, i srce...

Mitja se zbuni, stade mrmljati nekakvu glupost i poljubi Nadju u glavu.

— Vi ste dobar, lijep... ja vas, časna riječ, volim... e, a vi mene nemojte voljeti! Ja od svega na svijetu najvolim novce, haljine, kočije... Ja umirem, kad mislim, da nemam novaca. Ja sam pokvarena, egoistkinja... Ne volite me, dušice, Dmitrije Ivaniču! Ne pišite mi pisama! Ja se udajem... za Gavriliča... Vidite — kakva sam! A vi me još... volite. Zbogom! Voljet ću vas i udata... Zbogom, Mitja!

Nadja brzo zagrli Guseva, brzo ga poljubi u vrat i potrča prema vratima i gorko plačući napisa slijedeće pismo: »Dragi Ivane Gavriliču! Vaša sam. Volim vas i bit ću vam žena... Vaša N.«

Pismo je zapečatila i predala sobarici, da se pošalje na adresu.

»Sutrašnji će dan nešto donijeti...« — pomisli Nadja i duboko uzdahnu.

Taj uzdah bijaše finale njezina plača. Pošto je posjedila malo kraj prozora i umirila se, Nadja se brzo svuče i točno u ponoć skupocjena perina s vězom i s monogramom već je mladoj, lijepoj, razvratnoj nevaljalici grijala zaspalo tijelo, koje se povremeno trzalo.

U ponoć je Ivan Gavrilovič koračao po svome kabinetu i glasno maštao.

U kabinetu su sjedili njegovi roditelji i slušali njegova maštanja ... Radovali su se i bili sretni zbog sretnoga sina ...

— Djevojka je dobra, plemenita, — govorio je otac. Savjetnikova je kći, a i lijepa je. Samo jedna nevolja: prezime joj je njemačko! Pomislit će ljudi, da si se Njemicom oženio ...

ON I ONA

Oni putuju iz mjesta u mjesto. Tek Parizu poklanjaju nekoliko mjeseci, dok su za Berlin, Beč, Napulj, Madrid, Petrograd i druge prijestolnice tvrde ruke. U Parizu se osjećaju quasi-kod kuće; za njih je Pariz — prijestolnica, rezidencija, a ostala Evropa — dosadna, besmislena provincija, na koju se može gledati samo kroz spuštene zavjese grand-hotela, ili s prednjega dijela pozornice. Oni nisu stari, ali su već stigli da po dva tri puta posjete sve evropske prijestolnice. Evropa im je već dodijala, pa su počeli spominjati putovanje u Ameriku, i spominjat će ga sve dotle, dok ih ne uvjere, da ona nema baš tako divan glas, da bi ga vrijedilo pokazati objema hemisferama.

Teško ih je vidjeti. Nemoguće ih je vidjeti na ulicama, zato što se oni voze u kočijama, voze se, kada je mrak — uvečer i noću. Do ručka spavaju. A bude se obično neraspoloženi i nikoga ne primaju. Primaju samo katkada, u određeno vrijeme, iza kulisa, ili sjedajući za večeru.

Nju možete vidjeti na fotografijama, koje se prodaju. Ali na slikama je ona — ljepotica, a ljepotica nikada nije bila. Ne vjerujte njezinim slikama: ona je nakaza. Većina je vidi gledajući je na sceni. Ali je nju nemoguće na sceni prepoznati. Bjelilo, rumenilo, crnilo za obrve i tuđa kosa pokrivaju joj lice kao maska. Na koncertima je isto tako.

Kad igra Margaritu, ona, sa dvadeset i sedam godina, izborana, neokretna, s nosom pokrivenim pjegama, izgleda kao stasita, ljepuškasta sedamnaestgodišnja djevojčica. Na sceni je ona najmanje nalik na samu sebe.

Ako ih hoćete vidjeti, stecite pravo da prisustvujete na ručkovima, koji se priređuju za nju i koje ona katkada i sama daje prije odlaska iz jedne prijestolnice u drugu. Steći

to pravo lako je samo na prvi pogled, a dokopati se do mjesta za stolom mogu samo izabrani ljudi... U posljednje spadaju gg. recenzenti, protuhe, koje se predstavljaju kao recenzenti, domaći pjevači, dirigenti i kapelnici, ljubitelji i poštovaoci sa zalizanim ćelama, koji su postali svakodnevni kazališni posjetioci i čankolizi, zahvaljujući zlatu, srebru i rodbinskim vezama. Objedi ovi nisu dosadni, za čovjeka, koji promatra, postaju zanimljivi... Dva puta vrijedi ručati.

Poznati (a među onima, koji ručaju, ima mnogo takvih) jedu i govore. Držanje im je slobodno: vrat na jednu stranu, glava na drugu, a jedan lakat — na stolu. Starci čak čačkaju zube.

Novinari sjedaju na stolice, koje su njezinoj stolici najbliže. Oni su gotovo svi pijani i vladaju se suviše neusiljeno, kao da se s njom poznaju već sto godina. Samo jedan stepen više — i došlo bi do familijarnosti. Glasno se šale, biju, prekidaju jedan drugoga (pri tom ne zaboravljaju reći »pardon«!), drže bučne zdravice, očito, ne boje se da izvale glupost; neki se gentlemenski naginju preko ugla stola, ljube joj ruku.

Oni koji se izdaju za recenzente, mentorski razgovaraju s amaterima i poštovaocima. Ljubitelji i poštovaoci šute. Zavidni su novinarima, blaženo se smješkaju i piju samo »crveno«, koje je na tim ručkovima redovito veoma dobro.

Ona, carica ručka, odjevena je jednostavno, ali strašno skupocjeno. Veliki brilijant na vratu proviruje ispod čipkastog nabora. Na objema joj rukama po masivna glatka narukvica. Frizura je do najviše mjere neodređena: damama se — sviđa, muškarcima se — ne sviđa. Lice joj se sjaji i širokim osmijehom obasjava svu bratiju, koja ruča. Ona se umije smijati svima odjednom, govoriti odjednom sa svima, milo klimati glavom. Naklon glave pripadne svakome za ručkom. Pogledajte joj lice, pa će vam se učiniti, da oko nje sjede sami prijatelji, i da je ona prema tim prijateljima najprijateljskije raspoložena. Na kraju ručka ona ponekom poklanja svoje fotografije, na poleđini slike, odmah tu za stolom, piše ime i prezime sretnika-dobitnika i svoj autogram. Govori, razumije se, francuski, a na kraju ručka i na drugim jezicima. Engleski i njemački govori loše, tako da izgleda smiješno, ali i taj joj nedostatak lijepo pristaje. Uopće, tako je mila, te vi zadugo zaboravljate, da je ona nakaza.

A on. On, le mari d' elle,[1] sjedi od nje pet stolica daleko, mnogo pije, mnogo jede, mnogo šuti, valja kuglice od kruha i čita etikete na bocama. Gledajući na njegovu pojavu, osjećaš, da nema nikakva posla, da mu je dosadno, da je lijen, i da mu je sve dodijalo.

Kosa mu je plava, ima ćelu, koja mu puteljcima prolazi po glavi. Žene, vino, besane noći i povlačenje po bijelom svijetu izbrazdale su njegovo lice, i ostavile duboke bore. Trideset i pet mu je godina, nema više, ali se čini stariji. Lice kao da je kiseljeno u kvascu.[2] Oči su lijepe, ali lijene... Nekoć nije bio nakaza, ali je sada nakaza. Noge su mu krive, ruke zemljane boje, vrat zarastao. Zahvaljujući tim krivim nogama, i osobito čudnovatom hodu, u Evropi mu se rugaju nazivajući ga kolicima. U svome fraku podsjeća na mokru čavku sa suhim repom. Oni, koji ručaju, ne primjećuju ga. On im plaća istom cijenom.

Ako kojim slučajem dođete na ručak, gledajte ih, te supruge, promatrajte i recite mi, što je svezalo i što veže to dvoje ljudi.

Gledajući ih, odgovorit ćete, razumije se, otprilike ovako:

Ona je — poznata pjevačica, on — samo muž poznate pjevačice, ili, izražavajući se zakulisnim terminom, muž svoje žene. Ona, računajući u ruskim novcima, zarađuje do osamdeset tisuća godišnje, on ništa ne radi, znači, dakle, ima vremena da bude njezin sluga. Njoj je potreban blagajnik i čovjek, koji bi se navlačio s poduzetnicima, ugovorima, angažmanima... Ona pozna samo publiku koja plješće... a do blagajne, do prozaične strane svoje djelatnosti, ona se ne spušta, ona je se ne tiče. Prema tome, on joj je potreban, potreban je kao prirepak, sluga... Ona bi ga otjerala, kad bi sama umjela upravljati. On pak, primajući od nje solidnu plaću (ona ne zna vrijednosti novcima) kao što su dva puta dva četiri, potkrada je zajedno sa sobaricama, prosipa njezine novce, opija se na mrtvo, možda čak sakriva za crne dane — i zadovoljan je svojim položajem kao crv, koji se zavukao u lijepu jabuku. On bi otišao od nje, kad ona ne bi imala novaca.

---

[1] Njezin muž.
[2] Rusko narodno, bezalkoholno piće. — Prev.

Tako misle i govore svi oni, koji ih promatraju za vrijeme ručkova. Misle tako i govore, jer nemajući mogućnosti da proniknu u suštinu stvari, mogu suditi samo površno. Na nju gledaju kao na divu, njega se klone kao pigmeja pokrivenoga žabljom sluzi, a, međutim, ta je evropska diva povezana s tim žapčićem najzavidnijom i najplemenitijom vezom.

Evo što piše on:

»Pitaju me, zašto ja volim tu oštrokonđu? Istina, ta žena ne zaslužuje ljubavi. Ona ne zaslužuje ni mržnju. Ona zaslužuje samo to, da na nju ne obraćaju pažnju, da ignoriraju njezino postojanje. Da bi je čovjek volio, mora biti ili kao ja, ili lud, što je, uostalom, jedno te isto.

Ona nije lijepa. Kada sam se oženio njome, bila je grdoba, a sada je to pogotovo. Ona nema čela, umjesto obrva nad očima joj stoje dvije jedva primjetljive crte; umjesto očiju ima dvije plitke pukotine. U tim se pukotinama ništa ne svijetli. Nema ni pameti, ni želja, ni strasti. Nos — kao krumpir. Usta su malena, lijepa, ali su zato zubi grozni. Nema ni grudi ni struka. Posljednji nedostatak uljepšava se, uostalom, njezinom vražjom sposobnošću, da se nekako nadnaravno vješto uteže u steznik. Niska je i punačka. Punoća je njezina podbula. En masse[1] u cijelom njezinu tijelu ima nedostatak, koji ja smatram najvažnijim — to je potpuni nedostatak ženstvenosti. Bljedoću kože i mlohavost mišića ne smatram ženstvenošću i u tom se pogledu razilazim s mnogima. Ona nije dama, nije plemkinja, već trgovkinja s neuglađenim manirima: kad hoda — maše rukama, sjedi prebacivši nogu preko noge, ljuljajući se naprijed i nazad cijelim tijelom, leži podigavši noge, i t. d.

Neuredna je. U tom su pogledu osobito karakteristični njezini kovčezi. U njima je čisto rublje ispremiješano s prljavim, manžete sa papučama i mojim cipelama, novi steznici s potrganim. Mi nikada nikoga ne primamo, zato što je u našim sobama vječno prisutan prljavi nered. Ah, pa što vrijedi govoriti? Pogledajte je u podne, kada se budi i lijeno izvlači ispod svojega pokrivača, i vi u njoj ne ćete prepoznati ženu sa slavujskim glasom. Nepočešljana, raščupane kose, pospanih očiju, koje su utonule u debljinu, u košulji pode-

[1] Uopće

ranih rukava, bosa, škiljava, obavijena oblakom jučerašnjeg duhanskog dima — je li nalik na slavuja?

Ona pije. Pije kao husar, kad bilo i što bilo. Pije već odavno. Kad ne bi pila, bila bi bolja od Pattijeve[1] i, u svakom slučaju, ne bi bila gora. Ona je propila polovinu svoje karijere, a vrlo brzo propit će i drugu. Nevaljalci Nijemci naučili su je da pije pivo, i ona sada ne liježe spavati, a da prije spavanja ne popije dvije boce. Da ne pije, ne bi imala katar želuca.

Ona je neznalica, to mogu posvjedočiti studenti, koji je katkada pozivaju na svoje koncerte.

Voli reklamu. Svake godine potrošimo na reklamu nekoliko tisuća franaka. Ja iz dubine duše prezirem reklamu. Ma koliko bila skupa ta glupa reklama, uvijek će biti jeftinija od njezina glasa. Moja žena voli, da je miluju po glavi, ne voli, da o njoj govore istinu, koja nije nalik na pohvalu. Miliji joj je kupljen Judin poljubac od nekupljene kritike. Potpuni nedostatak svijesti o vlastitom dostojanstvu.

Ona je pametna, ali um njezin nije do kraja odgojen. Mozak joj je već davno izgubio svoju elastičnost, obrastao je salom i spava. Hirovita je, nestalna, nema ni jednoga čvrstog uvjerenja. Jučer je govorila, da su novci — trice, da cijeli smisao nije u njima, a danas daje koncert na četiri mjesta. zato što je došla do uvjerenja, da na svijetu nema ništa više — od novaca. Sutra će reći ono, što je govorila jučer. Ne će da zna za domovinu, nema političkih heroja, nema najmilijih novina, najmilijih pisaca.

Bogata je, ali ne pomaže siromasima. Ne samo to, ona često zakida kitničarke i frizere. Ona nema srca.

Tisuću puta pokvarena žena!

Ali pogledajte na tu oštrokonđu, kada se ona, namazana, zalizana, utegnuta, približava rampi, da se počne takmičiti sa slavujima i ševama, koji pozdravljaju majsku zoru. Koliko je dostojanstva i ljepote u tom labuđem hodu. Pogledajte i budite, molim vas, pažljivi. Kada ona prvi put podiže ruku i otvara usta, njezine se male pukotine pretvaraju u velike oči i ispunjuju se blijeskom i strašću. Nigdje drugdje ne ćete

---

[1] Patti Adelina (1843—1919) talijanska koloraturna pjevačica — Prev.

naći tako divnih očiju. Kada ona, moja žena, počinje pjevati, kada zrakom prolijeću prvi preljevi melodije, kada ja počinjem osjećati, da se pod utjecajem tih divnih zvukova smiruje moja uzburkana duša, onda pogledajte na moje lice, i ono će vam otkriti tajnu moje ljubavi.

— Nije li istina, da je lijepa? — pitam ja tada svoje susjede.

Oni kažu: »da«, ali meni je to malo. Želim da uništim onoga, tko bi mogao pomisliti, da ta neobična žena nije moja žena. Sve zaboravljam, što je bilo prije, i živim samo od onoga, što je sada.

Pogledajte, kakva je ona glumica! Koliko se dubokog smisla krije u svakom njezinu pokretu. Ona shvaća sve: i ljubav, i mržnju, i ljudsku dušu... Ne trese se uzalud teatar od pljeskanja. Poslije završetka posljednjega čina, ja vodim iz kazališta nju, blijedu, iznemoglu, koja je za jedno veče proživjela cio život. I ja sam blijed i iscrpljen. Sjedamo u kočiju i vozimo se u hotel. U hotelu se ona šutke, nerazodjevena, baca u postelju. Ja šutke sjedam na rub postelje i cjelivam njezinu ruku. Te me večeri ona ne tjera od sebe. Zajedno zaspimo, spavamo do jutra, i budimo se, da jedan drugoga pošaljemo do đavola i...

Znate li, kada je još volim? Kada je prisutna na plesovima ili ručkovima. I tu ja volim u njoj izvrsnu glumicu. Kakva, zaista, mora biti glumica, da bi smjela nadmudriti i nadjačati svoju prirodu onako, kako to ona umije...

Ja je ne prepoznajem na tim glupim ručkovima. Iz očupane patke ona pravi pauna...«

Ovo je pismo napisano pijanim jedva čitljivim rukopisom. Pisano je njemački i vrvi pravopisnim griješkama.

Evo, što ona piše:

»Pitate me, zašto volim ovoga dječaka? Da, katkada... zbog čega? Bog zna...

Istina, nije lijep i nije simpatičan. Takvi kao on, nisu rođeni za to, da imaju pravo na uzajamnu ljubav. Takvi kao on mogu samo kupovati ljubav, badava im se ona ne daje. Sudite sami.

On je dan i noć pijan, kao postolar. Ruke mu se tresu, što je veoma ružno. Kada je pijan, on zanovijeta i tuče se. On tuče i mene. Kada je trijezan, on leži na čem bilo, i šuti.

Uvijek je poderan, iako ima dosta novaca za odijelo. Polovica mojega dohotka klizne, ne zna se kamo, kroz njegove ruke.

Nikako da stignem da ga prokontroliram. Nesretne udate glumice imaju veoma skupe blagajnike. Muževi dobivaju za svoj rad pola dohotka.

On ne troši na žene, ja to znam. On prezire žene.

— On je — lijenština. Ja nisam vidjela, da je on ikada štogod radio. Pije, jede, spava — i to je sve.

On nigdje nije završio školovanje. Izbacili su ga s prve godine studija zbog drskosti.

On nije plemić, i što je najužasnije od svega, Nijemac je.

Ja ne volim gospodu Nijemce. Od stotinu Nijemaca devedeset i devet je idiota, a jedan genij. Ovo sam posljednje saznala od jednog princa, Nijemca sa francuskim odgojem.

Puši oduran duhan.

Ali, on ima i dobrih strana. On više od mene voli moju plemenitu umjetnost. Kada prije početka predstave javljaju, da ja zbog bolesti ne mogu pjevati, to jest, da se kapriciram, on hoda, sav slomljen, i stišće šake.

Nije kukavica, ne boji se ljudi. To ja kod ljudi volim više od svega. Ispričat ću vam malen doživljaj iz moga života. Bilo je to u Parizu, godinu dana nakon završetka moga konzervatorija. Tada sam bila još veoma mlada i učila sam da pijem. Pijančevala sam svake večeri, koliko su mi dopuštale moje mlade snage. Pijančevala sam, razumije se, u društvu, i za jedne takve pijanke, kada sam se kucala sa svojim viđenim poštovaocima, stolu je pristupio veoma ružan i meni nepoznat dječak i gledajući me ravno u oči upitao:

— Zašto vi pijete?

Mi se grohotom nasmijasmo. Moj se dječak nije zbunio.

Drugo je pitanje bilo drskije i izletjelo je ravno iz duše.

— Zašto se smijete? Nitkovi, koji vas opijaju sada vinom, ne će vam dati ni groša, kada propijete glas i postanete prosjakinja.

Kakva drskost? Moje je društvo počelo vikati. A ja sam posadila dječaka pokraj sebe i naredila, da ga počaste vinom. Pokazalo se, da pobornik trezvenosti izvrsno pije vino. A

propos[1], dječakom ga nazivam samo zato, što ima veoma malene brkove.

Njegovu sam drskost platila udajom za njega.

On sada šuti. Najčešće govori jednu riječ. Tu riječ on izgovara dubokim glasom s drhtajem u grlu i s grčem na licu. Događa se, da on tu riječ kaže kada sjedi među ljudima, za vrijeme ručka, na plesu... Kada tko (pa ma tko on bio) kaže laž, on podiže glavu, i ne obazirući se ni na što, ne zbunjujući se, veli:

— Nije istina.

To mu je najmilija riječ. Koja bi žena odoljela blijesku očiju, s kojom izgovara tu riječ. Ja volim tu riječ. Tu riječ, i taj bljesak, i taj grč na licu. Ne umije svatko reći tu lijepu, smionu riječ, a muž je moj izgovara svagdje i uvijek. I ja ga kojiput volim, i to »koji put«, koliko se sjećam poklapa se s izgovaranjem te lijepe riječi. Uostalom, bog zna, zašto ga volim. Ja sam loš psiholog, a u ovom je slučaju potaknuto, čini se, psihološko pitanje...«

Ovo je pismo pisano francuski, lijepim, gotovo muškim rukopisom. U njemu ne ćete naći ni jedne gramatičke griješke.

---

[1] Uzgred budi rečeno.

SAJAM

Maleni, jedva vidljivi gradić. Naziva se gradom, ali je gradu sličan upravo toliko kao i zabitno selo. Ako ste hrom čovjek i hodate na štakama, obići ćete ga uokolo, tamo i natrag, za deset-petnaest minuta, a možda još i od toga manje. Kućice su sve loše, starinske. Svaku kuću biste mogli kupiti za petnaest kopjejki, uz otplatu, na tri puta. Njegove stanovnike može se izbrojiti na prste: načelnik, nadziratelj, pop, učitelj, đakon, stražar protiv požara, pisarčić, dva-tri stanovnika, dva žandara — i više, čini se, nema nikoga... Ženskoga spola ima mnogo, ali ženski spol statističari u većini slučajeva ne uzimaju u obzir. (Statističari znaju da kokoš — nije ptica, kobila — nije konj, žena oficira — nije gospođa...) Došljaka je strašno mnogo: plemići-susjedi, oni, koji dolaze na ljetovanje, poručnici baterije, koja se ovdje odmara; kosmati đakon iz susjednog sela u ljubičastoj mantiji, s basom kao u nilskoga konja, i t. d. Vrijeme — ni lijepo ni ružno. Stalno pada kiša, što je uzrokom da su i oni, koji kupuju, i prodavači, nekako sjetni. Zrak je predivan. Nema moskovskog smrada. Miriše na šumu, đurđevak, katran, i, malčice i na staju. Iz svih uličica, kutova i buđaka sve vrvi trgovačkim duhom. Korak dalje — nalazi se cirkuska šatra. Dva reda šatora vuku se od početka do kraja glavne ulice i zauzimaju cio trg, u koji se glavna ulica ulijeva. Oko crkvene ograde prodaju žene sjemenje. Tolika gužva, da jabuka nema gdje da padne. Kola, konja, krava, telića i prasaca — užas jedan! Mužika je malo, ali žena... žena!! Sve je puno žena. Sve one imaju crvene rupce i crne plišane bluze. Tako ih je mnogo i stoje tako zbijeno, da po njihovim glavama slobodno može protrčati vatrogasna brigada onamo gdje izbije požar.

Pijanica je — avaj! — zbog nečega malo. Zrak je pun galame, piske, zviždanja, škripanja, blejanja, mukanja. Takva buka, kao da se gradi druga kula babilonska.

Svi prozori stanovnika otvoreni su širom. Kroz njih se pokazuju samovari, čajnici sa odbijenim nosovima i fizionomije stanovnika s crvenim nosovima. Pod prozorima stoje znanci s kupljenim stvarima i žale se na vrijeme. Đakon u ljubičastoj mantiji, sa slamom u kosi, svima steže ruku i govori da svi mogu čuti: »Moje poštovanje! Imam čast da vam čestitam praznik! A-hgm!!?

Muški spol se grupira oko konja i krava. Tu trgovci zarađuju desetke, čak i stotine rubalja. Glavni majstori kod konja su, naravno, cigani. Kunu se i zaklinju i žele si svakakvu nesreću što se samo može i pomisliti. Prodani konji raspoznaju se pomoću spola, iz čega proizlazi da bespolni čovjek ne prodaje konja, niti ih može kupovati. Konji su ponajviše radnički, plebejci.

Ženski rod se okuplja oko crvenog šatora i šatri s medenjacima. Neumoljivo vrijeme već je udarilo tim medenjacima svoj pečat. Oni su pokriveni slatkom rđom i plijesni. Kupite te medenjake, ali držite ih, molim vas, podalje od usta, da ne bude nesreće! To se isto može reći i o sušenim kruškama, i o karamelama. Nesretni đevreci pokriveni su rogožinom, ali su isto tako pokriveni i prašinom. Ženama sve to nije ništa. Ta želudac nije ogledalo.

Muhe ne mogu tako oblijepiti med, kako su dječačići oblijepili šator s igračkama. Novaca oni — nemaju... Oni samo stoje i očima proždiru konjiće, vojnike i olovne revolverčiće... Oko se sladi, ali stomak je prazan. Jedan smioni uzima u ruke zviždaljku, malo je podrži, isprevrće, zazviždi, stavi je na mjesto — i, zadovoljan, obrisa nos. Nema tog šatora, oko kojeg se ne bi sjatilo dvadesetak dječaka. Stoje i gledaju po dva, tri sata, — to je jednako paklenskim mukama. Kupite nekakvom Fedjuški, Pjotru, Vasjutki, pištoljčić ili lava s kravljom njuškom i crnim prugama na leđima — i ispunit ćete mu srce neograničenom radošću.

Iza leđa dječaka vire djevojčice. Njihova pažnja je također prikovana uz te iste konjiće i lutke u suknjama od gaze. Djecu ćete naći oko sladoledara, koji prodaju »šećereni« i jako loši sladoled. Tko ima kopjejku, taj liže iz zelene po-

sudice, liže dugo, s osjećajem, razumom, s prekidima, bojeći se da ne prođu minute blaženstva, mljaskajući, oblizujući se, i oblizujući prste. Jedan liže, a dvadesetak njih, koji nemaju kopjejke, stoje »s rukama na šavovima« i sa zavišću gledaju u usta sretnika. A on jede i — krevelji se...

— Pjotru, daj... da liznem! — stenje djevojčica, slijedeći desnu ruku sretnika.

— Bježi! — govori sretnik i steže čvršće u šaci zelenu posudicu.

— Pjotre! — uzdiše malac u velikoj očevoj kapi. — Daj!

— Šta?

— Sladoleda. Malčice. (Pauza). Hoćeš dat? Samo žličicu. Ja ću tebi dati pet kuglica.

— Bježi! — govori sretnik.

Sretnik pojede svoju porciju, dugo oblizuje usne i dugo-dugo nosi u sjećanju sladoled.

Eh, kad bi bilo novaca!! Gdje ste petaci i groševi? Nema ništa strašnije, mučnije i teže, nego šetati po sajmu u očevoj kapi, gledati i slušati, opipavati i mirisati, i u isto vrijeme ne imati ni prebijene kopjejke. Kako je sretan onaj Feđuška ili Jegorka, koji može pojesti sladoleda za kopjejku, opaliti na streljani iz revolverčića i kupiti konjića za petak! Majušna sreća, jedva se i vidi, a i nje nedostaje!

Pijani šaljivdžije besposleno šeću po sajmu i privlače ljude k šatorima s glumcima. Cirkusa ima dva. Oni su postavljeni nasred trga, uporedo, i izgledaju sivo. Sklepani su od kolaca, loših, mokrih, skliskih dasaka i dronjaka. Na krovovima krpa na krpi, šav do šava. Strašna siromaština. Na razbojima i daskama, koji čine vanjski podium, stoje dva, tri bajaca i zabavljaju publiku, koja stoji dolje. Publika je najskromnija. Ne smije se zato, što joj je smiješno, nego zato, što se, gledajući lakrdijaša, treba smijati. A oni namiguju, stežu lica, krevelje svoju komediju, ali... avaj! Praroditelji svih naših puškinskih i nepuškinskih pozornica davno su proživjeli svoj vijek i odavno već odslužili svoju službu. U ono vrijeme njihove glave bijahu nosioci jetke satire i prekomorskih istina, a sad ih oštroumlje dovodi u nedoumicu, a siromaštvo talenta se natječe sa siromaštvom kazališnog namještaja. Vi slušate, i postaje vam mučno. Pred vama ne stoje putujući glumci, nego gladni dvonožni vukovi. Glad ih je

pognao muzi, a ne nešto drugo... Strašno su gladni! Gladni, otrcani, iscijeđeni, s bolesnim, mučnim fizionomijama, oni se krevelje na podiumu, pokušavaju da stisnu idiotske oči da bi privukli u svoje kazalište besposlenog šaljivčinu, da bi dobili suvišni grivenjak... A lice ne ispada šaljivo, nego ružno: smjesa apatije s dugo rađenom, naučenom grimasom, koja ne izražava ništa. Namigivanje okom, šamari, udaranja po leđima, familijarni razgovori s gomilom, laganja svisoka... i više ništa. Ne slušajte njihove riječi. Glumci govore od nužde, a ne od nadahnuća i ne po unaprijed zamišljenom programu, koji bi imao cilj. Njihova riječ nema smisla. Ona se izgovara uz kreveljenje, i zato se, vjerojatno, i nagrađuje smijehom.

— Stani uspravno!

— Nisam ja Marja Petrovna, nego Ivan Fedosjejev.

To je obrazac njihova oštroumlja. »Šaljivdžije i djeca govore katkada istinu«, ali, mora se reći, i šaljivdžijom treba biti po pozivu, da se ne bi uvijek lupetalo gluposti, nego nekad govorilo i istinu...

A poštovana publika bulji oči i pršti od smijeha. Njoj je, uostalom, prosto: boljega nije vidjela a želi se nasmijati. Uz loše medenjake, slobodno vrijeme, lako nedostaje samo smijeha. Dajte samo poticaj, i rodit će se smijeh.

Kazališta ima dva. U oba se svakih četvrt sata daju sjajne predstave. Uveče se daju posebne predstave, s prethodnim pozivom. Opisat ću jednu od tih predstava.

Najsjajnija predstava bila je odigrana prije odlaska glumaca iz grada, prve nedjelje nakon sajmenog dana. Dan prije predstave clowni su po gradu raznosili plakate (pisane). I meni su donijeli plakat. I evo tog plakata:

U grade NN.

S dopuštenjem načelstva na N...skom trgu tamo će biti velika Pridstava imnastička i akrabatska Pridstava Trupe Glumaca Podvodsto N. G. P. koja se sastoji od imnastičkih i akrabatskih Umjet Kupleta tablica i pontomina u dva odjeljenja.

1-vo. Razne čudesne I vesele točke iz bijele Magije ili Spretnosti i okretnosti ruku izvodit će do 20 Točaka Clown urobert.

2-go. Skokovi i trke sortale mortali kroz zrak izvodi Clown Dobert i maloljetni Andrijas ivanson.

3-će. Engleski čovjek bez kosti ili kaučuk Min u kojeg su svi zglobovi gipki i slični gumi.

4-to. Komični kuplet ivanson Teroha izvodi maloljetni.

(Dalje u istom smislu.)

9 sati navečer cijena
Mjestima
1 mjesto — 50 k.
2 mjesto — 40 k.
3 mjesto — 30 k.
4 mjesto — 20 k.
Galerija — 10 k.

Ja sam skratio plakat, ali ništa nisam dodao.

Opisivanoj predstavi prisustvovala je sva gradska aristokracija (načelnik s porodicom, sudac s porodicom, liječnik, učitelj — sve u svemu 17 ljudi). Inteligencija se cjenkala i platila za prva mjesta samo četvrtâk. Karte prodaje sam gospodar, prilično tipična ličnost. Vlasnik je — tip u stilu Gračevke i Vjuhovke. Mi platismo, uđosmo i zauzesmo prva mjesta. Publika galami, teatar je prepun. Unutrašnjost kazališta je najskromnija. Umjesto zavjese, koja u isto vrijeme služi i kao kulisa, je cicena krpica od četiri hvata. Umjesto lustera četiri svijeće. Glumci blagonaklono vrše dužnost glumaca, razvoditelja i stražara. Za sve su im ruke vješte. Najbolji od svega je orkestar, koji zasjeda udesno na klupici. Ima četiri muzikanta. Jedan pili na violini, drugi na harmoniju, treći na violončelu (s 3 žice od kontrabasa), četvrti udara bubanj. Igraju sve više »streločka«, sviraju makinalno, griješeći da bog sačuva. Muzikant uz bubanj ushićuje. On udara rukom, laktom, koljenom, i samo što još petom ne udari. Udara, očito, s nasladom, s osjećajem, i zauzet je sam sobom. Njegova ruka prelazi po bubnju nekako neprirodno spretno, plešući prstima takve note, kakve ne može odsvirati ni violinist. Čini se da se njegova ruka pokreće i oko uzdužne i oko poprečne osi.

Prije početka predstave ulazi čovjek u dugom, starinskom kaputu, krsti se i sjeda u prvo mjesto. Prilazi mu clown.

— Izvolite sjesti na galeriju. — moli clown. — Ovdje su prva mjesta.

— Bježi!

— I što ste se usjeli kao kakav medvjed? Odlazite! To nije vaše mjesto!

Čovjek u kaputu je neumoljiv. On navlači kapu na oči i ne će da ustupi svoje mjesto.

Počinju točke. Clown moli od publike šešir. Publika ne daje!

— No, onda čaranja ne će biti! — veli clown. — Gospodo, nema li tko pètâk?[1]

Čovjek u starom kaputu daje svoj pètâk. Clown produžava sa svojom točkom i, obrćući pètâk, skriva ga sebi u rukav. Čovjek se uplaši.

— Nemoj ti to... Počekaj! Nemoj ti, brate, praviti ludorije! Daj pètâk!

— Ne želi li se tko obrijati, gospodo? — pita clown.

Iz gomile izlaze dva dječaka. Njih pokrivaju prljavim odijelom i maljaju njihove fizionomije, jednom s čađi, a drugome — škrobom.

Ne cifraju se s publikom!

— Ta zar je to publika? — viče vlasnica. — To su nitkovi!

Poslije čaranja — dolaze na red akrobacije s neizvjesnim »sortalima mortalima« i djevojkom-herkulesom, koja na kosi podiže vraški mnogo pudova[2].

Usred predstave odigrava se rušenje jednog zida teatra, a na kraju — rušenje cijelog teatra.

Uopće, utisak je neopisiv. Oni, koji kupuju i prodaju, ne bi mnogo izgubili kada na sajmu ne bi bilo kazališta. Putujući glumac prestao je biti glumcem. Sada je on šarlatan.

Iza kazališta s glumcima — su ljuljačke. Za pètâk će vas pet puta podići više od svih kuća, i pet puta spustiti. S gospođama ide teško, ali djevojke osjećaju blaženstvo. Suum cuique.[3]

---

[1] pètâk —novac od pet kopjejki.
[2] Pud — mjera za težinu. = 16,30 kg.
[3] Svakom svoje. (lat.)

PLEMKINJA

I.

Kućici Maksima Žurkina, šušteći i škripeći po usahloj, prašnoj travi, priveze se kočija, u koju su bila upregnuta dva lijepa vjatska[1] konja. U kočiji su sjedili plemkinja Jelena Jegorovna Strjelkova i njezin upravitelj, Feliks Adamovič Rževecki. Upravitelj je spretno iskočio iz kočije, prišao kućici i kažiprstom pokucao na prozor. U kućici je zatreperio plamičak.

— Tko je? — upitao je starački glas, i na prozoru se pokazala glava Maksimove žene.

— Izađi, bakice, na ulicu! — viknula je plemkinja.

Za minutu iz kućice iziđoše Maksim i njegova žena. Oni se zaustaviše kod vrata i šutke se pokloniše gospodarici, a zatim upravitelju.

— Reci, molim te, — obrati se Jelena Jegorovna starcu: — što sve to znači?

— Što, molim?

— Kako, što? Zar ne znaš? Je li Stepan kod kuće?

— Ne, nema ga. Otišao je u mlin.

— Što on to od sebe radi? Ja uopće ne razumijem tog čovjeka! Zašto je otišao od mene?

— Ne znamo, gospodarice. Otkuda bi mi znali?

— To je strašno nelijepo s njegove strane! Ostavio me bez kočijaša! Zbog njegove milosti mora Feliks Adamovič sam zaprezati konje i upravljati kolima. Strašno glupo! Shvatite, da je to, konačno, glupo! Zar mu se plaća učinila premalena, što li?

[1] Vjatski konji — vrst niskih, širokih, kudravih konja (naziv potječe od grada Vjatke). — Prev.

— A Hristos će ga znati! — odgovarao je starac, iskosa gledajući upravitelja, koji je zaglèdao u prozore. — Mi ne možemo ništa reći, a njemu ne vidiš u glavu, što je smislio. Otišao, veli, i basta! Svojom voljom! Vjerojatno mu se plaća učinila premalenom!

— A tko ono leži na klupi pod slikama? — upita Feliks Adamovič, gledajući kroz prozor.

— Semjon, baćuška! A Stepana nema.

— To je drsko s njegove strane! — produžavala je plemkinja, paleći cigaretu. — Monsieur Rževecki, koliku je plaću on dobivao kod nas?

— Deset rubalja na mjesec.

— Ako mu se deset rubalja učinilo premalo, mogla bih mu dati petnaest! Nije rekao ni riječi, nego samo otišao! Da li je to pošteno? Čestito?

— Ta govorio sam ja, da se s tim narodom nikada ne treba pogađati! — počeo je Rževecki, slažući svaki slog i trudeći se da ne naglašuje riječi na pretposljednjem slogu. — Razmazili ste te besposličare! Nikada ne treba odjednom davati cijelu plaću! Zašto to? I zašto da mu povisite plaću? I tako će doći! On se dogovorio, najmio! Reci mu, — obratio se Poljak Maksimu, — da je on svinja i ništa više!

— Finissez donc![1]

— Čuješ li, mužiku? Kad si se unajmio — onda i služi, a ne odlazi kad se tebi hoće, vraže jedan! Samo neka sutra ne dođe! Ja ću mu pokazati što znači ne slušati! I vi ćete dobiti! Čuješ li, stara?

— Finissez, Rževecki!

— Svi ćete dobiti! Ne dolazi mi onda na blagajnu, pseto staro! S vama da se nagađam?! Zar ste vi ljudi? Zar vi razumijete dobru riječ? Vi samo onda razumijete, kada vas tuku po leđima i kad vam čine nasilja! Sutra ima da dođe!

— Ja ću mu reći. Zašto da ne kažem? Mogu reći ...

— Reci mu, da ću mu povisiti plaću, — reče Jelena Jegorovna. — Ta ne mogu biti bez kočijaša. Kad nađem drugoga, onda neka ode, ako ga je volja. Sutra ujutro da je kod mene! Recite mu, da sam duboko uvrijeđena njegovim primitivnim postupkom! I vi, bakice, recite! Nadam se, da će doći

[1] Finissez donc! (franc.) — Ta završite!

k meni i da me ne će prisiliti da šaljem po njega. Dođi ovamo, bakice! Evo ti, mila! Što, zar nije teško gospodariti tako velikoj djeci? Uzmi, mila!

Plemkinja izvadi iz džepa divnu dozu za cigarete, izvuče ispod cigareta žutu novčanicu i dade je starici.

— A ako, pak, ne dođe, — doda plemkinja, — onda ćemo se posvađati, što nikako ne bi bilo poželjno. Ali, ja se nadam... Vi ga savjetujte. Hajdemo, Felikse Adamoviču! Zbogom.

Rževecki skoči u kočiju, uze vođice u ruke, i kočija krenu po mekom putu.

— Koliko ti je dala? — upita starac.

— Rub.[1]

— Daj ga ovamo!

Starac je uzeo rubalj, pogladio ga sa oba dlana, brižljivo složio i spremio u džep.

— Stepane, otišla je! — rekao je on, ulazeći u izbu. — Slagala sam joj da si otišao u mlin. Kako se uplašila, gadura jedna!...

Čim se kočija odvezla i izgubila iz vida, na prozoru se pokazao Stepan. Blijed, kao smrt, drhćući, on se napola izvuče kroz prozor i zaprijeti svojom velikom pesnicom voćnjaku, koji se crnio u daljini. Voćnjak je bio gospodski. Zaprijetivši mu šest puta, on nešto promrmlja, povuče se natrag u kućicu, i šumno zatvori prozor.

Pola sata nakon što je otišla plemkinja, u kućici Žurkina su večerali. U kuhinji, kraj same peći, za masnim stolom, sjedili su Žurkin i njegova žena. Nasuprot njima sjedio je stariji Maksimov sin — Semjon, privremeno nesposobni vojnik, s crvenim, ispijenim licem, dugim rošavim nosom i zasaljenim očicama. Semjon je u licu bio sličan ocu, jedino što nije bio toliko sijed i ćelav i što nije imao tako lukave, ciganske oči, kakve je imao njegov otac. Uporedo sa Semjonom sjedio je drugi Maksimov sin, Stepan. Stepan nije jeo, nego je, poduprijevši šakom svoju lijepu, plavokosu glavu, gledao u prljavi strop i o nečemu duboko razmišljao. Večeru je donosila Marja, Stepanova žena. Šuteći su pojeli šči[2].

---

[1] Rub — Skraćeno od rubalj. Tako se govori u narodu. —
[2] Šči — Juha sa isjeckanim kiseljakom, lišćem od cvekle. Kiseli šči — juha od kiselog kupusa.

— Nosi! — rekao je Maksim, kad su pojeli šči.

Marja je uzela praznu zdjelu sa stola, ali je nije sretno donijela do peći, iako peć nije bila daleko. Ona se spotakla i pala na klupu. Zdjela joj je ispala iz ruku i s koljena spuzala na pod. Začuo se jecaj.

— Šta plačeš? — upitao je Maksim.

Marja je zaplakala jače. Prošle su dvije minute. Starica se podigla i sama donijela kašu na stol. Stepan zakašlja i ustade.

— Ušuti! — promrmlja on.

Marja produži plakati.

— Ušuti, velim ti! — viknu Stepan.

— Dođavola, što ne trpim ženski plač! — smjelo zamrmlja Semjon, začešljavajući svoj jaki zatiljak. — Dere se, a sama ne zna zbog čega! Velim — baba! Idi se deri na dvorište, ako ti se sviđa!

— Ženske suze — kapi vode! — reče Maksim. — Sreća je što se suze ne kupuju, ima ih u izobilju. No, što se dereš? Hej! Prestani! Ne će ti oteti tvoga Stepku! Razmazila se! Nježna ženica! Idi kašu jesti!

Stepan se nagnu Marji i lagano je udari po laktu.

— No šta je? Ušuti! Velim ti! E-e-eh ... đubre!

Stepan zamahnu i udari šakom po klupi, na kojoj je ležala Màrja. Po njenu obrazu spuznu krupna, sjajna suza. On joj obrisa suzu s lica, sjede za stol i prihvati se kaše. Marja se podignu i, jecajući, sjede uz peć, podalje od muškaraca. Pojela je kašu.

— Marja, kvasa! Zapamti svoj posao, mlada! Zar te nije stid cmizdriti! — kriknuo je starac. — Nisi mala!

Marja, blijeda i uplakana lica iziđe i, ne gledajući ni na koga, dade starcu vrč. Vrč pođe od ruke do ruke. Semjon uze vrč u ruke, prekrsti se, gutne i nasmije se.

— Šta se smiješ?

— Ništa ... Tako. Sjetio sam se nečeg smiješnog.

Semjon podigne glavu prema natrag, rastvori svoja velika usta i zahihoće.

— Plemkinja je dolazila? — upita on, gledajući iskosa Stepana. — A? Što je govorila? A? Ha, ha!

Stepan pogleda Semjona i jako pocrveni.

— Petnaest srebrnih daje, — reče starac.

— Ih, ti! I stotinu bi dala, samo kad bi zatražio! Ubio je bog!

Semjon namignu okom i istegnu se.

— Eh, kad bih ja imao takvu ženu! — produžavao je on. — Isisao bih je, đavolicu! Sok iscijedio! Bbb...

Semjon se naježio, udario Stepana po ramenu i nasmijao se.

— Tako je to, dušice! Strašno si zbunjen! Ovakvi kao ja se ne zbunjuju lako! Budala si ti, Stepka! Uh, kakva budala!

— Naravno da je budala! — rekao je otac.

Opet se začulo jecanje.

— Opet ta tvoja žena plače! Znaš, ljubomorna je, boji se golicavih stvari! Ne volim bapski vrisak. Kao da je nožem režeš! Eh, babe, babe! I na koju sliku i priliku vas je bog stvorio? I u kakvu svrhu? Hvala za večeru, poštovana gospodo! Sad bi vinca popio da mogu divne snove sanjati! U tvoje plemkinje, vjerojatno, ima vina ko vode u moru! Možeš da piješ — a ne ćeš!

— Ti si, Senjka, bezosjećajna životinja.

Rekavši to, Stepan je uzdahnuo, prebacio preko ramena pokrivač, i izišao iz kućice na dvorište. Za njim je odmah izišao i Semjon.

Nad dvorištem se tiho, nečujno spuštala ljetna ruska noć. Iza dalekih brežuljaka izlazio je mjesec. Ususret su mu plivali razbarušeni oblaci sa srebrnim okrajcima. Nebosklon je poblijedio, i svom njegovom širinom razlila se blijeda, prijatna zelen. Zvijezde su lako treperile i, kao da se plaše mjeseca, uvukle su u sebe svoje male zrake. Od rijeke se na sve strane širio vlažni zrak, koji je golicao obraze. U kućici oca Grigorija otkuca devet sati na satu, koji se čuo u cijelom selu. Židov-krčmarčić je šumno zatvorio prozore i izvjesio nad vrata prljavi fenjerčić. Na ulici i u dvorištima nije bilo ni žive duše, nikakva šuma... Stepan prostre pokrivač na travu, prekrsti se i legne, stavivši si laktove pod glavu. Semjon se nakašlje i sjedne do njegovih nogu.

— Hm-da... — progovori on.

— Bio sam danas kod... Pošutjevši na časak Semjon sjede udobnije, zapali malu cigaru i progovori: Trofima... Pio sam pivo. Tri butelje sam popio. Hoćeš li zapaliti, Stepa?

— Ne ću!

— Duhan je dobar. Pio bih sada čaja! Jesi li ti kod plemkinje pio čaj? Dobar? Sigurno je jako dobar? Vjerojatno košta pet rubalja funta. A ima i takvoga čaja, koji košta sto rubalja jedna funta. O, bože, ima. Iako nisam pio, znam da ima. Kad sam u gradu služio, vidio sam... Jedna je plemkinja pila. Samo miris kakav mu je! Mirisao sam ga. Hoćemo li sutra plemkinji?

— Pusti me!

— Zašto se ljutiš? Ja se ne šalim, samo pitam. Ne valja se srditi. Samo zašto da ne ideš, baš si čudak! Ne razumijem! I novaca ima mnogo, i hrana je dobra, i piti koliko ti srce zaželi... Pušit ćeš njene cigarete, čaj ćeš dobar piti...

Semjon je malo zašutio, a onda nastavio:

— I lijepa je ona. Loše je vezati se s kakvom starom, a s ovakvom — sreća! (Semjon otpljunu i pošuti.) Vatrena žena! Najvatrenija vatra! Vrat joj je predivan, tako mek...

— A nije li to grijeh? — upita odjednom Stepan, okrenuvši se Semjonu.

— Gri-ijeh? Zašto grijeh? Siromašnom čovjeku ništa nije grijeh.

— Pa u pakao će, dođavola, i siromašan otići, ako... A zar sam ja siromah? Nisam ja siromah.

— Ta kakav ti je to grijeh? Ta ne ideš ti za njom, nego ona za tobom! Strašljivče jedan!

— Razbojnik si, i razbojnički rasuđuješ...

— Glup si ti čovjek! — reče, uzdišući, Semjon. — Glup! Ne shvaćaš svoje sreće! Ne osjećaš! Novaca, valjda, imaš mnogo... Znači, nisu ti potrebni novci.

— Potrebni su mi, ali ne tuđi.

— Ne ćeš ti ukrasti, nego će ti ona sama, vlastitom rukom dati. Ali što da s tobom, glupanom, razgovaram. Kao glavom o zid... S tobom se jedino ulje na octu može razvodnjavati.

Semjon ustade i protegnu se.

— Kajat ćeš se, ali će biti kasno! Ja za tebe poslije toga ne ću ni da znam. Nisi mi brat. Vrag neka te nosi... Vozi se sa svojom glupom kravom...

— Zar je Marja krava?

— Da, Marja.

— Hm... Ti nisi vrijedan da toj kravi poljubiš papuču. Odlazi!

— I tebi bi bilo dobro, i... nama bi bilo dobro. Budala!!

— Odlazi!

— I otići ću... Ne vrijediš da te se istuče!

Semjon se vratio, i, zviždajući, odgegao se kućici. Za pet, šest minuta kraj Stepana je zašumjela trava. Stepan podignu glavu. K njemu je dolazila Marja. Marja je prišla, postajala, i legla zatim uporedo sa Stepanom.

— Ne idi, Stepa! — prošaptala je. — Ne idi, rođeni moj! Izgubit ću te. Malo joj je, prokletnici, Poljaka, još si joj i ti potreban. Ne odlazi k njoj, Stepuška!

— Ne dosađuj!

Na Stepanovo lice, poput sitne kiše, kanuše Marjine suze.

— Ne ubijaj me, Stepane! Ne uzimaj taj grijeh na dušu. Voli samo mene, ne odlazi k drugima. Sa mnom te je svezao bog, sa mnom i živi. Sirota ja... Imam samo tebe jedinoga.

— Odlazi! Aa... satano! Rekao sam — ne ću ići!

— Da, da... I ne idi, mileni! Ja sam trudna, Stepuška... Doći će uskoro djeca... Ne odbacuj nas, bog će te kazniti! Otac sa Semkom stalno navija da pođeš k njoj, ali ti ne idi... Ne gledaj na njih. To su zvijeri, a ne ljudi.

— Spavaj!

— Spavam, Stepka... Spavam.

— Marja! — začuo se Maksimov glas. — Gdje si? Dođi, mati te zove.

Marja skoči, popravi kose i pobježe u kućicu. Stepanu polako priđe Maksim. On se već bio svukao i u donjem rublju je bio sličan mrtvacu. Mjesec je bljeskao na njegovoj čeli i svijetlio po njegovim ciganskim zubima.

— Ideš li plemkinji sutra ili prekosutra? — upita on Stepana.

Stepan nije odgovarao.

— Ako ćeš ići, onda idi sutra, i to ranije. Jer, konji nisu očišćeni. I ne zaboravi da je obećala petnaest rubalja. Za deset ne idi.

— Ja ne idem nikako, — reče Stepan.

— Zašto?

— Eto tako... Ne želim...

— Zbog čega?

— Znate i sami.

— Onda... Čuješ, Stepa, nemoj da te moram pod stare dane mlatiti!

— Udrite.

— Smiješ li ti tako odgovarati roditeljima? Kome odgovaraš? Čuješ ti! Još ti se majčino mlijeko pod nosom nije osušilo, a takve grubosti govoriš ocu.

— Ne ću ići i gotovo! U crkvu idete, a ne bojite se grijeha.

— Tebe, glupana, hoću da opskrbim! Novu kućicu treba graditi, ne treba li? Što li misliš? Kome ćeš otići po drva? Streljčihi valjda? Kod koga ćeš uzeti novac na zajam? Kod nje ili ne kod nje? Ona će dati i šume i novaca. Nagradit će te!

— Neka druge nagrađuje. Meni nije potrebno.

— Izmlatit ću te!

— No, pa udarite! Udrite!

Maksim se nasmijao i pružio ruku naprijed. U ruci mu je bio korbač.

— Odalamit ću te, Stepane.

Stepan se prevrnuo na drugi bok i načinio se kao da mu smetaju da spava.

— Onda ne ideš? Govoriš li to uistinu?

— Uistinu. Ubio me bog ako odem.

Maksim podigne ruku i Stepan na ramenu i licu osjeti strašnu bol. On skoči kao da je poludio.

— Ne tuci, tatice! — zaviče on. — Ne tuci! Čuješ li? Ne udaraj!

— A šta?

Maksim razmisli i još jednom udari Stepana. Udario ga je i treći puta.

— Slušaj oca, kad on zapovijeda! Hoćeš li ići, nitkove?

— Ne tuci! Čuješ li?

Stepan zajauka i brzo legne na pokrivač.

— Ići ću! Dobro! Otići ću... Samo pazi! Ne ćeš imati sreće u životu! Proklet ćeš ga!

— Dobro. Zbog sebe ćeš poći, a ne zbog mene. Nije nova kućica potrebna meni, nego tebi. Rekao si — neka udarim, no, i udario sam.

— O... otići ću! Samo... samo ćeš zapamtiti taj korbač!

— Dobro. Samo ti straši. Reci mi još jednom!

— Dobro... Ići ću...

Stepan prestade jaukati, prevrnu se na trbuh i zaplače tihano.

— Trzati ramenima si počeo! Počeo cmizdriti! Deri se jače! Sutra ćeš ranije otići. Uzmi za mjesec dana unaprijed. I za četiri dana, što si odslužio, uzmi. Bit će onoj tvojoj kobili za rubac. A za korbač se ne ljuti. Otac sam ti... Ako hoću — tučem, ako hoću — milujem. Tako ti je to. Spavaj!

Maksim pogladi bradu i vrati se u kuću. Stepanu se učini, da je Maksim, ušavši u kućicu, rekao: »Izmlatio sam ga!« Začuo se Semjonov smijeh.

U kućici oca Grigorija je tužno zasvirao raštimani fortepiano: u devet sati se popadija obično bavila muzikom. Selom se razlijegoše tihi, čudni zvuci. Stepan ustade, preskoči preko plota i pođe niz ulicu. Išao je prema rijeci. Rijeka se ljeskala kao živa, i odražavala u sebi nebo s mjesecom i zvijezdama. Uokolo je vladala mrtvačka tišina. Ništa se nije micalo. Tek pokatkada je zriknuo zričak... Stepan je sjeo na obali, iznad same vode, i podupro glavu šakom. Mračne misli, jedna iza druge, zakovitlaše se po njegovoj glavi.

Na drugoj strani rijeke izdizale su se visoke, stasite topole, koje su okruživale gospodski vrt. Kroz drveće je provirivao plamičak s gospodskog prozora. Plemkinja je, vjerojatno, još bila budna. Stepan je, sjedeći na obali, mislio sve dotle, dok nisu lastavice počele lijetati nad rijekom. Podigao se tek onda, kad se u rijeci nije više odražavao mjesec, nego izlazeće sunce. Podigavši se, on se umio; pomolio se, okrenuvši se prema istoku i brzo, odlučnim korakom zakoračio niz rijeku prema prelazu. Prešavši preko plitkog prelaza, on upravi svoj korak gospodskom dvoru...

II.

— Je li Stepan došao? — upitala je, probudivši se drugi dan, Jelena Jegorovna.

— Došao je! — odgovorila je sobarica.

Strjelkova se nasmijala.

— A-ha... Dobro. Gdje je sada?

— U konjušnici.

Plemkinja skoči s kreveta, brzo se obuče i pođe u blagovaonicu popiti kavu. Strjelkova je izgledala još mlada, mlađa negoli je bila. Jedino su oči odavale, da je ona već uspjela proživjeti veći dio ženskoga vijeka, da ima više od trideset. Oči su joj kestenjave, duboke, sumnjičave, više muške nego ženske. Lijepa nije bila, ali se mogla dopasti čovjeku. Lice joj je bilo punašno, zdravo, a vrat, o kojem je govorio Semjon, i grudi, bijahu joj prekrasni. Kad bi Semjon znao za cijenu divnih nožica i ručica, on sigurno ne bi prešutio ni o nogama i rukama plemkinje. Sva je bila odjevena u jednostavno, lagano, ljetno odijelo. Frizura joj je najjednostavnija. Strjelkova je bila lijena i nije voljela gubiti vrijeme zbog toalete. Imanje, na kojem je živjela, pripadalo je njezinom bratu, neženji, koji je živio u Petrogradu i jako rijetko razmišljao o svom imanju. Ona je živjela na njemu od onda, kad se rastala s mužem. Njezin muž pukovnik Strjelkov, vrlo čestiti čovjek, također je živio u Petrogradu i mislio o svojoj ženi manje, nego njezin brat o svom imanju. Ona se rastala s mužem, ne proživjevši s njim ni godinu dana. Ona ga je prevarila dvadeset dana nakon vjenčanja.

Sjednuvši da popije kavu, Strjelkova je zapovjedila da pozovu Stepana. Stepan se pojavio i stao kraj vrata. Bio je blijed, neočešljan, i gledao je kao što gleda uhvaćeni vuk: srdito i mračno. Plemkinja ga pogleda i malo pocrvenje.

— Zdravo, Stepane! — reče ona, nalijevajući si kavu. — Reci, molim te, kakve ti to makinacije praviš? Zbog kakvoga razloga si otišao? Bio četiri dana i otišao! Otišao, a da ne zapitaš. Morao si pitati!

— Ja sam pitao, — promuca Stepan.

— Koga si pitao?

— Feliksa Adamiča.

Strjelkova pošuti, a onda zapita:

— Rasrdio si se, što li? Odgovaraj, Stepane! Ja te pitam. Jesi li se razljutio?

— Kad vi ne biste govorili takvih riječi, ja ne bih otišao. Ja sam tu zbog konja, a ne zbog...

— O tome ne ćemo govoriti... Ti me nisi shvatio, eto to je. Ne valja da se ljutiš. Ja nisam rekla ništa tako osobita. A ako sam i rekla nešto takvo, što ti nalaziš da je uvredljivo za tebe, onda ti... onda ti... Ta ja svejedno... Imam pravo da kažem i suvišno... Hm... Ja te plaćam. Nadam se, da između nas i tebe sad ne će biti nikakova nesporazumka.

Stepan se okrene i zakorači natrag.

— Počekaj, počekaj! — zaustavi ga Strjelkova. — Evo šta, Stepane... Ja imam novu kočijašku odoru. Uzmi je i obuci, jer ta, što je na tebi, nije ni za što. Moja je odora lijepa. Poslat ću ti je po Teodoru.

— Slušam.

— Kakvo ti je lice. Još se uvijek duriš? Zar je tako uvredljivo? No, dosta... Više ništa... Kod mene ćeš dobro živjeti... Bit ćeš sa svime zadovoljan. Ne ljuti se... Ne ljutiš se?

— A šta se mogu ljutiti?

Stepan mahnu rukom, mignu očima i okrene se.

— Što ti je Stepane?

— Ništa... A zar se ja mogu ljutiti? Ja se ne smijem ljutiti...

Plemkinja se podignu, napravi zabrinuto lice i priđe Stepanu.

— Stepane, ti... ti plačeš?

Plemkinja ga uhvati za rukav.

— Što ti je Stepane? Što ti je? Ta govori, konačno? Je li te tko uvrijedio. Njoj pođoše suze na oči.

— No hajde!

Stepan mahnu rukom, zamiga očicama i zaplače.

— Gospodarice! — promrmlja on. — Voljet ću te... Bit ću sve šta hoćeš! Spreman sam! Samo im ne daj, prokletnicima, ništa! Ni kopjejke, ni treščice! Sa svime se slažem! Prodat ću dušu nečistom, samo im ne daj ništa!

— Kome to?

— Ocu i bratu... Ni treščice! Neka krepaju, prokletnici, od bijesa!

Plemkinja obriše oči, nasmija se glasno.

— Dobro, — reče ona. — No idi! Odmah ću ti poslati tvoju odoru.

Stepan iziđe.

»Kako je dobro što je on glup! — pomisli ona gledajući za njim i uživajući u njegovim širokim ramenima. — On me oslobodio objašnjavanja... On je prvi progovorio o »ljubavi«...

Pred veče, kad je zapadajuće sunce oblijevalo nebo purpurom, a zemlju zlatom, po beskrajnom stepskom putu od sela prema horizontu jurili su, kao bijesni, strjelkovski konji... Kočija je poskakivala kao lopta i nemilosrdno lomila na svom putu raž, koja je nadvila nad put svoje teške klasove. Na kozliću je sjedio Stepan, bijesno udarao po konjima i, činilo se, htio da pokida vođice na tisuću komada. Bio je vrlo ukusno odjeven. Bilo je vidljivo da je za njegovu toaletu bilo potrošeno mnogo vremena i novaca. Skupi baršun i crveni gradl dobro su odgovarali njegovoj stasitoj figuri. Na grudima mu je visio lanac s privjescima. Skladne čizme bile su očišćene najboljom pastom. Kočijaški šešir s paunovim perom jedva se dodirivao njegovih plavih kosa. Lice mu je izražavalo tupu pokornost, ali u isto vrijeme i divlji bijes, kojega žrtve bijahu konji... U kočiji je, razvalivši se, sjedila plemkinja i punim plućima udisala svježi zrak. Na obrazima joj je igralo crvenilo... Osjećala je da se naslađuje životom.

— Ozbiljno, Stepa! Ozbiljno! — podvikivala je. — Tako! Potjeraj! Kao vjetar! Da je pod točkovima bio kamen, iz njega bi vrcale iskre... Selo se udaljavalo sve više i više... Sakriše se kućice, sakriše se gospodski ambari... Ni zvonik se skoro nije više vidio... Na kraju se selo pretvorilo u traku dima i potonulo u daljini. A Stepan je samo tjerao i tjerao. Htio je da ode što dalje od grijeha, kojega se tako bojao. Ali ne, grijeh je sjedio iza njegovih ramena, u kočiji. Stepan nije mogao izmaknuti. Te večeri su stepa i nebo bili svjedoci prodaje njegove duše.

Oko jedanaest sati su konji jurili u obratnom pravcu. Logov je hramao, a prednjak je bio sav pokriven pjenom.

Plemkinja je sjedila u uglu kočije, s poluzatvorenim očima, i stiskala se u svom ogrtaču. Na usnama joj je poigravao zadovoljni smiješak. Disala je tako lako, mirno. Stepan je vozio i mislio da umire. U glavi mu je bilo prazno, magleno, a u grudima ga je izjedala tuga... Svaki dan pred veče su se iz konjušnice izvodili odmoreni konji. Stepan ih je uprezao u kočiju i vozio do vrtnih vratašca. Iz vratašaca je izlazila vesela plemkinja, sjedala u kočiju — i počinjao je bijesni let. Ni jedan dan nije prošao bez te vožnje. Na Stepanovu nesreću, nije bilo ni jedne kišne večeri, koje on ne bi morao voziti.

Poslije jedne od tih vožnji Stepan je, vrativši se iz stepe, izišao iz dvorišta i pošao šetati po obali. U glavi mu se, po običaju, maglilo, nije bilo ni jedne misli, a u srcu ga je izjedala strašna tuga. Noć je bila lijepa, tiha. Laki miris pronosio se zrakom koji je nježno poigravao po njegovu licu. Stepan se sjetio sela, koje se crnilo iza rijeke, ispred njegovih očiju. Sjetio se kućice, vrta, svog konja, klupe, na kojoj je spavao sa svojom Marjom i bio tako zadovoljan... Zahvatila ga je neizreciva bol...

— Stepa! — začuo je slabi glas.

Stepan se ogledao. Njemu je prilazila Marja. Ona je tek prešla gaz i u rukama je držala papuče.

— Stepa, zašto si otišao?

Stepan ju tupo pogleda i okrene se.

— Stepuška, kome si me, sirotu, ostavio?

— Bježi!

— Ta bog će kazniti, Stepuška! Tebe će kazniti! Poslat će ti tešku smrt, bez pokajanja. Zapamtit ćeš moje riječi! Stric Trofim je živio sa soldatušom — sjećaš li se? — i kako je umro? Ne daj gospode!

— Zašto si došla? Eh...

Stepan učini dva koraka naprijed. Marja se uhvati s obje ruke za njegov kaput.

— Ta tvoja sam žena, Stepuška! Ne možeš me tako odbaciti! Stepuška!

Marja zaplače.

— Mili moj! Noge ću ti prati i vodu piti! Hajdemo kući!

Stepan se trgnu i udari Marju šakom; udario ju je tako, od tuge. Udarac ju je zgodio po trbuhu. Marja jauknu, uhvati se za trbuh i sjedne na zemlju.

— Oh! — prostenje ona.

Stepan mignu očima, uhvati se šakom za sljepočice i, ne ogledajući se, pođe prema dvorištu.

Došavši u konjušnicu, on se svali na klupu, položi si jastuk preko glave i ugrize se do krvi u ruku.

U to vrijeme sjedila je plemkinja u svojoj spavaonici i odgonetavala: hoće li sutra naveče biti lijepo vrijeme ili ne će? Karte su govorile, da će biti lijepo vrijeme.

III.

Rano ujutro Rževecki se vraćao kući od susjeda, kod kojega je bio u gostima. Sunce još nije bilo izašlo. Bilo je oko četiri sata ujutro, ne više. Rževeckomu je šumilo u glavi. On je upravljao konjem i lagano se njihao. Polovicu puta morao je ići kroz šumu.

— Kakva đavolština? — pomisli on, prilazeći imanju, na kojem je bio upravitelj. — To netko šumu siječe!

Iz šumskih krošnja dopiralo je do ušiju Rževeckoga udaranje i tresle su se grane. Rževecki naoštri sluh, promisli, opsuje, nespretno siđe s trkaćih kolica i pođe u šumu.

Semjon Žurkin je sjedio na zemlji i sjekirom odsijecao zelene grane. Oko njega ležale su tri odsječene jošike. Po strani stajao je konj upregnut u zapregu, i jeo travu. Rževecki spazi Semjona. Odmah nestade mamurnosti i pospanosti. On poblijedi i skoči pred Semjona.

— A što ti to radiš? A? — zaviknu on.

— A što ti to radiš? A? — odvrati jeka.

Ali Semjon nije odgovarao ništa. On zapali cigaru i nastavi svoj posao.

— Što radiš, podlače, pitam te?

— Zar ne vidiš? Zar su ti oči ispale?

— Što-o-o? Što si rekao?! Ponovi!

— To sam rekao, da ideš dalje!

— Što, što, što?

— Odlazi odavle! Nemaš zašto da vičeš...

Rževecki pocrvenje i slegnu ramenima.

— Kako ti to? Pa kako smiješ?

— A eto tako smijem. A što ti? Nisi se uplašio! Mnogo vas je! Ako svakoga podilazite, onda je za to mnogo potrebno...

— Kako ti smiješ sjeći šumu? Je li tvoja?

— Nije ni tvoja.

Rževecki je podigao nagajku,[1] ali nije udario Semjona samo zato, što mu je ovaj pokazao na sjekiru.

— Ne znaš li ti, svinjo, čija je to šuma?

— Znam, pane! Strjelčihina je šuma, sa Strjelčihom ću i govoriti. Njezina je šuma, pred njom ću i odgovarati. A ti, šta si mi ti? Lakaj! Služnik! Tebe ne poznam. Odlazi, prolazi! Marš.

Semjon strese cigaretu o sjekiru i otrovno se nasmija. Rževecki pobježe kolima, udari vođicama, i kao strijela poleti prema selu.

U selu on pokupi prisutne ljude i požuri s njima na mjesto prijestupa. Ljudi uhvatiše Semjona pri njegovu poslu. U času se stvar razbuja. Javiše se starosta, podstarosta, pisar i sudski. Napisaše nekoliko papira. Potpisao se Rževecki, prisilili su i Semjona da se potpiše. Semjon se samo podsmjehivao.

Prije ručka Semjon se prijavi plemkinji. Ona je već znala o sječi. Ne pozdravivši, on poče tako, da se ne može živjeti, da Poljak tuče, da je on samo tri drvca, i t. d.

— Kako ti smiješ tuđu šumu sjeći? — uskipje plemkinja.

— On nas samo muči, — riknu Semjon, ulagujući se gnjevnoj plemkinji i želeći pod svu cijenu da optuži Poljaka. — Ne kažeš ni riječi — a on tres! Zar se tako može? I ćudljiv je do zla boga! Tako se ne može... Ta i mi smo ljudi.

— Kako ti smiješ moju šumu sjeći, pitam te ja? Nitkove!

— Ta on vam je nalagao, gospodarice! Ja sam, istina... sjekao... Priznajem... Ali zašto se on tuče!

U plemkinji zaigra plemićka krv. Ona zaboravi da je Semjon Stepanov brat, zaboravi svoj dobar odgoj, zaboravi sve na svijetu, i udari Semjona po obrazu.

---

[1] Nagajka — pleteni kozački korbač.

— Pokupi odmah svoju mužičku njušku! — kriknu ona. — Odmah napolje!

Semjon se zbunio. On nikako nije očekivao takav skandal.

— Zbo-ogom! — reče on i duboko uzdahnu. — Ta što da se radi! Što!

Semjon zamrmlja i iziđe. Zaboravi čak i kapu nadjeti, kad iziđe na dvorište.

Nakon dva sata plemkinji se prijavi Maksim. Lice mu bijaše istegnuto, oči turobne. Na licu mu se vidjelo da je došao da napriča ili nalaže nešto drsko.

— Što ćeš? — upita plemkinja.

— Zdravstvujte! Ja, gospodarice, dođoh zbog toga, da vas zamolim. Šumice bi, gospodarice, htio bih Stepanu kućicu sagraditi, a nemam drveta. Da dadete daskica.

— Što bi? Izvoli.

Maksimovo lice zasja.

— Moram kućicu graditi, a nema drveta. Najgora stvar! Sjedneš šči da srčeš, a šči nema. He-he. Daskica ... tesa ... Semka je tu nabrbljao gluposti ... Ta vi se ne ljutite, gospodarice. Budala je on budalasta. Glupost mu se iz glave još nije isparila. Takav čovjek. Znači, zapovijedate, gospodarice, da odem po drvo?

— Otiđi.

— Onda vi Feliksu Adamiču izvolite reći. Daj vam, bog zdravlja! Sad će Stepka kućicu imati.

— Samo, ja ću skupo prodati, Žurkine! Ja šume, sam znaš, ne prodajem, potrebna mi je, a ako prodajem, onda skupo.

Maksimovo lice se iskrivi.

— To jest kako?

— Pa tako. Prvo i prvo, hoću odmah novce, a drugo ...

— Za novac ja ne želim.

— A kako ti želiš?

— Ta znate kako ... Znate već. Kakav novac sada da ima mužik? Groš, a i toga nema.

— Zabadava ja ne dam.

Maksim stegne kapu šakom i poče gledati u strop.

— Vi to uistinu govorite? — upita on, pošutjevši.

— Uistinu. Imaš li još što da kažeš?

— Što da ja kažem? Šume ne date, onda zašto da s vama i govorim? Zbogom. Samo uzalud ne date šume... Požalit ćete... Popljujte me, ako ne ćete požaliti... Je li Stepan u konjušnici?

— Ne znam.

Maksim značajno pogleda plemkinju, nakašlja se, pokloni se i iziđe. Sav se stresao od zlobe.

— Vidi, vidi kakva si ti hulja! — pomisli on i pođe u konjušnicu.

U to vrijeme je u konjušnici Stepan sjedio na klupi i lijeno, sjedećke, čistio bok konja, koji je stajao pred njim. Maksim ne uđe u konjušnicu, nego stade kod vrata.

— Stepane! — reče on.

Stepan je šutio ne gledajući oca. Konj se pomaknu.

— Spremaj se kući! — reče Maksim.

— Ne ću.

— Smiješ li tako meni govoriti?

— Ako govorim, znači da mogu.

— Ja ti zapovijedam!

Stepan skoči i zalupi vrata konjušnice Maksimu pred nosom.

Uveče dotrča Stepanu iz sela dječak i ispriča mu da je Maksim protjerao Marju iz kuće, i da Marja ne zna gdje će prenoćiti.

— Ona sad sjedi kraj crkve i plače, — pričaše malac, — a oko nje se kupi narod i grdi te.

Drugi dan ujutro, kad su u gospodskom domu još spavali, Stepan obuče svoje staro odijelo i pođe u selo. Zvonilo je za liturgiju. Bila je nedjelja ujutro, svijetla, vesela, — samo da živiš i da se veseliš! Stepan prođe kraj crkve, tupo pogleda na zvonik i pođe prema krčmi. Krčma se, na nesreću, otvara ranije od crkve. Kad on uđe u krčmu, kod tezge su već stajali pijanice.

— Votke! — zapovjedi Stepan.

Nališe mu votke. On ispije, posjedi malo, i opet ispije. Stepan se napio i počeo častiti. Počelo je bučno pijančevanje.

— Dobivaš li veliku plaću kod Strjelčihe? — upita Sidor.

— Koliko trebam da dobijem. Pij, magarče!

— Dobra stvar. Sretan ti praznik, Stepane Maksimiču! Sretna ti nedjelja. A što vi?

— I ja ... I ja pijem ...

— Vrlo mi je milo ... Sve je to, pravo govoreći, jako sretno i zasljepljujuće, Stepane Maksimiču! A dopustite da vas zapitam, dobivate li deset rubalja?

— Ha-ha! Zar može gospodin da živi s deset srebrnjaka? Što ti govoriš? On dobiva stotinu.

Stepan pogleda toga, koji je to rekao i prepozna u njemu brata Semjona, koji je sjedio u kutu na klupi, i pio. Iza Semjona je provirivala pijana fizionomija crkvenjaka Manafuilova i pakosno se smijala.

— Dopustite da vas zapitam, gospodine, — progovori Semjon, skidajući kapu — ima li plemkinja dobre konje ili nema? Da li vam se sviđaju?

Stepan si šuteći nali votke i šuteći ispi.

— Pretpostavljam da su jako dobri, — produžavaše Semjon. — Samo šteta što nema kočijaša. Bez kočijaša nema tog ...

Manafuilov priđe Stepanu i strese glavom.

— Ti ... Ti ... Svinjo! — reče on. — Svinjo. I ne bojiš li se grijeha? Pravoslavni! Njemu to nije grijeh? A što je rečeno u svetom pismu, a?

— Bježi budalo!

— Budala ... Zato si ti pametan. Kočijaš, koji nije kod konja. He-he ... Ona vam i kavu nosi?

Stepan se razmahnu i udari Manafuilova bocom po velikoj glavi. Manafuilov se zaljulja, ali produži:

— Ljubav! Kakav je to osjećaj ... Pf ... Žao mi je što se ne mogu oženiti. Bio bi plemić! A od njega bi, momci, ispao slavni plemić! Strogi plemić, obrazovan!

Začu se smijeh. Stepan mahnu drugi put i udari bocom po istoj glavi. Manafuilov se zaljulja i ovaj puta pade.

— Zašto se ti tučeš? — zakriča Semjon napadajući brata. — Vjenčaj se, a onda se tuci! Momci, zašto se on tuče? Zašto se tučeš, pitam te?

Semjon namignu očima, uhvati Stepana za prsa i udari ga ispod pleća. Podiže se Manafuilov i poče mahati svojim dugim prstima Stepanu pred očima.

— Momci! Tučnjava! O, bože, tučnjava! Navali!

U krčmi zagrajaše. Razgovor se miješao sa smijehom.

Pred vratima krčme skupio se narod. Stepan uhvati Manufuilova za okovratnik i izbaci ga kroz vrata. Crkvenjak ciknu i kao lopta se otkotrlja po stepenicama. Uokolo se zasmijaše jače. U krčmu se nabi masa naroda. Sidor se umiješa, ne zbog sebe, i, sam ne znajući zašto, udari Stepana po leđima. Stepan uhvati Semjona za rame i baci ga na vrata. Semjon udari glavom o rub, strči po stepenicama i pade krvava lica u prašinu. K njemu priskoči brat i zapleše po njegovu trbuhu. On zapleše bijesno, s nasladom, visoko poskakujući. Dugo je on skakao...

Zazvoniše »dostojno«.[1] Stepan pogleda uokolo. Oko njega su stršala lica, koja su se smijala: jedno bijaše pijanije i raspojasanije od drugoga. Gomila lica! Sa zemlje se dizao razbarušeni i okrvavljeni Semjon sa stisnutim pesnicama i zvjerskim licem. Manafuilov je ležao u prašini i plakao. Prašina mu je oblijepila oči. Okolo je bilo vrag zna koliko ljudi!

Stepana uhvati užas. Učini mu se, ako ga stignu, da njim.

— Drž, drž! — zaviknuše za njim. — Uhvati ga! Ubio je!

Stepana uhvati užas. Učini mu se ako ga stignu, da će ga zasigurno ubiti.

On potrči brže.

— Hvataj! Drži ga!

On je, sam ne primjećujući toga, dotrčao do očinskog doma. Vrata su bila širom otvorena, i oba krila su podrhtavala od vjetra... On utrča u dvorište. Na gomili iverja i trijesaka, tri koraka od vrata, sjedila je njegova Marja. Skupivši noge pod sebe i pruživši naprijed svoje nemoćne ruke, ona nije dizala pogleda sa zemlje. Ugledavši Marju, u uznemirenom i pijanom sjećanju Stepanovu odjednom promaknu svijetla misao...

Pobjeći odatle, pobjeći dalje od te siromašne, blijede kao smrt, utučene žene, koja ga žarko ljubi. Pobjeći dalje od tih neljudi, na Kuban, na primjer... A kako je lijep Kuban! Ako se može vjerovati pismima strica Petra, kako je divan prostor na Kubanskim stepama! I život je tamo slobodniji, i ljeto je dulje, i ljudi su bolji... U prvo vrijeme će oni, Stepan i Marja, živjeti kao radnici, a zatim će si kupiti svoju

[1] Dostojno — crkveni hvalospjev, pri kojemu se zvoni.

zemljicu. Tamo ne će biti s njima ni ćelavog Maksima s ciganskim očima, ni zlobnog i pijanog Semjona...

S tom mišlju on priđe Marji i zaustavi se pred njom... A glava je u isto vrijeme brujala od pijanstva, pred očima su mu titrale crvene mrlje, po cijelom tijelu je osjećao bol.. Jedva je stajao na nogama...

— Na Kuban... to... — progovori on, osjećajući da mu jezik gubi sposobnost da govori... — Na Kuban... Stricu Petru... Znaš? Onom, koji je pisma pisao...

Ali nije se moglo! Raspršio se u prah Kuban... Marja je podigla svoje oči, koje su molile, prema njegovu blijedom, izludjelom licu, koje je napola bilo skriveno odavno nepočešljanim kosama, i podigla se... Usnice su joj zadrhtale...

— To si ti, razbojniče? — zajauče ona. — Ti? Njušku su ti, znači, u krčmi rasparali? Prokletniče! Mučitelju moj. Neka ti bude na onom svijetu tako, kao što si dopustio da bude meni, zlikovče! Ubio si me, sirotu.

— Šuti!

— Okrutnici! Ne žalite duše kršćanske! Izmučili ste me sasvim, razbojnici...

Dušegubac si ti, Stepka! Majka božja će te kazniti! Počekaj! Ne ćeš proći samo tako! Ti misliš da se samo ja mučim? Nemoj misliti... I ti se mučiš...

Stepan žmirnu očima i zaljulja se.

— Šuti! No, Hrista radi!

— Pijanice! Znam za čije novce si se opio... Znam, razbojniče! Piješ od veselja. Znači, tebi je veselo?

— Šuti, Maška! No...

— A zašto si došao? Što ti treba? Jesi li došao da se pohvališ? Znam i bez hvalisanja... Sav svijet zna... Oči ti, izgleda, stalno paraju, prokletniče...

Stepan lupnu nogom, zaljulja se, i, izbuljivši oči, gurnu Marju laktom...

— Šuti, velim ti! Ne ujedaj za srce!

— Baš ću govoriti! Ti ćeš se tući? No, pa šta?... Tuci... Tuci sirotu. Samo je jedan kraj... Znam da ne ću dočekati nikakve ljubavi. Udaraj... Dotuci, razbojniče! Šta sam ti ja potrebna? Ti imaš plemkinju ... Bogatu... Lijepu... Ja

sam prostakinja, a ona plemkinja... Što ne udariš, razbojniče?

Stepan zamahnu i svom snagom udari šakom po Marjinu licu, koje se iskrivilo od gnjeva. Pijani udarac je zahvati po sljepočici. Marja se zanjiše, i, ne pustivši od sebe glasa, svali se na zemlju. Dok je padala, Stepan je udari još jednom po prsima.

Muž se nagnu nad toplo, ali već umrlo tijelo žene, pogleda mutnim očima u njeno ispaćeno lice i, ništa ne shvatajući, sjede uz trup.

Sunce se već podiglo ponad kuća i palilo. Vjetar postade vruć. U sparnom zraku visjela je teška tuga, kad je razgnjevljeni narod u gustoj gomili okružio Stepana i Marju... Vidjeli su, shvatili su, da se tu radi o ubistvu, ali oči im nisu htjele vjerovati. Stepan je mutnim očima pogledavao gomilu, škripao zubima i mrmljao besmislene riječi. Nitko se nije latio da sveže Stepana. Maksim, Semjon i Manafuilov stajahu u gomili i pritiskahu se jedan uz drugoga.

— Zbog čega ju je? — pitali su oni, blijedi kao smrt.

Mati je letjela okolo i jaukala...

O događaju javiše plemkinji. Plemkinja uzdahnuvši, uhvati bočicu sa alkoholom, ali ne pade u nesvijest.

— Strašan narod! — prošapta ona. — Ah, kakav narod! Svinje! Čekaj! Ja ću im pokazati! Sad će saznati kakva sam ja ptica!

Pojavio se Rževecki da je utješi. On ju je i utješio i zauzeo opet svoje mjesto, koje mu je kapriciozna plemkinja uskratila zbog Stepana. Unosno, toplo i za njega najprikladnije mjesto. Deset puta godišnje su ga protjeravali s tog mjesta i deset puta su mu platili odstupninu. I dobrano su platili.

ŽIVA IMOVINA

(Posvećeno F. F. Popudoglu)

I.

Groholjski zagrli Lizu, izljubi joj sve prstiće izgrizenih ružičastih noktiju, pa je posadi na divan, presvučen jeftinim samtom. Liza premetne nogu preko noge, prekriži ruke pod glavu i legne.

Groholjski sjedne na stolac uz divan i prigne joj se. Živ se pretvori u pogled.

Kako mu se ona ljepušna učinila, obasjana zracima sunca na zalazu!

Sunce na zalazu, blago zaljeveno purpurom, cijelo se cjelcato vidjelo u prozoru.

Ono je jarkim svijetlom, što ne zablješćuje oči, obasjalo i zakratko navuklo pozlatu preko čitave gostinjske sobe i Lize u taj mah.

Groholjski se zaljubio. Liza nije bogzna kakva ljepotica. Istina, njeno majušno, mačje lice, s kestenjastim očima i prćastim nosićem, jedro i čak pikantno, njena rijetka kosa kao čađ crna, i kovrčasta, maleno tijelo graciozno, gipko i pravilno, kao tijelo električne jegulje, ali općenito... Međutim, nastranu moj ukus. Groholjski, mezimac žena, po sto puta u svom životu zaljubljivan i odljubljivan, gledao je u njoj ljepoticu. On ju je volio, a slijepa ljubav uvijek pronalazi idealnu ljepotu.

— Čuj, — poče on, pravo joj gledajući u oči. — Došao sam da se porazgovorim s tobom, ljepoto moja. Ljubav ne podnosi ništa neodređeno, bezoblično. Neodređeni odnosi, znaš li... Jučer sam ti govorio, Liza. Nastojat ćemo da danas

izvedemo na čistac pitanje, koje smo jučer pokrenuli. E pa, da se odlučimo, obavij... Šta da se radi?

Liza zijevnu i strašno se mršteći izvuče ispod glave desnu ruku.

— Šta da se radi? — ponovi ona za Groholjskim, da se jedva čulo.

— E pa, šta da se radi? Eto odlučuj, mudra glavo... Ja tebe volim, a čovjek koji voli nije široke ruke. On je više nego egoist. Ja nemam snage, da te dijelim s tvojim mužem. U mislima ga mrvim u paramparčad, kada mislim, da i on tebe voli. A onda, ti voliš mene... Prijeko potreban uvjet za ljubav je potpuna sloboda... A zar si ti slobodna? Zar tebe ne razdire misao, da taj čovjek vječno strši ponad tvoje duše? Čovjek, koga ti ne voliš, koga možda, nije neprirodno, mrziš... To je kao drugo... A treće i treće, pak, je... Šta je ono kao treće? Aha, evo šta.. Mi njega varamo, a to je... nečasno. Ponajprije, Liza, istina. Odbacimo laž!

— Pa šta onda da se radi?

— Mogla bi i sama pogoditi... Ja smatram da je potrebno, da smo ga dužni obavijestiti o našoj vezi i ostaviti ga, nek poživi u slobodi. To i ostalo mora se učiniti što je moguće brže... Na primjer, recimo, da se ti večeras... raspraviš s njime... Vrijeme je, da se raskine... Zar tebi nije dozlogrdjelo da ljubiš kao tat?

— Raspraviti se? S Vanjom?

— Pa da!

— To je nemoguće. I jučer sam ti, Mišelu, govorila, da je to nemoguće!

— A zašto?

— Uvrijedit će se, razgalamiti, različite neugodnosti... Zar ti ne znaš, kakav je on? Bože očuvaj! Nije se potrebno raspravljati! Daj, još promisli!

Groholjski prijeđe rukom po čelu i uzdahnu.

— Jest, — reče on. — On će se više nego uvrijediti... Ta ja mu posižem za čašću. Da li on tebe voli?

— Voli. Veoma.

— Eto još i to! Ne znaš s koga kraja da počneš. Da kriješ od njega — podlo je, da se raspraviš s njim — znači ubiti ga. Vrag nek zna, šta da učiniš! Pa šta da se radi?

Groholjski se zamisli. Njegovo se blijedo lice natmurilo.

— Ostanimo i dalje ovako, kako smo sada, — reče Liza. — Nek on dozna, ako hoće.

— Ali ipak je to... to je i grešno i... Napokon, ti si moja, i nitko nema prava misliti, da ti ne pripadaš meni, nego drugome! Ti si moja! Ni pred kim ne ću uzmaknuti!... Meni je njega žao, bog vidi, kako mi ga je žao, Liza! Kad ga uledam, dođe mi teško! Ali... ali šta da se radi na koncu konaca? Svakako, je li, ti njega ne voliš? Čemu da se i dalje mučiš uz njega? Treba se raspraviti! Raspravimo se s njim i pođimo k meni. Ti si moja žena, a ne njegova. Nek se snađe kako zna. Nekako će već pregorjeti svoj jad... Nije on ni prvi ni posljednji... Hoćeš li da bježimo? A? Govori brže! Hoćeš li da bježimo?

Liza se pridigla i upitnim očima pogleda Groholjskoga.

— Da bježimo?

— Pa da... K meni na imanje... Zatim na Krim... Raspravimo se s njim pismeno... Možda noćas. Vlak ide u pola dva. A? U redu?

Liza se počeše preko nosa i zamisli se.

— U redu, — reče... i zaplaka.

Na obrazima joj zaigraše crvene mrlje, očice joj se naduše, a mačjim lišcem potekoše suze...

— Našto to? — uznemiri se Groholjski. — Liza! Zašto? Hej? Zašto plačeš? Eh, ipak! Ali našto? Golubice! Dušice!

Liza pruži ruke ka Groholjskome i ovije mu se oko vrata. Začuše se jecaji.

— Žao mi ga je... — promrsi Liza. — Ah, kako mi ga je žao!

— Koga?

— Va... Vanje.

— A meni nije žao? Ali šta da se radi? Mi mu nanosimo boli... On će patiti, proklinjati... Ali šta smo mi krivi, što se volimo.

Rekavši to, Groholjski kao podboden odskoči od Lize i sjede u fotelju. Liza mu se opusti s vrata i brzo se, u tren oka, ispruži na divanu.

Oboje strašno pocrvenješe, oboriše oči i zakašljaše se.

U sobu je ušao suh, plećat čovjek, tridesetih godina, u činovničkoj uniformi. Ušao je neprimjetno. Samo je buka sto-

lice, o koju se spotakao kod vrata, dala do znanja ljubavnicima, da je netko ušao i primorala ih da se prenu. Bio je to muž.

Prenuli su se kasno. On je vidio, kako je Groholjski držao Lizu oko pasa, i vidio je, kako je Liza visjela o bijelom, aristokratskom Groholjskijevom vratu.

»On je vidio!« — pomisliše u isti mah Liza i Groholjski, trudeći se da nekako sakriju svoje otežale ruke i zbunjene oči...

Ružičasto lice zapanjenoga muža pobijelje.

Mučna, čudna šutnja, što dušu remeti, protegla se tri minute! O te tri minute! Groholjski ih se i danas sjeća.

Prvi se snašao i prekinuo šutnju muž. On priđe Groholjskome, i praveći svojim licem besmislenu grimasu nalik na smiješak, pruži mu ruku. Groholjski mlako prihvati meku, znojavu ruku — i sav pretrnu, kao da je u šaci zgnječio hladnu žabu.

— Zdravi bili, — promrmlja on.

— Zdravi? — jedva čujno prošišta muž i sjede suprot Groholjskome, popravljajući si odostrag jaku...

Opet nasta mučna šutnja... Ali ta šutnja već nije bila tako glupa... Prvi je nastup, najteži i najbeskarakterniji, prošao.

Preostalo je samo, da sada jedan od njih posegne za šibicama ili za kojom bilo drugom neznatnom sitnicom. Obojici se jako htjelo otići. Sjedjeli su, i, ne gledajući jedan drugoga, gladeći si brade, tražili u svojim uznemirenim mozgovima izlaz iz strašno neprijatna položaja. Obojica bijahu oznojena. Obojica su neizdržljivo patili, obojicu ih proždirala mržnja. Zakačili bi se oni, ali... kako da se započne i tko prvi da otpočne? Da bar ona izađe!

— Ja sam vas sinoć vidio u klubu, — progunđa Bugrov (tako se zvao muž).

— Ja sam bio tamo... bio sam... Jeste li plesali?

— Hm... jesam... S onom... s mlađom Ljukockom... Teško pleše... Nemoguće pleše. U naklapanju je majstorica. (Stanka) Brblja neumorno.

— Jest... bilo je dosadno. I ja sam vas vidio...

Groholjski odjednom pogleda Bugrova... Oči mu se susretoše s lutajućim pogledom prevarenoga muža, i on ne iz-

drža. Hitro ustade, hitro zgrabi Bugrovljevu ruku, stisne je, dohvati šešir i pođe k vratima, osjećajući odostrag svoj vlastiti vrat. Činilo mu se, da mu u vrat pilji tisuću oči. Isto osjeća izviždani glumac, kad se udalji od pozorišne rampe, isto to osjeća kicoš, kome su natakli lisičine pa ga odvode s policije.

Tek što su zatihnuli Groholjskijevi koraci i škripnula predvorna vrata, Bugrov skoči, pa načinivši nekoliko krugova po sobi, zakroči prema ženi. Mačje lišce se naježilo i zatreptalo očicama, kao da iščekuje grdnju. Muž joj priđe, i gazeći joj haljinu, gurajući joj koljena svojima, iskrivljena, blijeda lica zatrese rukama, glavom i plećima.

— Ako li ga ti, đubre jedno, — zausti on gluhim, plačljivim glasom — pustiš ovamo ma samo još jednom, ja ću te... Da niti ne pristupi! Ubit ću! Razumiješ? A-a-a... Skote nevaljasti! Drhtiš! Gaa...de!

Bugrov je pograbi za lakat, protrese je i baci kao gumenu lopticu ka prozoru.

— Gade! Rugobo! Stida nemaš!

Ona poletje prozoru, nogama se jedva poda dotičući, i prihvati se rukama za zavjese.

— Umukni! — viknu suprug, prilazeći joj, i sijevajući očima, lupnu nogom.

Ona je šutjela. Gledala je u pod i jecala, dok joj je na licu bio izraz raskajane djevojčice, koju hoće da kazne.

— Tako ti, je li? A? s kicošem? Dobro! A pred oltarom? Tko? Dobra žena i mati! Umukni!

I on je udari po njenom lijepom, nježnom ramenu.

— Umukni! Gade! Ja te još nisam, kako bi trebalo! Ako se onaj nitkov ma samo još jednom usudi amo pojaviti, ako te ja samo još jedamput... (slušaj!!) vidim s tim nitkovom... ne moli milosti! U Sibir idem, ali ću ubiti! I njega! Ništa me ne priječi! Odlazi! Ne ću da te vidim!

Bugrov otra rukavom čelo i oči pa se uzšeta po sobi. Liza, sve jače i jače jecajući, poigravajući ramenima i prćastim nosićem, uze razgledati čipke na zavjesama.

— Gluposti činiš! — poviče suprug. — U budale je mnogo ludorija u glavi! Prohtjelo ti se! Ja ti, brate, Lizaveto, za to... nisam! Ja nisam pijanica! Ja ne volim! Ako se hoćeš

svinjarijama baviti, onda... idi! U mojoj ti kući nema mjesta! Marš, ako... Udala si se, prema tome zaboravi, izbi si iz lude glave te kicoše! Same gluposti! Da se to više ne desi drugi puta! Urazumi se još! Muža voli! Mužu si dana, muža i voli! Tako je to! Malo ti jedan? Odlazi, dok... M-mučitelji!

Bugrov zašutje pa viknu:

— Odlazi, velim! Idi u dječju sobu! Šta urličeš? Sama si kriva i urličeš! Eto ti na! Lanjske si godine ludovala za Petkom Točkovim, sada si se ovim, bože prosti, đavolom zaludila... Fuj! Vrijeme je, da shvatiš, tko si ti! Žena si! Mati! Lanjske je godine bilo neprilika, i sad će ih ponovo biti... Fuj!

Bugrov snažno uzdahnu, i u zraku zamirisa na rakiju. On se vratio s ručka i bio je pripit...

— Dužnosti ne znaš? Ne znaš!... Vas treba poučiti! Vi još niste naučeni! I mamice su vam uličarke i vi... Urliči! Jest! Eto urliči!

Bugrov priđe k ženi pa joj istrgne zavjesu iz ruku.

— Ne stoj pored prozora... Ljudi mogu vidjeti, kako urličeš... Da se to ne desi drugi put. Iz zagrljaja ćeš u bijedu pasti... Spetljat ćeš se. Zar je meni ugodno rogove nositi? A nastaviš li da se s njim navlačiš, s pokvarenjacima, bit ćeš... E pa, dosta... Drugi puta... ne ćeš tako... Ja ju svakako... Liza... Okani se...

Bugrov uzdahnu i obli Lizu rakijskim parama.

— Ti si mlađica, ludica, ništa ne shvaćaš... Mene kod kuće nikada nema... A oni se, bogme, i koriste. Treba da budeš pametna, razborita! Varat će. A toga ja već ne ću trpjeti... Tad ću ja reći dosta... Naravno! Tada se bar za smrt pripremi. Zbog izdaje ja... ja sam, majčice, na sve spreman. Na mrtvo pretući mogu... i otjerat ću. Idi onda k svojim nitkovima.

I Bugrov je svojim velikim, mekanim dlanom (horribile dictu)[1] otro mokro, uplakano lice izdajnice Lize. On je sa svojom dvadesetogodišnjom ženom postupao kao s djetetom.

— Sada, dosta... Opraštam, samo ni za boga da bi drugi put. Praštam po peti put, ali šesti put više ne ću opro-

---

[1] latinski: Strašno je da se kaže!

stiti. Eto kako je dobar bog. Za takve stvari ni bog ne oprašta prestupnicima kao što si ti.

Bugrov se nagnu i potegnu svojim caklastim usnama k Lizinoj glavi.

Ali mu se ne dade, da je poljubi... U predsoblju, blagovaonici, salonu i gostinjskoj sobi zatriještaše vrata i u gostinjsku sobu kao vihor uletje Groholjski. Bio je blijed i drhtav. Mahao je rukama, gužvao svoj skupocjeni šešir. Svečani se crni kaput klatio na njemu, kao na vješalici. Bio je utjelovljenje najžešće groznice. Ugledavši ga, Bugrov se udalji od žene i stade gledati kroz drugi prozor. Groholjski mu prileti, pa mašući rukama, teško dišući i ni na koga ne gledajući zausti drhtavim glasom:

— Ivane Petroviču! Prestanimo jedan pred drugim igrati komediju! Dosta smo se zavaravali. Dosta! Ja više nemam snage! Radite što hoćete, ali ja ne mogu! To je naposljetku odvratno i podlo! Gadno! Shvatite, da je gadno!

Groholjski se zagrcavao i zadihao.

— To nije po mojim načelima! I vi ste častan čovjek. Ja nju volim! Volim je više od svega na svijetu! Vi ste to opazili i... Ja sam dužan, da vam to kažem!

»Šta da mu kažem?« — pomisli Ivan Petrovič.

— Treba prekinuti! Ova se komedija ne može tako dugo vući! Sve to mora da se na bilo koji način rasklupča.

Groholjski je udahnuo više zraka i nastavio:

— Ja ne mogu bez nje živjeti. Ni ona isto tako. Vi ste učen čovjek, vi ćete shvatiti, da je u takvim okolnostima vaš porodični život nemoguć. Ta žena nije vaša. E pa da... U jednu riječ, ja vas molim, da na to gledate s blagog, humanog gledišta. Ivane Petroviču! Shvatite, naposlijetku, da ja nju volim, volim više nego sebe, više od svega na svijetu, i da je iznad mojih snaga boriti se protiv takve ljubavi.

— A ona, molim? — upita Bugrov turobnim, pomalo podrugljivim glasom.

— Pitajte je! Hajde, samo je pitajte! Živjeti s nevoljenim čovjekom, živjeti s vama, dok voli drugoga, pa to je... to je... prava muka!

— A ona? — ponovi Bugrov ovoga puta ne više podrugljivim glasom.

— Ona... ona me voli! Mi smo se zavoljeli... Ivane Petroviču! Ubijte nas, prezirite, tjerajte nas, radite što vas volja... ali mi više ne možemo kriti od vas! Mi smo oboje tu. Sudite nas sa svom strogošću čovjeka, kome smo... kome je sudbina odnijela sreću!

Bugrov pocrvenje kao prekuhani rak i jednim okom pogleda Lizu. Zatrepće očima. Prsti su mu, usne i očni kapci, zadrhtali. Jadnik! Lizine oči u suzama govorile su mu, da Groholjski ima pravo, da je to ozbiljno...

— E, pa šta? — progunđa on. — Ako li vi... U današnja vremena... Vi onda...

— Bog zna, — zaciča visokim tenorom Groholjski, — da vas mi razumijemo! Zar mi ne shvaćamo, ne osjećamo? Ja znam, kakve vam boli ja nanosim. Bog zna! Ali budite blagi! Kumim vas! Mi nismo krivi! Ljubav nije krivica! Nikakva joj se volja ne može suprotstaviti... Dajte mi je, Ivane Petroviču! Pustite je sa mnom! Uzmite s mene, što hoćete zbog vaših patnji, život mi oduzmite, ali dajte mi Lizu! Ja sam na sve spreman... Pa, recite, čime bih vam je ja bar djelomično mogao naknaditi? Umjesto te izgubljene sreće ja vam mogu dati drugu sreću! Mogu, Ivane Petroviču! Sa svime se slažem! Podlo bi bilo od mene, da vas ne obeštetim... Ja vas razumijem ovoga časa.

Bugrov odmahne rukom kao da će reći: »Odlazite jedino boga radi!« Oči mu se počeše navlačiti izdajničkom vlagom... Sad će se uvjeriti, da je plačljivko.

— Ja vas razumijem, Ivane Petroviču! Ja ću vam dati drugu sreću, koje vi niste okusili. Šta želite? Ja sam bogat čovjek, sin sam utjecajna čovjeka... Po volji? Pa, koliko biste vi?

Bugrovljevo srce najednom zalupa... On se objema rukama prihvati prozorskih zavjesa.

— Hoćete... pedeset tisuća? Ivane Petroviču, kumim vas... To nije mito, nije trgovina... Ja tek hoću, da svojom žrtvom bar koliko-toliko naknadim vaš neiskazivi gubitak... Hoćete sto tisuća? Ja sam spreman! Sto tisuća, hoćete li?

Bože moj! Dva golema čekića zatukoše u preznojenim sljepočicama nesretnoga Ivana Petroviča... U ušima mu zaigraše zvoncad i praporci ruskih trojki...

— Primite od mene tu žrtvu! — nastavi Groholjski. — Preklinjem vas! Skinut ćete teret s moje savjesti! Molim vas!

Bože moj! Pred prozorom, u koji su gledale vlažne Bugrovljeve oči, otkotrljala se pločnikom, malo vlažnim od pale svibanjske kišice, elegantna četverosjeda kočija. Konji čili, vatreni, u sjaju, trenirani. U kočiji sjedili ljudi sa slamnatim šeširima, zadovoljnih lica, s dugim uzdama, mrežama za lov ... Gimnazijalac u bijeloj kapi držaše u rukama pušku. Išli su u ljetnikovac da ribare, lov love, piju čaj na svježem zraku. Išli su u ona blažena mjesta, gdje je nekoć trčao poljima, šumama i obalama bosonogi, preplanuli, ali tisuću puta sretni sin seoskoga svećenika, dječak Bugrov. O, kako je đavolski sablažnjiv taj svibanj. Kako su sretni oni, koji, pošto skinu svoje teške službeničke odore, mogu sjesti u kočiju i poletjeti u polje, gdje se oglašuju prepelice i gdje miriše po mladome sijenu. Steglo se Bugrovljevo srce od prijatnoga osjećanja, što ga je sleđivalo ... Sto tisuća. Zajedno s kočijom ispred njega projuriše sve njegove najmilije misli, kojima se on volio čašćavati u nedogledu čitavoga svoga činovničkog živovanja, sjedeći u gubernijskoj upravi ili u svojoj oronuloj radnoj sobi ... Rijeka, duboka, ribovita, širok vrt s uskim stazama, vodoskocima, sjenkama, cvijećem, sjenicama, raskošan ljetnikovac s terasama i tornjem, s Eolovom harfom i srebrenim zvončićima ... (Da postoji Eolova harfa doznao je iz njemačkih romana.) Nebo čisto, plavetno; zrak prozračan, čist, ispunjen mirisima, što ga podsjećaju na njegovo boso, gladno i skučeno djetinjstvo ... U pet sati ustajanje, u devet lijeganje; danju ribariti, loviti, razgovarati sa seljačkim svijetom ... Divno!

— Ivane Petroviču! Ne šutite! Hoćete li sto tisuća?

— Mm ... Stopedeset tisuća! — promrmlja Bugrov potmulim glasom, glasom promukla bika ... Promrmlja i prignu se, stideći se svojih riječi, ali čekajući odgovor ...

— Dobro, — reče Groholjski. — Pristajem! Zahvaljujem, Ivane Petroviču ... Ja ću odmah ... Ne ću dopustiti, da čekate ...

Groholjski poskoči, nadjene šešir, i natraške uzmičući, izjuri iz sobe.

Bugrov se čvršće prihvati prozorskih zavjesa... Bilo ga je stid... U duši mu bilo mučno, glupo, ali zato, kakve se divne, blistave nade uskomešaše između njegovih sljepočica, što su tukle! On je bogat!

Ništa ne shvaćajući, bojeći se da on ne priđe prozoru i ne odbaci je ustranu, Liza, treperеći cijelim tijelom, šmugnu kroz poluotvorena vrata. Otišla je u dječju sobu, legla na dadiljin krevet i sklupčala se kao perec. Tresla ju je groznica.

Bugrov ostade sam. Postalo mu je zagušljivo, pa je otvorio prozor. Kakav mu je samo divan zrak zastrujao u lice i vrat. Takav je zrak dobro udisati, kad se razvaganiš na mekotama kočije... Tamo, daleko od grada, oko sela i ljetnikovaca, zrak je još bolji... Bugrov se čak nasmiješi, maštajući o zraku, kakav će ga obavijati, kad bude izašao na terasu svoje vile i kad se bude naslađivao vidikom... Dugo je maštao... Sunce je već zašlo, a on jednako stajaše i maštaše, svim se silama trudeći da izbaci iz svoje glave Lizin lik, koji ga uzastopce slijedio u svim njegovim maštanjima.

— Donio sam, Ivane Petroviču! — prošapta mu u uho pridošli Groholjski. — Ja sam donio... Uzmite. Evo tu u ovom svežnju četrdeset tisuća. Ovom punomoćju potrudite se da prekosutra primite u Valentinova dvadeset... Evo mjenice... Ček... Ostalih trideset za koji dan... Donijet će vam ih moj upravitelj...

Rumen, uzbuđen, mičući svim udovima, Groholjski stavi pred Bugrova gomilu svežanja, papira, zamotuljaka. Gomila je bila velika, raznobojna, raznovrsna. Nikad u svom životu Bugrov ne vidje takve gomile. On je raširio svoje debele prste, i ne osvrćući se na Groholjskoga, dao se na prebiranje svežanja novčanica i vrednosnih papira...

Groholjski istrese sve novce i sitno zakoraca sobom, u potrazi za kupljenom i prodatom Dulcinejom.

Pošto je napunio džepove i novčanik, Bugrov sakri vrijednosne papire u stol, pa popivši pola boce vode, izjuri na ulicu.

— Kočijaš! — viknu on divlje.

Noću u pola dvanaest, on se dovezao na prilaz hotela »Pariz«. Bučno se popeo stepenicama i pokucao u sobu, u kojoj je živio Groholjski. Otvorili su mu. Groholjski je spre-

mao svoje stvari u kovčeg. Liza je sjedjela za stolom i provjeravala nakit. Oboje se ustrašilo, kad im uđe Bugrov. Učinilo im se, da je on došao po Lizu i da je donio natrag novce, koje nije uzeo iz uvjerenja, nego u ljutini. Ali Bugrov nije došao po Lizu. Stideći se svoje nove odjeće, osjećajući se u njoj strašno nespretno, on se pokloni i stade kraj vrata u lakajskoj pozi... Nova odjeća bješe zanosna. Bugrov je bio, da ga ne prepoznaš. Ukusno odijelo, tek sašiveno, francuske tkanine, najmodernije, prekrilo je njegovo veliko tijelo, na kojem dosad ništa drugog nije bilo do obične činovničke odore. Na nogama mu se sjajile polucipele s blistavim kopčama. Stajao je, stidio se svoje nove odjeće i desnom rukom prikrivao dugmad, za koju je, prije jedan sat, platio tristo rubalja.

— Ja sam došao, evo zbog čega... — poče on. — Dogovor više vrijedi nego novci. Mišutke vam ne ću dati...

— Kakvoga to Mišutke? — upita Groholjski.

— Sina.

Groholjski se i Liza zgledaše. Lizine se oči naduše, pocrvenješe joj obrazi i usne zaigraše...

— Dobro — reče ona.

Ona se sjeti tople Mišutkine posteljice. Bilo bi grozno tu toplu posteljicu zamijeniti hladnim hotelskim divanom, i ona pristade.

— Ja ću se s njime viđati, — reče ona.

Bugrov se pokloni, izađe, i sav se sjajeći, poletje niza stepenice, režući zrak skupocjenim štapom.

— Kući! — reče kočijašu. — Sutra ću ujutro u pet sati putovati... Da dođeš. Budem li spavao, a ti probudi. Otputovat ćemo izvan grada...

II.

Bješe divna večer u kolovozu. Sunce, optočeno zlatnom pozadinom, prevučeno blagim purpurom, stajaše ponad zapadnoga horizonta, gotovo da legne za daleke brežuljke. U vrtovima već iščezoše sjene i polusjenke, zrak se ovlažio, dok je po vrhovima drveća još titrala pozlata... Bijaše toplo. Netom naišla kiša, pa je još više osvježila i onako svjež, prozračan, mirisan zrak.

Ne opisujem prijestolnički kolovoz, maglovit, plačan, taman, s njegovim hladnim, vlažnim zorama, da vlažnije ne mogu biti. Očuvaj bože! Ne opisujem vaš sjevernjački, opori kolovoz. Zamolit ću čitaoca, da se prenese na Krim, na jedan od njegovih brežuljaka blizu Teodosije, upravo na mjesto, gdje stoji ljetnikovac jednoga od mojih junaka. Lijep ljetnikovac, čistacat, okružen cvijetnjacima i potkresanim grmljem. Pozadi, na sto metara od njega, modri se voćnjak. po kom šeću ljetovaoci... Groholjski skupo plaća tu vilu: čini se, tisuću rubalja na godinu... Vila ne vrijedi tih para, ali je divna... Visoka, tanahna, tankih zidova i veoma tankih pregrada, krhka, nježna, urešena svijetlo-modrom bojom, zastrta uokolo zavjesama, portretima, čohom — ona podsjeća na milovidnu, krhku, povučenu djevojku.

U večer, o kojoj je riječ, na terasi su te vile sjedjeli Groholjski i Liza. Groholjski je čitao »Novo vrijeme« i pio mlijeko iz zelenoga vrča. Pred njim je na stolu stajala boca kiseljaka. Groholjski si je umišljao da boluje od plućnoga katara, pa je po savjetu doktora Dmitrijeva, tamanio goleme količine grožđa, mlijeka i kisele vode. Liza je sjedila podalje od stola na mekanoj fotelji. Nalaktivši se na ogradu i podupријevši svoje majušno lice šakama, ona je gledala na vilu vis-à-vis... U prozorima se vile vis-à-vis poigravalo sunce... Plamena su stakla bacala Lizi u oči zasljepljujuće zrake... Iza kolčaste ograde i rijetkoga drveća, što je okruživalo vilu, pružalo se more sa svojim valovima, modrinom, beskrajem, bjelasastim katarkama... Bilo je tako lijepo! Groholjski je čitao Neznančev feljton i poslije svakih deset redaka bacakao svoje plave oči na Lizina leđa... Pređašnja se ljubav, strasna, vrela, svjetlucala u tim očima... On bijaše beskrajno sretan, bez obzira na umišljeni plućni katar... Liza je osjećala njegove oči na svojim leđima, mislila o blistavoj Mišutkinoj budućnosti, i bilo joj tako spokojno, tako divno pri duši.

Nju nije toliko zanimalo more i zasljepljujuće svjetlucanje sa stakala ljetnikovca vis-à-vis, koliko ona povorka kola, što se protegla do te vile.

Kola bijahu puna namještaja i različitih domaćih potrepština. Liza je vidjela, kako su se na ljetnikovcu otvorila rešetkasta vrata, pa velika staklena vrata, kako su se, grdeći,

u nedogled uzvrpoljili oko namještaja vozači. Na staklena vrata unesoše velike fotelje i divan, sve presvučeno tamnomalinastim samtom, stolove za salon, gostinjsku sobu i blagovaonicu, veliki bračni krevet, dječji krevetac... Uniješe još nešto veliko, uvezano u asure, teško...

»Klavir« — pomisli Liza, i u njoj srce zatuče. Ona već odavna nije slušala svirke na klaviru, a tako je voljela to sviranje. Oni na ljetovanju nisu imali ni jednoga muzičkog instrumenta. Ona i Groholjski bjehu muzičari tek u duši, ništa više.

Poslije klavira unesoše mnogo kutija i zavežljaja, na kojima je bilo napisano »oprezno«.

To su bile kutije s ogledalima i posuđem. Na vrata uvezoše bogatu, blistavu kočiju i provedoše dva konja, bijela poput labudova.

»Bože moj! Kojeg li bogatstva!« — pomisli Liza, prisjećajući se svoga matorog konja, što ga je Groholjski, koji ne voli ni jahanja, ni konja, kupio za sto rubalja. Njen joj se poni, u poređenju s ovim konjima-labudovima, učinio kao stjenica. Groholjski je, plašeći se brza jahanja, namjerno za Lizu kupio loša konja.

»Koje bogatstvo!« — mislila i šaptala Liza, gledajući na bučne vozače.

Sunce se sakrilo za brežuljke, zrak poče da gubi svoju prozračnost i suhoću, a namještaj su jednako vozili i nosili. Napokon postade tako tamno, da Groholjski prestade da čita novine, a Liza jednako gledaše te gledaše.

— Ne bi li valjalo užeći svjetiljku? — upita Groholjski, bojeći se, da muha ne bi pala u mlijeko, pa da je ne proguta u tami. — Liza! Da se užegne svjetiljka? Da u tami posjedimo, anđele moj?

Liza nije odgovarala. Nju je zanimala otvorena kočija, što se približila vratima ljetnikovca vis-à-vis... Kakvo je drago konjče dovezlo tu kočiju! Srednjega rasta, omaleno, graciozno... U kočiji je sjedio nekakav gospodin s cilindrom. Na koljenima mu, lamatajući ručicama, sjedjelo dijete od tri godine, očito dječačić... On je mahao ručicama i podvikivao od ushićenja...

Liza najednom ciknu, diže se i naže cijelim tijelom naprijed.

— Šta ti je? — upita Groholjski.

— Ništa ... Ja to onako ... Pričinilo mi se ...

Visoki i plećati gospodin u cilindru poskoči s kočije, uze za ruku dječačića i, veselo podskakujući, otrča ka staklenim vratima.

Vrata se bučno otvoriše, i on iščezne u mraku prostorija ljetnikovca.

Dvije sluge priskočiše konju s kočijom i smjerno je provedoše kroz vrata. Ubrzo se u vili vis-à-vis zakrijesiše svijetla i začuje lupa tanjira, noževa i viljušaka. Gospodin u cilindru sjede da večera, i, sudeći po dugotrajnoj zvonjavi posuđa, večeraše dugo. Lizi se učini, da je zamirisalo na kokošju juhu i prženu patku. Poslije večere iz vile se razlijegoše neskladni zvukovi klavira. Po svoj prilici, gospodin u cilindru je htio da nečim zabavi dijete i dopustio mu, da malo zazveketa.

Groholjski priđe k Lizi i obujmi je oko pasa.

— Divna li vremena — reče. — A zrak? Osjećaš? Ja sam, Liza, vrlo sretan ... čak vrlo, vrlo. Sreća je moja tako velika, da se bojim, da se ne sruši. Obično se srozavaju velike stvari. A znaš šta, Liza? Bez obzira na svu moju sreću, ja ipak nisam apsolutno ... miran ... Muči mene jedna misao, od koje se ne mogu otrgnuti ... Strašno muči. Ne da mi mira ni po danu, ni po noći ...

— Kakva misao?

— Kakva! Strašna, dušo moja. Muči me misao o ... tvome mužu. Sve sam dosad šutio, bojao sam se da ne poremetim tvoj unutarnji mir. Ali ja nemam snage da šutim ... Gdje je on? Šta je s njim? Kuda se vrgao sa svojim novcima? Strašno! Svake mi se noći prikazuje njegovo lice, ispijeno, patničko, molbeno ... Eto, promisli sama, anđele moj! Pa mi smo ukrali njegovu sreću! Porušili je, razbili! Mi smo svoju sreću podigli na ruševinama njegove ... Zar mu novci, koje je on tako velikodušno primio, mogu naknaditi tebe? Pa on je tebe vrlo volio!

— Jest, veoma.

— Eto ti na, vidiš! On, ili se sada propio, ili je ... Bojim se za njega! Ah, što se bojim! Da mu se piše, ili šta drugo? Njega valja utješiti ... Dobra riječ, znaš li ti ...

Groholjski duboko uzdahne, zanjiše glavom, onemoćao od teška premišljanja, opruži se po fotelji. Poduprijevši

glavu šakama, on se dade na razmišljanje. Sudeći mu po licu, misli su bile tegobne.

— Ja odoh na spavanje — reče Liza. — Vrijeme je...

Liza ode u svoju sobu, razodjene se i odleprša pod pokrivač. Lijegala je obično u deset sati i ustajala u deset. Voljela je ljenčariti.

Morfej[1] je ubrzo primi u svoj zagrljaj. Sni joj se prisnijevali svu noć, najdivotniji sni... Prisnijevali joj se čitavi romani, pripovijesti, arapske priče... Junak je svih tih snova bio... gospodin u cilindru, zbog koga je danas navečer ciknula.

Gospodin ju je u cilindru oduzimao Groholjskome, pjevao, tukao Groholjskog i nju, šibao pod prozorom dječaka, izjavljivao ljubav, vozao je u otvorenoj kočiji... O, sanje! U jednu noć, ležeći zatvorenih oči, kadikad se može proživjeti kojih desetak sretnih godina... Liza je te noći proživjela vrlo mnogo i vrlo sretno, bez obzira na batine.

Probudivši se oko osam sati, ona navuče na se haljinu, žurno popravi kosu, i ne nataknuvši čak ni svojih šiljatih tatarskih papuča, na vrat na nos izjuri na terasu. Braneći si jednom rukom oči od sunca, a drugom pridržavajući haljinu, što joj se otvarala, ona pogleda na vilu vis-à-vis... Lice joj sine.

Sumnje više nije moglo biti. To je bio on.

Pod terasom ljetnikovca vis-à-vis, pred staklenim vratima, stajaše stol. Na stolu se sijao, caklio i blistao čajni servis na čelu sa srebrnim samovarom. Za stolom je sjedio Ivan Petrovič. U ruci je držao srebrni tanjirić i pio čaj. Pio je s velikim užitkom. To se moglo zapaziti po glasnom srkanju, što je dopiralo do Lizinih ušiju. Bio je u mrkom haljetku s crnim cvjetovima. Teške su se kićanke spuštale sve do zemlje. Liza je po prvi put u životu vidjela svoga muža u haljetku, i to još u takvom skupocjenom... Na jednom mu je koljenu sjedio Mišutka i ometao ga u pijenju čaja. On je pocupkivao i nastojao da svoga taticu dohvati za ucakljenu usnu. Tatica se poslije svaka tri-četiri gutljaja prigibao k sinu i ljubio ga u tjeme. Oko jedne noge stola, visoko uzdignuta

---

[1] Morfej, iz grčke mitologije — bog sna. — Prev.

repa, vukao se sivi mačak i otužnim maukanjem pokazivao želju da i on pije.

Liza se sakrila iza zavjesa i očima upila u članove svoje bivše porodice. Na licu joj prosja radost.

— Mišel! — prošapće ona. — Miša! Ti si tu, Miša! Golubiću! I kako on voli Vanju! Gospode!

I Liza prasne u smijeh, kad je Mišutka žlicom prevrnuo očev čaj.

— I kako Vanja voli Mišela! Mili moji!

Lizino srce od sreće i radosti zatuče, a u glavi joj se zavrti. Ona se spusti u fotelj i iz fotelje nastavi da promatra.

— »Kako su se oni ovdje obreli? — pitala se ona, pošiljajući Mišutki poljupce po zraku. — Tko im je savjetovao da dođu amo? Gospode! Nije valjda, da sve to bogatstvo njima pripada? Zar oni konji-labudovi, što su ih proveli kroz ulazna vrata, pripadaju Ivanu Petroviču? Ah!«

Pošto se ponapio čaja, Ivan Petrovič uđe u kuću. Za deset minuta on se pojavi na doksatu ... i prenerazi Lizu. On, koji se kao mladić, nema tome još ni sedam godina, prestao zvati Vanjkom i Vanjuškom, spreman da si za dvije pare izokrene vilice, da svu kuću naopako izokrene, bijaše vraški dobro odjeven. Bio je u slamnatome šeširu široka oboda, u neobičnim visokim konjičkim čizmama, bijelom prslučiću ... Tisuću velikih i malih sunaca svjetlucalo je u njegovoj dugmadi. U desnoj je ruci otmjeno držao rukavice i štap.

A koliko je tek gordosti i ambicije bilo u njegovoj teškoj figuri, kad je gracioznim pokretom ruke naredio lakaju da zapregne konje.

Značajno je sjeo u otvorenu kočiju i naredio, da mu dodaju Mišutku i udice, koje su uokolo držali lakeji. Posadivši Mišutku pored sebe i obujmivši ga lijevom rukom, on je trgnuo vođice i krenuo.

— I jo-o-o-o! — poviče Mišutka.

Liza im, a da to ni sama nije znala, mahne maramicom. Da se pogleda u ogledalo, vidjela bi svoje pocrvenjelo, nasmijano i ujedno uplakano lišce. Bilo joj je krivo, što ona nije uz likujućeg Mišutku i što ga, *zbog nečeg*, ne može sada izljubiti.

A zašto?... Bestraga svi sitni osjećaji!

— Griša! Griša! — stade Liza buditi Groholjskoga, uletjevši u spavaonicu. — Ustaj! Došli su! Golubiću!

— Tko je došao? — upita razbuđeni Groholjski.

— Naši... Vanja, Miša... Došli su! U ljetnikovac preko puta... Gledam ja, a oni su tamo... Pili su čaj... I Miša isto... Kakav je anđelak postao naš Miša, da ga samo vidiš! Majko božja!

— Koga? Šta to ti... Tko je došao? Gdje?

— Vanja i Miša... Gledam ja na vilu preko puta, a oni sjede i piju čaj. Miša već zna sam piti čaj... Jesi li vidio, da se jučer useljavalo? To su oni došli!

Groholjski se namršti, obriše si čelo i problijedi.

— Došao je? Muž? — priupita on.

— Ma jest...

— Zašto?

— Vjerojatno će ovdje živjeti... Oni ne znaju, da smo mi ovdje. Kad bi znali, gledali bi na naš ljetnikovac, a ne bi pili čaj... i ne osvrćući se ovamo...

— Gdje je on sada? Ma govori jasnije, boga radi! Ah! Pa, gdje je?

— Otišao je s Mišom u ribe... U kočiji. Jesi li vidio jučer konje? To su njihovi... Vanjini... Vanja se njima vozi. Znaš šta, Griša? Uzet ćemo Mišu k sebi u goste... Uzet ćemo, zar ne? On je tako divan dječarac! Tako krasan!

Groholjski se zamisli, a Liza govori te govori...

— I eto neočekivana susreta... — reče Groholjski poslije duga, i, kao uvijek, tegobna razmišljanja. — Eh, tko je mogao očekivati, da ćemo se sresti? E pa... u redu. Neka bude. Znači, da sudbina tako želi. Zamišljam si njegov nelagodni položaj, kad se s nama sretne!

— Hoćemo li uzeti Mišu k sebi u goste?

— Pa Mišu ćemo uzeti... S njim se nije neugodno sresti... Ama, šta ću ja s njim razgovarati? O čemu? I njemu je neugodno, i meni je neugodno... Ne bi terbalo da se sretnemo. Pregovarat ćemo, ako zatreba, preko posluge... Mene, Lizočka, strašno boli glava... Ruke i noge... Sve puca. Glava mi gori?

Liza prijeđe dlanom preko njegova čela i potvrdi, da mu glava gori.

— Svu noć strašne sanje... Ne ustajem danas iz postelje, ležat ću. Morat ću uzeti kinina. Pošalji mi ovdje čaj, dušice...

Groholjski je uzeo kinin i čitav se dan prevrtao po postelji. Pio je toplu vodu, stenjao, mijenjao rublje, šmrcao i na sve, što ga je okruživalo, prenosio mučnu dosadu. Bio je nepodnošljiv, kad si je umišljao, da se prehladio. Liza je stalno morala prekidati svoje znatiželjno promatranje i juriti s terase u njegovu sobu. Za vrijeme ručka morala mu je priviti gorušičin melem. Kako bi to sve bilo dosadno, čitaoče, da uz to posluživanje za moju junakinju nije postojala vila vis-à-vis. Liza je cio dan gledala na tu vilu i topila se od sreće...

U deset sati Ivan Petrovič i Mišutka, po povratku iz ribolova, doručkovahu. U dva su sata ručali, a u četiri otišli nekuda u drugoj kočiji. Bijeli su ih konji ponijeli hitro kao munja. U osam su im sati stigli gosti, muškarci. Jedan je od tih muškaraca divno svirao na klaviru. Gosti su plesali, pili, jeli, kikotali. Ivan im je Petrovič, kikoćući što ga grlo nosilo, ispričao anegdotu iz armenskoga života, pričao je na sav glas, da su ga u svim ljetnikovcima mogli čuti. Bilo je vrlo veselo. I Mišutka je prosjedio s njima do ponoći.

»Miša je veseo, ne plače — pomisli Liza — dakle, ne sjeća se svoje mame. Znači, da me je zaboravio!«

I Lizi postade u duši vrlo gorko. Svu noć je proplakala. Mučila ju je pomalo i savjest, i jad, i tuga, i strasna želja da progovori s Mišutkom, da ga poljubi... Ujutro se ona digla iz postelje bolesne glave i uplakanih očiju. Groholjski je mislio, da su te suze zbog njega.

— Ne plači, mila! — reče joj on. — Danas sam već zdrav... Grudi me još malo pobolijevaju, ali nije to ništa.

Dok su oni pili čaj, u vili su vis-à-vis doručkovali. Ivan je Petrovič gledao u tanjir i ništa drugo nije vidio do komada guske, s kojega se cijedila mast.

— Vrlo sam zadovoljan, — šaptaše Groholjski, iskosa pogledavajući na Bugrova. — Vrlo sam zadovoljan, što on živi tako lagodno. Neka bar poštenim provodom zagluši svoj jad. Sakrij se, Liza! Vidjet će nas... Sada nisam raspoložen, da s njim govorim... Bog bio s njim! Zašto da narušavamo njegov mir?

Međutim, ručak nije prošao tako tiho... Za vrijeme ručka nastala je upravo ona »nelagodna okolnost«, koje se Groholjski tako bojao. Kada su na stol donijeli jarebice, najmilije Groholjskijevo jelo, Liza se najednom zbunila, a Groholjski se stao brisati salvetom. Na terasi ljetnikovca vis-à-vis oni su vidjeli Bugrova. On je stajao, uprvši se rukama i ogradu, i napućivši usne, gledao pravo u njih.

— Odlazi, Liza... Odlazi... — prošapće Groholjski. — Jesam li ti govorio, da ručamo u sobi! Kakva si, baš, ti...

Bugrov je gledao te gledao, i najednom zaviče. Groholjski ga pogleda i vidje vrlo začuđeno lice.

— Vi ste to? — zaviče Ivan Petrovič. — Vi? I vi ste ovdje? Zdravi bili!

Groholjski se prekrsti široko razmahujući rukom. Grudi su mu, naime, bile slabe, pa mu je zato bilo nemoguće vikati na takvu razdaljinu. Lizi zalupa srce i oči joj se zamute... Bugrov odjuri sa svoje terase, pretrči cestu i za tili je čas već bio na terasi, gdje su ručali Groholjski i Liza. Propadoše jarebice.

— Zdravi bili, — progovori on, crveneći i turajući u džepove svoje velike ruke. — Vi ovdje? I vi ovdje?

— Jest, i mi smo ovdje...

— Kako to, da ste vi ovdje?

— A kako to, da ste vi?

— Ja? Čitava priča! Čitava balada, moj brajko! Ne dajte se smetati, samo vi jedite! Živio sam ja, znate, od onog vremena, otkako... u Orlovskoj guberniji. Davao sam imanjce u napolicu. Divno imanje. Samo vi jedite. Bio sam tamo sve do konca svibnja, a sad sam to, eto, napustio... Hladno je tamo, ama i doktor me svjetovao da pođem na Krim...

— A da niste možda bolesni? — zapita Groholjski.

— Jest ovaj... tu me sve kao da nešto dere...

I Ivan Petrovič, kod riječi »tu«, prijeđe dlanom od vrata do sredine trbuha.

— Tako ste onda i vi ovdje... Tako, lijepo... To je vrlo ugodno. Jeste li odavno ovdje?

— Od lipnja.

— E, a ti, Liza, kako si? Jesi li zdrava?

— Zdrava sam, — odgovori Liza i zbuni se.

— Sigurno si za Mišutkom tugovala? A? A on je ovdje, sa mnom... Sad ću vam ga s Nikiforom poslati. To je vrlo ugodno! E pa, zbogom! Sada moram ići... Jučer sam se upoznao s knezom Ter-Gajmazovom... Duša od čovjeka, premda je Armenac. U njega danas ima kriket[1]... Igrat ćemo kriketa... Zbogom! Konji su već zapregnuti...

Ivan se Petrovič zavrti u mjestu, zaklima glavom, i načinivši ručicom »adieu«,[2] otrča u svoju vilu.

— Nesretnik! — reče Groholjski, prateći ga očima i duboko uzdahnuvši.

— Zašto da je on nesretnik? — upita Liza.

— Tebe vidjeti i nemati prava nazvati te svojom!

»Glupan! — usudila se pomisliti Liza. — Slabić!«

Pod večer Liza je grlila i ljubila Mišutku; donio ga Nikifor. Mišutka se najprije sav uplakao, ali kad su mu ponudili slatko od drenaka, on se prijateljski osmjehivao.

Tri dana Groholjski i Liza ne vidješe Bugrova. On je negdje nestajao i kod kuće bivao samo noću. Četvrtoga dana on se opet pojavi kod njih za vrijeme ručka... Došao je, pružio ruku i sjeo za sto. Lice mu je bilo ozbiljno...

— Ja vam dođoh po poslu — reče. — Pročitajte!

I on dade Groholjskome pismo.

— Pročitajte! Čitajte naglas!

Groholjski pročita naglas evo ovo:

»Ljubazni i nezaboravni sine moj Joane, utjeho moja! Primio sam tvoje poštovano i ljubavi puno pismo, u kom ti pozivaš ostarjeloga oca svojega, da se na zdravome i blagom Krimu nadiše blagougodnoga zraka i da razleda krajeve, kojih ne poznaje. Na to ti pismo odgovaram, da ću, kad uzmem dopust, doći k tebi, ali ne nadugo. Moj sudrug u poslu, otac Gerasim, boležljiv je, slabašan čovjek, pa ne može sam ostati duže vremena. Vrlo sam dirnut, što ti ne zaboravljaš roditelja svojih, oca i matere svoje... Oca udovoljavaš pažnjom, a mater pominješ u molitvama svojim; jer tako i treba. Čekaj me u Teodosiji. Gdje je taj grad Teodosija? Kakav je? Drago mi je, što ću ga vidjeti. Tvoja kuma, što te je

[1] Kriket, engleska sportska igra (većinom gospodska), slična tenisu. — Prev.

[2] Adieu, francuski = zbogom. — Prev.

na krštenju držala, zove se Teodosija. Ti pišeš, da te je bog udostojao, da dobiješ 200.000 To je divno. Ali ti ne odobravam, što si, kad si zaslužio priličnu svotu, zabadava napustio službu. I bogatašu se pristoji da radi. Blagosiljem te stalno, sada i navijeke. Pozdravljaju te Andronov Ilja i Serjoža. Mogao bi im poslati koju paricu. Siromaški žive. Voli te tvoj otac, svećenik Pjotr Bugrov.«

Groholjski pročita naglas to pismo i zajedno s Lizom upitno pogleda Bugrova.

— Vidite, o čemu se radi... — reče zamuckujući Ivan Petrovič. — Molio bih te, Liza, dok on bude ovdje, da mu ne izlaziš na oči, da se sakriješ. Pisao sam mu, da si bolesna i da si otišla na Kavkaz da se liječiš. Kad bi ga srela,... i sama znaš... Nezgodno je... Hm...

— U redu, — reče Liza.

»To se može, — pomisli Groholjski. — Kad se on žrtvuje, zašto da se i mi ne žrtvujemo?«

— Molim... A ako što opazi, eto ti nevolje... On vam je strogih načela. Na sedmorim bi nas crkvenim saborima prokleo. Ti se, Liza, ne pomaljaj iz sobe, i ništa više... On ne će ovdje dugo proboraviti. Ne boj se...

Otac Pjotr nije se dao dugo čekati. Jednoga lijepoga jutra dojuri Ivan Petrovič i tajanstvenim glasom propišti:

— Došao je! Sada spava! Onako molim!

I Liza zasjede između četiriju zidova. Nije si dopuštala da izađe ni u dvorište ni na terasu. Mogla je vidjeti nebo samo iza prozorskih zavjesa... Na njenu nesreću, tatica je Ivana Petroviča sve vrijeme bio na otvorenom, čak je spavao na terasi. Obično je otac Pjotr, omalen popčić u crnoj mantiji i sa cilindrom podignuta oboda, polako šetao oko ljetnikovaca i znatiželjno razgledao kroz svoje staračke naočale »krajeve, kojih ne poznaje«. Pratio ga je Ivan Petrovič sa Stanislavom[1] u zapučku. Odlikovanja on inače nije nosio, ali se pred svojtom volio isticati. Kad je bio u rođačkom društvu, uvijek je stavljao Stanislava.

Liza je umirala od dosade. I Groholjski je patio. Morao je sam šetati, bez družice. Samo što nije plakao, ali...

---

[1] Stanislav, vrsta činovničkog odlikovanja u staroj Rusiji. — Prev.

sudbini se moralo pokoriti. Uza to je još svako jutro doletio Bugrov, i šišteći objavljivao nikomu potreban bilten o zdravstvenom stanju malenoga oca Pjotra. Dozlogrdio je s tim biltenom.

— Noć je dobro prespavao! — izvješćivao je. — Jučer se naljutio, što nemam kiselih krastavaca... Mišutku je poljubio. Sve ga po glavi miluje...

Napokon, za dvije nedjelje, maleni je otac Pjotr po posljednji put obišao oko ljetnikovaca, i na veliku Groholjskijevu sreću, otputovao. Našetao se on i otputovao strašno zadovoljan. Groholjski i Liza opet poživješe po starom. Groholjski je opet stao blagosiljati svoju sudbinu... Ali ta sreća ne bi duga vijeka... Došla je nova nevolja, gora od oca Pjotra.

Ivan se Petrovič navadio da im dolazi svaki dan. Otvoreno govoreći, Ivan je Petrovič divna ljudina, ali veoma neugodan čovjek. Dolazio bi im u vrijeme ručka, ruča kod njih i sjedio kod njih vrlo dugo. To još ne bi ništa bilo. Ali je njemu za ručak valjalo nabaviti votke, a nju Groholjski očima nije mogao vidjeti. On bi ispijao po pet čašica i pričao čitavog ručka. I to još ne bi bilo ništa... Ali on bi prosjedio do dva sata u noći i ne bi im dao spavati... A najglavnije je to, što si je on dopuštao da govori o onome, o čem je valjalo da šuti. Kad bi se on podnapio votke i šampanjca, uzimao bi na ruke Mišutku, i plačući bi mu govorio pred Groholjskim i Lizom:

— Sine moj, Mihajle! Šta sam ja? Tko? Ja sam... hulja! Mater sam ti prodao! Prodao za trideset srebrnjaka... Bog neka me kazni. Mihajle Ivaniču! Prasence moje! Gdje ti je mati? Utekla! Ma nije! Prodana je u ropstvo! Eh, pa šta? Hulja sam ja... dakle...

Te su suze i riječi rastrzavale čitavu Groholjskijevu dušu. On je plašljivo pogledao na poblijedjelu Lizu i kršio si ruke.

— Hajte spavati, Ivane Petroviču! — govorio bi on plašljivo.

— Pa idem... Hajdemo, Mišutka! Nek nam bog sudi! Ne mogu ja o snu misliti, kad znam, da mi je žena ropkinja... Ali Groholjski nije kriv... Moja imovina, njegovi novci... Svakome svoje...

Ništa nepodnošljiviji nije za Groholjskoga bio Ivan Petrovič ni po danu. Na veliki užas Groholjskoga, on se nije micao od Lize. Ribario je s njom, pričao joj anegdote, šetao s njom. A jednom ju je čak, iskoristivši Groholjskijevu prehladu, bog zna kuda vozao u svojoj kočiji do same noći.

»To je gadno! Nije ljudski! — pomisli Groholjski, grizući usnice.

Groholjski je volio, da svaki čas ljubi Lizu. Bez tih preslatkih poljubaca on ne bi mogao živjeti, a u prisustvu Ivana Petroviča bilo je nekako nezgodno da se ljubi... Živa muka! Jadničak se osjetio osamljenim. Ali se uskoro sudbina sažalila nad njim. Ivan je Petrovič najednom nestao čitavu nedjelju dana. Došli su gosti i odvukli ga sa sobom. I Mišutku su odveli.

Jednoga lijepog jutra vratio se Groholjski sa šetnje u svoju vilu veseo, sav je sijao.

— Došao je, — reče on Lizi, trljajući ruke. — Vrlo mi je drago, što je došao... Ha-ha-ha!

— Zašto se smiješ?

— S njime su žene...

— Kakve žene?

— Ne znam... Dobro je to, što si je on doveo žena... Čak je izvrsno... On je još tako mlad, tako svjež... Dođi-de amo! Pogledaj!...

Groholjski povede Lizu na terasu i pokaza joj na ljetnikovac vis-à-vis. Oboje se uhvatiše za trbuhe i zakikotaše. Bilo je smiješno. Na terasi je vile vis-à-vis stajao Ivan Petrovič i smješkao se. Dole, pod terasom stajahu nekakve dvije dame-brinete i Mišutka. Dame su o nečem glasno govorile na francuskom i kikotale.

— Francuzice, — primijeti Groholjski. — Ova, što nam je bliže, vrlo je zgodna. Laka konjica, ali ništa zato... I među takvima ima dobrih žena... Iste su kao i one... nametljive.

Smiješno je bilo, kako se Ivan Petrovič pregibao preko terase i puštao dole svoje duge ruke, rukama obuhvatio ramena jedne od Francuzica i raskikotanu je podigao i spustio na terasu.

Pošto je obje dame podigao na terasu, on podiže i Mišutku. Dame pobjegoše dolje, i opet započe isti pothvat.

— Još su mu zdravi mišići — gunđaše Groholjski, gledajući tu scenu.

Dizanje se ponovilo do šest puta. Dame su bile tako slobodne, da se nimalo nisu zbunjivale, kad im je vjetar, što je jako puhao dok je dizanje trajalo, kako je htio premetao njihove naduvene haljine. Groholjski je stidljivo spuštao oči, kad bi dame, stigavši do balkona, prebacivale noge preko ograde. A Liza je gledala i kikotala. Šta je nju bilo briga? Nisu se tu prostačili muškarci, kojih bi se ona, kao žena, morala stidjeti, nego dame.

Navečer je naletio Ivan Petrovič, i zbunjujući se objavio, da je on sada familijaran čovjek.

— Nemojte pomisliti da su one ne znam kakve, — reče on. — Istina, one su Francuzice, stalno vrište, piju vino... ali to je poznato! Francuze tako odgajaju! Ništa se tu ne može... Meni ih — nastavi Ivan Petrovič — knez prepustio... Skoro zabadava... Uzmi te uzmi... Treba vas jednom upoznati s knezom. Obrazovan čovjek! Uvijek nešto piše, piše... A znate li, kako se zovu? Jedna Fanny, druga Isabelle... Evropski! Ha-ha-ha... Zapad! Zbogom!

Ivan je Petrovič pustio na miru Groholjskoga i Lizu, i prilijepio se uza svoje dame. Cijele se dane iz njihove vile čulo govorenje, smijeh, zveket posuđa. Do duboko u noć nisu se trnula svijetla. Groholjski se ponovo odobrovoljio. Napokon se opet, poslije duge mučne stanke, osjećao sretnim i smirenim. Ivan Petrovič nije s dvjema iskusio takve sreće, kakvu je on osjećao s jednom. Ali — avaj! Sudbina nema smilovanja. Ona se titra s Groholjskima, Lizama, Ivanima, Mišutkama, kao s piončićima. Groholjski opet izgubi svoj mir.

Jednom (nedjelju i po kasnije), pošto se kasno probudio, on izađe na terasu i ugleda prizor, koji ga je porazio, uzbunio i doveo do najžešćeg negodovanja. Pod terasom ljetnikovca vis-à-vis stajahu Francuzice, a među njima... Liza. Ona je pričala i iskosa pogledala na svoj ljetnikovac: da se nije, kao da kaže, probudio onaj tiran, despot? (Tako je Groholjski tumačio te poglede.) Ivan Petrovič, kako je stajao na terasi zasukanih rukava, podiže uvis Isabellu, zatim Fanny, a onda... Lizu. Kad je podizao Lizu, Groholjskome se učinilo, da ju je stiskao k sebi... I Liza je premetnula jednu

nogu preko ograde... O, te žene! Sve su one, do jedne, sfinge!

Kad se Liza vratila od muža kući, i kad je, kao nikad dotada, na vrhovima prstiju ušla u spavaonicu, Groholjski je, blijed, s crvenim pjegama na obrazima, ležao u pozi sasvim onemoćala čovjeka i stenjao.

Ugledavši Lizu, on podskoči s kreveta i ushoda se po spavaonici.

— Tako, dakle, vi? — ciknu on visokim tenorom. — Tako, dakle? Vrlo sam vam zahvalan! To je gadno, poštovana gospođo! Nemoralno, naposljetku! Shvaćate li vi to?

Liza problijedje, i naravno, zaplaka. Kad žene osjećaju da su u pravu, svađaju se i plaču, a kada pak spoznaju da su krive, onda samo plaču.

— Zajedno s tima razvratnicama? — Ono je... To je... to... to je niže od svake nepristojnosti! Ma znate li vi, tko su one? One se dobiju za pare, ako hoćete znati! Kokote! I vi ste, časna žena, spali na ono, na čemu su one?! A onaj... onaj! Šta njemu treba? Šta mu još treba od mene? Ne shvaćam! Dao sam mu polovicu svoga imutka, dao sam i više! Vi sami znate! Dao sam ono, što ja nemam... Skoro sve sam dao... A on! Ja sam podnosio, da vam on govori »ti«, a na to on nema nikakva prava, podnosio vaše šetnje, poljubac poslije ručka... Sve sam podnosio, ali to ne ću podnijeti... Ja ili on! Neka on otiđe odavde, ili ja idem! Ja nisam više u stanju da tako živim... Nisam! Ti to sama shvaćaš... Ili ja ili on... Dosta je toga! Čaša je već puna... Ja sam ionako već mnogo prepatio. Odmah idem da s njim dogovorim... Ovoga trenutka! Šta je on zapravo? Pa zna se, kakav je on! Eh, nije... Uzalud on tako mnogo misli o sebi...

Groholjski je izgovorio još vrlo mnogo hrabrih i uvredljivih stvari, ali »odmah« nije pošao: uplašio se i zastidio. Otišao je Ivanu Petroviču poslije tri dana.

Kad je ušao u njegove odaje, zabezeknuo se, začudili su ga raskoš i bogatstvo, kojima se Bugrov okružio. Samtane presvlake, strašno skupe stolice... čak i prići je strašno. Groholjski je u svom životu vidio mnogo bogatih ljudi, ali ni u jednoga nije vidio tako bijesne raskoši. A kakav je nered ugledao, kad je s neshvatljivom bojazni ušao u salon! Po klaviru se vukli poslužavnici s komadićima kruha, na

stolici je stajala čaša, pod stolom korpa s nekakvim gadnim krpama. Po prozorima je bila rasuta orahova ljuska. Ni sam Bugrov, kad je ušao Groholjski, nije bio posve u redu. Koračao je po salonu, rumen, raskuštran, neodjeven i sam sa sobom govorio... Očito je bio nečim silno uznemiren. Na divanu je, u istome salonu, sjedio Mišutka i prodornom vikom potresao zrak.

— To je strašno, Grigorije Vasiljeviču! — progovori Bugrov, kad ugleda Groholjskoga. — Takav nered, takav nered... Sjedite, molim vas! Oprostite mi, što sam ja u Adamovom i Evinom kostimu... Nije to ništa... Strašan nered! Ne shvaćam, kako ljudi mogu ovdje živjeti? Ne shvaćam. Posluga je neposlušna, klima je strašna, sve je skupo... Umukni! — viknu najednom Bugrov, ustavivši se pred Mišutkom. — Umukni! Tebi govorim! Skote! Zar ne ćeš umuknuti?

I Bugrov odalami Mišutku iza uha.

— To je gadno, Ivane Petroviču! — plačućim glasom progovori Groholjski. — Smiju li se tući takvi mališani? Kakvi ste vi, baš ste...

— A nek ne plače... Umukni! Ubit ću te!

— Ne plači, Miša golubiću... Tata te više ne će dirati. Ne tucite ga, Ivane Petroviču! Pa on je još dijete... Ej, ej... Hoćeš li konjića? Poslat ću ti konjića... Kakvi ste vi, baš ste... okrutni.

Groholjski zaćuta pa upita:

— A kako vaše dame, Ivane Petroviču?

— Nikako... Otjerao sam ih... Bez ceremonija. Ja bih ih još zadržao, ali je nezgodno: mali raste... Ugledat će se na oca.. Da sam ja sâm, eh, onda bi bilo drugačije... A zašto da ih i držim? Ph... Samo komedija jedna! Ja njima ruski, a one meni francuski... Ništa ne razumiju, taman da im na glavi dubeš.

— Ja dođoh do vas po poslu, Ivane Petroviču, da porazgovaramo... Hm... Ništa naročita, već onako... Dvije-tri riječi... Zapravo, ja sam ovdje s molbom.

— S kakvom?

— Ne smatrate li vi, Ivane Petroviču, mogućim, da otputujete... odavde? Nama je vrlo drago, što ste vi ovdje, nama je vrlo prijatno, ali, znate, nelagodno... Vi me razumijete.

Nezgodno nekako... Nekakvi neodređeni odnosi, vječna nelagodnost u odnosu jednoga prema drugome... Potrebno je da se rastanemo... Čak i prijeko potrebno... Oprostite vi meni, ali... vi sami, naravno, razumijete, kako zajednički život pod ovakvim okolnostima navodi na... razmišljanja... To jest ne na razmišljanja, već se rađaju nekakvi nelagodni osjećaji...

— Jest... Tako je. I ja sam sâm o tome mislio. Dobro, otputovat ću.

— Mi ćemo vam biti vrlo zahvalni. Vjerujte, Ivane Petroviču, da ćemo o vama sačuvati najljepšu uspomenu! Žrtva, koju...

— Dobro... Kuda da ja sve to djenem? Čujte, otkupite mi taj namještaj! Hoćete li? Nije skup... Oko osam... deset tisuća... Namještaj, kočija, klavir...

— Vrijedi... Dat ću vam deset...

— Eh pa sjajno! Već sutra odlazim... Idem u Moskvu. Ovdje je nemoguće živjeti! Sve je skupo! Strašno skupo! Novci se samo rasiplju... Niti ne orakneš, — a već ode tisuća... Ne mogu ja tako... Ja imam porodicu... Eh, slava bogu, da mi vi otkupljujete namještaj... Novaca će ipak biti više, inače bih posve bankrotirao...

Groholjski ustane, oprosti se s Bugrovom i likujući zaputi se kući. Navečer mu je poslao deset tisuća.

Drugoga su dana, rano ujutro Bugrov i Mišutka već bili u Teodosiji.

III.

Prošlo je nekoliko mjeseci. Došlo je proljeće.

S proljećem su došli i jasni, svijetli dani, kad život nije tako mrzak i dosadan, i kad je zemlja najljepša... S mora je i s polja toplo zapuhalo... Zemlja se prekrila novom travom, na drveću se ozelenjelo novo lišće. Priroda je uskrsla i zaodjela se novom odjećom.

Reklo bi se, da nove nade i nove želje moraju promiljeti iz čovjeka, kad je u prirodi sve obnovljeno, mlado, svježe. Ali je čovjeka teško uskrisiti.

Groholjski je jednako živio u onom istom ljetnikovcu. Njegove su nade i želje malene, sitnih prohtjeva, sve se usred-

sredile oko one iste Lize, jedino oko nje, ni oko čega drugoga! Kao i prije, on nije skidao očiju s nje i naslađivao se mišlju: »Kako sam ja sretan!« Jadnik se zapravo osjećao strašno sretnim. Liza je kao i prije sjedjela na terasi i dosadno, neshvatljivo gledala na ljetnikovac vis-à-vis i na drveće oko njega, kroz koje se vidjelo plavo more. Kao i prije, ona je sve više šutjela, često plakala i pokatkad privijala Groholjskome gorušičin melem. Međutim, njoj se može čestitati na promjeni. U nju se usadio crv. Taj crv bješe — tuga. Ona je silno tugovala, tugovala za sinom, za proteklim življenjem, za veselošću. Prijašnji joj život nije bio naročito veseo, ali je ipak bio veseliji od sadašnjega... Dok je živjela s mužem, ona je kadikad išla u kazalište, u klub, k znancima. A sada, s Groholjskim? Sada je pusto, tiho... Uz nju je samo jedan čovjek, ali i taj je, sa svojim bolestima i svakočasnim sladunjavim poljupcima, nalik na staroga, od radosti vječno uplakanoga krotkoga djedicu. Dosadno! Nema tu Miheja Sergejiča, koji je volio s njome plesati mazurku, nema ni Spiridona Nikolajiča, sina redaktora »Gubernijskih novosti«. Spiridon Nikolajič divno pjeva i čita stihove. Nema stola sa zakuskom, ni gosti, nema dadilje Gerasimovne, koja je neprestano gunđala na nju, jer je puno jela slatka... Nema nikoga! Prosto da legneš i da premireš od tuge. Groholjski se radovao svojoj osamljenosti, ali... uzalud se radovao. On je, prije nego li je trebalo, platio za svoj egoizam. U početku svibnja, kad se činilo, da i sam zrak nešto voli i premire od sreće, Groholjski izgubi sve: i voljenu ženu, i...

Bugrov i te godine dođe na Krim. Nije unajmio ljetnikovca vis-à-vas, nego je tumarao s Mišutkom po krimskim gradovima. U gradovima je pio, jeo i kartao. Izgubio je svaku volju za ribolov, lov, za Francuzice, koje su ga, među nama rečeno, dobrano okrale. Omršavio je, prestao se sjajiti i široko osmjehivati, preobukao se u konopljino platno. Ivan Petrovič pokatkad posjećivaše i Groholjskijev ljetnikovac. Lizi je donosio slatka, bonbona, voća, i kao da se trudio, da joj razbije dosadu. Ti posjeti nisu uznemirivali Groholjskoga, to više, jer su bili rijetki, kratkotrajni, i očito bili radi Mišutke, jer se on više ni pod koju cijenu nije mogao lišiti prava da se viđa s materom. Bugrov bi dolazio, izvlačio poklone, pa rekavši po koju riječ, odlazio. I tih nekoliko riječi nije progo-

varao s Lizom, nego s Groholjskim. S Lizom je šutio. I Groholjski bješe miran... Ali ima jedna ruska poslovica, na koju ne bi bilo zgoreg podsjetiti Groholjskoga: »Ne boj se psa, koji laje, već se boj onoga, koji šuti...« Lukava poslovica, ali u praktičnom životu ponekad vrlo, vrlo potrebna.

Jednoć, šetajući vrtom, Groholjski začuje govor dvaju glasova. Jedan bijaše muški, drugi ženski. Prvi je bio Bugrovljev, drugi Lizin. Groholjski osluhne, pa problijedivši kao smrt, tiho pokroči prema govornicima. Zaustavi se iza jorgovanova žbunja, i stane promatrati i slušati. Noge mu se i ruke ohladiše. Po čelu mu probije hladan znoj. Da se ne bi zaljuljao i pao, uhvati se rukama za nekoliko jorgovanskih grana. Sve je svršeno! Bugrov je držao Lizu oko pasa i govorio joj:

— Mila moja! Pa šta da radimo? Tako je, valjda, bog htio... Ja sam hulja... Prodao sam te. Polakomio sam se za Irudovim bogatstvom, propalo dabogda... I koja korist od tog bogatstva? Samo nemir i hvalisanje! Ni mira, ni sreće, ni napretka... Sjedio sam kao telac na jednom mjestu i ni makac naprijed... Jesi li čula? Andrjuška je Markuzin unaprijeđen za šefa odsjeka... Andrjuška, onaj glupan! A ja sjedim... Gospode, gospode! Kad sam tebe izgubio, sreću sam izgubio. Hulja sam ja! Gad! Misliš li ti, hoće li mi dobro biti na strašnome sudu?

— Otputujmo odavde, Vanja! — zaplače Liza. — Meni je dosadno... Ja premirem od tuge.

— Ne može se... Novci su uzeti.

— Pa vrati ih nazad!

— Rado bih vratio, ali... tprrru... éha..., stoj kobilo! Sve sam potrošio! Pokoriti se valja, majčice... To nas bog kažnjava. Mene za koristoljublje, a tebe za lakomislenost. Pa šta? Mučit ćemo se... Bit će lakše na onome svijetu.

I u nastupu religioznih osjećaja Bugrov podigne oči k nebu.

— Ali ja ne mogu ovdje živjeti! Dosadno mi je.

— Šta da se radi? Kao da meni nije dosadno? Zar je meni bez tebe veselo? Ja sav kopnim, venem! I grudi su me počele boljeti... Ti si moja zakonita žena, put moje puti... jedina put... Živi, trpi! Eh, a ja... putovat ću, posjećivati...

I nagnuvši se k Lizi, Bugrov prošapće, ali tako glasno, da se na desetak metara čulo:

— Ja ću k tebi, Liza, i noću dolaziti... Ne boj se... Ja sam u Teodosiji, blizu je... Živjet ću kraj tebe, dok sve ne spiskam... A spiskat ću brzo sve do posljednje pare! E-e-eh! I kakav mi je to život? Dosada. Sav sam bolestan... i grudi bole, i trbuh boli...

Bugrov umukne. Sada je na Lizi bilo da ona progovori.. Bože moj, kako je gruba ta žena! Poče plakati, jadovati se, nabrajati sve nedostatke svoga ljubavnika, svoje patnje. Slušajući je, Groholjski se osjećao kao razbojnik, zločinac, upropašćivač.

— On me izmučio! — dovrši Liza.

Kad se oprostio s Lizom, izlazeći na vrtna vratašca, Bugrov se sukobi s Groholjskim, koji je stao na vratašcima i čekao ga.

— Ivane Petroviču! — reče Groholjski glasom umirućega. — Sve sam čuo i sve vidio... To je nečasno od vas, ali ja ne krivim vas... I vi je volite... Ali shvatite, da je ona moja! Moja! Ja ne mogu živjeti bez nje! Kako vi to shvaćate? Pa, recimo, da je vi volite, da patite, ali zar vam ja nisam, bar donekle naplatio za vaše patnje? Odlazite, boga radi! Odlazite, boga radi. Odlazite odavde zauvijek. Preklinjem vas! Inače ćete me ubiti...

— Nemam ja kamo da idem, — progovori gluho Bugrov.

— Hm... Sve ste već potratili... Vi ste čovjek, koji se dade zavući... Pa, dobro... Otputujte na moje imanje u Černigovsku guberniju... Hoćete li? Poklanjam vam to imanje... Ono je maleno, ali lijepo,... časna riječ, lijepo!

Bugrov se široko osmjehne. Odjednom se osjeti u sedmom nebu.

— Poklanjam vam... Još ću danas pisati upravitelju i poslat ću mu punomoć, da se obavi kupovina. Vi svugdje recite da ste kupili... Idite! Preklinjem vas!

— U redu... Idem. Shvaćam.

— Pođimo k notaru... Odmah — zausti obradovan Groholjski i pođe da naredi, neka upregnu konje. Drugoga dana predvečer, kad je Liza sjedjela na klupi, na kojoj je obično imala rendez-vous s Ivanom Petrovičem, tiho joj priđe Groholjski. On sjedne uz nju i uzme je za ruku.

— Dosadno ti je, Liza? — počne on poslije kraće šutnje. — Ti se dosađuješ? Zašto da ne otputujemo nekamo? Zašto stalno sjedimo kod kuće? Treba putovati, veseliti se, upoznavati... Zar ne treba?

— Ništa meni ne treba, — reče Liza, i blijeda, mršava, pogleda na onu stazicu, po kojoj je Bugrov običavao dolaziti.

Groholjski se zamisli. Znao je, koga ona očekuje i tko njoj treba.

— Pođimo kući, Liza, — reče on. — Ovdje je vlažno...

— Idi ti... Ja ću odmah doći.

Groholjski se opet zamisli.

— Ti *njega* čekaš? — upita on i napravi grimasu, kao da su ga užarenim kliještima zgrabili za srce.

— Jest... Htjela bih da Miši predam čarapice...

— On ne će doći.

— Kako ti znaš?

— Otputovao je...

Liza raskolači oči...

— Otputovao je... Otputovao je u Černigovsku guberniju. Poklonio sam mu svoje imanje.

Liza strašno problijedje, i da ne padne, uhvati se za Groholjskijeva ramena.

— Otpratio sam ga na parobrod... U tri sata...

Liza se odjednom prihvati za glavu, podignu i pavši na klupu, zatrese svima udovima.

— Vanja! — zavapi ona. — Vanja! Idem i ja, Vanja!... Golubiću!

Uhvatio ju je histerični napad...

I od te večeri pa do samoga srpnja, vrtom kojim su šetali ljetovaoci, mogle su se vidjeti dvije sjene. Sjene su hodale od jutra do mraka i izazivale u ljetovalaca tugu. Za Lizinom je sjenom neprestano koračala sjena Groholjskoga. Ja ih zovem sjenama, jer su oboje izgubili prijašnji lik.

Omršavjeli su, problijedjeli, sklupčali se i podsjećali prije na sjene, negoli na žive ljude... Oboje je oronulo, kao buha u klasičnoj anegdoti o Židovu, što je prodavao buvlje praške.

U početku srpnja Liza je odbjegla od Groholjskoga, ostavivši mu poruku, u kojoj je na pisala, da ide k »sinu« na neko vrijeme. Odbjegla je noću, kad je Groholjski spavao.

Pročitavši njeno pismo, Groholjski je čitavu nedjelju dana lunjao oko ljetnikovca, kao izbezumljen, nije jeo, nije spavao. U kolovozu je obolio od tifusa, a u rujnu odmaglio u inozemstvo. Tamo se propio. Mislio je da će u vinu i razvratu naći umirenje. Potrošio je sav svoj imetak, ali mu se, jadniku, nije posrećilo, da si izbije iz glave sliku voljene žene s mačjom njuškicom. Od sreće se ne umire, ne umire se ni od nesreće. Groholjski je posijedio, ali umro nije. Živ je i do dana današnjega. Iz inozemstva je doputovao, da »jednim okom« zirne na Lizu. Bugrov ga je dočekao otvorena zagrljaja i ustavio ga kao svoga gosta kod sebe na neodređeno vrijeme.

Gostuje on kod Bugrova i dan danas...

* * *

Desilo se, da sam te godine proputovao kroz Grohovljevku, Bugrovljevo imanje. Zastao sam domaćine pri jelu. Ivan mi se Petrovič strašno obradovao i stao me ugošćavati. On se odebljao i jedva primjetno podaduo. Lice mu kao i prije sito, sjajno i rumeno. Čele još nema. I Liza se udebljala. Njena joj punoća ne pristaje k licu. Njeno lice počinje da gubi mačji oblik, i nažalost! postaje nalik na lice foke. Obrazi joj se goje i uvis, i naprijed, i ustranu. Divno žive Bugrovljevi. Imaju svega. Puna im kuća posluge i dobra prismoka.

Kad smo se okrijepili, raspreo se razgovor. Zaboravivši da Liza ne svira, zamolio sam je da nešto odsvira na klaviru.

— Ona ne svira! — reče Bugrov. — Nije ona moj svirač... Hej! Tko je tamo? Ivane! Pozovi-de amo Grigorija Vasiljiča! Što on tamo radi? — I obraćajući se meni, Bugrov nastavi: — Sad će doći svirač... Svira gitaru. A klavir mi za Mišutku držimo, njega učimo...

Za pet minuta u salon uđe Groholjski, pospan, razbarušen, neobrijan... Uđe, pokloni mi se i sjedne postrance.

— Ej, tko se to tako rano sprema na spavanje? — obrati mu se Bugrov. — Kakav si ti, brajko! Svi spavaju, svi spavaju... Daj, zasviraj nam štogod veselije...

Groholjski ugodi gitaru, udari u žice i zapjeva:

Slušao sam pjevanje, gledao situ Bugrovljevu fizionjušku[1] i mislio: »Gadna njuška!« Došlo mi da zaplačem... Kad je završio pjevanje, Groholjski nam se nakloni i izađe.

— I šta da s njim radim? — upita me Bugrov poslije njegova odlaska. — Teško mi je s njim! Po danu sve misli, misli... a po noći stenje. Spava, a sve stenje i jojče... Bolest nekakva... Šta da s njime napravim, nisam dosta pametan! Ne da spavati... Bojim se, da ne poludi. Pomislit će se, da loše kod mene živi... A zašto loše? Jede s nama i pije s nama... Samo novaca ne dajemo... Dadneš mu, a on ih zapije ili porazbaca... Onda još više na moju glavu! Gospode, oprosti meni grešnome!

Ostavili su me na spavanju. Kad sam se sutradan ujutro probudio, Bugrov je nekome u susjednoj sobi očitavao bukvicu:

— Prisili budaletinu da se bogu moli, pa će ti glavu razbiti! Eh, tko je vidio, da se vesla zelenom bojom mažu? Mućni ti malo, glavo jedna! Razmisli! Šta sad šutiš?

— Ja... ja... sam se prevario... — opravdavao se hrapav tenor.

To je bio Groholjskijev tenor.

Na stanicu me odvezao Groholjski.

— On je despot, tiran, — šaputao mi je čitavim putem. — On je plemenit čovjek, ali je tiran. Njemu su nerazvijeni i srce i mozak... Muči druge! Da nije one plemenite žene, ja bih već davno otišao od njega... Žao mi je da nju ostavim. Oboma zajedno nekako je lakše trpjeti.

Groholjski uzdahne i nastavi:

— Ona je trudna... Jeste li vidjeli? To je, zapravo, moje dijete. Moje, gospodine... Ona je nedavno postala svijesna svoje pogreške i opet se odala meni. Ona njega ne može trpjeti...

— Vi ste slabić! — nisam se suzdržao, a da ne kažem Groholjskome.

---

[1] U orig. fiziomordija. Čehov je češće sklapao ovakve riječi (od grč. fizionomija i rus. morda, t. j. njuška). — Prev.

— Jest, ja sam slaba karaktera... Sve je točno. Takav sam se rodio. Znate li, kako sam ja potekao? Moj je pokojni tatica jako ugnjetavao jednoga malog činovnika. Čudo, kako ga je ugnjetavao! Život mu je otrovao. Eh, gospodine. I pokojna je mamica bila sažaljiva, ona je bila iz puka, sitna građanka... Od žalosti je uzela i približila sebi toga činovnika... I eto... molim... Ja potekoh... Od ugnjetenoga... gdje da tu nađete karaktera? Odakle? Drugo zvono, međutim... Zbogom! Dođite nam opet, ali ne govorite Ivanu Petroviču o ovome, što sam vam sada govorio!

Stisnuo sam Groholjskome ruku i uskočio u vagon. On se nakloni mome vagonu i pođe prema vodi. Po svoj prilici, htjelo mu se piti...

KASNI CVJETOVI

(Posvećeno N. I. Korobovu)

Dogodilo se to jednog tmurnog, jesenjeg »poslijepodneva« u kući knezova Priklonskih.

Stara kneginja i knjeginjica Marusja stajale su u sobi mladog kneza, lomile prste i preklinjale. Zaklinjale su tako kao što mogu zaklinjati samo nesretne, zaplakane žene: Kristom-bogom, čašću, prahom oca.

Kneginja je nepomično stajala pred njim i plakala. Pustivši maha suzama i bujici riječi, prekidajući neprestano Marusju, ona je kneza obasipala prijekorima, grubim, čak i pogrdnim riječima, ljubaznošću, molbama... Tisuću puta je spomenula trgovca Furova, koji je utužio njihovu mjenicu, pokojnoga oca, čije se kosti sada prevrću u grobu, i t. d. Spomenula je čak i doktora Toporkova.

Doktor Toporkov bijaše trn u oku knezova Priklonskih. Otac mu bijaše kmet, sobar pokojnog kneza Senjke. Njegov je ujak još i sad lični sobar kneza Jegoruške. I sam on, doktor Toporkov, je u djetinjstvu dobivao zaušnice zbog loše očišćenih kneževskih noževa, vilica, čizama, i samovara. A sad je on — ta nije li glupo? — mlad, odličan liječnik, živi kao gospodin, u đavolski velikoj kući, vozi se u dvoprežnoj kočiji, kao za inat Priklonskima, koji idu pješice i dugo se cjenkaju kada unajmljuju ekipažu.

— Njega svi cijene, — rekla je kneginja plačući i ne brišući suza — svi ga vole, on je bogat, ljepotan, svagdje dobro došao... Eto, tvoj bivši sluga, Nikiforov nećak! Sramota je reći! A zašto? Ta zato, što se lijepo ponaša, ne pijančuje, ne druguje s lošim ljudima... Radi od jutra do mraka... A ti? Gospode, bože moj!

Kneginjica Marusja, djevojka dvadesetih godina, ljepuškasta kao junakinja iz engleskog romana, s divnim uvojcima lanene boje, s velikim pametnim očima boje južnog neba, isto tako žarko je zaklinjala brata Jegorušku. Ona je govorila istovremeno s majkom i ljubila brata u njegove bodljikave brkove, koji su zaudarali po kiselom vinu, gladila ga po ćeli, po obrazima, i stiskala se uz njega kao preplašeno psetance. Ona nije govorila ništa, osim nježnih riječi. Kneginjica nije bila u stanju da kaže bratu bilo što, što bi i malo nalikovalo na zajedljivost.

Ona je tako voljela brata! Po njezinu mišljenju, njezin je razvratni brat, bivši husar, knez Jegoruška, bio oličenje najviše pravde i uzor dobrote na najvišem stupnju! Ona je bila uvjerena, uvjerena do fanatizma, da ta pijana budala ima srce, na kojemu bi mu mogle zavidjeti sve vile iz bajki. Ona je vidjela u njemu nesretnika, neshvaćenog, nepriznatog čovjeka. Njegovu pijanu raskalašenost je ona opravdavala gotovo sa zanosom. Kako i ne bi! Jegoruška ju je već davno uvjerio, da pije zbog tuge: vinom i votkom zalijeva beznadnu ljubav, koja mu pali dušu, i u zagrljaju razvratnih djevojaka nastoji iz svoje husarske glave istisnuti njezin čarobni lik. A koja Marusja, koja žena, ne smatra ljubav uzrokom, koji tisuću puta opravdava sve, sve ispričava? Koja?

— Žorž! — govorila je Marusja, priljubljujući se k njemu i cjelivajući mu ispijeno lice i crveni nos. — Ti od nesreće piješ, to je istina! Ali zaboravi svoju nesreću ako je tako! Zar svi nesretni moraju piti? Ti trpi muževno, bori se! Budi junak! S takvim umom kao što je tvoj, s takvom čestitom dušom, koja ljubi, mogu se snositi udarci sudbine. Oh! Vi nesretni, svi ste malodušni...

I Marusja se (oprostite joj, čitatelju) sjetila Turgenjevljeva Ruđina i počela o njemu pričati Jegoruški.

Knez Jegoruška je ležao na krevetu i svojim crvenim, sićušnim očicama, gledao u strop. U glavi mu je malo šumjelo, a u želucu je osjećao prijatnu sitost. On je tek bio ručao, ispio bocu crvenoga, i sada, pušeći cigaru od tri kopjejke, ugodno se dosađivao. Njegov zamagljeni mozak i potištena dušica vrvjeli su od najrazličitijih osjećaja i misli.

Bilo mu je žao zaplakane majke i sestre, ali istovremeno je silno želio da ih istjera iz sobe — one su mu smetale da

zadrijema, zahrče. On se ljutio što se usuđuju da mu čitaju bukvice, ali u isto vrijeme mučila ga je pomalo grižnja savjesti (vjerojatno posve mala). On je bio glup, ali ne toliko da ne bi uvidio kako kuća Priklonskih stvarno propada, i to djelomično njegovom zaslugom...

Kneginja i Marusja su ga zaklinjale jako dugo. U salonu su već upalili svijetlo i došla je nekakva gošća, ali one su još uvijek molile. Napokon je Jegoruški dodijalo ležanje kad nije mogao da spava. On se bučno protegnu i reče:

— U redu, popravit ću se!

— Časna, plemićka riječ?

— Ubio me bog!

Mati i sestra ga uhvatiše rukama i prisiliše ga da se još jednom zakune bogom i čašću. Jegoruška se još jednom zakleo bogom i čašću, rekavši neka ga udari grom na tom istom mjestu ako ne prestane neuredno živjeti. Kneginja ga prisili da poljubi ikonu. On je poljubi i pri tom se triput prekriži. Jednom riječju, bila je položena najistinskija zakletva.

— Mi ti vjerujemo! — izjaviše kneginja i Marusja i baciše se na Jegorušku da ga grle.

One su mu povjerovale. Ta kako i ne bi povjerovale časnoj riječi, smionoj zakletvi i cjelivanju ikone? Jer ondje, gdje postoji ljubav — tamo postoji i beskrajno povjerenje. One oživješe i obje, blistajući poput Židova, koji su svetkovali obnovu Jeruzalema, pođoše da svetkuju Jegoruškin preporod. Otpratívši gošću, sjele su u kut i počele šaptati o tome, kako će se njihov Jegoruška popraviti, kako će započeti nov život... Odlučile su, da će Jegoruška daleko dotjerati, da će uskoro popraviti njihove prilike, te one ne će biti prisiljene podnositi krajnju bijedu — taj mrski Rubikon, preko koga moraju proći svi koji propadaju. Čak su odlučile da se Jegoruška svakako mora oženiti bogatom ljepoticom. On je tako lijep, pametan i tako ugledan, da bi se jedva i našla takva žena, koja bi se usudila da ga ne zavoli! Kao zaključak je kneginja ispričala biografiju predaka koje će Jegoruška uskoro početi slijediti. Djed Priklonski bio je poslanik i govorio je sve evropske jezike, otac je bio zapovjednik jednog od najpoznatijih pukova, sin će pak biti... biti... što će on biti?

— No vidjet ćete što će on biti! — odlučila je kneginjica. — Vidjet ćete!

Legnuvši obje u postelju, još su dugo pričale o prekrasnoj budućnosti. Kada su usnule, snivale su najzanosnije sne. Snivajući, one su se smješkale od sreće, — tako su lijepi bili sni! Vjerojatno im je sudbina tim snima platila one strahote, koje su doživjele slijedećeg dana. Sudbina nije uvijek škrta: ponekad ona plaća i unaprijed.

U tri sata u noći, baš u vrijeme kada je kneginja sanjala svoju mazu u blistavoj generalskoj uniformi, a Marusja u snu pljeskala bratu nakon sjajno održanog govora, kući knezova Priklonskih privezla se jednostavna, laka kočija. U kočiji je sjedio konobar iz »Chateau de Fleur« i u svom naručju držao plemenito tijelo mrtvo pijanog kneza Jegoruške. Jegoruška je bio u najstrašnijem stanju i u naručju »čo'eka« se koprcao kao guska, koju su upravo zaklali i sad je nose u kuhinju. Kočijaš skoči sa sjedišta i pozvoni na ulazu. Iziđoše Nikifor i kuhar, platiše kočijašu i poniješe pijano tijelo uz stube. Stari je Nikifor izvježbanom rukom razodjeo nepomično tijelo, ne čudeći se i ne užasavajući, položio ga na perje i pokrio ga pokrivačem.

Posluga nije rekla ni jedne jedine riječi. Ona je već odavno bila navikla gledati u svom gospodaru nešto takvo, što se mora razodjeti, nositi, pokrivati, i zato se nije nimalo čudila niti zgražala. Pijani Jegoruška bio je za njih pravilo. Zgražanje je počelo drugi dan ujutro.

U jedanaest sati, kad su kneginja i Marusja pile kavu, ušao je u blagovaonicu Nikifor i saopćio njihovim svjetlostima da se s knezom Jegoruškom događa nešto nezgodno.

— Izgleda kao da gospodar umiru! — izjavio je Nikifor. — Izvolite pogledati!

Obrazi kneginje i Marusje postadoše bijeli kao platno. Kneginji ispade iz ustiju komadić biskvita. Marusja prevrnu šalicu i s obje ruke se uhvati za grudi, u kojima iznenada zakuca zaleđeno, uznemireno srce.

— U tri sata noću dovezli su se pripiti, izgleda, — objašnjavao je Nikifor drščućim glasom.

— Kao obično ... No, a sad bog neka ih znade, od čega je to, bacakaju se i stenju ...

Kneginja i Marusja se uhvatiše jedna za drugu i pohitiše u Jegoruškinu sobu.

Jegoruška je, blijedozelen, razbarušen i jako mršav, ležao pod teškim flanelskim pokrivačem, teško disao, dahtao i prevrtao se. Glava i ruke nisu mu mirovale ni na trenutak, stalno su se micale, trzale. Iz grudiju su se otimali uzdasi. Na brkovima je visio komadičak nečeg crvenog, očito krvi. Da se Marusja prignula njegovu licu, opazila bi na gornjoj usni ranicu i pomanjkanje dva zuba iz gornje čeljusti. Iz čitavog tijela izbijala je vrućina i zadah alkohola.

Kneginja i Marusja padoše na koljena i zaridaše.

— To smo mi krive za njegovu smrt! — rekla je Marusja hvatajući se za glavu. — Mi smo ga jučer ogorčile svojim prijekorima i... on to nije podnio! On ima nježnu dušu! Mi smo krive, maman!

I, u spoznaji svoje krivnje, one širom razrogačiše oči i priljubiše se jedna drugoj. Tako dršću i stišću se jedan drugom oni, koji vide da će se na njih u isti čas survati strop sa šumom i strašnom bukom, i zgnječiti ih svojom težinom.

Kuhar se sjetio da otrči po liječnika. Došao je liječnik Ivan Adolfovič, maleni čovječuljak, koji se sav sastojao iz goleme ćele, glupih svinjskih očica i okruglog trbuščića. Obradovaše mu se kao rođenom ocu. On omirisa zadah u Jegoruškinoj spavaonici, opipa mu bilo, duboko uzdahnu i namršti se.

— Vi se ne uznemirujte, vaša svjetlosti! — rekao je kneginji molećim glasom... — Ja ne znati, ali po mome mišljenju, vaša svjetlosti, ne nalazim da bi vaš sin bio u velikoj, da tako kažem, opasnosti... Ništ'!

Marusji, pak, reče nešto sasvim drugo.

— Ja ne znati kneginjice, ali po mome mišljenje... Svatko ima svoje mišljenje, kneginjice. Po mom mišljenju njegova svjetlost... pff... švah,[1] kako kaže Nijemac... Ali sve zavisi... zavisi, da tako kažem od kriza.

— Opasno? — tiho upita Marusja.

Ivan Adolfovič namršti čelo i stade dokazivati da svako ima svoje mišljenje... Dali su mu tri rublja. On se zahvali, zbuni, zakašlje i iščeznu.

---

[1] švah (njem. schwach) — slab, nemoćan.

Osvijestivši se, kneginja i Marusja odluče da pošalju po specijalistu. Specijalisti su skupi, ali... što da se radi? Život dragog čovjeka je vredniji od novca. Kuhar je otrčao Toporkovu. Razumije se, kod kuće ga nije zatekao. Trebalo je ostaviti poruku. Toporkov se dugo nije odazvao na poziv. Čekali su ga zamirućim srcima, s nemirom, dan, čitavu noć, jutro... Htjeli su čak poslati po drugoga liječnika i odlučili da Toporkovu, kad dođe kažu ravno u lice da je prostak, kako se ubuduće ne bi usuđivao prisiljavati druge da ga tako dugo čekaju. Žitelji kuće Priklonskih bili su, unatoč svoje nevolje, ozlojeđeni do dna duše. Napokon se drugi dan u dva sata dokoturala kočija pred ulaz. Nikifor se žustrim sitnim korakom uputi ulazu i za nekoliko sekunda je s najvećim poštovanjem skidao sivi kaput s ramena svog rođaka. Toporkov je kašljem upozorio na svoj dolazak, i, nikome se ne klanjajući, pošao u sobu bolesnika. Prošao je kroz salon, sobu za primanje i blagovaonicu, ne gledajući ni na koga, samosvijesno, kao general, škripeći po čitavoj kući svojim ulaštenim čizmama. Njegova golema pojava ulijevala je poštovanje. Bio je stasit, dostojanstven, impozantan i vraški lijep, kao da je isklesan od slonove kosti. Zlatne naočari i do skrajnosti ozbiljno, nepomično lice, upotpunjavali su njegovo ponosno držanje. Po podrijetlu je plebejac, ali osim silno razvijene muskulature nema u njemu gotovo ništa plebejsko. Sve je gospodsko i, čak gentlemensko. Lice rumeno, lijepo, i, čak, ako ćemo vjerovati njegovim pacijenticama, vrlo lijepo. Vrat bijel kao u žene. Kose lijepe i mekane kao svila, ali, nažalost, podšišane. Da se Toporkov bavio svojom vanjštinom, ne bi podrezivao te kose, nego bi ih pustio da se kovrčaju do samog okovratnika. Lice je lijepo, ali odviše suhonjavo i previše ozbiljno da bi izgledalo prijatno. Suhonjavo, ozbiljno i nepomično, ono nije izražavalo ništa osim jakog umora od napornog rada preko cijelog dana.

Marusja pođe ususret Toporkovu i, lomeći pred njim ruke, poče moliti. Nikad prije ona nije nekoga molila.

— Spasite ga doktore! — rekla je dižući prema njemu svoje velike oči. — Preklinjem vas! Vi ste nam sva nada!

Toporkov obiđe Marusju i uputi se Jegoruški.

— Provjetriti! — zapovjedi on ušavši bolesniku. — Zašto prozori nisu otvoreni? Kako može disati?

Kneginja, Marusja i Nikifor jurnuše k prozorima i peći. U prozorima, u koje su već bili postavljeni dvostruki okviri, ventilacija je zatajila. Peć nije bila naložena.

— Zračenja nema, — rekla je kneginja.

— Čudno... Hm... Eto, liječi onda kod takvih uslova! Ne ću liječiti!

I neznatno povisivši glas, Toporkov je dodao:

— Odnesite ga u salon! Tamo nije tako zagušljivo. Pozovite ljude!

Nikifor pojuri postelji i stane kod uzglavlja. Kneginja, crveneći što osim Nikifora, kuhara i poluslijepe sobarice nema druge posluge, uhvati za krevet. Marusja također uhvati krevet i povuče iz sve snage. Oronuli starac i dvije slabe žene podigoše stenjući krevet i, ne vjerujući svojim silama, spotičući se i bojeći se da ga ne ispuste, poniješe ga. Kneginji se na leđima razderala haljina, a u trbuhu joj se nešto otrže. Marusji se zamaglilo pred očima i strašno je zabolješe ruke — tako je težak bio Jegoruška! A on, doktor medicine, Toporkov, dostojanstveno je koracao za krevetom i srdito se mrštio što mu otimaju vrijeme zbog takvih gluposti. I čak nije ni prstom maknuo da pomogne damama! Takva stoka!...

Krevet su postavili uporedo s klavirom. Toporkov je zbacio pokrivač i, postavljajući kneginji pitanja, stao razodijevati nemirnog Jegorušku. Košulja bijaše strgnuta za sekundu.

— Molim vas, budite kraći! To se ne odnosi na stvar! — odsiječe Toporkov slušajući kneginju. — Suvišni mogu otići odavde.

Pokucavši Jegorušku čekićem po prsima, okrenu ga na trbuh i opet pokuca, osluškujući uz soptanje (liječnici uvijek sopću kad osluškuju) — i konstatira vrlo zamršenu vrućicu alkoholičara.

— Ne bi škodilo da mu obučete toplu košulju — rekao je svojim jednoličnim glasom, režući svaku riječ.

Davši još nekoliko savjeta, napisao je recept i brzo pošao k vratima. Dok je pisao recept, zapitao je, između ostalog, za Jegoruškino prezime.

— Knez Priklonski — odgovorila je kneginja.

— Priklonski? — ponovno je upitao Toporkov.

»Kako si brzo zaboravio prezime svojih bivših gospodara!« — pomislila je kneginja.

Riječ »gospode« kneginja nije smjela ni pomisliti: pojava bivšeg kmeta bila je odviše sugestivna!

U predsoblju je prišla k njemu i, srcem, koje je zamiralo, zapitala:

— Doktore, da li je izvan opasnosti?

— Mislim.

— Da li će, po vašem mišljenju, ozdraviti?

— Smatram, — odgovorio je hladno doktor i, lagano kimnuvši glavom, pošao niz stube svojim konjima, isto tako stasitim i dostojanstvenim kakav je bio i on sam. Nakon liječnikova odlaska kneginja i Marusja su prvi put slobodno odahnule nakon more od dvadeset i četiri sata. Specijalist Toporkov dao im je nade.

— Kako je pažljiv, kako mio! — rekla je kneginja, blagoslivljajući u duši sve liječnike svijeta.

Majke vole medicinu i vjeruju u nju kada su bolesna njihova djeca!

— Do-stojanstven gospodin! — primijetio je Nikifor, koji već odavno u plemićkom domu nije vidio nikoga, osim Jegoruškinih pijanih drugova.

Starčić nije ni slutio da taj dostojanstveni gospodin nije nitko drugi, nego baš onaj zaprljani Koljka, kojega je u ono vrijeme morao često izvlačiti ispod kola za vodu i šibati.

Kneginja je pred njim tajila da mu je liječnik — rođak.

Navečer, nakon zalaska sunca, Marusju je, iznemoglu od nevolje i umora, zahvatila jaka groznica, koja ju je bacila u postelju. Iza groznice slijedila je jaka temperatura i bol u kukovima. Cijelu je noć bulaznila i stenjala.

— Ja umirem, maman!

I Toporkov, koji je došao ujutro u deset sati, morao je, mjesto jednoga, liječiti dvoje: kneza Jegorušku i Marusju. Kod Marusje je ustanovio upalu pluća.

Nad domom knezova Priklonskih lebdjela je smrt. Nevidljiva, ali strašna, bljesnula je kraj uzglavlja dviju postelja, prijeteći svake minute staroj kneginji da joj otme njezinu djecu. Kneginja je bila izbezumljena od očaja.

— Ne znam, gospođo! — govorio joj je Toporkov. — Ne mogu znati, gospođo, nisam ja prorok. Vidjet ćemo za nekoliko dana.

Te riječi govorio je suho, hladno, i sjekao je njima nesretnu staricu. Da je rekao barem jednu utješnu riječ! Da bi nesreća bila potpuna, Toporkov nije gotovo ništa prepisivao bolesnicima, već se bavio samo kuckanjem, prisluškivanjem i prigovarao zbog nečistog zraka i zbog obloga, postavljenog na krivo mjesto i u krivo vrijeme. A sve te moderne stvari starica je smatrala nepotrebnim glupostima. Dan i noć bez prestanka ona je obilazila od jednog do drugog kreveta, zaboravivši sve na svijetu, zavjetujući se i moleći.

Temperaturu i upalu pluća smatrala je najtežom bolesti, i, kad se u Marusjinoj mokraći pokazala krv, umislila si je da kneginjica ima »sušicu u posljednjem stadiju« i onesvijestila se.

Možete si zamisliti njezinu radost kad se kneginjica, sedmog dana bolesti osmjehnula i rekla:

— Ja sam zdrava.

Sedmog dana probudio se i Jegoruška. Moleći se kao polubogu, smijući se i plačući od sreće, kneginja je prišla Toporkovu, koji je upravo stigao, i rekla:

— Vama, doktore, dugujem za spas svoje djece. Zahvaljujem!

— Što, gospođo?

— Mnogo ste me zadužili! Vi ste spasili moju djecu!

— A... Sedmi dan! Ja sam očekivao petog. Uostalom, svejedno. Dajte ovaj prašak ujutro i navečer. Nastavite zračenje. Ovaj teški pokrivač možete zamijeniti lakšim. Sinu davajte kiselo piće. Navratit ću u subotu uveče.

I specijalist se, kimnuvši glavom, uputi odmjerenim, generalskim korakom prema stubištu.

II.

Dan je jasan, prozračan, prohladan, jedan od onih jesenskih dana kada se rado pomiruješ i s hladnoćom, i s vlagom, i s teškim kaljačama. Zrak je tako proziran, da se vidi kljun čavke koja sjedi na najvišem zvoniku, sav je protkan mirisom

jeseni. Iziđite na ulicu i vaši će se obrazi prekriti zdravim, širokim rumenilom, koje podsjeća na lijepu krimsku jabuku. Davno otpalo žuto lišće strpljivo čeka prvi snijeg i, izgaženo nogama, zlati se na suncu, sjajući poput červonaca.[1] Priroda se uspavljuje tiho, mirno. Nigdje ni vjetra ni zvuka. Ona, nepomična i nijema, kao da je premorena za zimu i ljeto, mazi se pod toplim, nježnim zrakama sunca, i, gledajući taj mir uokolo, vi i sami zaželite pokoja...

Takav je bio dan kad su Marusja i Jegoruška sjedili kraj prozora i posljednji puta očekivali Toporkova. Topla nježna svjetlost udarila je i u prozore Priklonskih, igrala je na sagovima, stolicama, klaviru. Sve je bilo zaliveno tom svjetlošću.

Marusja i Jegoruška su gledali kroz prozor na ulicu i slavili svoje ozdravljenje. Ozdravljeni bolesnici, osobito ako su mladi, uvijek su vrlo sretni. Oni osjećaju i razumiju zdravlje onako, kako ga ne osjeća i ne razumije običan zdrav čovjek. Zdravlje je sloboda, a tko se, osim ozdravljenih, može naslađivati sviješću o slobodi? Marusja i Jegoruška su se svake minute osjećali kao bivši zatvorenici. Kako im je bilo lijepo! Prohtjelo im se da dišu, da gledaju kroz prozore, da se kreću, jednom riječju živjeti, a sve te želje ispunjavale su se svake sekunde. Furov, koji je utužio mjenicu, spletke, Jegoruškino vladanje, siromaštvo — sve je bilo zaboravljeno. Nisu bile zaboravljene jedino ugodne, neuzbudljive stvari: lijepo vrijeme, predstojeći plesovi, dobra maman i... doktor. Marusja se smijala i govorila bez prestanka. Glavna tema razgovora bio je liječnik, koga su svakog časa očekivali.

— Neobičan čovjek, svemoćan čovjek! — govorila je ona. — Kako je svemoćno njegovo znanje! Zamisli, Žorž, kakav značajan pothvat, boriti se s prirodom i nadvladati je!

I govorila je, praveći rukama i nogama veliki uskličnik poslije svake pretjerane, ali iskrene fraze.

Jegoruška je slušao zanosno sestrino pričanje, žmirkao očima i odobravao. I on sam je cijenio strogo Toporkovljevo lice i bio je uvjeren da svoje ozdravljenje duguje jedino njemu. Maman je sjedila u blizini i, sjajući i likujući, dijelila ushićenje zajedno s djecom.

---

[1] červonac — zlatnik, dukat; novčanica od 10 rubalja.

Njoj se svidjelo kod Toporkova ne samo njegovo liječničko umijeće, nego i »pozitivnost«, koju je uspjela pročitati na njegovu licu.

Starim se ljudima zbog nečega neobično sviđa ta »pozitivnost«.

— Šteta je samo što je... što je tako niska porijekla — izjavila je kneginja plaho pogledavši kćerku. — I zanat njegov... nije osobito čist. Vječno se čeprka po koječemu... Phi!

Kneginja je planula i premjestila se u drugi naslonjač, podalje od majke. Jegoruška se također ozlojedio. On nije mogao podnositi gospodsku oholost i napuhavanje. Siromaštvo pokatkad nauči ljude nečemu! On je više puta imao prilike na samom sebi osjetiti ljudsku naduvenost, onih, koji su bili bogatiji od njega.

— U današnje vrijeme, mutter[1], — rekao je on prezirno sliježući ramenima, — tko ima glavu na ramenima i veliki džep na hlačama, taj je i dobra porijekla, a tko umjesto glave ima onaj dio ljudskoga tijela na kojemu se sjedi, a umjesto džepa mjehur od sapunice, taj je ništica, eto šta!

Govoreći to, Jegoruška je ponavljao tuđe misli. Te iste riječi čuo je on prije dva mjeseca od jednog seminarista, s kojim se potukao kod biljara.

— Ja bih sa zadovoljstvom promijenio svoje kneštvo za njegovu glavu i njegov džep, — dodao je Jegoruška.

Marusja podignu prema bratu oči pune zahvalnosti.

— Ja bih vam mnogo rekla, maman, ali vi ne ćete shvatiti, — uzdahnula je ona. — Vas se ne može ničim razuvjeriti... Jako mi je žao!

Kneginja se, uhvaćena zbog optužbi, zbunila i počela opravdavati.

— Uostalom, u Peterburgu sam poznavala jednoga liječnika-baruna, — rekla je. —

— Da, da... I u inozemstvu također... To je istina... Obrazovanje mnogo znači... No da...

U jedan sat se dovezao Toporkov. Ušao je isto tako kao i prvi puta: dostojanstveno, ne gledajući ni na koga.

— Ne upotrebljavajte alkoholna pića i izbjegavati, po mogućnosti, ono što je suviše, — obratio se on Jegoruški,

---

[1] mutter (njem.) — majko.

odloživši šešir. — Paziti na jetra. Ona su kod vas već znatno povećana. Njeno povećanje treba u potpunosti pripisati uživanju alkohola. Piti određene napitke.

I, okrenuvši se Marusji, on je i njoj uputio nekoliko konačnih savjeta.

Marusja je slušala sa zanimanjem, kao zanimljivu bajku, gledajući ravno u oči učenog čovjeka.

— No, vi ste, nadam se, razumjeli? — upitao je Toporkov.

— O, da! Merci.[1]

Posjet je trajao ravno četiri minute.

Toporkov je zakašljao, uhvatio šešir i kimnuo glavom. Marusja i Jegoruška uprše svoje oči u majku. Marusja je čak porumenila.

Kneginja je, crveneći i gegajući se kao patka, prišla doktoru i nevješto turila svoju ruku u njegovu bijelu šaku.

— Dopustite da vam zahvalim, — rekla je.

Jegoruška i Marusja oboriše oči. Toporkov je prinio šaku naočarima i pogledao zamotak. Ne zbunjujući se i ne spuštajući očiju ovlažio je prst ustima i jedva čujno prebrojio novčanice. Nabrojio je dvanaest novčanica od dvadeset i pet rubalja. Nije zabadava Nikifor trčao nekuda s kneginjinim ogrlicama i naušnicama! Licem Toporkova razlio se svijetli tračak, nešto poput aureole, kojom slikaju svece, na ustima je lako zaplivao smiješak. Očito je bio vrlo zadovoljan nagradom. Prebrojivši novac i stavivši ga u džep, još je jednom kimnuo glavom i okrenuo se vratima.

Kneginja, Marusja i Jegoruška upiše se očima u liječnikova leđa, i svi troje odjednom osjetiše kako im se steže srce. Oči im se orosiše od prijatnog osjećaja: ovaj je čovjek odlazio i više ne će doći, a oni su već navikli na njegove odmjerene korake, oštar glas i ozbiljno lice. U glavi majke sinu mala ideja. Odjednom joj se prohtjede da razveseli tog ukočenog čovjeka.

»Siromah, jadnik, — pomislila je ona. — Osamljen je.«

— Doktore, — rekla je mekim, staračkim glasom.

Liječnik se okrenuo.

— Što je, gospođo?

---

[1] Merci (franc.) — hvala.

— Ne ćete li popiti s nama šalicu kave? Budite tako dobri.

Toporkov je namrštio čelo i lagano izvadio iz džepa sat. Pogledavši sat i promislivši, on izjavi:

— Popit ću čaj.

— Izvolite sjesti. Evo ovdje!

Toporkov je odložio šešir i sjeo, sjeo je uspravno, kao maneken, kome su savili koljena, a uspravili ramena i šiju. Kneginja i Marusja se uzvrpoljiše. Marusjine oči postadoše velike, zabrinute, kao da su joj zadali nerješivu zadaću. Nikifor se, u svom ponošenom fraku i sivim rukavicama, ustrčao po svim sobama. Po svim dijelovima kuće zazvečalo je čajno posuđe i zveket čajnog pribora. Jegorušku su zbog nečega na trenutak pozvali iz salona, tiho i tajanstveno.

Toporkov je, očekujući čaj, prosjedio oko desetak minuta. Sjedio je i gledao u pedal klavira, ne mičući ni jednim udom i ne dajući od sebe nikakva zvuka. Napokon se otvoriše vrata gostinjske sobe. Pojavio se Nikifor, ozaren, s velikim poslužavnikom u rukama. Na poslužavniku su, na srebrnim pladnjima, stajale dvije šalice: jedna za liječnika, a druga za Jegorušku. Oko šalica stajale su, u strogoj simetriji, male posudice od porculana sa svježim i topljenim skorupom, šećer s malim kliještima za uzimanje kocaka, kolutići limuna s viljuškom i biskvit.

Iza Nikifora išao je Jegoruška s fizionomijom otupljenom od dostojanstvenosti. Povorku su završavale kneginja, kojoj se oznojilo čelo, i Marusja, koja je ulazila razrogačenih očiju.

— Poslužite se, molim! — obratila se kneginja Toporkovu.

Jegoruška je uzeo šalicu, otišao ustranu i oprezno gucnuo. Toporkov je uzeo svoju šalicu i također gucnuo. Kneginja i kneginjica su sjele sa strane i zanijele se proučavanjem doktorove fizionomije.

— Možda vam nije dosta slatko? — upitala je kneginja.

— Ne, dosta je slatko.

I, kako se moglo i očekivati, nastupila je šutnja — tjeskobna, neugodna, za vrijeme koje se zbog nečega osjeća strašna nezgrapnost situacije i želja da se čovjek zbuni. Liječnik je pio i šutio. On je, očito, ignorirao one, koji su ga okružavali, i nije pred sobom vidio ništa osim čaja.

Kneginja i Marusja, koje su silno poželjele da se porazgovore s pametnim čovjekom, nisu znale odakle da počnu, obje su se bojale, da se ne pokažu glupima. Jegoruška je gledao liječnika i po očima mu se vidjelo kako se sprema da ga nešto upita, ali nikako da se odluči. Zavladala je grobna tišina, pokatkad narušena šumom gutljaja. Toporkov je gutao vrlo glasno. On se, očito, nije obazirao i pio je kako mu se prohtjelo. Gutajući, proizvodio je zvukove vrlo slične zvuku »glo«. Gutljaj je, kako se činilo, padao iz usta u nekakvu provaliju i pljuskao ondje o nešto veliko i glatko. Tišinu je pokatkad narušio i Nikifor: on je neprestano mljaskao usnama i žvakao, kao da okusom proučava gosta — liječnika.

— Da li je istina što govore, da je pušiti štetno? — odlučio se napokon da upita Jegoruška.

— Nikotin, alkaloid duhana, djeluje na organizam kao jedan od jakih otrova. Otrov, koji se uvodi u organizam pojedinom cigaretom, neznatan je po količini, ali se zato uvođenje nove količine pribraja prethodnoj. Količina otrova, kao i njegova energija, nalaze se u obrnutom odnosu s trajanjem potrošnje.

Kneginja i Marusja izmijeniše poglede: kakav umnik! Jegoruška je zažmigao očima i istegnuo svoju riblju fizionomiju. On, siromah, nije shvatio doktora.

— Kod nas u puku — počeo je on, želeći da učeni razgovor svede na obični, — bijaše jedan oficir, neki Koščkin, vrlo čestit čovjek. Strašno je nalikovao vama! Jako! Kao dvije kaplje vode! Čak je nemoguće i razlikovati! Nije li vam rođak?

Liječnik je, umjesto odgovora, pri gutanju ispustio gromki zvuk, a krajevi njegovih usana se lagano podigoše i skupiše u preziran smiješak. On je, vidljivo, prezirao Jegorušku.

— Recite mi, doktore, jesam li definitivno ozdravila? — upitala je Marusja. — Mogu li se nadati potpunom ozdravljenju?

— Smatram da možete! Ja računam na potpuno ozdravljenje na temelju . . .

I liječnik je, visoko dižući glavu i uporno gledajući Marusju, stao pripovijedati o posljedicama upale pluća. Govorio

je odmjereno, režući svaku riječ, ne dižući i ne spuštajući glas. Slušali su ga jako rado, s užitkom, ali nažalost taj ukočeni čovjek nije umio popularizirati i nije smatrao potrebnim da se uvlači u tuđe razgovore. Nekoliko puta je spomenuo riječ »apsces«, »zakrečenje hilusa«, i uopće, govorio je vrlo lijepo i dobro, ali jako nerazumljivo. Izdeklamirao je čitavu lekciju, prepunu medicinskih termina, a nije rekao ni jedne rečenice, koju bi slušaoci razumjeli. To, međutim, nije smetalo slušaocima da sjede otvorenih usta i gledaju učenjaka gotovo sa strahopoštovanjem. Marusja nije skidala očiju s njegovih usta, hvatala je svaku riječ. Gledala ga je i uspoređivala njegovo lice s licima, koje je morala svakodnevno gledati. Koliko su se razlikovala od tog učenog, umornog lica, ispijena tupa lica njenih obožavatelja, Jegoruškinih drugova, koji joj svakodnevno dosađuju svojim posjetama! Lica pijanica i ispičutura, od kojih ona, Marusja, nije nikad čula ni jedne dobre, čestite riječi, nisu vrijedila ni crna pod noktom u poredbi s tim hladnim, bestrasnim, ali pametnim, oholim licem.

»Dražesno lice! — mislila je Marusja, oduševljavajući se i licem i glasom i riječima. Kakav um i koliko znanja! Zašto je Žorž vojnik? I on bi mogao biti učenjak.«

Jegoruška je s ganućem gledao liječnika i mislio. »Ako on govori o pametnim stvarima, to nas, znači, smatra pametnima. Dobro je što smo se tako uzdigli u društvu. Ipak sam užasno glupo učinio što sam ga uporedio s Košečkinom.« Kad je liječnik završio svoje izlaganje, slušaoci su duboko uzdahnuli, kao da su izvršili nekakav slavni pothvat.

— Kako je lijepo sve znati! — uzdahnula je kneginja.

Marusja je ustala, i kao da želi zahvaliti liječniku za razgovor, sjela za klavir i udarila po tipkama. Ona je silno željela da doktora uvuče u razgovor, uvuče dublje, osjećajnije, a glazba uvijek navodi na razgovore. Htjela se i pohvaliti svojim sposobnostima pred pametnim čovjekom, koji razumije sve.

— To je iz Chopina, — progovorila je kneginja, nježno se osmjehujući i držeći ruke kao djevojčica iz instituta. — Dražesna stvar! Ona je, doktore, mogu se pohvaliti, i moja dražesna pjevačica. Moja učenica... Ja sam nekada imala izvrstan glas. A eto, ona... Vi je poznajete?

I kneginja je spomenula ime jedne poznate ruske pjevačice.

— Ona meni duguje... Da gospodine... Ja sam joj davala satove. Bila je mila djevojka! Bila je dalja rođakinja mog pokojnog kneza... Volite li vi pjevanje? Uostalom, zašto to pitam? Tko ne voli pjevanje?

Marusja je počela svirati najljepše mjesto u valceru. Okrenula se, nasmiješivši se. Htjela je da na liječnikovu licu pročita kakav je utisak proizvelo njeno sviranje.

Nije joj uspjelo da išta pročita. Liječnikovo lice je bilo kao i prije nepomično i suho. On je brzo ispijao čaj.

— Zaljubljena sam u ovo mjesto — rekla je Marusja.

— Zahvaljujem, — rekao je doktor. — Više ne ću.

Ispio je posljednji gutljaj, ustao i uzeo šešir ne izražavajući ni najmanje želje da odsluša valcer do kraja.

Kneginja skoči. Marusja se zbuni i, uvrijeđena, zatvori klavir.

— Vi već odlazite, — progovori kneginja strašno se mršteći. — Ne želite li još nešto? Nadam se, doktore... put sada znate. Uvečer, ponekad... nemojte nas zaboraviti...

Doktor je dva put kimnuo glavom, nevješto stisnuo pruženu ruku kneginjice i šuteći pošao svojoj bundi.

— Led. Drvo! — progovorila je kneginja nakon doktorova odlaska. — To je strašno! Ne zna se smijati, kakav drvenjak! Uzalud si zbog njega svirala, Mari! Ostao je jedino radi čaja! Ispio i otišao!

— Ali kako je on pametan, maman! Vrlo pametan! S kime od nas da razgovara? Ja sam neuka, Žorž povučen i samo šuti... Zar mi možemo podržavati pametan razgovor? Nikako!

— Eto vam vašeg plebejca! Eto vam Nikiforova rođaka! — reče Jegoruška, ispijajući skorup iz porcelanskih posudica za mlijeko. — Kakav je? Racionalan, indiferentan, subjektivan... Kako samo sipa, obješenjak! Kakav plebejac? A kakva mu je samo kočija! Pogledajte! Šik!

I sve troje pogledaše kroz prozor na kočiju, u koju je sjedala ta znamenitost u velikoj medvjeđoj bundi. Kneginja je pocrvenjela od zavisti, a Jegoruška je značajno namignuo okom i zazviždao. Marusja nije vidjela kočije. Nije je imala

kada vidjeti: ona je promatrala doktora, koji je na nju proizveo silan utisak. Na koga ne djeluje novost?

A Toporkov je za Marusju bio jako nov...

Pao je prvi snijeg, za njim drugi, treći, i dugo se otegla zima sa svojim jakim mrazevima, snježnim nanosima i ledenicama. Ja ne volim zimu i ne vjerujem onome, tko kaže da je voli. Na ulici je hladno, u sobama zadimljeno, u kaljačama mokro. Sad surova kao svekrva, sad plačljiva kao usidjelica, sa svojim čarobnim noćima punim mjesečine, trojkama, lovom, koncertima i balovima, zima vrlo brzo dosadi i vuče se odviše dugo, a da ne bi mogla otrovati ni jedan nesretni, sušičavi život.

Život u kući knezova Priklonskih potekao je svojim normalnim tokom. Jegoruška i Marusja već su potpuno ozdravili, čak ih je i majka prestala smatrati bolesnicima. Prilike se, kao i prije, nisu namjeravale popraviti. Stanje je postajalo sve gore i gore, novaca bilo sve manje i manje. Kneginja je založila i prodala sve svoje dragocjenosti, obiteljske i darovane. Nikifor je, kao i prije, brbljao u dućanu, kuda su ga slali da uzme na kredit razne sitnice, kako su mu gospodari dužni tristo rubalja, i ne misle da mu plate. To isto brbljao je i kuhar, kome je trgovac iz saučešća poklonio svoje stare čizme. Furov je postao još uporniji. Nije više pristajao ni na kakvo odgađanje i odgovorao je drsko kneginji, kad ga je ona zaklinjala da počeka sa utuživanjem mjenice. Po primjeru Furova povedoše se i drugi vjerovnici. Svakog jutra kneginja je morala primati notare, sudske pristave i vjerovnike. Izgledalo je kao da se sprema natječaj o pitanju neimaštine.

Kneginjin se jastuk, kao i prije, nije sušio od suza. Danju se kneginja suzdržavala, a noću je davala potpunu slobodu suzama i plakala je cijelu noć, sve do jutra. Nije trebalo mnogo razmišljati, da se pronađe uzrok toga plača. Uzroci su bili upravo pod nosom: oni su boli oči svojom reljefnošću i blještavilom. Siromaštvo, svakog trenutka uvrijeđeno samoljublje, uvrijeđeno... od koga? od bijednih čovječuljaka, raznih Furova, kuhara, trgovčića. Najdraže stvari odlazile su u zalagaonicu, a rastanak s njima parao je kneginji srce. Jegoruška je kao i prije živio neurednim životom. Marusja još nije bila zbrinuta... Zar je bilo malo uzroka, zbog kojih se moglo plakati? Budućnost je bila maglovita, ali je

kneginja i kroz maglu nazirala zlokobna priviđenja. Slaba je nada bila u tu budućnost. U nju se nisu pouzdavali, nego su se je bojali...

Novaca je bilo sve manje i manje, a Jegoruška je pijančevao sve više i više, pijančevao ustrajno, sa žarom, kao da je želio nadoknaditi vrijeme izgubljeno u bolesti. On je zapijao sve što je imao i što nije imao, svoje i tuđe. U svojoj je raspuštenosti bio drzak i bezobrazan do skrajnosti. Posuditi novac od prvog čovjeka koga susretne nije mu predstavljalo ništa. Sjesti uz karte, ne imajući u džepu ni groša, bio je njegov običaj, a popiti i požderati na tuđi račun, provozati se elegantno u tuđoj kočiji i ne platiti kočijaša, nije smatrao grijehom. Promijenio se jako malo: prije se ljutio kad su mu se smijali, a sad se samo malo zbunjivao kad su ga izbacivali ili izvodili.

Izmijenila se jedino Marusja. Ona je doživjela novost i to najstrašniju novost. Počela se razočaravati u bratu. Njoj se zbog nečeg odjednom počelo činiti, da on nije sličan nepriznatom, neshvaćenom čovjeku, da je on naprosto najobičniji čovjek, isto takav čovjek kao što su svi, čak još i gori... Ona je prestala vjerovati u njegovu beznadnu ljubav. Strašna novost! Sjedeći po cijele sate uz prozor i gledajući besciljno na ulicu, zamišljala si je bratovo lice i silila se da na njemu pročita nešto skladno, što ne dopušta razočaranje, ali se ništa nije dalo pročitati na tom bezbojnom licu, osim: prazan čovjek! Smeće ljudsko! Uporedo s tim licem, njenom maštom su promicala lica njegovih drugova, gostiju, starica-tješiteljica, ženika, i plačljivo, tupo od bola, lice same kneginje, — i tuga je stezala siromašno Marusjino srce. Kako je jadno, bezbojno i tupo, kako je glupo, dosadno i lijeno kraj tih rođenih, voljenih, ali ništavnih ljudi!

Tuga je stezala njezino srce, a dušu je zahvatala jedna strasna, heretička, želja... bivalo je trenutaka, kada je strasno zaželjela da ode, ali kuda? Onamo, razumije se, gdje žive ljudi, koji ne dršću pred bijedom, ne žive razvratno, rade, ne pričaju cijeli dan sa glupim staricama i pijanim glupanima. I u Marusjinoj je mašti, poput oštrice, stršalo jedno čestito, razumno lice, na tom licu je ona čitala i pamet, i mnoštvo znanja, i umor. Bilo je nemoguće zaboraviti to

lice. Vidjela ga je svaki dan i u najsretnijoj prilici, upravo u vrijeme, kada je taj čovjek radio, ili se bar činio kao da radi. Doktor Toporkov je svaki dan projurio kraj kuće Priklonskih na svojim raskošnim saonicama sa zavjesom od medvjeđe kože i debelim kočijašem. Pacijenata je imao jako mnogo. Išao je u posjete od ranog jutra do kasne večeri i uspijevao je kroz dan obići sve ulice i uličice. Sjedio je u saonicama isto kao i u naslonjaču: dostojanstveno, držeći uspravno glavu i ramena, ne gledajući ni lijevo ni desno. Iza dlakavog ovratnika njegove medvjeđe bunde nije se vidjelo ništa osim bijelog, glatkog čela i zlatnih naočala, ali Marusji je i to bilo dosta. Njoj se činilo da iz očiju tog dobročinitelja čovječanstva kroz naočale izbijaju hladne, ponosne, prezirne zrake.

»Taj čovjek ima pravo da prezire! — mislila je ona. — On je pametan! I kakve samo raskošne saonice, kakve divne konje ima! I to je bivši kmet! Kakva je snaga bila potrebna da se rodiš kao lakaj, a postaneš takav kao on, nepristupačan.

Jedino je Marusja mislila na doktora, a ostali su ga počeli zaboravljati. I skoro bi ga potpuno zaboravili da on nije podsjetio na sebe. A on je podsjetio na sebe i odviše opipljivo.

Drugi dan Božića, u podne, kad su Priklonski bili kod kuće, u predsoblju je stidljivo zazvonilo zvonce. Nikifor je otvorio vrata.

— Da li je kneginjica kod kuće? — Začuo se iz predsoblja starački glas, i, ne dočekavši odgovora, u sobu za primanje se uvukla sitna staričica.

— Budite pozdravljeni kneginjice, vaša svjetlost... dobročiniteljice! Kako živite?

— Što želite? — upitala je kneginja, znatiželjno gledajući staricu.

Jegoruška prasne u smijeh i stavi šaku na usta. Njemu se pričinilo da je staričina glava nalik na malu, prezrelu dinju sa repićem prema gore.

— Ne prepoznajete li me majčice? Zaista se ne sjećate? Ta zar ste Prohorovnu zaboravili? Vašeg je sinčića držala!

I staričica je dopuzala do Jegoruške i brzo ga cmoknula u prsa i ruku.

— Ja se ne sjećam, — zabrundao je srdito Jegoruška, otirući ruku o kaput. — Taj stari vrag, Nikifor pušta svako smm...

— Što želite? — ponovi kneginja, i njoj se učini da od starice silno zaudara po biljnoj masti.

Starica zasjedne u naslonjač i, nakon dugog okolišanja, smijuljeći se i koketirajući (provodadžinice uvijek koketiraju) izjavi, da kneginja ima robu, a ona, starica, kupca. Marusja plane. Jegoruška frknu i, zainteresiran, priđe starici.

— Čudno, — reče kneginja. — U prosce ste dakle došli? Čestitam ti, Mari, na mladoženji! A tko je on? Može li se saznati?

Starica se zaduvala, posegla pod pazuho i odande izvukla crveni platneni rubac. Razvezavši uzlove ona je istresla sadržaj na stol i zajedno s prstenom ispade i fotografija.

Svi frknuše nosom: od crvenog rupčića sa žutim cvjetovima zavonjalo je po duhanu.

Kneginja uze fotografiju i lijeno je prinese očima.

— Ljepotan, majčice! — poče provodadžinica hvaliti sliku. — Bogat, plemenit... divan čovjek, fin...

Kneginja plane i pruži sliku Marusji. Ova problijedi.

— Čudno, — reče kneginja. — Ako doktor želi, onda, mislim da bi i sam mogao...

...Posredništvo je ovdje najmanje potrebno!... Obrazovan čovjek, i odjednom... On vas je poslao? Sam?

— Sami oni... Ta strašno ste mu se svidjeli... Dobra je familija.

Marusja odjednom vrisnu i, zgužvavši u rukama sliku, naglo istrča iz sobe.

— Čudno, — produžavaše kneginja. — Začuđujuće... Ne znam čak ni što da vam kažem... Nisam to nikako očekivala od doktora... Što je trebalo da vas uznemiruje? On je i sam mogao doći zapitati... Čak je uvredljivo... Za koga on nas drži? Nismo mi tu nekakvi trgovci... Pa i trgovci su sad počeli drugačije živjeti.

— Tuf! — promrmljao je Jegoruška s prezirom pogledavajući glavicu staričice. Skupo bi platio husar u ostavci da je mogao barem jednom »kvrcnuti« po toj glavici! On nije volio starica, kao što veliko pseto ne voli mačke, i hvatalo

ga je čisto pasje ushićenje kada je gledao glavu, što je nalikovala na dinjicu.

— Što ćemo, majčice? — reče provodadžinica uzdišući. — Ako on i nije kneževskog porijekla, ipak mogu reći da je, majčice-kneginjuško... Ta dobročinitelji ste naši. Oh grijesi, grijesi! A zar on nije plemenit? I obrazovanje je svakovrsno stekao, i bogat je, i raskošju svakom nadijelio ga gospod, carica nebeska... A ako želite da dođe k vama, onda izvolite... Doći će. Zašto da ne dođe? Može se doći...

I uhvativši kneginju za rame, starica je privuče k sebi i prošapta joj u uho:

— Traži šezdeset tisuća... čist posao! Žena ženi, pare parama. Sami izvolite znati,... ja, kaže, ženu ne ću uzeti bez novaca, jer ona kod mene mora imati sve pogodnosti... nek ima svoj kapital...

Kneginja je porumenjela i, šušteći svojom teškom haljinom, ustala iz naslonjača.

— Izvolite poručiti doktoru, da smo mi do skrajnosti začuđeni, — reče ona. — Uvrijeđeni... Tako se ne može. Više nam ništa ne mogu reći... A što ti šutiš, Žorž? Neka ona ode! Svaka strpljivost ima granica!

Nakon odlaska provodadžinice kneginja se uhvati za glavu, svali se na divan i prostenja:

— Eto što smo doživjeli! — Zakukala je. — Bože moj! Kakav bilo doktorčić, smeće, jučerašnji lakaj, daje nam ponudu! Plemenit! Ha! ha! Recite, molim vas, kakvo plemstvo! Poslao provodadžinicu! Nema vašeg oca! On to ne bi ostavio samo tako! Bezobrazni glupan! Prostačina!

Ali za kneginju nije bilo tako uvredljivo to, što je njezinu kćer prosio plebejac, kao što je bilo uvredljivo to, što su tražili šezdeset tisuća, kojih ona nije imala. Nju je vrijeđala i najmanja aluzija na njeno siromaštvo. Bdjela je ona do kasno u noć, a noću se dva puta budila da se isplače. No ni na koga posjet provodadžinice nije učinio takav dojam kao na Marusju. Siromašna djevojka pade u najstrašniju groznicu. Dršćući svim udovima pala je u postelju, sakrila goruću glavu pod jastuk i počela, koliko su joj snage dopuštale, rješavati pitanje:

— Zar zaista?!

To je pitanje, od kojega puca glava: Marusja nije ni znala što da na njega odgovori. Ono je izražavalo i njeno čuđenje, i zbunjenost, i potajnu radost, koju joj je bilo nekako stid da sama sebi prizna i koju je htjela prikriti i od same sebe.

— Zar zaista?! On, Toporkov... Ne može biti! Bilo što, samo ne to! Starica je slagala!

I u vrijeme tog maštanja, najslađeg, svetog, čarobnog maštanja, od kojeg zamire duša i gori glava, u njenom mozgu se zakovitla i kroz čitavo njeno sitno biće prođe neiskazani zanos. On, Toporkov, hoće da je učini svojom ženom, a on je tako stasit, lijep, pametan! On je svoj život posvetio čovječanstvu i... vozi se u tako raskošnim saonicama!

— Zar zaista?! Njega se može voljeti! — odlučila je Marusja predvečer. — Oh, ja se slažem! Ja sam slobodna od bilo kakvih predrasuda i poći ću za tim kmetom na kraj svijeta! Neka majka kaže samo jednu riječ — i ja ću od nje otići! Ja pristajem.

Druga pitanja, drugorazredna i trećerazredna, nije imala kada rješavati. Do njih joj nije bilo stalo! Zbog čega je tu ta provodadžinica! Zašto i kada je *on* zavolio *nju*? Ako je voli, zašto nije sam došao? Šta je njoj stalo do tih i mnogih drugih pitanja? Bila je zaprepaštena, začuđena... sretna... Za nju je i to bilo dovoljno.

— Ja se slažem! — šaputala se ona, nastojeći da u svojoj mašti nacrta *njegovo* lice sa zlatnim naočalima, kroz koje gledaju razumne, solidne, umorne oči. — Neka dođe! Ja pristajem!

I dok se tako Marusja prevrtala u postelji i čitavim svojim bićem osjećala kako je pali sreća, provodadžinica je obilazila trgovačke kuće i darežljivom rukom rasipala doktorove fotografije. Idući iz jedne bogataške kuće u drugu, tražila je robu, kojoj bi mogla preporučiti »plemenitog« kupca. Toporkov je nije poslao specijalno Priklonskima. On ju je poslao »bilo kuda«. Prema braku, za koji je mislio da mu je neophodno potreban, odnosio se ravnodušno: Za njega je bilo svejedno kuda će poći provodadžinica... Njemu je bilo potrebno... šezdeset tisuća. Ništa manje nego šezdeset tisuća! Kuću, koju se spremao da kupi, nisu mu davali jeftinije od te svote. Uzeti tu svotu nije imao gdje, a na plaćanje u ra-

tama nisu pristajali. Preostajalo je samo jedno: oženiti se parama, što je on i radio. Marusja, pak, u njegovoj želji da se sveže lancima Himeneja, nije bila, hvala bogu, ništa kriva!

U jedan sat poslije ponoći u Marusjinu spavaonicu tiho je ušao Jegoruška. Marusja je bila svučena i trudila se da zaspi. Umorila ju je njena nenadana sreća, htjelo joj se da bilo čime umiri srce, koje je bez prekida, kako joj se činilo, kucalo, da se čulo u cijeloj kući. U svakom naboru Jegoruškina lica skrivalo se hiljadu tajni. On je tajanstveno zakašljao, značajno pogledao Marusju, i, kao da joj želi reći nešto strašno važno i tajanstveno, sjeo kod njenih nogu i lako se nagnuo prema njenom kuku.

— Znaš što ću ti reći, Mašo? — počeo je on tiho. — Ja ću ti otvoreno reći ... svoj nazor prema ... zato, što ja ipak za tvoju sreću ... ti spavaš? Ja za tvoju sreću: udaj se za tog ... za Toporkova! Ne kidaj se, nego se udaj, i ... kvit! Čovjek je on u svakom pogledu ... I bogat. Nije to ništa što je on niska porijekla. Što onda!

Marusja je čvršće zatvorila oči. Bilo ju je stid. Ali u isto vrijeme bilo joj je jako prijatno što njezin brat ima simpatije prema Toporkovu.

— On je barem bogat! Barem ne ćeš biti gladna kruha. A ako budeš čekala na kneza ili grofa, crknut ćeš od gladi, što ti preostaje ... Ta mi nemamo ni kopjejke! Bilo pa nije! Prazno! Spavaš li, što li? A? Šutnja je — znak pristanka?

Marusja se osmjehnu. Jegoruška se nasmijao i krepko, prvi put u životu, poljubio njenu ruku ...

— I izlasci ... on je obrazovan čovjek. Ah, kako će nam biti lijepo! Starica će prestati kukati!

Jegoruška se zadubio u misli. Maštajući, mahnuo je glavom i rekao:

— Samo eto šta je meni nerazumljivo ... Koga je vraga slao onu provodadžinicu? Zašto nije došao sam? Tu kao da nešto nije u redu ... Nije on takav čovjek da bi slao provodadžinicu.

»To je istina, — pomisli Marusja, trgnuvši se zbog nečega. — Tu nešto kao da nije u redu ... Glupo je slati provodadžinicu. Što to, u stvari, znači?«

Jegoruška, koji inače nije posjedovao vještinu shvaćanja, ovaj put je shvatio:

— Uostalom, ta on sam nema vremena za skitnju. Čitav dan je zauzet. Kao sumanut trči od bolesnika do bolesnika.

Marusja se umirila, ali ne za dugo. Jegoruška je malo pošutio, a onda dodao:

— I evo šta je meni još neshvatljivo! On je poručio po onoj vještici da miraz ne bude manji od šezdeset tisuća. Čula si? Inače, kaže, ne ide.

Marusja je odjednom otvorila oči, zadrhtala cijelim tijelom, brzo se podigla i sjela, zaboravivši čak pokriti ramena pokrivačem. Oči joj se zaiskriše, a obrazi se zažariše.

— To starica kaže? — rekla je uhvativši Jegorušku za ruku. — Reci joj, da je to laž! Ti ljudi, takvi, to jest, kao on ... ne mogu to reći. On i ... novac? Ha, ha! Na takvu niskost mogu pomišljati samo oni, koji ne znaju kako je on ponosan, kako je pošten, nekoristoljubiv! Da! To je najkrasniji čovjek! Ne će da ga razumiju!

— I ja tako mislim, — rekao je Jegoruška. — Starica je nalagala. Mora da mu se htjela dodvoriti. Navikla je tamo kod trgovaca!

Marusjina glava je potvrdno kimnula i jurnula pod jastuk. Jegoruška se digao i protegao.

— Majka jauče, — rekao je on. — No, na nju ne ćemo gledati. Dakle tako? Pristaješ? Odlično! Nemaš zašto premišljati ... Doktorica ... Ha, ha! Doktorica!

Jegoruška je poškakljao Marusju po tabanu i, vrlo zadovoljan, izišao iz spavaonice. Liježući u krevet, sastavio je dugi spisak gostiju, koje će pozvati na svadbu.

»Morat ćemo kupiti šampanjca kod Aboltuhova, — mislio je drijemajući. — Zakuske naručiti kod Kartočkova. Kod njega je ikra svježa. Pa i omari.«

Drugi dan ujutro Marusja je, jednostavno odjevena, ali birano i bez koketerije, sjedila kraj prozora i čekala. U jedanaest sati Toporkov je prolazio mimo, ali nije svratio. Poslije podne je još jednom prošao svojim vrancima ispred samih prozora, ali ne samo što nije svratio, nego čak nije ni pogledao na prozor, uz koji je sjedila Marusja s ružičastom vrpcom u kosi.

»Nema kada, — mislila je Marusja, uživajući u njemu. — Doći će u nedjelju.«

Ali on nije došao ni u nedjelju. Nije došao ni za mjesec dana, ni za dva, ni za tri... Razumije se, on nije ni mislio na Priklonske, a Marusja je čekala i mršavila od očekivanja... Činilo joj se, kao da joj mačke dugim, žutim kandžama paraju srce.

»Zašto ne dolazi? — pitala se ona. — Zašto? A... znam... On je uvrijeđen zato, što...

...Zbog čega je uvrijeđen? Zbog toga, što je mama tako nedelikatno postupila sa staricom-provodadžijom. On sad misli da ga ja ne mogu voljeti...«

— Ž... ž... životinja! — brundao je Jegoruška, koji je već deset puta zalazio Aboltuhovu i pitao ga može li naručiti šampanjca najbolje vrste.

Poslije uskrsa, koji je bio krajem ožujka, Marusja je prestala očekivati.

Jednom je Jegoruška ušao k njoj u spavaonicu i, zlobno hihoćući, saopćio joj da se njezin »ženik« oženio trgovkinjom...

— Čast mi je da vam čestitam! Čast mi je! Ha, ha!

Ta vijest je došla odviše naglo za moju malu junakinju.

Ona je klonula duhom, i ne jedan dan, nego mjesecima bila oličenje neizrecive tuge i očaja. Istrgla je iz kose ružičastu vrpcu i zamrzila život.

Ali kako su osjećaji pristrani i nepravedni! Marusja je i opet našla opravdanje za njegov postupak. Ona se nikad nije načitala romana, u kojima se žene i udaju za inat ljubljenim ljudima, za inat, neka razumiju, neka se osjete ubodenim, ranjenim.

»On se za inat oženio onom ludom, — mislila je Marusja. — O kako smo nelijepo učinili što smo se tako uvredljivo ponijeli prema njemu i njegovoj prošnji. Takvi ljudi, kao što je on, ne zaboravljaju uvrede!

Sa obraza joj je iščezlo zdravo rumenilo, usne se odvikle da se sastanu u smiješak, mozak je otkazao da mašta o budućnosti — Marusja je poružnjela!

Činilo joj se kao da je s Toporkovom umro u njoj i cilj njezina života. Zašto da sada živi, ako su njena sudbina ostali jedino glupani, paraziti i pijandure! Postala je melankolična. Ništa ne primjećujući, ni na što ne obraćajući pažnju, ništa ne osluškujući, otpočela je dosadan, bezbojan život, za koji

su tako sposobne naše djevojke, stare i mlade... Nije primjećivala prosce, kojih je bilo jako mnogo, ni rodbinu, ni znance. Na bijedne prilike gledala je ravnodušno, s apatijom. Nije čak ni primijetila kako je banka prodala kuću knezova Priklonskih sa svim njezinim, historijskim, rađenim za nju, pokućstvom, i kako se morala seliti u nov stan, skroman, jeftin, po malograđanskom ukusu. To je bio dug, težak san, koji ipak nije bio lišen sanja. Prisnio joj se Toporkov u svim svojim oblicima: u saonicama, u bundi, bez bunde, kako sjedi, kako dostojanstveno hoda. Sav se život sastojao od sna.

Ali udario je grom — i iščezao je san s plavih očiju s lanenim trepavicama...

Kneginja-mati, koja nije mogla podnijeti pad, oboljela je u novom stanu i umrla, ne ostavivši svojoj djeci ništa, osim blagoslova i nekoliko komada odjeće. Njezina smrt je bila strašna nesreća za kneginjicu. San je odletio da ustupi mjesto tuzi.

III.

Nastupila je jesen, isto onako vlažna i prljava kao i prošlogodišnja.

Nad dvorište se nadvilo sivo, plačljivo jutro. Tamnosivi, kao blatom uprljani oblaci, gusto su prekrili nebo i svojom nepomičnošću pobuđivali tugu! Izgledalo je, kao da sunce uopće ne postoji, ono u toku čitavog jutra nijednom nije provirilo na zemlju, kao da se pobojalo da ne zaprlja svoje zrake u rijetkom blatu.

Kišne kapi su žestoko bubnjale po prozorima, vjetar je jaukao u dimnjacima i zavijao kao pas, koji je izgubio gospodara... Nije se moglo vidjeti ni jedno lice, koje ne bi izražavalo očajnu dosadu.

Ali bolja je i najočajnija dosada od one neprolazne boli, koja je tog jutra osvanula na Marusjinu licu. Šljapkajući po rijetkom blatu, moja junakinja se polako vukla doktoru Toporkovu. Zašto je ona išla k njemu?

»Idem se liječiti!« mislila je.

Ali ne vjerujte joj, čitatelju! Ne čita se uzalud borba na njezinu licu.

Kneginjica je prišla kući Toporkova i, srcem koje je zamiralo, povukla zvonce. Za čas su se iza vrata začuli koraci. Marusja osjeti kako joj se lede i klecaju noge. U vratima škljocnu brava i Marusja pred sobom ugleda upitno lice ljepuškaste sobarice.

— Da li je doktor kod kuće?

— Danas ne primamo. Sutra! — odgovori sobarica i, zadrhtavši od hladnoće, povuče se korak unutra.

Vrata lupnuše tik pred Marusjinim nosom, zadrhtaše, i s treskom se zatvoriše. Kneginjica se zbunila i lijeno odteturala kući. Kod kuće ju je očekivala besplatna predstava, koja joj je već odavno dodijala. Predstava, koja nikako nije izgledala kneževski!

U maloj gostinjskoj sobi, na otomanu, presvučenom u novo, sjajno platno, sjedio je knez Jegoruška. Sjedio je kao Turčin, podvivši noge pod sebe. Kraj njega na podu sjedila je njegova prijateljica Kalerija Ivanovna. Oni su se kartali noska[1] i pili. Knez je pio pivo, a njegova Dulčineja madeiru. Pobjednik je, zajedno s pravom da protivnika udari po nosu, dobivao i dvogrivenjak. Kaleriji Ivanovni, kao dami, dopuštao se mali ustupak: umjesto dvogrivenjakom, ona je mogla platiti poljupcem. Ta je igra obojici pružala neizreciv užitak. Oni su se valjali od smijeha, štipali, svakog časa poskakivali sa svog mjesta i gonili jedan drugoga. Jegorušku je hvatalo teleće ushićenje kad je pobjeđivao. Oduševljavalo ga je prenavljanje, s kojim je Kalerija Ivanovna davala izgubljeni poljubac.

Kalerija Ivanovna, duga i vitka brineta, sa strašno crvenim obrazima i ispupčenim račjim očima, dolazila je svakog dana Jegoruški. Dolazila je Priklonskima u deset sati ujutro, pila je kod njih čaj, ručala, večerala, i u jedan sat noću odlazila. Jegoruška je uvjeravao sestru da je Kalerija Ivanovna pjevačica, da je ona vrlo uvažena dama, i t. d.

— Samo se porazgovori s njom! — uvjeravao je sestru Jegoruška. — Pametna žena! Divota!

Nikifor je, po mom mišljenju, bio više u pravu, veličajući Kaleriju Ivanovnu kao drolju i Kavaleriju Ivanovnu. On

---

[1] Noski — vrst kartaške igre, u kojoj onaj, koji izgubi dobiva udarac po nosu.

ju je mrzio svom dušom i bjesnio je kad ju je morao posluživati. On je predosjećao istinu, instinkt starog sluge govorio mu je, da toj ženi nije mjesto kraj njegovih gospodara... Kalerija Ivanovna je glupa i prazna, ali joj to ne smeta da svaki dan odlazi od Priklonskih s punim želucem, s dobitkom u džepu i s uvjerenjem da bez nje ne mogu živjeti. Ona je bila žena klupskog markera,[1] ali to joj nije smetalo da bude potpuna domaćica u kući Priklonskih. Toj se svinji dopadalo metati noge na stol.

Marusja je živjela od penzije, koju je dobivala nakon očeve smrti. Očeva mirovina je bila veća od obične generalske. Marusjine, pak, potrebe bile su neznatne, i ona bi imala dovoljno za miran život, da Jegoruška nije imao toliko prohtjeva.

On, koji nije htio i nije umio raditi, nije htio vjerovati da je siromašan, i razbjesnio bi se ako su ga prisiljavali da se pomiri s prilikama i da, po mogućnosti, obuzda svoje hirove.

— Kalerija Ivanovna ne voli teletinu, — govorio je on često Marusji. — Za nju treba ispeći piliće. Vrag neka vas zna, htjeli biste gospodariti, a ne znate! Neka sutra ne bude opet te blesave teletine! Umorit ćemo tu ženu glađu! Marusja je malo prigovarala, ali, da ne bude svađe, kupovala je piletinu.

— Zašto danas nije bilo pečenja? — derao se ponekad Jegoruška.

— Zato, što smo jučer jeli piletinu, — odgovorila je Marusja.

Ali Jegoruška je slabo poznavao gospodarsku aritmetiku, a i nije ni htio da je zna. Za ručak je za sebe uporno tražio piva, a za Kaleriju Ivanovnu — vino.

— Može li se zamisliti čestit ručak bez vina? — pitao je Marusju, sliježući ramenima i čudeći se ljudskoj gluposti. — Nikifore! Pobrini se za vino! Tvoj je posao da na to paziš! A ti se, Maša, stidi! Zar da se ja sam prihvatim gospodarstva? Kako vam dolazi na pamet da se igrate mojim strpljenjem?

---

[1]marker — onaj, koji u klubovima poslužuje pri igrama, vrši obilježavanja (franc marquer — označiti, obilježiti).

Bio je to neobuzdani sibarit.[1] Uskoro mu je Kalerija Ivanovna potekla u pomoć.

— Ima li vina za kneza? — pitala je ona kad su prostirali sto za ručak. — A gdje je pivo? Trebalo bi otići po pivo! Kneginjice, dajte čovjeku za pivo! Imate li sitnoga?

Kneginjica je odgovarala da ima sitnoga, i davala posljednju paru. Jegoruška i Kalerija Ivanovna su jeli i pili i nisu primjećivali kako su, jedno za drugim, Marusjino prstenje, sat, naušnice, odlazili u zalagaonicu, kako su se njezine skupe haljine prodavale staretinarima.

Oni nisu vidjeli niti čuli s kakvim je stenjanjem i gunđanjem stari Nikifor otvarao svoju škrinju kad je Marusja od njega posuđivala novac za sutrašnji objed. Ovim bljutavim i tupim ljudima, knezu i njegovoj malograđanki, do svega toga nije bilo ništa stalo!

Drugi dan, u deset sati ujutro otputila se Marusja Toporkovu. Vrata joj je otvorila ona ista ljepuškasta sobarica.

Uvodeći kneginjicu u predsoblje i skidajući s nje kaput, sobarica je uzdahnula i rekla:

— Valjda već znate, gospođice? Doktor ne uzima manje od pet rubalja za savjet. Znate li to?

»Zbog čega mi ona to govori! — pomisli Marusja. — Kakav bezobrazluk! On, jadnik, i ne zna da ima tako drsku poslugu!«

U isti čas joj postade vruće oko srca: imala je u džepu samo tri rublja, ali ne će je on valjda otjerati zbog nekakva dva rublja.

Iz predsoblja je Marusja ušla u čekaonicu, gdje je već sjedilo mnogo bolesnika. Većinu onih, koji traže zdravlje, sačinjavale su, razumije se, dame. One su zauzele sve pokućstvo, koje se nalazilo u sobi za primanje, zasjele u grupama i razgovarale. Vodili su se najživahniji razgovori o svemu i svačemu: o vremenu, o bolestima, o doktoru, o djeci... Svi su govorili glasno i smijali se kao kod kuće. Neke su, čekajući red, uzele vezivo i vezle. Ljudi, jednostavno i slabo odjevenih, nije bilo u čekaonici. U susjednoj sobi je primao Toporkov. Ulazili su k njemu po redu. Ulazili su blijeda lica,

---

[1] sibarit — čovjek koji živi u ljenčarenju i raskoši; mekušac, razvratnik.

ozbiljni, lako podrhtavajući, a izlazili od njega crveni, oznojeni, kao poslije ispovijedi, kao da su stresli sa sebe neko nepodnosivo breme, usrećeni.

Ni jednom bolesnicom Toporkov se nije bavio više od deset minuta. Izgleda, da su bolesti bile nevažne.

»Kako sve to liči na šarlatanstvo!« — pomislila bi Marusja kad ne bi bila obuzeta svojim mislima.

Marusja je ušla u doktorov kabinet posljednja. Ulazeći u taj kabinet, pretrpan knjigama s njemačkim i francuskim naslovima na koricama, ona je drhtala poput kokice koju su bacili u hladnu vodu. On je stajao posred sobe, podbočivši se rukom o pisaći stol.

»Kako je lijep!« bljesnulo je prije svega u glavi njegove pacijentice. Toporkov nije nikada pozirao, jedva da je i znao pozirati, ali sve su poze, koje je bilo kada zauzeo, bile kod njega nekako naročito veličanstvene. Poza, u kojoj ga je zatekla Marusja, podsjećala je na one poze veličanstvenih modela, prema kojima umjetnici opisuju velike vojskovođe. Kraj ruke, koja se opirala o stol, ležale su novčanice od deset i od pet rubalja, koje je upravo dobio od pacijentica. Ondje su isto tako, u strogom redu, ležali instrumenti, škarice, cjevčice — sve potpuno neshvatljivo, potpuno »učeno« za Marusju. To i kabinet sa raskošnim namještajem, uzeto sve zajedno, upotpunjavalo je veličanstvenu sliku. Marusja je za sobom zatvorila vrata i zaustavila se... Toporkov je rukom pokazao naslonjač. Moja junakinja je tiho pošla naslonjaču i sjela. Toporkov se veličanstveno pomaknuo, sjeo na drugi naslonjač, vis-à-vis, i upro svoje upitne oči u Marusjino lice.

»Nije me prepoznao! — pomislila je Marusja. — Inače ne bi šutio... Bože moj, zašto šuti? Ta kako da počnem?«

— No što je? — promrmlja Toporkov.

— Kašalj — prošapće Marusja i, kao za potvrdu svojih riječi, dva puta zakašlje.

— Odavna?

— Dva mjeseca već... Noću je jači.

— Hgm... Vrućica?

— Ne, groznice, čini se, nemam...

— Vi ste se, čini se, liječili kod mene? Što vam je bilo prije?

— Upala pluća. —

— Hgm... da, sjećam se... Vi ste, čini se, Priklonska?

— Da... i brat mi je onda bio bolestan.

— Uzimat ćete ovaj prašak... Prije spavanja... Izbjegavati nahlade...

Toporkov je brzo napisao recept, podigao se i zauzeo prijašnju pozu. Marusja je također ustala.

— Još nešto?

— Ništa.

Toporkov zaustavi svoje oči na njoj. Gledao je u nju i u vrata. Žurilo mu se i čekao je da ona ode. A ona je stajala i gledala u njega, naslađivala se i čekala da joj kaže bilo što. Kako je bio dobar! Minuta je prošla u šutnji. Napokon se prenula, pročitala mu na usnama zijevanje i uočila čekanje, dala mu tri rublja i okrenula se k vratima. Doktor je bacio novac na stol i zatvorio za njom vrata.

Idući od doktora kući, Marusja se strašno ljutila.

»Ta zašto nisam porazgovorila s njim? Zašto? Kukavica sam, eto zašto! Sve je ispalo nekako glupo... Samo sam se uznemirila. Zašto sam držala taj podli novac u rukama, kao da mu ga pokazujem? Novac — to je tako škakljiva stvar... Sačuvaj bože! Može uvrijediti čovjeka! Treba platiti tako, da bude neprimjetno. Ali zašto sam šutjela?... On bi mi sve ispričao, objasnio... Razjasnilo bi se zašto je dolazila provodadžinica...«

Došavši kući, Marusja je legla u postelju i sakrila glavu pod jastuk, što je radila uvijek, kada je bila uzbuđena. Ali nije joj uspjelo da se umiri. U njezinu sobu ušao je Jegoruška i počeo šetati iz kuta u kut, lupajući i škripeći svojim čizmama.

Lice mu je bilo tajanstveno...

— Što hoćeš? — upitala je Marusja.

— A-a-a... A ja sam mislio da ti spavaš, nisam te htio uznemiravati. Želim ti štošta saopćiti... Vrlo ugodno. Kalerija Ivanovna hoće da kod nas živi. Ja sam je zamolio.

— To je nemoguće! C'est impossible![1] Koga si molio?

— Zašto nemoguće? Ona je jako dobra... Pomagat će ti u kućanstvu. Smjestit ćemo je u pokrajnju sobu...

— U zadnjoj je umrla maman! To je nemoguće.

---

[1] C'est impossible — (franc.) — to je nemoguće.

Marusja se pomakla, stresla, kao da su je uboli. Crvene pjege iskočiše joj na licu.

— To je nemoguće! — Ti ćeš me ubiti, Žorž, ako me prisiliš da živim s tom ženom! Golubiću, Žoržu, nemoj! Nemoj! Mili moj! Ta ja te molim!

— Ali zbog čega se ona ne sviđa tebi? Ne shvaćam! Žena, kao žena... Pametna, vesela.

— Ja je ne volim...

— No, ali ja je volim. Ja volim tu ženu i hoću da ona živi sa mnom!

Marusja je zaplakala... Njeno blijedo lice se iskrivilo od očaja...

— Umrijet ću ako ona bude ovdje živjela...

Jegoruška si zazvižda nešto ispod nosa i, prošetavši malo, iziđe iz Marusjine sobe. Za čas je opet ušao.

— Posudi mi rubalj — reče on.

Marusja mu dade rubalj. Treba ipak nekako ublažiti bol Jegoruške, u kome se, po njezinu mišljenju, sada odvija strašna borba: ljubav prema Kaleriji bori se s osjećajem dužnosti!

Na večer je kneginjici ušla Kalerija.

— Zašto me ne voliš? — pitala je grleći kneginjicu. — Ta ja sam nesretna! Marusja se oslobodila njenih zagrljaja i rekla:

— Nemam zašto da vas volim!

Skupo je platila tu rečenicu! Kalerija, smjestivši se za nedjelju dana u sobi, u kojoj je umrla maman, smatrala je potrebnim, da se najprije osveti za tu rečenicu. Izabrala je najoštriju osvetu.

— A što se tako kreveljite? — pitala je ona svaki put za vrijeme ručka.

— Kraj takve siromaštine kao što je vaša, ne treba se kreveljiti, nego klanjati se dobrim ljudima. Da sam znala da imate takve nedostatke, ne bih došla da živim kod vas. I zbog čega sam zavoljela vašeg bracu? — dodala bi s uzdahom.

Prijekori, aluzije i podsmjesi završavali su ismijavanjem Marusjine bijede. Jegoruška je vrlo olako uzimao taj smijeh. On se smatrao Kalerijinim dužnikom i ostajao miran. Marusju je pak trovao idiotski smijeh markerove supruge i Jegoruškine milosnice.

Cijele večeri Marusja je prosjedila u kuhinji i bespomoćna, slaba, neodlučna, prolijevala suze na široke Nikiforovljeve dlanove. Nikifor je uzdisao zajedno s njom i rastvarao Marusjine rane uspomenama na prošlost.

— Bog će ih kazniti! — tješio ju je on. — A vi ne plačite.

U zimi je Marusja još jednom otišla Toporkovu.

Kad je ušla njemu u kabinet, on je sjedio u naslonjaču kao i prije, lijep i veličanstven... Ovaj puta je njegovo lice bilo jako umorno. Oči su treptale kao u čovjeka, kome ne daju da spava. Ne gledajući Marusju, pokazao je podbratkom naslonjač vis-à-vis. Ona je sjela.

»Bol mu se čita na licu, — pomislila je Marusja gledajući. — Mora da je vrlo nesretan sa svojom trgovkinjom!«

Prosjedili su časak u šutnji. O, s kakvim bi se užitkom ona požalila njemu na svoj život! Ispričala bi mu takve stvari, kakve ne bi mogao saznati ni iz jedne knjige s francuskim i njemačkim natpisima.

— Kašalj, prošaptala je ona.

Doktor je pogleda letimično.

— Hm... Groznica?

— Da, obično uveče...

— Znojite li se noću?

— Da...

— Skinite se...

— To jest, kako?...

Toporkov je nestrpljivom gestom pokazao na svoja prsa. Marusja je crveneći, polako raskopčala dugmad na grudima.

— Skinite se. Brže, molim!... — rekao je Toporkov i uzeo u ruke čekić. Marusja je povukla jednu ruku iz rukava. Toporkov je brzo prišao k njoj i za tren oka vještom rukom spustio njezinu haljinu do pojasa.

— Raskopčajte košulju! — reče on, i na veliki užas svoje pacijentice stade lupkati po bijelim, izmršavljelim grudima.

— Spustite ruke... Ne smetajte. Ne ću vas pojesti — gunđao je Toporkov, a ona se crvenila i strašno željela da propadne u zemlju.

Pokucavši, Toporkov je počeo prisluškivati. Zvuk na vrhu lijevog dijela pluća bio je jako prigušen. Jasno se čulo bučno krčanje i žestoko disanje.

— Obucite se — rekao je Toporkov i stao joj postavljati pitanja: da li je stan dobar, da li je ispravan način života, i t. d.

— Potrebno je da otputujete u Samaru — izjavio je, očitavši joj čitavu lekciju o ispravnom načinu života. — Tamo ćete piti kumis... Gotov sam. Slobodni ste...

Marusja je jedva nekako zakopčala svoja puceta, nevješto mu pružila pet rubalja i, postajavši malo, izišla iz kabineta učenjaka.

»Zadržao me čitavih pola sata, — mislila je ona idući kući: — A ja sam šutjela! Šutjela! Zašto se nisam porazgovorila s njim?«

Išla je kući i mislila je ne o Samari, nego o doktoru Toporkovu. Što će joj Samara? Tamo, istina, nema Kalerije Ivanovne, ali zato ondje nema ni Toporkova! Bog bio s njom, s tom Samarom! Išla je, ljutila se i u isti mah trijumfirala: *on* je priznao da je bolesna, i sada može ići k njemu bez ceremonija, koliko god želi, makar i svake nedjelje! Kod njega je u kabinetu tako lijepo, tako udobno! Osobito je lijep divan, koji stoji u dubini kabineta. Ona bi željela da na tom divanu sjedi i da se porazgovori s njime o raznim stvarima, da se požali, da mu savjetuje da ne naplaćuje tako mnogo od bolesnika. Od bogatih, razumije se, može se i treba uzimati mnogo, ali siromašnim bolesnicima treba činiti ustupke.

»On ne shvaća život, ne može razlikovati bogataša od siromaha, — mislila je Marusja. — Ja bih ga naučila!«

I ovog puta ju je kod kuće čekala besplatna predstava. Jegoruška se valjao na divanu u histeričnom napadaju. Ridao je, grdio, drhtao kao u groznici. Po njegovu pijanu licu tekle su suze.

— Kalerija je otišla! — kukao je on. — Već dvije noći nije noćivala kod kuće! Razljutila se!

Ali Jegoruška je uzalud jaukao. Navečer je došla Kalerija, oprostila mu i odvela ga sa sobom u klub.

Jegoruškina pokvarenost dosegla je vrhunac... Malo mu je bilo Marusjine mirovine. I on je počeo »raditi«. Uzimao je novac od posluge, varao u kartama, krao Marusji novac i stvari. Jednom, idući uporedo s Marusjom, izvukao joj je iz džepa dva rublja, koja je ona uštedjela da si kupi cipele. Jedan je rubalj ostavio sebi, a drugim je Kaleriji

kupio krušaka. Znanci su ga napustili. Prijašnji posjetioci kuće Priklonskih, poznati Marusji, sada su ga na očigled slavili kao »sjajnog varalicu«. Čak su i »djevice« u »Chateau-de-Fleur« gledale na njega s nepovjerenjem i smijale se kad ih je on, posudivši novac od kojeg novog znanca, pozivao da s njim večeraju.

Marusja je vidjela i shvaćala taj vrhunac pokvarenosti...

Kalerijino ponašanje također je ušlo u crescendo.[1]

— Ne prevrćite, molim vas, po mojim haljinama — reče joj jednom Marusja.

— Ne će im se zbog toga ništa dogoditi, — odgovorila je Kalerija. — A ako me smatrate kradljivkom, onda ... izvolite. Ja ću otići.

I Jegoruška je, proklinjući sestru, čitav tjedan ležao pred Kalerijinim nogama, moleći je da ne ode.

Ali takav život ne može dugo potrajati. Svaka pripovijetka ima kraj, završio je i ovaj mali roman. Došla je bijela nedjelja i s njom dani, koji su naviještali proljeće. Dani su postali duži, s krovova je procurilo, s polja prostrujala svježina u kojoj, kad je udišete, predosjećate proljeće...

Jedne večeri u toj nedjelji sjedio je Nikifor kraj Marusjine postelje...

Jegoruške i Kalerije nije bilo kod kuće.

— Ja gorim, Nikifore, — govorila je Marusja.

A Nikifor je ječao i rastvarao njene rane sjećanjem na prošlost... Govorio je o knezu, o kneginji, o njihovu životu... Opisivao je šume, u kojima je lovio pokojni knez, polja, po kojima je trčao za zečevima, Sevastopolj. U Sevastopolju je pokojnik bio ranjen. Mnogo je toga ispričao Nikifor. Marusji se osobito svidio opis majura, prodanog prije pet godina zbog dugovanja.

— Bivalo je, izideš na terasu... proljeće, eto, počinje. I bože moj! Ne možeš očiju skinuti od božjega svijeta! Šuma je još crna, a od nje plamti zadovoljstvo! Rječica je divna, duboka. Vaša mamica je u mladosti izvolijevala udicom loviti ribice... Stoji nad vodom, događalo se, po čitave dane... Voljeli su boraviti na zraku ... u prirodi.

---

[1] crescendo (tal.) — muz. termin; znači rast, postep. pojačavanje glasa.

Nikifor je promukao pripovijedajući. Marusja ga je slušala i nije ga puštala od sebe. Na licu starog lakaja čitala je sve ono, što joj je govorio o ocu, o majci, o kući. Slušala je, pažljivo promatrajući njegovo lice, i htjelo joj se živjeti, biti sretnom, loviti ribu u onoj istoj rijeci, u kojoj je lovila njezina majka... Rijeka, iza rijeke je polje, iza polja se plave šume, a nad svim tim nježno sija i grije sunce... Lijepo je živjeti!

— Golubiću, Nikifore, — progovori Marusja stegnuvši njegovu suhu ruku... — Mili... Posudi mi sutra pet rubalja... Posljednji puta... Možeš li?

— Mogu... Upravo ih imam samo pet. Uzmite, a nama će bog poslati...

— Ja ću vratiti, golubiću. Ti posudi.

Drugi dan ujutro Marusja je obukla najljepšu haljinu, zavezala kose ružičastom vrpcom i pošla Toporkovu. Prije nego što će izići iz kuće, ona se deset puta pogledala u ogledalo. U predsoblju Toporkova dočekala ju je nova sobarica.

— Znate li? — upitala je Marusju nova sobarica skidajući joj kaput. — Doktor ne uzima manje od pet rubalja za pregled.

Ovaj puta je u čekaonici bilo naročito puno pacijenata. Sve klupe su bile zauzete.

Jedan muškarac je sjedio čak na klaviru. Primanje bolesnika počelo je u deset sati. U dvanaest je doktor načinio pauzu zbog operacije i počeo ponovno primati u dva. Marusja je došla na red tek kad je bilo četiri sata.

Ne popivši ni čaj, umorna od čekanja, dršćući od groznice i uzbuđenja, ona nije ni primijetila kako se našla u naslonjaču nasuprot doktora... U glavi je osjećala neku prazninu, u ustima joj je bilo suho, a pred očima joj se maglilo. Kroz tu maglu ona je vidjela tek sjenke. Promicala je njegova glava, ruke, čekić...

— Da li ste putovali u Samaru? — upitao ju je doktor. — Zašto niste putovali?

Ona nije odgovorila ništa. On je pokucao po njenim grudima i osluhnuo. Prijašnja prigušenost na lijevoj strani pluća već je zahvatila gotovo cijela pluća. Tup zvuk čuo se i na vršku desne strane pluća.

— Ne trebate putovati u Samaru, — rekao je doktor. — Ostanite.

I Marusja je, kroz omaglicu, na suhom, ozbiljnom licu pročitala nešto nalik na suosjećanje.

— Ne ću poći, — prošaptala je.

— Recite vašim roditeljima da vas ne puštaju na zrak. Izbjegavajte grubu, teško probavljivu hranu...

Toporkov ju je stao savjetovati, zanio se, i očitao čitavu lekciju.

Ona je sjedila, nije ništa slušala, i kroz maglu je promatrala njegove usne, koje su se pomicale. Učinilo joj se da govori odviše dugo. Napokon je zašutio, ustao i, očekujući njezin odlazak, uperio u nju svoje naočale. Ona nije odlazila. Sviđalo joj se da sjedi u tom udobnom naslonjaču i strašno je bilo otići kući, Kaleriji.

— Završio sam, — rekao je liječnik. — Možete ići.

Ona okrenu njemu svoje lice i pogleda ga.

»Ne tjerajte me!« pročitao bi doktor u njenim očima, da je samo malo znao čitati s lica.

Iz očiju joj briznuše suze, ruke se bespomoćno opustiše uz naslonjač.

— Doktore, ja vas volim! — prošaptala je.

I tamna rumen, kao odraz silnog duševnog plamena, obli njezino lice i vrat.

— Volim vas! — prošaptala je ona još jednom, i glava joj se zanjihala dva puta, nemoćno klonula i dotakla čelom stol.

A doktor? Doktor se... zacrvenio prvi put u čitavoj svojoj praksi. Oči su mu žmirkale kao dječačiću, kojega stavljaju na koljena. Ni od jedne pacijentkinje nije nikad čuo takve riječi i u takvoj formi! Ni od jedne žene! Da li je dobro čuo?

Srce se nemirno pokrenulo i zakucalo... On se zbunjeno zakašljao...

— Mikolaša! — začuo se glas iz susjedne sobe i na poluotvorenim vratima se pokazaše dva ružičasta obraza njegove trgovkinje.

Doktor je iskoristio taj poziv i brzo izišao iz kabineta. Bio je spreman uhvatiti se za bilo kakvu sitnicu, samo da ispliva iz te situacije. Kad je za deset minuta ušao u svoj kabinet, Marusja je ležala na divanu. Ležala je na leđima,

s licem prema gore. Jedna joj je ruka visjela do poda, zajedno s pramom kose. Marusja je bila u nesvijesti. Toporkov, crven, sa srcem, koje je udaralo, tiho priđe k njoj i razveže joj vrpcu. Otkinuo joj je jedno dugme i, sam ne primjećujući toga, razderao joj haljinu. Iz svih nabora, proreza i džepova haljine prosuše se na divan *njegovi* recepti, *njegove* posjetnice i fotografije...

Doktor poškropi vodom njeno lice... Ona otvori oči, pridignu se laktovima i, gledajući doktora, zamisli se. Obuze je pitanje: »Gdje sam?«

— Ljubim vas, — prostenjala je, prepoznavši doktora.

I oči, pune ljubavi i molbe, zaustaviše se na njegovu licu. Gledala ga je kao nastrijeljena zvjerčica.

— Ta što ja mogu učiniti? — upitao je on, ne znajući što da radi.

Upitao je glasom, koji Marusja nije poznavala: ne odmjerenim, ne odsječenim, nego mekanim, gotovo nježnim...

Lakat joj se izmakao i glava spustila na divan, ali oči su još uvijek nastavile da ga promatraju...

On je stajao pred njom, čitao molbu u njenim očima i osjećao je da je u najtežem položaju. U grudima mu je lupalo srce, a u glavi se događalo nešto neobično, nepoznato... Tisuću nevezanih uspomena zakovitlalo se u njegovoj gorućoj glavi. Odakle sad najednom te uspomene? Zar su ih izazvale te oči, pune ljubavi i molbe?

Sjetio se ranog djetinjstva i čišćenja gospodskih samovara. Iza samovara i zaušnica promicali su njegovim sjećanjem dobrotvori, dobrotvorke u širokim kaputima, duhovno učilište, kuda su ga dali zbog »nadarenosti«. Duhovno učilište s kašom, u kojoj je bilo pijeska, ustupilo je mjesto seminaru. U seminaru latinski, glad, maštanja, ljubav sa kćerkom oca-ekonoma. Sjetio se, kako je, uprkos željama dobročinitelja, bježao iz seminara na sveučilište. Bježao je bez pare u džepu, u iznošenim čizmama. Koliko je dražesti bilo u tom bijegu! Na sveučilištu hladnoća i gladovanje. Težak put!

Konačno je on pobijedio, svojim je čelom probio tunel u život, prošao kroz taj tunel i... napokon! Izvrsno pozna svoj posao, mnogo čita, mnogo radi i spreman je raditi dan i noć...

Toporkov je iskosa pogledao na novčanice od deset i pet rubalja, koje su ležale na njegovu stolu, sjetio se gospođa, od kojih je upravo primio taj novac, i zacrvenio se... Zar je samo zbog tih petorubljaka i gospođa prošao taj teški put? Da, samo zbog njih...

I pod bremenom uspomena pognula se njegova veličanstvena figura, nestalo je gordog držanja i namrštilo se glatko lice.

— Ta što ja mogu učiniti? — prošaptao je on još jednom gledajući u Marusjine oči. Bilo ga je stid tih očiju.

— A što ako ona upita: »Što si učinio i što si stekao za sve vrijeme svoje prakse?«

Petorubljake i desetorubljake, i ništa više! Nauka, život, mir, sve im je podložno. A oni su mu dali kneževski stan, pun stol, konje, jednom riječju, sve ono, što se naziva udobnošću.

Toporkov se sjetio svojih seminarskih »ideala« i univerzitetskih sanja, i ovi naslonjači i divan, presvučeni skupim baršunom, pod, prekriven masivnim ćilimom i taj sat, koji je stajao trista rubalja, učiniše mu se strašno prljavi i bezizlazni!

On se nagnuo naprijed i podigao Marusju iz prljavštine, na kojoj je ležala, podigao visoko, rukama i nogama...

— Nemoj ležati ovdje! — rekao je i okrenuo se od divana.

I, kao od zahvalnosti za to, čitav se vodopad divnih plavih kosa prosu na njegove grudi... Kraj njegovih zlatnih naočala zablistaše tuđe oči. I kakve oči! Takve, da ih poželiš dotaknuti prstima!

— Daj mi čaja! — prošapta ona.

. . . .

Drugi dan sjedio je Toporkov s njom u kupeu prvog razreda. Vodio ju je u Južnu Francusku. Čudan čovjek! Znao je da nema nade u ozdravljenje, odlično je znao, kao svojih deset prstiju, ali ju je ipak vodio... Čitavim je putem kuckao, prisluškivao, ispitivao. Nije htio da vjeruje svom znanju i svim silama se trudio da iskuca i čuje na njenim grudima makar i najmanju nadu!

Novac, koji je još jučer tako svesrdno prikupljao, sada je širokom rukom rasipao na putu.

On bi sada sve dao, kad se bar u jednom dijelu pluća ove djevojke ne bi čulo prokleto hripanje! Njemu i njoj se tako prohtjelo živjeti! Za njih je izišlo sunce, i oni su čekali dan... Ali sunce ih nije spasilo od mraka i... »cvijeću nije vrijeme da cvate u kasnu jesen!«

Kneginjica Marusja je umrla, ne proživjevši u Južnoj Francuskoj ni tri dana...

Toporkov je, po dolasku iz Francuske, počeo živjeti kao i prije. Kao i prije je liječio gospođe i gomilao petorubljake. Uostalom, može se na njemu primijetiti i promjena. Govoreći sa ženama, on sad gleda u stranu, u daljinu... Nekako mu se strašno čini kad gleda u žensko lice...

Jegoruška je živ i zdrav... Ostavio je Kaleriju i sad živi kod Toporkova. Doktor ga je uzeo k sebi u kuću i ne fali mu ni ptičjeg mlijeka. Jegoruškin podbradak podsjeća ga na Marusjin podbradak, i zato on dopušta Jegoruški da propija njegove petorubljake.

Jegoruška je jako zadovoljan.

KRIVO OGLEDALO

Božićna priča

Ja i žena uđosmo u salon. Ondje je mirisalo na mahovinu i vlagu. Milioni štakora i miševa pobjegoše u stranu kad smo osvijetlili zidove, koji nisu vidjeli svijetla cijelo jedno stoljeće. Kad smo zatvorili za sobom vrata, dunuo je vjetar i počeo micati papirima, koji su u hrpama ležali u uglovima. Svijetlo je palo na taj papir, i mi smo ugledali starinska slova i srednjovjekovne slike. Na zidovima, koji su pozelenjeli od vremena, visjeli su portreti predaka. Preci su gledali naduveno, surovo, kao da su htjeli reći:

— Trebalo bi te išibati, brajko!

Naši koraci odjekivali su po cijeloj kući. Na moj kašalj odgovarala je jeka. Ona ista jeka, koja je nekad odgovarala mojim precima...

A vjetar je zavijao i stenjao. U dimnjaku kamina netko je plakao, i u tom plaču bio je prizvuk očajanja. Krupne kapi kiše udarale su u mračne, mutne prozore, a njihovi udarci su pobuđivali tugu.

— O, preci, preci! — rekao sam ja, značajno uzdahnuvši. — Kad bih bio pisac, mogao bih, gledajući portrete, napisati dugi roman. Ta svaki od tih staraca bio je jednom mlad i svaki, ili svaka, je imala roman... itekakav roman! Pogledaj, na primjer, tu staricu, moju prabaku. Ta ružna, nakazna žena ima svoju povijest, koja je neobično interesantna. Vidiš li ti — zapitao sam ženu — vidiš li ogledalo, koje je obješeno ondje u uglu?

I ja sam pokazao ženi veliko ogledalo u crnom brončanom okviru, koje je visilo u kutu, kraj portreta moje prabake.

— To ogledalo ima čarobnu moć: ono je upropastilo moju prabaku. Ona je za njega platila golemu sumu novaca i

nije se od njega rastajala do same smrti. Ogledala se u njemu dane i noći, bez prestanka, gledala se u njemu čak i kada je jela i pila. Liježući u krevet, ona ga je svaki put nosila sobom u postelju i, umirući, molila je da ga polože zajedno s njom u lijes. Nisu joj ispunili želje jedino zbog toga, što ogledalo nije moglo stati u lijes.

— Znači, bila je koketa? — upitala je žena.

— Pretpostavimo da jest. Ali zar ona nije imala i drugih ogledala? Zašto je tako zavoljela baš to ogledalo, a ne neko drugo? I zar nije imala ljepših ogledala? Ne, tu se, draga, krije nekakva strašna tajna. Ne može biti drukčije. Predanje veli, da je u ogledalu đavo, i da je prababa bila sklona đavolima. Naravno, to je glupo, ali bez sumnje je, da ogledalo u brončanom okviru ima tajanstvenu moć. Zbrisao sam s ogledala prašinu, pogledao u njega i nasmijao se. Jeka je muklo odvratila na moj smijeh. Ogledalo je bilo krivo i iskrivilo mi je fizionomiju u sve strane: nos se našao na lijevom obrazu, a brada se razdvojila i otišla ustranu.

— Čudan je ukus imala moja prabaka! — rekao sam.

Žena je neodlučno prišla ogledalu, također zagledala u nj — i odjednom se dogodilo nešto strašno. Ona je problijedila, sva se stresla i kriknula. Svijećnjak joj ispade iz ruke, otkotrlja se po podu, i svijeća se ugasi. Zavio nas mrak. U isti čas čuo sam kako nešto teško pade na pod: to je moja žena pala u nesvijest.

Vjetar je zastenjao još žalosnije, rastrčaše se štakori, u papirima zašuštaše miševi. Kosa mi se nakostriješila kad se otkinuo i pao s prozora vanjski kapak. Kroz prozor se pokazao mjesec...

Uhvatio sam ženu, podigao je u naručje i iznio iz prebivališta predaka. Došla je k sebi tek drugi dan uveče.

— Ogledalo! Dajte mi ogledalo! — rekla je, dolazeći k svijesti. — Gdje je ogledalo?

Cijele nedjelje nakon toga ona nije jela, nije pila, nije spavala, nego je samo molila da joj se donese ogledalo. Ridala je, čupala kose, prevrtala se, i na kraju, kada je liječnik izjavio da može umrijeti od iscrpljenosti i da je njezin položaj kritičan, ja sam, svladavajući svoj strah, opet otišao dolje

i donio joj prabakino ogledalo. Ugledavši ga, ona se nasmijala od sreće, zatim ga zgrabila, poljubila i upiljila oči u njega.

I evo, prošlo je već više od deset godina, a ona se još uvijek gleda u ogledalu i ne odvaja se od njega ni na trenutak.

— Zar sam to ja? — šapće ona, a na licu joj, zajedno s rumeni, zari se izraz blaženstva i ushićenja. — Da, to sam ja! Sve laže, osim ovog ogledala! Lažu ljudi, laže muž! O, da sam se ranije vidjela u njemu, da sam znala kakva sam, zaista ne bih pošla za tog čovjeka! On nije mene dostojan! Pred mojim nogama morali bi ležati najljepši, najplemenitiji vitezovi!...

Jednom, stojeći iza žene, slučajno sam pogledao u ogledalo i — otkrio sam strašnu tajnu. U ogledalu sam ugledao ženu zasljepljujuće ljepote, ženu, kakvu nisam sreo nikad u životu. To je bilo čudo prirode, harmonija ljepote, nježnosti i ljubavi. Ali u čemu je stvar? Što se dogodilo? Kako to, da moja ružna, nezgrapna žena u ogledalu izgleda tako divna? Kako to?

Zbog toga, što je krivo ogledalo iskrivilo nelijepo lice moje žene u sve strane, i od takove promjene njegovih crta ono je slučajno postalo lijepo. Minus i minus dalo je plus.

I sad mi oboje, ja i žena, sjedimo pred ogledalom i, ne odvajajući očiju ni jedan čas, gledamo u njega: moj nos se našao na lijevom obrazu, brada se razdvojila i izvila u stranu, ali ženino lice je čarobno — i mene obuzima bijesna, bezumna strast.

— Ha-ha-ha! — smijem se divlje.

A žena šapće tiho, da se jedva čuje:

— Kako sam divna!

RADOST

Bilo je dvanaest sati u noći.

Mitja Kuldarov, uzbuđen, nakostriješen, uletio je u stan svojih roditelja i brzo prošao kroz sve sobe. Roditelji su već htjeli da spavaju. Sestra je ležala u postelji i čitala posljednju stranu jednog romana. Braća, gimnazijalci, spavali su.

— Otkud ti — začudiše se roditelji. — Šta ti je?

— Ah, ne pitajte! Nikako se nisam nadao! Ne, nikako se nisam nadao! To... to je, šta više, nevjerojatno!

Mitja se zasmijao i sjeo u naslonjač, jer se nije mogao držati na nogama od sreće.

— To je nevjerojatno! Vi ne možete zamisliti! Pogledajte!

Sestra je skočila s postelje i, zaogrnuvši se pokrivačem, prišla bratu. Gimnazijalci se probudiše.

— Šta ti je? Promijenio si se u licu!

— To je od radosti, mamice! Ta sad mene zna čitava Rusija! Prije ste samo vi znali, da na ovom svijetu živi koleški registrator Dimitrije Kuldarov, a sad čitava Rusija zna to! Mamice! O, bože!

Mitja skoči, poče trčati po svim sobama i opet sjede.

— Pa što se desilo? Govori pametno!

— Vi živite kao divlje zvijeri, novine ne čitate, ne obraćate nikakve pažnje na javnost, a u novinama ima tako mnogo dostojnog pažnje! Ako se što desi, odmah je svima poznato, ništa se ne može sakriti! Ala sam sretan! O, gospode bože! Ta samo o slavnim ljudima pišu u novinama, a sad su primili i o meni nešto naštampali!

— Šta veliš? Gdje?

Otac je problijedio. Mati je pogledala u ikonu i prekrstila se. Gimnazijalci su skočili i onako, samo u kratkim noćnim košuljama, prišli svome starijem bratu.

— Jest! O meni pišu! Sad za mene zna čitava Rusija! Vi, mamice, spremite ovaj broj za uspomenu! Čitat ćemo ga pokatkad! Pogledajte!

Mitja je izvadio iz džepa jedan broj novina, dao ih ocu i pokazao prstom mjesto, zaokruženo plavom olovkom.

— Čitajte!

Mati je pogledala ikonu i prekrstila se. Otac se iskašljao i počeo čitati:

»29. prosinca, u jedanaest sati uveče, koleški registrator Dimitrije Kuldarov...

— Vidite li, vidite li? Dalje!

... koleški registrator Dimitrije Kuldarov, polazeći iz gostionice, koja je u Maloj Kovačkoj ulici, u kući Kozihina, i nalazeći se u pijanom stanju...

— Ja i Semjon Petrovič... Sve je do sitnica opisano! Nastavite! Dalje! Slušajte!

...i nalazeći se u pijanom stanju, omaknuo se i pao pod konja fijakeriste, koji je ondje stajao, seljaka iz sela Durikine, Juhnovskog kotara, Ivana Drotova. Uplašeni konj, prešavši preko Kuldarova i prevukavši preko njega saonice, u kojima je bio moskovski trgovac Stepan Lukov, poletio je niz ulicu, ali su ga zaustavili pokućari. Kuldarov, koji je u početku bio u nesvjestici, odvezen je u policijski kvart, gdje ga je liječnik pregledao. Udarac, koji je dobio u zatiljak...

— To je od rukunice, tata. Dalje! Dalje čitajte!

... koji je dobio u zatiljak, lake je prirode. O događaju sastavljen je zapisnik. Povrijeđenome pružena je liječnička pomoć...«

— Naredili su, da se zatiljak vlaži hladnom vodom. Jeste li sad čitali? A? Tako šta! Sad to ide po čitavoj Rusiji. Ded ovamo!

Mitja uze novine, savi ih i turi u džep.

— Otrčat ću do Makarova, da mu pokažem... Treba još pokazati Ivanickima, Nataliji Ivanovnoj, Anisimu Vasiljiču... Otrčat ću! Zbogom!

Mitja je metnuo kapu s kokardom i, likujući, radostan, istrčao na ulicu.

U BRIJAČNICI

Jutro je. Još nema ni sedam sati, a brijačnica Makara Kuzmiča Blestkina je već otvorena. Gazda, mladić od otprilike dvadeset i tri godine, neumiven, zamašćen, ali kicoški odjeven, zaposlen je čišćenjem. Čistiti ustvari i nema što, ali on se umorio radeći. Sad krpicom otare, sad prstom prevuče, sad pronađe stjenicu i obori je sa zida.

Brijačnica je majušna, uzana, prljava. Drvenasti zidovi obloženi su tapetama, koje podsjećaju na olinjalo kočijaško odijelo. Između dva prljava, suzna prozora — stoje tanka, škripeća, boležljiva vratašca, nad kojima je sivi, pozelenjeo od vlage, zvončić, koji drhturi i boležljivo zvoni sam od sebe, bez ikakvog uzroka. Ako pogledate u ogledalo, koje visi na jednom od zidova, vaša fizionomija će se izobličiti na sve strane u najžalosniju sliku! Pred tim ogledalom se šiša i brije. Na stoliću, koji je isto tako neopran i mastan kao i sam Makar Kuzmič, stoji sve: četkice, škarice, britve, fiksatura za kopjejku, puder za kopjejku, jako razvodnjena kolonjska voda za kopjejku. Pa i cijela brijačnica ne vrijedi više od petnaest kopjejki.

Nad vratima se začuje udaranje bolesnog zvončića i u brijačnicu ulazi postariji muškarac u podstavljenoj polubundi i valjenkama. Glava i vrat su mu omotani ženskim šalom.

To je Erast Ivanič Jagodov, kum Makara Kuzmiča. Nekad je on služio kao vratar na konzervatoriju, a sad živi kod Krasnog pruda i bavi se bravarijom.

— Makaruška, zdravstvuj, predragi! — veli on Makaru Kuzmiču, koji je zabavljen čišćenjem.

Ljube se. Jagodov svlači s glave šal, krsti se i sjeda.

— Što je daleko! — veli on, krsteći se. — Nije šala! Od Krasnog pruda do Kaluških vrata.

— Kako živite?

— Slabo, brate. Imao sam groznicu.

— Zar vi? Groznicu!

— Groznicu. Ležao sam mjesec dana, mislio sam da ću umrijeti. Pomast sam primio. Sad mi kosa opada. Liječnik je rekao da se ošišam. Kosa će veli, nova izrasti, snažna. I tako ja mislim u glavi: ta poći ću k Makaru. Ako se već mora, onda je bolje rođaku. I bolje će načiniti, i ne će novac uzeti. Pomalo je daleko, to je istina, ali što je to? Isto kao šetnja.

— Ja ću sa zadovoljstvom. Izvolite!

Makar Kuzmič, zamahnuvši nogom, pokazuje stolac. Jagodov sjeda i gleda se u zrcalu, i očito da je zadovoljan time što vidi: u ogledalu se pojavljuje iskrivljeno lice s kalmičkim očima, tupim, širokim nosom i s očima na čelu. Makar Kuzmič pokriva ramena svog klijenta bijelom krpom sa žutim točkicama i počinje zveckati škarama.

— Ja ću vas sasvim, do gola! — veli on.

— Naravno. Da budem nalik na Tatarina, na bombu. Kosa će gušće porasti.

— Kako živi tetica?

— A tako, živi se. Nedavno je išla k majorici pomagati kod porođaja. Rubalj je zaradila.

— Da-a. Rubalj. Pridržite si uho!

— Držim... Pazi da ne porežeš. Oh, boli! Vučeš me za kosu.

— Nije to ništa. Bez toga se ne može u našem zanatu. A kako živi Ana Erastovna?

— Kći? Tako, skakuće. U prošlom tjednu, u srijedu, smo je za Šejkina zaručili. Zašto nisi došao?

Škare prestaju cvakati. Makar Kuzmič spušta ruke i uplašeno pita:

— Koga ste zaručili?

— Anu.

— Pa kako to? Za koga?

— Za Šejkina, Prokofija Petrova. U Zlatoustenskoj uličici njegova tetka drži ekonomiju. Dobra žena. Naravno, svi smo veseli, slava bogu. Za nedjelju dana bit će svadba. Dođi, poplesat ćemo.

— Pa kako je sad to, Eraste Ivaniču? — govori Makar Kuzmič, blijed, začuđen, i sliježe ramenima. — Kako je to

moguće? To... nikako ne može biti! Ta Ana Erastovna... ta ja... ta ja sam prema njoj gojio osjećaj, imao sam namjeru. Kako sad tako?

— Eto tako. Sjetili se i zaručili. Čovjek je dobar.

Na licu Makara Kuzmiča izbija hladni znoj. On stavlja škare na stol i počinje si šakom brisati nos.

— Ja sam imao namjeru... — veli on. — To je nemoguće, Eraste Ivaniču! Ja... ja sam zaljubljen i prosio sam je... I tetica je obećala. Ja sam vas uvijek cijenio kao roditelje... šišam vas i brijem uvijek badava. Uvijek ste od mene imali pomoć i, kad je moj tatica umro, vi ste uzeli divan i deset rubalja u novcu i niste mi vratili natrag. Sjećate li se?

— Kako se ne bih sjećao! Sjećam se... Samo kakav si mi ti mladoženja, Makare? Zar si ti mladoženja? Ni novaca, ni zvanja, zanat majušan...

— A Šejkin je bogat?

— Šejkin je član radne zadruge. On je kao ulog dao tisuću i po. Tako ti je to, brate... Razmišljao, ne razmišljao, stvar je već učinjena. Natrag je ne ćeš vratiti, Makaruška. Traži sebi drugu nevjestu... Svijet ne će propasti. No, šišaj! Ta što stojiš?

Makar Kuzmič šuti i stoji nepokretan, zatim vadi iz džepa rupčić i počinje plakati.

— No, što! — tješi ga Erast Ivanič. — Pusti! Gle ga, plače kao baba! Ti završavaj moju glavu, a onda lijepo plači. Hvataj škare!

Makar Kuzmič hvata škare, čas besmisleno gleda u njih, a zatim ih stavlja na stol. Ruke mu se tresu.

— Ne mogu! — veli on. — Ne mogu sada, nemam snage! Ja sam nesretan čovjek! I ona je nesretna! Voljeli smo jedan drugoga, dali smo si riječ, a razdvojili su nas zli ljudi bez svakog osjećaja. Odlazite, Eraste Ivaniču! Ne mogu vas gledati.

— No, ja ću sutra doći, Makaruška. Sutra ćeš ošišati do kraja.

— Dobro.

— Umiri se, a ja ću sutra k tebi, rano ujutro.

Erast Ivanić ima pola glave ošišano do gola, i sliči na robijaša. Nerado ostaje s takvom glavom, ali nema druge. On zamata glavu i vrat rupcem i izlazi iz brijačnice. Ostavši sam,

Makar Kuzmič sjeda i produžava tihano plakati.

Drugi dan rano ujutro opet dolazi Erast Ivanič.

— Što izvolite, gospodine? — pita ga hladno Makar Kuzmič.

— Ošišaj do kraja, Makaruška. Pola glave je još ostalo.

— Molim novac unaprijed. Zabadava ne šišam.

Erast Ivanič, ne govoreći ni riječi, odlazi, i sve do sada su mu na jednoj polovici glave kose duge, a na drugoj — kratke. Šišanje za novac on smatra raskošju i zato čeka dok na drugoj polovici glave kose same narastu. Takav je i na svadbi zaplesao.

TRIJUMF POBJEDNIKA

Priča penzioniranog koleškog registratora

U petak iza bijele nedjelje svi odoše Alekseju Ivaniču Kozulinu jesti palačinke. Kozulina vi ne poznate; za vas je on, možda ništica, nula, a za ovakve kao mi, koji ne lete visoko nebu pod oblake, on je velik, svemoguć, veličanstven. K njemu su došli svi, koji čine, da tako kažem, njegovo podnožje. Došao sam i ja s taticom.

Palačinke su bile tako prekrasne, da vam ih ne mogu opisati, milostivi gospodaru: punačke, meke, rumene. Uzmeš jednu, vrag je zna, zamočiš je u toplo maslo, pojedeš — a druga sama ide u usta. Kao detalji, ornamenti i komentari palačinkama bili su: vrhnje, svježa ikra, losos, trveni sir. Vina i rakije cijelo more. Poslije palačinaka jeli smo juhu od jesetre, a poslije juhe jarebice sa sosom. Tako smo se namirili, da je moj tatica potajno raskopčao dugmeta na trbuhu i, da netko ne bi primijetio taj liberalizam, pokrio se ubrusom. Aleksej Ivanič, po pravu načelnika, kojemu je sve dozvoljeno, raskopčao je prsluk i kaput. Poslije ručka, ne ustajući od stola, zapušili su, s dozvolom načelnika, cigare, i poveli razgovor. Mi smo slušali, a njegova preuzvišenost, Aleksej Ivanič je govorio. Teme su većinom bile humorističkog karaktera, masne... Načelnik je pričao i očito se želio pokazati oštroumnim. Ne znam da li je on kazao nešto smiješno, samo se sjećam da me tatica svake minute gurao u bok i govorio:

— Smij se!

Ja sam široko otvarao usta i smijao se. Jednom sam čak prsnuo u smijeh tako, da sam na sebe obratio sveopću pažnju.

— Tako, tako! — zašaptao je tatica. — Junače! On te gleda i smije se... To je dobro, možda će ti doista dati mjesto pomoćnika djelovođe!

— Hm — da! — rekao je između ostalog Kozulin, naš načelnik, dahćući i otpuhujući. — Sad jedemo palačinke, trošimo najsvježiju ikru, bjeloputu ženu milujemo. A moje kćerke su takve ljepotice, da im ne udvaraju samo ovakvi kao vi, nego ih i knezovi i grofovi snube i uzdišu za njima. A stan? He-he-he... Tek on! Ne gunđajte, ne tugujte i vi, jer do smrti ne ćete takav imati! Svašta se događa, da, zbivaju se svakakve promjene... Ti si sad, pretpostavimo, ništica, nula, trunka... zrnce — a tko zna? Može biti s vremenom i to... čovječja sudbina je kao vihor! Svašta se događa!

Aleksej Ivanič pošuti, strese glavom i nastavi:

— A prije, što je bilo prije! Bože moj! Ne možeš svom sjećanju vjerovati. Bez cipela, u poderanim hlačicama, sa strahom i trepetom... Dešavalo se da za srebrnjak radiš cijele nedjelje. I ne daju ti ni taj srebrnjak, ne! nego ga zgužvaju i u lice bace: žderi! I svatko te može zgaziti, gnječiti, uhvatiti za uho... svatko te može zbuniti... Ideš s izvještajem, gledaš, a pred vratima sjedi pas. Priđeš ti tomu psu i hvataš ga za šapicu, za šapicu. Oprostite, veliš, što sam prošao mimo. Dobro jutro! A pas na tebe: rrr... Vratar te laktom — tras! a ti njemu: »nemam sitnih, Ivane Potapiču!... oprostite!« A najviše sam vrijeđanja pretrpio i podnio evo od ovog suhog lososa, od tog... krokodila! Eto, baš od tog skrušenog Kuricina!

I Aleksej Ivanič pokaza na malog, zgrbljenog čičicu, koji je sjedio uporedo s mojim taticom. Čičica je migoljio umornim očicama i s gađenjem je pušio cigaretu. On obično nikad ne puši, ali ako mu načelnik ponudi cigaru, on smatra da je nepristojno odbiti. Ugledavši prst koji je pokazivao na njega, on se strašno zbunio i počeo vrtiti na stolcu.

— Mnogo sam ja pretrpio po milosti tog pokajnika! — produžavao je Kozulin. Jer njemu sam prvom bio dodijeljen. Doveli su me njemu raskajana, siva, malena, i posadili za njegov stol. I počeo me on žderati... Riječi su mu — oštar nož, pogled — kugla u srce. A sad on izgleda kao bubica, ubog, a što je bio prije? Neptun! Nebesima je tresao! Dugo je

on mene mučio! I pisao sam mu, i trčao po piroge, pera zarezivao, staru punicu vodio po kazalištima. Sve sam mu ugađao! Burmut sam se naučio šmrkati! N-da... A sve to zbog njega... Treba, mislim, treba da stalno imam uza se tabakeru, da imam u slučaju ako on zatraži. Kuricine, sjećaš li se? Dolazi njemu jednom moja pokojna mamica i moli ga, starica, da bi joj sinka, to jest mene, pustio za dva dana tetici, da podijeli nasljedstvo; kako se izderao na nju, kako je viknuo: »Ta on ti je lijenčina, ta on ti je badavadžija, ta šta ti, glupačo, misliš! Pred sud, veli, hoćeš da dođeš!« Otišla je starica kući i morala leći, jer se razboljela od straha, skoro da nije onda i umrla...

Aleksej Ivanič obrisa oči rupčićem i na iskap ispije čašu vina.

— Svojom kćerkom me je htio oženiti, ali sam u to vrijeme... na sreću dobio vrućicu, pola godine sam u bolnici odležao. Eto što je prije bilo! Eto, kako se živjelo! A sad? Pfuj! A sad sam ja... ja nad njim. On moju punicu vodi u kazališta, on meni pruža tabakeru i, evo, puši cigaru. He-he-he... Ja sam mu zabiberio... zabiberio život! Kuricine!

— Što izvolite? — upita Kuricin ustajući i istežući se u struku.

— Otpjevaj tragediju!

— Slušam!

Kuricin se istegnu, namršti, ruku podigne uvis, stegnu lice i zapjeva sipljivim, kreštavim glasom:

— Umri, vjerolomnice! Krrrvi žeđam!

Mi smo se savijali od smijeha.

— Kuricine! Pojedi ovaj komad kruha s biberom!

Siti Kuricin uze veliki komad ražena hljeba, posipa ga biberom i poče gutati uz gromoglasni smijeh.

— Svakakve promjene se događaju — produžavaše Kozulin. — Pojedi, Kuricine! Kad ustanemo, otpjevat ćeš nešto... Onda ćeš ti, a sada ja... Da... I tako je umrla starica... Da...

Kozulin se podignu i zaljulja...

— I ja — mučah, zbog toga što bijah malen, siv... Mučitelji... Barbari... A zato ja sad... He-he-he... A nu-de ti! Ti! Tebi velim, ti bez brkova!

I Kozulin pokaza prstom prema ocu.

— Trči oko stola i kukuriči kao pjetlić!

Moj tatica se nasmiješi, diskretno pocrvenje i potrča oko stola. Ja za njim.

— Kuku-ri-ii-kuuuu! — zakukurikasmo obojica i potrčasmo još brže.

Ja sam trčao i mislio:

»Postat ću pomoćnik djelovođe.«

MUDRI VRATAR

Nasred kuhinje stajaše vratar Filip i držaše prodiku. Slušali su ga lakeji, kočijaš, dvije sobarice, kuhar, kuharica i dva dečkića-kuharčića, njegovi rođeni sinovi. Svakog jutra bi on o nečem propovijedao, a toga jutra je za temu svog govora uzeo prosvjećivanje.

— I svi vi živite kao kakav svinjski narod, — rekao je on držeći u rukama kapu sa kokardom. — Sjedite neprestano ovdje i, osim neznanja, nema u vama nikakve civilizacije. Miška igra dame, Matrjona drobi lješnjake, a Nikifor kesi zube. Zar je to inteligencija? To nije od pameti, nego od gluposti. U vas uopće nema umnih sposobnosti! A zašto?

— Ono, stvarno, Filipe Nikandriču, — primijeti kuhar. — Poznato je kakva je naša pamet? Seljačka. Zar mi nešto znademo?

— A zašto nemate umnih sposobnosti? — produžavaše vratar. — Zato, što takvi kao vi nemaju prave točke gledišta. I knjige vi ne čitate, i za pisanje nemate nikakva smisla. Trebali bi uzeti knjižicu, sjesti, pa lijepo čitati. Pismeni ste valjda, razabrali biste slova. Evo, ti, Mišo, mogao bi uzeti knjižicu i lijepo čitati. Tebi bi koristilo, a i drugima je prijatno. A u knjigama piše o svim stvarima. Tamo ćeš naći i o prirodi, i o božanstvu, i o stranim zemljama. Što se od čega pravi, kako razni ljudi govore raznim jezicima. I o idolopoklonstvu također. O svemu ćeš u knjigama naći, samo ako želiš. A ne sjesti kraj peći, jesti i piti. Baš kao marva! Pfuj!

— Nikandriču, vrijeme vam je da pođete na posao — primijeti kuharica.

— Znam. Ne ćeš me ti učiti. Evo, uzmite za primjer, možda, mene. Čime se ja bavim pod svoje stare dane? Čime da nahranim dušu svoju? Nema boljega od knjige ili no-

vina. Sada ću, eto, poći na vrata. Prosjedit ću kod vrata oko tri sata. I zar mislite da ću zijevati ili sa babama pričati gluposti? Ne-ne, nisam ja od tih! Uzet ću sobom knjigicu, sjest ću i čitati si na svoje zadovoljstvo. Tako je to.

Filip izvadi iz ormara raskupusanu knjigu i stegne je pod ruku.

— Eto, to ti je moj posao. Još sam mu od malena privikao. Učenje je svijetlo, neznanje je mrak — to ste valjda čuli? Da, da...

Filip stavi kapu na glavu, nakašlja se, i, mrmljajući, iziđe iz kuhinje.

Otiđe u vežu, sjede na klupu i namršti se kao oblak.

— To nisu ljudi. nego nekakvi svinjski kemičari, — promrmlja on, još uvijek misleći o ljudima iz kuhinje.

Umirivši se, on izvadi knjižicu, polako uzdahne i počne čitati.

»Tako je divno napisano, da bolje i ne može biti, — pomisli pročitavši prvu stranicu i kimnuvši glavom. — Prosvijetli gospode!«

Knjižica bijaše dobra, moskovsko izdanje: »Gajenje korenastog bilja. Da li nam je potrebna žuta repa?« Pročitavši prve dvije stranice, vratar je značajno stresao glavom i nakašljao se:

— Pravilno je napisano!

Pročitavši treću straničicu, Filip se zamislio. Prohtjede mu se da misli o obrazovanju i, ne znam zašto, o Francuzima. Glava mu pade na grudi, laktovi se upрše u koljena. Oči se sklopiše.

I zasanja Filip san. Sve se, vidje on, promijenilo: zemlja je ista, kuće su iste, vrata kao i prije, jedino ljudi nisu ostali isti. Svi su ljudi pametni, nema ni jednog glupana, i po ulicama samo hodaju Francuzi i Francuzi. Vodonoša rasuđuje: — Moram priznati, klimom uopće nisam zadovoljan i morat ću pogledati na termometar«, — a u rukama mu debela knjiga.

— A ti pročitaj kalendar, — veli mu Filip.

, Kuharica je glupa, ali se i ona miješa u pametne razgovore i stavlja svoje primjedbe. Filip ide u upravu kvarta da prijavi stanare — i, čudno, čak i na tom surovom mjestu govore samo o pametnim stvarima i po stolovima posvuda

leže knjige. I evo, netko prilazi lakeju Miši, gura ga i viče: »Ti spavaš? Čuješ, pitam te: Zašto spavaš?«

— Na dužnosti spavaš, glupane? — čuje Filip nečiji gromki glas. — Spavaš, nesretniče, svinjo?

Filip skoči i protrlja oči: pred njim stajaše pomoćnik pristava iz uprave kvarta.

— A? Spavaš? Kaznit ću te, beštijo! Pokazat ću ja tebi kako se na poslu spava, njuško!

Za dva sata pozvaše vratara u kvart. Iza toga on se opet nađe u kuhinji. Ondje su, dirnuti njegovom lekcijom, svi sjedili oko stola i slušali Mišu, koji je nešto sricao iz knjige.

Filip, namršten, crven, priđe Miši, udari rukavicom po knjizi i reče turobno:

— Baci!

ZAGONETNA PRIRODA

Kupe prvog razreda.

Na divanu, presvučenom samtom malinaste boje, upola leži zgodna damica. Skupa lepeza s resicama krcka joj u stisnutoj ruci, pince-nez stalno pada s njezinog lijepog nosića, broš na grudima se sad diže, sad spušta, kao lađa na valovima. Ona je uzbuđena... Nasuprot njoj, na divanu sjedi gubernatorski činovnik za specijalna pitanja, mladi pisac, koji u gubernijskim novinama štampa male pripovijesti, ili, kako ih on sam zove, »novele« — iz života velikog svijeta... On je gleda u lice, pravo u oči, s izrazom znalca. On promatra, proučava, hvata tu ekscentričnu, zagonetnu prirodu, shvaća je, razumijeva... Njezina duša, sva njena psihologija mu je kao na dlanu.

— O, ja vas shvaćam! — govori činovnik za specijalna pitanja ljubeći joj ruku kraj narukvice. — Vaša osjetljiva, prijemljiva duša traži izlaz iz labirinta... Da! Borba je strašna, čudna, ali... ne klonite! Vi ćete biti pobjednik! Da!

— Opišite me, Valdemare! — govori damica, tužno se smiješeći. — Život je moj tako pun, tako raznolik, tako šaren... Ali, što je glavno — ja sam nesretna! Ja sam patnica u stilu Dostojevskog... Pokažite moju dušu svijetu, Valdemare, pokažite tu bijednu dušu! Vi ste psiholog. Nema ni sat kako sjedimo u kupeu, a vi ste me već shvatili svu, svu!

— Govorite, molim vas, govorite!

— Slušajte! Rodila sam se u siromašnoj činovničkoj porodici. Otac je bio dobričina, pametan, ali... duh vremena i sredine... vous comprenez, ja ne okrivljujem svog bijednog oca. On je pio i kartao... primao mito... A mati... što da pričam! Neimaština, borba za koru hljeba, saznanje o svojoj nemoći... Ah, ne prisiljavajte me da se sjetim! Morala sam si sama krčiti put... Gadni odgoj u institutu, čitanje glupih

romana, pogreške mladosti, prva bojažljiva ljubav... A borba sa sredinom? Užasno! A sumnje? A muke od nepovjerenja prema životu, od nevjerovanja u sebe?... Ah! Vi ste pisac i poznajete nas žene. Vi shvaćate... Na nesreću, obdarena sam širokom prirodom... Čekala sam sreću, još kakvu! Željela sam da budem čovjek! Da! Da budem čovjek — u tome sam vidjela svoju sreću!

— Divna! — šapuće pisac, ljubeći ruku oko narukvice. — Ne ljubim vas, prekrasna, nego ljudsku patnju! Sjećate li se Raskoljnikova? Tako je on ljubio.

— O, Valdemare! Meni je bila potrebna slava... šum, sjaj, kao i svakoj — zašto da se pravim skromna? — neobičnoj prirodi. Žudila sam za nečim neobičnim... što nije žensko! I evo... I evo... na mom putu se ispriječio bogati starac-general... Shvatite, Valdemare! Ta to je bila požrtvovnost, samoodricanje, razumijte! Drukčije nisam mogla postupiti. Obogatila sam porodicu, počela sam putovati, činiti dobro... A kako sam patila, kako su mi niski, nesnosni bili zagrljaji tog generala, iako, treba biti prema njemu pravedan, — u svoje vrijeme on se hrabro borio. Bivalo je trenutaka... strašnih trenutaka! Ali mene je hrabrila misao, da će starac danas-sutra umrijeti, da ću početi živjeti onako, kako sam htjela, da ću se predati voljenom čovjeku, da ću biti sretna... A ja imam takvog čovjeka, Valdemare! Bog mi je svjedok, da imam!

Damica usiljeno maše lepezom. Lice joj poprima plačljiv izraz.

— I eto, starac je umro... Nešto mi je ostavio, ja sam slobodna kao ptica. I sad mi se mili živjeti... Nije li istina, Valdemare? Sreća mi kuca na prozor. Treba samo da je pustim ali... ne! Valdemare, slušajte, zaklinjem vas! I sad se trebalo predati voljenom čovjeku, postati njegovom družicom, pomoćnicom, nositeljicom njegovih ideala, biti sretna... odahnuti... Ali kako je sve odvratno, gadno i glupo na ovom svijetu! Kako je sve podlo, Valdemare! Ja sam nesretna, nesretna, nesretna! Na moj put se opet postavila prepreka! Opet osjećam da je moja sreća daleko, daleko! Ah, koliko patnja, kad biste samo znali! Koliko patnja!

— Pa što je sad? Što vam je sada na putu? Molim vas, odgovorite! Što je?

— Drugi bogati starac...

Slomljena lepeza skriva lijepo lice. Pisac šakom podupire glavu, koja je puna misli, uzdiše, i, s izrazom znalca-psihologa, udubljuje se u misli. Lokmotiva zviždi i šumi; od sunca, koje zapada, rumene se zavjesice na prozoru...

SLUČAJ S KLASIKOM

Spremajući se na ispit iz grčkog jezika, Vanja Otepeljev je izljubio sve ikone. U trbuhu mu se sve okretalo, ispod srca ga uhvatila studen, a samo srce je udaralo i zamiralo od straha pred neizvjesnošću. Što će biti s njim danas? Da li će dobiti trojku ili dvojku?[1] Šest puta je dolazio k mamici po blagoslov i, odlazeći, molio je tetu da se za njega pomoli. Na putu u gimnaziju dao je prosjaku dvije kopjejke, računajući da će za te dvije kopjejke pokriti svoje neznanje i da će bog dati da ne dobije na ispitu brojeve s onim tessarakonta i oktokaideka.[2]

Vratio se iz gimnazije kasno, oko pet sati. Došao je i nečujno otišao leći. Njegovo mršavo lice bilo je blijedo. Oko pocrvenjelih očiju vidjeli su se tamni kolobari.

— No, što je? Kako je bilo? Koliko si dobio? — upitala je mamica prišavši krevetu.

Vanja je zatreptao očima, okrenuo usta ustranu i zaplakao. Mamica je problijedila, rastvorila usta i pljesnula rukama. Hlačice, koje je krpila, ispadoše joj iz ruke.

— Zašto plačeš? Nisi prošao, sigurno? — upitala je ona.

— Od ... odvezao sam se ... Dobio sam dvojku ...

— No, to sam znala! Predosjećala sam to! — počela je mama. — Oh, gospode! Pa kako to nisi položio? Zašto? Koji predmet?

— Grčki ... Ja, mamica ... pitali su me kako glasi futur od fero, a ja, umjesto da kažem »oisomai«, rekoh »opsomaj«. Zatim ... zatim ... akut se ne stavlja ako je posljednji slog dug, a ja ... ja sam se uplašio ... zaboravio, da je alfa tu dugo ... i stavio sam akut. Zatim je Artakserksov zapovjedio

[1] Dvojka je bila neprolazna ocjena.
[2] Tessarakonta, oktokaideka (grč.) — četrdeset, osamdeset.

da nabrojim enklitike:.. Ja sam nabrojio i nehotice ubacio i zamjenice... Zabunio se... I tako on dade dvojku... Nesretan sam.. čovjek... cijelu noć sam učio... Cijele ove nedjelje sam ustajao u četiri sata...

— Ne, nisi ti, nego sam ja nesretna, podli dječače! Ja sam uz tebe nesretnica! Ruševinu si od mene načinio, čudovište, mučitelju, nesretna krvi moja! Plačem zbog tebe, zbog takovog đubreta, umornu šiju grbim, mučim se i, može se reći, stradavam, a kakva je tvoja zahvalnost? Kako ti učiš?

— Ja... ja radim. Svu noć... Sami ste vidjeli...

— Molila sam boga da mi smrt pošalje; ne šalje, griješnici... Mučitelju moj! Kod drugih su djeca, kao djeca, a kod mene jedinac — i od njega nikakva napretka, nikakva dobra. Da te tučem? Tukla bih, ali odakle mi snage? Odakle mi, božja majko, snage?

Mamica je sakrila lice u haljinu i zaridala. Vanja je od tuge izgubio glavu i pritisnuo čelo k zidu. Ušla je tetka.

— No, da... Moj predosjećaj... — progovorila je ona, odmah pogodivši u čemu je stvar, problijedivši i pljeskajući rukama. — Cijelo jutro tužna... No, mislim, bit će nesreće... I, eto, tako se i dogodilo...

— Razbojniče moj, mučitelju! — progovorila je mamica.

— Što ga grdiš? — okosila se na nju teta, nervozno svlačeći s glave rubac kavenaste boje. — Zar je on kriv? Ti si kriva! Ti! Zašto si ga dala u tu gimnaziju? Zar si ti takva plemkinja? Prelazite u plemiće? A-ha-a... Kako ne, neizostavno, odmah će vas načiniti plemićima! A moglo se, kako sam govorila, u trgovački stalež... u ured, kao moj Kuzja... Eto, Kuzja dobiva godišnje pet stotina. A je l' to šala — pet stotina? Ovako si i sebe izmučila, i malog izmučila tim učenjem, pusta bila. Suh je, kašlje... pogledaj: trinaest mu je godina, a čini se kao da upravo ima deset godina.

— Ne, Nastenjka, ne, draga! Malo sam ja njega tukla, mučitelja mog. Trebalo bi ga tući, eto šta! Uh, uh... jezuit, muhamed, mučitelj moj! — zamahnula je ona prema sinu. — Išibati bi te trebalo, ali nemam snage. Govorili su mi prije, dok je još bio malen: »udri, udri«... Nisam poslušala, grešnica. I eto, sad se mučim. Al čekaj! Izlemat ću ja tebe! Počekaj...

Mamica je zaprijetila mokrom šakom i, plačući, pošla u stanarovu sobu. Njezin stanar, Jevtihij Kuzmič Kuporozov, sjedio je za stolom i čitao »Samoučitelja plesova«. Jevtihij Kuzmič je — pametan i obrazovan čovjek. On govori kroz nos, pere se sapunom, koji miriše tako da svi u kući kišu, u posne dane jede mrsno i traži obrazovanu zaručnicu, i zbog toga ga smatraju najpametnijim stanarom. On pjeva tenor.

— Baćuška! — obratila mu se mamica, uplakana. — Budite tako blagorodni, istucite mog... Učinite milost! Nije položio, nesreća moja! Vjerujete li, nije položio! Ne mogu ga ja kažnjavati, zbog svoje bolesti... Istucite ga mjesto mene, budite tako blagorodni i delikatni, Jevtihije Kuzmiču! Uslišite bolesnu ženu!

Kuporozov se namrštio i kroz nozdrve ispustio najdublji uzdah. Malo se zamislio, pokuckao s prstima po stolu i, još jednom uzdahnuvši, pošao Vanji.

— Vas, da tako kažemo, uče! — Počeo je on. — Izobražavaju, budućnost vam prave, nesretni mladiću! A što vi?

On je dugo govorio, održao je cijeli govor. Govorio o nauci, o svijetlu i tami.

— Hm, da... mladiću!

Završivši govor, skinuo je remen i povukao Vanju za ruku:

— S vama se drukčije ne može! — rekao je.

Vanja se pokorno nagnuo i gurnuo svoju glavu među njegova koljena. Ružičaste uši, koje su stršile, počeše se kretati po novim pletenim hlačama sa smeđim širitima.

Vanja nije ni pisnuo. Uveče, na obiteljskom vijećanju, bilo je riješeno da ga se dade u službu u trgovinu.

IZ DNEVNIKA POMOĆNIKA KNJIGOVOĐE

1863. g. 11. svibnja. Naš šezdesetgodišnji knjigovođa Glotkin je pio mlijeko s konjakom zbog kašlja i od toga je dobio vrućicu. Liječnici tvrde, sa već uobičajenom samosviješću, da će sutra umrijeti. Tako ću, konačno, ja postati knjigovođa! To mi je mjesto već odavna obećano.

Sekretar Kleščov morat će na sud zbog toga što je istukao molioca, koji ga je nazvao birokratom. To je, izgleda, već riješeno.

Dobio sam sirup protiv katara u želucu.

1865. g. 3. kolovoza. Knjigovođu Glotkina opet su zaboljela pluća. Počeo je kašljati i piti mlijeko s konjakom. Ako umre, to mjesto će ostati meni. Gajim nadu, ali slabu, jer, kako se vidi, ta bolest nije uvijek smrtonosna!

Kleščov je oteo od Armenca mjenicu i poderao je. Mislim, da će stvar doći do suda.

Jedna starica (Gurjevna) mi je jučer rekla, da ovo kod mene nije katar, nego potajni hemoroidi. Moglo bi biti!

1867. g. 30. lipnja. U Arabiji je, pišu, kolera. Može biti da će i u Rusiju doći, i tada će se otvoriti mnogo praznih mjesta. Moglo bi se desiti da i stari Glotkin umre i onda ću ja dobiti mjesto knjigovođe. Drži se čovjek! Živjeti tako dugo, mislim, čak je za osudu.

Što da uzimam protiv katara? Da li da uzimam sjeme od pelina?

1870. g. 2. siječnja. Na dvorištu Glotkina je cijelu noć zavijao pas. Moja kuharica Pelageja veli, da je to sigurno znak, i ja sam s njom pričao do dva sata u noći o tom, kako ću si,

kad postanem knjigovođa, kupiti medvjeđu bundu i kućni kaput. I, možda ću se i oženiti... Naravno, ne djevojkom — to nije za moje godine, nego udovicom.

Jučer su Kleščova izbacili iz kluba zbog toga, što je naglas pričao nepristojni vic i smijao se patriotizmu člana trgovačke deputacije Ponjuhova. Ovaj će ga, kako se čuje, tužiti.

Otići ću zbog svog katara liječniku Botkinu. Vele, da dobro liječi...

1878. g. 4. lipnja. U Vetljanci, piše se, je kuga. Pišu, da narod pada kao snoplje. Glotkin zbog toga pije rakiju s biberom. Ali takvom starcu ne će pomoći ni rakija s biberom. Ako se pojavi kuga, onda ću ja zasigurno biti knjigovođa.

1883. g. 4. lipnja. Glotkin umire. Bio sam kod njega i sa suzama u očima ga molio da mi oprosti što sam nestrpljivo čekao njegovu smrt. Velikodušno mi je oprostio i savjetovao mi da protiv katara upotrebljavam kavu od hrastovog žira.

A Kleščov samo što opet nije otišao pred sud: založio je kod Židova tuđi fortepiano, što ga je bio unajmio. I kraj svega toga, on već ima Stanislava i čin koleškog asesora[1]. Interesantno šta se sve ne događa na ovom svijetu!

Đumbira 2 drama, omanova korjena 1,30 drama, dušič. kiseline 1 dram, sedmibratske krvi 5 drama, sve smiješati i ostaviti u oki rakije pa onda uzimati protiv katara po čašicu natašte[2].

Iste godine 7. lipnja. Jučer smo sahranili Glotkina. Jao meni! Nije na dobro ispala smrt toga starca! Sanjam ga po noći u bijelom plaštu, prijeti mi prstom. I, oh teško, teško meni, nesretniku: knjigovođa nisam ja, nego Čalikov. Nisam to mjesto dobio ja, nego mladić, kojemu je tetka generalica, i koji je to dobio protekcijom. Propale su sve moje nade!

1886. g. 10. lipnja. Čalikovu je pobjegla žena. Tuguje jadnik. Tko zna, može zbog toga dići ruku na sebe. Ako to učini, onda sam ja knjigovođa. O tom se već govori. Znači, nada još nije izgubljena, živjet se može i, možda do medvjeđe bunde već nije daleko. Što se tiče ženidbe, ne protivim se.

---

[1] Koleški asesor — u carskoj Rusiji činovnik VIII. razreda.

[2] Za sastav svoga »lijeka«, Čehov je uzimao nazive droga, koje su se prodavale u dućanu njegova oca u Taganrogu. (V. o tome još u bilj. na kraju knj.)

Zašto da se ne oženim ako se nađe dobra prilika. Samo se s nekim treba posavjetovati, to je ozbiljan korak.

Kleščov je zamijenio kaljače tajnog savjetnika Lirmansa. Skandal!

Vratar Pajsije mi je savjetovao da protiv katara uzimam sublimat. Pokušat ću.

ČINOVNIKOVA SMRT

Jedne vrlo lijepe večeri, ne manje lijep eksekutor, Ivan Dmitrič Červjakov, sjedio je u drugom redu sjedala i gledao na dogled »Kornjaviljska zvona«. On je gledao i osjećao se pun blaženstva. Ali iznenada... U pripovijetkama se čovjek često sreta s tim: »ali iznenada«. Pisci imaju pravo: život je tako pun iznenađenja! Ali iznenada se njegovo lice namrštilo, oči se izbuljile, dah zastao... on je odmaknuo dogled od očiju, malo se nagnuo i... apssih!!! Kihnuo je, kao što vidite. Kihati nikome i nigdje nije zabranjeno. Kišu i seljaci, i politički šefovi, i pokatkad čak i tajni savjetnici. Svi kišu. Červjakov se nimalo nije zbunio, obrisao je lice maramicom i, kao uljudan čovjek, pogledao oko sebe: nije li uznemirio koga svojim kihanjem? Ali sad se istom zbunio. Opazio je, da je starac, koji je sjedio pred njim, u prvom redu sjedala, marljivo rukavicom brisao svoju ćelu i vrat i nešto gunđao. U starcu Červjakov je poznao civilnog generala Brizžalova, koji je služio u Ministarstvu saobraćaja.

»Ja sam ga poprskao! — pomisli Červjakov. — nije moj starješina, tuđi je, ali ipak se ne pristoji. Treba se ispričati!«

Červjakov se nakašljao, pokrenuo cijelim tijelom naprijed i prošaptao generalu na uho:

— Oprostite, vaše prevashodstvo, ja sam vas poprskao... ja sam to učinio slučajno...

— Ništa, ništa...

— Za boga, oprostite mi. Ta ja... ja nisam htio!

— Ah, sjedite, molim vas! Pustite me da slušam!

Červjakov se zbunio, glupo se osmjehnuo i počeo gledati na pozornicu. Gledao je, ali više nije osjećao blaženstva. Počeo ga je mučiti nemir. Između činova prišao je Brizžalovu, malo prošao kraj njega i, svladavši bojažljivost, promrmljao:

— Ja sam vas poprskao, vaše prevashodstvo... Oprostite... Ta ja... Ta ja... nisam namjeravao da...

— Ah, koješta... Ja sam već zaboravio, a vi neprestano o jednom istom! — reče general i nestrpljivo mu se pokrenu donja usna.

»Zaboravio je, a u očima mu pakost, — pomisli Červjakov, sumnjivo pogledajući generala. — I ne će da govori. Trebalo bi mu protumačiti, da ja nikako nisam htio... da je to zakon prirode, jer inače će pomisliti, da sam htio pljunuti. Sad ne će pomisliti, ali će kasnije pomisliti!...«

Došavši kući, Červjakov je pripovijedao ženi o svojoj nezgodi. Žena, kao što mu se učinilo, odveć lakomisleno je posmatrala taj događaj; ona se samo uplašila, a zatim se, kad je doznala, da je Brizžalov »tuđi«, umirila.

— Ali ipak otiđi, ispričaj se, — reče ona. — Pomislit će, da se ne znaš ponašati u društvu!

— Ta to baš i jest! Ispričavao sam se, a on se nekako čudnovato držao... Ništa pouzdano nije rekao. Pa ni vremena nije bilo za razgovor.

Sutradan je Červjakov obukao novu uniformu, podšišao se i otišao Brizžalovu da mu protumači... Ušavši u generalovu čekaonicu, ugledao je tamo mnogo molilaca, a među moliocima i samog generala, koji je već počeo primati molbe. Ispitavši nekoliko molilaca, general podiže oči na Červjakova.

— Juče u »Arkadiji«, ako ćete se sjetiti, vaše prevashodstvo, — poče referirati eksekutor, — ja sam kihnuo i... slučajno vas poprskao... Izv...

— Ali to su sitnice... Manite se toga! Šta vi želite? — okrenu se general narednom moliocu.

»Ne će ni da govori! — pomisli Červjakov, blijedeći. — Ljuti se, dakle... Ne, to se ne može tako ostaviti... Ja ću mu protumačiti...«

Kad je general svršio razgovor s posljednjim moliocem i uputio se u unutrašnja odjeljenja, Červjakov koraknu za njim i progunđa:

— Vaše prevashodstvo! Ako se usuđujem da vas uznemirujem, vaše prevashodstvo, to činim, mogu reći, baš za to što se kajem!... Nije se desilo hotimično, sami izvolite znati!

General iskrivi zlovoljno lice i mahnu rukom.

— Pa vi se prosto podsmijevate, gospodine! — reče on, krijući se iza vrata.

»Kakvi su to podsmijesi? — pomisli Červjakov. — Tu nikako nema nikakvih podsmijeha! General, pa ne može shvatiti! Kad je tako, ne ću se više ispričavati tome hvališi! Đavo da ga nosi! Napisat ću mu pismo, ali mu ne ću ići! Boga mi, ne ću!«

Tako mišljaše Červjakov idući kući. Pismo generalu nije napisao. Mislio je, mislio, i nikako nije mogao izmisliti to pismo. Morao je sutradan ići generalu da mu protumači.

— Ja sam juče dolazio da uznemirujem vaše prevashodstvo, — progunđa on, kad je general podigao na njega oči koje su pitale: — ne zato da se podsmijevam, kao što ste vi izvoljeli reći. Ja sam se ispričavao zato, što sam vas, kihajući, poprskao... a podsmijevati se nisam ni mislio. Smijem li se ja podsmijevati? Kad bismo se mi podsmijevali, ne bismo imali nikakvog poštovanja prema ličnostima... ne bismo...

— Napolje!! — najedamput je viknuo general, koji je pomodrio i sav se zatresao.

— Šta? — zapita šaptom Červjakov, obamirući od straha.

— Napolje! — ponovi general zatoptavši nogama.

U trbuhu Červjakova nešto se otkinulo. Ništa ne videći, ništa ne čujući, pošao je on vratima, izašao na ulicu i odvukao se... Došavši mahinalno kući, ne skidajući nove uniforme, legao je na divan i... umro.

ZLOČESTI DJEČAK

Ivan Ivanič Lapkin, mladić prijatne vanjštine, i Ana Semjonova Zamblickaja, mlada djevojka s prćastim nosićem, spustiše se dolje po strmoj obali i zasjedoše na klupicu. Klupica je bila uz samu vodu, među gustim grmljem mladoga ivika. Divno mjestašce! Ako ovdje sjednete, sakriveni ste svijetu — vide vas jedino ribe i kukci, što poput munje kližu površinom vode. Mladi par je bio naoružan udicama, torbicama, kutijicama s crvima i ostalim stvarima za ribolov. Čim su sjeli, odmah počeše da pecaju.

— Volim što smo, konačno, sami, — počeo je Lapkin, ogledajući se. — Moram vam reći mnogo stvari, Ana Semjonovna... Jako mnogo... Kad sam vas prvi put ugledao... Kod vas kljuje... Tada sam shvatio zbog čega živim, shvatio sam gdje je moj idol, kojemu moram posvetiti svoj čestiti, mučni život... To, čini se, velika peca... Ugledavši vas, ja sam se prvi put zaljubio, očajno zaljubio! Nemojte vući... neka bolje zagrize... Recite mi, draga moja, zaklinjem vas, mogu li računati — ne na obostranost osjećaja, ne! — to ne tražim, ja čak o tome ne smijem ni pomisliti — mogu li računati na... Vucite!

Ana Semjonovna je povukla gore ruku sa štapom, trgnula, i kriknula. U zraku je bljesnula zelenkasto-srebrnasta ribica.

— Bože moj, grgeč! Oh, oh... Brže! Otkinuo se!

Grgeč se oslobodio udice, zakoprcao se po travici prema rodnoj matici i... pljus u vodu!

U trku za ribom Lapkin je, umjesto ribe, nekako slučajno uhvatio ruku Ane Semjonovne, nehotice je pritisnuo usnama... Ona se trgnula, ali već je bilo kasno: Usne su se slučajno sastale u cjelov. To se dogodilo nekako slučajno. Iza poljupca slijedio je drugi poljubac, zatim zakletve, uvjera-

vanja... Sretni časovi! Uostalom, u ovom zemaljskom životu nema ništa apsolutno sretno. Sreća obično sama u sebi nosi otrov ili se otruje bilo čim izvana. Tako je bilo i ovaj puta. Dok su se mladić i djevojka ljubili, odjednom se začuo smijeh. Oni pogledaše na rijeku i pretrnuše: u vodi je stajao dječak, go do pojasa. Bio je to Kolja, gimnazijalac, brat Ane Semjonovne. On je stajao u vodi, gledao u mladi par i pakosno se smijao.

— A-ha-a-a... vi se ljubite? — rekao je on. — Lijepo! Reći ću mamici.

— Nadam se, da ćete vi, kao pošten čovjek... — promrmljao je Lapkin crveneći. — Uhoditi je podlo, a prepričavati — to je nisko, gnjusno i odurno... Pretpostavljam, da ćete, kao pošten i plemenit čovjek...

— Dajte mi rubalj, pa ne ću reći! — rekao je plemeniti čovjek. — Ili ću reći.

Lapkin je iz džepa izvadio rubalj i dao ga Kolji. Ovaj je stegnuo rubalj u mokru šaku, zazviždio i zaplivao. I mladi ljudi se taj puta više nisu ljubili.

Drugi dan je Lapkin donio Kolji iz grada boje i loptu, a sestra mu je darovala sve svoje kutijice od pilula. Zatim je morala dati i dugmeta sa psećim njuškicama. Zločestom dječaku se, očito, sve to sviđalo, i, da bi dobio još više, on ih je počeo uhoditi. Kud god Lapkin s Anom Semjonovnom, tuda i on. Ni na čas ih nije ostavljao same.

— Podlac! — škrgutao je Lapkin zubima. — Kako je malen, a kako je već veliki podlac! Što će biti kad bude stariji?!

Cio lipanj Kolja nije davao mira bijednim zaljubljenicima. Prijetio je potkazivanjem, uhodario i tražio darove; sve mu je bilo malo, i na kraju krajeva on je počeo govorkati i o džepnom satu. I što da se radi? Morali su obećati i sat.

Jedamput za ručkom, kad su jeli kolače, on se odjednom zasmijao, namignuo jednim okom i zapitao Lapkina:

— Da kažem? A?

Lapkin je strašno porumenio i, umjesto kolača, zagrizao salvetu. Ana Semjonovna se digla od stola i pobjegla u drugu sobu.

U takvom položaju mladi par se nalazio do kraja kolovoza, sve do onog dana, kada je, konačno, Lapkin zaprosio Anu Semjonovnu. O, kako je to bio sretan dan! Dogovorivši

se s roditeljima zaručnice i dobivši pristanak, Lapkin je najprije otrčao u vrt i počeo tražiti Kolju. Našavši ga, samo što nije zaplakao od ushićenja. Uhvatio je zločestog dječaka za uho. Dotrčala je Ana Semjonovna, koja je također tražila Kolju, i uhvatila ga za drugo uho. I trebalo je vidjeti kakva se radost ocrtavala na licima zaljubljenih kada je Kolja plakao i molio ih:

— Dragi, prekrasni, golubići, ne ću! Oh, oh, oprostite!

I zatim su oboje spoznali, da za sve vrijeme, dok su bili zaljubljeni jedno u drugo, ni jedamput nisu osjetili takve sreće, takvo neobuzdano blaženstvo, kao u tim trenucima, kad su vukli za uši zločestog dječaka.

MIRAZ

Za svoga života vidio sam mnogo kuća, velikih i malih, kamenih i drvenih, starih i novih, ali u pamćenje mi se naročito usjekla jedna kuća. To, uostalom, nije kuća, nego kućica. Ona je malena, sastoji se od jednog stana i tri prozora, i strašno je slična na malenu, grbavu staricu u noćnoj kapici. Obojena bijelom bojom, s krovom od crepova i razlupanim olukom, ona je sva utonula u zelenilu dudova, akacija i topola, koje su posadili djedovi i pradjedovi sadašnjih gospodara. Ona se ne vidi iz zelenila. Ali ta gomila zeleni ne smeta joj, uostalom, da bude gradska kućica. Njezino prostrano dvorište stoji uporedo s drugim, također širokim zelenim dvorištima, i ulazi u sastav Moskovske ulice. Po toj ulici se nitko nikad ne vozi, a rijetko tko ide i pješke.

Kapci na kućici su uvijek spušteni: stanovnici ne oskudijevaju svijetlom. Svijetlo im nije potrebno. Prozori se nikada ne otvaraju zato, što naseljenici kućice ne vole svježi zrak. Ljudi, koji stalno žive među dudovima, akacijama i čičkom, ravnodušni su prema prirodi. Bog je jedino onima, koji dolaze na ladanje, podijelio sposobnost, da shvate ljepote prirode, ostali dio čovječanstva, u odnosu na te ljepote, gnjije u dubokom neznanju. Ljudi ne cijene ono, čega imaju mnogo. »Što imamo, ne čuvamo«; ili ovako — što imamo, to ne volimo. Oko kućice je zemaljski raj, zelenilo, žive radosne ptice, a u kućici pak — avaj! Po ljeti je u njoj sparno i zagušljivo. po zimi vruće, kao u kupelji, zatrovano i dosadno, dosadno...

Prvi put sam posjetio tu kućicu davno ranije, poslom: donio sam pozdrav od gospodara kuće, pukovnika Čikamasova, njegovoj ženi i kćeri. Taj moj prvi posjet pamtim izvrsno. Ta i ne mogu da ga zaboravim.

Zamislite si malenu, uvelu ženu, četrdesetih godina, koja u vas gleda s užasom i u čudu u momentu, kada vi ulazite iz

predsoblja u sobu za primanje. Vi ste »stran«, gost, »mladić« — i već je to dovoljno da nagna u zaprepaštenje i užas. U rukama nemate ni buzdovana, ni sjekire, ni revolvera, vi se prijateljski smiješite, ali vas susreću s nemirom.

— Koga imam čast i zadovoljstvo vidjeti? — pita vas drhtećim glasom postarija žena, u kojoj vi prepoznajete gazdaricu Čikamasovu. Vi se predstavljate i objašnjavate zbog čega ste došli. Užas i zbunjenost smjenjuju se s prodornim, radosnim »ah«! i sklapanjem očiju. Taj »ah« kao jeka prelazi iz predvorja u salon, iz salona u sobu za primanje, iz sobe za primanje u kuhinju... i tako do samog podruma. Brzo se sva kućica napunja raznoglasnim, radosnim »ah«. Za pet minuta vi sjedite u sobi za primanje, na velikom, mekom, toplom divanu, i slušate kako se ono »ah« pronosi cijelom Moskovskom ulicom.

Mirisalo je po prašku protiv moljaca i po novim papučama od kozje kože, koje su, umotane u rubac, ležale pored mene na stolici. Na prozorima geranije, muslinove zavjesice. Na zavjesicama debele muhe. Na zidu portret nekakvog arhijereja, obojen uljenim bojama i prekriven staklom s razbijenim uglom. Od arhijereja niže se red predaka sa žuto-limunastim, ciganskim fizionomijama. Na stolu je naprstak, kalem konca i nedopletena čarapa, na podu modeli za šivanje i crna bluzica s ukrasnim koncima. U susjednoj sobi dvije uzrujane, preneražene starice kupe s poda modele i komade tkanina...

— Oprostite, kod nas je strašan nered! — rekla je Čikamasova.

Čikamasova je govorila sa mnom i zbunjeno se okretala vratima, za kojima su još uvijek kupili modele. I vrata su se nekako zbunjeno čas otškrinula, čas zatvarala.

— No, što vam je? — obratila se Čikamasova vratima.

— Où est mon cravatte, lequel mon père m'avait envoyé de Koursk?[1] — upitao je iza vrata ženski glasić.

— Ah, est-ce que, Marie, que...[2] Ah, zar je moguće... Nous avons donc chez nous un homme très peu connu par nous...[3] Pitaj Lukerju...

---

[1] Gdje mi je kravata, što mi ju je poslao tata iz Kurska?
[2] Ah, zar, Marija...
[3] Kod nas je čovjek, koga vrlo malo poznajemo...

»Kako dobro govorimo francuski, zar ne!« — pročitao sam u očima Čikamasove, koja je pocrvenjela od zadovoljstva. Ubrzo se otvoriše vrata, i ja sam ugledao visoku mršavu djevojku od, otprilike, devetnaest godina, u dugoj haljini od muselina sa zlatnim pojasom, na kojemu je, sjećam se, visjela sedefna lepeza. Ona je ušla, naklonila se i porumenjela. Najprije joj je porumenio njezin dugi, ponešto riđast, nos, od nosa rumen pođe prema očima, a od očiju sljepočicama!

— Moja kći! — otpjevala je Čikamasova. — A to je, Manječko, mladić, koji...

Upoznao sam se i izrazio svoje čuđenje povodom velikog broja modela. Mati i kći su oborile oči.

— Kod nas je na Spasovo bio sajam — rekla je mati. — Na sajmu mi uvijek nakupujemo tkanina i zatim cijele godine šivamo, do idućeg sajma. Nikad ne dajemo nešto šiti izvan kuće. Moj Petar Semjonič ne prima bog zna koliko, i mi si ne možemo dopuštati raskoš. Moramo šiti sami.

— A za koga su vam potrebne tolike stvari? Ta vas ste samo dvije.

— Ah... zar bi to moglo biti za nošenje? To nije za oblačenje! To je miraz!

— Oh, maman, što vam je? — rekla je kći i porumenila. — Oni bi zaista mogli pomisliti... Ja se nikada ne ću udati! Nikada!

Rekla je to, a pri samoj riječi »udati« ozariše joj se očice.

Donijeli su čaj, biskvite, kompot, maslo, zatim me počastiše malinama sa skorupom. U sedam sati naveče bila je večera, koja se sastojala od šest jela, i za vrijeme te večere začuo sam glasno zijevanje; netko je glasno zijevnuo u susjednoj sobi. Ja sam začuđeno pogledao na vrata: tako zijevati može samo muškarac.

— To je brat Petra Semjoniča, Jegor Semjonič... — objasnila mi je Čikamasova, primijetivši moje čuđenje. — On kod nas živi od prošle godine. Oprostite mu, on ne može doći ovamo. Takav je čudak... bježi od nepoznatih lica... sprema se u manastir... Uvrijedili su ga u službi... I eto od zla...

Poslije večere pokazala mi je Čikamasova epitrahij, koji je vlastoručno izradio Jegor Semjonič, s namjerom da ga daruje crkvi. Manječka je na čas zaboravila svoju plahost i

pokazala mi duvankesu, koju je načinila za svog taticu. Kad sam se načinio zadivljen njenim radom, ona je planula i šapnula nešto majci na uho. Majka je sva zasjala od sreće i pozvala me da pođem s njom u sobu za ostavu. Ondje sam ugledao pet velikih sanduka i mnoštvo sandučića i kovčežića.

— To je... miraz! — šapnula mi je majka. — Same smo sve našivale.

Pogledavši te žalosne sanduke, počeo sam se opraštati od gostoljubivih domaćina. Dao sam im riječ, da ću ih jednom posjetiti.

Tu riječ sam mogao održati nakon nekih sedam godina od prvog mog posjeta, kad sam bio poslan u gradić kao ekspert u jednoj parnici. Ušavši u poznatu kućicu, začuo sam ono isto »ah«... Prepoznale su me... Kako i ne bi! Moj prvi posjet je u njihovu životu bio čitav događaj, a događaji se ondje, gdje ih je malo, dugo pamte. Kad sam ušao u sobu za primanje, mati, još više okrupnjevši i već posijedivši, je puzala po podu i krojila nekakvu plavu tkaninu; kći je sjedila na divanu i šivala. Isti modeli, isti miris praška protiv moljaca, isti portret s razbijenim uglićem. Ali i promjena je bilo. Pokraj portreta arhijereja visio je portret Petra Semjoniča i žene su bile u crnini. Petar Semjonič je umro nedjelju dana nakon što je bio postao general.

Poče pričanje uspomena... generalica je zaplakala.

— Kod nas je veliko zlo! — rekla je ona. — Petra Semjoniča — vi znate? — više nema. Ja i ona smo sirote i same se moramo za sebe brinuti. A Jegor Semjonič je živ, ali o njemu ne možemo reći ništa dobra. U manastir ga nisu primili zbog... zbog pića. A sad on pije još više, od tuge. Spremam se da pođem predstavniku plemstva da se potužim. Zamislite, on je nekoliko puta otvarao sanduke i... uzimao Manječkin miraz i poklanjao ga hodočasnicima. Iz dva sanduka je sve odnio! Ako se tako nastavi, moja Manječka će ostati sasvim bez miraza...

— Što vi to govorite, maman! — rekla je Manječka i zbunila se. — Oni zaista mogu bog zna što pomisliti... ja se nikada, nikada ne ću udati!

Manječka je nadahnuto, s nadom gledala u strop i očevidno nije vjerovala u to, što je govorila.

Kroz predvorje je promaknula malena muška spodoba s velikom ćelom i u redengotu cimetaste boje, u kaljačama umjesto cipela, i klisnula kao miš.

»Vjerojatno je Jegor Semjonič« — pomislio sam. Pogledao sam majku i kćerku istodobno: obje su se strašno postarale i oslabile. Majčina glava je sjajila kao srebro, a kći se smežurala, uvela, činilo se da je mati starija od kćerke oko pet godina, a ne više.

— Spremam se da se odvezem predstavniku — rekla mi je starica, zaboravivši da mi je o tome već pričala. — Hoću se potužiti! Jegor Semjonič nam pokupi sve što sašijemo, i negdje to poklanja, za spas duše. Moja Manječka je ostala bez miraza!

Manječka planu, ali više nije rekla ni riječi.

— Morat ćemo sve nanovo šiti, a nismo bog zna kakve bogatunke! Nas dvije smo sirote!

— Mi smo sirote! — ponovila je Manječka.

Prošle godine me opet sudbina nanijela u poznatu kućicu. Ušavši u blagovaonicu, ugledao sam staricu Čikamasovu. Ona je, sva odjevena u crno, s plerezama,[1] sjedila na divanu i nešto šila. Do nje je sjedio starčić u smeđem redengotu i s kaljačama umjesto cipela. Ugledavši me, starac je skočio i pobjegao iz sobe.

Kao odgovor na moj pozdrav starica se nasmiješila i rekla:

— Je suis charmée de vous revoir, monsieur.[2]

— Što to šijete? — upitao sam zamalo.

— To je košuljica. Sašit ću i odnijeti baćuški spremiti, jer će je Jegor Semjonič odnijeti. Ja sad sve sakrivam kod baćuške — rekla je šaptom.

I, pogledavši na sliku kćeri, koja je stajala pred njom na stolu, ona je uzdahnula i rekla:

— Ta mi smo sirote!

A gdje li je kći? Gdje je Manječka? Nisam ispitivao; nisam htio pitati staricu, obučenu u tešku crninu. Jer dok sam sjedio u kućici i kad sam iza toga odlazio, Manječka se nije pokazala; nisam čuo ni njen glas, ni njene tihe, plašljive korake...

Bilo mi je sve jasno, i bilo mi je tako teško u duši.

[1] plereze — od franc. pleureuses od pleurer — plakati; trake od bijele tkanine na crnoj ženskoj haljini; znak duboke žalosti. P. su se upotrebljavale u mnogim zemljama Evrope u 19. st.

[2] Drago mi je što vas ponovno vidim, gospodine!

KĆI ALBIONA[1]

Pred kuću plemića Grjabova stiže prekrasna kočija na gumenim kotačima, s debelim kočijašem i samtnim sjedištima. Iz kočije iskoči oblasni predvodnik plemstva Fjodor Andrejič Otcov. U predsoblju pred njega iziđe pospani lakaj.

— Da li su gospoda kod kuće? — upita vođa plemstva.

— Ne gospodine. Gospođa sa djecom je otišla u goste, a gospodar s mademoiselle-guvernantom peca ribu. Još od ujutro.

Otcov malo postaja, promisli, pa pođe k rijeci tražiti Grjabova. Nađe ga oko dvije vrste daleko od kuće. Pogledavši dolje sa strme obale i ugledavši Grjabova, Otcov prsnu u smijeh... Grjabov, velik, ugojen čovjek, s jako velikom glavom, sjedio je na pijesku, skupivši pod sebe noge kao Turčin, i pecao. Šešir mu je bio na zatiljku, kravata spuznula ustranu. Uz njega je stajala visoka, mršava Engleskinja s izbuljenim račjim očima i velikim ptičjim nosom, koji je više ličio na udicu nego na nos. Bila je obučena u bijelu haljinu od cica, kroz koju su se jako isticala mršava, žuta ramena. Na zlatnom pojasu visio joj je zlatni sat. Ona je također pecala. Oko njih je vladala grobna tišina. Oboje su bili nepokretni, kao rijeka, na kojoj su stajali njihovi plovci.

— Strašan lov; samo je sreća loša! — zasmijao se Otcov. — Zdravo, Ivane Kuzmiču!

— A... to si ti? — upita Grjabov, ne skidajući očiju s površine vode. — Stigao?

— Kako vidiš... A ti se još uvijek baviš tim sitnicama! Još se nisi odučio?

— Đavla... Cijeli dan pecam, od jutra... Danas nekako slabo ide. Nisam uhvatio ništa ni ja, ni to strašilo. Sjedimo,

---

[1] Albion — stari naziv za Englesku.

sjedimo, i da bar jednog đavla upecamo! Dođe ti da vičeš od bijesa.

— A ti pljuni na to. Hajdemo piti votku!

— Počekaj... Možda ćemo nešto i uloviti. Uveče riba bolje peca... Sjedim, brate, ovdje od samog jutra! Takva dosada, da ti ne mogu reći. Nanio me đavo da se naučim na taj lov! Znam, to je glupost, a ipak sjedim! Sjedim kao kakav podlac, kao robijaš, i gledam na vodu kao kakva budala! Trebam otići tamo gdje mi kose, a ja lovim ribu. Jučer je u Haponjevu presvijetli služio, a ja nisam otišao, prosjedio sam ovdje, evo s ovom kečigom... s tom vješticom...

— Ali... jesi li ti lud? — upita Otcov zbunjeno pogledajući Engleskinju. — Psuješ pred damom... i to još na njen račun...

— Ta nek je đavo nosi! I tako ne zna ruski ni beknuti. Možeš je hvaliti, ili kuditi, — njoj je sve svejedno. Pogledaj joj nos! Pogledaš li samo taj nos, past ćeš u nesvijest! Po cijeli dan sjedimo zajedno, a nismo ni riječ progovorili! Stoji kao strašilo i bulji u vodu.

Engleskinja zijevnu, promijeni glistu i zabaci udicu.

— Čudim ti se, bratac, jako se čudim! — produžavao je Grjabov. — Živi, glupača, u Rusiji već deset godina i bar da zna jednu riječ ruski!... Naš bilo kakav aristokratčić ode k njima i odmah nauči brbljati po njihovu, a oni... vrag ih zna! Pogledaj joj nos! Samo joj nos pogledaj!

— No prestani... Nije zgodno... Što si napao ženu?

— Ona nije žena, nego djevojka... O mladoženjama valjda sanja, đavolja lutka. I miriše od nje na neku trulež... Zamrzio sam je, brate. Prosto je ne mogu vidjeti! Kad me pogleda svojim očicama, sav se iskrivim, kao da sam se udario laktom o ogradu. A i ona voli pecati. Pogledaj: peca kao da vrši obred! Sve gleda prezrivo... Stoji, hulja, i svijesna je da je ona čovjek i da je, prema tome, car prirode. A znaš li kako se zove? Wilka Charlesow Twys! Pfuj!... ne možeš ni izgovoriti!

Engleskinja, čuvši svoje ime, polako okrene svoj nos prema Grjabovu i odmjeri ga prezrivim pogledom. Od Grjabova podigne oči na Otcova, pa i njega prezrivo odmjeri. I sve to šuteći, dostojanstveno i polako.

— Jesi vidio? — upita Grjabov smijući se. — Izvol'te, molim lijepo! Eh ti, strašilo! Samo zbog djece držim tog tritona. Da nema djece ne bih je puštao ni deset vrsta blizu moje kuće... Nos joj je kao u jastreba... A struk? Ta lutka me podsjeća na dugački čavao. Znaš, što bi je uhvatio i u zemlju zabio. Počekaj... kod mene, čini se, peca...

Grjabov skoči i povuče štap. On se napeo... Grjabov trgne još jednom, ali ne izvuče udicu.

— Zakačila se! — reče on i namršti se. — Vjerojatno za kamen... Đavo je odnio...

Na Grabovljevu licu pokaza se izraz patnje. Ustumaravši se, on je uzdisao, mrmljao kletve, i počeo vući udicu. Ali to nije ništa pomoglo. Grjabov problijedi.

— Kakva muka! Moram u vodu.

— Ta baci k vragu sve to!

— Ne mogu... Uveče dobro peca... Kud me ta nesreća snađe, oprosti mi gospode. Morat ću u vodu. Morat ću! A kad bi ti znao kako mi se ne da svlačiti! Moram Engleskinju nekud maknuti. — Pred njom mi se nezgodno svlačiti. Ta ipak je dama!

— Miss Chaa... — obrati se on Engleskinji. — Miss Twys! Je vous prie...[1] No, kako da joj kažem? No, kako da ti kažem da shvatiš? Slušajte... tamo! Onamo idite! Čuješ li?

Miss Twys prezrivo pogleda Grjabova i puhnu kroz nos.

— Što? Zar ne razumijete? Gubi se, velim ti, odavde! Moram se skidati, vražja lutko. Odlazi onamo! Tamo!

Grjabov povuče miss za rukav, pokaza joj na grmlje i čučnu: odlazi, velim, iza grmlja i sakri se tamo... Engleskinja, energično podigavši obrve, brzo izgovori dugu englesku frazu. Posjednici prsnuše u smijeh.

— Prvi put u životu čujem njezin glas... Nema šta da se kaže, glasić je to! Ne shvaća! Ali što da radim s njom?

— Ostavi, brate! Hajdemo, popit ćemo votku!

— Ne mogu, sad se tek peca... Večer je... No, što ti veliš da uradim? Eh nesreće! Morat ću se pred njom skidati...

---

[1] Molim vas...

Grjabov zbaci kaput i prsluk i sjede na pijesak da skine cipele.

— Čuj, Ivane Kuzmiču — reče vođa, smijući se u šaku. — To je već, prijatelju, predstava, ismijavanje.

— Nitko je nije molio da ne shvati. Neka si to zapamte ti stranci!

Grjabov svuče cipele, hlače, zbaci sa sebe rublje i ostade u Adamovu kostimu. Otcov se uhvatio za trbuh. On pocrvenje od smijeha i od zbunjenosti. Engleskinja podigne obrve i mignu očima... Po njezinu žutom licu promakne naduven, prezriv smiješak.

— Treba se ohladiti — reče Grjabov, pljeskajući se po bedrima. — Reci mi, molim te, Fjodore Andrejiču, zašto ja svake godine dobijem osip po grudima?

— Ta tornjaj se brže u vodu ili se nečim pokrij! Životinjo!

— I da se bar zbuni, podla baba! — reče Grjabov ulazeći u vodu i krsteći se. — Brrr... hladna voda... Pogledaj kako migolji obrvama! Ne odlazi... Ona je iznad gomile! He-he-he... Ona nas i ne smatra ljudima!

Ušavši u vodu do koljena i ispravivši se u svoj svojoj golemoj dužini, on namignu i reče:

— Ovo joj, braco, nije njena Engleska!

Miss Twys je hladnokrvno promijenila glistu, zijevnula i zabacila udicu. Otcov se okrenuo ustranu. Grjabov otkači udicu, zagnjuri se, i sopćući iziđe iz vode. Nakon dvije minute već je sjedio na pijesku i opet pecao ribu.

NAGRABUSIO

Iz godišnjaka Ligovsko-Černorečenske banke

»Spava mi se! — mišljah, sjedeći u banci. — Otići ću kući pa ću se izvaliti na spavanje.«

— Kakva li blaženstva! — šaputao sam, kad sam na brzinu poručao i stao pred svoj krevet. — Što ti je lijepo živjeti na tom svijetu! Divno!

Neprestano se smješkajući, i kao mačak na suncu protežući se i meškoljeći po krevetu, zaklopio sam oči i stao se uspavljivati. U zatvorenim očima kao da su se mravci razmiljeli, u glavi se zakuljala magla, zamahnula su krila, i poletješe put neba nekakva krzna... s neba je u glavi skliznula vata... Sve je tako velebno, mekano, kao od vune, magleno... U magli zaigraše nekakvi čovječuljci. Rastrčali se, poispreskakali i zagubili u magli... Kad iščeznu posljednji čovječuljak, i Morfej[1] već bješe obavio svoj posao, ja se trgoh.

— Ivane Osipiču, dođi amo! — zavikali su odnekle.

Otvorih oči. U susjednoj sobi zalupaše i otvoriše bocu. Prevrnuo sam se na drugu stranu i prekrio glavu pokrivačem.

»Ljubio sam vas, ljubav još možda...«[2] — razvuče bariton u susjednoj sobi.

— Zašto si ne nabavite pianino? — upita drugi glas.

— Đavoli jedni, — promrsih ja, — ne daju čovjeku da zaspi!

Odčepili su još jednu bocu i zazveckali posuđem. Netko se ushodao zveckajući ostrugama. Zalupiše vrata.

— Timofeju, hoćeš li brzo sa samovarom? Brže brate! Još jedan tanjurić! Molim, gospodo? Po kršćanskom običaju.

[1] Morfej, iz mitologije = bog sna. — Prev.
[2] Prvi stih jedne Puškinove pjesme. — Prev.

Po jednu malu... Mademuazel-zrikazel, kozje nogice, že vu pri.[1]

U susjednoj sobi započe pijanka. Ja sakrih glavu pod jastuk.

— Timofeju! Ako dođe visok plav čovjek u medvjeđoj bundi, reci mu, da smo ovdje...

Pljunuo sam, poskočio i zakucao u zid. U susjednoj se sobi stišaše. Stisnuo sam oči. Razmilješe se mravci, krzna, vata... Ali — avaj! — za minutu opet zaurlaše.

— Gospodo! — viknuo sam molećivim glasom. — Pa to je ipak svinjarija! Zar vas nisam molio? Bolestan sam i hoću da spavam.

— Spavajte, nitko vas ne smeta, a ako ste bolesni, idite k doktoru! »U viteza ljubav i čast«... zapjeva bariton.

— Što je to glupo! — rekoh si. — Vrlo glupo! Čak podlo.

— Molim, da ne mudrujete! — začuo se starački glas s onu stranu zida.

— Lijepo bogme! Našao se netko tko će zapovijedati! Krupna neka zvjerka! A tko ste vi?

— Ne mudruj-te!!!

— Seljačine jedne! Naždérale se rakije pa urlaju!

— Ne mu-druj-te!!! — deset je puta ponovio starački, promukao glas.

Prevrtao sam se po krevetu. Misao, da ne spavam zahvaljujući dokonim besposličarima, malo me je po malo dovodila do bijesa... Započe i ples...

— Ako ne umuknete — zavikah, zamuckujući od ljutine, — poslat ću po policiju! Čovječe!! Timofeju!

— Ne mudrujte!!! — još jednom uzviknu starački glasak.

Poskočio sam i kao lud potrčao susjedima. Prohtjelo mi se, da pošto poto istjeram svoje.

Tamo su pijančevali... Na stolu stajahu boce. Za stolom su sjedjeli nekakvi ljudi s ispupčenim, račjim očima. U dnu sobe na divanu bješe prilegnut sijed starčić... Na grudima mu počivala glavica poznate kokote-plavuše. On je gledao u moj zid i grmio:

— Ne mudrujte!!

---

[1] francuski: je vous prie = molim vas.

Zaustio sam da počnem psovati, kad li... o užasa!!! U starčiću sam prepoznao direktora banke, u kojoj radim. Za tili čas me prošla i snenost, i ljutina, i junaštvo... Odjurih od susjeda.

Čitav me mjesec dana direktor nije gledao, niti mi je rekao jedne jedine riječi... Izbjegavali smo jedan drugoga. Poslije je postrance prišao k mome stolu, i nagnuvši glavu, gledajući u pod, prozborio:

— Mislio sam, da ćete se sami dosjetiti... Ali vidim, da vi nemate namjere... Hm... Ništa se ne uzrujavajte. Možete čak i sjesti... Mislio sam, da... Nas dvojica ne možemo zajedno raditi.. Vaše držanje u Bultihinovim prostorijama... Tako ste uplašili moju nećakinju... Shvaćate... Predajte posao Ivanu Nikitiču...

Pa podigavši glavu, on ode od mene.

I ja propadoh.

DVA SKANDALA

— Stoj, vrag vas odnio! Ako ovi meketavi tenori ne prestanu kvariti, ja odlazim! U note gledajte, riđušo! Vi, riđa, treća s lijeve strane! Vama govorim! Ako ne umijete pjevati, kog se onda vraga petljate po pozornici s tim vranastim graktanjem? Dajte ispočetka!

Tako je on vikao i lupao po partituri svojim dirigentskim štapićem. Toj razbarušenoj gospodi dirigentima mnogo šta se prašta. Drugačije i ne može biti! To se zna, ako on šalje k vragu, grdi i čupa si kose, da se on time zauzima za svetu umjetnost, s kojom nitko ne smije tjerati šalu. On je tu na straži, a da ga nema, tko ne bi u zrak ispuštao one odvratne polutonove, što stalno remete i ubijaju harmoniju? On čuva tu harmoniju i za nju je spreman objesiti sav svijet, pa i sama sebe. Na njega se ne treba ljutiti. Da to on čini za sebe, e, onda bi to bila druga stvar!

Velik dio njegove žuči, gorke, zapjenjene, išao je na račun riđokose djevojke, koja je stajala treća s desnoga boka. Bio je spreman da je proguta, satjera u zemlju, samelje i izbaci kroz prozor. Ona je najviše kvarila, i on ju je mrzio i prezirao, riđu kakva je bila, više nego ikoga na svijetu. Kad bi ona u zemlju propala, ovaj čas umrla pred njegovim očima, kada bi ovaj prljavi zažigač mjesto svjetiljke nju potpalio ili je javno isprebijao, on bi zakikotao od zadovoljstva.

— Eh, vrag vas odnio dabogda! Shvatite već jednom, da se vi u pjevanje i glazbu razumijete, koliko i ja u lov na kitove. Vama to govorim, riđušo! Objasnite joj, da ono tamo nije »fis s povisilicom«, nego jednostavno »fis«! Naučite note tu neznalicu! Hajde, pjevajte sami! Počnite! Druga violino, kupite se dođavola s vašim nepodmazanim gudalom!

Ona, osamnaestgodišnja djevojka, stajala je, gledala u note i drhtala kao struna, koju su jako odapeli prstom. Njeno

majušno lice stalno se rumenjelo, kao odsjev požara. U očima su joj se caklile suze, gotove da svaki trenutak zakapaju na muzičke znakove s crnim igličastim glavicama. Da joj svilena zlatna kosa, što je u slapu padala na njena ramena i vrat, sakrije lice od ljudi, ona bi bila sretna.

Grudi su joj se ispod steznika nadimale kao valovi. Unutra, ispod steznika i grudi, harao je strašan kovitlac: bol, griža savjesti, preziranje sebe same, strah... Jadna se djevojka osjećala krivom, i savjest joj je svu dušu iskidala. Ona je kriva pred umjetnošću, dirigentom, drugovima, orkestrom, a po svoj prilici, bit će kriva i pred slušaocima... Ako je izviždе, po tisuću će puta biti u pravu. Oči su joj se bojale gledati u ljude, ali je osjećala, da svi na nju gledaju s mržnjom i prezirom... Osobito on! On je spreman, da je gurne na kraj svijeta, što dalje od svojih muzikalnih ušī.

»Bože, daj mi da pjevam kako treba!« — mišljaše ona, i u njenom se silno drhtavom sopranu začuje očajnička nota.

On nije htio razumjeti tu notu, nego je kleo i hvatao se za svoje duge kose. Morat će popljuvati svu svoju muku, ako večeras bude predstave!

— Uzmi joj to iz ruku. Ta me djevojka može preklati svojim meketavim glasom! Vi niste primadona, već pralja! Uzmite toj riđuši note!

Ona bi htjela dobro pjevati, da ne kvari... Ona je i znala da ne kvari, bila je majstor svoga zanata. Ali zar je ona bila kriva, što joj se njene vlastite oči nisu pokoravale? One su, te lijepe, ali nesavjesne oči, koje će ona proklinjati do same smrti, umjesto da gledaju u note i prate pokrete njegova štapića, gledale u dirigentovu kosu i oči... Njenim se očima sviđala dirigentova razbarušena kosa i njegove oči, iz kojih su na nju vrcale iskre, u koje je strašno pogledati. Sirota je djevojka ludo voljela lice, po kom su jurili oblaci i munje. Zar je ona bila kriva, što je njena malena pamet, umjesto da se uživi u pokus, mislila o sasvim drugim stvarima, koje ometaju, da se posao radi, da se živi, da se bude spokojan...

Oči su joj se uprle u note, s nota su prelijetale na njegov štapić, sa štapića na njegovu bijelu kravatu, podbradak, brčiće, i tako dalje...

— Oduzmite joj note! Ona je bolesna! — viknu on naposljetku. — Ja ovako ne nastavljam!

— Jest, bolesna sam, — prošapta ona skrušeno, spremna da zamoli tisuću oproštaja...

Pustili su je da ode kući, a njeno je mjesto u predstavi zauzela druga, lošijega glasa, ali koja se zna kritički odnositi prema svome poslu, raditi časno, savjesno, ne misleći na bijelu kravatu i brčiće.

Ali ni sad joj on nije davao mira. Došavši iz kazališta, ona padne na postelju. Sakrivši glavu pod jastuk, ona je u mraku svojih pokrivenih očiju vidjela njegovu fizionomiju, iskrivljenu od srdžbe, i činilo joj se, da je on po sljepočicama bije svojim štapićem. Taj drznik bijaše njena prva ljubav!

Prva, pa naopaka.

Drugog dana poslije pokusa k njoj dođoše njeni drugovi po umjetnosti, da se raspitaju o njezinu zdravlju. U novinama i na oglasima bijaše odštampano, da se ona razboljela. Došao je upravitelj kazališta, režiser, i svi su joj s puno poštovanja iskazali svoje saučešće. Došao je i on.

Kad ne stoji pred orkestrom i ne gleda u svoju partituru, on je posve drugi čovjek. Tada je uljudan, ljubazan i pun poštovanja, kao dječak. Na licu mu se prelijeva smjeran, slatkast smiješak. Ne samo da ne šalje dođavola, već se čak plaši pušiti u društvu dama ili metati nogu preko noge. Tada je teško zamisliti boljega i valjanijeg čovjeka od njega.

On je došao s vrlo zabrinutim licem i rekao joj, da je njena bolest — velika nesreća za umjetnost, da su njeni drugovi i on sam spremni sve dati, samo da »notre petit rossignol«[1] bude zdrav i veseo. O, te bolesti! One su mnogo toga odnijele umjetnosti. Treba reći upravitelju, da nitko ne će pristati da radi, ako na pozornici i dalje bude propuh, da će svi otići. Zdravlje je vrednije od svega na svijetu. On joj je osjećajno stisnuo ručicu, iskreno uzdahnuo, zamolio za dopuštenje, da joj još jednom dođe i otišao proklinjući bolest.

Sjajno momče! Ali zato ju je on, kad je izjavila, da je zdrava i kad je izvoljela doći na pozornicu, opet poslao do »najcrnjega« vraga, a licem su mu opet jurile munje.

---

[1] francuski: naš mali slavuj.

U biti, on je vrlo dobar čovjek. Jednom je ona stajala iza kulisa, i, naslonjena na ružin grm s drvenim cvjetovima, pratila njegove kretnje. Duh joj se zamagljivao od ushićenja, kad se pojavi taj čovjek. On je stajao iza kulisa, i glasno kikoćući, pio šampanjac s Mefistofelom i Valentinom. Iz njegovih su usta, naviklih da šalju dođavola, samo sipale duhovitosti. Pošto je ispio tri čaše, on otide od pjevača i uputi se k izlazu za orkestar, gdje su se violine i violončela već uštimavala. Prošao je mimo nje smješkajući se, sijajući i mašući rukama. Lice mu je plamtjelo od zadovoljstva. Tko bi se usudio reći, da je on rđav dirigent? Nitko! Ona pocrvenje i nasmija mu se. On se, pijan, ustavi pored nje i započne:

— Ja sam malaksao — reče — bože moj! Tako mi je dobro danas! Ha-ha! Vi ste danas sva nekako dobra! Imate divnu kosu! Bože moj, zar ja sve do sada nisam primijetio, da ovaj slavuj ima tako neobičnu grivu.

On se prignu i poljubi joj rame, na kom su ležale kose.

— Malaksao sam od tog prokletog vina ... Mili moj slavuju, zar ne da više ne ćemo griješiti? Pjevat ćemo pažljivo? Zašto vi tako često kvarite? To se vama ranije nije dešavalo, zlatna glavice!

Dirigent malaksa posvema i poljubi joj ruku. I ona započne:

— Ne grdite me ... Ipak ja ... ja ... Vi mene ubijate svojom grdnjom ... Ja to ne ću podnijeti .. Kunem vam se!

I suze joj navališe na oči. Ona se, a da to ni sama nije zapažala, oslonila na njegov lakat i gotovo se ovjesila o njega.

— A vi to i ne znate ... Vi ste tako zli. Kunem vam se ...

On sjede na grm i umalo se ne prevali s njega ... Da se ne bi prevalio, on joj se uhvati oko pasa.

— Zvoni, mala moja. Doviđenja do slijedećeg odmora!

Poslije predstave ona nije išla kući sama. S njom se odvezao pijan, kikoćući od sreće, malaksao *on!* Što je ona sretna! Bože moj! Ona se vozila, osjećala njegove zagrljaje i nije vjerovala svojoj sreći. Činilo joj se, da usud laže! Ali kako bilo da bilo, gledaoci su čitavu nedjelju dana čitali na oglasu, da su dirigent i njegova *ona* bolesni ... On nije izlazio od nje cijelu nedjelju, i nedjelja se njima oboma pričinila

kao trenutak. Djevojče ga pustilo da ode od nje, tek kad je već postalo nezgodno skrivati se od ljudi i ništa ne raditi.

— Valja malo provjetriti našu ljubav, — reče dirigent sedmoga dana. — Dojadilo mi bez mog orkestra.

Osmoga dana on je već mahao štapićem i sve odašiljao dođavola, ne štedeći čak ni »riđuše«.

Te žene vole kao mačke. Moja junakinja, pošto se sastala i počela živjeti sa svojim plašilom, nije se odvikla svojih glupih navika. Kao i prije, ona je umjesto da gleda u note i na štapić, gledala u njegovu kravatu i lice... Na pokusima i za vrijeme predstava ona je neprestano kvarila i to još gore nego prije. Zato ju je on grdio! Prije ju je grdio samo na pokusima, sada je to morao činiti i kod kuće, poslije predstave, stojeći pred njenom posteljom. Sentimentalno djevojče! Dok je pjevala, dosta joj je bilo pogledati u ljubljeno lice, pa da zastane za čitavu četvrtinu takta ili da zadrhti glasom. Dok je pjevala, gledala ga je sa scene, kada pak nije pjevala, stajala je iza kulisa i nije skidala očiju s njegova dugog stasa. Za vrijeme odmora silazili bi u svlačionicu, gdje bi oboje pili šampanjac i smijali se njenim obožavateljima. Dok bi orkestar svirao uvertiru, ona bi stajala na pozornici i gledala u nj kroz maleni otvor na zastoru. Kroz taj se otvor glumci smiju golotinji u prvom redu i po množini vidljivih glava nagađaju o veličini prihoda.

Taj ju je otvor na zavjesi unesrećio. Desio se skandal.

Jedne pokladne nedjelje, kada kazalište gotovo nikad ne biva prazno, davali su »Hugenote«. Kad se dirigent prije početka između stalaka probijao na svoje mjesto, ona je već stajala kod otvora i žudno, da joj je srce premiralo, gledala kroz otvor.

On je napravio kiselo-ozbiljan izraz na licu i na sve se strane razmahao svojim štapićem. Zasviraše uvertiru. Njegovo lijepo lice bješe u početku donekle mirno... Malo zatim, kad se uvertira bližila sredini, njegovim desnim obrazom pojuriše munje, a desno mu oko zažmuri. S desna se osjetio poremećaj: tamo je pokvario flautist, a fagotist se zakašljao u krivi čas. Onda se zacrvenje i uzburka lijevi obraz. Koliko li uzburkanosti i plama na tom licu! Ona ga je gledala i osjećala se kao da je u devetom nebu, na vrhuncu blaženstva.

— K vragu i violončelo — promrsi on hitro kroza zube, da se jedva čulo.

Taj violončelist poznaje note, ali ne poznaje duše. Može li se taj nježni i mekòzvuki instrumenat povjeriti ljudima, koji ne umiju osjećati? Po čitavu se dirigentovu licu prosuše grčevi, a slobodna mu se ruka usjekla u stalak, kao da je stalak kriv tome, što debeli violončelist svira samo radi novca, a ne zato što bi mu se duši htjelo!

— Dolje s pozornice! — začulo se negdje u blizini...

Najednom dirigentovo lice sine i zasja od sreće. Usne mu se osmjehnuše. Violine su prešle jedno od teških mjesta više nego blistavo. To je ugodno dirigentskome srcu. I mojoj riđokosoj junakinji dođe nekako ugodno pri duši, kao da je ona svirala prve violine ili kao da je imala dirigentsko srce. Ali to srce nije bilo dirigentsko, ma da je u njemu sjedio dirigent. »Riđa đavolica«, gledajući nasmiješeno lice, sama se zasmijala... ali to nije bio pravi čas za smijanje. Desilo se nešto natprirodno i strašno glupo...

Otvor najednom iščeznu ispred njenih očiju. Kud se samo djenuo? Gore je nešto zašumorilo, baš kao da je zapirio povjetarac... Po licu joj se nešto ispuzilo nagore... Šta to bi? Ona stade očima tražiti otvor, da vidi ljubljeno biće, ali mjesto otvora ona najednom ugleda svu silu svijeta, odozgo nadolje... U gomili svijeta zasvjetluca bezbroj plamenova i glava, i među tim svakojakim glavama ona spazi dirigentovu... Dirigentova je glava pogleda i zamre od zaprepašćenja... Onda se zaprepašćenje prekrenulo u neiskaziv užas i očaj... Ona, a da i sama nije bila svijesna toga, zakorači prema rampi... S drugog se balkona začuje smijeh, i gotovo se čitavo kazalište nadade u smijeh i psikanje. Dođavola! Gospođa će »Hugenote« pjevati u rukavicama, šeširu i haljini posljednje mode!...

— Ha-ha-ha!

U prvom se redu pokrenuše nasmijane ćele... Podiže se graja... A njegovo lice postade staro i naborano, kao lice u Ezopa! Ono je odisalo mržnjom, kletvama... On lupnu nogom i baci pred noge svoj dirigentski štapić, koji inače ne bi zamijenio ni za feldmaršalsko žezlo. Orkestar još nešto progudi pa zamuče... Ona se povuče nazad, i klateći se, pogleda

ustranu... Sa strane bijahu kulise, iza kojih su je gledale blijede, zlobne njuške... Te su zvjerinje njuške siktale...

— Vi nas upropašćujete! — prosikta upravitelj...

Zastor se spuštao polako, njišući se, neodlučno, baš kao da su ga spuštali na krivo mjesto... Ona zatetura i podupre se o kulisu...

— Vi me upropašćujete, razvratnice, suludnice... o, vrag vas odnio, dabogda, najodvratnija gaduro!

To je izrekao glas, koji joj je malo prije toga, dok se spremala u kazalište, šaptao: »Ne može se tebe ne voljeti, mala moja! Ti si moj dobri genij! Tvoj poljubac vrijedi Muhamedova raja!« A sada? Ona je presvisla, časna riječ, presvisla je!

Kad se u kazalištu uspostavio red i kad se razbješnjeli dirigent po drugi put latio uvertire, ona je već bila kod kuće. Brzo se skinula i skočila pod pokrivač. Umirati ležećke nije tako strašno kao umirati stojećke ili sjedećke, a ona je bila uvjerena, da će je grižnja savjesti i tuga ubiti... Sakrila je glavu pod jastuk, i drhteći, bojeći se misliti i sopteći od stida, prevrtala se pod pokrivačem. Pokrivač je mirisao od cigara, što ih je *on* pušio... Šta će on reći, kad dođe?

U tri po ponoći dođe *on*. Dirigent bijaše pijan. Napio se od jada i od bijesa. Noge mu klecale, a ruke i usne drhtale, kao lišće na povjetarcu. Ne svlačeći bunde ni šešira, on priđe k postelji i postaja trenutak šuteći. Ona pritaji dah.

— I mi možemo mirno spavati poslije toga, kako smo se osramotili pred čitavim svijetom! — prosikta on. — Mi se, istinski umjetnici, znamo miriti sa svojom savješću! Istinski umjetnici! Ha! Ha! Vještica!

On zdera s nje pokrivač i baci ga prema kaminu.

— Znaš li ti, šta si učinila? Ti si mene ismijala, vrag te odnio, dabogda! Znaš li ti to? Ili možda ne znaš? Ustaj!

On je trgne za ruku. Ona sjedne na kraj kreveta i sakrije si lice iza opuštene kose. Ramena su joj drhtala.

— Oprosti mi!

— Ha! Ha! Riđušo!

On je trgne za bluzicu i ugleda kao snijeg bijelo, divno rame. Ali mu nije bilo do ramena.

— Napolje iz moje kuće! Oblači se! Ti si mi život otrovala, ništarijo!

Ona priđe k stolici, na kojoj je u neurednoj hrpi ležala njena odjeća i počne se odijevati. Ona je otrovala njegov život! Podlo je i gnjusno od nje, da truje život tome velikom čovjeku! Ona će otići, da ne bi nastavila tu podlost. I osim nje ima tko da mu truje život...

— Van odavle! Odmah!

On joj baci u lice bluzicu i zaškrguta zubima. Ona se odjela pa zastade pored vrata. On zašutje. Ali šutnja ne potraja dugo. Mašući glavom, dirigent joj pokaza vrata. Ona izađe u predsoblje. On otvori vrata na ulicu.

— Napolje, odvratnice!

Pa dohvativši je za vratić, izgura je van...

— Oprosti! — prošapće ona raskajanim glasom i iščeze u tami.

A bijaše maglovito i hladno... S neba je sipila sitna kiša...

— Dođavola! — viknu dirigent za njom, i ne osluškujući njeno tapkanje po blatu, zatvori vrata. Izguravši družicu u hladnu maglu, on se zavuče u toplu postelju i zahrka.

— Tako joj i treba! — reče on ujutro, kad se probudio, ali... lagao je. Sve je nešto kopkalo po njegovoj muzikalnoj duši i tuga za riđušom razjedala mu je srce. Nedjelju je dana hodao kao polupijan, pateći, iščekujući je i lomeći se od neizvjesnosti. Mislio je, da će ona doći, vjerovao je u to... Ali ona nije došla. Otrovati čovjeka, koga ona voli više nego život, to ona nije kadra. Izbrisali su je iz popisa kazališnih glumaca zbog »nedolična ponašanja«. Nisu joj oprostili skandal. Nisu je obavijestili o otkazu, jer nitko nije znao, kamo je ona nestala. Nisu ništa znali, ali su koješta pretpostavljali...

— Smrzla se ili se utopila! — pretpostavljao je dirigent.

Za po godine zaboraviše na nju. Zaboravio ju je i dirigent. Svaki lijep umjetnik ima mnogo žena na savjesti, i da bi svaku upamtio, trebalo bi da ima više nego veliko pamćenje.

Na tom svijetu sve biva kažnjeno, ako je vjerovati vrlim i bogobojaznim ljudima. Je li dirigent bio kažnjen?

Jest, bio je.

Poslije pet godina dirigent je bio na proputovanju kroz grad H. U H-u je divna opera, i on se tu ustavio na jedan dan, da bi se upoznao s njenim radom. Odsjeo je u najboljem Hôtel'u i prvoga jutra po dolasku dobije pismo, koje jasno pokazuje, kakvu je popularnost uživao moj dugokosi junak. U pismu su ga molili da bi dirigirao »Fausta«. Dirigent N. je nenadano obolio, pa je dirigentski štapić slobodan. Ne bi li si on, moj junak (molili su ga u pismu), želio dati truda, da se okoristi slučajem i počasti svojom umjetnošću najmuzikalnije stanovništvo grada H.? Moj junak pristade.

Latio se on štapića, i »tuđi« muzičari ugledaše lice puno munja i crnih oblaka. Munja bijaše podosta. A nije ni čudo: pokusa nije bilo i valjalo je zablistati svojom umjetnošću neposredno na predstavi.

Prvi čin prođe sretno. To se dogodilo i s drugim. Ali u toku trećega zbio se mali skandal. Dirigent nema običaja da gleda na pozornicu niti bilo kamo drugdje. Sva mu je pažnja usređena na partituru.

Kad je u trećem činu Margareta, divan, snažan sopran, zapjevala uz preslicu svoju pjesmu, on se nasmiješio od zadovoljstva: gospođa je pjevala predivno. Ali kad je ta ista gospođa okasnila za jednu osminku takta, licem su mu projurile munje, i on s mržnjom pogleda na pozornicu. Ali se munje slediše, pa više ni makac! Usta se širom otvoriše od zaprepaštenja, a oči se raskolačiše, kao u teleta.

Na sceni je za preslicom sjedjela ona riđuša, koju je on onomadne istjerao iz tople postelje i izbacio u tamnu, hladnu maglu. Za preslicom je sjedila ona, riđa, ali više nije bila posve onakva, kakvu ju je on istjerao, već drugačija. Lice je bilo kao i prije, ali glas i tijelo nisu. Oni bijahu nekako finiji, graciozniji i smioniji u svom kretanju.

Dirigent razjapi usta i problijedje. Štapić mu se uzrujano izmicao, smućeno ušeprtljio na jednom mjestu i zamro u jednom položaju . . .

— To je ona! — reče on naglas i nasmiješi se.

Čuđenje, ushićenje i bezgranična radost ispuni mu dušu. Njegova riđuša, koju je on protjerao, nije propala, nego je postala slavna. To je ugodno i njegovu dirigentskome srcu.

Od te nove zvijezde umjetnost se, utjelovljena u njegovoj osobi, gušila od radosti!

Štapić je zamro u jednom položaju, i kad je on, hoteći da to ispravi, mahnuo njime, štapić mu ispadne iz ruke i lupi o pod... Prva ga violina pogleda u čudu i posegne za štapićem. Violončelist pomisli, da s dirigentom nešto nije u redu, umukne pa opet počne, ali na krivome mjestu... Zvuci se uzvitlaše, uskomešaše se zrakom, i tražeći izlaska iz meteža, stvoriše gadnu zbrku...

Ona, riđa Margareta, poskoči i gnjevnim pogledom odmjeri »te pijanice«, koje su... Ona problijedje, a oči joj prekružiše po dirigentu...

Uto su gledaoci, jer oni ni za što ne mare, i jer su dali svoj novac, zalupali i zazviždali...

Da bude skandal potpun, Margareta ciknu, da je čulo sve kazalište, i podigavši uvis ruke, podade se cijelim tijelom prema rampi... Prepoznala ga je i više ništa nije vidjela do munja i oblačina, što su se opet pojavile na njegovu licu.

— Eh, prokleta ništarijo! — viknu on i lupi šakom po partituri.

Šta bi rekao Gounod[1], kad bi vidio, kako se izrugavaju njegovim djelom! O, Gounod bi ga ubio i imao bi pravo!

On je pogriješio po prvi put u životu, i tu pogrešku, taj skandal, nikad si nije oprostio.

Izjurio je iz kazališta okrvavljene donje usne, dojurio u svoj hotel i zatvorio se. Kako se zatvorio, tri je dana i tri noći prosjedio, baveći se, po svoj prilici, promatranjem i mučenjem samoga sebe.

Muzičari pričaju, da je u ta tri dana posijedio i da si je počupao polovicu kose...

— Uvrijedio sam je! — plače on sada, kad se ponapije. — Pokvario sam njenu dionicu! Ja nisam dirigent!

Zašto on nije govorio nešto slična poslije onoga, kad ju je bio protjerao?

---

[1] Charles Gounod (1818—1893), francuski kompozitor, koji je komponirao tu operu (»Faust«) — Prev.

IDILA — JAO I JOJ!

— Moj ti je ujka divan, divan čovjek! — često bi mi znao govoriti Griša, siroti nećak i jedini nasljednik kapetana Nasečkina. — Volim ga svom dušom svojom... Pođimo do njega, golubiću! Bit će mu vrlo drago!

I Griši navirahu suze na oči, kad bi govorio o ujkici. Njemu na čast valja reći, da se nije stidio tih dobrih suza i da je javno plakao. Nisam se oglušio o njegove molbe i za nedjelju dana pođoh do kapetana. Kad sam ušao u predsoblje i bacio oko u salon, spazih dirljivu sliku. U velikom je naslonjaču usred salona sjedio ostarjeli, mršavi kapetan i pio čaj. Pred njim se, pokleknuvši na jedno koljeno, smjestio Griša i od dragosti mu žličicom miješao čaj.

Oko mrkobojnog starčićeva vrata savijala se ljepušna ručica Grišine zaručnice... Siroti nećak i zaručnica prepirahu se oko toga, tko će brže poljubiti ujkicu, i nisu žalili poljubaca čičici.

— A sad se vi sami poljubite, nasljednici moji! — tepao je Nasečkin, zagrcavajući se od sreće...

Između tih triju stvorenja postojala je najzavidnija veza. Ja, koji sam grub čovjek, premirah od sreće i zavisti, gledajući ih...

— Jest, moj gospodine! — govorio je Nasečkin. — Mogu da kažem: ja sam se nažívio! Dao bog svakome tako. Koliko sam samo jesetri pojeo! Čitavo čudo! Na primjer, da spomenem tek onu jesetru, što smo je u Skopinu izjeli... Hm! I sad da sline teku...

— Pričajte, pričajte! — veli zaručnica.

— Dolazim ti ja u Skopin sa svojim hiljadarkama, pa ravno... hm... k Rikovu... gospodinu Rikovu. Eh, što ti je to čovjek!... Zlatan gospodin! Đentlmen! Primio me kao rođenoga... Pomislio bi čovjek, što mu to treba... a on sa

mnom kao s rođenim! Bog s njim! Častio je kavom. Poslije kave zakuska... Trpeza... Na trpeziića i pića za bacanje... Jesetri s kraja na kraj... Morskih rakova... ikrice. Pravi restoran!

Uđoh u salon i prekidoh Nasečkina. To je bilo točno onoga dana, kad su u Moskvi dobili prvi telegrafski izvještaj o tome, da je propala Skopinska banka.

— Uživam u dječici! — reče mi Nasečkin, pošto me je pozdravio, i okrenuvši se opet dječici, nastavi hvalisavim glasom: — Pa društvo visoka roda... Visoki činovnici, svećenstvo... biskupi, đakoni... Poslije svake čašice padne na te blagoslov... On sav u odlikovanjima... Ni general mu nije ravan... Pojedosmo jesetru... Doniješe drugu... Opet izjedosmo... Zatim čorba od kečigina mesa... fazani...

— Na vašem mjestu meni bi se od tih vaših jesetri štucalo i smučilo kao od čemera, a vi se još hvalite... — rekoh ja. — Je li vam mnogo propalo kod Rikova?

— Zašto bi propalo?

— Kako zašto? Zar nije banka propala?

— Puste šale! Stara pjesma... I prije su plašili...

— Onda vam još nije poznato? Brajko! Serapione Jegoriču! Pa to već... to... to... Čitajte!

Posegoh u džep i izvučem odatle novine. Nasečkin natakne naočari, i nepovjerljivo se smješkajući, stane čitati. Što je dulje čitao, lice mu je to više blijèdjelo i izduživalo se.

— Pro... pro... pppala! — zausti on i zalomi svim udovima. — Teško mojoj glavi!

Griša pocrvenje, pročita novine, prȍblijedje... Ruka mu, drhteći, posegne za kapom... Zaručnica se zaljuljala...

— Gospodo! Nije valjda da ste to tek sada doznali? Pa o tome već sva Moskva priča. Gospodo! Primirite se!

Trenutak sam kasnije stajao sam samcat pred kapetanom i tješio ga:

— Ta manite, Serapione Jegoriču! Šta ćete? Ako su i propali novci, dječica su ostala.

— To je istina... Novci su taština... Dječica... To je točno.

Ali, avaj! Za nedjelju dana sretoh Grišu.

— Otidite, brate, do ujkice! — njemu ću ja. — Zašto mu ne odlazite? Sasvim ste zanemarili starca.

— Ma dođavola s njim! Baš mi je on potreban, vrag jedan stari! Budala! Nije mogao naći drugu banku!

— Ipak otidite. Pa on vam je ujko.

— On? Ha-ha!... Šalite se? Odakle ste to izvukli? On je deseto koljeno moje maćehe! Čorbine čorbe čorba. Niti rod, niti pomoz bog.

— Ama, pošaljite do njega bar zaručnicu!

— Na! Vrag vas naveo, da pokazujete novine prije svadbe. Niste mogli do svadbe pričekati sa svojim novostima!... Sad se ona krevelji. I ona je za ujkičinim kruhom zijala! Glupača vražja... Sad je razočarana.

Tako sam, a da nisam htio, razorio najprisniji trio... takav trio, da mu se pozavidi.

BARUN

Barun je — omalen, mršuljast čičica šezdesetih godina. Šija mu s kičmom čini tup kut, koji će ubrzo postati prav. Ima veliku plosnatu glavu, vodnjikaste oči, čvorast nos i ljubičast podbradak. Po čitavom mu licu razliveno slabo plavilo, po svoj prilici zbog toga, što alkohol stoji u onom ormaru, koji kazališni rekviziter rijetko zaključava. Uostalom, osim državnoga alkohola, barun kadikad upotrebljava i šampanjac, što se vrlo često može naći na dnu boca i čaša u glumačkoj svlačionici. Njegovi obrazi i kesice pod očima vise i podrhtavaju kao krpice obješene da se suše. Na čeli mu zelenkasta prevlaka od zelene postave krznene kape s velikim naušnicama, koju barun, kad je ne nosi na glavi, vješa na pokvareni cilindar za reguliranje plina iza treće kulise. Njegov glas zveči kao posuda kad tresne o tle. A odijelo? Ako se smijete tome odijelu, onda znači da ne priznajete autoritete; a to vam baš ne služi na čast. Mrkòbojan svečani kaput bez dugmadi s izlizanim laktovima i postavom, pretvorenom u dronjke — neobičan je kaput. On se klati na uskim barunovim ramenima kao na polomljenoj vješalici, ali... šta onda? Njega je zato nosio najveći komičar. Samtani prslučić s plavim cvjetovima ima dvadeset podrtina i more mrlja, ali se on ne smije baciti, kad je pronađen u sobi, u kojoj je živio veliki Salvini. Tko može zajamčiti, da taj prslučić nije nosio sam tragičar. A bio je nađen drugi dan po odlasku glumačkoga velikana, prema tome, može se prisegnuti, da nije lažan. Marama, što je grijala barunov vrat, nije ništa manje neobična marama. Njome se može pohvaliti, iako bi je, iz čisto higijenskih i estetskih razloga, valjalo zamijeniti drugom, čišćom i ne toliko umašćenom. Ona je skrojena od ostataka onoga velikoga plašta, kojim je Ernesto Rossi nekoć prekrivao svoja pleća, besjedeći u »Macbethu« s vješticama.

— Iz moje marame miriše krv kralja Duncana! — govorio bi barun, tražeći po svojoj marami parazite.

Možete se, koliko vas volja, smijati šarenim prugastim barunovim hlačama. Njih ranije nije nosilo nikakvo autoritativno lice, iako se glumci šale, da su te hlače saŝivene od jedra parobroda, kojim je Sarah Bernhardt otplovila u Ameriku. Kupljene su u kazališnog službenika br. 16.

Zimi i ljeti barun hoda u velikim kaljačama, da bi mu čizme bile čitavije i da ne bi prehladio svoje reumatične noge na propuhu, što puše po podu njegove šaptačke kućice.

Baruna se može vidjeti samo na tri mjesta: u blagajni, u šaptačkoj kućici i iza pozornice, u muškoj svlačionici. Izvan tih mjesta on ne postoji i teško je zamisliv. U blagajni on noću noćuje, a danju zapisuje prezimena kupaca loža i s blagajnikom igra šah. Stari i škrofulozni blagajnik jedini je čovjek, koji baruna sluša i odgovara mu na pitanja. U šaptačkoj kućici barun vrši svoje svete dužnosti; u njoj si on zarađuje koru nasušnoga kruha. Ta je kućica udešena kao blistav, bijeli cvijet samo izvana; iznutra pak njene su strane prekrivene paučinom, pukotinama i krhotinama. U njoj zaudara na vlagu, sušenu ribu i alkohol. U pauzama barun se muva po muškoj svlačionici. Novajlije, koji prvi put ulaze u tu svlačionicu, kad ugledaju baruna, smjehure se i plješću. Misle, da je on glumac.

— Bravo, bravo! — vele oni. — Sjajno ste maskirani! Kakvu to smiješnu njuškicu imate? A gdje ste samo smogli tako originalan kostim?

Siroti barun! Ljudi ne mogu dopustiti, da on ima vlastitu fizionomiju.

U svlačionici on uživa u promatranju baklji, ili pak, ako baklji nema, usuđuje se, da svoje primjedbe, a tih je imao vrlo mnogo, uvija u tuđe riječi. Nitko ne sluša njegovih primjedbi, jer su svima dozlogrdjele i jer mirišu na rutinu; propuštaju ih kroz uši bez ikakvih ceremonija. S barunom se uopće nitko ne cifra. Ako se on kome petlja pred nosom i smeta, taj mu veli: kupite se! Ako on iz svoje kućice šapće pretiho ili preglasno, šalju ga dođavola i prijete mu kaznom ili otpustom. On je meta za većinu zakulisnih duhovitosti i kalambura. Na njemu je svatko slobodno mogao iskušavati svoje oštroumlje: on nikome ne bi odvraćao.

Ima već dvadeset godina, kako su ga počeli zadirkivati, da je »barun«, ali za svih tih dvadeset godina on niti jednom nije protestirao protiv toga nadimka.

Primorati ga da prepisuje ulogu i ne platiti mu — također se moglo. Sve se moglo! On se smješka, moli za oprost i zbunjuje se, kad mu stanu na nogu. Ispljuskajte ga javno po izbrazdalim obrazima, i jamčim vam časnom riječju, da ne će poći sucu za prekršaje da se žali. Otkinite komadić postave od njegova neobičnoga, žarko voljenoga kaputa, kao što je to nedavno učinio jeune premier,[1] on će samo zatreptati očima i pocrvenjeti. Tolika je snaga njegove zatučenosti i krotkosti! Nitko ga ne poštuje. Trpe ga, dok je živ, a kad bude umro, odmah će ga zaboraviti. Jadno ti je on stvorenje!

Ali međutim, bilo je to nekoć, te on umalo što ne postade drug i brat ljudima, koje je poštivao i koje je volio više nego život. (On nije mogao a da ne voli ljude, koji nekad postaju Hamleti i Franzi Moori![2]) On sam umalo što nije postao glumac, a sigurno je, da bi postao, da mu nije zasmetala jedna smiješna sitnica. Imao je mnogo talenta, želje — isto tako, u prvo je vrijeme imao i protekcije, ali je manjkala sitnica: odvažnost. Uvijek mu se pričinjalo, da bi *one*, one glave odozgo na dolje razmještene u svih pet galerija, prasnule u smijeh i zapsikale, kad bi on sebi dopustio, da se pokaže na pozornici. Blijedio bi, crvenio i nijemio od užasa, kad su mu predlagali, da prvi put nastupi.

— Pričekat ću malo, — govorio je.

I čekao je, sve dok nije ostario, upropastio se i po protekciji dopao do šaptačke kućice.

Postao je šaptač, a to nije nevolja. Sada ga bar ne izgone iz kazališta zbog nemanja karte: on je službena osoba. Sjedi ispred prvoga reda, vidi bolje od svih i za svoje mjesto ne plaća ni prebijene pare. To je dobro. On je sretan i zadovoljan.

Dužnost svoju on vrši predivno. Prije predstave po nekoliko puta pročita komad, da ne bi pogriješio, a na prvi znak zvona on već sjedi u kućici i prelistava svoju knjižicu. U cijelom bi se kazalištu teško našao netko marljiviji od njega.

---

[1] Prvi ljubavnik.

[2] Junak iz Schillerove drame »Razbojnici«. — Prev.

Pa ipak su ga morali istjerati iz kazališta.

U kazalištu se neredi ne smiju trpjeti, a barun tu i tamo zna napraviti strašan nered. On je skandalist.

Kada na sceni naročito dobro glume, on skida oči sa svoje knjižice i prestaje šaptati. Svoje čitanje prekida povicima: bravo! divno! i dopušta si da plješte onda, kad publika ne plješte. Jedamput je psikao, zbog čega umalo da nije izgubio mjesto.

Uopće, pogledajte ga, kada sjedi u svojoj smrdljivoj kućici i šapće. Crvènī, blijèdī, gestikulira rukama, šapće glasnije nego što treba, uspuše se. Ponekad se on može čuti čak u hodnicima, gdje garderobijeri zijevaju pored kaputa. On si čak dopušta, da kune iz kućice i da glumcu dijeli savjete.

— Desnu ruku uvis! — šapće on često. — Riječi su vam plamene, ali vam je lice — led! To nije vaša uloga! Zelen ste vi za tē ulogē! Trebalo je, da u toj ulozi vidite Ernesta Rossia! Na što pretjerivanje! O, bože moj! On sve pokvari svojom malograđanskom manirom!

Te i slične stvari šapće on, umjesto da šapće po knjižici. Džabe trpe toga čudaka. Da su ga istjerali, ne bi se desilo, da je publika bila svjedok skandala, što se odigrao tih dana.

Skandal se sastojao u ovome.

Davao se Hamlet. Kazalište bilo puno. Danas se Shakespeare isto tako rado sluša, kao i prije sto godina. Kada daju Shakespearea, barun je u najuzbuđenijem stanju. Mnogo pije, mnogo priča i neprestano si šakama trlja sljepočice. Iza sljepočica kipti od žestoka rada. Starački se mozgovi uzbuđuju od bijesne zavisti, očaja, mržnje, maštanja ... Trebalo bi da on sam glumi Hamleta, iako je teško zamisliti Hamleta s grbom i alkoholom, koji rekviziter zaboravi zaključati. On, a ne ti pigmejci, što danas igraju lakaje, sutra svodnike, prekosutra Hamlete! Četrdeset godina on studira danskoga kraljevića, o kom maštaju svi veliki umjetnici i koji nije donio lovorov vijenac samo Shakespeareu. Četrdeset on godina studira, pati, izgara od sanja ... Smrt nije daleko. Ona će ubrzo doći i zauvijek ga iznijeti iz kazališta ... Kad bi mu se bar jednom u životu posrećilo da prođe pozornicom u kraljevićevu kratkom kaputu, pored mora, usred stijenja, gdje sama pustoš mjesta

Po sebi već može
Dovesti do očaja, kad u ponor pogledaš
i začuješ u njemu valova daleki šum.

Ako već sanje prisile čovjeka da se rastopi ne za nekoliko dana, već sati, kakvim bi tek onda plamenom sagorio ćelavi barun, kad bi sanje poprimile oblik zbilje!

Te je večeri od zavisti i jada bio spreman da proguta čitav svijet. Da glumi Hamleta dali su nekome dječarcu, koji je govorio slabašnim tenorom, a ono glavno je, da je bio — riđ. Zar je Hamlet bio riđ?

Barun je sjedio u svojoj kućici kao na užarenom ugljevlju. Kad Hamleta nije bilo na sceni, on je još kako-tako bio miran, ali kad se na sceni pojavio slabašni, riđokosi tenor, on se uzvrpoljio, unezvjério, pogružio. Šaptanje mu je više bilo nalik stenjanju, nego čitanju. Ruke mu se tresle, stranice brkale, svijećnjaci mu se čas bližili, čas udaljivali... Zapiljio se u Hamletovo lice i prestao šaptati... Silno mu se htjelo, da iz riđe glave počupa sve do jedne vlasi. Radije da Hamlet bude ćelav, nego riđ! Prenemaganje — takvo prenemaganje, vrag da ga nosi!

U drugom činu on uopće više nije šaptao, već se zlobno smjehuljio, kleo i psikao. Na njegovu sreću glumci su dobro znali svoje uloge i nisu primijetili njegove šutnje.

Lijep mi je Hamlet! — kleo je on. — Nema šta da se kaže! Ha-ha! Gospoda podoficiri ne znaju, gdje im je mjesto! Nek za šveljama jure, a ne da na pozornici glume! Da je Hamlet imao tako glupo lice, teško da bi Shakespeare napisao svoju tragediju.

Kad mu je dojadilo da kune, stao je poučavati riđega glumca. Gestikulirajući rukama i licem, čitajući i lupajući pesnicama o knjigu, on je tražio, da se glumac pokorava njegovim uputama. Trebalo je da spase Shakespearea od rugla, a za Shakespearea je on na sve spreman: makar da bude sto tisuća skandala!

Kad je govorio s glumcima, riđi je Hamlet bio grozan. Kreveljio se, kao onaj »snažni, dugokosi delija« — glumac, o kom sâm Hamlet veli: »Takvoga bih glumca mogao išibati«. Kad je on počeo da deklamira, barun nije izdržao. Zasoptavši se i lupajući čelom o strop kućice, on je stavio lijevu ruku

na prsa, a desnom zagestikulirao. Starački, napukao glas prekide riđega glumca i prisili ga da se ogledne na kućicu:

Sav ispržen od bijesa i od vatre
I ugrušanom krvlju omazan —
Tek očima ko dvjema žeravama
Tek staroga djeda traži Prijama
Đavolski Pir.

I do pojasa se izvinuvši iz kućice, barun je kimnuo glavom protagonistu i dodao sad više ne deklamatorskim, nego ravnodušnim, klonulim glasom:

— Nastavi!

Protagonist je nastavio, ali nije istoga časa. Počekao je minutu, i minutu je u kazalištu vladala duboka šutnja. Tu je šutnju poremetio baš barun, kad je, uvlačeći se nazad, udario glavom o kraj kućice. Začuo se smijeh.

— Bravo, bubnjaru! — povikaše s galerije.

Mislili su, da Hamleta nije prekinuo šaptač, već stari bubnjar, što je drijemao u orkestru. Bubnjar se nekoliko puta šeretski naklonio prema galeriji, i čitavo se kazalište zaorilo od smijeha. Gledaoci vole kazališne nesporazume, i kad bi se umjesto drama davali nesporazumi, oni bi dvostruko više plaćali.

Protagonist je nastavio, i tišina se malo po malo opet uspostavi.

Ali čudak barun, kad začuje smijeh, pocrvenje od stida i zgrabi se za svoju ćelu, sigurno zaboravivši, da na njoj više nema one kose, u koju su se nekad zaljubljivale lijepe žene. Sada nije dosta samo to, što će ga ismijavati čitav grad i svi humoristički listovi, nego će ga još i najuriti iz kazališta. Plamtio je od stida, srdio se na se, a međutim, svi su mu udovi podrhtavali od zanosa: on je sada deklamirao!

»Nije to posao za tebe, zarđala krntijo! — mislio je on. — Tvoj je posao samo da budeš šaptač, ako ne želiš, da ti dadnu po turu kao posljednjemu sluzi. Ali ipak me to zbunjuje! Ono riđe momče baš ne će da ljudski glumi! Zar se ono mjesto tako izvodi?«

Pa upiljivši se očima u glumca, barun opet poče gunđati savjete. Još jednom on ne izdrža i još jednom navede gleda-

oce da se smiju. Taj je čudak bio previše nervozan. Kad je glumac, držeći posljednji monolog drugoga čina, načinio malen predah, da bi šuteći klimnuo glavom, iz kućice se opet digao glas, pun žuči, prezira, mržnje, ali nažalost! već nagrižen vremenom i nemoćan glas:

O huljo krvava
I pogana! O bezdušna i bludna
I opaka i izdajnička huljo!

Umuknuvši desetak sekundi, barun duboko uzdahnu i dodade sad već ne tako glasno:

O osveto! Zar nisam magarac?

Taj bi glas bio glas pravoga Hamleta, ne riđega Hamleta, kad na zemlji ne bi bilo starosti. Starost mnogo toga pokvari i mnogo čemu zasmeta.

Jadni barun! Uostalom, nije on ni prvi ni posljednji.

Sada ga istjeruju iz kazališta. Složite se s time, da je ta mjera prijeko potrebna.

DOBAR ZNANAC

Po ledu, ravnom kao ogledalo, klize visoke muške čizme i ženske čizmice s krznenim rubovima. Toliko je nogu, što se kližu, da bi, kad bi one bile u Kini, za njih uzmanjkalo bambusovih štapova. Sunce sija neobično jarko, zrak je neobično prozračan, obrazi plamte jače nego inače, očice obećavaju više negoli treba... Jednom riječju, živi i uživaj, čovječe! Ali...

— »Fige« — veli sudbina u licu moga... dobroga znanca.

Podalje od klizališta sjedim ja na klupi ispod golog drveta i razgovaram s »njom«. Samo što je svu ne pojedem skupa s njenim šeširićem, bundicom i nožicama, na kojima blistaju klizaljke — toliko je lijepa! Patim, a ujedno i uživam! O, ljubavi! Ali... »fige«...

Mimo nas prolazi »otvaralo i zatvaralo« našega ministarskog odjela, naš Argus i Merkur, naš poslastičar i dostavljač, Spevsip Makarov. U rukama mu nečije kaljače, muške i ženske, mora da su kojeg prevashodstva. Spevsip me pozdravlja po vojnički, i gledajući me s ganućem i ljubavlju, zaustavlja se tik pored klupe.

— Hladno je, vaše visokobl... bl... Biste li na jedan čajić! He-he, molim lijepo...

Dadnem mu dva srebrnjaka. Ta ga ljubaznost svega uzbuđuje. On još jače zatrepće očima, ogleda se i kazuje mi šaptom:

— Meni vas je vrlo žao, vrijeđa me, vaše blagorođe... Čudo jedno, toliko mi je žao! Baš kao da ste mi sinak... Zlatan ste vi čovjek. Duša od čovjeka. Sama dobrota. Janje naše! Kad se onomadne *on*, to jest prevashodstvo, izderalo na vas — spopala me tuga. Boga mi! Mislim, zašto on to njega? Te lijenčina si, te žutokljunac, te istjerat ću te, te ovo te ono... Zašto? Kad ste od njega izašli, niste bili nalik

na sebe. Boga mi... A ja sve gledam, i dođe mi žao... Oh, meni je uvijek žao činovnika!

I obraćajući se mojoj susjedi, Spevsip nastavlja:

— A jesu oni silno loši glede spisova. Nisu ovi mudri spisi posao za njih... Bolje je da odu u trgovce ili... popove... Bogami! Nijedan im spis nije kako valja... Sve ćorav posao! Ali i izvuku oni svoje... *Glavni*[1] mu je krv popio. Hoće da ga istjera... A meni žao... Njihovo su blagorođe dobar...

Ona mi gleda u oči s najuvredljivijim suosjećanjem!

— Odlazi! — velim ja Spevsipu, sav zasoptao.

Osjećam, da su mi čak i kaljače pocrvenjele. Osramotio me, hulja jedna! Jer s jedne strane, iza golog žbunja, sjedi njen tatica, sluša i motri nas, da ja ne bih, prije nego što postanem »titularni«[2], smio i pomisliti na... S druge strane, iza drugog žbunja, šetka se njena mamica i pazi na »nju«. Ćutim ja ta četiri oka... i samo što ne skapam...

---

[1] t. j. šef — Prev.

[2] titularni, t. j. titularni savjetnik, činovnički stupanj u carskoj Rusiji. — Prev.

OSVETA

Bio je dan benefisa[1] naše ingènue[2].

U deset sati izjutra pred njenim je vratima stajao komičar. On je osluškivao i svojim velikim šakama lupao u oba krila vrata. Bilo mu je prijeko potrebno da vidi ingénue. Ona se pošto poto morala izvući ispod svoga pokrivača, kao da joj se nije spavalo...

— Ma otvarajte, vrag vas odnio! Hoću li se ja još dugo sleđavati na ovom propuhu? Kad biste znali, da je u vašem hodniku minus dvadeset stupnjeva, ne biste me pustili da tako dugo čekam! Ili vi možda nemate srca?

U deset i petnaest komičar je začuo dubok uzdisaj. Poslije uzdisaja je slijedio skok s kreveta, a poslije skoka tapkanje papuča.

— Šta želite? Tko ste vi?

— To sam ja...

Komičaru nije trebalo da kaže svoje ime. Lako ga je bilo prepoznati po glasu, piskutavom i šištavom kao u difterijskog bolesnika.

— Pričekajte da se obučem...

Za tri su ga minute pustili da uđe. On je ušao, poljubio ingénueinu ruku i sjeo na krevet.

— Ja do vas poslom, — poče on, pripaljujući cigaretu. — Ja idem k ljudima samo po poslu, hodati u goste, to ja prepuštam gospodi besposlenjacima. Ali na stvar... Danas ja u vašem komadu glumim grofa... Vi to, naravno, znate?

— Znam.

---

[1] Benefis (franc. bénéfice) izraz iz kazališnoga žargona, a označuje takvu predstavu, koje prihod ide jednome glumcu. — Prev.

[2] Glumica, koja igra ulogu naivne mlade djevojke.

— Staroga grofa. U drugom činu ja se pojavljujem na sceni u kućnome haljetku. Vi, nadam se, i to znate... Znate li?

— Znam.

— Izvrsno. Ako li ja ne budem u haljetku, ogriješit ću se o istinu. Na sceni, kao i svagdje, ponajprije — je li da treba biti istine? Uostalom, mademoiselle, zašto ja to govorim? U biti govoreći, zar nije čovjek i stvoren samo zato, da bi težio za istinom...

— Jest, istina je...

— Dakle, poslije svega što sam rekao, vi uviđate, da je meni haljetak prijeko potreban. Ali ja nemam haljetka, koji bi priličio za grofa. Vi ćete mnogo izgubiti, ako se ja pred gledaocima pokažem u svome šarenom pamučnom haljetku. Na vašem će benefisu ostati mrlja.

— Mogu li vam ja pomoći?

— Možete. Iza *vašega* u vas je ostao divan plavkast haljetak sa samtanim ovratnikom i crvenim kićankama. Divan, prekrasan haljetak!

Planu naša ingénue... Oči joj pocrvenješe, zaigraše i zaiskriše, kao stakleni biseri izneseni na sunce.

— Pozajmite mi taj haljetak za današnju predstavu... Ingénue se ushoda po sobi. Nečešljana joj kosa neuredno pala po licu i ramenima... Micala je usnama i prstima...

— Ne, ne mogu! — reče.

— Čudno... Hm... Može li se znati, zašto?

— Zašto? Ali, bože moj, pa to je tako jasno! Zar bih ja mogla? Ne!... i ne! Nikada! *On* se ružno ponio prema meni, on je kriv... To je točno! On se prema meni ponio, kao prema posljednjoj hulji... Ja to priznajem! On je odbacio mene samo zato, što dobivam malu plaću i što ne umijem guliti muškarce! Htio je, da ja od te gospode pobirem novce i da tê odvratne novce njemu donosim — to je on htio! Odvratno, gadno! Takva šta zahtijevati kadri su samo i jedino nesavjesni prostaci!

Ingénue klone u naslonjač, na kome je stajala netom ispeglana bluzica, i sakrije lice rukama. Između njenih majušnih prstića komičar spazi blistave točke: to se staklo odražavalo u suzicama...

— On me je opljačkao! — nastavi ona jecajući. — — Pljačkaj, ako te volja, ali zašto da me odbacuje? Zašto? Šta sam mu ja učinila? Šta sam ja tebi učinila? Šta?

Komičar ustade pa joj priđe.

— Ne ćemo sad plakati — reče. — Suze znače malodušnost. A k tome još, mi možemo pronaći utjehu svakoga trenutka... Smirite se!... Umjetnost je — najradikalnija utjeha!

Ali najradikalnija utjeha ništa ne pomože.

Poslije jecanja dođe histerija.

— Proći će to! — reče komičar. — Počekat ću ja.

U iščekivanju, da ona dođe k sebi, on se prošeta po sobi, zijevne i legne na krevet. Njena je postelja ženska, ali nije tako mekana, kao postelje, na kojima spavaju ingénues velikih kazališta. Komičara je u bok dohvatila nekakva opruga, a čelu su mu očešala pera, čiji su krajičci stidljivo izvirivali iz jastuka kroz ružičastu jastučnicu. S krajeva je u krevetu bilo hladno kao led. Ali sve to nije smetalo drzniku, da se slatko protegne. Vrag da ga nosi, iz tih ženskih kreveta tako fino miriše!

On je ležao i protezao se, a ingénueina su ramena poigravala, iz grudi joj se izvijali poisprekidani uzdisaji, prsti joj se grčili i na grudima kidali flanelsku bluzicu... Komičar ju je podsjetio na najnesretniju stranicu jednoga od najnesretnijih romana! Histerija potraja desetak minuta. Pošto se pribrala, ingénue zabaci nazad kosu, očima prijeđe po sobi i nastavi govoriti.

Kada dama s vama govori, nije lijepo da ležite na krevetu. Uljudnost prije svega. Komičar zastenje, digne se i sjedne.

— On se jest prema meni ponio nečasno, — nastavi ona, — ali odatle ne izlazi, da vam ja moram dati haljetak. Bez obzira na njegov podao postupak, ja ga i dalje volim, a haljetak je jedina stvar, što mi je iza njega ostala! Kad pogledam haljetak, mislim na njega... i plačem...

— Ja ništa nemam protiv tih hvale vrijednih osjećanja, — reče komičar, — naprotiv, u našem realističkom, vraški praktičnom vijeku ugodno je sresti čovjeka s takvim srcem i s takvom dušom. Kad biste vi meni za jednu večer dali

haljetak, napravili biste žrtvu, razumijem... Ali, pomislite, kako je ugodno žrtvovati se za umjetnost!

Pa, malo razmislivši, komičar uzdahne i nadoda:

— To više, što ću vam ga sutra vratiti...

— Nikako!

— Ali zašto zaboga! Ta ne ću ga pojesti, vratit ću ga! Kakvi ste mi vi, baš...

— Ne, ne! Nikako!

Ingénue se ustrča po sobi i zalamata rukama.

— Nikako! Vi hoćete da me lišite jedine za me dragocjene stvari! Prije bih umrla, nego da vam je dam! Ja još volim toga čovjeka!

— Shvaćam potpuno, ali samo jedno ne razabirem, gospođo: kako zbog haljetka možete ne mariti za umjetnost? I vi ste — umjetnica!

— Nikako! I ne govorite više!

Komičar pocrvenje i počeša se po ćelenki. Malo je pošutio pa upita:

— Je l' ne date?

— Nikako!

— Hm... U redu... To mi je drugarski... Samo se drugovi tako drže!

Komičar uzdahne i nastavi:

— Šteta,đavola! Žalosno je, da smo drugovi samo na riječima, a ne na djelu. Uostalom, nepodudaranje riječi i djela vrlo je karakteristično za naše doba. Uzmite na primjer literaturu! Vrlo žalosna slika! Djelòmično, nas glumce upropašćuje to, što nema solidarnosti, istinskoga drugarstva... Eh, kako nas to ubija! Uostalom, i ne! To samo pokazuje, da mi nismo glumci, nismo umjetnici. Mi smo lakaji, a ne umjetnici! Pozornica nam dobro dođe samo za to, da gledaocima pokažemo svoje nage lakte i ramena... da draškamo čije očice... golicamo instinkte onih sa galerija... Je l' ne ćete dati?

— Nipošto!

— Je li to posljednja riječ?

— Jest...

— Sjajno...

Komičar natuče kapu, ceremonijalno se pokloni i izađe iz ingénueine sobe. Crven kao rak, drhteći od ljutine, sikćući

kletve, zaputi se on cestom ravno u kazalište. Išao je i udarao štapom po zamrzloj kaldrmi. S kakvom bi on samo nasladom nanizao svoje podle drugove na taj uvrnuti štap! Još bi bolje bilo, kad bi tim umjetničkim štapom mogao skroz naskroz proburaziti čitavu zemaljsku kuglu! Da je on astronom, znao bi dokazati, da je ovo najgora planeta, što postoji!

Kazalište se nalazi na kraju ulice, trista koraka od zatvora. Bojadisano je ciglastom bojom. Boja je sve premazala, osim pukotina što zjape i pokazuju, da je kazalište drveno. Nekoć je kazalište bilo ambar, u kom su se spremale vreće brašna. Ambar nisu pretvorili u kazalište zbog ne znam ti kakvih pogodnosti, nego zato, što je to bila najveća šupa u gradu.

Komičar pođe u blagajnu. Tamo je za prljavim lipovim stolom sjedio njegov drug i prijatelj, blagajnik Stamm, Nijemac, koji se predstavljao za Engleza. Blagajnik je naslijep, glup i gluh, ali mu sve to ipak ne smeta, da s dužnom pažnjom sluša svoje drugove.

Komičar uđe u blagajnu, namršti obrve i ustoboči se pred blagajnikom u bokserskoj pozi, prekriživši ruke na grudima. Malo pošuti, mahne glavom i uzviknu:

— Kako biste vi nazvali takve ljude, mister Stamm?!

Komičar lupi šakom o sto, pa se, negodujući, spusti na drvenu stolicu. Malo je reći potok, nego pravi ocean otrovnih, očajničkih, bijesnih riječi navre mu na usta, okružena već davno nebrijanim čekinjama. Neka barem blagajnik suosjeća s njime! Djevojčura, sentimentalna babuskara nije uslišala molbu onoga, bez koga bi propala ova ništavna šupa! Ne odužiti se (ne kažem, učiniti uslugu) dramskom prvaku, koga su prije deset godina pozivali u prijestolničko kazalište! Odvratno!

Međutim, ipak je u toj bijedi od kazališta više nego hladno. Ni u štenari nije hladnije. Mudro čini stari blagajnik, što sjedi u bundi i pustenim čizmama. Na prozoru je — led, a po podu piri vjetar, kakvome bi i sjeverni pol pozavidio. Vrata se slabo zatvaraju, pa su im krajevi bijeli od inja. Vrag bi znao, šta da se radi! Čak je hladno i ljutiti se.

— Upamtit će ona mene! — završi komičar svoju filipiku.

Stavio je noge na stolicu i umotao ih krajevima svoje bunde, što mu je prije dvanaest godina ostala u nasljedstvo

od jednoga prijatelja-glumca, koji je umro od sušice. On se sav stisnuo u bundu, ušutio i u bundi si počeo puhati u prsa.

Jezik je šutio, ali je zato radio mozak. Taj je muzak tražio način. Treba se osvetiti toj drskoj neuljudnoj djevojčuri!

Komičar nije uvukao očiju u bundu, već ih je ostavio slobodne: neka gledaju koliko ih volja... One se baš i ne će smrznuti.

U blagajni nema ništa zanimljivo za oko. Stol pored drvene pregrade, pred stolom stolica, na stolici — stari blagajnik u pasjoj bundi i pustenim kaljačama. Sve je sivo, jadno, staro. Čak je i prljavština stara. Na stolu leži još nenačet blok s ulaznicama. Kupci ne dolaze. Počet će dolaziti za vrijeme ručka. Osim stola, stolicā, ulaznīcā i gomile papira u kutu — ničega više nema. Jeziva sirotinja i jeziva dosada!

Međutim, imam krivo: u blagajni postoji jedan predmet raskoši. Taj se predmet povlači pod stolom zajedno s nepotrebnim papirom, koji ne izmetavaju napolje samo zato, jer je hladno. A i metla se nekud zametnula.

Pod stolom se mota velik komad kartona, sav prašnjav i pocijepan. Blagajnik tapka po njemu svojim pustenim čizmama i pljuje na njega bez ikakve ceremonije. Upravo taj karton i jest onaj predmet raskoši. Na njemu je krupnim slovima napisano: (»ZA DANAŠNJU SU PREDSTAVU SVE KARTE RASPRODANE«). Otkako on postoji, još mu se nijedamput nije desilo, da bi visio nad prozorčićem blagajne, niti se tko od gledalaca može pohvaliti, da ga je vidio. Lijep komad papira, ali pakostan! Šteta, što nema prilike, da se upotrebljava. Gledaoci ga ne vole, ali su zato svi glumci u njega zaljubljeni!

Komičareve oči, dok su šetale po zidovima i po podu, nisu mogle a da ne zapnu za tu dragocjenost. Komičar nije stručnjak u dosjetljivosti, ali se ovoga puta dosjetio. Kad je ugledao taj natpis, udario se po čelu i kliknuo:

— Ideja! Sjajno!

Sagnuo se i privukao k sebi natpis o rasprodanim ulaznicama.

— Sjajno! Neuporedivo! Ovo će je doći skuplje od plavoga haljetka s crvenim kićankama!

Za deset minuta kartonski je natpis po prvi i posljednji put u sve vrijeme svoga postojanja visio nad prozorčićem... i varao.

Varao je, ali su mu povjerovali. Uveče je naša ingénue ležala u svojoj sobi i ridala, da se čulo po svemu svratištu.

— Gledaoci me ne vole! — govorila je.

Jedino se vjetar potrudio, da se smili na nju. On je, taj dobri vjetar, cvilio u dimnjaku i u ventilacijskim cijevima, cvilio je različitim glasovima, i po svoj prilici, iskreno. Uvečer je u vratarnici sjedio komičar i pio pivo. Pio pivo — i ništa više.

PREŽIVLJENO

Psihološka studija

Bila je Nova Godina. Ja uđoh u predsoblje.

Tamo je, osim vratara, stajalo još nekoliko naših: Ivan Ivanič, Petar Kuzmič, Jegor Sidorič... Svi su došli da se potpišu na listu, što je svečano počivala na stolu. (Papir je, međutim, bio onaj jeftini, № 8.)

Pogledah na listu. Bilo je jako mnogo potpisa i... o, prijetvornosti! O, dvoličnosti! Gdje su tu široki potezi, podcrtavanja, kukice, repići? Sva su slova okrugla, poravna, glatkasta, kao rumeni obraščići. Vidim poznata imena, ali ih ne prepoznajem. Da ta gospoda nisu promijenila svoje rukopise?

Pažljivo sam umočio pero u tintarnicu, zbog nečega sam se zbunio, zaustavio dah i pažljivo nacrtao svoje prezime. Obično nikad u svom potpisu nisam metao ono krajnje »jer«, ali sam ga sada metnuo: počeo sam ga i dovršio.

— Hoćeš li, da te upropastim? — začuh kraj svoga uha glas i dah Petra Kuzmiča.

— Kako?

— Jednostavno: upropastim. Tako. Hoćeš li? He-he-he...

— Ovdje se ne treba smijati, Petre Kuzmiču. Ne zaboravljajte, gdje se nalazite. Šale su sasvim neumjesne. Oprostite, ali ja pretpostavljam... To je profanacija, nepoštivanje, da tako kažem...

— Hoćeš li, da te upropastim?

— Kako? — upitam.

— Onako... Kao što je mene prije pet godina upropastio von Klausen... He-he-he. Vrlo jednostavno... Zaškrabam ti pored prezimena. Napravim širok potez. He-he-he. Napravit ću, da ti potpis bude neučtiv. Je l'hoćeš?

Ja problijedjeh. Odista, moj je život bio u rukama toga čovjeka s ljubičastim nosom. Pogledah bojažljivo i nekako kao s poštovanjem njegove zloslutne oči...

Kako malo treba, da se uništi jedan čovjek.

— Ili ću kapnuti tinte pored tvoga potpisa. Napravit ću mrlju... Hoćeš li?

Nastade tajac... On, svijestan svoje moći, veličajan, ohol, s pogubnim otrovom u ruci, ja, svijestan svoje nemoći, jadan, spreman da propadnem — obojica smo šutjeli... On se upiljio u moje blijedo lice svojim buljòokim pogledima, ja sam izmicao...

— Ja sam se samo šalio, — reče naposljetku. — Ne boj se.

— O, zahvaljujem vam! — rekoh, i pružih mu ruku pun zahvalnosti.

— Šalio sam se... Ali, ipak mogu... Upamti... Odlazi... Sad sam se šalio... A drugi put, što bog dadne...

VARALICE IZ NUŽDE

Novogodišnja lagarija

U Zahara Kuzmiča Djadečkina sastalo se sijelo. Dočekuju Novu Godinu i čestitaju imendan domaćici Melaniji Tihonovnoj.

Gostiju mnogo. Sve svijet dostojan poštovanja, solidan, trezven i razuman. Nema nijednoga nikogovića. Na licima milje, ljubaznost i osjećaj vlastitoga dostojanstva. U salonu, na velikom presvučenom divanu, sjede: kućevlasnik Gusev, dućandžija Razmahalov, u koga Djadečkini uzimaju na vjeresiju. Razgovaraju oni o ženicima i kćerima.

— Sad je teško naći čovjeka, — veli Gusev. — Da nije pijanica, nego da je dobro držeći čovjek, čovjek, koji radi... Teško je!

— Glavno je — red u kući, Alekseju Vasiljiču! Nema ti kuće, kad ti toga u kući nema... to jest... reda u kući...

— Ako nema reda u kući, onda je... sve nekako... Mnogo se gluposti namnožilo u svijetu... Gdje da onda tu bude reda? Hm...

Uz njih sjede na stolicama tri starice i ganutljivo im gledaju u usta. U očima im se čitalo, da se iščuđavaju tolikoj pameti. U kutu stoji kum Gurij Markovič i razgleda slike. Buka u domaćinskoj spavaonici. Tamo gospođice i kavaliri igraju lutrije. Ulog je — kopjejka. Pored stola stoji gimnazijski prvoškolac Kolja i plače. I on bi zaigrao lutriju, ali ga ne puštaju k stolu. Zar je on kriv, što je malen i što nema kopjejke?

— Ne deri se, glupane! — opominju ga. — Hajde, šta se dereš? Bi li ti, da te mamica išiba?

— Tko se dere? Koljo? — čuje se iz kuhinje mamičin glas. — Malo sam ja njega tukla, obješenjaka jednog... Varvara Gurjevna, potegnite ga za uho!

Na domaćinskoj postelji, prekrivenoj otrcanom navlakom od šarena pamučna platna, sjede dvije gospođice u ružičastim haljinama. Pred njima stoji dvadesetitrogodišnje momče, koje radi u osiguravajućem društvu. Kopajski en face[1] veoma naliči na mačka. On udvara.

— Ja se ne kanim ženiti, — priča on, neprirodno se držeći i navlačeći za vratom prstima svoju visoku, oštru jaku. — Žena je svijetla točka u ljudskome umu, ali ona može upropastiti čovjeka. Zlokobno biće!

— A muškarci? Muškarac ne može voljeti. Pòčīnja svakojake prostakluke.

— Što ste vi naivne! Ja nisam cinik, niti sam skeptik, a ipak shvaćam, da će, što se osjećanja tiče, muškarac uvijek stajati na višoj točki.

Iz kuta u kut, kao vuci u kavezu, vrzmaju se gazda Djadečkin i njegov prvijenac Griša. Nakresani su. Za ručkom su dobro potégli, pa sada vatreno žele da razbiju mamurluk novom čašom... Djadečkin ode u kuhinju. Tamo domaćica posipa kolač tucanim šećerom.

— Malaša, — veli Djadečkin. — Daj štogod da se jede. Gosti bi da malo prigrizu...

— Nek počekaju... Sad ćete sve popiti i izjesti, pa što ću vam dati u dvanaest sati? Ne ćete pomrijeti. Odlazi... Ne petljaj se pred nosom.

— Samo čašicu, Malaša... Ne ćeš od toga imati nikakva deficita... Može li?

— Kazno božja! Nosi se, kad ti velim! Hajde da malo s gostima posjediš! Šta se motaš po kuhinji?

Djadečkin duboko uzdahne i odlazi iz kuhinje. Ide da pogleda na sat. Kazaljke pokazuju jedanaest sati i osam minuta. Do željno iščekivanoga časa ostaju još pedeset i dvije minute. To je grozno. Iščekivanje pijanke najteže je od svih mogućih iščekivanja. Bolje je pet sati na snijegu i ledu pročekati vlak, negoli pet minuta iščekivati pijaču... Djadečkin s mržnjom pogleda na sat, pa prohodavši malo, okreće veliku kazaljku pet minuta naprijed... A Griša? Ne dadnu li Griši da štogod popije, on će otići u krčmu, pa će tamo potegnuti. On ne pristaje da premire od tuge...

---

[1] Francuski: sprijeda. — Prev.

— Mamice, — kaže on, — gosti se ljute, što ne iznosite zakusku! Svinjarija jedna... Glađu moriti... Dajte po čašicu!

— Pričekajte... Nema još mnogo... Skoro će... Ne motaj se po kuhinji.

Griša lupa vratima i po stoti put odlazi da pogleda na sat. Velika kazaljka je neumoljiva! Gotovo da je na jednom te istom mjestu.

— Zaostaje! — poveseli se Griša, pa kažiprstom pomiče kazaljku naprijed za sedam minuta.

Pored sata se ustrčao Kolja. Zaustavlja se pred njim i počinje računati vrijeme... Strašno mu se hoće da što brže doživi trenutak, kad će zavikati »hura!« Kazaljka ga svojom nepokretnošću bode ravno u srce. On se penje na stolac, plaho se ogleda i otimlje vječnosti pet minuta.

— Otidite pogledati, keler — etil?[1] — šalje jedna od gospođica Kopajskoga. — Umirem od nestrpljenja. Tâ Nova je Godina! Nova sreća!

Kopajski se pokloni strugnuvši nogama i odjuri do sata.

— Vrag ih odnio! — mrmlja on, gledajući na kazaljke. — Ima još dugo! A sad mi se tako loče... Katku ću svakako poljubiti, kad zaviknu hura.

Kopajski odlazi do sata, zaustavlja se... Premislivši malo, vraća se i skraćuje staru godinu za šest minuta. Djadečkin ispija dvije čaše vode, ali... duša plamti! On se šetka, šetka, šetka... Žena ga neprestano istjerava iz kuhinje. Boce, što na prozoru stoje, kidaju mu dušu. Što da se radi! Nema snage da trpi! On se opet laća posljednjega sredstva. Sat mu je na raspolaganju. Ode u dječju sobu, gdje visi sat, i tu nabasa na prizor, neprijatan njegovu roditeljskom srcu: pred satom stoji Griša i pokreće kazaljku.

— Ti... ti... šta ti to radiš? A? Zašto si pomakao kazaljku? Budaletino jedna! A? Zašto to? A?

Djadečkin se nakašljava, kostriješi, strašno mršti i prijeti rukom.

— Zašto? A-a-a... Ma navrni je, da crkne, mrcina jedna! — veli on, pa odgurnuvši sina od sata, pomiče kazaljku.

---

[1] francuski: quelle heure est-il? = koliko je sati?

Do Nove godine ostaje još jedanaest minuta. Tata i Griša idu u salon i počinju spremati stol.

— Malaša! — viče Djadečkin. — Sad je Nova Godina!

Melanija Tihonovna istrčava iz kuhinje i ide da provjeri, što veli suprug... Dugo ona gleda na sat: muž ne laže.

— Ajme, šta ću sad? — šapće ona. — Ta grašak mi se za prilog suhome mesu još nije skuhao! Hm. Kazna božja. Kako ću ih uslužiti?

I promislivši malo, Melanija Tihonovna drhćućom rukom vraća unazad veliku kazaljku. Stara godina dobiva natrag dvadeset minuta.

— Nek pričekaju! — kaže domaćica i bježi u kuhinju.

GATAOCI I GATALICE

Novogodišnje sličice

I

Starica-dadilja gata tatici-direktoru.

— Vidim put, — veli ona.

— Kamo?

— Dadilja maše rukom prema sjeveru. Tatičino lice blijedi.

— Vi putujete, — nastavlja starica, — a na koljenima vam vreća novaca...

Tatičinim licem preleti sjaj.

* * *

Mali činovnik sjedi za stolom i pri svijetlu dviju svijeća gleda na ogledalo. On gata: kakva će rasta, koje boje i kakva temperamenta biti njegov novi, zasad još neimenovani načelnik. Gleda on u ogledalo sat, dva, tri... Očima mu prolaze mravci, iskaču držala, lete pera, a načelnika nema te nema! Ništa se ne vidi, ni načelnici, ni službenici. Prolazi četvrti sat, peti... Naposljetku mu dozlogrđuje da iščekuje novoga načelnika. On ustaje, maše rukom i uzdiše.

— Dakle, mjesto ostaje ispražnjeno! — veli on. — A to nije dobro. Nema većeg zla, nego što je, kad nema načelništva!

* * *

Gospođica stoji na dvorištu iza vrata i čeka prolaznika. Ona mora doznati, kako će se zvati njen budući. Netko ide. Ona hitro otvara vrata i pita:

— Kako se zovete?

U odgovoru na svoje pitanje ona začuje mukanje i kroz poluotvorena vratašca ugleda veliku mrku glavu... Na glavi rogovi...

»Možda je baš točno, — misli gospođica. — Razlika je samo u njušci.«

* * *

Urednik dnevnih novina ide da izgata udes svoga djeteta.

— Manite se — vele mu. — Kako vam se da, da sami sebi zanovijetate! Pustite to!

Urednik ne sluša i gleda u kafèni talog.

— Ima mnogo crteža — veli on. — Vrag će se tu snaći... Ono su rukavice... Ovo je nalik na ježa... A evo nosa... Baš kao u moga Makara.. Eno tele... Ništa ne shvaćam!

* * *

Doktorovica gata pred ogledalom i vidi... lijesove.

»Bit će jedno od ovoga dvoga, — misli ona. — Ili će tko umrijeti, ili će ove godine moj muž imati velika posla...«

MASKE

Večer. Ulicom ide šaròlika gomila pijanih muškaraca u kožusima i žena u debelim, toplim haljinama. Smijeh, razgovor i pocupkavanje. Ispred gomile skakuće malen vojničić u starom šinjelu i s kapom nakrivo.

Ususret gomili ide »kaplar«.

— Hej ti, zašto ti mene ne pozdraviš? — navali kaplar na maloga vojničića. — A? Zašto? Stanider! Tko si ti? Zašto?

— Mili moj, ama mi smo ti maske! — veli vojničić ženskim glasom, i gomila se zajedno s kaplarom ispresavija od smijeha...

* * *

U loži sjedi lijepa, punahna gospođa, godine joj teško odrediti, ali ona je još mlada, i još će dugo biti mlada... Odjevena je raskošno. Na svakoj joj ruci po teška narukvica, na prsima briljatni broš. Pored nje teških para vrijedno krzno. U hodniku je čeka livrirani lakaj, a na ulici par vranaca i saonice sa sjedištem od medvjeđe kože... Sito, lijepo lice i sve oko nje govori: »ja sam sretna i bogata«. Ali ne vjeruj, čitaoče!

»Ja sam maska, — misli ona. — Sutra ili prekòsutra vratit će se barun s Nadineom[1] i sve će to s mene skinuti...«

* * *

Za kartaškim stolom sjedi debeljko u fraku, bijelih ruku i trodijelnoga podbratka. Pored njegovih ruku hrpa para. On gubi, ali ne jadikuje. Naprotiv, smješka se. Pa to njemu nije ništa, izgubiti tisuću-dvije. U trpezariji nekoliko slugu priprema za njega ostrige, šampanjac i fazane. On se voli dobro navečerati. Poslije večere vozi se u kočiji k *njoj*. Ona

---

[1] Nadine = francusko žensko ime. — Prev.

ga čeka. Zar ne, da on dobro živi? Sretan je! Ali, vidite, nekakva mu trica kopka po zadebljalim moždanima!

»Ja sam maska. Naići će revizija, i svi će doznati, da sam ja samo maska!...«

* * *

Na sudu advokat brani optuženu... To je dobra žena, neobično tužna lica, nevina! Bog vidi, da je ona nevina! Advokatove se oči žare, obrazi mu plamte, u glasu se osjećaju suze... On pati zbog optužene, i ako je okrive, on će svisnuti od muke!... Publika ga sluša, obamire od užitka i boji se, da on ne bi završio. »On je pjesnik«, — šapću slušaoci. Ali, on se samo prerušio u pjesnika!

»Daj mi, tužitelju, koju stotinjarku više, pa da vidiš, kako bih ja nju skuhao! — misli on. — U ulozi tužioca ja bih bio još efektniji!«

* * *

Ide selom pijan seljačić, pjeva i rasteže na harmonici. Na licu mu pijana raznježenost. Pocikuje i poskakuje. On veselo živi, zar nije tako? Nije, on je maska.

»Da mi se nalokati« — misli on.

* * *

Mlad profesor-doktor čita svoje uvodno predavanje. On uvjerava, da nema veće sreće od služenja nauci. »Nauka je sve! — govori on, — ona je život!« I vjeruju mu. Ali, da su ga čuli, šta je poslije predavanja rekao svojoj ženi, prozvali bi ga maskom. Rekao joj je:

— Sad sam ja, dušice, profesor. Profesor ima deset puta veći promet od običnoga liječnika. Sad se nadam, da ću imati dvadeset i pet tisuća godišnje.

* * *

Šest ulaza, tisuću svjetala, gomila, žandari, preprodavači. To je kazalište. Nad njegovim je glavnim vratima napisano kao na Lentovskijevu Ermitažu: »satira i moral«. Ovdje plaćaju goleme pare, pišu dugačke recenzije, mnogo pljeŝču i rijetko psiču... Pravi hram!

Ali je taj hram maska. Kad biste skinuli »satiru i moral«, ne bi vam bilo teško pročitati:

— Kankan[1] i mazno smjehurenje.

---

[1] Francuski: cancan = vrsta raspojasana plesa. — Prev.

DVA ROMANA

I. Doktorov roman

Ako si narastao do muževnosti i svršio škole, onda *recipe: feminam unam*[1] i miraza *quantum satis.*[2]

Tako sam i uradio: uzeo sam *feminam unam* (nije dopušteno uzeti dvije) i miraz. Već su naši stari kudili one, koji, kad se žene, ne uzimaju miraza. (Ihtiosaur XII. 3.)

Ja sam prepisao na se konje, prvi kat kuće, počeo sam piti *vinum gallicum rubrum*[3] i kupio si bundu za 700 rubalja. U jednu riječ, poživio sam *lege artis*[4].

Njen *habitus*[5] nije loš. Srednjega rasta. Boja pokožice i sluznice je normalna. Potkožno tkivo je dobro razvijeno. Prsa su pravilna, nema krčanja, disanje vezikularno. Kucanje srca čisto.

U sferi psihičkih pojava može se primijeniti samo jedno odstupanje: ona je blebetava i kreštava. Zahvaljujući njenoj brbljavosti ja patim od hiperestezije desnoga slušnog živca. Kad gledam jezik u bolesnika, ja se sjetim žene, i to sjećanje izaziva u mene lupanje srca. Imao je pravo onaj filozof, koji je rekao: *»lingua est hostis hominum amicusque diaboli et feminarum«.*[6] Od te mane pati i *mater feminae* — punica (iz porodice mammalia).

I kad one galame dvadeset tri sata na dan, ja patim od naklonosti k umnom poremećenju i samoubojstvu... Po svjedočanstvu mojih poštovanih kolega, devet desetina žena pati

---

[1] uzmi: jednu ženu.
[2] dovoljno.
[3] crveno francusko vino.
[4] po pravilima umjetnosti.
[5] vanjština.
[6] Jezik je neprijatelj ljudi, a prijatelj đavola i žena.

od bolesti, što ju je Charcot nazvao hiperstezijom centra, koji upravlja govorom. Charcot predlaže amputiranje jezika.

Tom je operacijom on obećao, da će izbaviti čovječanstvo jedne od najstrašnijih bolesti, ali, nažalost! Billroth, koji je više puta vršio tu operaciju, veli u svojim klasičnim memoarima, da su se žene poslije operacije naučile govoriti prstima i na taj su način riječi djelovale na muževe još gore: one su hipnotizirale svoje muževe. (Memor. Acad. 1878.) Ja predlažem drugi način liječenja (vidi moju disertaciju). Ne zabacujući amputiranje jezika, što ga je predlagao Charcot, i odajući puno povjerenje riječima jednoga autoriteta, kao što je Billroth, ja predlažem amputiranje jezika spojeno s nošenjem rukavica. Moja su zapažanja pokazala, da gluhonijemi, koji nose rukavice samo s jednim prstom, bivaju bez riječi čak i onda, kad ogladne.

II. Reporterov roman

Prav nosić, divne grudi, bajne kose, krasne očice — bez ijedne štamparske griješke! Izvrših korekturu i oženih se.

— Ti ima da pripadaš samo meni! — rekoh joj, kad sam se oženio. — Prodaju na malo bezuvjetno zabranjujem. Upamti!

Drugi dan poslije svadbe primijetih već neku promjenu na svojoj ženi. Kosa bijaše rjeđa, obrazi nisu više tako interesantno-blijedi, trepavice nisu paklenski-crne, već riđe. Kretnje joj ne bjehu tako mekane, riječi tako nježne. Avaj! Žena je mladenka, koju je cenzura napola iskrižala.

U prvom polugodištu zatekao sam u nje fendrika,[1] koji je s njom ljubakao (fendrici vole gratis[2] zadovoljstva). Ja sam joj izrekao prvu opomenu i po drugi puta najstrože zabranio prodaju na malo.

U drugom polugodištu ona me nagradila premijom: rodio mi se sinčić. Pogledah u ogledalo, opet pogledah u njega i rekoh ženi:

---

[1] fendrik = mladi oficir, zastavnik, ovdje se misli: »ljubavnik«. — Prev.

[2] zabadava, besplatno. — Prev.

— Siže je pozajmljen, mamice! Vidim po njušci. Ne ćeš me prevariti!

To rekoh i izrekoh joj drugu opomenu sa zabranom, da mi tri mjeseca ne izlazi pred oči.

Ali te mjere nisu djelovale. Druge već godine moja žena nije imala jednoga fendrika, nego nekoliko. Videći da se ona ne kaje i ne želeći da je dijelim sa svojim suradnicima, ja joj izrekoh treću opomenu i poslah je zajedno s premijom u rodni kraj pod nadzor roditelja, gdje se ona i sada nalazi.

Honorar roditeljima za izdržavanje žene šalje se jedamput na mjesec.

DVOLIČNJAK

Ne vjerujte tim judama, kameleonima! Danas je lakše izgubiti vjeru, nego staru rukavicu, i — ja sam je izgubio!

Bijaše to uveče. Vozio sam se tramvajem.[1] Meni, kao visokopoštovanoj osobi, ne pristoji se da se vozim tramvajem, ali taj put sam imao obučenu veliku bundu i mogao sam se skriti u ovratnik od kunovine. Ta i jeftinije je, znate... Iako je bilo kasno i hladno, tramvaj je bio dupkom pun. Mene nije nitko prepoznao. Ovratnik od kunovine napravio je od mene inkognito. Vozio sam se, dremuckao i promatrao te male ljude...

»Ne, to nije on! — mislio sam gledajući malog čovječuljka u zečjoj bundici. — To nije on! Ali ne, to je on! On!«

Razmišljao sam, čas vjerujući, čas ne vjerujući svojim očima...

Čovječuljak u zečjoj bundici strašno je ličio na Ivana Kapitoniča, jednoga od mojih kancelarista... Ivan Kapitonič je — majušno, isprebijano, spljošteno stvorenje, koje živi samo zato, da podiže ispuštene rupčiće i čestita praznike. On je mlad, ali leđa su mu savijena kao duga, koljena mu vječno drhte, ruke su mu umrljane od tinte i ispružene uz šavove... Lice mu je baš takvo, kao da ga je netko pričepio vratima ili opalio mokrom krpom. Ono je kiselo i žalosno, gledajući ga, prohtije vam se da zapjevate »Lučinušku« i da se sažalite. Kad me ugleda, on dršće, blijedi i crveni, kao da ga hoću pojesti ili zaklati, a kad mu čitam lekciju, on zebe kao u groznici i trese svim udovima.

Poniženijeg, šutljivijeg i ništavnijeg od njega ne znam nikog drugog. Čak ne poznam ni takvih životinja, koje bi bile tiše od njega...

---

[1] U originalu: konka; tramvaj na konjsku vuču.

Čovječuljak u zečjoj bundici strašno mi je bio sličan na tog Ivana Kapitoniča: isti on! Samo čovječuljak nije bio tako sagnut kao on, nije izgledao isprebijano, ponašao se slobodno i, što je najčudnije od svega, pričao je sa susjedom o politici. Slušala su ga cijela kola.

— Gambetta je umro! — govorio je on, vrteći se i mašući nogama. — To dolazi Bismarcku kao naručeno. Ta Gambetta je bio pametnjaković! On bi ratovao s Nijemcima i tražio bi kontribuciju, Ivane Matvejiču! Zato, što je to bio genij! On je bio Francuz, ali je imao rusku dušu. Talenat je bio!

Ah ti, svinjo jedna!

Kad mu je prišao kondukter s kartama, on ostavi Bismarcka na miru.

— A zašto je tu kod vas u kolima tako mračno? — nasrnu on na konduktera. — Nemate li vi svijeća, što li? Kakav je to nered? Nema tko da vas nauči! Dobili bi vi u inozemstvu! Ne postoji publika zbog vas, nego vi zbog publike! Đavo vas odnio! Ne shvaćam što radi to načelstvo!

Za minutu je on tražio od nas da se svi podignemo.

— Dignite se! Vama govorim! Dajte mjesta gospođi! Budite uljudniji! Kondukteru! Kondukteru, dođite ovamo! Vi naplaćujete, vi nađite i mjesto! Ta to je podlo!

— Ovdje nije dopušteno pušiti! — viknu mu kondukter.

— Tko je to zabranio? Tko ima pravo? To je napad na slobodu! Ja nikom ne dopuštam da napada na moju slobodu! Ja sam slobodan čovjek!

— Ah, ti, njuško jedna! — Gledao sam mu u lice i nisam vjerovao očima.

— Ne, to nije on! Ne može biti! On ne zna takvih riječi kao što su »sloboda« i »Gambetta«.

— Nema šta da se kaže, lijep red! — reče on, odbacujući cigaretu. — Eto, živi s takvom gospodom! Njih smeta forma, propisi! Formalisti, filistri! Gnjavatori!

Ja ne izdržah i nasmijah se. Čuvši moj smijeh, on me strelovito pogleda i glas mu zadršće. Prepoznao je moj smijeh i, vjerojatno, i moju bundu. Leđa mu se u trenutku saviše, lice mu odmah poprimi kiseli izraz, glas zamre, ruke

se opružiše uz šavove, noge zadrhtaše. U trenutku se izmijenio! Više nisam sumnjao: to je bio Ivan Kapitonič, moj kancelarist. On sjedne i skrije svoj nosić u zečju kožicu.

Tada ga ja pogledah u lice.

»Zar, — pomislih ja — ta isprebijana, spljoštena figurica, zna govoriti takve riječi, kao što su »filistri« i »sloboda«? A? Zar je moguće? Jest, moguće. To je nevjerojatno, ali istinito... Ah, ti svinjo jedna!«

I vjeruj poslije toga ništavnim fizionomijama tih kameleona!

Ja više ne vjerujem. Jok valaj, ne ćeš me prevariti!

MISLI ČITAOCA NOVINA I ČASOPISA

Nemojte čitati *Ufimske gubernijske novine:* u njima ne ćete naći nikakvih vijesti o Ufimskoj guberniji.

Ruska štampa ima na raspolaganju mnogo izvora svjetlosti. Ona ima Komarovljevu *Svjetlost*, *Zoru*, *Dugu*, *Svijetlo i Tminu*, *Luč*, *Plamen*, *Osvit et caet.*[1] Ali zašto je u njoj tako tamno?

Ona ima *Promatrača*, *Invalida* i *Sibir.*

Štampa ima *Zabavu*, *Igračku*, ali odatle ne izlazi, da je njoj baš jako veselo...

Ona ima svoj vlastiti *Glas i Eho*... zar?

Što nije dugovječno, ne može se ponositi svojim *Vijekom*... *Rusija* ima malo zajedničkoga s *Moskvom*.

Ruska Misao se razašilja... u tvrdom omotu.

Postoji i *Zdravlje* i *Liječnik*, a međutim — koliko je grobova!

---

[1] et caeterum, latinski = i tako dalje (i t. d.). — Prev.

ODBAČENA LJUBAV

(Prijevod sa španskoga)

I.

Kroz promjenljive šare visoko plovećih oblaka gleda mjesec i zalijeva svojim svijetlom zaljubljene parove, što guguču u sjenkama mandarinki i naranača.

Zrak, sladostrasno vreo i zagušljiv od mirisa sunčaca, još se jače žari od ljubavnih riječi i pjesama. Vrtovi, šume i vode, tiho se uspavljujući, slušaju slavuja... Ljubavi! ljubavi!

Pod prozorom jedne od kućica stoji prekrasan hidalgo. Prebire prstima po žicama, drhti, plamti i pjeva. Prozor je zatvoren, ali on ne jadikuje: jer on je Španjolac! Njegova će pjesma zapaliti srce nepristupačne, prozor će popustiti pod pritiskom malene ručice, srcu poslušne, i — stvar će se nekako uhodati!

II.

Hidalgo pjeva sat, dva tri... Istok počinje bijèljeti i rudjeti. Na gitari odzvanjaju jedna za drugom kvinta, terca... Na čelu prekrasnoga lica pojavljuje se znoj i počinje kapati na usijanu zemlju,... a on jednako pjeva.

— *Plenus venter non studet libenter!* — pjeva on naposljetku. — *Imperfectum konjuctivi passivi!*[1]

---

[1] U prijevodu to znači: »O, bolje da me i ubiješ, samo izađi! Ako li ne izađeš, krv će ti moja briznuti u okno! umirem!« Prevodiočeva primjedba. (Šala. Prva rečenica znači: pun je trbuh gluh za učenje. Druga je — gramatički oblik.) Primj. A. P. Čehova

Iza prozora se začuju koraci. Ipak — napokon! Prozor se otvara s vriskom, i na njemu se pojavljuje donna, divna, čarobna, vrela... Hidalgo premire od ushićenja i zagrcava se od sreće. O, čarobni trenuci! Ona se pomoli do polovice na prozoru, i sijevajući crnim očima, veli:

— Hoćete li već jednom prestati ili ne ćete? Gadno i odvratno! Ne date mi da spavam! Ako ne prestanete, poštovani gospodine, ja ću biti prisiljena da spavam sa stražarom.

III.

Prozor se naglo zatvori. Hidalgo se probada. Protokol.

ISPOVIJED

Dan je bio vedar, hladan... U duši mi bijaše prijatno, lijepo, kao izvoščiku, kojemu su mjesto dvogrivenjaka dali zlatnik. Prohtjelo mi se i da plačem, i da se smijem, i da se molim... Činilo mi se kao da sam u devetom nebu: mene su, čovjeka, proizveli za blagajnika! Nisam se veselio zbog toga, što se sad moglo ukrasti. Ja tada još nisam bio lopov i izudarao bih onoga, tko bi mi se usudio reći da ću s vremenom nešto ukrasti... Radovao sam se ja zbog drugoga: napredovanju u službenom rangu i bijednoj povišici plaće — i to je sve.

Mene je, uostalom, veselila i druga okolnost. Postavši blagajnikom, u isti čas sam na nosu osjetio nešto poput ružičastih naočala. Odjednom mi se pričinilo kao da su se ljudi promijenili. Časna riječ! Svi kao da su mi postali bolji. Ružni postaše ljepotanima, zli dobrima, ponosni smjernima, mizantropi filantropima. Kao da me je netko prosvijetlio. Zapazio sam u čovjeku takve divne osobine, o kakvima ranije nisam ni mislio. »Čudno! — govorio sam, gledajući ljude i trljajući oči. — Ili se s njima nešto dogodilo, ili sam ja ranije bio glup i nisam primjećivao sve te osobine. Divota, kakvi su ljudi!«

Na dan mog promaknuća izmijenio se i Z. N. Kazusov, jedan od članova naše uprave, ponosan, nadut čovjek, koji je ignorirao male ribice. On je prišao k meni i — što se to s njim dogodilo? — ljubazno se smiješeći, počeo me tapšati po ramenu.

— Ponosni ste vi, baćuška, a niste još star, — reče mi on. — Nije li lijepo! Zašto nikada ne zađete k meni? Grijeh je, gospodaru! A kod mene se skuplja mladež, bude tako veselo. Kćerkice samo pitaju: »A zašto vi, tatice, ne pozovete

Grigorija Kuzmiča? Ta on je tako drag!« Ta kako ćeš ga dovući? Uostalom, velim, probat ću, pozvat ću... Ne premišljajte se, baćuška, dođite!

Čudno! Što je s njim? Nije li sišao s uma? Bio je ljudožder i odjednom... eto ti!

Došavši taj dan kući, izgledao sam poražen. Moja mamica mi je za ručkom nagrabila četiri tanjira, a ne dva, kao uvijek. Uveče mi je, uz čaj, dala slatko i kruh s maslacem. Drugi dan sam opet dobio četiri tanjira i opet slatko. Bili su i gosti i pili čokoladu. Treći dan također.

— Mamice! — rekao sam. — Što vam je? Zbog čega ste postali tako rastrošni, draga? Ta nisu mi plaću podvostručili? Povišica je majušna.

Mamica me je začuđeno pogledala.

— Hm. Ta kuda ćeš stavljati novac? — upitala je. — Gomilat ćeš ga, što li?

Vrag neka ih zna! Tatica si je naručio bundu, kupio novu kapu, počeo se liječiti mineralnim vodama i grožđem (u zimi?!?). A za pet dana primio sam pismo od brata. Taj brat me nije mogao trpjeti. Rastali smo se zbog različitih uvjerenja: njemu se činilo da sam ja egoist, gotovan, koji se ne zna žrtvovati, i zbog toga me je mrzio. Iz pisma sam pročitao slijedeće: »Dragi brate! Volim te, i ne možeš si predstaviti kakve paklenske muke mi je prouzročila naša svađa. Daj da se pomirimo! Stegnimo jedan drugom ruku, i neka caruje mir! Molim te! U očekivanju odgovora ostajem ljubeći te, cjelivajući i grleći Jevlampij.« O, dragi brate! Odgovorio sam mu, da ga ljubim i da se veselim. Za nedjelju dana primio sam od njega telegram: Zahvaljujem, sretan sam. Pošalji sto rubalja. Jako potrebni. Grleći te J.« Poslao sam mu sto rubalja.

Promijenila se čak i *ona!* Ona me nije voljela. Kad sam se jednom drznuo da joj spomenem, da mom srcu nešto nije u redu, ona me je nazvala bezobraznikom i nasmijala mi se u lice. Susrevši me nedjelju dana nakon moga unapređenja, ona se nasmiješila, na licu joj se pokazale jamice, zbunila se... — Što je s vama? — upitala je, pogledajući me. — Tako ste se poljepšali. Kad ste to? Hajde da zaplešemo...

Dušica! Za mjesec dana mi je njezina mamica već bila punicom: tako sam se proljepšao! Za svadbu je bio potreban

novac, i ja sam uzeo trista rubalja iz kase. Zašto da ne uzmeš, ako znaš da ćeš vratiti kad primiš plaću? Uostalom, i za Kazusova sam uzeo sto rubalja... Molio me da mu posudim... Ne mogu a da njemu ne dam. On je kod nas glavni, i svaki čas te može maknuti s položaja... (Redaktor je, pronašavši da je priča nešto predugačka, na uštrb *autorskog honorara prekrižio osamdeset i tri retka baš na ovom mjestu...)* — — — — — — — — — — — — — — — —

Nedjelju dana prije nego što su me zatvorili, ja sam, po njihovoj želji, priredio večeru. Đavo da ih nosi, neka se naljoskaju i nažderu, ako im se to tako sviđa! Nisam brojao koliko je ljudi bilo kod mene na toj večeri, ali se sjećam da je mojih devet soba bilo dupkom puno ljudstva. Bilo je starih i mladih... Bilo je i takvih, pred kojima se savijao poput duge čak i sam Kazusov. Kćeri Kazusova (starija je — moja bolja polovica) zasljepljivale su svojom odjećom... Samo nakit, koji su imale na sebi, stajao me je više od tri tisuće. Bilo je jako veselo. Grmjela je glazba, blještali lusteri, prolijevao se šampanjac... Držali su se dugi govori i kratke zdravice... Jedan novinar ispjevao mi je odu, a drugi baladu...

— Kod nas, u Rusiji, ne znaju cijeniti takve ljude kao što je Grigorij Kuzmič! — viknuo je za ručkom Kazusov. — Jako mi je žao! žao Rusije!

I svi oni, koji su galamili, ulizivali se, ljupkasto su šaptali i pokazivali mi šipak kad bih se okrenuo... Vidio sam osmjehe, šipke, slušao uzdahe...

— Ukrao je, podlac! — šaptali su oni zlurado se smijuljeći.

Ali ni stisnute pesnice, ni uzdasi im ipak nisu smetali da jedu, piju i da se naslađuju.

Vukovi i bolesni od dijabetesa ne žderu tako, kao što su oni jeli...

Žena, sva sjajeći u zlatu i briljantima, priđe k meni i šapnu:

— Tamo vele, da si ti... ukrao. Ako je to istina, onda... pazi se! Ja ne mogu živjeti s lopovom! Ja ću otići!

Govoreći to, ona si je popravljala haljinu, koja me je stajala pet tisuća. Vrag neka ih razazna! Iste večeri Kazusov

me je olakšao za pet tisuća. ... Isto toliko je uzeo na zajam i Jevlampij..

— Ako tamo šapću istinu, — rekao mi je principijelni brat stavljajući novac u džep, — onda... pazi se! Ja ne mogu biti brat lopovu!

Poslije plesa sam ih sve provezao na trojkama izvan grada... Bilo je šest sati ujutro kad smo završili... Izmoreni od vina i žena, oni se izvališe u saonice da pođu kući. Kad saonice pođoše, oni mi, na rastanku, kriknuše:

— Sutra je revizija... Merci!

Milostiva gospodo i milostive gospođe! Ja sam propao... Propao sam, ili, govoreći opširnije: jučer sam bio pošten, čestit, obljubljen od svih, a danas sam ja varalica, hulja, lopov... Vičite sad, grdite, udarajte u sva zvona, čudite se, sudite, progonite, pišite vi napredni, bacajte drvlje i kamenje, ali samo... molim, ne svi! Ne svi!

JEDINO SREDSTVO

A propos procesa Petrogradskog društva za uzajamni kredit

Bilo je vrijeme kad su blagajnici okradali i naše Društvo. Strašno se toga i sjetiti! Oni nisu potkradali, nego doslovce izgladili našu siromašnu kasu. Unutrašnjost naše blagajne bila je obložena zelenim baršunom — i ukrali su i baršun. A jedan se tako zanio, da je zajedno s novcima ukrao i bravu i poklopac. Za posljednjih pet godina promijenili smo devet blagajnika, i sva devetorica nam sada, o velikim praznicima, šalju iz Krasnojarska svoje karte! Sva devetorica!

— To je užasno! Što da se radi? — uzdisali smo mi kad smo devetoga predavali sudu. — Stid! Sramota! Sva devetorica su podlaci!

I počeli smo smišljati i rasuđivati: koga da uzmemo za blagajnika? Tko nije nitkov? Tko nije lopov? Naš izbor pade na Ivana Petroviča, pomoćnika knjigovođe: tih je, bogomoljac i živi jednostavno, a ne rastrošno. Izabrasmo ga, blagoslovismo ga za borbu s iskušenjima i umirismo se, ali... ne za dugo!

Već drugi dan se Ivan Petrovič pojavi s novom kravatom. Treći dan ga je u ured dovezao izvoščik, što se ranije nije s njim nikad dešavalo.

— Jeste li primijetili? — šaptali smo preko nedjelje. — Nova kravata... Cviker... Jučer je pozivao na imendan. Šta to znači?... Počeo se češće moliti bogu... Izgleda da ima nečistu savjest...

Saopćismo svoje sumnje njegovu prevashodstvu.

— Zar će se i deseti pokazati kao varalica? — uzdahnu naš direktor. — Ne, to je nemoguće... Tako moralan, tako tih čovjek... Uostalom, hajdemo k njemu!

Priđosmo Ivanu Petroviču i opkolismo njegovu kasu.

— Oprostite, Ivane Petroviču, — obrati mu se direktor molećim glasom. — Mi vam vjerujemo... Vjerujemo! Nda... Ali, znate... Dopustite da izvršimo reviziju blagajne! Vi ćete dopustiti!

— Izvolite samo! Vrlo dobro! — smjelo odgovori blagajnik. — Kako god izvolite!

Počesmo brojiti. Brojasmo, brojasmo, i ne nabrojasmo osam stotina rubalja... I taj? I deseti?! Užasno! To je kao prvo, a drugo, ako je za nedjelju dana zgrabio toliko novaca, koliko će tek ukrasti za godinu ili dvije? Zapanjismo se od užasa, začuđenja, očajanja... Što da se radi? No, šta? Da ga stavimo pred sud? Ne, to je staro i nekorisno sredstvo. Da ga izmlatimo? Ne ide, uvrijedit će se... Da ga protjeramo, i na njegovo mjesto postavimo drugoga? Ta rekli smo, i jedanaesti će također ukrasti! Kako ćemo? Rumeni direktor, a mi blijedi, gledasmo netremice Ivana Petroviča i, naslonivši se na žutu rešetku, razmišljasmo... Mi smo razmišljali, naprezali mozgove i mučili se... A on je sjedio i mirno kuckao prstima po računima, kao da i nije ukrao on... Dugo smo šutjeli.

— Kuda si s tim novcima? — na kraju mu se obrati naš direktor, suznih očiju i dršćućim glasom.

— Za potrebe, vaše prevashodstvo!

— Hm... Za potrebe... Jako mi je drago! Šuti! Ja ću ttti...

Direktor prošeta po sobi i nastavi:

— Što da se radi? Kako da se oslobodimo od sličnih... vragova? Gospodo, a zašto vi šutite? Što da radimo? Zar da ga izbijemo, lopova? (Direktor se zamisli.) Slušaj, Ivane Petroviču... Mi ćemo naknaditi taj novac, ne ćemo se sramotiti s oglasom, vrag te odnio, samo ti otvoreno, bez dvosmislica... Voliš ženski spol, je li?

Ivan Petrovič se osmjehnu i zbuni.

— No, razumije se — reče direktor. Tko ih ne voli? To je shvatljivo... Svi smo grešni. Svi mi žeđamo ljubavi, rekao je nekakav... filozof... Mi te shvaćamo... Evo šta... Ako već tako voliš, onda izvoli: ja ću ti dati pismo za jednu... Zgodna je... Vozi se k njoj na moj račun. Hoćeš li? I za drugu ću ti dati pismo... I za treću... sve tri su

zgodne, govore francuski... punašne su... Vino također voliš?

— Ima raznih vina, vaše prevashodstvo... Lisabonsko, na primjer, ja ne ću ni u usta uzeti... Svaki napitak, vaše prevashodstvo, da tako kažem, ima svoj okus...

— Ne rasuđuj... Svaku nedjelju ću ti slati tucet boca šampanjca. Žderi, ali ne troši nam novac, nemoj da nas zbunjuješ! Ne zapovijedam ti, nego te molim! Kazalište također, valjda, voliš?

I tako dalje... Na kraju krajeva smo odlučili da ga, pored šampanjca, pretplatimo i na mjesto u kazalištu, da mu potrostručimo plaću, kupimo vrance, da ga svake nedjelje odvozimo na trojci izvan grada — sve to na račun Društva. Krojač, cigare, fotografiranje, buketi slavljenicama, namještaj — također na račun Društva... Neka se naslađuje, samo, molim, neka ne krade! Neka radi što želi, samo neka ne krade!

I što se dogodilo? Prošla je već godina dana kako Ivan Petrovič sjedi na blagajni, i mi se ne možemo nahvaliti našim blagajnikom. Sve je pošteno, uzorno... Ne krade... Uostalom, za vrijeme svake nedjeljne revizije manjka deset do petnaest rubalja, ali, ta to i nisu novci, to je sitnica. Treba nešto žrtvovati i za blagajnički instinkt. Neka jede, samo neka tisuće ostavi na miru.

I mi sad uživamo... Blagajna nam je uvijek puna. Istina je, blagajnik nas stoji dosta skupo, ali zato je on deset puta jeftiniji od svakoga od devet njegovih predšasnika. I mogu vam jamčiti da malo društava i malo banaka ima tako jeftinog blagajnika! Mi smo na dobitku, a vi, koji imate vlast, bit ćete čudni čudaci ako ne budete slijedili naš primjer!

SLUČAJEVI MANIA GRANDIOSA

Namijenjeno novinama »Liječnik«

Da je civilizacija, osim koristi, što ju je donijela, čovječanstvu nanijela i strašnu štetu, u to nieko ne će posumnjati. Ovo naročito potvrđuju medicinari; oni, a to nije bez temelja, u progresu vide uzrok živčanih rastrojenja, tako često zapaženih u posljednjih desetak godina. U Americi i u Evropi na svakom ćete koraku sresti sve vrste živčanih oboljenja, počevši od obične neuralgije do teških psihoza. Meni se samome dešavalo, da sam promatrao slučajeve teške psihoze, kojoj uzroke valja tražiti samo u civilizaciji.

Poznajem jednog umirovljenog kapetana, bivšega kotarskog načelnika policije. Taj je čovjek poludio zbog teme: »Svako okupljanje zabranjeno«. I samo zato, što su sva okupljanja zabranjena, on je sasjekao svoju šumu, ne ruča s porodicom, na svoje zemljište ne pušta seosko blago, i t. sl. Kad ga jednom pozvaše na izbore, poviče:

— A zar vi ne znate, da je svako okupljanje zabranjeno?

Jedan umirovljeni starješina seoske policije, istjeran iz službe, čini se zbog istine ili zbog zelenaštva (ne sjećam se točno baš za što), poludio je zbog teme: »Sjedider malo, brajko!« Trpa on u sanduk mačke, pse, kokoši i neko ih vrijeme drži pod ključem. On drži u bocama buba-švabe, stjenice, pauke. A kad ima novaca, ide po selu i kupi u aps sve one, koji žele da sjednu.

— Sjednider malo, golubiću! — zamoli on lijepo. — Hajde, šta je to za tebe? Ionako ću te pustiti! Poštuj mi malo narav!

Kad naiđe na lovca, on ga zatvara, čuva dan i noć i ne pušta ga na slobodu prije određena vremena.

— Moj ujko, intendant, jede sagnjili dvopek i nosi papirnate đonove. On obilato nagrađuje svakoga iz naše kuće, tko slijedi njegov primjer.

Moj zet, trošarinski činovnik, poremećen je od ideje: »Javno je mišljenje — važna stvar!« Jednom su ga obrisali u novinama zbog ucjenjivanja, i to je bilo povod njegovu ludilu. On naručuje gotovo sve prijestolničke novine, ali ne zato, da bi ih čitao. U svakom dobivenom broju on traži »nešto što zaslužuje prijekor«; kada takva šta nađe, on se naoruža olovkom u boji i šara. Kad išara cio broj, daje ga kočijašima za cigarete i osjeća se zdravim sve dok ne dobije novi broj.

SUVREMENE MOLITVE

Apolonu: Gubi se!

Euterpi, muzi muzike. — Moli ti se jedan, koji je završio školovanje u konzervatoriju i koji je uzimao satove u Rubinsteina![1] Da nema u tebe, majčice, gdjegod u izgledu kakvo mjesto svirača u bogatoj trgovačkoj kući? Nauči i mene da skladam polke i kadrile po trideset kopjejaka. A propos: ne bi li ti mogla maknuti s mjesta našu prvu violinu? Vrijeme je već, da ja prestanem biti druga... *Glas iz publike:* — Dajder komarinsku...!!![2] Udri!

Uraniji, muzi astronomije (molitelj se plašljivo obazire, zbunjuje, pa će tiho): — A ipak se okreće! (Glasno): Ne bi li se moglo udariti porez na planete i komete? Razaznajder to i potrudi se! Dobit ćeš postotak. *Glas iz publike:* — A ipak se ona ne okreće!

Polihimniji, muzi pjevanja. — Ja bih se muzo, rado prebacio iz opere u buf,[3] ali to je, znaš, nezgodno... A u bufu skuplje plaćaju i tamošnja slava pobuđuje više uzdisaja... Liši me osjetljivosti! Iskvari glasove mojim prijateljima, da bih ja bio bolji od njih, posij među njih intrige i uništi recenzente! *Glas iz publike:* — Zapjevajte štogod, mladiću!

Kaliopi, muzi epske poezije. — Uzmi mi pjesnički žar, oduzmi mi teme, početvorostruči cenzuru; sasijeci me, učini od mene što hoćeš, samo mi nabavi kopjejku po retku! Urazumi, o muzo, one, koji plaćaju!

---

[1] A. Rubinstein (1829—1894), ruski pijanist, kompozitor i muzički pedagog. — Prev.

[2] Komarinska = omiljeli ples i pjesma o napitom »Komarinskom seljaku«. — Prev.

[3] Buf, od talijanskih buffa, francuskog bouffon = vrlo plitka komedija i kazalište u kom se takve komedije igraju. — Prev.

Melpomeni, muzi kazališta. — Daj nam naše benefise, bestidnice! Više trgovkinja! Ugovora!

Erati, muzi erotske poezije. — Odonda, otkad se tebi molim, Eratice moja, odonda mi nisu prekrižili ni jedan moj proizvod u stihovima. Svi su prošli! Tralala! Tralala! Nema modernijeg pjesnika od mene! Ali... ipak sam nezadovoljan: dekoltiranu poeziju svuda ne poštuju. Opameti neznalice! *Glas iz publike:* — Živio Salon des Variétés!

Terpsihori, muzi plesa. — Napuni prve redove ćelavim, krezubim starcima, raspali im hladnu krv! Ukini dramu, komediju i tragediju i uspostavi staru slavu baleta! *Glas iz publike:* Cancan! Izađi na sredinu! Pst! Pst!

Taliji, muzi komedije. — Meni ne treba Ostrovskijeva slava... Ne! Od besmrtnosti ne ćeš napraviti čizama! Daj ti meni snagu i moć Viktora Aleksandrova, koji napiše po deset komedija u jednu večer, koliko je to novaca, dušice!

Kliji, muzi historije. — *(Glas iz publike:)* Nosi se! Ne primjećuj nas! Što si izbečila očusine? Zar nikad nisi vidjela bezobrazluk, je li?

Bakhusu i Veneri: Vašu ruku! Merci — molim! Čast vam i poštovanje!

U TAMNOJ NOĆI

Ni mjeseca, ni zvijezda... Ni kontura, ni sjenki, ni jedne i malčice svijetle točke... Sve je utonulo u opći, neprozirni mrak. Gledaš, gledaš, i ništa ne vidiš, kao da su ti izvadili oči... Kiša lije kao iz kabla... Strašno je blato...

Po seoskom putu s mukom se vuče par poštanskih konja. U dvokolici sjedi muškarac u kabanici željezničkog inženjera. Uporedo s njim sjedi mu žena. Oboje su prokisli. Kočijaš je pijan kao čep. Prednjak hramlje, frkće, podrhtava i jedva se vuče... Plašljivi logov se stalno spotiče, zaustavlja, i bacaka ustranu. Put je užasan... Makneš se korak, i već naiđeš na rupčagu, hrpu, raskvašen mostić! S lijeve strane zavija vuk, a s desne je, kažu, jaruga.

— Nismo li sašli s puta? — uzdiše inženjerka. — Strašan put! Da nas vratiš.

— Zašto da vraćam? Ee... to! Šta imam od toga da vas vratim? Eh, po... podla! Ršći! Mi... ila!

— Mi smo, čini se, sašli s puta, — veli inženjer. — Kuda to voziš, đavole? Ne vidiš, što li? Zar je to put?

— Bit će da je put...

— Nije to tlo, pijana njuško! Vraćaj! Vraćaj desno! No, tjeraj! Gdje ti je bič?

— Iz... izgubio sam, vaše visoko...

— Ubit ću, ili šta... Zapamti! Potjeraj, podlače! Stoj, kuda ideš? Zar je tamo put?

Konji se zaustavljaju. Inženjer skače, nadnosi se nad kočijaševa ramena, nateže vođice i vuče udesno. Prednjak capka po blatu, oštro se okreće, i odjednom, ni pet ni šest, počinje se nekako čudno bacakati... Kočijaš ispada i nestaje ga, logov zapinje za nekakvu stijenu, i inženjer osjeća da dvokolica zajedno s putnicima leti nekuda dođavola...

— —

Jaruga nije duboka. Inženjer se podiže, hvata u naručaj ženu i penje se gore. Gore, na rubu jaruge, sjedi kočijaš i stenje. Željezničar pritrčava k njemu i, podigavši pesnice, spreman je da ga raskine, uništi, zadavi...

— Ubit ću te, rrrazbojniče! — viče on.

Pesnica se podiže i već je na pola puta do kočijaševa lica... Još sekundu i...

— Miša, sjeti se Kukujevke![1] — veli mu žena.

Miša se trgne, i njegova strašna pesnica se zaustavlja na pola puta. Kočijaš je spasen.

---

[1] V. bilj. na kraju knj.

NA HIPNOTIZERSKOJ SEANSI

Velika sala je blještala od svijetla i vrvjela narodom. U njoj je carevao hipnotizer. On je, bez obzira na svoj fizički bijedni izgled, sjao, blistao i sijevao. Njemu su se smiješili, pljeskali mu, pokoravali se... Pred njim su probljeđivali.

On je doslovce stvarao čudesa. Jednoga je uspavao, drugoga je ukočio, trećega je položio zatiljkom na jednu stolicu, a petama na drugu... Jednog mršavog i visokog novinara savio je u spiralu. Radio je, jednom riječju, vrag zna šta. Osobito je snažan utjecaj imao na dame.

One su padale od njegova pogleda kao muhe. O, ženski živci! Da ih nema, kako bi bilo dosadno živjeti na ovom svijetu!

Okušavši svoju đavolsku vještinu na svima, hipnotizer priđe k meni.

— Čini mi se, da vi imate jako sklonu prirodu, — reče mi. — Vi ste tako nervozni, ekspresivni... Ne biste li htjeli da vas uspavam?

Zašto da se ne uspavam? Izvoli, dragi, pokušaj! Ja sjedoh na stolac nasred sale. Hipnotizer sjede na stolac vis-à-vis, uze me za ruke i upi se svojim strašnim, zmijskim očima u moje siromašne oči.

Okruži nas publika.

— Pssst... Gospodo! Pssst... Tiše!

Umiriše se... Sjedimo, gledamo jedan drugoga u zjenice... Prolazi jedna minuta, dvije... Mravci mi prođoše leđima, srce zakuca, ali spavati mi se ne prohtjede...

Sjedimo... Prolazi pet minuta, sedam...

— On se ne da! — reče netko. — Bravo! Junak, muškarac!

Sjedimo, gledamo se... Ne spava mi se, čak mi se i ne drijema... Kraj saborskog ili zemaljskog protokola bih već

davno zaspao... Gledaoci počinju šaputati, smijuljiti se... Hipnotizer se zbunjuje i počinje migoljiti očicama... Siromah! Kome je drago kad pretrpljuje fijasko? Spasite ga, duhovi, pošaljite Morfeja na moje vjeđe!

— Ne daje se! — govori onaj isti glas. — Dosta je, prestanite! Ta govorio sam ja da su to sve opsjene!

I eto, u taj čas, kad sam ja, slušajući glas prijatelja, načinio pokret da se podignem, moja ruka na svom dlanu osjeti strani predmet...

Opipavši ga, ja u njemu prepoznah papirić. Moj tatica je bio liječnik, a liječnici jednim dodirom prepoznaju svojstvo papirića. Po Darwinovoj teoriji, ja sam, uz mnoge druge sposobnosti, naslijedio od tatice i tu dragu sposobnost. U papiriću prepoznah novčanicu od pet rubalja. Prepoznavši je, ja momentano usnuh.

— Bravo, hipnotizeru!

Liječnici, koji su bili u sali, priđoše k meni, zavrtješe se oko mene, ponjušiše i rekoše:

— Nda... uspavan je...

Hipnotizer, zadovoljan uspjehom, mahnu rukama nad mojom glavom, i ja, uspavan, zakoracah po sali.

— Ukočite mu ruku! — predloži netko.

— Možete li? Neka mu se ukoči ruka...

Hipnotizer (nije plašljiv čovjek!) istegnu moju desnu ruku i poče nad njom praviti svoje manipulacije: protrlja je, popiri na nju, pokucka po njoj. Moja ruka se ne pokori. Ona se micala kao krpica i nije ni mislila da se ukoči...

— Ne će biti kočenja! Probudite ga, jer to je štetno... On je slabašan, ima slabe živce...

Tada moja ljevica na svom dlanu osjeti novčanicu od pet rubalja... Nadraženje se, putem refleksa, prenijelo s lijeve na desnu ruku, i — ona se momentano ukoči.

— Bravo! Pogledajte kako je tvrda i hladna! Kao u mrtvaca!

— Potpuna anestezija, sniženje temperature i oslabljenje pulsa, — izjavi hipnotizer.

Liječnici počeše pipati moju ruku.

— Da, puls je slabiji, — primijeti jedan od njih.

— Potpuno ukočenje. Temperatura je mnogo niža...

— A čime se to objašnjava? — upita jedna od damica.

Liječnik značajno slegnu ramenima, uzdahnu i reče:

— Mi imamo samo fakta! Objašnjenja, — avaj! — nema... Vi imate fakta, a ja dvije novčanice od pet rubalja. Ja sam bolje prošao... Hvala hipnotizerstvu i za to, a objašnjenja mi nisu potrebna...

Siromašni hipnotizer! I što si se sa mnom, s aspidom, išao ortačiti?

P. S. Nije li to prokletstvo? Nije li to svinjarija?

Tek sam sada saznao da petorubljake u moju šaku nije stavljao hipnotizer, nego Petar Fedorič, moj načelnik...

— To sam, veli, učinio zbog toga. da upoznam tvoju čestitost...

Ah, đavo ga nosi!

— Stidi se, brate... Nije lijepo... Nisam očekivao...

— Ali, ta ja imam djecu, vaše prevashodstvo... Ženu... Majku... Uz današnju skupoću...

— Nije lijepo... A još hoćeš da izdaješ i svoje novine... Plačeš kad na ručkovima čitaš govore... Stidi se... Mislio sam da si čestit čovjek, a pokazalo se da si ti... hapn zi gevezn...

Morao sam mu vratiti dva petorubljaka. Što da se radi? Renome je skuplji od novaca.

— Na tebe se ne ljutim! — veli načelnik. — Vrag neka te nosi, priroda je tvoja već takva... Ali ona! Ču-u-udno! Ona! krotkost, nevinost, blamanže[1] i ostalo! A? Ta i ona se polakomila na novac! Također je zaspala!

Pod riječju *ona* moj načelnik podrazumijeva svoju suprugu, Matrjonu Nikolajevnu...

---

[1] blanc-manger (franc.) — hladna krema s bademima; ovdje u smislu nečeg laganog, lepršavog. — Prev.

OTIŠLA JE

Odručaše. U predjelu želuca ćutjeli su malo blaženstvo, usta su polako zijevala, oči se počele sužavati od slatke sanjivosti. Muž je zapalio cigaru, protegnuo se i razvalio na divanu. Žena je sjela kod uzglavlja i zadremuckala. Oboje su bili sretni.

— Ispričaj štogod... — zijevnu muž.

— A što da ti pričam? Hm... Ah, da! Jesi li čuo? Sofja Okunkova se udala za toga... kako se... za von Tramba! Eto skandala!

— U čemu je tu skandal?

— Ta Tramb je podlac! To je takav nitkov... takav čovjek bez savjesti! Bez ikakvih principa! Moralna nakaza! Bio je upravitelj kod grofa — proveo se, sad služi na željeznici i krade... Sestru je okrao... Nitkov i lopov, jednom riječju. I za takva čovjeka se udavati?! S njim živjeti?! Čudim se! Tako moralna djevojka i... eto ti! Ni za što na svijetu se ne bih udavala za takvog čovjeka! Pa da je i milijunaš! Da je lijep kao ne znam tko, ja bih pljunula na njega! Ne mogu si predstaviti da imam muža podlaca!

Žena skoči i, sva crvena, negodujući, prošeće po sobi. Očice joj sijevnuše od ljutine... Vidjelo se da govori iskreno...

— Taj Tramb je takvo stvorenje! I tisuću put su glupe i bljutave te žene, koje se udaju za takvu gospodu!

— N-da... Ti se, razumije se, ne bi udala... Nda... No, a kad bi ti sad saznala da sam ja također... nitkov!... Što bi ti učinila?

— Ja? Ostavila bih te! Ne bih ostala s tobom ni jedne sekunde! Ja mogu ljubiti samo poštenog čovjeka! Da saznam da si učinio samo jednu stotinu onoga što je učinio Tramb, i ja... odmah! Adieu tada!

— Tako... Hm... Kakva si mi to... A ja nisam ni znao... He-he-he... Laže ženica i ne crveni se!

— Ja nikad ne lažem! Probaj samo učiniti podlost, pa ćeš vidjeti.

— Što imam da probam? Znaš i sama... Ja sam još bolji od tvoga von Tramba. Tramb je — komarac spram mene. Što si izbuljila oči? To je čudno... (Pauza). Koliko ja primam plaće?

— Tri tisuće godišnje.

— A koliko stoji ogrlica, koju sam ti kupio prije nedjelju dana? Dvije tisuće... Nije li tako? I jučerašnja haljina pet stotina... Ljetnikovac dvije tisuće... He-he-he... Jučer je tvoj tatica izdrljančio od mene tisuću...

— Ali, Pjer, ta prihodi sa strane...

— Koji... Kućni liječnik... Računi od modistica. Prije tri dana si na kartama izgubila stotinu rubalja...

Muž se podigao, podupro glavu šakama i iščitao cijeli akt optužbe. Prišavši pisaćem stolu, on pokaza ženi nekoliko stvarnih dokaza...

— Sad vidiš, dušice, da je tvoj von Tramb — sitnica, džeparčić u poređenju sa mnom... Adieu! Idi, i ne osuđuj unaprijed!

Ja sam završio. Čitatelj će još možda zapitati:

— I ona je otišla od muža?

Da, otišla je... u drugu sobu.

NA VJEŠALICI

Po Nevskom[1] se vuklo sa službe društvo koleških registratora i gubernijskih sekretara. Vodio ih je na proslavu svog imendana slavljenik Stručkov.

— Alaj ćemo se sad nažderati, momci! — sanjario je naglas slavljenik. — Strašno ćemo se nažderati! Ženica je pripremila. Sam sam jučer uvečer trčao po brašno. Konjak je... voroncovski... Žena se sigurno načekala!

Stručkov je stanovao tamo, gdje je i vrag rekao laku noć. Išli su, išli, i na kraju su stigli. Ušli su u predvorje. Nosovi nanjušiše miris piroga i pečene guske.

— Osjećate li? — upita Stručkov i zahihoće od zadovoljstva. — Svlačite se, gospodo! Bacite bunde na sanduk! A gdje je Katja? Ej, Katja! Dovukao sam ti raznobojnu družinu! Akulina, dođi pomoći gospodi da se skinu!

— A što je to? — upita jedan iz društva, pokazujući na zid.

Na zidu je stršila velika vješalica, a na vješalici je visila nova kapa sa kokardom i štitom, koji se sjao. Činovnici pogledaše jedan drugoga i problijediše.

— To je njegova kapa! — prošaputaše oni. — On... je ovdje!?!

— Da, on je ovdje, — promumlja Stručkov. — Kod Katje... Iziđimo, gospodo! Posjedit ćemo negdje u krčmi, počekat ćemo dok on ode.

Društvo zakopča bunde, iziđe i lijeno se odvuče u krčmu.

— Miriše kod tebe na gusku zato, što gusak kod tebe sjedi! — usudio se reći pomoćnik arhivara. — Sam đavo ga je nanio! Hoće li brzo otići?

---

[1] Nevski prospekt — šetalište u Petrogradu uz obalu Neve.

— Brzo. Više od dva sata nikad ne ostaje. Uh, što bih jeo! Najprije ćemo se votke napiti i ribica prigristi... Zatim ćemo ponoviti, momci... Nakon druge ture odmah dolaze piroge... Drukčije nema apetita... Moja ženica pravi dobre piroge. Imamo i šči...

— A da li si kupio sardina?

— Dvije kutije. Kobasa četiri vrste... I ženi se, vjerojatno već jede... Uvalio se vrag!

Prosjedili su u krčmi oko sat i po, ispili reda radi, čašu čaja, i opet pošli Stručkovu. Uđoše u predsoblje. Mirisalo je jače nego prije. Kroz poluotvorena vrata od kuhinje činovnici ugledaše gusku i bocu s krastavcima. Akulina je nešto vadila iz peći.

— Opet smo uzalud došli, momci!

— Što je?

Želuci činovnika stegoše se od muke: glad nije tetka,[1] a na podloj vješalici visjela je kapa od kunovine.

— To je Prokatilovljeva kapa, — reče Stručkov. — Iziđimo, gospodo! Počekajmo negdje... Ne će on dugo ostati...

— I u takve grdobe tako lijepa žena! — začu se sipljivi bas iz sobe za primanje.

— Luda ima sreću, vaše prevashodstvo! — dodao je ženski glas.

— Iziđimo, — prostenja Stručkov.

Opet odoše u krčmu. Zatražiše piva.

— Prokatilov je — sila! — poče društvo tješiti Stručkova. — Proboravi sat kod tvoje žene, ali zato tebi... deset godina blaženstva. Fortuna, brate! Zašto da se ljutiš? Ne treba se ljutiti.

— Ja i bez vas znam da ne treba. Nije stvar u tome! Ljut sam zbog toga, što mi se jede!

Nakon sat i po opet pođoše Stručkovu. Kapa od kunovine još je uvijek visjela na vješalici! Trebalo se opet povući.

Tek oko osam sati uveče vješalica je bila prazna i moglo se prihvatiti piroga! Piroge su bile suhe, šči topao, guska prepečena — sve je pokvarila Stručkovljeva karijera! Uostalom, jeli su s apetitom.

---

[1] Glad nije tetka — rus. poslovica.

ŠTO JE BOLJE?

Prazna razmišljanja topničkog zastavnika Krokodilova

U krčmu mogu ići odrasli i djeca, a u školu samo djeca.

Alkohol usporava izmjenu tvari, pospješuje debljanje, razveseljuje ljudsko srce. U svemu ovome škola je nesposobna. Lomonosov reče: »Nauka mladiće odgaja, starcima utjehu pruža.« A knez je Vladimir više puta istakao: »Radost Rusije jest pijenje.« Komu onda od njih dvojice da se vjeruje? Očito onome, tko je stariji.

Škola ni na koji način ne daje dividende za trošenje.

Korist od prosvjete još se nalazi u znaku pitanja, ali šteta, što ju je ona donijela, očita je.

Za pospješavanje apetita nikada se ne upotrebljava pismenost, nego čašica votke...

Krčma se nalazi svagdje, a škola baš ne.

Sve je ovo dovoljno, da se izvede zaključak: krčme ne treba ukinuti, a što se škola tiče, valja porazmisliti.

Svaku pismenost ne treba nijekati. To bi nijekanje bilo bezumlje. Jer korisno je, kad čovjek umije pročitati: »točionica«.

ŽENA BEZ PREDRASUDA

Roman

Maksim Kuzmič Saljutov je visok, širokih ramena, stasit. Njegovu pojavu slobodno se može nazvati atletskom. Snaga mu je neobična. On savija dvogrivenjake, s korijenjem čupa mlado drveće, zubima podiže utege i kune se da na zemlji nema čovjeka, koji bi se usudio da se s njim porve. On je hrabar i smion. Nitko nije vidio da bi se on bilo kada i bilo koga bojao. Baš suprotno, baš njega se boje i poblijeđuju pred njim kad on postaje ljut. Muškarci i žene kriče i crvene kad im on steže ruku: boli!! Njegov predivni bariton nemoguće je slušati zbog toga, što on zaglušuje... Snaga od čovjeka! Nešto slično ja ne poznam.

I ta divovska, nadčovječanska, volovska snaga bila je slična nuli, zgaženom štakoru, kada je Maksim Kuzmič izjavljivao ljubav Jeleni Gavrilovnoj. Maksim Kuzmič je blijedio, crvenio, drhtao i nije bio u stanju da podigne stolice, kad je iz svojih velikih ustiju morao da istisne »Ljubim vas!« Snage je nestalo i golemo tijelo se pretvaralo u golemu praznu bačvu.

On joj je izjavljivao ljubav na klizalištu. Ona je poletjela klizalištem lakoćom, kojom lebdi perce, a on je, leteći za njom, drhtao, brbljao i šaptao. Lice mu je odavalo da pati... Spretne, okretne noge su klecale i spoticale se kada je trebalo na ledu izrezati nekakav fantastični monogram... Vi mislite da se on bojao košarice? Ne. Jelena Gavrilovna ga je ljubila i željela je da je zaprosi... Ona, malena, zgodna plavojka, bila je svake minute spremna da izgori od nestrpljenja... On ima već trideset godina, čin mu nije visok, novaca nema naročito mnogo, ali zato je tako lijep, oštrouman, spretan! On izvrsno pleše, odlično gađa... Nitko ne vozi kola bolje od njega. Jednom je on, šetajući s njom, pre-

skočio takav jarak, preko kojeg bi se kolebao da skoči svaki engleski trkaći konj.

Ne može se ne voljeti takva čovjeka!

I on sam je znao da ga ona voli. Bio je u to uvjeren. On je, ipak, trpio od jedne pomisli... Ta misao je gušila njegov mozak, prisiljavala ga da bjesni, da plače, nije mu dala da pije, jede, spava... Ona je trovala njegov život. On se zaklinjao na ljubav, a ta misao mu je u isto vrijeme kopkala po mozgu i udarala mu o sljepočice.

— Budite mi žena! — govorio je on Jeleni Gavrilovnoj. — Ja vas ljubim! Bijesno, strašno!!

A sam je u isto vrijeme mislio:

»Imam li ja prava da postanem njezin muž? Ne, nemam! Kad bi ona znala kakvoga sam ja porijekla, kad bi joj netko ispričao moju prošlost, ona bi mi opalila šamar! Sramotna, nesretna prošlost! Ona, poznata, bogata, obrazovana, pljunula bi na mene kad bi saznala kakva sam ja ptičica!«

Kad mu se Jelena Gavrilovna bacila oko vrata i zaklela mu se na vječnu ljubav, on se nije osjetio sretnim.

Misao je otrovala sve... Vraćajući se s klizališta kući, on si je grizao usne i mislio:

»Ala sam podlac! Kad bih bio čestit čovjek, ispričao bih joj sve, sve! Morao sam je, prije nego li joj izjavih ljubav, upoznati sa svojom tajnom! A ja to nisam učinio, i ja sam, znači, svinja, podlac!«

Roditelji Jelene Gavrilovne pristadoše na njezin brak s Maksimom Kuzmičem. Atleta im se sviđao: bio je uzoran mladić i, kao činovnik, pokazivao je velike nade. Jelena Gavrilovna se osjećala na vrhuncu svoje sreće. Ona je bila sretna. Zato je siromašni atleta bio strašno nesretan! Do samog vjenčanja mučila ga je ta misao, jednako kao za vrijeme prošnje...

Mučio ga je i jedan prijatelj, koji je, kao svojih pet prstiju, znao njegovu prošlost... Morao je gotovo svu svoju plaću davati prijatelju.

— Plati ručak u »Ermitažu«! — govorio je prijatelj. — Ili ću svima ispričati... I dvadeset i pet rubalja mi posudi!

Siromašni Maksim Kuzmič je poružnio, oslabio... Obrazi mu upadoše, pesnice mu postadoše suhonjave. Razbolio se od misli. Kad ne bi bilo voljene žene, on bi se ustrijelio...

»Ja podlac, nitkov! — mislio je on. — Moram se s njom objasniti do vjenčanja! Neka me popljuje!«

Ali ni do svadbe se nije objasnio: nije imao hrabrosti.

A i misao, da će se poslije objašnjenja morati rastati s voljenom ženom, bijaše za njega najstrašnija od svih misli!...

Dođe i veče vjenčanja. Mladence vjenčaše, čestitaše im, i svi se diviše njihovoj sreći... Jadni Maksim Kuzmič je primao čestitke, pio, plesao, smijao se, ali je bio strašno nesretan. »Prisilit ću se, životinju, da joj ispričam! Vjenčali su nas, ali još nije kasno! Možemo se još rastati!«

I on se objasnio s njom...

Kad je došao sudbonosni čas i kad su mladence odveli u spavaonicu, poštenje i savjest su učinili svoje... Maksim Kuzmič, blijed, dršćući, zaboravivši kako se zove i jedva dišući, plašljivo priđe k njoj i, uzevši je za ruku, reče:

— Prije negoli budemo pripadali... jedno drugome, ja moram... moram da ti ispričam...

— Što ti je Maks? Ti si... blijed! Ti si sve ove dane blijed, šutljiv... Jesi li bolestan?

— Ja... ti moram sve ispričati, Lelja... Sjednimo... Moram te iznenaditi, otrovati tvoju sreću... ali što da radim? Dužnost je preča od svega!... Ispričat ću ti svoju prošlost...

Lelja razrogači oči i nasmiješi se...

— No, pričaj... Samo brže, molim te. I nemoj tako drhtati.

— Ro... rodio sam se u Tam... tam... bovu... Roditelji su mi bili nepoznati i strašno siromašni... Ja ću ti ispričati kakva sam ja ptičica. Uhvatit će te užas. Počekaj... Vidjet ćeš... Ja sam bio prosjak... Kao dječačić sam prodavao jabuke... kruške...

— Ti?

— Užasavaš se? No, draga, to još nije tako užasno. O, nesretna mene! Proklet ćeš me kad saznaš!

— No, šta je?

— U dvadesetoj godini... ja sam bio... bio... oprostite mi! Ne tjerajte me! Ja sam bio... clown u cirkusu!

— Ti!? Clown?

Saljutov, u očekivanju šamara, pokrije rukama svoje jadno lice... Bio je spreman da padne u nesvijest...

— Ti... clown?

I Lelja skoči s divana, poskoči... potrči...

Što joj je? Uhvatila se za trbuh... Spavaonicom se razda i rasu smijeh, koji je bio sličan histeriji...

— Ha-ha-ha... Ti si bio clown? Ti? Maksiću... Golubiću! Odigraj štogod! Dokaži da si bio! Ha-ha-ha! Golubiću!

Ona priskoči Saljutovu i zagrli ga...

— Odigraj štogod! Dragi, golubiću!

— Ti se smiješ, nesretnice? Prezireš me?

— Napravi nešto! Znaš li hodati i na žici? Ta hajde!

Ona osu muževljevo lice poljupcima, pritisnu se k njemu, ulagujući se... Nije se vidjelo da bi se ljutila... Ništa ne shvaćajući, sretan, on udovolji ženinoj molbi.

Prišavši krevetu, on izbroji tri i stane nogama gore, stojeći čelom na rubu kreveta...

— Bravo, Maks! Bis! Ha-ha! Golubiću! Još!

Maks se zaljulja, skoči na pod kao što je prije bio i poče hodati na rukama...

Ujutro su Leljini roditelji bili strašno začuđeni.

— Tko to gore udara? — upitaše oni jedan drugoga. — Mladenci još spavaju... Vjerojatno posluga pravi ludorije... Vozikaju se nekako! Eh, što su nitkovi!

Tatica pođe gore, ali ne nađe posluge.

Na njegovo veliko čuđenje, buka je dolazila iz sobe mladenaca... On postaja uz vrata, slegnu ramenima i tihano ih odškrinu... Pogledavši u spavaonicu, on se naježi i samo što ne umre od čuđenja: nasred spavaonice stajao je Maksim Kuzmič i pravio u zraku najstrašniji salto mortale. Kraj njega je stajala Lelja i aplaudirala mu. Lica su im sjala od sreće.

ZAHVALNOST

Psihološka etuda

— Evo ti trista rubalja! — reče Ivan Petrovič, dajući snop novčanica svom sekretaru i daljem rođaku, Miši Bobrovu. — Neka bude, uzmi... Nisam ti htio dati, ali... šta da se radi? Nosi... Posljednji put... Zahvali mojoj ženi. Da nema nje, ne bih ti dao... Izmolila je.

Miša uze novac i zamigolji očicama. On ne nađe riječi da se zahvali. Oči mu pocrveniše i ovlažiše se. On bi rado zagrlio Ivana Petroviča, ali... načelnike je tako nezgodno grliti!

— Zahvali ženi, — reče još jednom Ivan Petrovič. — Ona je izmolila... Ti si je tako rastužio svojom plačljivom njuškicom... Njoj i zahvali.

Miša koraknu nazad i iziđe iz kabineta. Pođe da zahvali svojoj daljoj rođakinji, supruzi Ivana Petroviča. Ona, malena, zgodna plavojka, sjedila je u svojoj sobi na malom divanu i čitala roman. Miša se zaustavi pred njom i izusti:

— Ne znam kako da vam zahvalim!

Ona se milostivo nasmiješi, baci knjigu, i milostivo mu pokaže mjesto kraj sebe. Miša sjedne.

— Kako da vam zahvalim? Kako? Čime? Naučite me! Marjo Semjonovna! Vi ste mi učinili više nego li dobročinstvo! Ta s tim novcem ću obaviti svadbu s mojom milom, dragom Katjom!

Po Mišinu obrazu spuzne suza. Glas mu je drhtao.

— O, zahvaljujem vam!

On se nagnu i cmoknu punašnu ručicu Marje Semjonovne.

— Vi ste tako dobri! A kako je dobar vaš Ivan Petrovič! Kako je on dobar, milostiv! On ima zlatno srce! Morate nebu

zahvaliti što vam je poslalo takvog muža! Draga moja, ljubite ga! Molim vas, ljubite ga!

Miša se nagnu i cmoknu obje ručice odjednom. Suza mu kane i niz drugi obraz. Jedno oko mu se stegne.

— On je star, ružan, ali kakvu zato ima dušu! Nađite mi negdje drugdje takvu dušu! Ne ćete je naći! Ta volite ga! Vi, mlade žene, ste tako lakomislene! Vi kod muškaraca prije svega gledate na vanjštinu... efekt... Molim vas!

Miša je uhvati za laktove i poče ih stiskati svojim dršćućim dlanovima. Glas mu je zvonio plačno.

— Ne iznevjerite ga! Iznevjeriti takva čovjeka, znači iznevjeriti anđela! Cijenite ga, zavolite ga! Voljeti tako divnog čovjeka, pripadati mu... ta to je blaženstvo! Vi, žene, ne ćete da shvatite mnogo... mnogo toga... Ja vas strašno, bijesno volim zbog toga, što vi pripadate njemu! Svu svetinju, koja mu pripada... Ovo je sveti poljubac... Ne bojte se, ja sam mladoženja... Ništa...

Miša se, dršćući i zagrcavajući se, od njena uha primaknuo k licu i dodirnuo je svojim brkovima.

— Ne iznevjerite ga, moja draga! Ta vi ga ljubite! Da? Ljubite li?

— Da.

— O, divna!

Miša ju je trenutak gledao, zanosno i umiljato, u oči. U njima je pročitao da ona ima plemenitu dušu...

— Divna, vi... — produžavao je on, protegnuvši ruku na njenu haljinu. — Vi ga ljubite... Tog divnog... anđela... To zlatno srce... srce...

Ona htjede da oslobodi svoj struk njegove ruke, uzvrti se, ali se još više zaplete... Glava joj — neudobno je sjediti na tim divanima! — iznenadno padne Miši na grudi.

— Njegova duša... srce... Gdje biste našli takvog drugog čovjeka? Voljeti ga... Slušati kucanje njegova srca... Ići s njim ruku o ruku... Trpjeti... dijeliti radosti... Shvatite me! Shvatite me!

Miši kanuše suze iz očiju... Glava mu zadrhta i klone na njezine grudi. On zaplače i stegne Marju Semjonovnu u svojim zagrljajima...

Strašno je neudobno sjediti na tim divanima! Ona htjede da se oslobodi njegova zagrljaja, da ga utješi, umiri... On

je tako osjetljiv! Ona će mu zahvaliti za to, što on tako cijeni njena muža... Ali nikako da ustaneš.

— Volite ga... Ne iznevjerite ga... Molim vas! Vi, žene... ste tako lakomislene... ne shvaćate...

Miša ne reče više ni riječi... jezik mu se zapleo i zamro...

Nakon pet minuta u njen kabinet zbog nečega uđe Ivan Petrovič... Nesretnik! Zašto nije došao ranije? Kad oni vidješe crveno lice načelnika, njegove stisnute pesnice, kad čuše njegov mukli, potmuli glas, oni skočiše...

— Što ti je? — upita blijeda Marja Semjonovna.

Upitala je zato, što je trebalo nešto reći!

— Ali... ali, ta ja iskreno, vaše prevashodstvo! — promrmlja Miša. — Časna riječ, iskreno!

SAVJET

Najobičnija vrata, od sobe. Načinjena od drveta, obojena običnom bijelom bojom, vise na jednostavnim šarkama, ali... zbog čega su tako značajna? Tu miriše na vrhove! S onu stranu vrata sjedi... uostalom, to nije naša stvar.

S ove strane stoje dva čovjeka i razgovaraju:

— Merci!

— To vašoj dječici za sladoled. Za vaš trud, Maksime Ivaniču. Ta stvar se tri godine vuče, nije šala... Oprostite što je malo... Samo se pobrinite baćuška! (Pauza.) Htio bih, dobročinitelju, da zahvalim Porfiriju Semjoniču... on je moj glavni dobročinitelj, i od njega, uglavnom, i ovisi cijela moja stvar... Ne bi smetalo da im odnesem kao dar... dvije-tri stotinice...

— Njemu... stotinice?! Što vam je? Ta vi ste poludjeli, brate! Prekrstite se! Porfirij Semjonič nije takav, da bi...

— Ne uzima? Žalim... To ja od srca, Maksime Ivaniču... To nije makar kakav mito... To je darak od čiste duše... za bezbrojne žrtve... Ta nisam ja bezosjećajan, shvaćam njihave napore... Tko danaske jedino za plaću preuzima na sebe tolike brige? Tako je to... To nije mito, nego, da tako kažem, zakonito uzimanje...

— Ne, to je nemoguće! On je takav čovjek... takav čovjek!

— Znam ih ja, Maksime Ivaniču! Predivan su oni čovjek! I srce su im predivno, duša filantropska... humanistička... Takva ljubaznost... Gleda te i svu tvoju psihologiju prozrijeva... Molim se za njih i dan i noć... Samo se stvar, eto, malo predugo vuče! Ali, to nije ništa... I za sva ta dobročinstva htio bih im zahvaliti... Na primjer, trista rubljića...

— Ne će uzeti... On je drugačije prirode! Strogost! I ne pokušavajte k njemu. Muči se, uznemiruje, noću ne spava, a što se tiče zahvalnosti ili čega drugoga — ni čuti... Takva su pravila. I, da kažemo, što će mu vaši novci? Sam je milijunaš!

— Što mi je žao... A tako sam htio da mu pokažem svoje simpatije! (Tiho.) A i moja stvar bi se pogurnula... Ta tri godine se vuče, baćuška! Tri godine! (Glasno.) Ne znam kako da postupim... Već sam očajan, dobročinitelju moj... Izručite mu, baćuška! (Pauza). Tri stotine mogu... To je kao... Makar ovaj čas...

— Hm, da... kako bismo? (Pauza.) Evo što ću vam ja savjetovati. Ako mu već želite zahvaliti za njegova dobročinstva i uznemiravanje, onda... izvolite ja ću mu reći... Izvijestiti... Ja mu mogu savjetovati...

— Molim vas, baćuška! (Odulja pauza.)

— Merci... On će uvažiti... Samo vi nemojte trista rubalja... S tim beznačajnim novcem i ne pokušavajte... Za njega je to ništica, bijeda... zrak... Vi njemu tisuću...

— Dvije tisuće! — veli netko s one strane vratiju.

Zavjesa pada. Da netko ne pomisli o ovome nešto ružno!

KRIŽ

U gostionicu, punu svijeta, ulazi pjesnik.

— E pa šta je, kako je vaša ljupka pjesmica? — obraća mu se gazdarica. — Jesu li je štampali? Jeste li dobili honorar?

— Bolje da ne pitate... Dobio sam križ.

— Vi da ste dobili križ? Vi, pjesnik? Zar pjesnici dobivaju križeve?

— Od srca vam čestitam! — stišće mu ruku gazda. — Je li Stanislav ili Ana?[1] Vrlo mi je drago... veoma drago... Stanislav?

— Nije, crveni križ...

— Dakle, vi ste honorar žrtvovali u korist Društva crvenoga križa?

— Ništa ja nisam žrtvovao.

— A orden će vam tako lijepo pristajati... E pa deder, pokažite!

Pjesnik se maša za stražnji džep i otamo izvlači rukopis...

— Evo ga...

Svijet gleda u rukopis i vidi crveni križ... Ali to nije takav križ, koji se može prikačiti na svečano odijelo.

---

[1] Vrste državnih odlikovanja (u obliku križa) u carskoj Rusiji. — Prev.

LJUBOMORA

Dvadeset godina se direktor željezničke pruge Z. B. H. spremao da sjedne za svoj pisaći stol i, na kraju, prije dva dana se odlučio. Pola života se misao vatrena, nemirna, oštra, vrtjela u njegovoj glavi, formirala se u odgovarajuću formu, zaokruživala se i poprimala detaljan oblik, rasla i, na kraju, izrasla do veličine najgrandioznijeg projekta... On je sjeo za stol, uzeo u ruke pero i... stupio na trnoviti put pisca.

Jutro bijaše tiho, svijetlo, ledeno... U sobama je bilo toplo, prijatno... Na stolu je stajala šalica čaja, iz koje se polako dimilo... Nitko nije kucao, nitko nije vikao, nisu ulazili na razgovor... U takvim okolnostima se odlično piše! Uzmi pero u ruke i naprijed!

Direktor nije morao mnogo misliti prije nego li počne... U njegovoj glavi je odavno bilo sve započeto i završeno: upoznaj sebe, zapisuj iz mozga na papir!

On se namršti, stegne usnice, udahnu zraka i napisa naslov: *»Nekoliko riječi u zaštitu štampe!«* Direktor je volio štampu. On joj je bio predan svom dušom, svim srcem i svim svojim mislima. Napisati *u njezinu* zaštitu svoju riječ, reći tu riječ glasno, da svi čuju, bila je za njega najdraža, dvadesetgodišnja sanja! On je *njoj* obavezan zbog mnogoga: za svoj razvitak, za otkriće zloupotreba, za mjesto... za mnogo stvari! Potrebno je da joj se zahvali... A i pisac hoće da bude barem jedan dan... Iako pisce grde, svejedno ih poštuju... Osobito žene... Hm...

Napisavši naslov, direktor ispusti struju zraka iz pluća i u minuti napiše četrnaest redaka. Išlo je dobro, glatko... On je počeo o štampi uopće, i, ispisavši pola lista, progovorio je o slobodi štampe... On je tražio... Protesti, historijske činjenice, citati, izreke, prijekori i ismijavanja samo su prštali ispod njegova oštrog pera.

»Mi liberali, — pisaše on. — Smijte se nad tim terminom! Kesite zube! Ali mi se ponosimo i ponosit ćemo se tim nazivom sve dok ...«

— Stigle su novine! — najavi lakaj.

U deset sati direktor je obično čitao novine. I ovaj put se nije iznevjerio toj svojoj navici. Ostavivši pisanje, on ustade, protegne se, izvali se na divan i poče čitati novine. Uzevši u ruke »Novo Vrijeme«, on se prezrivo nasmiješi, preleti očima po prvoj stranici i, ne dočitavši do kraja, baci ih.

— »Ljepota Demidrona!« — promrmlja on. — Ja ću vam napisati!

Bacivši »Novo Vrijeme« na naslonjač, direktor uhvati »Glas«. Očice mu se zasvijetliše od ushićenja, na obrazima mu zaigra rumen. On je volio »Glas«, i sam je ponekad u njega pisao.

On pročita prvu stranu i male vijesti ... Preleti feljton ... Što je više čitao, to su mu više poigravale očice. Pročitao je »U svijetu novina i časopisa« ... Okrenuo je treću stranu ...

— Da, da. Tako ... I ja sam napominjao o tome ... Istinito, savršeno istinito! Hm! A o čemu je ovo?

Direktor zaškilji očima ...

»Na željezničkoj pruzi Z-B-H, — poče on čitati, — ovih je dana počela razrada jednog jako čudnog projekta ... Tvorac tog projekta je sam direktor pruge, bivši ...«

Pola sata nakon čitanja »Glasa« direktor je, crven, znojan, dršćući, sjedio za svojim pisaćim stolom i pisao. Pisao je »Zapovijed po liniji« ... U toj zapovijedi preporučivalo se da se ne naručuju komadići papira. Ti papirići su prije pola sata sačinjavali »nekoliko riječi u zaštitu štampe« ...

Sic transit gloria mundi![1]

---

[1] Tako prolazi slava svijeta. (Lat.)

BILJEŠKE

PISMO UČENOME SUSJEDU

Prvi put štampano u časopisu Strekoza, br. 10, od 9. III. 1880. Čehov je »Pismo« smatrao početkom svoje književne karijere.

ŠTO SE NAJČEŠĆE SUSREĆE U ROMANIMA...

Također jedna od prvih štampanih stvari Čehova. Štampano u časopisu Strekoza br. 10, od 9. III. 1880. s potpisom: Antoša.

TKO ZA DVAMA ZEČEVIMA TRČI...

Štampano u časopisu Strekoza br. 19, od 11. V. 1880. s potpisom Čehonte i podnaslovom R o m a n u j e d n o m d i j e l u b e z p r o l o g a i e p i l o g a.

TATICA

Prvi put štampano u časopisu Strekoza br. 26, od 29. VI. 1880, s potpisom: An. Č. Autor je novelu uvrstio u svoj zbornik »U svijetu šale i smijeha«, Petrograd, 1900.

MOJ JUBILEJ

Prvi put štampano u časopisu Strekoza br. 27, 1880., s potpisom: Prozaični pjesnik.

Njiva — nedjeljni časopis za literat., polit. i suvremeni život, koji je od 1870. god. izdavao A. F. Marks.

Neva —. nedjeljne novine-časopis, koje su izlazile u Petrogradu 1879—1887.

Ogonjok — nedjeljni ilustrir. časopis za literaturu, nauku i umjetnost, izlazio 1879—1883.

Strekoza — nedjeljni humoristički časopis, u kojemu je počeo surađivati A. P. Čehov. Od 1879. uređivao ga je I. F. Vasiljevski.

TISUĆU I JEDNA STRAST...

Prvi put štampano u časopisu Strekoza br. 30, od 27. VII. 1880. s potpisom Antoša Č. Pripovijest je parodija na djela franc. pisca Victora Hugoa, kojemu je Čehov u podnaslovu i posvetio stvarčicu.

Bačva Danaidinih kćeri — šuplja bačva, u koju su, po starogrčkoj mitologiji, kćeri argoskog cara Danaja u podzemlju morale nalijevati vodu kao kaznu za smrt svojih muževa.

JABUKE

Prvi put štampano u 33. br. časopisa Strekoza, od 17. VIII. 1880. s potpisom Čehonte. Štampano u zborniku »U svijetu šale i smijeha«.

Eugène Sue (1804—1857.) — francuski beletrist, autor romana »Pariske tajne«, »Vječni žid«, »Tajne naroda«, i dr.

PRIJE SVADBE

Također štampano u časopisu Strekoza (br. 41, od 12. X. 1880.) s podnaslovom Posvećujem dragom srcu i potpisom Antoša Čehonte. Kasnije je stvar preštampana u zborniku »U svijetu šale i smijeha«. Čehov je, pri priređivanju pripovijesti za zbornik, isključio posvetu, odnosno podnaslov, i izbacio veliki uvod. Promijenio je također red riječi i fraza.

Razvlečenije — literar. i humoristički časopis, koji je izlazio u Moskvi 1859. god.

Maltus (1766—1834) — engleski ekonomist.

Somnambuli — mjesečari, oni, koji hodaju u snu.

Lasciate ogni speranza! (tal.) — Napustite svaku nadu! — Rečenica iz Danteova Pakla, natpis nad vratima pakla. Rečenica je postala poslovičnom.

PETROVDAN

Štampano u časopisu Budilnik br. 26, 1881. s naslovom »Dvadeset deveti lipnja (Šala)« i potpisom: Antoša Čehonte. Pripremajući pripovijest za zbornik, koji je naumio izdati 1883. god., Čehov joj je promijenio naslov i proveo manje stilističke promjene.

U VAGONU

Štampano u časopisu Oskolki br. 30, od 27. VII. 1885. s potpisom: Čovjek bez slezene.

SUĐENJE

Štampano u časopisu Zritelj br. 14, od 24. X. 1881. pod naslovom »Seoske sličice«, a) Suđenje. Potpis: Antoša Čehonte.

I OVO, I ONO

Štampano u Zritelju br. 16, 1881. s podnaslovom Poezija i proza. Potpis Antoša Č.

ŽENE UMJETNIKA

Prvi puta štampano u almanahu Budilnik za 1882. godinu, s potpisom: Antoša Čehonte. Stilski nešto dotjerana, novela je ušla u Čehovljev zbornik »Melpomenine bajke«, koji je izišao u Moskvi 1884. godine.

Petar Amienski, Pustinjak — francuski srednjevjekovni asketa, redovnik, koji je pozivao kršćanstvo Zapada u prvi križarski rat. I sam je u njemu učestvovao.

Offenbach (1819—1880) — kompozitor opereta, također violončelist i dirigent.

GREŠNIK IZ TOLEDA

Prvi put štampano u časopisu Zritelj br. 25—26, g. 1881. s podnaslovom Prijevod sa španjolskoga i potpisom Antoša Č. Pripovijest je stilizacija novela iz života u srednjem vijeku. Autor je koristio dva motiva: progon vještica i oprost od grijeha (indulgencije).

ZABORAVIO

Štampano u časopisu Moskva, br. 8, 1882. god. s potpisom: Čovjek bez slezene.

ŽIVOT U UPITNICIMA I USKLIČNICIMA

Prvi put štampano u časopisu Budilnik br. 9, od 29. veljače 1882. s potpisom A. Čehonte.

Georg Born — njemački pisac šund romana.

»Salon« — (Salon de variété) — zabavna pozornica u Moskvi u ono vrijeme.

Šut — humoristički časopis, koji je izlazio u Petrogradu i koji se isticao pornografijom.

ISPOVIJED ILI OLJA, ŽENJA, ZOJA

Prvi put štampano u Budilniku br. 12, 1882. godine bez podnaslova, s potpisom: G. B.-v.

Aristid — starogrčki državnik, prozvan Pravedni.

Katon — poznati senator starog Rima, koji je tražio da se razori Kartaga.

Hohlov, Kočetova, Barcal, Usatov, Korsov — solisti Boljšog teatra u Moskvi.

SUSRET S PROLJEĆEM

Prvi put štampano u časopisu Moskva, br. 12, 1882. s potpisom Čovjek bez slezene. Pripovijest je bila dodatni tekst uz crtež I. Klanga, koji je predstavljao ženu koja leti, držeći ruke u mufu, na kojemu je bilo napisano: »Proljeće«. Pred njom, na uzici, letio je amor. Na zemlji su bile figure muškaraca, od kojih je jedan imao u rukama pergamenu, na kojoj je bilo napisano: »K njoj. Stihovi«.

ZELENI SPRUD

Prvi put štampano u literarnom prilogu časopisa Moskva, br. 15 od 23. trav. 1882. s potpisom Antoša Čehonte.

Neka lica pripovijetke nose imena prijatelja i rođaka A. P. Čehova.

Korobov — student, prijatelj Čehova.

Katarina Ivanovna — Korobovljeva žena.

Umjetnik Čehov — Čehovljev brat.

Heraldičko stablo — rodoslovno, genealoško stablo.

IAKO SU SE SRELI, IPAK...

Prvi put štampano u časopisu Moskva, br. 17, od 7. svibnja 1882. s potpisom: Antoša Čehonte.

DOPISNIK

Štampano u časopisu Budilnik, br. 20—21, 1882. s potpisom: Antoša Čehonte.

Glas — literarne i polit. novine, koje je u Petrogradu izdavao od 1863. do 1884. A. A. Krajevski.

Sjeverna pčela — novine koje su izlazile u Petrogradu od 1825. do 1864.

Sin domovine — novine, koje su također izlazile u Petrogradu 1862—1868. Izdavač i redaktor bio im je A. V. Starčevski.

Moskovske — skraćeni naziv reakcionarnih novina Moskovskie vjedomosti.

Ruski kurijer — liberalne novine. Izlazile su u Moskvi 1879—1889., 1891. g.

F. V. Bulgarin (1789—1859) — novinar i beletrist. Za vrijeme Nikolaja I. bio je agent III. (policijskog) odjeljenja. Pisao je zlobne izvještaje o književnicima (na pr. o Puškinu i dr.)

SEOSKI ESKULAPI

Prvi put štampano u časopisu »Svijetlo i sjene«, br. 22, od 18. lipnja 1882. s potpisom: Antoša.

Eskulap — u rimskoj mitologiji bog liječnika (grč. Asklepios) — ironički naziv za liječnika.

NEPOTREBNA POBJEDA

Prvi put štampano u časopisu Budilnik, 1882. god. Pripovijest je nastala kao rezultat spora između Čehova i redaktora Budilnika, A. D. Kurepina. Čehov se okladio da će napisati roman iz inostranog života, koji ne će biti lošiji od prevedenih, stranih romana. Među čitaocima Budilnika pripovijest je postigla velik uspjeh. Po riječima M. P. Čehova, čitaoci su redakciju zasipali pismima, u kojima su pitali nije li to roman M. Jokaja. Stvarno je Čehovljeva pripovijest sjajna stilizacija romana plodnog mađarskog pisca Mavra Jokaja (1825—1904). U vrijeme štampanja Čehovljeve pripovijesti u Rusiji je već izišlo nekoliko prijevoda njegovih romana. Ova pripovijest je kasnije u Rusiji više puta bila priređivana za film.

Gotfrid Buillonski (umro g. 1100.) — glavni učesnik prvog križarskog rata. 1099. osvojio je Jeruzalem.

Billroth (1829—1894) — njemački kirurg.

Boccacio — opereta njem. kompozitora Franza Zuppe (1820—1895).

Figaro — poznate pariske novine.

PROPALA ŠANSA

Prvi put štampano u časopisu Sputnjik, br. 11, od 22. lipnja 1882. Potpis ispod naslova: Antoša Čehonte.

GADNA PRIČA

Štampano u časopisu Svijetlo i sjene, br. 179—10, god. 1882. s potpisom: Antoša Čehonte.

DVADESET DEVETI LIPNJA

Prvi put štampano u časopisu Sputnjik, 29. lipnja 1882. god. s potpisom: Antoša Čehonte i podnaslovom Priča lovca, koji nikad ne pogodi cilj.

KOJI OD TROJICE

Prvi put štampano u časopisu Sputnjik br. 14. od 13. lipnja 1882. Potpis: A. Čehonte.

ON I ONA

Prvi put štampano u časopisu Mirskij tolk br. 26, od 23. srpnja 1882. s potpisom: A. Čehonte. U ispravljenoj redakciji izišlo u zborniku »Melpomenine priče«, Moskva, 1884. Pri štampanju pripovijesti u zborniku, Čehov ju je stilski dotjerao, pri čemu je, uglavnom, izbacio vulgarne riječi i fraze.

SAJAM

Štampano u časopisu Moskva, br. 28. 1882. s potpisom: Antoša Čehonte.

PLEMKINJA

Štampano u časopisu Moskva, u brojevima 29—31, 1882. U br. 29 bez potpisa, u br. 30, 31 s potpisom Antoša Čehonte.
Dostojno — crkveni hvalospjev pri kojemu se zvoni.

ŽIVA IMOVINA

Štampano u časopisu Mirskij tolk br. 28—31, 1882. s potpisom A. Čehonte. Pripovijest je bila posvećena Fjodoru Fedosjejeviču Popudoglo (umro 14. X. 1883. god.), Čehovljevu prijatelju. Popudoglo je surađivao u Budilniku, Moskovskom listiću i u drugim organima sitne štampe.

Novo vrijeme — reakcionarne novine, koje je u Petrogradu izdavao A. S. Suvorin.

KASNI CVJETOVI

Štampano u časopisu Mirskij tolk, br. 37—41, 1882. god. s potpisom A. Čehonte. Pripovijest je bila posvećena Nikolaju Korobovu, Čehovljevu prijatelju sa sveučilišta, kasnijem liječniku. Korobov je jedno vrijeme kao student živio u porodici Čehovih u Moskvi. S A. P. Čehovom je prijateljevao i dopisivao se sve do smrti.

KRIVO OGLEDALO

Jedna od prvih ranih pripovijedaka, koju je autor uključio u svoja sabrana djela. Čehov je znatno preradio novelu od njezina prvotnog teksta u časopisu Zritelj, gdje je bila štampana u br. 2, 1883. god, nastojeći da je očisti od vulgarnih, feljtonističko-novinskih

fraza i da joj dade ozbiljniji karakter. U časopisu, gdje je bila prvotno štampana, Čehov se potpisao kao obično: A. Čehonte.

RADOST

Također štampana prvi put u časopisu Zritelj br. 3, 1882. g. s potpisom: A. Čehonte. I ovu je novelu autor uključio u svoja Sabrana djela iz 1889. godine. (štamp. u I. knj.). Pri štampanju u Sabranim djelima Čehov je i ovdje zamijenio neke fraze, znatno dotjeravši novelu.

U BRIJAČNICI

Prvi put štampana u časopisu Zritelj, br.10, 1883. god pod naslovom: D r a m a u b r i j a č n i c i i potpisom: Čovjek bez slezene. Pri uključivanju u svoja djela Čehov je promijenio naslov i preradio cijelu novelu. Naročito je preradio dijalog između Makara Kuzmiča i Erasta, nastojeći da novelu očisti od vulgarnih izraza i narodnog govora, kojeg je u prvotnom tekstu bilo mnogo.

TRIJUMF POBJEDNIKA

Prvi puta štampano u 9. br. časopisa Oskolki, 26. veljače 1883. god., ali bez podnaslova, koji je kasnije dodan (P r i č a k o l e š k o g r e g i s t r a t o r a u p e n z i j i). Potpisano: A. Čehonte. Za Sabrana djela novela je nešto prerađena. Pri uključivanju u II. knjigu svojih djela (1900.) Čehov je promijenio prezime Kurocapova u Kuricin, učinio nekoliko promjena stilističkog karaktera, te stavio podnaslov. Izbacio je mnogo stranih riječi i fraza.

MUDRI VRATAR

Štampano u časopisu Zritelj, br. 16, od 3. ožujka 1883. pod naslovom M o r a l. Potpisano: A. Čehonte. S nešto izmjena stilske naravi i promjenom naslova Čehov je novele uključio u I. knjigu svojih Sabranih djela. I u ovom slučaju se popravljanje teksta uglavnom sastojalo od zamjenjivanja stranih riječi ruskim izrazima i od odstranjivanja nekih narodnih izraza.

ZAGONETNA PRIRODA

Prvi put štampano u časopisu Oskolki 19. III. 1883. s potpisom A. Čehonte. Pri štampanju u Sabranim djelima (I. knj.) Čehov je novelu stilski dotjerao, dodavši nekoliko novih karakteristika licima.

SLUČAJ S KLASIKOM

Također prvi put štampano u časopisu Oskolki br. 19, od 7. V. 1883. Naslov je prvotno glasio: V a n j a, m a m i c a, t e t a i s e k r e t a r. Potpis je kao i obično glasio: A. Čehonte. Pri štampanju u I. knjizi svojih djela Čehov je noveli promijenio naslov, stilski je dotjerao, skratio novelu, učinivši promjene u karakteristici lica i izbacivši motiv o »sekretaru«.

Oisomai, opsomai — dva slična futura u grč. jeziku. Jedan je od glag. fero grč. — nositi, a drugi od glagola horao grč. — vidjeti.

IZ DNEVNIKA POMOĆNIKA KNJIGOVOĐE

Prvi put štampano u časopisu Oskolki 18. VI. 1883. (br. 25), sa potpisom: Čovjek bez slezene. Čehov je novelu uključio u svoja djela (I. knj.) od god. 1889., ponešto dotjeravši tekst.

Botkin — prezime poznatog liječnika S. P. Botkina (1832—1889.) *Vetljanka* — Vetljanska stanica na Donjoj Volgi, gdje se 1878. god. pojavila kuga.

Za sastav lijeka protiv katara: đumbir, kalgan, dušična kiselina, sedmibratska krv, (nerastvorljivi koralj), Čehov se koristio »lijekom« protiv svih bolesti, koji se prodavao u dućanu njegova oca u Taganrogu i koji je bio sastavljen od gore spomenutih »droga«.

ČINOVNIKOVA SMRT

Prvi put štampano u časopisu Oskolki (br. 27, od 2. VII. 1883.) s naslovom S m r t č i n o v n i k a (S l u č a j), i potpisom A. Čehonte. Štamp. u II. knjizi Čehovljevih Sabranih djela iz 1889. god.

ZLOČESTI DJEČAK

U časopisu Oskolki br. 30, od 23. srpnja 1883. novela je prvobitno nosila naslov: G a d n i d j e č a k (P r i č a z a m a l e n e l j e t o v a o c e). Potpis: A. Čehonte. U I. knjizi svojih djela, gdje je uvrstio ovu novelu, Čehov je izvršio znatne stilske i sadržajne promjene. Promijenjen je naslov, uklonjen je podnaslov, mnoga mjesta su skraćena, pojedine epizode su otpale i, kao obično, odstranjeni su strani izrazi. I kraj novele je znatno bio skraćen i prerađen.

MIRAZ

Prvi put štampano u časopisu Budilnik, br. 30, 1883. s podnaslovom: P o v i j e s t j e d n e m a n i j e. Potpis: A. Čehonte. Nešto prerađenu, autor ju je uvrstio u prvu knjigu svojih Sab. djela. Podnaslov je bio uklonjen, a cijela pripovijest skraćena (dugi opis kućice bio je izbačen, a isto tako od četiri posjeta kućici, skraćena je novela samo na tri posjeta).

KĆI ALBIONA

Štampano 13. VIII. 1883. g. u 33. br. časopisa Oskolki, s potpisom A. Čehonte. Preštampano u Čehovljevoj knjizi »Šarene priče«, Petrograd, 1886. g. S neznatnim ispravkom prešt. u II. izd. te knjige (1891. g.) i u svim kasnijim izdanjima (doživjela je 11 izdanja). Čehov je uključio novelu u II. knjigu svojih Sabranih djela.

NAGRABUSIO

Prvi put štampano u časopisu Oskolki, br. 47, od 20. studenog 1882. s potpisom: Antoša Čehonte. Ovom novelom Čehov je počeo svoju dugogodišnju suradnju u tom časopisu, koji je uređivao N. A. Lejkin.

DVA SKANDALA

Prvi put štampano u časopisu Mirskoj tolk, br. 46. od 16. prosinca 1882. s potpisom: A. Čehonte. Nešto popravljena, stvar je preštampana u zborniku »Melpomenine bajke«.

IDILA — JAO I JOJ

Prvi put štampano u časopisu Oskolki, br. 51, od 18. prosinca 1882. s potpisom: Antoša Čehonte.

BARUN

Štampano u časopisu, Mirskoj tolk, br. 47, od 20. prosinca 1882., s potpisom: A. Čehonte. Popravljena, novela je izišla u zborniku »Melpomenine bajke«, gdje je tekst bio prilično skraćen i stilski dotjeran.

Salvini Tommaso (1829—1916) i *Ernesto Rossi* (1829—1896) — talijanski tragičari, koji su gostovali u Rusiji.

Sarah Bernhardt (1844—1923) — franc. dramska glumica, gostovala u Rusiji 1881. god.

DOBAR ZNANAC

Štampano u časopisu Oskolki, br. 52, od 25. XII. 1882. Potpis: Čovjek bez slezene.

OSVETA

Štampano u časopisu Mirskoj tolk, br. 50, od 31. prosinca 1882. Nešto popravljena, novela je izišla u knjizi »Melpomenine bajke«. Promjena se uglavnom sastojala od dotjerivanja stila i prerade završetka.

PREŽIVLJENO

Štampano u časopisu Zritelj, br. 1. god. 1883. s potpisom: Antoša Čehonte.

VARALICE IZ NUŽDE

Prvi put štampano u časopisu Zritelj, br. 1, g. 1883. s potpisom: Čovjek bez slezene.

MASKE

Štampano prvi put u časopisu Zritelj, br. 2, 1883. Potpis: Čovjek bez slezene.

Lentovski, M. V. — poznati moskovski vlasnik kazališta i kazal. režiser.

GATAOCI I GATALICE

Štampano u časopisu Zritelj, br. 1, god. 1883. s potpisom: Čovjek bez slezene.

DVA ROMANA

Prvi put štampano u časopisu Oskolki, br. 2, od 8. siječnja 1883. Potpis: Čovjek bez slezene.

DVOLIČNJAK

Prvi put štampano u časopisu Zritelj, br. 3, 1883., s potpisom: A Čehonte.

Gambetta (1838—1882.) — francuski političar. Za vrijeme francusko-pruskog rata (1870—1871) zastupao je težnju za produžavanjem borbe protiv Prusa do potpunog oslobođenja francuskog teritorija.

MISLI ČITAOCA NOVINA I ČASOPISA

Štampano u časopisu Oskolki, br. 3, od 15. siječnja 1883., s potpisom: Čovjek bez slezene. U »Mislima« se Čehov narugao gotovo cjelokupnoj tadašnjoj štampi.

ODBAČENA LJUBAV

Prvi put štampano u časopisu Mirskoj tolk, br. 2, od 16. siječnja 1883., s potpisom: Karika br. 6.

ISPOVIJED

Štampano u Zritelju, br. 5, od 19. siječnja 1883. s potpisom: A. Čehonte.

JEDINO SREDSTVO

Prvi put štampano u časopisu Oskolki, br. 4, od 22. siječnja 1883., s potpisom: A. Čehonte. Novela je nastala povodom teških pronevjerenja u bankama tih godina, a osobito povodom krupnih krađa u Petrogradskom društvu za uzajamni kredit, koje su se dogodile u početku iste godine (1883.).

SLUČAJEVI MANIA GRANDIOSA

Prvi put štampano u časopisu Oskolki, br. 4, od 22. siječnja 1883. godine, s potpisom: Čovjek bez slezene.

U TAMNOJ NOĆI

Također u časopisu Oskolki, br. 4, 22. siječnja 1883. s potpisom: A. Čehonte. Bez promjena preštampano u zborniku »Šarene priče«, Pet. 1886.

Kukujevka — željeznička nesreća, koja se god. 1882. dogodila na pruzi Moskva—Kursk, među stanicama Čern i Bastijevo, a kraj sela Kukujevke, po kojemu je nesreća i dobila svoj naziv.

NA HIPNOTIZERSKOJ SEANSI

Prvi put štampano u časopisu Zritelj, br. 7, od 24. siječnja 1883., s potpisom: Čovjek bez slezene. Kao materijal poslužila mu je seansa hipnotizera Roberta, koji je u to vrijeme briljirao u moskovskim salonima svojim nastupima.

OTIŠLA JE

Štampano u časopisu Oskolki, br. 5, od 29. siječnja 1883. s potpisom: A. Čehonte.

SUVREMENE MOLITVE

Prvi put štampano u časopisu Zritelj, br. 10, od 7. siječnja 1883., s potpisom: Čovjek bez slezene.

Viktor Aleksandrov — pseudonim plodnoga dramaturga V. A Krilova.

NA VJEŠALICI

Štampano u časopisu Oskolki, br. 6, od 5. II. 1883. s potpisom: A. Čehonte. Bez izmjena štampano u zborniku »Šarene priče«, Pet. 1886.

ŠTO JE BOLJE?

Štampano u časopisu Oskolki, br. 6, 1883., s potpisom: Čovjek bez slezene.

Štik-junker — mlađi oficirski čin u artiljeriji u 18. st.

ŽENA BEZ PREDRASUDA

Prvi put štampano u časopisu Oskolki, br. 7, od 12. II. 1883., s potpisom: A. Čehonte.

SAVJET

Štampano u časopisu Oskolki, br. 7, od 12. II. 1883., s potpisom: Čovjek bez slezene.

KRIŽ

Štampano u istom broju časop. Oskolki kao i »Savjet« i sa istim potpisom.

LJUBOMORA

Prvi put štampano u časopisu Zritelj, br. 12, od 15. II. 1883., s potpisom: Čovjek bez slezene.

SADRŽAJ

NAPOMENA: Ime u zagradi označava ime prevodioca.

Prijevod novela *Radost* i *Činovnikova smrt* uzet je iz knjižice: *A. P. Čehov: Humoreske, Zagreb, Novo pokoljenje*, 1947. (bez naznake prevodioca.).

Korektori
Tomislav Prpić i *Stojanka Ivković*

Izdavač ZORA
Izdavačko poduzeće
Zagreb, Prilaz JNA 2/II
Za izdavača *Ivan Dončević*
Rkp. br. 1065—33$^{3}/_{4}$ tiskanih araka
Tiskanje dovršeno 26. VIII. 1959.
u »Vjesniku - pogon Tipografija«
Zagreb, Trg Bratstva i Jedinstva 6

Din 1250

52619/I